

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τίτλος διδακτορικής διατριβής:

Η διατλαντική αμυντική- βιομηχανική και τεχνολογική συνεργασία και οι επιπτώσεις της στην ανάπτυξη των αμυντικών ικανοτήτων του ΝΑΤΟ: η περίπτωση της *Operation Allied Force*, 1999.

Διδακτορική διατριβή υποβληθείσα από υποψήφιο διδάκτορα:

Ιωάννη Α. Ραγιέ

ΑΘΗΝΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010

Επιβλέπων Διατριβής**Μάριος Ευρυβιάδης**

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μέλη Συμβουλευτικής Επιτροπής**Χαράλαμπος Παπασωτηρίου**

Τακτικός Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Παναγιώτης Ρουμελιώτης

Τακτικός Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής**Μάριος Ευρυβιάδης**

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Τακτικός Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Παναγιώτης Ρουμελιώτης

Τακτικός Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Αθανάσιος Πλατιάς

Τακτικός Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πανεπιστήμιο Πειραιά

Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος

Τακτικός Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Ειρήνη Χειλά

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος

Λέκτορας, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Στους Γονείς μου

ΕΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

α/α	Αεροσκάφη
ACT	Allied Command Transformation (Συμμαχική Διοίκησης Μετασχηματισμού)
AASM	Advanced Air-to-Air Surface Missile (Προηγμένο Αντιαεροπορικό Πυραυλικό Σύστημα Εδάφους)
ACTWARNs	Activation Warnings (Προειδοποιήσεις Ενεργοποίησης Στρατιωτικών Εντολών)
ACTORDs	Activation Orders (Διαταγές Ενεργοποίησης Στρατιωτικών Εντολών)
ANSEK	Αντικειμενικοί Στόχοι Στρατιωτικής Επιχείρησης)
ACSC	Armaments Cooperation Steering Committee (Επιτροπή Επίβλεψης Συνεργασίας στον τομέα των Εξοπλισμών)
ACT	Allied Command Transformation (Συμμαχική Διοίκηση Μετασχηματισμού NATO)
AEM	Αυτοσχέδιοι Εκρηκτικοί Μηχανισμοί
AFSOUTH	Allied Forces Southern Europe (Στρατηγείο Συμμαχικών Δυνάμεων Νότιας Ευρώπης)
AGS	Air Ground Surveillance (Εναέρια επιτήρηση εδάφους)
ASRAAM	Advanced Short-Range Air-to-Air Missile
ATO	Air Tasking Order (Διαταγή Ανάθεσης Αεροπορικών Καθηκόντων)
AWACS	Airborne Warning and Control System
BGs	Battle - Groups (Μονάδες Μάχης)
BDAs	Battle Damage Assessments (Εκτιμήσεις Απωλειών Μάχης)
IT / NATO	Γενικός Γραμματέας NATO
CBRN Battalion	Πολυεθνική Ταξιαρχία του NATO για την Αντιμετώπιση Χημικών, Βιολογικών, Ραδιολογικών και Πυρηνικών Όπλων)
CNADs	Conference of National Armaments Directors (Σύνοδος Εθνικών Διευθυντών Εξοπλισμών)
CAPS	Conventional Armaments Planning System (Σύστημα Σχεδιασμού Συμβατικών Εξοπλιστικών Προγραμμάτων)
CARC	Conventional Armaments Review Committee (Επιτροπή Αναθεώρησης Συμβατικών Εξοπλιστικών Προγραμμάτων)
CDP	Capability Development Plan (Σχέδιο Ανάπτυξης Ικανοτήτων)
IED	Improvised Explosive Devices (Αυτοσχέδιοι Εκρηκτικοί Μηχανισμοί)
CJTfS	Combined Joint Task Forces (Συνδυασμένες Διακλαδικές Δυνάμεις Κρούσης)
CTBT	Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (Συνθήκη για την Συνολική Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών)
C4ISR	Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (Διοίκηση, Έλεγχος, Επικοινωνίες, Υπολογιστές, Επιτήρηση και Αναγνώριση)
C3I	Command Control Communications & Intelligence
CEPAs	Common European Priority Areas (Κοινές Ευρωπαϊκές Περιοχές Προτεραιότητας)
CMPD	Crisis Management and Planning Directorate- EU Council (Διεύθυνση Διαχείρισης και Σχεδιασμού Αντιμετώπισης Κρίσεων- Συμβούλιο ΕΕ)
Civ/ Mil Cell	Στρατιωτικός και Πολιτικός Πυρήνας
CAOCs	Combined Air Operations Center (Συνδυασμένο Κέντρο Αεροπορικών Επιχειρήσεων NATO)
CAP	Combat Air Patrol (Εναέρια Περιπολία Μάχης)
CoG	Centers of Gravity (Κέντρα Βαρύτητας)
CJTfS	Combined Joint Task Forces (Συνδυασμένες Διακλαδικές Δυνάμεις Μάχης)
CFSP	Common Foreign and Security Policy (Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της ΕΕ)
CCC	Capabilities Commitment Conference (Σύνοδος Δέσμευσης Ικανοτήτων)
C4I	Command, Control, Communications, Computers & Intelligence

CDP	Capability Development Plan (Σχέδιο Ανάπτυξης Ικανοτήτων)
CAIV	Cost as Independent Variable (το Κόστος ως Ανεξάρτητη Μεταβλητή)
CONOPS	Concept of Operations (Επιχειρησιακά Δόγματα)
COPS	Comité Politique et de Sécurité (Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας)
C2	Διοίκηση και Έλεγχος
DCI	Defence capabilities Initiative (Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων του NATO)
DITC	Defence- Industrial & Technological Collaboration (Συνεργασία στον Αμυντικό-Βιομηχανικό και Τεχνολογικό Τομέα)
ΔΕΕ	Δυτικό- Ευρωπαϊκή Ένωση
ΔΑΒΤΣ	Διατλαντική Αμυντική- Βιομηχανική και Τεχνολογική Συνεργασία
DoD	Department of Defence (Υπουργείο Άμυνας)
DTSI	Defence Trade Security Initiative (Πρωτοβουλία Ασφάλειας Αμυντικού Εμπορίου [των ΗΠΑ])
D/SACEUR	Deputy Supreme Allied Commander Europe (Αναπληρωτής Διοικητής Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης NATO)
DSB	Defense Science Board
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council
EDEM	European Defence Equipment Market (Ευρωπαϊκή Αγορά Αμυντικού Υλικού)
EIG	Economic Interest Group (Ομάδα Οικονομικών Συμφερόντων)
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
EK	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
EABI	Ευρωπαϊκή Αμυντική Βιομηχανία
ΕΕΠ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
EATC	European Air Transport Command (Ευρωπαϊκή Διοίκηση Αερομεταφορών)
EATF	European Air Transport Fleet (Ευρωπαϊκή Δυνατότητα Αερομεταφορών)
EDIG	European Defence Industries Group (Ευρωπαϊκή Ομάδα Αμυντικής Βιομηχανίας)
ESDI	European Security and Defence Identity (Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας)
Ε S D P	European Security and Defence Policy (Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας)
Ε C M s	Electronic Counter- Measures (Ηλεκτρονικά Αντίμετρα)
EUMS	European Union Military Staff (Στρατιωτικό Επιτελείο ΕΕ)
ERRF	European Rapid Reaction Force (Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης)
ε/π	Ελικόπτερα
ESS	European Security Strategy (Στρατηγική Ασφάλειας της ΕΕ)
EDA	European Defence Agency (Ευρωπαϊκή Αμυντική Υπηρεσία [Οργανισμός])
EW	Electronic Warfare (Ηλεκτρονικός Πόλεμος)
EUFOR DRC	Operation EU/ EUFOR RD Congo (Επιχείρηση της ΕΕ στο Κογκό)
FCTP	Foreign Comparative Testing Program
FINABEL	France – Italy – Netherlands - Allemagne (Germany) – Belgium - Luxembourg
FMS	Foreign Military Sales (Πρόγραμμα [ΗΠΑ] Εξωτερικών Στρατιωτικών Πωλήσεων)
FMTC	Fissile Material Cut-off Treaty (Συνθήκη Απαγόρευσης Εμπορίου Υλικών Τήξης)
HHTF	Hip Helicopter Task Force (Ομάδα Κρούσης ε/π Hip)
HNS	Host Nation Support (Υποστήριξη σε Κράτη- Υποδοχής)
HUMINT	Military Human Intelligence (Στρατιωτικές Ανθρώπινες Πηγές Πληροφοριών)
HB	Ηνωμένο Βασίλειο
JDAM	Joint Direct Attack Munition (Διακλαδικά Πυρομαχικά Άμεσης Επίθεσης)
JTIDS	Joint Tactical Information Distributing System (Διακλαδικό Σύστημα Διανομής Τακτικών Πληροφοριών)
J- STARS	Joint Surveillance and Target Attack Radar System (Διακλαδικό Σύστημα Επιτήρησης και Διαχείρισης Στόχων)
JSF	Joint Strike Fighter (α/φ ΠΑ/ ΗΠΑ)
IEPG	Independent European Programme Group (Ανεξάρτητη Ευρωπαϊκή Ομάδα Προγραμμάτων)
IACPs	International Armaments Cooperation Programs (Διεθνή Προγράμματα Συνεργασίας στους Εξοπλισμούς)
IFF	Identification Friend or Foe (Σύστημα Αναγνώρισης Φίλων και μη- α/φ)

IADS	Integrated Air Defence Systems (Ενοποιημένα Συστήματα Αεράμυνας)
ISR	Intelligence- Surveillance- Reconnaissance (Πληροφορίες-Επιτήρηση-Αναγνώριση)
ID	Information Dominance (Κυριαρχία στον τομέα των Πληροφοριών)
IEPG	Independent European Programme Group / Αναξάρτητη Ομάδα Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων
IFOR	Implementation Force (Δύναμη Εφαρμογής/ Kosovo)
KEA	Καταστολή Εχθρικής Αεράμυνας
KLA	Kosovo Liberation Army
LANTIRN	Low-Altitude Navigation and Targeting Infrared (System for Night Extended Range)
LOCE	Lim.ited Operational Capability for Europe
LDDI(N)	Less Developed Defence Industry [Nations] (Κράτη με λιγότερο ανεπτυγμένη αμυντική βιομηχανία)
MAP	Military Assistance Program (Πρόγραμμα [ΗΠΑ] Στρατιωτικής Συνδρομής)
MORs	Military Operational Requirements (Στρατιωτικές Ειχειρησιακές Απαιτήσεις)
MEADS	Medium Extended Air Defence System
MC	Military Committee (Στρατιωτική Επιτροπή NATO)
MOA	Multi-lateral Memoranda of Agreements (Πολυμερείς Συμφωνίες Κατανόησης)
MoD	Ministry of Defence(Υπουργείο Άμυνας)
MEADS	Medium Extended Air Defence System (Αντι- Αεροπορικό Σύστημα Μέσου Βεληνεκούς)
MCCE	Movement Coordination Centre Europe (Ευρωπαϊκό Κέντρο Συντονισμού Δράσης)
MHI	(French) Multinational Helicopter Initiative (γαλλική) [Πολυεθνική Πρωτοβουλία Παραγωγής ε/π]
MDAP	Mutual Defense Assistance Program (Πρόγραμμα Αμοιβαίας ΑμυντικήςΒοήθειας)
MoUs	Memorandums of Understanding (Μνημόνια Κατανόησης)
MTF	Master Target File (Κατάλογος Κύριων Στόχων)
N A C	North Atlantic Council (Β όρειο Ατλαντικό Συμβούλιο NATO)
NIAG	NATO Industrial Advisory Group Συμβουλευτική Ομάδα Βιομηχανίας
NPT	Non- Proliferation Treaty (Συνθήκη μη- Διασποράς Πυρηνικών Όπλων)
NRF	NATO Response Force (Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης του NATO)
NSC	National Security Council (Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας)
NSPD	National Security Presidential Directive (Προεδρική [ΗΠΑ] Οδηγία Εθνικής Ασφαλείας)
NEC	Network- enabled Capability (Ικανότητα Στηριζόμενη σε Δίκτυα)
NIAG	Industrial Advisory Group (Συμβουλευτική Ομάδα του NATO για τη
NNI	National Nanotechnology Initiative (Εθνική Πρωτοβουλία Νανοτεχνολογίας)
ODF	Operation Deliberate Force
OHQ	Operational Headquarters (Επιχειρησιακά Στρατηγεία)
OAF	Operation Allied Force
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
PGM	Precision- Guided Munitions (Πυρομαχικά Ακριβείας)
PEOs	Peace Enforcement Operations (Επιχειρήσεις Επιβολής της Ειρήνης)
PfP	Partnership for Peace (Πρόγραμμα Συνεργασία για της Ειρήνη)
PC2	Planning and Command & Control (Σχεδιασμός και Διοίκηση/ Έλεγχος)
PermStrucCoop	Permanent Structured Cooperation (Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία)
PSC	Permanent Structured Cooperation (Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία)
PSC	Political and Security Committee (Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας)
QDR	Quadrennial Defense Review (Μη- Στρατηγικού Χαρακτήρα Αμυντική Αναθεώρηση)
RBA	Revolution in Business Affairs (Επανάσταση στις Εμπορικές Υποθέσεις)
R&D	Research and Development
RMA	Revolution in Military Affairs (Επανάσταση στις Στρατιωτικές Υποθέσεις)
ROEs	Rules of Engagement (Κανόνες Εμπλοκής)
RRFs	Rapid Reaction Forces (Δυνάμεις Ταχείας Ανάπτυξης)
RDT&E	Research, Development, Test & Evaluation (Έρευνα, Ανάπτυξη, Δοκιμή και Αποτίμηση)
RSI	Rationalization, Standardization & Interoperability (Εξορθολογισμός,

	Τυποποίηση και Διαλειτουργικότητα [στη διαδικασία διατλαντικής Συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών])
SACEUR	Supreme Allied Commander Europe (Διοικητής Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης NATO)
SACLANT	Supreme Allied Commander Atlantic (Ανώτατος Συμμαχικός Διοικητής Ατλαντικού)
SFOR	Stabilisation Force (Δύναμη Σταθεροποίησης Κοσόβο)
SDR	Strategic Defence Review (Στρατηγική Αμυντική Αναθεώρηση)
SEAD	Suppression of Enemy Air Defences (Καταστολή Εχθρικής Αεράμυνας)
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe (Ανώτατη Διοίκηση Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης)
SALIS	Strategic Airlift Interim Solution (Προσωρινή Λύση Στρατηγικών Αερομεταφορών)
SAC	Strategic Airlift Capability (Στρατηγική Ικανότητα Αερομεταφορών)
SVCs	Secure Voice Communications (Ασφαλείς Επικοινωνίες Ήχου)
SDAs	Strategic Planning Assumptions (Συμπεράσματα Στρατηγικού Σχεδιασμού)
SOSTAR	Stand Off Surveillance and Target Acquisition Radar (Σύστημα Επιτήρησης και Διαχείρισης Στόχων)
SHORADS	Short Range Air Defense System (Αντι-αεροπορικό Σύστημα Μικρού Βεληνεκούς)
STANAG	Standardisation Agreements (Συμφωνίες Τυποποίησης NATO)
START	Strategic Arms Reduction Talks (Διαπραγματεύσεις Μείωσης των Στρατηγικών Όπλων)
TDITC	Transatlantic Defence- Industrial & Technological Collaboration (Διατλαντική Συνεργασία στον Αμυντικό- Βιομηχανικό και Τεχνολογικό Τομέα)
UAV	Unmanned Air Vehicle (Μη- Επανδρωμένο Εναέριο Όχημα)
UCAV	Unmanned Combat Air Vehicle (Μη- Επανδρωμένο Εναέριο Όχημα Μάχης)
UNMIK	United Nations Mission (Αποστολή ΟΗΕ, Κοσόβο)
UN SCR	United Nations Security Council Resolution (Αποφάσεις Συμβουλίου Ασφαλείας/ ΟΗΕ)
VSHORADS	Very Short Range Air Defense System (Αντι-αεροπορικό Σύστημα Ιδιαίτερα Μικρού Βεληνεκούς)
WEAG	Western European Armaments Group Δυτικο- Ευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών
WMD	Weapons of Mass Destruction (Όπλα Μαζικής Καταστροφής /ΟΜΚ)
WEAO	Western European Armaments Organization (Δυτικο- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Εξοπλισμών)
WRC	WEAG Research Cell (Ερευνητικός Πυρήνας WEAG)
WEAG	Western European Armaments Group (Δυτικο- Ευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών)
WEAG NADs	National Armaments Directors/ WEAG (Σύνοδος Εθνικών Διευθυντών Εξοπλισμών/ WEAG)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Συντομογραφίες	<u>4-7</u>
Περιεχόμενα	<u>8-9</u>
Προλεγόμενα- Ευχαριστίες	<u>10-11</u>
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΤΟ ΘΕΜΑ - ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ</u>	 <u>12-16</u>
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ</u>	 <u>17-78</u>
2. α. Ο Προσδιορισμός της Εθνικής Ισχύος	17-22
2. β. Ρεαλισμός και Νεορεαλισμός	22-33
2. γ. Οι Δομικοί Παράμετροι του Ρεαλισμού	33-37
2. δ. Ο Τροποποιημένος Δομικός Ρεαλισμός	37-40
2. ε. Στρατιωτική Ασφάλεια και Οικονομική Ικανότητα	40-46
2. στ. Συστημικές Θεωρίες και Αλληλεξάρτηση	46-54
2. ζ. Διεθνή Καθεστώτα	54-63
2. η. Στρατιωτικές Συμμαχίες	63-74
2. θ. Η Αλληλεξάρτηση στον Τομέα της Αμυνας	74-78
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΛΑΝΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ</u>	 <u>79-134</u>
3. α. Εισαγωγή	80- 81
3. β. Η Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού (Ουάσινγκτων, 1949)	81-84
3. γ. Το Άρθρο 5	84-87
3. δ. Συνεργασία - Σχεδιασμός & Τυποποίηση Εξοπλισμών	87- 90
3. ε. Η Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων	90-94
3. στ. Ο Νέος Αμυντικός Σχεδιασμός	94-97
3. ζ. Ο Ρόλος των Συμμαχικών Δυνάμεων στο Νέο Στρατηγικό Περιβάλλον	97-106
3. η. Αμυντικές Συμμαχίες και <i>ad hoc</i> Συνασπισμοί	106-111
3. θ. Η Νέα Στρατηγική Κατεύθυνση	111-117
3. ι. Οι Διατλαντικές Σχέσεις μετά τον Ψυχρό Πόλεμο	117-122
3. κ. Η Ασυμμετρία στην Ανάπτυξη Στρατιωτικών Ικανοτήτων	122-134
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΔΙΑΤΛΑΝΤΙΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ - ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ</u>	 <u>135-240</u>
4. α. Εισαγωγή	135-139
4. β. Διεθνής Συνεργασία στους Εξοπλισμούς: Η πολιτική των ΗΠΑ	139-144
4. γ. Το Πλαίσιο Διατλαντικής Συνεργασίας	144-165
4. δ. Πρότυπα Διατλαντικής Αμυντικής- Βιομηχανικής Συνεργασίας	165-171
4. ε. Το Διατλαντικό Κενό: αμυντικές δαπάνες, τεχνολογία και στρατιωτικές Ικανότητες	171-182
4. στ. Η Ευρωπαϊκή Αμυντική- Βιομηχανική και Τεχνολογική Βάση	182-199
5. ζ. Η Θεσμική Αναδιοργάνωση στον Ευρωπαϊκό Χώρο	199-215
5. η. Ανταγωνισμός εναντίον Βιομηχανικής Ενοποίησης: οι Πολιτικές των ΗΠΑ και της Ευρώπης	215-220
5. θ. Τα Σχέδια Βιομηχανικής Προσαρμογής	220-231
5. ι. Η Αντίδραση των Εταιρειών: Διεθνικοί Όμιλοι και Ανεξάρτητες Εταιρείες	231-235
5. κ. Οι Προοπτικές	235-240
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: OPERATION ALLIED FORCE (OAF), 1999</u>	 <u>241-319</u>
5. α. Εισαγωγή	241-245
5. β. Η Απόφαση για Επέμβαση	245-257
5. γ. Η Στρατιωτική Στρατηγική του NATO	257-269

5. δ.	Η Διενέργεια των Επιχειρήσεων	269-279
5. ε.	Ενδοσυμμαχικές Διενέξεις	279-287
5. στ.	Συνολική Αποτίμηση της Επιχείρησης	287-297
5. ζ.	Οι Προοπτικές των Διατλαντικών Σχέσεων στον Πολιτικό και Αμυντικό Τομέα	297-310
5. η.	Συμπεράσματα	310-319

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

320-372

6. α.	Εισαγωγή	320-323
6. β.	Η Εφαρμογή των Θεωριών των Διεθνών Σχέσεων	323-325
6. γ.	Το Διατλαντικό Κενό στις Αμυντικές Δαπάνες, Τεχνολογία και Στρατιωτικές Ικανότητες	325-334
6. δ.	Οι Προοπτικές της Διατλαντικής Αμυντικής- Βιομηχανικής και Τεχνολογικής Συνεργασίας	335-346
6. ε.	Αντιγράφοντας το NATO: η Δημιουργία Διακριτών Στρατιωτικών Δομών της ΕΕ	347-353
6. στ.	Η Ανάπτυξη Αυτόνομων Στρατιωτικών Ικανοτήτων από την ΕΕ	353-357
6. ζ.	Η Συνεργασία NATO και ΕΕ στον Τομέα της Ανάπτυξης Ικανοτήτων	357-367
6. η.	Επίλογος	367-372

Παραρτήματα
Βιβλιογραφία

373-386

387-405

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί το τελικό κείμενο της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διδακτορικής μου διατριβής, με θέμα: η διατλαντική αμυντική-βιομηχανική και τεχνολογική συνεργασία και οι επιπτώσεις στην ανάπτυξη των αμυντικών ικανοτήτων του NATO: η περίπτωση της Operation Allied Force, 1999. Ο συγκεκριμένος τίτλος τροποποίησε, ελαφρώς, τον αρχικό (η διατλαντική αμυντική-βιομηχανική και τεχνολογική συνεργασία και οι επιπτώσεις στην αμυντική-βιομηχανική και τεχνολογική βάση των κ-μ του NATO), ο οποίος είχε, αρχικά, εγκριθεί από τη ΓΣ/ Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών, το 1993. Η παρούσα διδακτορική διατριβή αντιπροσωπεύει μια, πραγματικά, μεγάλη πορεία στον χρόνο! Κατά τη διάρκεια της θητείας μου, ως Ε.Μ.Υ./ Υ.Δ. [Τομέας Διεθνών Σχέσεων/ Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών] (1992-1998), είχα ολοκληρώσει τις βασικές θεωρητικές απαιτήσεις της διατριβής, είχα διαμορφώσει τη δομή και τον τρόπο οργάνωσης της, είχα ολοκληρώσει τη βασική έρευνα, τεκμηρίωση, ταξινόμηση και συλλογή στοιχείων και, τέλος, είχα, σχεδόν, ολοκληρώσει τη συγγραφή των τεσσάρων πρώτων Κεφαλαίων.

Όμως, για λόγους που αποκλειστικά και μόνο βαρύνουν εμένα, η εξέλιξη-ολοκλήρωση της διατριβής πάγωσε, έκτοτε και έως το Φθινόπωρο του 2008, όταν, αίφνης, ανακάλυψα (?) ότι η συγκεκριμένη διατριβή δεν είχε καταστεί –σύμφωνα και με τις σχετικές κατευθύνσεις της Γενικής Συνέλευσης/ Γενικής Συνέλευσης Ειδικής Σύνοψης του Τμήματος- ανενεργή. Η αρχική τρομελής συμβουλευτική επιτροπή άλλαξε, αφού τα τρία της μέλη, οι καθηγητές Α. Πλατιάς και Π. Ήφαιστος βρίσκονται, πλέον, στο Πανεπιστήμιο Πειραιά, ενώ ο καθηγητής Α. Κούτρης έχει συνταξιοδοτηθεί. Έτσι, το συνολικό υλικό, μετά από την απαραίτητη ανα-διοργάνωση, έλεγχο και ανάθεωρηση, παραδόθηκε στον –νεο- ορισθέντα- επιβλέποντα, Επίκουρο Καθηγητή Μάριο Λ. Ευρυβιάδη, στα τέλη του 2008. Η Τριμελής Επιτροπή, μετά τον απαιτούμενο έλεγχο, παρείχε, έκτοτε, την έγκριση της, αναφορικά με τη συνολική πρόοδο της διατριβής θεωρώντας την πλήρως ενεργή και ομαλά εξελισσόμενη, σύμφωνα με τον προγραμματισμό και σχεδιασμό μου.

Το θέμα της διατριβής συνδυάζει την εφαρμογή θεωριών των διεθνών σχέσεων/ στρατηγικών σπουδών σε τομείς εφαρμοσμένης πολιτικής (εθνική/ συμμαχική αμυντική πολιτική 'κ πολιτική ασφάλειας- πολιτική εξοπλισμών 'κ αμυντικής βιομηχανίας), ελεγχόμενων μέσα από την πλέον ιδιαίτερη και σημαντική, αλλά και, πολιτικά και στρατιωτικά, καθοριστικής σημασίας, περιπτώσιολογική μελέτη, αυτή της πρώτης στρατιωτικής, επιθετικής μορφής (αεροπορικής) επιχείρησης (πολέμου) του NATO, την Operation Allied Force (1999). Τόσο το 1993, όσο και σήμερα, που, αισίως, υποβάλλεται η διατριβή, θεωρώ, αμετακίνητα, ότι το θέμα της διατλαντικής αμυντικής-βιομηχανικής και τεχνολογικής συνεργασίας (ΑΒΤΣ) αποτελεί ένα εξαιρετικά σοβαρό ζήτημα, το οποίο, στο εξωτερικό (κυρίως, ΗΠΑ, ΗΒ, Γαλλία, Ιταλία), απετέλεσε αντικείμενο επιστημονικής έρευνας και πολιτικής / στρατιωτικής ανάλυσης, όμως, στην Ελλάδα, το μόνο θέμα ενδιαφέροντος, σχετικά με την Operation Allied Force, στο Κοσόβο υπήρξε η διερεύνηση της νομιμότητας της επιχείρησης. Οι επιπτώσεις της επιχείρησης αυτής στις στρατιωτικές /αμυντικές ικανότητες των κ-μ του NATO, αλλά και η επίδραση στον ελληνικό αμυντικό σχεδιασμό δεν αξιολογήθηκαν, ούτε διερευνήθηκαν, επαρκώς –τουλάχιστον, επίσημα και δημοσιοποιημένα.

Η ολοκλήρωση μιας διδακτορικής διατριβής απαιτεί μια, όντως, μεγάλη και επίπονη πνευματική προσπάθεια. Η προσπάθεια αυτή αντιπροσωπεύει μια εντελώς προσωπική υπόθεση –άσχετα αν, στην περίπτωση μου, καταβλήθηκε σε δόσεις! Όμως, υπήρξαν και ορισμένα πρόσωπα τα οποία μου συμπαραστάθηκαν, σε όλο αυτό το

-όντως, μεγάλο- διάστημα! Κατ' αρχάς, στον επιβλέποντα της διατριβής, Επίκουρο Καθηγητή Μάριο Ευρυβιάδη, στον οποίο χρωστάω θερμές και ειλικρινείς ευχαριστίες και ευγνωμοσύνη, καθώς και στα Μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής, Καθηγητές, Χαράλαμπο Παπασωτηρίου και Παναγιώτη Ρουμελιώτη, για τις πολύτιμες συμβουλές, συμπαράσταση και επικριτική κριτική. Επιπλέον, οφείλω ευχαριστίες στους φίλους, Γ. Καραμπελιά, Αν. Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου/ Τμήμα Κοινωνιολογίας και Νίκο Μπάρδη, Αν. Καθηγητή της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, καθώς και στους Α.-Μ. Βιδάλη και Α. Δημητρίου, Καθηγητές της ίδιας Σχολής (νυν και πρώην Κοσμήτορες) -όπου διδάσκω αμυντικές και στρατηγικές σπουδές, ως ειδικός επιστήμων/ διδάσκων ΠΔ 407/ 80, για την παρακίνηση και υποστήριξη. Τέλος, ευχαριστίες οφείλω και στο φίλο, καθηγητή Matthew Uttley, σήμερα, Chair in Defence Studies, στο King's College London και Dean of Academic Studies / Head of the Defence Studies Department, στο Joint Services Command and Staff College, Shrivenham, στη Μ. Βρετανία, με τον οποίο είχα τις πρώτες συζητήσεις πάνω στα θέματα, *Defence Dependence Theory* και *Defence Procurement*, όταν ετοίμαζα τη μεταπτυχιακή μου διατριβή, *The creation of a european defence- industrial community: some thoughts on the current structure of NATO- European Defence- Industrial and Technological Base [DITB]*, στο πανεπιστήμιο Lancaster του ΗΒ, την εποχή που ο ίδιος ετοίμαζε τη διδακτορική του διατριβή. Αυτός με ώθησε να ασχοληθώ, περαιτέρω, με το θέμα αυτό (ουσιαστικά, η διδακτορική μου διατριβή αποτελεί μια εξέλιξη της μεταπτυχιακής).

Τέλος, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, Αντώνιο και Ευαγγελία, για την (επίμονη και πολυετή) παρακίνηση, αλλά και ποικιλότροπη συμπαράσταση, καθ' όλη τη -μεγάλη (!)- διαδικασία έρευνας και συγγραφής της διατριβής. Τους χρωστάω πολλά. Φυσικά, ο κατάλογος ευχαριστιών θα ήταν ελλιπής αν δεν περιελάμβανε τη σύζυγο μου, Μένια, και την κόρη μου, Έλενα, για την αγάπη, συμπαράσταση και απεριόριστη υπομονή, ιδιαίτερα, στο τελευταίο στάδιο ολοκλήρωσης της διατριβής.

Ιωάννης Α. Ραγιάς

Πεύκη- Αττική, Δεκέμβριος 2010

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΤΟ ΘΕΜΑ- ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ- ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Τον Μάρτιο του 1999, το NATO υλοποιούσε, ως Συμμαχία, την πρώτη της στρατιωτική, επιθετικής μορφής, επιχείρηση, μέσω αεροπορικών επιθέσεων κατά σερβικών δυνάμεων, στο *Kosovo*¹. Αυτό συνέβη μόλις ένα μήνα πριν η Σύνοδος της Ουάσινγκτων σηματοδοτήσει την 50^η επέτειο της δημιουργίας του NATO και σχεδόν ταυτόχρονα με την είσοδο της Τσεχικής Δημοκρατίας, της Ουγγαρίας και της Πολωνίας στη Συμμαχία. Το NATO, ως συλλογικού χαρακτήρα αμυντικό σύμφωνο, δεν ήταν εύκολο να προβλέψει τις συνθήκες εκείνες υπό τις οποίες θα είχε πλήρη στρατιωτική εμπλοκή σε μια μεγάλης κλίμακας σύγκρουση στην ευρωπαϊκή ήπειρο (*full-scale, high-intensity war*). Έτσι, η επιχείρηση *Operation Allied Force* απαιτεί λεπτομερή και προσεκτική εξέταση των διδαγμάτων σχετικά με το ρόλο του NATO στη διατήρηση της ασφάλειας και σταθερότητας στην Ευρώπη, αλλά και το είδος των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις οποίες είναι δυνατόν, η Συμμαχία, να εμπλακεί στο μέλλον: στην περίπτωση του *Kosovo*, καμία πράξη άμεσης επίθεσης (η οποία θα απαιτούσε συλλογική αντίδραση) κατά της εδαφικής ακεραιότητας κάποιου από τα κ-μ του NATO, δεν υπήρξε. Παρά την έντονη ανθρωπιστική αναγκαιότητα ανάληψης στρατιωτικής δράσης, η επιχείρηση θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί, αλλά με κίνδυνο διάσπασης της ενότητας της Συμμαχίας και διακινδύνευση μιας μεγάλης και εκτεταμένης ανθρωπιστικής καταστροφής. Παρά την εμφανή ανισορροπία στις στρατιωτικές δυνατότητες, ανάμεσα στη Συμμαχία και τις δυνάμεις του *Miloševic*, η επιχείρηση *Operation Allied Force* αποδείχθηκε περισσότερο παρακινδυνευμένη από όσο πολλοί ανέμεναν!²

Ο τύπος της παρούσας διδακτορικής διατριβής αφορά σε μια διατριβή

¹ Ως η πρώτη, επιθετικής μορφής, αεροπορική επιχείρηση έχει καταγραφεί η *Operation Deliberate Force* (ODF/ *Bosnia*, 1995). Η υλοποίηση της όμως έγινε στο πλαίσιο του ΟΗΕ και δεν αφορούσε σε αυτόνομη δράση της Συμμαχίας.

² Η έρευνα περιορίζεται στην περίοδο ανάμεσα στον σχεδιασμό της στρατιωτικής επιχείρησης και της επιχείρησης *per se*, ενώ δεν εξετάζεται η περίοδος μετά την ανάπτυξη της KFOR στο *Kosovo* (Ιούνιος, 1999) –η οποία, φυσικά, έχει εγείρει πολλά και σημαντικά ερωτήματα σχετικά με το ζήτημα της διατήρησης/ επιβολής της ειρήνης, της ανοικοδόμησης και της δημιουργίας κράτους στην επαρχία του *Kosovo*.

ελέγχου θεωρίας ³ , χρησιμοποιώντας, ως εμπειρικό στοιχείο, μια περιπτωσιολογική μελέτη (*case- study*) –την *Operation Allied Force (Kosovo: 1999)*. Αποσκοπεί να αποτιμήσει το συνολικό πλαίσιο σχεδιασμού και υλοποίησης της διατλαντικής αμυντικής συνεργασίας –μια πρακτική, επί πολλές δεκαετίες, ανάμεσα στα κ-μ μιας στρατιωτικής Συμμαχίας, όπως το NATO-, προσεγγιζόμενη ως μια ενσυνείδητη απόφαση εφαρμογής συγκεκριμένων και στοχευμένων σχέσεων και καταστάσεων αμυντικής αλληλεξάρτησης, με στόχο τη διασφάλιση και αύξηση της συλλογικής στρατιωτικής ασφάλειας των κ-μ της, καθώς και της εθνικής αμυντικής τους ικανότητας. Στο πλαίσιο της διατριβής, θα αναλυθούν οι πολιτικές και πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της διατλαντικής αμυντικής- βιομηχανικής 'κ τεχνολογικής συνεργασίας; θα αποτιμηθούν οι αιτίες που οδήγησαν στην άνιση κατανομή βαρών, την αναποτελεσματική παραγωγή αμυντικού υλικού και τη δημιουργία σημαντικών κενών στην οικοδόμηση και διατήρηση εθνικών/ συμμαχικών αμυντικών ικανοτήτων και θα διαμορφωθεί μια σειρά προοπτικών αναφορικά με το μέλλον της διατλαντικής συνεργασίας στους εξοπλισμούς, στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας, αλλά και στο πλαίσιο της ΕΕ (Κοινή Ευρωπαϊκής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας/ ΕΠΑΑ).

Στο κεφάλαιο της περιπτωσιολογικής μελέτης (*case- study*), η έρευνα θα εστιαστεί στην ανάλυση των διαδικασιών επιλογής και τη διερεύνηση των πολιτικών στόχων της επιχείρησης; στην αποτίμηση των πολιτικών και στρατιωτικών διδαγμάτων, όπως προέκυψαν από τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της επιχείρησης; στην ανάλυση των διαθέσιμων επιλογών στρατιωτικής εμπλοκής -για επίτευξη των πολιτικών στόχων και της επιλεγείσας στρατιωτικής στρατηγικής;- στην εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των πολεμικών μέσων- δομών 'κ διαδικασιών που χρησιμοποιήθηκαν; στην αποτίμηση των ΝΑΤΟικών ευρωπαϊκών/ βόρειο-αμερικανικών αμυντικών/ στρατιωτικών ικανοτήτων (αλλά και) της συνδρομής των ευρωπαϊκών κρατών στην επιχείρηση; στην ανάλυση των επιπτώσεων

³ Βλ., Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2000), 148

αναφορικά με το μέλλον της διατλαντικής συνεργασίας; στην αποτίμηση της ηγεσίας των ΗΠΑ στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας και στην εκτίμηση των επιπτώσεων στην περαιτέρω ανάπτυξη της κοινής ευρωπαϊκής άμυνας.

Αναφορικά με το θεωρητικό μέρος της διατριβής, το θέμα θα προσεγγιστεί, στη βάση των θεωριών του νεορεαλισμού (δομικού ρεαλισμού) (*Neorealism/ Structural Realism*) και της αλληλεξάρτησης (ειδικότερα, της αλληλεξάρτησης στον τομέα της άμυνας/ ασφάλειας) [*interdependence/ defence interdependence*]. Θα διερευνηθεί το ζήτημα του κατά πόσο τα κράτη επιζητούν την ισχύ ή την εθνική ασφάλεια/ επιβίωση, ιδιαίτερα, μέσα από θεσμοθετημένες συνεργασίες (στρατιωτικές συμμαχίες), αποδεχόμενα, έτσι, καταστάσεις αλληλεξάρτησης. Θα καταδειχθεί ότι ο απόλυτος στόχος των κρατών δεν είναι η ισχύς, αλλά η ασφάλεια, ενώ η επιδίωξη της ασφάλειας και της ισχύος δεν συμπίπτει, πάντα, αφού το ορθολογικό κράτος αναζητεί την ισχύ, μόνο στην περίπτωση που ο στόχος ασφάλεια έχει, ήδη, επιτευχθεί. Θα υποστηριχθεί ότι τα κράτη αποσκοπούν στο να μεγιστοποιήσουν τη σχετική τους ισχύ, μέσω της εστίασης στη στρατιωτική βάση της, όμως, πάνω από όλα, επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ασφάλεια τους. Στην προσπάθεια επίτευξης αυτού του στόχου, ενδυναμώνουν, μερικές φορές, και την ισχύ τους, ενώ, στην περίπτωση που η αναζήτηση ισχύος και ασφάλειας συγκρουστούν, τα κράτη θα επιλέξουν να διασφαλίσουν τη στρατιωτική τους ασφάλεια, πριν επιδιώξουν την ενδυνάμωση της ισχύος των. Τα κράτη επιδιώκουν την ασφάλεια και όχι την ισχύ, όμως, σε αυτή την αδιάκοπη αναζήτηση ασφάλειας, καλούνται να επιλέξουν μεταξύ στρατιωτικών συμμαχιών και αύξησης των εθνικών εξοπλισμών, βασιζόμενα στον υπολογισμό του κόστους, δηλαδή, σε εκείνο το οποίο είναι διατεθειμένοι να θυσιάσουν στην κατεύθυνση υλοποίησης των αναγκαίων επιλογών. Στην έκταση που οι συμμαχίες επιτρέπουν ένα ευρύτερο επιμερισμό του κόστους μεταξύ των συμμάχων, το βάρος για κάθε κράτος θα είναι μικρότερο απ' ό,τι αν αναλάμβανε μόνο του, εκτός συμμαχίας, το κόστος της ασφάλειάς του.

Με δεδομένο ότι τα μέσα που έχει ένα κράτος στη διάθεσή του είναι περιορισμένα, η αγορά εξοπλισμών, στην έκταση που μειώνει τους συνολικούς διαθέσιμους πόρους της χώρας, αντιπροσωπεύει ένα κόστος που πρέπει να

εκτιμηθεί όταν λαμβάνεται η απόφαση για τη συγκρότηση ή συμμετοχή σε μια υφιστάμενη –ή, υπό σύσταση– συμμαχία. Στο πλαίσιο μιας συμμαχίας, τα κράτη αναζητούν την αλληλεξάρτηση, εξ' αιτίας πολιτικών επιλογών, κοινής αντίληψης περί απειλής, οικονομικής αναγκαιότητας και μη- δυνατότητας παρακολούθησης των τεχνολογικών εξελίξεων 'κ της απορρέουσας βιομηχανικής- παραγωγικής ικανότητας, σε όλο το εύρος του αμυντικού υλικού. Παρά την ορθή, όμως, εμμονή και επιμονή των νεορεαλιστών οι οποίοι αρνούνται να επεκτείνουν την έννοια της ασφάλειας πέραν των στρατιωτικών παραγόντων (της), για να συμπεριλάβουν και το στοιχείο της οικονομίας, η σημερινή κατάσταση δείχνει να περιπλέκει το επιχείρημα αυτό, αφού η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην πολιτική συνεργασία, την οικονομική ανάπτυξη και την εθνική ασφάλεια αποτελεί, πλέον, ένα σημαντικό στοιχείο της αμυντικής πολιτικής και της πολιτικής οικονομίας, και βασίζεται σε νέες απόψεις σχετικά με την ασφάλεια οι οποίες αποδίδουν την ίδια ακριβώς αξία στην οικονομική και εμπορική ισχύ όπως και στη στρατιωτική (δομές στρατιωτικών δυνάμεων 'κ τεχνικά/ επιχειρησιακά πλεονεκτήματα)!

Θα υποστηριχθεί ότι οι ΗΠΑ (πόλος Α) πρωτοστάτησαν στη σύσταση, λειτουργία και αναδιάρθρωση της Ατλαντικής Συμμαχίας, για λόγους επιβεβαίωσης της ηγεμονικής τους θέσης στον ευρωατλαντικό χώρο; εδραίωσης και προβολής ισχύος, στο παγκόσμιο σύστημα; επιδίωξης εξισορροπητικού ρόλου στην Ευρασία και παροχής αποκλειστικών διασφαλίσεων, προς τους ευρωπαίους συμμάχους, απέναντι σε πιθανές μελλοντικές αναθεωρητικές τάσεις άλλων δυνάμεων, όπως η Κίνα ή η Ρωσία. Από την πλευρά της, η Ευρώπη (τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO) [πόλος Β], μέσω της συμμετοχής της στο NATO, αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της ασφάλειας της, στηριζόμενη, όμως, στρατιωτικά, σε ένα εξωτερικό -από αυτή- παράγοντα ισχύος (παροχή εξοπλισμών), ισορροπίας και ηγεσίας. Σταδιακά, η (απόλυτα, ενσυνείδητη) αρχική σχέση αλληλεξάρτησης (*interdependence*), ανάμεσα στα κ-μ του NATO, μετετράπη σε σχέση εξάρτησης τρωτότητας (*vulnerability dependence*) και δημιούργησε, σταδιακά, στρατιωτική αναποτελεσματικότητα, σημαντική διπλοτυπία (*duplication*), αναποτελεσματική παραγωγή αμυντικού υλικού,

πολιτική αναξιοπιστία και μείωση συμμαχικής συνοχής, εξ' αιτίας του ότι τα ευρωπαϊκά κράτη του NATO επεδίωξαν, λειτουργώντας μη-ορθολογικά, να προωθήσουν ανεφάρμοστες πολιτικές και ουτοπικές πολιτικές και αμυντικές φιλοδοξίες, επιχείρησαν να οικοδομήσουν αυτόνομες και ανεξάρτητες στρατιωτικές ικανότητες και να ενδυναμώσουν την οικονομική τους ικανότητα (μέσω ανάπτυξης εγχώριας R&D και παραγωγής ολοκληρωμένων εξελιγμένων οπλικών συστημάτων), σε σημείο υποθήκευσης της συμμαχικής ακεραιότητας, υποβάθμισης της συνολικής στρατιωτικής ικανότητας της Συμμαχίας, καθιστώντας την διατλαντική άμυνα ευάλωτη. Όλα αυτά, βέβαια, προεγγίστηκαν στη βάση μιας κύριας παραδοχής, ότι δηλαδή, οι δύο (διατλαντικοί) πόλοι, ΗΠΑ και NATOική Ευρώπη, συγκλίνουν όσον αφορά την αντίληψη περί απειλής, τη στρατηγική ασφάλειας, τα ζωτικά συμφέροντα, το ύψος/ κατευθύνσεις των αμυντικών προϋπολογισμών, τη διαμόρφωση κοινών επιχειρησιακών στρατιωτικών απαιτήσεων, τις προτεραιότητες της πολιτικής R&D και το εύρος -ικανότητα της αμυντικής τους βιομηχανίας. Αν αυτή η παραδοχή δεν ισχύει, τότε η συζήτηση του -υπό διερεύνηση- θέματος είναι άσκοπη, αφού, στην περίπτωση αυτή, το θέμα στο οποίο θα πρέπει να εστιάσουμε (θα) αφορά, πλέον, στην επιλογή διάλυσης της Ατλαντικής Συμμαχίας και τις επιπτώσεις της.

Η χρονική περίοδος που καλύπτει η παρούσα διατριβή αφορά, κυρίως, στις δεκαετίες του '80 'κ '90 –με αναφορές και στην πρόσφατη περίοδο, για λόγους συνοχής, συνέχειας και συνέπειας της ανάλυσης και έρευνας. Εξειδικευμένα οικονομικά θέματα, όπως, δημόσια οικονομικά, βιομηχανικά οικονομικά, αμυντικές δαπάνες, οικονομικά εμπορίου/ εξαγωγών, δεν αποτελούν αντικείμενο έρευνας, στην παρούσα διατριβή και, κατ' επέκταση, δεν καλύπτονται. Καλύπτονται, μόνο ζητήματα πολιτικής οικονομίας της εθνικής/ διεθνούς ασφάλειας, σε συνδυασμό με τις θεωρίες των διεθνών σχέσεων. Επιπλέον, δεν καλύπτονται, ούτε εξετάζονται τα ζητήματα νομιμοποίησης ή/ και νομιμότητας της επιχείρησης *Operation Allied Force*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2. α. Ο Προσδιορισμός της Εθνικής Ισχύος

Οι ικανότητες των κρατών, αλλά και οι πολιτικοί στόχοι που αυτά θέτουν, έχουν ιδιαίτερη σημασία στην ικανότητα τους να επηρεάζουν τη συμπεριφορά τους. Σπάνια, όμως, αν όχι ποτέ, η έννοια των ικανοτήτων, ή της ισχύος, είναι συνώνυμη, στη ρεαλιστική θεωρία, αυστηρά, με τα επίπεδα της στρατιωτικής δύναμης. Η ισχύς αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με στρατιωτικές και μη στρατιωτικές συνιστώσες, και οι ρεαλιστές θεωρητικοί έχουν αναπτύξει ένα πλαίσιο σχετικά με την κατηγοριοποίηση των στοιχείων της εθνικής ισχύος. Στις ικανότητες αυτές περιλαμβάνονται:

- η στρατιωτική δύναμη,
- τα επίπεδα της τεχνολογίας,
- ο πληθυσμός,
- οι φυσικοί πόροι,
- οι γεωγραφικοί παράγοντες,
- η μορφή διακυβέρνησης,
- η πολιτική ηγεσία,
- η στρατηγική και,
- η ιδεολογία⁴.

Δηλαδή, η ισχύς διαθέτει, τόσο ποιοτικά, όσο και ποσοτικά χαρακτηριστικά, ενώ η αποτελεσματικότητά της, ως σύνολο ικανοτήτων, συνδέεται αναγκαστικά με τους σκοπούς -για την επίτευξη των οποίων πρέπει να χρησιμοποιείται-, καθώς και τα διαθέσιμα μέσα. Οι ρεαλιστές θεωρητικοί υποθέτουν ότι ορισμένοι παράγοντες, όπως η γεωγραφία και η φύση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, διαμορφώνουν τη διεθνή δράση, ενώ -σε αντίθεση με τους ουτοπιστές-, υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη φύση είναι ουσιαστικά σταθερή ή τουλάχιστον δεν μπορεί να μεταβληθεί εύκολα⁵. Το καθήκον της πολιτικής

⁴ Βλ., J. E. Dougherty & R. L. Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Τόμος Α' (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1992), 116

⁵ Στο ουτοπικό πλαίσιο, η ανθρώπινη συμπεριφορά λέγεται ότι επιδέχεται βελτίωση και ότι είναι ίσως τελειοποιήσιμη. Ο ουτοπισμός βασίζεται στην ιδέα ότι είναι δυνατόν να χαραχθεί η πολιτική με τέτοιο τρόπο ώστε να συμφωνεί με κάποιο ηθικό πρότυπο. Κανόνες συμπεριφοράς, όπως αυτοί που προσδιορίζονται από το διεθνές δίκαιο και τη διεθνή οργάνωση, είναι δυνατόν να επιβληθούν και, αργά ή γρήγορα, να αποτελέσουν

βρίσκεται στην ικανότητα διαμόρφωσης του πλαισίου εκείνου μέσα στο οποίο μπορεί να περιοριστεί ή ελαχιστοποιηθεί η τάση του ανθρώπου να εμπλέκεται σε συγκρούσεις. Σύμφωνα με τον *Robert Gilpin*, η ισχύς ενός κράτους περιλαμβάνει τις ακόλουθες κατηγορίες ικανοτήτων (*capabilities*):

- στρατιωτικές,
- οικονομικές –βιομηχανικές και,
- τεχνολογικές,

ενώ το γόητρο του εκφράζεται μέσα από τις αντιλήψεις των άλλων (κρατών) αναφορικά με τις ικανότητες (του συγκεκριμένου κράτους), αλλά και την ετοιμότητα και βούληση του να τη χρησιμοποιεί⁶. Η ισχύς ενός κράτους συνίσταται σε ικανότητες μερικές από τις οποίες είναι οικονομικού χαρακτήρα –όπως το επίπεδο εκβιομηχάνισης και παραγωγικότητας. Ο *Charles P. Kindleberger* θεωρεί ότι η ισχύς συνυπάρχει σε οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο, ορίζοντας την ως δύναμη που είναι ικανή να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά, δηλαδή, ως δύναμη και ικανότητα αποτελεσματικής χρησιμοποίησής της για την υποστήριξη συγκεκριμένων αντικειμενικών σκοπών⁷. Ο *Kindleberger* –αλλά και άλλοι συγγραφείς-, διακρίνει μεταξύ μέσων και σκοπών ή τη χρήση μέσων για την επίτευξη σκοπών⁸, επομένως, η δύναμη είναι ένα μέσο που υπάρχει ακόμη κι αν δεν χρησιμοποιείται για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου σκοπού, ενώ η ισχύς είναι η χρήση δύναμης για ένα συγκεκριμένο σκοπό. Κατά τον ίδιο, κύρος είναι ο σεβασμός που αποδίδεται στην ισχύ, επιρροή είναι η ικανότητα επηρεασμού των αποφάσεων που λαμβάνουν άλλοι και δύναμη είναι η χρήση φυσικών μέσων για τον επηρεασμό αυτών των αποφάσεων.

Η θέση ισχύος ορίζεται ως κατάσταση σύμφωνα με την οποία ο Α επηρεάζει σημαντικό αριθμό αποφάσεων του Β, χωρίς ο Β να μπορεί να

τη βάση της διεθνούς δράσης.

⁶ Βλ., *Robert Gilpin, War and Change in World Politics* (New York: Cambridge University Press, 1981), 33

⁷ Βλ., *Charles P. Kindleberger, Power and Money: the politics of International Economics and the Economics of International Politics* (New York: Basic Books, 1970), 55-65

⁸ Βλ., *Ιωάννης Α. Ραγιάς, Αμυντική και Στρατιωτική Διπλωματία: η γέφυρα μεταξύ της Διπλωματίας και της Στρατιωτικής Ισχύος*, στο *Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Μελετών*, εκδ. Θ. Π. Ντόκος (Αθήνα: ΓΕΕΘΑ - ΕΛΙΑΜΕΠ, 2002).

επηρεάσει τις αποφάσεις του Α⁹. Η προσέγγιση της ισχύος με τον τρόπο αυτό, σχετίζεται με την ανάλυση του *Kindleberger* αναφορικά με την προσαρμοστικότητα και ευκαμψία της οικονομίας ενός έθνους –αυτό, ακριβώς, συνιστά και τη σημασία στην αποτελεσματικότητα στη χρήση ισχύος. Η ισχύς έχει χαρακτήρα δυναμικό και συνεχώς μεταβαλλόμενο, και όχι στατικό: τα κράτη –ή άλλες οντότητες- που επιδεικνύουν μεγαλύτερη ικανότητα προσαρμογής στις αλλαγές, έχουν και τις περισσότερες πιθανότητες να αποκτούν και να διατηρούν ισχύ, αλλά και να την χρησιμοποιούν αποτελεσματικά για την επίτευξη επιδιωκόμενων στόχων. Σύμφωνα με τον *Klaus Knorr*, η ισχύς, η επιρροή και η αλληλεξάρτηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένες: δύο κράτη μπορεί να βρίσκονται σε σχέση σύγκρουσης αναφορικά με κάποια ζητήματα, αλλά ταυτόχρονα να συνεργάζονται σε άλλα. Όταν συνεργάζονται, αποκτούν οφέλη από τη δημιουργία νέων αξιών –υλικών ή άυλων-, ενώ όταν συγκρούονται, προσπαθούν να κερδίσουν αξίες, ο ένας σε βάρος του άλλου. Και στις δύο περιπτώσεις, τα κράτη είναι αλληλεξαρτώμενα¹⁰. Η ισχύς γίνεται σημαντική σε καταστάσεις σύγκρουσης, ενώ η επιρροή έχει μεγάλη βαρύτητα τόσο στις καταστάσεις σύγκρουσης όσο και στις σχέσεις συνεργασίας. Η ισχύς μπορεί να χρησιμοποιείται καταναγκαστικά ή μη-καταναγκαστικά: στην πρώτη περίπτωση, ένας δρών (B) επηρεάζεται αν προσαρμόζει τη συμπεριφορά του, συμμορφούμενος, ή προβλέποντας, τις απαιτήσεις, τις επιθυμίες ή τις προτάσεις ενός άλλου δρώντος (A). Ο *Knorr* επισημαίνει ότι ο όρος ισχύς χρησιμοποιείται από ορισμένους συγγραφείς για τον προσδιορισμό κάθε είδους επιρροής –καταναγκαστικής ή μη-, ενώ προτιμά να χρησιμοποιεί τον όρο ισχύς για να δηλώνει μόνο την άσκηση καταναγκαστικής επιρροής¹¹. Στο πλαίσιο ενός αναλυτικού υποδείγματος, σχετικά με τη χρησιμοποίηση της στρατιωτικής ισχύος από έναν δρώντα (A), εναντίον ενός άλλου δρώντος (B), ο *Knorr* αναγνωρίζει τέσσερις βασικούς παράγοντες:

- την εκτίμηση του B για το κόστος προσαρμογής στην απειλή του A,
- την εκτίμηση του B για το κόστος αγνόησης της απειλής του A,

⁹ Βλ., *Kindleberger, Power and Money*, 56

¹⁰ Βλ., *Klaus Knorr, The Power of Nations: the Political Economy of International Relations* (New York: Basic Books, 1975), 3

¹¹ *Ibid*, 4

- τη διαπραγματευτική ικανότητα τον Β απέναντι στον Α και,
- την τάση του Β να ενεργεί ορθολογικά και να αναλαμβάνει κινδύνους¹².

Ο Knorr υποστηρίζει ότι πολλές μεταβλητές εμπλέκονται στον καθορισμό του αν η στρατιωτική απειλή θα είναι ή όχι αποτελεσματική και σε ποια έκταση¹³. Κράτη που απειλούνται άμεσα, θα είναι, κατά πάσα πιθανότητα, περισσότερο ικανά από τα άλλα κράτη να κινητοποιήσουν πόρους, ενώ κράτη που αντιμετωπίζουν έντονα την απειλή του πολέμου είναι ικανά να κινητοποιούν τεράστιους πόρους. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, οι διαφορές στη μορφή διακυβέρνησης δεν έχουν αποφασιστική σημασία πάνω στο ζήτημα της κινητοποίησης πόρων. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι, ενώ τα πλούσια κράτη μπορούν να κινητοποιήσουν μεγαλύτερες ποσότητες κοινωνικών πόρων, τα λιγότερο πλούσια αποδεικνύονται πιο αποτελεσματικά στο να ανεβάζουν το ρυθμό άντλησης πόρων, αφού, στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, επικρατεί μεγαλύτερη πολιτική χαλαρότητα, η οποία, όμως, μπορεί να κινητοποιηθεί σε περιόδους έντασης¹⁴.

Τα προβλήματα του ποσοτικού προσδιορισμού της ισχύος είναι σημαντικά. Η ανικανότητα ανάπτυξης επαρκών μέσων για τον ποσοτικό προσδιορισμό της ισχύος, εξηγεί, σε μεγάλη έκταση, την αδυναμία των θεωριών των διεθνών σχέσεων που βασίζονται στον ποσοτικό προσδιορισμό, να αποκτήσουν ευρύτερη αποδοχή, σε αντίθεση με τις θεωρίες της οικονομικής συμπεριφοράς και την οικονομετρία. Στις θεωρίες των διεθνών σχέσεων, η ισχύς προσεγγίζεται σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους πρόκειται να χρησιμοποιηθεί, ενώ, θεωρητικά, προσδιορίζεται, έτσι ώστε να περιλαμβάνει υλικούς παράγοντες, όπως η στρατιωτική ικανότητα αλλά και άυλα στοιχεία, όπως η πολιτική βούληση. Η μέτρηση, τόσο των πραγματικών, όσο και των δυνητικών επιπέδων ισχύος, διατηρεί ένα σημαντικό ενδιαφέρον, το οποίο αναμένεται να αυξάνεται συνεχώς όσο οι ικανότητες των κρατών

¹² *Ibid*

¹³ *Ibid*, 10

¹⁴ Βλ., Jasek Kugler, and William Domke, "Comparing the Strength of Nations," *Comparative Political Studies* 19 /1 (April 1986): 39-69

πολλαπλασιάζονται εξ' αιτίας της εξαπλώσης των τεχνολογιών -ήδη, από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Επιπλέον, η μέτρηση της ισχύος θα γίνεται περισσότερο σύνθετη, ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης σημασίας των οικονομικών διαστάσεων της, αλλά και καθώς διατίθεται, πλέον, ένα μεγαλύτερο φάσμα εξελιγμένων οπλικών συστημάτων, ιδιαίτερης ακρίβειας και βεληνεκούς, σε ένα μεγαλύτερο αριθμό δρώντων¹⁵.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, είχαν αναπτυχθεί πολυάριθμοι δείκτες των σχετικών στρατιωτικών ικανοτήτων: όσο η στρατηγική /στρατιωτική σχέση μεταξύ των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης συνέχιζε να καταλαμβάνει κεντρική θέση στη διεθνή πολιτική, η ικανότητα εκτίμησης των επιπέδων ισχύος των υπερδυνάμεων, συνέχιζε να απασχολεί εξίσου μελετητές και πολιτικούς. Πάντως, η εγγενής πολυπλοκότητα στη μέτρηση αυτής της σημαντικής διάστασης της στρατιωτικής ισχύος, συνάγεται από:

- τις διαφορές ή ασυμμετρίες στα στρατηγικά /στρατιωτικά δόγματα,
- την ικανότητα πρώτου πλήγματος,
- την ακρίβεια των διηπειρωτικών πυραύλων,
- την ισχύ και τον αριθμό των πυρηνικών κεφαλών,
- την ικανότητα απόκρουσης μιας πυρηνικής επίθεσης (ικανότητα διαφύλαξης των αποτρεπτικών πυρηνικών δυνάμεων από ένα αιφνιδιαστικό, πρώτο, πυρηνικό πλήγμα και προστασίας του πληθυσμού)¹⁶.

Η μέτρηση των στρατιωτικών ικανοτήτων των κρατών, τόσο στο επίπεδο των υπερδυνάμεων όσο και μεταξύ των άλλων κρατών, είναι, ταυτόχρονα, πιεστικό θεωρητικό πρόβλημα, για τον μελετητή, αλλά και πρακτικό ζήτημα υψίστης σημασίας για τον πολιτικό και τους διαχειριστές της στρατιωτικής ισχύος (*Ενοπλες Δυνάμεις/ ΕΔ*). Μεταξύ των εννοιών, των συναφών με την ικανότητα μέτρησης της ισχύος, συμπεριλαμβάνονταν και η έννοια της *ισοτιμίας* που συνδέεται με τη θεωρία της αποτροπής. Η ισοτιμία αντιπροσώπευε τη στρατηγική *ισοδυναμία* - δηλαδή την υποτιθέμενη κατοχή τόσο από τις ΗΠΑ όσο και τη Σοβιετική Ένωση των ικανοτήτων που αθροιστικά είναι ίσες ή επαρκείς για την

¹⁵ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 125

¹⁶ *Ibid*, 112-116

αποτροπή πυρηνικού πολέμου.

Το είδος της ισοτιμίας που υφίσταται μεταξύ δύο κρατών, εξαρτάται από τις σχετικές ικανότητές τους, ενώ όταν δεν υπάρχουν αμοιβαία αποδεκτές μέθοδοι μέτρησης της ισχύος, δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί κατά πόσον έχουμε ή όχι ισοτιμία μεταξύ δύο δυνάμεων¹⁷. Όπως αναφέρει ο *George Liska*:

η ισοτιμία, σε τελευταία ανάλυση, αποτελεί, μαζί με μερικές άλλες θεμελιώδεις κανονιστικές και στρατηγικές πολιτικές έννοιες (όπως είναι η παρέμβαση και η ίδια η ισορροπία δυνάμεων), ουσιαστικά και γόνιμα, μια μεταφυσική ιδέα.....και έχει αυτή την έννοια, τόσο με την κυριολεκτική σημασία της λέξης, δηλαδή ότι είναι κάτι πάνω και πέρα από τη φυσική όψη των τεχνικομηχανικών υπολογισμών (αν όχι και πάνω και πέρα από τη φυσική δυναμικής της ισχύος) και με την ευρύτερη σημασία της, δηλαδή ότι είναι μια έννοια με συζητήσιμο συγκεκριμένο περιεχόμενο, αλλά επίσης με μεστές νοήματος και αντικειμενικά ανταπόδεικτες συνεκδοχές (κι επομένως διαφέρουν ευνοϊκά από την ιδέα της επάρκειας σε καθαρό οπλισμό)¹⁸.

2. β. Ρεαλισμός και Νεορεαλισμός

Σύμφωνα με τον *Stanley Hoffmann*:

...η αντίληψη ενός αντικειμενικού και εύκολα αναγνωρισμένου εθνικού συμφέροντος, που αποτελεί τον αξιόπιστο οδηγό και το κριτήριο της εθνικής πολιτικής, έχει νόημα μόνο σε μια σταθερή περίοδο στην οποία οι συμμετέχοντες παίκτες προσπαθούν να επιτύχουν περιορισμένους σκοπούς με περιορισμένα μέσα, χωρίς να έχουν εγχώριους αυτόκλητους συμβούλους να καταστρέφουν τις κινήσεις τους..., σε μια περίοδο που διακυβεύεται ή ίδια η ύπαρξη των κρατών σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι σε παλαιότερες εποχές, είναι δυνατόν να υποδειχθούν οι πιο αποκλίνουσες πορείες δράσης ως βάσιμες επιλογές επιβίωσης....συνήθως λιγότερο επιτακτικοί σκοποί όπως το κύρος ή η αύξηση της ισχύος σε μια περιορισμένη περιοχή ή η προστασία των πολιτών της χώρας που διαμένουν στο εξωτερικό, όλα αυτά συνυφαίνονται με τα ζητήματα επιβίωσης, ενώ το επιχείρημα που προβάλλεται συχνότερα εναντίον ακόμη και της προσπάθειας να επαναπροσδιοριστεί η ιεραρχία των εθνικών στόχων ώστε να ξεχωριστούν μερικοί απ' αυτούς ως κρίσιμοι για την επιβίωση, είναι ο οικείος φόβος μιας αλυσίδας γεγονότων ή μιας σειράς από πλακάκια του ντόμινο¹⁹. Μεταξύ των κεντρικών σημείων της νεορεαλιστικής ανάλυσης

συγκαταλέγεται και η προσπάθεια να αναδιατυπωθεί και να εξευγενιστεί η

¹⁷ *Ibid*, 126

¹⁸ Βλ., *George Liska, Quest for Equilibrium: America and the Balance of Power on Land and Sea* (Baltimore & London: Johns Hopkins University Press, 1977), 212

¹⁹ Βλ., *Stanley Hoffmann, Contemporary Theory in International Relations* (Englewood

έννοια του εθνικού συμφέροντος προκειμένου να αγκαλιάσει ένα νοητό υπολογισμό των ωφελειών και ζημιών σε σύγκριση με εναλλακτικούς σκοπούς τους οποίους θα μπορούσε να επιλέξει το κράτος. Συγκεκριμένα η έννοια του καθεστώτος περιλαμβάνει μια προσπάθεια να προσαρμοστεί το εθνικό συμφέρον σε ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο σχετίζεται με την υποκίνηση του κράτους στη διαμόρφωση αυτών που ορίζονται ως διεθνή καθεστώτα για σύμπραξη ή συνεργασία. Οι ρεαλιστές συγγραφείς έχουν επικριθεί αναφορικά με τις προσπάθειες τους να συνάγουν, από το ευρωκεντρικό σύστημα του παρελθόντος, μια σειρά πολιτικών εννοιών για την ανάλυση ενός τελείως διαφορετικού παγκόσμιου διεθνούς συστήματος. Η επιδίωξη περιορισμένων εθνικών στόχων, ο διαχωρισμός της εσωτερικής από την εξωτερική πολιτική, η διεξαγωγή μυστικής διπλωματίας, η χρησιμοποίηση της ισορροπίας δυνάμεων ως τεχνική για τη διαχείριση της ισχύος και οι εκκλήσεις προς τα έθνη να δίδουν μικρότερη έμφαση στην ιδεολογία ως ρυθμιστικό παράγοντα της διεθνούς συμπεριφοράς, έχουν πολύ μικρή σχέση με το σημερινό διεθνές σύστημα²⁰. Ενθαρρύνοντας την επιστροφή των εθνών σε πρακτικές μιας παλιότερης περιόδου, ορισμένοι ρεαλιστές συγγραφείς υπερεκτιμούν την έκταση στην οποία είναι δυνατή μια τέτοια αλλαγή στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Αν τα έθνη υπακούουν σε νόμους της φύσης τους οποίους οι ρεαλιστές διατείνονται ότι έχουν ανακαλύψει, τότε για ποιο λόγο είναι αναγκαίο, όπως οι ρεαλιστές, να παρακινούν τα έθνη να επιστρέψουν σε πρακτικές που υποτίθεται ότι βασίζονται σε τέτοιους νόμους²¹;

Δίνοντας έμφαση στην ισχύ ως κύριο κίνητρο υποκίνησης της πολιτικής συμπεριφοράς, οι ρεαλιστές έχουν γίνει οι ίδιοι στόχος κριτικής, η οποία δείχνει να υπαινίσσεται ότι οι ρεαλιστές συγγραφείς δεν έχουν διαμορφώσει μια σαφή έννοια της ισχύος. Τα προβλήματα μέτρησης της αξίας είναι τεράστια. Στα κείμενα των ρεαλιστών θεωρητικών δεν προσδιορίζεται κάποια κοινή μονάδα στην οποία θα μπορούσε να μετατραπεί η ισχύς, έτσι ώστε να είναι δυνατή η μέτρησή της. Επιπλέον η ισχύς πρέπει να συνδέεται με τον σκοπό για τον οποίο χρησιμοποιείται. Το μέγεθος και ο τύπος της ισχύος διαφέρουν ανάλογα με τους

Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1960), 33

²⁰ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 171

εθνικούς σκοπούς. Πέραν αυτού, οι ρεαλιστές έχουν επικριθεί γιατί έχουν δήθεν δώσει μεγάλη έμφαση στην ισχύ, με αναπόφευκτο αποτέλεσμα να αποκλείονται άλλες σημαντικές μεταβλητές. Κατά τον Hoffmann:

....είναι αδύνατον να εντάξουμε στην ίδια κατηγορία μεταβλητές τόσο διαφορετικές όπως η ισχύς ως προϋπόθεση της πολιτικής και η ισχύς ως κριτήριο της πολιτικής; η ισχύς ως δυνατότητα και η ισχύς στην πράξη και, η ισχύς ως άθροισμα μέσων και η ισχύς ως σύνολο διαδικασιών²².

Από την πλευρά του, ο νεορεαλισμός έχει κατηγορηθεί επειδή έχει προφανώς υποβαθμίσει την πολιτική σε εκείνες τις διαστάσεις που προσφέρονται σε ερμηνεία με παραπομπή στην ορθολογική συμπεριφορά κάτω από διαφορετικούς διαρθρωτικούς περιορισμούς. Επειδή ακριβώς εστιάζει το ενδιαφέρον του στη δομή (*structure*), θεωρείται ότι έχει αγνοήσει την κοινωνική βάση και τα κοινωνικά όρια της ισχύος: η ισχύς δεν είναι δυνατόν να αναχθεί σε ικανότητες, αντίθετα, συνίσταται και από ψυχολογικούς παράγοντες, όπως το ηθικό των πολιτών και η πολιτική ηγεσία, αλλά και από θεσμικές διευθετήσεις και από τον τρόπο με τον οποίο η εξουσία ασκείται μέσα σε συναινετικό πλαίσιο. Ο ρεαλισμός, πάντως, θεωρείται ως η πιο σημαντική προσπάθεια έως σήμερα αναφορικά με την απομόνωση και τη διευκρίνιση μιας βασικής μεταβλητής της πολιτικής συμπεριφοράς, της ισχύος, στο πλαίσιο της θεωρίας των διεθνών σχέσεων²³. Έστω και ως αποτέλεσμα του ότι διατύπωσε, με αυτό τον τρόπο, τις προτάσεις του, ο ρεαλισμός έχει δώσει ένα σαφές περίγραμμα της παγκόσμιας θεωρίας, το οποίο είναι σε θέση να τροποποιηθεί (όπως και έχει γίνει) από μια ακόμη γενιά θεωρητικών δημιουργών. Τα προβλήματα στα οποία εστίασε η ρεαλιστική σκέψη, όπως η αλληλεπίδραση και η συμπεριφορά των ανθρωπίνων όντων ως υπεύθυνων για τη λήψη αποφάσεων, η φύση της ισχύος, οι σκοποί της εξωτερικής πολιτικής, οι τεχνικές μέτρησης και διαχείρισης της ισχύος, η επίπτωση των περιβαλλοντικών παραγόντων στην πολιτική συμπεριφορά, οι σκοποί και οι πρακτικές που πρέπει να υιοθετούν οι πολιτικοί

²¹ Βλ., Hans Morgenthau, *Politics Among Nations* (New York: Knopf, 1967), 43

²² Βλ., Hoffmann, *Contemporary Theory*, 32

²³ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 172-174

ηγέτες και η επίπτωση των δομών των εναλλακτικών διεθνών συστημάτων, κατέχουν κεντρική θέση στη μελέτη της διεθνούς πολιτικής²⁴. Ο ρεαλισμός, πέρα από τη συνεισφορά του στη θεωρία των διεθνών σχέσεων μας προσφέρει ένα μεγάλο αριθμό προτάσεων σχετικά με την πολιτική συμπεριφορά που μπορεί να υποβληθεί σε παραπέρα ερμηνεία με τη χρησιμοποίηση άλλων πλαισίων και μεθόδων. Παρόλα αυτά, υπάρχει μια διάχυτη ανάγκη να αναζητηθεί θεωρία πέραν του ρεαλισμού.

Η ρεαλιστική ανάλυση προσέφερε έδαφος για την καλλιέργεια και ανάπτυξη της νεορεαλιστικής προσέγγισης στη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Ο νεορεαλισμός διατείνεται ότι επιθυμεί να επανεξετάσει τον κλασικό ρεαλισμό, αρθρώνοντας προτάσεις που βασίζεται στην αποσύνθεση των εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών και ενσωματώνοντας την κλασική ρεαλιστική θεωρία σε ένα σύγχρονο πλαίσιο που βασίζεται στη συγκριτική ανάλυση. Η νεορεαλιστική θεωρία προσδίδει μεγαλύτερη αυστηρότητα στη ρεαλιστική παράδοση, ορίζοντας με μεγαλύτερη σαφήνεια και συνέπεια βασικές έννοιες, και αρθρώνοντας σειρά προτάσεων οι οποίες επιδέχονται εμπειρικό έλεγχο και διερεύνηση. Διατηρεί εμφανή συνάφεια με το δομικό ρεαλισμό του *Kenneth Waltz*²⁵, όπως και με την προσπάθεια του *Gottfried-Karl-Kindermann*²⁶ να οικοδομήσει επάνω στα κείμενα του *Hans Morgenthau*. Για το ρεαλισμό, η ισχύς παραμένει βασική μεταβλητή, αν και υπάρχει λιγότερο ως σκοπός *per se*, παρά ως αναγκαία και αναπόφευκτη συνιστώσα στις πολιτικές σχέσεις. Κατά τον *Kindermann*:

²⁴ Άλλες προσεγγίσεις καταπιάνονται με παρόμοια προβλήματα. Οι κοινωνικο-ψυχολογικές θεωρίες της διεθνούς συμπεριφοράς εστιάζουν την προσοχή τους στη μελέτη της ισχύος. Στη θεωρία συστημάτων, η μελέτη των σχέσεων αίτημα-απόκριση αγκαλιάζει τις προσπάθειες μιας εθνικής μονάδας να επηρεάσει άλλη ή άλλες εθνικές μονάδες σε καταστάσεις σύγκρουσης ή συνεργασίας. Η μελέτη της λήψης αποφάσεων είναι ουσιαστικά μια εξέταση της ερμηνείας του εθνικού συμφέροντος σε μια δεδομένη περίπτωση. Το σύστημα λήψης αποφάσεων, όπως όλα τα κοινωνικά συστήματα, είναι ανοικτό -δηλαδή υπόκειται σε ποικιλία εισροών από το περιβάλλον του. Επομένως, το περιβάλλον ή η πολιτική οικολογία είναι σημαντικό όχι μόνο για τον ρεαλιστή αλλά και για τον μελετητή της θεωρίας συστημάτων ως δυνητικού ρυθμιστή της πολιτικής συμπεριφοράς.

²⁵ Βλ., *Kenneth Waltz, Theory of International Politics* (Reading, Mass: Addison- Wesley Publishing Company, 1979), 126

²⁶ Βλ., *Gottfried-Karl Kindermann, The Munich School of Neorealism in International Politics* (Munich University, 1985)

....όπως ακριβώς το εργαλείο της ισχύος και των κυρώσεων δεν εξαντλείται στη φύση του δικαίου, η φύση της πολιτικής επίσης δεν εξαντλείται αναφερόμενη πρωταρχικά στην ισχύ ως πιο σημαντικό εργαλείο της²⁷.

Η νεορεαλιστική προσέγγιση αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια όχι μόνο να συναχθούν από τον κλασικό ρεαλισμό εκείνα τα στοιχεία της θεωρίας που είναι κατάλληλα και χρήσιμα για τον κόσμο στα τέλη του εικοστού (και, πέρα?) αιώνα, αλλά επίσης να συνδεθούν εννοιολογικά άλλες θεωρητικές προσπάθειες. Ο δομικός (διαρθρωτικός) ρεαλισμός του K. Waltz, στηρίζεται έντονα στην κατασκευή συστημάτων, ενώ ο νεορεαλισμός της Σχολής του Μονάχου (*Kindermann*), έχει ως βάση του ένα δυναμικό πλέγμα σχέσεων (*constellation*) ή σχηματισμό, αποτελούμενο από ένα σύστημα αλληλεπίδρασης μεταξύ κρατών και άλλων συστημάτων δράσης της διεθνούς πολιτικής σε δεδομένη στιγμή ή στη διάρκεια μιας ορισμένης ιστορικής περιόδου του παρελθόντος ή του παρόντος. Η νεορεαλιστική αυτή προσέγγιση περιλαμβάνει ως ανεξάρτητες κατηγορίες έρευνας, όπως:

- σύστημα και απόφαση (ηγεσία),
- συμφέρον και ισχύ,
- αντίληψη και πραγματικότητα,
- συνεργασία και σύγκρουση και,
- κανόνα ή πλεονέκτημα²⁸.

Ο νεορεαλισμός, δηλαδή, θεωρεί ως δεδομένη την ύπαρξη ενός διεθνούς συστήματός που αποτελείται από στοιχεία, τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και τα οποία πρέπει να μελετηθούν με αναφορά σε έννοιες οι οποίες συνάγονται από την κλασική ρεαλιστική θεωρία, αλλά και βασίζονται σε μεταβλητές που συνάγονται από μια διαπολιτισμική συγκριτική ανάλυση. Αν η ατελής φύση του ανθρώπου είναι κρίσιμο σημείο αφετηρίας για την κλασική ρεαλιστική ανάλυση, ο νεορεαλισμός έχει ως επίκεντρο του ενδιαφέροντος του το διεθνές σύστημα, δηλαδή, τη δομή εκείνη που διαμορφώνει τις πολιτικές σχέσεις οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της. Για τον διαρθρωτικό ρεαλισμό, η διεθνής πολιτική είναι κάτι περισσότερο από το απλό άθροισμα των εξωτερικών

²⁷ *Ibid*

²⁸ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 164

πολιτικών των κρατών και την ισορροπία των άλλων δρώντων στο σύστημα. Ο Waltz επιχειρηματολογεί υπέρ μιας νεορεαλιστικής προσέγγισης που να βασίζεται σε πρότυπες σχέσεις μεταξύ των δρώντων, σε ένα σύστημα το οποίο είναι αναρχικό.

Από την πλευρά αυτή, ο δομικός (διαρθρωτικός) ρεαλισμός (στηριζόμενος στο παράδειγμα του κλασικού ρεαλισμού), προσδίδει έμφαση σε εκείνα τα χαρακτηριστικά της δομής που διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται τα συστατικά στοιχεία. Σύμφωνα με τον Waltz, ο όρος *δομή* αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο διατάσσονται τα μέρη. Στο διεθνές σύστημα, οι δρώντες βρίσκονται σε οριζόντια σχέση μεταξύ τους και όπου όλα τα κράτη (κυρίαρχα) είναι ισότιμα μεταξύ τους. Ο Waltz ορίζει τη δομή σύμφωνα με τις αρχές (ιεραρχικές ή αναρχικές) με τις οποίες είναι οργανωμένη, αλλά και σύμφωνα με τον καθορισμό των λειτουργιών των μονάδων: όσο πιο ιεραρχικό είναι το σύστημα τόσο μεγαλύτερη είναι η διαφοροποίηση των λειτουργιών και όσο πιο αναρχικό είναι τόσο μεγαλύτερη είναι η ομοιότητα των λειτουργιών μεταξύ των μονάδων. Σημαντικό στοιχείο θεωρείται το ότι η δομή ορίζεται από την κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων, συμπεριλαμβανομένου και του βαθμού στον οποίο η δομή αποτελείται από δρώντες που είναι όμοιοι ή διαφέρουν μεταξύ τους, σε σχέση με τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους²⁹.

Σε συμφωνία με τον κλασικό ρεαλισμό, ο Waltz πραγματεύεται τα κράτη ως μεμονωμένους δρώντες που έχουν ως ελάχιστο στόχο τη διατήρησή τους και ως μέγιστο την παγκόσμια κυριαρχία. Επίκεντρο του δομικού (διαρθρωτικού) ρεαλισμού είναι η μεταξύ των μερών *διάταξη* του διεθνούς συστήματος. Η έννοια της δομής βασίζεται στο γεγονός ότι μονάδες που έχουν αντιπαρατεθεί και συντεθεί διαφορετικά, συμπεριφέρονται διαφορετικά και παράγουν, με την αλληλεπίδρασή τους, διαφορετικά αποτελέσματα³⁰. Βασικό στοιχείο ενός άναρχου συστήματος, εξαιτίας της δομής του, είναι η ανάγκη των μελών του, να στηριχθούν σε κάθε μέσο ή σε όποιες διατάξεις μπορούν να δημιουργήσουν για

²⁹ *Ibid*, 165

³⁰ Βλ., Kenneth Waltz, *Theory of International*, 81. Επίσης, B. Buzan, "Peace, Power and Security: Contending Concepts in the study of International Relations," *Journal of Peace Research* 21/ 2 (1984): 109-125 & J.M. Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: a Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism," *International*

να εξασφαλίσουν την επιβίωση και να ενισχύσουν την ασφάλειά τους. Σε ένα τέτοιο σύστημα, που βασίζεται στην αρχή της αυτοβοήθειας (*self-help*), τα κράτη επιδιώκουν μία ή και τις δύο βασικές κατευθύνσεις δράσης, σύμφωνα με την αντίληψη του *Waltz* για τη δομή ως μεταβλητή που καθορίζει ή περιορίζει την πολιτική συμπεριφορά. Τα κράτη καταβάλουν εσωτερικές προσπάθειες να αυξήσουν τις πολιτικές, στρατιωτικές και οικονομικές ικανότητές τους και να αναπτύξουν αποτελεσματικές στρατηγικές. Επίσης αναλαμβάνουν εξωτερικές προσπάθειες για να επιφέρουν μιας μορφής διάταξη ή μια αναδιάταξη σε σχέση με άλλους δρώντες. Η δομή του συστήματος, ιδιαίτερα ο αριθμός των δρώντων και οι αντίστοιχες ικανότητές τους, σκιαγραφεί τα πρότυπα των αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται, συμπεριλαμβανομένου του αριθμού των κρατών που παρατάσσονται το ένα έναντι του άλλου σε αντίπαλες ομάδες ως μέρος της ισορροπίας δυνάμεων.

Σε μια άναρχη δομή, όλες οι μονάδες αντιμετωπίζουν την ελάχιστη ανάγκη ή τη λειτουργική απαίτηση για ασφάλεια, αν και υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ τους όσον αφορά τις αντίστοιχες ικανότητές τους για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Πράγματι, οι διαφορές μεταξύ των κρατών, σχετικά με τις ικανότητες που διαθέτουν για τη διασφάλιση της ασφάλειας τους, αποτελούν το κύριο διακριτικό γνώρισμα που διαφοροποιεί το ένα κράτος από το άλλο. Σύμφωνα με τον *Waltz*, εκείνο που μεταμορφώνει τα διεθνή συστήματα είναι οι αλλαγές στην κατανομή δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων τους. Όταν αλλάζουν οι δομές, το ίδιο συμβαίνει και με τα πρότυπα αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών τους όπως και με τα αποτελέσματα που μπορούν να αναμένονται μέσα από τέτοιες αλληλεπιδράσεις. Αν και οι δυνατότητες αποτελούν γνώρισμα των μονάδων, η κατανομή τους, ανάμεσα στις διάφορες μονάδες, είναι καθοριστικό χαρακτηριστικό της δομής του συστήματος και, στην περίπτωση αυτή, του δομικού (διαρθρωτικού) ρεαλισμού³¹. Συνοπτικά, κεντρική θέση στο (δομικό) διαρθρωτικό ρεαλισμό και ιδίως στην προσέγγιση του *Waltz*, κατέχει η πρόταση ότι μόνο ο (δομικός) διαρθρωτικός μετασχηματισμός μπορεί

Organization 42/3 (Summer 1988): 485-507

³¹ Βλ. Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 166

να μεταβάλλει την αναρχική φύση του διεθνούς συστήματος.

Αν δεχτούμε ότι η δομή ορίζει τη διάταξη των μερών του διεθνούς συστήματος, στο δομικό (διαρθρωτικό) ρεαλισμό του *Waltz*, τότε αυτό που είναι σε θέση να εξηγεί την αλλαγή της δομής, είναι το γεγονός ότι οι δομές αναδύονται από τη συνύπαρξη των βασικών πολιτικών μονάδων σε μια δεδομένη εποχή. Οι μονάδες αυτές μπορεί να είναι πόλεις-κράτη, έθνη-κράτη ή αυτοκρατορίες. Ο δομικός (διαρθρωτικός) ρεαλισμός του *Waltz* δεν προσεγγίζει τη θεωρία των διεθνών σχέσεων μέσα από μια περιοριστική θεωρητική σκοπιά: σε αντίθεση με το δομικό (διαρθρωτικό) ρεαλισμό, μια περιοριστική θεωρία θα εξηγούσε τα διεθνή φαινόμενα με αναφορά στις πράξεις των ξεχωριστών κρατών και τα εσωτερικά χαρακτηριστικά τους. Ο ίδιος ο διαρθρωτικός ρεαλισμός, όπως υποστηρίζει ο *Waltz*, δεν προσφέρει μια περιεκτική θεωρία των διεθνών σχέσεων, αφού κάτι τέτοιο θα απαιτούσε μια θεωρία της εσωτερικής πολιτικής, επειδή οι μονάδες διαμορφώνουν τη δομή του συστήματος, όπως ακριβώς η δομή επηρεάζει τις μονάδες. Οι αλλαγές στα συστήματα, περιλαμβανομένου και του μετασχηματισμού τους, προέρχονται, όχι από τη δομή, αλλά από τα μέρη τους. Οι δυνάμεις στο επίπεδο των μονάδων λέγεται ότι διαμορφώνουν τις δυνατότητες συστημικών αλλαγών³².

Μια άλλη τάση της σύγχρονης νεορεαλιστικής ανάλυσης εστιάζει το ενδιαφέρον της στην αλλαγή στο διεθνές επίπεδο, στη βάση μιας επανερμηνείας της κλασικής ρεαλιστικής θεωρίας. Σύμφωνα με τον *Robert Gilpin*, τα κράτη εστιάζονται σε υπολογισμούς κόστους-οφέλους σχετικά με τις εναλλακτικές κατευθύνσεις δράσης που έχουν στην διάθεσή τους³³. Στο βαθμό που το προσδοκώμενο όφελος υπερβαίνει το κόστος, τα κράτη είναι πιθανόν να επιχειρήσουν να επιφέρουν αλλαγές στο σύστημα. Ο *Gilpin* προσπαθεί, από τη σκοπιά αυτή, να ορίσει την ορθολογική παραδοχή που περιέχεται στην κλασική ρεαλιστική θεωρία, ενώ, σύμφωνα με τον ίδιο, ένα κράτος θα προσπαθήσει να αλλάξει το διεθνές σύστημα με εδαφική, πολιτική ή οικονομική επέκταση ως το σημείο όπου το οριακό κόστος της πρόσθετης αλλαγής εξισώνεται με το οριακό όφελος. Ένα

³² Βλ., *Waltz, Theory of International*, 60-67

³³ Βλ., *R. Gilpin, War and Change in World Politics* (New York: Cambridge University Press,

διεθνές σύστημα βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας όσο οι κυριότεροι διεθνείς δρώντες είναι ικανοποιημένοι με το εδαφικό, πολιτικό και οικονομικό *status quo*. Αναγνωρίζεται ότι κάθε ομάδα ή κράτος στο σύστημα μπορεί να οφεληθεί από κάποια μορφή αλλαγής. Επομένως, το κόστος της αλλαγής αποτελεί το κυριότερο εμπόδιο στη διαλυτική ή αποσταθεροποιητική δράση. Η κατανομή της ισχύος αντιπροσωπεύει το κυριότερο μέσο για τον έλεγχο της συμπεριφοράς των κρατών³⁴. Τα κυρίαρχα κράτη διατηρούν ένα σύνολο σχέσεων μέσα στο διεθνές σύστημα για την επίτευξη του στόχου αυτού. Εκτιμώντας τις εξωτερικές πολιτικές που θα μπορούσαν να επιφέρουν αλλαγές στο διεθνές σύστημα, ο *Gilpin* υπαινίσσεται ότι τα κράτη συνήθως ανταλλάσσουν ορισμένους στόχους με κάποιους άλλους.

Αυτό δεν σημαίνει ότι για να επιτύχουν ένα στόχο θυσιάζουν όλους τους άλλους, αλλά ότι εμπλέκονται σε μια διαδικασία ικανοποίησης που αποσκοπεί στη επίτευξη διαφόρων συνδυασμών επιθυμητών αποτελεσμάτων. Ιστορικά, τα κράτη είχαν ως στόχο τους την κατάκτηση των εδαφών εκείνων που, πριν από τη βιομηχανική επανάσταση και την εμφάνιση προηγμένων τεχνολογιών, αντιπροσώπευαν το κύριο μέσο για την ενίσχυση της ασφάλειας ή την αύξηση του πλούτου τους. Επιπλέον, τα κράτη αγωνίζονται να αυξήσουν την επιρροή τους επάνω σε άλλα κράτη, χρησιμοποιώντας απειλές, καταναγκασμό, συμμαχίες και σφαίρες επιρροής, αλλά και αποδίδουν ιδιαίτερη σπουδαιότητα στην επέκταση της επιρροής τους στην παγκόσμια οικονομία. Σε αρμονία με την αρχή της ικανοποίησης, οι επιμέρους στόχοι κατά κανένα τρόπο δεν αποκλείονται. Μεταξύ των αντικειμενικών στόχων των κρατών, όπως υποστηρίζει ο *Gilpin*, ως πιο σημαντικοί ορίζονται εκείνοι για χάριν των οποίων ένα κράτος δεν διστάζει να καταφύγει στον πόλεμο. Τα διεθνή συστήματα λέγεται ότι υπόκεινται ουσιαστικά σε μεταβολή στη φύση των δρώντων ή στους τύπους των οντοτήτων που συνθέτουν ένα ιδιαίτερο διεθνές σύστημα. Ο *Gilpin* ονομάζει τη μεταβολή αυτού του τύπου *αλλαγή συστημάτων*. Ποιοι είναι, ερωτά ο *Gilpin*, οι ιδιαίτεροι κοινωνικοπολιτικοί, οικονομικοί και τεχνολογικοί παράγοντες που δημιουργούν

1981), 9-11

³⁴ Βλ., Victor Basiuk, *Technology, World Politics and American Foreign Policy* (New York:

το οργανωσιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι ομάδες και τα άτομα προάγουν τα συμφέροντά τους; Ένα σύστημα αλλάζει όταν μεταβάλλεται ο λόγος κόστους-οφέλους της συμμετοχής στο συγκεκριμένο σύστημα. Τα συστατικά μέρη του συστήματος, μέσα στα οποία λαμβάνει χώρα η αλλαγή. Όλα τα διεθνή συστήματα χαρακτηρίζονται από την άνοδο και πτώση πανίσχυρων κρατών που διαμορφώνουν τα πρότυπα διεθνούς αλληλεπίδρασης και προσδιορίζουν τους κανόνες με τους οποίους λειτουργεί το σύστημα. Έτσι, μεταβάλλεται η ίδια η κατανομή της ισχύος μέσα στο σύστημα. Εδώ η έμφαση δίνεται όχι στην άνοδο και την πτώση διεθνών συστημάτων, αλλά, αντίθετα, στην ακμή - παρακμή των συστατικών τους στοιχείων - δηλαδή τις μεγαλύτερες και μικρότερες δυνάμεις και, ιδίως, την αντικατάσταση μιας κυρίαρχης οντότητας από έναν άλλο δρώντα. Ενώ η κλασική ρεαλιστική θεωρία πηγάζει, σε μεγάλο βαθμό, από το ευρωπαϊκό κρατικό σύστημα, η συγκριτική μελέτη των διεθνών συστημάτων, συμπεριλαμβανομένων και των μη-δυτικών συστημάτων, θα επέτρεπε την κατανόηση του πώς και γιατί πραγματοποιείται η συστημική αλλαγή (φύση των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικο-πολιτιστικών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στα μέλη του)³⁵.

Συνολικά, η μελέτη της αλλαγής αγκαλιάζει το ίδιο το σύστημα, τα συστατικά του στοιχεία και τη διαδικασία αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Η τάση των κρατών, ή άλλων δρώντων, να επεκτείνουν τον εδαφικό τους έλεγχο, την πολιτική τους επιρροή και την οικονομική κυριαρχία, λέγεται ότι είναι λειτουργία της ισχύος τους. Η διαδικασία αυτή, κατά τον *Gilpin*, συνεχίζεται ως το σημείο όπου το οριακό κόστος της αλλαγής εξισώνεται ή υπερβαίνει το οριακό όφελος. Καθώς το μέγεθος του κράτους και η έκταση του ελέγχου του αυξάνονται, φτάνει τελικά σε κάποιο σημείο όπου η αύξηση του κόστους σε σχέση με το όφελος περιορίζει την ικανότητά του για έλεγχο και παραπέρα επέκταση. Ένα σύστημα στο οποίο το κόστος επέκτασης ισούται με το αντιλαμβανόμενο όφελος ή το υπερβαίνει, λέγεται ότι βρίσκεται σε ισορροπία. Επίσης, μία ισορροπία, από τη στιγμή που επιτευχθεί, υπόκειται σε αλλαγή, αφού υπάρχει η τάση να αυξάνεται το οικονομικό

Columbia University Press, 1977), 15-16 & 151-152.

³⁵ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 168

κόστος διατήρησης του *status quo* με πιο γρήγορους ρυθμούς απ' ό,τι η οικονομική ικανότητα υποστήριξής του. Επομένως, η ανισορροπία αντιπροσωπεύει ένα κενό ανάμεσα στις μονάδες του διεθνούς συστήματος και την ικανότητα των κυρίαρχων κρατών να διατηρήσουν το υπάρχον σύστημα. Στη θέση ενός κυρίαρχου δρώντος, εμφανίζεται τελικά μια νέα ισορροπία που αντανακλά τη διαφοροποιημένη κατανομή ισχύος. Ένα ανερχόμενο κράτος, καθώς αυξάνεται η σχετική ισχύς του, προσπαθεί να επεκτείνει τον εδαφικό του έλεγχο και να διευρύνει την επιρροή του, συνήθως σε βάρος της κυρίαρχης δύναμης του βρίσκεται σε κάμψη. Η δύναμη που βρίσκεται σε κάμψη έχει τις ακόλουθες επιλογές:

- να προσπαθήσει να ενισχύσει τις ικανότητές της για να αντιμετωπίσει την ανερχόμενη μονάδα,
- να περιορίζει τις δεσμεύσεις κι έτσι να συγκατατεθεί στις αλλαγμένες συνθήκες,
- να συνάψει συμμαχία με άλλες δυνάμεις ή να προσχωρήσει σε άλλες ρυθμίσεις με άλλες δυνάμεις ή,
- να κάνει παραχωρήσεις στην ανερχόμενη δύναμη³⁶.

Ωστόσο, όπως εκτιμά ο *Gilpin*, ιστορικά το πρωταρχικό μέσο με το οποίο επιλύθηκε το πρόβλημα της ανισορροπίας ήταν ο πόλεμος, αποτέλεσμα του οποίου υπήρχε, συνήθως, μια ανακατανομή ισχύος μεταξύ νικητών και ηττημένων. Έτσι, η διεθνής πολιτική συνίσταται από δυνάμεις που οδηγούν σε σύγκρουση ή συμβιβασμό σε μια διαδοχή διεθνών συστημάτων που επηρεάζονται από την αλλαγή. Τελικά, συμπεραίνει ο *Gilpin*:

....η διεθνής πολιτική μπορεί και σήμερα να χαρακτηριστεί όπως χαρακτηριζόταν από τον Θουκυδίδη: αλληλεπίδραση απρόσωπων δυνάμεων και μεγάλων ηγετών... η παγκόσμια πολιτική εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από τον αγώνα πολιτικών οντοτήτων για ισχύ, κύρος και πλούτο σε ένα συνασπισμό παγκόσμιας αναρχίας....τα πυρηνικά όπλα δεν έκαναν αδιανόητη την προσφυγή στη βία....η οικονομική αλληλεξάρτηση δεν εγγυάται ότι η συνεργασία θα θριαμβεύσει επάνω στη σύγκρουση....μια παγκόσμια κοινότητα κοινών αξιών και αντιλήψεων περιμένει ακόμη την ώρα που θα πάρει τη θέση

³⁶ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 169

της παγκόσμιας αναρχίας³⁷.

2. γ. Οι Δομικοί Παράμετροι του Ρεαλισμού

Ο δομικός/ διαρθρωτικός ρεαλισμός (*structural realism*), ως εννοιολογικός κλάδος του ρεαλισμού, αποτελεί μια αναλυτική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων η οποία παρουσιάζει μια σημαντική διαχρονικότητα και αναδεικνύεται η επικρατέστερη σε σχέση με άλλα θεωρητικά πρότυπα. Η επικαιρότητα του δομικού ρεαλισμού βασίζεται στη δυνατότητά του να ερμηνεύει σημαντικές πτυχές της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής πρακτικής. Ο παραδοσιακός ρεαλισμός, στην ουσία, αποτέλεσε τη βάση στην οποία εξελίχθηκε ο δομικός ρεαλισμός ή νεο-ρεαλισμός³⁸, τα οποία εξελίχθηκαν σε ένα διαρκώς επίκαιρο θεωρητικό μοντέλο στις διεθνείς σχέσεις. Η προσέγγιση του κλασικού ρεαλισμού διατηρεί μια διαχρονικότητα αλλά ταυτόχρονα και μια στατικότητα. Από την άλλη, ο εμπλουτισμός του ρεαλισμού μέσα από μια σειρά εργασιών σύγχρονων θεωρητικών, που ενσωμάτωσαν στη βασική θεωρία του ρεαλισμού κάποια συμπεράσματα από άλλα θεωρητικά μοντέλα, ανέδειξαν την εκ των πραγμάτων αναλυτική ευελιξία της ρεαλιστικής προσέγγισης. Έτσι ο δομικός ρεαλισμός, τείνει να αναλύει πειστικότερα τις μεταλλαγές αλλά και τη συνέχεια του διεθνούς συστήματος.

Ο ρεαλισμός εξελίχθηκε ως θεωρητικό πρότυπο διεθνών σχέσεων, κυρίως μετά το τέλος του Β' ΠΠ, και αποτέλεσε την επικριτική απάντηση στις ιδεαλιστικές προσεγγίσεις του μεσοπολέμου που εστίαζαν το ενδιαφέρον τους στον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να λειτουργούν τα κράτη μεταξύ τους –αν και οι ίδιοι οι ιδεαλιστές είχαν αποτύχει να προβλέψουν ή να συμβάλλουν στην αποφυγή του πολέμου.³⁹ Κατά τους ρεαλιστές, η ανεπάρκεια της ιδεαλιστικής σχολής έδειξε ότι θα ήταν προτιμότερο να δοθεί έμφαση στη μελέτη της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές σύστημα όπως εξελίσσονταν στην

³⁷ Βλ., Gilpin, *War and Change*, 230

³⁸ Σύμφωνα με ορισμένους θεωρητικούς αναλυτές, ο νεο-ρεαλισμός (δομικός ρεαλισμός) του Kenneth Waltz αποτελεί το πρώτο βήμα εξέλιξης του ρεαλισμού, ενώ εννοιολογικές διανθίσεις που προέκυψαν σταδιακά έχουν οδηγήσει στον εννοιολογικά περιεκτικό, δομικό ρεαλισμό. Η προσπάθεια αποχωρισμού του νεο-ρεαλισμού από τον δομικό ρεαλισμό εξηγείται στη δουλειά των Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy. Neorealism to Structural Realism* (New York, Columbia University Press, 1993).

³⁹ Αναφορικά με το διάλογο μεταξύ ρεαλιστών και ιδεαλιστών, βλ., E.H. Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations* (London: Macmillan, 1946). Επίσης, βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 129-163

πραγματικότητα. Με αυτό τον τρόπο, σύμφωνα με τους ρεαλιστές, υπήρχε μεγαλύτερη δυνατότητα να κατανοηθούν οι αιτίες των πολέμων και κατ' επέκταση να προληφθούν. Έτσι το βασικό συμπέρασμα το οποίο υποστηρίζει η ρεαλιστική σχολή, και που αποτελεί τη θεμέλια λίθο της είναι ότι η πολιτική ισχύος (*power politics*), ανάμεσα στα κράτη, αποτελεί την κινητήρια δύναμη συμπεριφοράς του διεθνούς συστήματος⁴⁰.

Σύμφωνα με τη ρεαλιστική σχολή, υπάρχουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος:

- το κράτος αποτελεί τον κυρίαρχο δρώντα στο διεθνές σύστημα⁴¹,
- υπάρχει ένας εμφανής διαχωρισμός μεταξύ της διεθνούς πολιτικής και της πολιτικής διαδικασίας που βιώνεται στο εσωτερικό ενός κράτους και,
- οι σχέσεις μεταξύ των κρατών διακατέχονται από ένα διαρκή ανταγωνισμό για την επικράτηση του ισχυρότερου σε ένα καθεστώς ειρήνης.

Ενώ οι πολιτικές σχέσεις στο εσωτερικό ενός κράτους εξελίσσονται σε σχέση με ένα σύνολο κανονιστικών συμπεριφορών και ρυθμίζονται κυρίως από μια κυβέρνηση εξουσίας, στο διεθνές επίπεδο η απουσία μιας κεντρικής κυβέρνησης καθιστά το διεθνές σύστημα άναρχο. Με αυτή την έννοια, η συμπεριφορά των κρατών στη διεθνή πολιτική καθορίζεται από τη λογική μεγιστοποίησης της ισχύος τους, με στόχο προώθησης των συμφερόντων τους: το εθνικό συμφέρον καθορίζεται πάντα μέσα από τη λογική της ισχύος. Δεδομένου του άναρχου χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, η συμπεριφορά των κρατών διέπεται από ένα διαρκές δίλημμα ασφάλειας (*security dilemma*)⁴²:

....τα κράτη προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους, λειτουργώντας ανεξάρτητα ή μέσω συμμαχιών, προκειμένου να ενισχύσουν την επιρροή τους (τη θέση τους) σε ένα ανταγωνιστικό παγκόσμιο σύστημα⁴³.

⁴⁰ Αυτή η άποψη αποτελεί τη σύγχρονη έκφανση των θέσεων που ανέπτυξαν στο παρελθόν ο Θουκυδίδης, ο Hobbs, ο Machiavelli και ο Clausewitz, για την δύναμη της πολιτικής ισχύος και την φύση του ανθρώπου να επιδιώκει διαρκώς να επικρατήσει στο περιβάλλον του κυρίως με πολεμικά μέσα.

⁴¹ Ο K. Waltz θεωρεί την αλληλεξάρτηση ως μύθο, αναγνωρίζει, όμως, ότι τα κράτη- έθνη αποτελούν τους μοναδικούς ισχυρούς δρώντες στη διεθνή πολιτική, παρά το ότι υπάρχει μια σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα τους! Βλ., Waltz, *Theory of International Politics*, 251 & 143-146.

⁴² Βλ., Barry Buzan, *An Introduction to Strategic Studies/ Military Technology & International Relations* (London: MacMillan Press/ IISS, 1987), 78-93, 212-235 & 278-288

⁴³ *Ibid*

Εφόσον η συμπεριφορά των δρώντων εξηγείται με βάση τη λογική της μεγιστοποίησης της ισχύος, ο ορθολογικός δρών (rational actor), είναι εκείνος που χρησιμοποιεί όλα τα μέσα στη διάθεσή του, ακόμα και τον πόλεμο, για τη μεγιστοποίηση της επιρροής του.

Στην εξελικτική πορεία του ρεαλισμού συνέβαλλε αποφασιστικά ο Kenneth Waltz με το έργο του *Theory of International Politics*. Ο Waltz είχε αρχίσει να διακρίνει, από τα μέσα τις δεκαετίας του 1960, ότι ορισμένα από τα αποφθέγματα του ρεαλισμού είχαν αρχίσει να χάνουν την αξία τους. Το κράτος δεν αποτελούσε πια την αποκλειστική μονάδα δράσης στο διεθνές σύστημα. Διεθνείς οργανισμοί, πολυεθνικές εταιρίες είχαν καταλάβει έναν σημαντικό χώρο στη λειτουργία του διεθνούς συστήματος, ενώ τα νέα μοντέλα διεθνούς συνεργασίας όπως για παράδειγμα η εξελικτική διαδικασία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), δεν ανταποκρίνονταν στη λογική της ρεαλιστικής θεωρίας.⁴⁴

Ο Waltz, χρησιμοποιώντας κάποιες από τις απόψεις των δομιστών (στρουκτουραλιστών)⁴⁵, αλλά χωρίς να αποχωρίζεται τις βασικές πτυχές του ρεαλισμού, υποστήριξε ότι η άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος είναι εκείνη που κατευθύνει τις σχέσεις των κρατών (και όχι ο εγωιστικός χαρακτήρας των κρατών) και παρουσιάζει μια αξιοσημείωτη διαχρονικότητα. Τα κράτη προσπαθούν να λειτουργήσουν μέσα σε ένα καθεστώς ισορροπίας δυνάμεως (balance of power) που στην ουσία περιορίζει σημαντικά τα όρια δράσης τους. Σε αντίθεση με τους στρουκτουραλιστές που διακηρύσσουν την αποκλειστική δύναμη της δομής να καθορίζει τη λειτουργία των μερών του στο πλαίσιο του συστήματος, ο Waltz υποστήριξε ότι υπάρχει ένα περιθώριο διάδρασης μεταξύ δομής και των μονάδων που τη συνθέτουν. Οι απόψεις του Waltz και κυρίως η αποκλειστική ενασχόλησή του με την πολιτική διάσταση του διεθνούς συστήματος άρχισαν να επικρίνονται. Η συνειδητή άρνηση του νεο-ρεαλισμού, όπως πολλοί ονόμασαν τις απόψεις του Waltz⁴⁶, να ενσωματώσει και άλλα

⁴⁴ Η ρεαλιστική θεωρία δεν είναι σε θέση να εξηγήσει την εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και τη δυναμική της. Βλ., Michael Nickolson, "Realism and Utopianism Revisited," *Review of International Studies* 24 (Special Issue, December 1998), 71.

⁴⁵ Σύμφωνα με τη θεωρία του δομισμού/ στρουκτουραλισμού, η δομή του διεθνούς συστήματος είναι η κινητήρια δύναμη σύμφωνα με την οποία οι μονάδες που τη συνθέτουν, τα κράτη, υπακούουν στους κανόνες της.

⁴⁶ Υφίσταται μια διαφοροποίηση στην επιστημονική κοινότητα σχετικά με το Ρεαλισμό. Ενώ ο Waltz αποκαλεί τη θεωρία του δομικό ρεαλισμό, οι Buzan, Jones & Little επιμένουν να τον αποκαλούν νεο-ρεαλισμό –με στόχο τη διευκόλυνση της περαιτέρω εξέλιξης της

χαρακτηριστικά στοιχεία (οικονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντολογικά), στην έννοια της άναρχης διεθνούς κοινότητας διατηρούσαν τη στατικότητα στην εξέλιξη του ρεαλισμού. Η θεωρητική απόπειρα των *Buzan, Jones και Little* για τη σύνθεση των ρεαλιστικών συμπερασμάτων με κάποια στοιχεία από τη θεωρία της αλληλεξάρτησης⁴⁷, έδειξε ότι:

....δεν είναι ανέφικτο να ενσωματωθούν κάποια διαφορετικά συμπεράσματα σχετικά με τη δομή του διεθνούς συστήματος προκειμένου να ενισχύσουν την εξελικτική πορεία του ρεαλισμού και κατ' επέκταση την αναλυτική του δυνατότητα⁴⁸.

Έτσι ο δομικός ρεαλισμός εμφανίζεται περισσότερο δεκτικός σε έννοιες που κυριαρχούν σε άλλα θεωρητικά πρότυπα. Ο δομικός ρεαλισμός παραδέχεται την πρωτοκαθεδρία της πολιτικής διάστασης του διεθνούς συστήματος χωρίς ωστόσο να εξαντλείται η ανάλυση σε αυτή τη διάσταση. Ο οικονομικός ανταγωνισμός, η ιδεολογία, ή άλλες εκφάνσεις της διεθνούς πρακτικής θα πρέπει να ενσωματωθούν στην ανάλυση εφόσον είναι η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος (του άναρχου συστήματος). Το κράτος εξακολουθεί να αποτελεί την κύρια μονάδα δράσης του διεθνούς συστήματος –χωρίς, όμως, η επίδραση άλλων διεθνών δρώντων να αγνοείται. Για το δομικό ρεαλισμό, οι απόψεις του *Waltz* σχετικά με τη διάδραση μεταξύ των μονάδων του συστήματος αποτελούν ένα σημαντικό στοιχείο. Με άλλα λόγια, η ίδια η αλληλεπίδραση δομής -μονάδων που την συναποτελούν παρουσιάζει μια δυναμική η οποία επιτρέπει την εισαγωγή νέων εννοιολογικών παραμέτρων που τείνουν να εξηγούν τόσο τη συνέχεια όσο και την εξέλιξη του συστήματος. Σύμφωνα με τους *Buzan Jones και Little*, υπάρχουν βασικές διαφορές μεταξύ δομικού ρεαλισμού και νεορεαλισμού:

...ο δομικός ρεαλισμός αναπτύσσει έναν περισσότερο ευκρινή και ανοικτό ορισμό της δομής προκειμένου να προχωρήσει πέρα από τα στενά περιθώρια της πολιτικής διάστασης και, η άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος και τα κίνητρα για την ασφάλεια (δίλημμα ασφάλειας)

έννοιας του δομικού ρεαλισμού. Βλ. *Buzan et al, The Logic of Anarchy*, 13-15.

⁴⁷ Σύμφωνα με τη σχολή της αλληλεξάρτησης το διεθνές σύστημα χαρακτηρίζεται από ένα πλέγμα σχέσεων μεταξύ κρατών, πολυεθνικών εταιριών, διεθνών οργανισμών (κυβερνητικών και μη) και άλλων δρώντων. Βασικοί εκφραστές της σχολής της αλληλεξάρτησης –οι οποίοι επιδιώκουν μια σύνθεση μεταξύ νεο-ρεαλισμού και φιλελευθερισμού- είναι οι *R. Keohane και J. Nye*. Βλ., "Power and Interdependence Revisited," *International Organization* 41/ 4 (Autumn 1987): 725-753

⁴⁸ Βλ., *Buzan et al, The Logic of Anarchy*, 15-17.

πρωτοστατούν αλλά δεν έχουν πάντα την αποκλειστικότητα στη λογική της πολιτικής ισχύος⁴⁹.

2. δ. Τροποποιημένος Δομικός Ρεαλισμός

Η θεωρία του τροποποιημένου δομικού ρεαλισμού προέκυψε ως αποτέλεσμα της κριτικής απέναντι στον κλασσικό και δομικό ρεαλισμό⁵⁰, με την προσθήκη στοιχείων της ιδεαλιστικής θεωρίας. Μέσω της θεωρίας αυτής, εισάγονται στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων και άλλοι παράγοντες πέραν της κρατικής δράσης⁵¹. Η σύνθεση των βασικών αξιωμάτων των δύο σχολών σκέψης, νεορεαλισμού και νεοφιλελευθερισμού, δημιούργησαν ένα νέο επίπεδο ανάλυσης στις διεθνείς σχέσεις, η οποία αποβλέπει στην υπερκέραση των ακραίων στοιχείων των δύο θεωριών με σκοπό την άμβλυνση των διαφορών και την προσφορά μίας σύγχρονης παρατήρησης στις διεθνείς σχέσεις, δηλαδή ένα γεφυρωμένο θεωρητικό χώρο. Βέβαια, η νέα αυτή εικόνα δεν κατορθώνει να ξεφεύγει από τα μεγάλα ζητήματα που εντοπίζει ο πολιτικός ρεαλισμός, αλλά εντοπίζει και άλλες παραμέτρους, που εισάγει η νεοφιλελεύθερη θεσμοκρατία (*neoliberal institutionalism*), οι οποίες προσφέρουν επαρκές πλαίσιο ερμηνείας της διεθνούς δράσης⁵². Οι άλλες παράμετροι είναι οι διεθνείς θεσμοί οι οποίοι διαμορφώνουν την πολιτική και οικονομική αλληλεξάρτηση των κρατών (παγκόσμιοι οικονομικοί οργανισμοί ή πολιτικές ενώσεις κρατών). Αποδεχόμενος τις βασικές αρχές του κλασσικού ρεαλισμού και νεορεαλισμού, ο τροποποιημένος δομικός ρεαλισμός προσθέτει στη διάσταση του διεθνούς συστήματος και τους μη κρατικούς φορείς και τους διακυβερνητικούς οργανισμούς, παράγοντες οι οποίοι επιδρούν στις αποφάσεις των κρατών.

⁴⁹ Για παράδειγμα, βραχυχρόνια οικονομικά οφέλη ενδέχεται να ωθήσουν ένα κράτος να συμπεριφερθεί με ένα καιροσκοπικό τρόπο και να συνεργαστεί με ένα κατα τά άλλα εχθρικό κράτος, γεγονός που δεν θα συνέβαινε αν το κράτος έδινε αποκλειστική έμφαση στην πολιτική διάσταση των σχέσεων του με τα μέλη του διεθνούς συστήματος.

⁵⁰ Βλ., Robert O. Keohane, and Kenneth N. Waltz, "The Neorealist and His Critic," *International Security* 25/3 (Winter 2000/01): 204-205.

⁵¹ Βλ., Η. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις* (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Βιβλιοθήκη Θεωρίας Πολιτικής Φιλοσοφίας των Διεθνών Σχέσεων και Φιλοσοφίας του Δικαίου Αθήνα, 2004), 77

⁵² Κύριος εκπρόσωπος ο Robert Keohane. Βλ., R. O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World of Political Economy* (Princeton: Princeton University Press, 1984).

Επιπλέον, δίνει έμφαση στα απόλυτα κέρδη που μπορούν να αποκομίσουν τα κράτη σε αντίθεση με τα σχετικά που εντείνουν τις προοπτικές σύγκρουσης. Επίσης ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται και στο γεγονός ότι ένα κράτος επιδιώκει να βελτιστοποιήσει και άλλους τομείς που αφορούν στην ύπαρξή του και όχι απαραίτητα μόνο στην ισχύ του.

Σύμφωνα με τον *Keohane*, ο τροποποιημένος δομικός ρεαλισμός ορίζει τις ακόλουθες αξιωματικές παραδοχές⁵³:

...α) τα κράτη είναι από τους κύριους παράγοντες του διεθνούς συστήματος, όμως, σημαντικό ρόλο στη διεθνή σκηνή παίζουν και οι μη κρατικοί φορείς όπως οι οικονομικοί συνασπισμοί, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί, διεθνείς οργανώσεις, πολιτικές/ οικονομικές ενώσεις κρατών β) τα κράτη δεν επιζητούν πάντα την ισχύ, αλλά στρέφουν την προσοχή τους και σε άλλου είδους ενδιαφέροντα, όπως συνεργασίες με άλλα κράτη. Μέσα από αυτές, δεν θα αποκομίσουν απαραίτητα ισχύ έναντι των αντιπάλων (σχετικά οφέλη) αλλά απόλυτα γ) η σπουδαιότητα της ισχύος εξαρτάται από τους στόχους που επιδιώκονται, καθώς οι πηγές της δεν είναι το ίδιο αποτελεσματικές σε όλους τους τομείς του διεθνούς συστήματος δ) ο προσδιορισμός των συμφερόντων επηρεάζεται από τη δομή του διεθνούς συστήματος....τα κράτη δεν έχουν πάγια και διαρκή συμφέροντα αλλά αυτά τροποποιούνται από τη διεθνή δομή και την κατανομή της ισχύος ε) τα κράτη, ως ορθολογικοί δρώντες, στόχο έχουν τη μεγιστοποίηση των οφελών τους.....η παράμετρος της ορθολογικότητας, ως σημαίνουν στοιχείο, παραμένει και στη θεωρία του τροποποιημένου δομικού ρεαλισμού....εδώ ακριβώς στηρίζεται και η πίστη των κρατών για το δίκαιο των ενεργειών τους, που στόχο έχουν τη μεγιστοποίηση των οφελών τους....στη βάση όμως της θεωρίας του τροποποιημένου δομικού ρεαλισμού (σε αντίθεση με τις άλλες ρεαλιστικές θεωρίες) σημαντικό στοιχείο αναδεικνύεται και ο ρόλος των μηχανισμών του κράτους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων -καταλυτικός για τον προσδιορισμό της συμπεριφοράς των κρατών στ) οι μη κρατικοί φορείς, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί και οι διεθνείς θεσμοί γενικότερα επηρεάζουν τις αποφάσεις των κρατών.

Όπως αναφέρουν οι *Brooks* και *Glaser*:

...το διεθνές σύστημα είναι ένα πεδίο αμείλικτου ανταγωνισμού για ασφάλεια, η οποία επεκτείνεται στη διαφύλαξη του κράτους και την

⁵³ Βλ., R. O. Keohane, "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond," in *Political Science: the State of the Discipline*, ed. Finifter W. Ada (Washington DC: American Political Science Association, 1983), 528-530.

επιβίωση του⁵⁴.

Η στρατηγική των κρατών δεν καθορίζεται μόνο από τις δικές τους αποφάσεις αλλά και από αυτές άλλων οργανισμών, στους οποίους παραδίδουν την εξουσία /ή μέρος αυτής για να αποφασίζουν αυτοί για τα ίδια. Το διεθνές περιβάλλον, που επιδρά στις αποφάσεις των κρατών ως στοιχείο ισχύος περιλαμβάνει: τη δομή του συστήματος, την κατανομή ισχύος μεταξύ των ισχυρών δυνάμεων και την ταύτιση συμφερόντων με τους αδύναμους, τους μη κρατικούς φορείς και διακυβερνητικούς οργανισμούς -που ασκούν πιέσεις στις αποφάσεις τους-, τους διεθνείς θεσμούς και το διεθνές δίκαιο που λειτουργούν ως στοιχεία ηθικής ισχύος. Στη βάση του τροποποιημένου δομικού ρεαλισμού στηρίζονται οι θεωρίες περί διεθνών καθεστώτων / καθεστώτων ασφαλείας και αφορούν σε δυνητικές μορφές πολιτικής και οικονομικής συνεργασίας, στο διεθνές σύστημα⁵⁵. Μέσω της ύπαρξης αυτών ενισχύεται η πολιτική και οικονομική αλληλεξάρτηση των κρατών, δημιουργούνται οι συνθήκες, αφενός μεν, για να περιοριστεί η σύγκρουση μεταξύ τους -καθώς αυτή θα είχε δυσμενείς επιπτώσεις στο οικοδόμημα των μεταξύ τους σχέσεων-, αφετέρου δε, να εξομαλυνθούν τα προβλήματα που δημιουργεί η έλλειψη μιας παγκόσμιας διακυβέρνησης (αναρχία).

Η διαμόρφωση μιας νέας οπτικής θεώρησης, στη θεωρητική κατεύθυνση του ρεαλισμού, με στοιχεία όπως η αλληλεξάρτηση που προάγει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών, στοχεύει στο να περιορίσει τη σύγκρουση μεταξύ των κρατών. Σύμφωνα με τον J. Nye:

... οι πιο ενδιαφέρουσες εξηγήσεις συνήθως εμπλέκουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των περιορισμών του διεθνούς συστήματος, τη φύση της κοινωνίας των κρατών και τις πολιτικές των μεγάλων δυνάμεων⁵⁶.

Η προσπάθεια αυτή περιορίζει τις πιθανότητες διακρατικών συγκρούσεων, αφού

⁵⁴ Βλ., C. L. Glaser, "Structural Realism in a more Complex World," *Review of International Studies* 29/ 3 (July 2003): 407-409 & Stephen G. Brooks, "Dueling Realism," *International Organization* 51/ 3 (Summer 1997): 445-477.

⁵⁵ Βλ., Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις* 78.

⁵⁶ Βλ., S. J. Nye, "Nuclear Learning and the US- Soviet Security Regimes," *International Organization* 41/ 3 (Summer 1987): 372

μέσω της συνεργασίας δημιουργούνται κοινά συμφέροντα που αποτρέπουν τον πόλεμο, αλλά, ταυτόχρονα, και συνθήκες διαμόρφωσης κανόνων λειτουργίας, στη βάση της νομιμότητας και του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας.

2. ε. Στρατιωτική Ασφάλεια και Οικονομική Ικανότητα

Παρά το ότι η ρεαλιστική σχολή εμφανίζεται ως μια ενιαία ομάδα, αυτό αποκρύπτει, στην πράξη, συστηματικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα της, σχετικά με μια σειρά συμπερασμάτων πάνω στο ζήτημα της συμπεριφοράς των κρατών ⁵⁷. Έτσι, είναι δυνατόν να διαχωριστεί, υπό κάποια έννοια, ο νεορεαλισμός του *Kenneth Waltz*⁵⁸ από μια άλλη, συναφή, εκδοχή του, τον μετα-κλασσικό ρεαλισμό (*post-classical realism*), στο πλαίσιο του οποίου αναδεικνύονται ορισμένες ρεαλιστικές θεωρίες, οι οποίες ταιριάζουν μεταξύ τους αλλά δεν ταυτίζονται με το ρεαλισμό του *Waltz*. Οι δύο αυτές όψεις του ρεαλισμού έχουν κάποιες σαφείς ομοιότητες: διαθέτουν συστημική εστίαση; είναι κρατο-κεντρικές; θεωρούν τις διεθνείς σχέσεις ως απόλυτα ανταγωνιστικές; δίνουν έμφαση στους υλικούς παράγοντες και όχι σε ιδέες ή θεσμούς; θεωρούν τα κράτη ως εγωιστικούς δρώντες και επιζητούν την αυτό-βοήθεια (*self-help*). Όμως, τα κοινά αυτά χαρακτηριστικά περιγράφουν με ένα γενικευμένο τρόπο το πως τα κράτη συμπεριφέρονται, αφού, π.χ., δεν ξεκαθαρίζουν το πως και το πότε τα κράτη θέτουν τη στρατιωτική ασφάλεια πάνω από την οικονομική ικανότητα.

Όλοι οι ρεαλιστές συμφωνούν ότι η στρατιωτική ασφάλεια αποτελεί την

⁵⁷ Βλ., R. Gilpin, "The Richness of the Tradition of Political Realism," *International Organization* 38/ 2 (Spring, 1984): 290-291; R. Keohane, "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond," in *Neorealism and Its Critics*, ed. R. Keohane (New York: Columbia University Press, 1986), 158-203; R. Keohane, and J. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (Boston: Little Brown, 1977), 23-24; J. Grieco, *Cooperation Among Nations: Europe, North America, and Non-Tariff Barriers to Trade* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990), 3-4; J. Vasquez, *The Power of Power Politics: A Critique* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University, 1983), 26-28; A. Stein, *Why Nations Cooperate: Circumstance and Choice in International Relations* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990), 4-5; Stephen G. Brooks, *Dueling Realism*, 445-477.

⁵⁸ Βλ., K. Waltz, *Man, the State, and War* (New York: Columbia University Press, 1959); K. Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979); K. Waltz, "Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics," in *Neorealism and Its Critics*, ed. R. Keohane (ed.); K. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory," in, *The Origin and Prevention of Major Wars*, ed. Robert Rotberg and Theodore Rabb (Cambridge: Cambridge University Press, 1988) 39-61.

πρώτη προτεραιότητα κάθε κράτους, ενώ η σχετική στρατιωτική ικανότητα του εξαρτάται, τελικά, από την ίδια την παραγωγική του βάση (*national production base*). Διαφωνούν, όμως, πάνω στο ζήτημα της σύγκρουσης των προτεραιοτήτων: συμφωνούν ότι η άμυνα του κράτους από εξωτερικές στρατιωτικές απειλές αποτελεί την πρώτη προτεραιότητα, αλλά οι νεορεαλιστές διαφωνούν σχετικά με το βαθμό στον οποίο τα κράτη αναζητούν την άμεση στρατιωτική προετοιμασία σε βάρος της οικονομικής ικανότητας⁵⁹. Η στρατιωτική προετοιμασία πάντα βλάπτει την οικονομική ικανότητα, στην περίπτωση που συγκρουστούν. Σύμφωνα με τον νεορεαλισμό, τα ορθολογικά κράτη είναι δυνατόν να διαπραγματευθούν/ ανταλλάξουν (=θυσιάσουν), σε κάποιο βαθμό, τη στρατιωτική προετοιμασία, αν τα, δυνητικά, καθαρά οφέλη οικονομικής ικανότητας οδηγούν, ουσιαστικά, σε πιθανότητα ζημίας στον τομέα της ασφάλειας. Υφίστανται, δηλαδή, ισχυρές πιέσεις, στον τομέα της ασφάλειας, στο διεθνές σύστημα. Σύμφωνα με τον John Mearsheimer, οι διεθνείς σχέσεις δεν αποτελούν μια μόνιμη κατάσταση πολέμου, αλλά μια κατάσταση αέναου ανταγωνισμού στον τομέα της ασφάλειας⁶⁰.

Ο Waltz παρατηρεί ότι τα κράτη θα συνεχίζουν να ενδιαφέρονται, πέρα από οτιδήποτε άλλο, για την διασφάλιση της επιβίωσης τους. Το να επιβιώσεις, σε καθεστώς αναρχίας, απαιτεί μια ικανή στρατιωτική αποτρεπτική ικανότητα και μια δυναμική εθνική βάση παραγωγής. Έτσι, το να προσδιορίζεται η επιβίωση ως ο πρωταρχικός στόχος ενός κράτους, δεν είναι αρκετό, αλλά απαιτείται και η διερεύνηση του ότι τα κράτη εξισορροπούν την πλευρά της στρατιωτικής ασφάλειας, μιας στρατηγικής επιβίωσης, με την αντίστοιχη της οικονομικής ικανότητας. Αναμένεται ένα ορθολογικό κράτος να επιδιώκει συνεχώς τη στρατιωτική του ασφάλεια, ακόμα και αν αυτό θα περιορίζε, σημαντικά, την οικονομική του ικανότητα⁶¹; θα επιχειρεί να ενδυναμώνει την

⁵⁹ Βλ., Brooks, *Dueling Realism*, 445-477.

⁶⁰ Βλ., John Mearsheimer "The False Promise of International Institutions," *International Security* 19/ 3 (Winter 1994-95): 5-49

9. Βλ., Waltz, *The Origins of War in Neorealist Theory*, 43.

⁶¹ Βλ., Χ. Παπασωτηρίου, "Η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική στον 21ο Αιώνα," στο *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, εκδ. Χ. Γιαλλουρίδης και Π. Τσάκωνας (Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη, Ιούνιος 1999), 193-194

οικονομική του ικανότητα, ακόμα και αν αυτό θα μείωνε την αμυντική του ετοιμότητα, εκθέτοντας έτσι τα ζωτικά συμφέροντα του σε κάποιο στρατιωτικό κίνδυνο; Το επιχείρημα του *Waltz* εμπεριέχει μια εγγενή ένταση ανάμεσα στη στρατιωτική ασφάλεια και την οικονομική ικανότητα. Όμως, ο *Waltz* παρακάμπτει αυτή τη διαπραγμάτευση, αφού θεωρεί τις κινήσεις αύξησης της οικονομικής ικανότητας, με στόχο την αύξηση της στρατιωτικής ισχύος, ως στοιχεία μιας στρατηγικής εσωτερικής εξισορρόπησης⁶². Φυσικά, η οικονομική ικανότητα και η στρατιωτική ετοιμότητα δεν είναι πάντα μη- συμβατές. Όμως, μια ενισχυμένη στρατιωτική ετοιμότητα αφήνει, συχνά, λιγότερους πόρους διαθέσιμους για την υλοποίηση στόχων οικονομικής πολιτικής –ιδιαιτέρα, μακροπρόθεσμα. Αυτό δεν υπονοεί ότι υφίσταται μια αντίστροφη σχέση ανάμεσα στους δύο στόχους, όπου η αυξημένη έμφαση στη στρατιωτική ασφάλεια, πάντα, αναγκαστικά, προκαλεί μια αντίστοιχη μείωση της οικονομικής ικανότητας.

Οι νεορεαλιστές δεν θεωρούν την οικονομική ικανότητα ασήμαντη. Όμως, θεωρούν ως μη- ορθολογικό για ένα κράτος να εστιάζει στην ενδυνάμωση της οικονομικής του ικανότητας, σε σημείο υποθήκευσης της ακεραιότητας του από δυνητικούς αντιπάλους. Όπως σημειώνει ο *Mearsheimer*, τα κράτη λειτουργούν σε ένα διεθνές πολιτικό σύστημα και ένα διεθνές οικονομικό σύστημα, όπου το πρώτο επικυριαρχεί πάνω στο δεύτερο, σε περίπτωση σύγκρουσης των (εξ' αιτίας του ότι το διεθνές πολιτικό σύστημα παραμένει άναρχο)⁶³. Αυτή η άποψη των νεορεαλιστών προϋποθέτει ότι τα κράτη προτιμούν μια βραχυ-πρόθεσμη, αντί μιας μακροπρόθεσμης, στρατιωτικής ασφάλειας, αφού η οικονομική ικανότητα αποτελεί, τελικά, τη βάση για την όποια στρατιωτική ασφάλεια, στο μέλλον⁶⁴. Ο *Waltz* αναγνωρίζει ότι τα κράτη διατηρούν και άλλους σημαντικούς στόχους, πέραν της στρατιωτικής ασφάλειας, ενώ δεν δέχεται ότι τα κράτη αφιερώνουν όλους τους πόρους τους

⁶² Βλ., Brooks, *Dueling Realism*, 451

⁶³ Βλ., John Mearsheimer, "Disorder Restored," in *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order*, ed. Graham Allison, and Gregory F. Treverton (New York: W.W. Norton, 1992), 213-37 & 222

⁶⁴ Βλ., *Waltz*, *Man, the State*, 206.

στην επίτευξη αυτού του στόχου⁶⁵. Σύμφωνα με τη νεορεαλιστική προοπτική, επιτρέπεται στα κράτη να επιδιώκουν την οικονομική τους ικανότητα, σε ένα σημαντικό βαθμό, αλλά όχι σε εκείνο το σημείο όπου ένα κράτος γίνεται ευάλωτο απέναντι σε δυνητικούς, στρατιωτικά, αντιπάλους. Η ανάλυση αυτή διευκολύνει την κατανόηση του γιατί οι νεορεαλιστές αρνούνται να επεκτείνουν την έννοια της ασφάλειας πέραν των στρατιωτικών παραγόντων (της), για να συμπεριλάβουν και το στοιχείο της οικονομίας, όπως προτείνει ο *David Baldwin*⁶⁶.

Έως τα τέλη της δεκαετίας του '90, η επικρατούσα άποψη ήταν ότι οι απόψεις του *Gilpin* αντανakλούσαν το νεορεαλισμό του *Waltz*, αντί να διερευνηθεί το αν ο ίδιος ο *Gilpin* ανέπτυξε μια ανταγωνιστική προσέγγιση!⁶⁷. Οι απόψεις των νεορεαλιστών δεν ταυτίζονται με αυτές που ο ίδιος εξέφραζε αναφορικά με τις προτεραιότητες του κράτους. Το επιχείρημα του *Gilpin* ότι οι ρεαλιστές θεωρούν ότι τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ και την ασφάλεια, περιπλέκεται από το γεγονός ότι η αναζήτηση της ισχύος και ασφάλεια δεν ταυτίζεται, επιτυχώς, πάντα. Ο *Gilpin* ορίζει την ισχύ ως πόρους, δηλαδή ως:

.....τις συνδυασμένες στρατιωτικές, οικονομικές και τεχνολογικές ικανότητες των κρατών⁶⁸.

Έτσι, η ισχύς περιλαμβάνει –χωρίς να περιορίζεται– τις στρατιωτικές ικανότητες και, ειδικότερα, εμπεριέχει δύο διαφορετικά στοιχεία, τη στρατιωτική ετοιμότητα και την οικονομική ικανότητα, τα οποία, σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν είναι συμβατά! Η θεώρηση ότι τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ, οδηγεί σε διαφορετικές

⁶⁵ Βλ., *Waltz, Theory of International Politics*, 92.

⁶⁶ Η διεύρυνση της έννοιας της ασφάλειας, έτσι ώστε να συμπεριλάβει και οικονομικούς παράγοντες, δεν είναι δυνατόν να συντελεστεί μέσα στη νεορεαλιστική θεωρία, αφού κάτι τέτοιο θα απαιτούσε την διάλυση (ακύρωση) των υποθέσεων οι οποίες προσφέρουν στο νεορεαλισμό την εσωτερική του συνοχή (*internal coherence*). Έτσι, οι νεορεαλιστές προτιμούν να προσδιορίζουν, περιοριστικά, την έννοια της ασφάλειας, με στρατιωτικούς όρους.

⁶⁷ Βλ., *Grieco, Cooperation Among Nations*, 39.

⁶⁸ Η προσέγγιση του *R. Gilpin* στην ισχύ παραμένει σημαντική, αλλά η τεχνολογική ικανότητα (δυνατότητα) [*capability/ capacity*] αποτελεί ένα στοιχείο οικονομικής (ικανότητας). Πάντως, είναι σαφείς οι περιορισμοί αυτού του ορισμού της ισχύος, αφού δεν λαμβάνονται υπόψιν πολλοί άυλοι παράγοντες (*nonmaterial factors*), όπως κύρος, ηθικό, ηγεσία. Βλ., *Gilpin, War and Change*, 13-14.

υποθέσεις σχετικά με τη συμπεριφορά του κράτους, σε σύγκριση με το αν αποσκοπούσαν στη μεγέθυνση της ασφάλειας τους. Το τελευταίο υποκρύπτει ότι οι απαιτήσεις στρατιωτικής ασφάλειας θα έβλαπταν τις αντίστοιχες οικονομικές ικανότητες, στην περίπτωση που συγκρούονταν –όπως ισχυρίζονται οι νεορεαλιστές. Αντίθετα, το επιχείρημα ότι τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ υποδεικνύει ότι τα κράτη θα οδηγηθούν σε μια διαπραγμάτευση/ συνδιαλλαγή (*trade-off*) ανάμεσα στην οικονομική ικανότητα και τη στρατιωτική ετοιμότητα, με δεδομένο ότι η ισχύς αποτελεί, τελικά, μια λειτουργία, τόσο της στρατιωτικής, όσο και της οικονομικής ισχύος⁶⁹.

Στην κατεύθυνση αυτή, δεν είναι ξεκάθαρο το αν ο *Gilpin* θεωρεί ότι τα κράτη επιδιώκουν, εν τέλει, ισχύ ή ασφάλεια ⁷⁰, όμως, ο *Waltz* είναι, υποστηρίζοντας ότι:

...ο απόλυτος στόχος των κρατών δεν είναι η ισχύς, αλλά η ασφάλεια⁷¹.

Ο ίδιος αναγνωρίζει ότι η επιδίωξη της ασφάλειας και της ισχύος δεν συμπίπτει, πάντα, ενώ επιχειρηματολογεί, με σαφήνεια, ότι το ορθολογικό κράτος θα

⁶⁹ Η δράση του κράτους έχει ως στόχο την εκπλήρωση του εθνικού συμφέροντος. Όπως υποστηρίζουν οι *Waltz* και *Grieco*, τα κράτη ορίζουν ως εθνικό συμφέρον τη διατήρηση και επιβίωσή τους και αρκούνται σε αυτά (*αμυντικός δομικός ρεαλισμός/ defensive structural realism*). Έτσι, η δράση του κράτους καθορίζεται από την επίτευξη και διατήρηση της επιβίωσής του. Όπως υποστηρίζει ο *Mearsheimer*, τα κράτη δεν ικανοποιούνται με την εξασφάλιση της επιβίωσής τους, αλλά είναι επιθετικά και επιζητούν την επέκταση. Η ισχύς είναι το εργαλείο υλοποίησης του εθνικού συμφέροντος. Κατά τον κλασικό ρεαλισμό, η ισχύς είναι η απόλυτη και μοναδική ανάγκη για το κράτος συνέπεια της ανθρώπινης φύσης. Η ισχύς γίνεται αυτοσκοπός για το κράτος και η ίδια η ύπαρξή του να εξαρτάται από αυτήν. Κατά το δομικό ρεαλισμό, η ισχύς δεν αποτελεί αυτοσκοπό για το κράτος, αλλά είναι το μέσο (*όργανο*) για να εκπληρωθεί το εθνικό συμφέρον. Σύμφωνα με τον τροποποιημένο δομικό ρεαλισμό (*modified structural realism*), τα κράτη δεν επιζητούν πάντα την ισχύ, αλλά στρέφουν την προσοχή τους και σε άλλα ενδιαφέροντα όπως η οικονομία. Βλ., J. Donnelly, "Realism: Roots and Renewal," *Review of International Studies* 24/ 3 (July 1998): 400; M. J. Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism," *International Organization* 42/ 3 (Summer 1988): 499-500; M. Grieco, *Cooperation Among Nations*, 37-40; *Mearsheimer*, *The False Promise*, 11; *Waltz*, *Theory of International Politics* 126-127.

⁷⁰ Ο *Joseph Grieco* σημειώνει αυτή την διχογνωμία στην ανάλυση του *Gilpin* και του ρεαλισμού, γενικότερα, αναφορικά με το κατά πόσο τα κράτη επιδιώκουν ισχύ ή ασφάλεια –αν και ο ίδιος προσεγγίζει τη διάκριση *power/ security* με διαφορετικό τρόπο.

αναζητήσει την ισχύ μόνο στην περίπτωση που ο στόχος ασφάλεια (*security objective*) έχει, ήδη, επιτευχθεί⁷². Ο Mearsheimer εστιάζει στη στρατιωτική βάση της ισχύος, αποδεχόμενος ότι τα κράτη αποσκοπούν στην απόκτηση περισσότερης στρατιωτικής ισχύος απέναντι στους δυνητικούς αντιπάλους⁷³. Φυσικά, η στρατιωτική ισχύς δεν είναι η μοναδική βάση της ισχύος –η οικονομική ικανότητα αποτελεί ένα ζωτικής σημασίας συστατικό στοιχείο, όπως υποστηρίζουν οι Robert Gilpin και Paul Kennedy⁷⁴. Ο John Mearsheimer υποστηρίζει ότι τα κράτη, πάνω από όλα, επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ασφάλεια τους, όμως, στην προσπάθεια επίτευξης αυτού του (τελικού) στόχου, ενδυναμώνουν, μερικές φορές, και την ισχύ τους. Σε συνθήκες όπου η αναζήτηση ισχύος και ασφάλειας συγκρούονται, ο ίδιος αναμφίβολα θα συμφωνούσε με την άποψη του Kenneth Waltz ότι τα κράτη επιδιώκουν, αρχικά, να διασφαλίσουν τη στρατιωτική τους ασφάλεια, πριν να επιδιώξουν την ισχύ. Για τους νεορεαλιστές, έτσι, τα κράτη επιδιώκουν, εν τέλει, ασφάλεια και όχι ισχύ⁷⁵.

Η άποψη ότι τα κράτη αναζητούν ισχύ δεν είναι νέα στη ρεαλιστική σκέψη, αφού αποτέλεσε τη βάση για τον κλασσικό ρεαλισμό του H. Morgenthau, του Rienhold Niebuhr και άλλων. Σύμφωνα με τις θεωρίες του κλασσικού ρεαλισμού, οι λήπτες αποφάσεων, σταθερά, επιζητούν να επικυριαρχήσουν πάνω στους άλλους σε μια αέναη αναζήτηση ισχύος. Στον κλασσικό ρεαλισμό, η ισχύς θεωρείται ως ένας στόχος *per se*, ενώ στον μετα- κλασσικό ρεαλισμό (*postclassical realism*) θεωρείται ως ένας μηχανισμός, υπονοώντας ότι τα κράτη αναμένεται να αναζητήσουν την ισχύ, στη βάση υπολογισμών κόστους-οφέλους. Έτσι, ο Robert Gilpin υποστηρίζει ότι έχουν υπάρξει πολλές περιπτώσεις, ιστορικά, όπου ορισμένα κράτη έχουν προσπεράσει προφανείς και εύκολες ευκαιρίες για να αυξήσουν την ισχύ τους, επειδή, ακριβώς, θεώρησαν ότι το

⁷¹ Βλ., Waltz, *The Origins of War*, 40.

⁷² Βλ., Waltz, *Theory of International Politics*, 126.

⁷³ Βλ., Mearsheimer, *The False Promise*, 12-13; J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War," *International Security* 15/ 1 (Summer 1990): 12.

⁷⁴ Βλ., Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (New York: Random House, 1987).

⁷⁵ Βλ., Mearsheimer, *The False Promise*, 12-13

κόστος είναι πολύ υψηλό⁷⁶. Σε σύγκριση με τον κλασσικό ρεαλισμό, ο μετα-κλασσικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι τα κράτη είναι περισσότερο προσεκτικά στο θέμα αυτό, αφού επιλέγουν, δυνητικά, να αυξήσουν τους οικονομικούς τους πόρους, με μη-στρατιωτικά μέσα, όπως:

- αναζήτηση αλλαγών στους κανόνες του διεθνούς εμπορίου,
- δημιουργία αποτελεσματικών θεσμών για τη μείωση του κόστους συναλλαγών,
- χρήση οικονομικής επιρροής για τη διασφάλιση της ροής πρώτων υλών και,
- μείωση μη- παραγωγικών δαπανών με σκοπό την απελευθέρωση πόρων για οικονομική ανάπτυξη.

2. στ. Συστημικές Θεωρίες και Αλληλεξάρτηση

Κανέναν ίσως όρο δεν συναντάμε σήμερα τόσο συχνά στη φιλολογία των πολιτικών επιστημών και των διεθνών σχέσεων όσο το σύστημα (*system*). Ο όρος περιγράφει ένα θεωρητικό πλαίσιο για την κωδικοποίηση στοιχείων που αφορούν πολιτικά φαινόμενα; ένα σύνολο σχέσεων που βασίζονται επάνω σε ένα υποθετικό σύνολο πολιτικών μεταβλητών; ένα σύνολο σχέσεων μεταξύ πολιτικών μεταβλητών σε ένα διεθνές σύστημα που, πιθανώς, έχει υπάρξει, στο παρελθόν και κάθε σύνολο μεταβλητών σε σχέση αλληλεξάρτησης⁷⁷. Η ανάλυση συστημάτων περιγράφει μια ποικιλία τεχνικών, όπως οι μελέτες αποδοτικότητας κόστους που έχουν ως σκοπό να επιτρέψουν τη λήψη ορθολογικών αποφάσεων αναφορικά με την κατανομή των παραγωγικών πόρων⁷⁸. Όπως υποστηρίζει ο Robert J. Lieber:

....η ανάλυση συστημάτων είναι πράγματι ένα σύνολο τεχνικών συστηματικής ανάλυσης η οποία διευκολύνει την οργάνωση στοιχείων χωρίς να έχουν τεθεί ιδεατοί θεωρητικοί στόχοι.....αντίθετα,....η γενική θεωρία συστημάτων εντάσσει ένα ολοκληρωμένο σύνολο εννοιών, υποθέσεων και προτάσεων που (θεωρητικά) έχουν ευρύτερη εφαρμογή σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης γνώσης⁷⁹.

⁷⁶ Βλ., Gilpin, *War and Change*, 51.

⁷⁷ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 185-235

⁷⁸ Στη φιλολογία των πολιτικών επιστημών η ανάλυση συστημάτων (*systems analysis*) αντιμετωπίζεται συχνά ως συνώνυμο της θεωρίας συστημάτων (*systems theory*), στο βαθμό που χρησιμοποιείται για να περιγραφούν εννοιολογικά πλαίσια και μεθοδολογίες για την κατανόηση της λειτουργίας των πολιτικών συστημάτων.

⁷⁹ Βλ., Robert J. Lieber, *Theory and World Politics* (Cambridge: Winthrop, 1972), 123.

Τη θεωρία συστημάτων ή τη γενική θεωρία συστημάτων την ορίζουμε ως μια σειρά αποφάνσεων για τις σχέσεις μεταξύ ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών, όπου οι αλλαγές σε μία ή περισσότερες μεταβλητές συνοδεύονται ή ακολουθούνται από αλλαγές σε άλλες μεταβλητές ή στους συνδυασμούς μεταβλητών. Σύμφωνα με τον *Anatol Rapoport*:

....ένα σύνολο που λειτουργεί ως όλον χάρη στην αλληλεξάρτηση των μερών του, ονομάζεται σύστημα και η μέθοδος που αποσκοπεί στην ανακάλυψη του τρόπου με τον οποίο συγκροτείται το σύστημα αυτό μέσα στην ευρύτερη ποικιλία των συστημάτων έχει ονομαστεί γενική θεωρία συστημάτων⁸⁰.

Ο *John Burton* έχει εκφράσει την άποψη ότι η έννοια του συστήματος παραπέμπει:

....σε σχέσεις μεταξύ μονάδων....οι μονάδες ενός συστήματος ανήκουν στο ίδιο σύνολο, κάτι που σημαίνει ότι έχουν κοινά χαρακτηριστικά τα οποία επιτρέπουν τη δημιουργία μιας συγκεκριμένης σχέσης⁸¹.

Ένα σύστημα μπορεί να περιγραφεί από την άποψη των διαδοχικών καταστάσεών του. Μπορεί να είναι χαλαρά ή κλειστά οργανωμένο, σταθερό ή ασταθές. Για να ανατραπεί η ισορροπία ενός σταθερού συστήματος, πρέπει να υποστεί την επίδραση ενός εξωτερικού παράγοντα υπολογίσιμης ισχύος. Το ασταθές σύστημα είναι περισσότερο επισφαλές και η ισορροπία του μπορεί να ανατραπεί πιο εύκολα.

Κάθε σύστημα επιδιώκει να επιβάλει, να διατηρήσει και να αποκαταστήσει, εφόσον διαταραχθεί, κάποιο είδος ισορροπίας. Η ισορροπία αυτή *per se*, μπορεί να είναι σταθερή ή ασταθής: ένα σύστημα σταθερής ισορροπίας έχει την ικανότητα να απορροφά νέα στοιχεία και να επεξεργάζεται μια ποικιλία εισροών, ενώ συνεχίζει να λειτουργεί κανονικά, προσαρμοζόμενο στις αλλαγές, και διορθώνοντας τη συμπεριφορά του συστήματος με τις κατάλληλες αντιδράσεις στην αρνητική ανατροφοδότηση (*negative feedback*), δηλ.

⁸⁰ Βλ., *Anatol Rapoport*, "Foreword," in *Modern Systems Research for the Behavioral Scientists*, ed. Walter Buckley (Chicago: Aldine, 1968), 17

⁸¹ Βλ., *J. W. Burton*, *Systems, States, Diplomacy and Rules* (Cambridge: Cambridge University

πληροφορίες που αποκλίνουν από την κανονική πορεία. Μέσα σε ένα μεγάλο σύστημα είναι δυνατόν να υπάρχουν μικρότερα συστήματα (ή υποσυστήματα). Σύμφωνα με τον *Burton*:

...ενώ το υποσύστημα είναι το ίδιο ένα σύστημα που μπορεί να απομονωθεί (μολονότι όταν είναι σε απομόνωση η λειτουργική σημασία του δεν είναι πάντα προφανής), ένα επίπεδο του συστήματος αναφέρεται σε ένα πλέγμα σχέσεων που αγκαλιάζει όλες τις μονάδες στο επίπεδο αυτό. Τα συστήματα έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά σε διάφορα επίπεδα....κάθε σύστημα έχει σύνορα που το διαχωρίζουν από το περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργεί...κάθε σύστημα είναι, κατά κάποια έννοια, ένα δίκτυο επικοινωνιών που επιτρέπει τη ροή πληροφοριών οδηγώντας σε μια αυτοπροσαρμοζόμενη διαδικασία.....κάθε σύστημα έχει εισροές και εκροές....μια εκροή μπορεί να επιστρέψει στο σύστημα ως εισροή - πρόκειται για το φαινόμενο που αποκαλείται ανατροφοδότηση⁸².

Στενά συνδεδεμένος με τη θεωρία των συστημάτων είναι ο όρος αλληλεξάρτηση (*interdependence*). Με την έννοια αυτή, η εμφάνιση για πρώτη φορά στην ιστορία του ανθρώπου ενός πραγματικά παγκόσμιου συστήματος, δημιουργεί την επιτακτική ανάγκη να υιοθετηθεί μια γεωκεντρική, μάλλον, παρά μια εθνοκεντρική προσέγγιση στη μελέτη των διεθνών σχέσεων⁸³. Κατά τους *Robert O. Keohane* και *Joseph S. Nye*, η αλληλεξάρτηση συνεπάγεται πάντα κάποιο κόστος επειδή η αλληλεξάρτηση περιορίζει την αυτονομία, αλλά είναι αδύνατο να γνωρίζουμε εκ των προτέρων αν το όφελος μιας σχέσης είναι μεγαλύτερο από το κόστος της. Αυτό θα εξαρτηθεί τόσο από τις αξίες των δρώντων υποκειμένων όσο και από τη φύση της σχέσης τους⁸⁴. Οι ίδιοι βλέπουν την αλληλεξάρτηση να έχει δύο διαστάσεις:

- την ευαισθησία (*sensitivity*) και,
- την ευπάθεια (*vulnerability*).

Η ευαισθησία εμπεριέχει βαθμούς ανταπόκρισης μέσα στο πλαίσιο μιας

Press, 1968), 6 & 14

⁸² Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, Op. Cit., 186-188

⁸³ Βλ., G. Modelski, "The Promise of Geocentric Politics," *World Politics* 22/ 4 (July 1970): 633-635

⁸⁴ Βλ., R. O. Keohane, and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in*

πολιτικής: πόσο γρήγορα οι αλλαγές σε μια χώρα επιφέρουν δαπανηρές αλλαγές σε μιαν άλλη, και πόσο σοβαρά είναι αυτά τα δαπανηρά αποτελέσματα⁸⁵; Υπονοούν ότι η ευπάθεια μπορεί να οριστεί ως υποχρέωση ενός ατόμου να υποστεί το κόστος που επιβάλλεται από εξωτερικά γεγονότα, ακόμη κι αν οι πολιτικές έχουν μεταβληθεί⁸⁶.

Η αλληλεξάρτηση με τις διαστάσεις της ευαισθησίας και ευπάθειας, μπορεί να έχει κοινωνική, πολιτική, οικονομική, στρατιωτική ή ιδεολογική φύση, όπως απέδειξαν οι *Keohane* και *Nye* με την ανάλυσή τους. Η αλληλεξάρτηση δεν είναι συμμετρική: σύμφωνα με τον *R. Harrison Wagner*:

... μια σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα στα μέρη που δεν είναι ίσα, είναι πιθανό να εμπεριέχει (και) μια εξάρτηση, η οποία ορίζεται ως ανάγκη ή μια ασυμμετρία που, η οποία ορίζεται ως η κατάσταση στην οποία ...το ένα μέρος χρειάζεται τα οφέλη που απορρέουν από μια σχέση, περισσότερο από ότι τα χρειάζεται το άλλο⁸⁷.

Η αλληλεξάρτηση, ως έννοια, συνδέεται με την ισχύ και τη θεωρία της εξάρτησης, ενώ χρησιμοποιείται, επίσης, στις μελέτες των διεθνών σχέσεων, και ιδίως στη θεωρία των συστημάτων, ο όρος *αλληλεπίδραση/ διάδραση (interaction)*. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της αλληλεξάρτησης, τόσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος της αλληλεπίδρασης. Τα συστήματα είναι υποθετικά υποδείγματα αλληλεπίδρασης. Όσο ανεβαίνει το επίπεδο της αλληλεξάρτησης και μεγαλώνει η αλληλεπίδραση, τόσο αυξάνεται η πολυπλοκότητα του συστήματος. Η αλληλεξάρτηση και η αλληλεπίδραση με τη σειρά τους, όπως και η ίδια η θεωρία συστημάτων, συνδέονται στενά με τη θεωρία της ολοκλήρωσης.

Η αλληλεπίδραση συνίσταται όχι μόνο σε αιτήματα και αποκρίσεις -πράξεις- ανάμεσα σε εθνικά κράτη, διεθνείς οργανισμούς και άλλους μη-

Transition (Boston: Little Brown, 1977), 9-10.

⁸⁵ *Ibid*, 12

⁸⁶ *Ibid*, 13

⁸⁷ Βλ., *R. Harrison Wagner*, "Economic Interdependence, Bargaining Power and Political Influence," *International Organization* 42/ 3 (Summer 1988): 461; *John G. Ruggie*, ed., *The Antinomies of Interdependence: National Welfare and the International Division of Labor* (New York: Columbia University Press, 1983).

κρατικούς δρώντες, αλλά και σε συναλλαγές που υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα, όπως το εμπόριο, ο τουρισμός, οι επενδύσεις και η μεταφορά τεχνολογίας. Εξετάζοντας το διεθνές σύστημα, στα τέλη του εικοστού αιώνα, ο Andrew M. Scott χαρακτηρίζει την αλληλεπίδραση ως εξής:

....εκατοντάδες δρώντα υποκείμενα παρεμβαίνουν, με πράξεις, στο διεθνή στίβο ταυτόχρονα....και οι πράξεις τους αυτές ποικιλότροπα εκτρέπονται, αθροίζονται και συνδυάζονται μεταξύ τους....σε μια μη-κατευθυνόμενη, αθροιστική διαδικασία, η συμπεριφορά των δρώντων προσώπων ως ατόμων είναι σκόπιμη, αλλά η διαδικασία ως σύνολο δεν αποσκοπεί πουθενά και δεν βρίσκεται κάτω από κάποια γενική διεύθυνση...μια διαδικασία η οποία μόνον εν μέρει βρίσκεται κάτω από έλεγχο, δεν εφησυχάζει επειδή το στοιχείο του ελέγχου είναι ανεπαρκές, αλλά μάλλον συνεχίζει να λειτουργεί και να παράγει αποτελέσματα από τα οποία μερικά μόνο είναι σκόπιμα⁸⁸.

Στο διεθνές σύστημα, τα προβλήματα, ή οι εισροές, πολλαπλασιάζονται πιο γρήγορα από τις λύσεις που ενδεχομένως μπορούν να βρεθούν, κι έτσι οδηγούν σε υπερφόρτωση συστημάτων (*overload*). Τα υποδείγματα αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης γίνονται πιο σύνθετα ως αποτέλεσμα της διεξοδικής επίδρασης που ασκεί η τεχνολογία επάνω στο διεθνές σύστημα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες υποτίθεται ότι οι διαρθρωτικές προϋποθέσεις, δηλαδή, οι ανάγκες εκείνες που πρέπει να ικανοποιούνται για να μπορεί ένα σύστημα να λειτουργεί αποδοτικά - γίνονται ακόμη πιο πολυάριθμες⁸⁹.

Η αλληλεξάρτηση και η αλληλεπίδραση παρέχουν τα εστιακά σημεία για πολλούς συγγραφείς στην ερμηνεία του μετασχηματισμού ενός συστήματος. Η διαμόρφωση στα τέλη του εικοστού αιώνα ενός παγκόσμιου διεθνούς συστήματος για πρώτη φορά στην ιστορία, στη θέση του ευρωκεντρικού συστήματος που διήρκεσε από τη Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648) μέχρι το Β' ΠΠ, συνδέεται με την παγκόσμια διάδοση της τεχνολογίας (*technology proliferation*). Ο Edward L. Morse, αναφερόμενος στη διπλή επίπτωση του εκσυγχρονισμού μιλά για την εμφάνιση ορισμένων μορφών αλληλεξάρτησης ανάμεσα σε ένα μεγάλο

⁸⁸ Βλ., Andrew M. Scott, "The Logic of International Interaction," *International Studies Quarterly* 21/ 3 (September 1977), 445

⁸⁹ *Ibid*

σύνολο κρατών και στη διεθνική φύση του διεθνούς συστήματος⁹⁰, όπου η αλληλεξάρτηση ορίζεται ως το:

...αποτέλεσμα συγκεκριμένων ενεργειών δύο ή περισσότερων μερών (κυβερνήσεων) όταν τα αποτελέσματα των ενεργειών αυτών είναι αμοιβαία απρόβλεπτα.

Ο Morse διατυπώνει μια σειρά προτάσεων για την αλληλεξάρτηση μέσα στο διεθνές σύστημα. Για παράδειγμα, όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός της αλληλεξάρτησης, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα κρίσης. Η αλληλεξάρτηση όχι μόνο γεννά κρίσεις και δημιουργεί ποικίλες μορφές δεσμών, αλλά και ενισχύει τη δυνατότητα ενός μέρους να χειραγωγήσει την κρίση για δικούς του σκοπούς εσωτερικής ή εξωτερικής πολιτικής⁹¹. Άλλοι συγγραφείς έχουν επιδιώξει να ορίσουν την αλληλεξάρτηση και να εξακριβώσουν σε ποια έκταση, ιδίως στη σύγχρονη εποχή, ανεβαίνουν ή χαμηλώνουν τα επίπεδα αλληλεξάρτησης. Η αλληλεξάρτηση είναι μια κοινωνική σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων διακρατικών δρώντων, η οποία είναι δυνατόν να προσεγγιστεί ως πραγματική ή προβλεπόμενη αμοιβαία αλληλεπίδραση⁹². Σύμφωνα με τους Richard Rosecrance και Arthur Stein:

...η αλληλεξάρτηση στην πιο γενική έννοιά της είναι μια σχέση συμφερόντων τέτοιας υφής ώστε, όταν μεταβάλλεται η θέση μιας χώρας, επηρεάζονται άλλες χώρες από την αλλαγή αυτή ή, από την άποψη της οικονομικής έννοιάς τους, οι σχέσεις αλληλεξάρτησης υπάρχουν όταν υπάρχει κάποια αυξημένη εθνική ευαισθησία σε εξωτερικές οικονομικές εξελίξεις⁹³.

Οι συγγραφείς διαφωνούν με το συμπέρασμα του Deutsch ότι τα επίπεδα των συναλλαγών, ιδίως το εμπόριο στη διεθνή σκηνή σε σχέση με εκείνο ανάμεσα σε

⁹⁰ Βλ., Eduard L. Morse, *Modernization and the Transformation of International Relations* (New York: The Free Press, 1976), 130

⁹¹ *Ibid*, 30

⁹² Βλ., Hayward R. Alker, Jr, "A Methodology for Design Research on Interdependence Alternatives," *International Organization* 31/ 1 (Winter 1977), 31

⁹³ Βλ., Richard Rosecrance, and Arthur Stein, "Interdependence: Myth or Reality?" *World Politics* 26/ 1 (October 1973), 2

κράτη, είχαν πτωτικούς ρυθμούς κατά το μεγαλύτερο διάστημα του εικοστού αιώνα⁹⁴, ενώ επισημαίνουν ένα παράδοξο στο σύγχρονο διεθνές σύστημα: η κάθετη ολοκλήρωση των εθνικιστικών διαδικασιών έχει φτάσει σε ένα νέο αποκορύφωμα. Η οριζόντια ολοκλήρωση των διαδικασιών μεταξύ εθνών είναι υψηλότερη από ό,τι οποιαδήποτε στιγμή πριν από τον Α' ΠΠ⁹⁵.

Προς το τέλος του εικοστού αιώνα, το διεθνές σύστημα λέγεται ότι έχει εισέλθει σε μια εποχή τη οποία ο *James M. Rosenau* ονομάζει εποχή της κλιμακωτής αλληλεξάρτησης (*cascading interdependence*), η οποία βασίζεται στα μεταβαλλόμενα με γρήγορο ρυθμό υποδείγματα αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε καταστάσεις, όπως η στενότητα παραγωγικών πόρων, η συγκρότηση υπό-ομάδων, η αποτελεσματικότητα των κυβερνήσεων και τα διεθνικά ζητήματα⁹⁶. Η άνοδος της πολιτικής συνείδησης, η δογματικότητα προηγούμενων σιωπηλών ομάδων και οι δυνατότητες συνένωσής τους, η εκτεταμένη επίπτωση της τεχνολογίας σε μορφές όπως η επανάσταση της πληροφόρησης και των επικοινωνιών, η επέκταση της διαθεσιμότητας ή η διάχυση των τεχνολογιών για τον πόλεμο ή την ειρήνη, το πλάτεμα και το βάθεμα των οικονομικών και άλλων συναλλαγών που οδηγούν τόσο σε συγκρούσεις όσο και σε λύσεις συνεργασίας, υπογραμμίζουν όλα μαζί αυτό που ο *Rosenau* ονομάζει αλληλένδετες εντάσεις οι οποίες, ως τέτοιες, αντλούν δύναμη και κατεύθυνση η μία από την άλλη και κλιμακώνονται σε όλο το παγκόσμιο σύστημα⁹⁷.

Η άνοδος των υπο-ομάδων σημαίνει ότι η αφοσίωση των ατόμων έχει μετατοπιστεί από μεγαλύτερες σε μικρότερες οντότητες, με μια συνακόλουθη μείωση της εξουσίας του εδραιωμένου εθνικού κράτους. Αποτέλεσμα της κλιμακωτής αλληλεξάρτησης είναι η κατανομή της ισχύος κατά ακανόνιστο τρόπο μεταξύ κρατικών οντοτήτων και πολυάριθμων υποσυστημάτων σε πολλά

⁹⁴ Η επέκταση του τομέα των υπηρεσιών, που είναι περισσότερο έκδηλη σε εξαιρετικά εκβιομηχανισμένες χώρες, έχει υποεκτιμηθεί στους υπολογισμούς του ΑΕΠ για προηγούμενες περιόδους, ιδίως στη διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα.

⁹⁵ Βλ., Rosecrance and Stein, *Interdependence*, 21

⁹⁶ Βλ., James M. Rosenau, "A pre-Theory Revisited: World Politics in an era of Cascading Interdependence," *International Studies Quarterly* 28/ 3 (September 1984), 255

⁹⁷ *Ibid.*, 262

επίπεδα⁹⁸. Είναι τέτοια η σημασία της κλιμακωτής αλληλεξάρτησης που τα άτομα και οι ομάδες διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους σε διαφορετικά συστήματα, συμπεριλαμβανομένων και των συστημάτων, στα οποία μπορεί προηγουμένως να ήταν μέλη, καθώς και εκείνων στα οποία συμμετέχουν τώρα ως επίσημοι παράγοντες χάραξης πολιτικής. Τα υποδείγματα αλληλεξάρτησης δημιουργούν αυτό που ο *Rosenau* έχει ονομάσει σύγκρουση ρόλων, πράγμα που αντανακλάται στις αξίες, ικανότητες και ιστορίες που διαφοροποιούν τα ποικίλα συστήματα στα οποία εντάσσεται η διαμόρφωση της πολιτικής⁹⁹. Οι ρόλοι θεωρούνται ότι περιέχουν προοπτικές που καλλιεργούνται από τους συμμετέχοντες, τόσο γι' αυτούς τους ίδιους όσο και για άλλους με τους οποίους έχουν συναλλαγές. Το γεγονός ότι οι κατέχοντες ρόλους ως υπεύθυνοι για τη χάραξη της πολιτικής, αντιμετωπίζουν μια ποικιλία αποτελεσμάτων από τη διαδικασία αλληλεπίδρασης στην οποία έχουν εμπλακεί σε πολιτικές υποθέσεις, προσδίδει σπουδαιότητα σε σχετικά σενάρια που αποτελούν κεντρικό σημείο αναφοράς.

Ο Πλουραλισμός ή Θεωρία των Πολύπλοκων Αλληλεξαρτήσεων (*Complex Interdependence Theories*), είναι προϊόν της πρώτης μεγάλης αμφισβήτησης του ρεαλισμού, που εμφανίσθηκε στις αρχές τις δεκαετίας του 1960, σαν αποτέλεσμα αφενός της ύφεσης (*détente*) στις ψυχροπολεμικές διεθνείς σχέσεις κι αφετέρου της παταγώδους πολιτικής, διπλωματικής και στρατιωτικής αποτυχίας των ΗΠΑ στον πόλεμο του Βιετνάμ¹⁰⁰. Οι κύριες διαφορές πλουραλισμού- ρεαλισμού είναι οι εξής τρεις: α) ο πλουραλισμός προϋποθέτει την ύπαρξη πολλαπλών καναλιών διακρατικών επαφών, που συμπεριλαμβάνουν κρατικούς αλλά και μη κρατικούς φορείς. Αντίθετα, για τον ρεαλισμό, το κράτος θεωρείται ότι είναι η μοναδική μονάδα δράσης στις διεθνείς σχέσεις. Στην πλουραλιστική θεωρία, αμβλύνονται οι πρωταγωνιστές της διεθνούς δράσης, πέρα από τα κράτη, για να συμπεριλάβουν φορείς διακρατικών οικονομικών και πολιτικών θεσμών, όπως πολυεθνικές εταιρίες, τράπεζες κι αγορές, παγκόσμιους οργανισμούς, όπως

⁹⁸ *Ibid*, 264

⁹⁹ *Ibid*, 268

¹⁰⁰ Το βασικό πρόγραμμα του πλουραλισμού κι η κριτική του στον ρεαλισμό καταγράφηκαν από τους Robert Keohane, and Joseph Nye στο, *Power and Interdependence*.

διάφορα όργανα διεθνούς δράσης του ΟΗΕ, ο οργανισμός της Γενικής Συμφωνίας για Δασμούς και Εμπόριο (*General Agreement on Tariffs and Trade /GATT*), ο οργανισμός του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου/ ΔΝΤ (*International Monetary Fund /IMF*) ή και υπερκρατικούς σχηματισμούς, όπως η ΕΕ, κλπ. β) για τους πλουραλιστές, ο ρόλος της δύναμης στις διεθνείς σχέσεις θεωρείται μάλλον δευτερεύων, ενώ για τους ρεαλιστές είναι κυρίαρχος. Έτσι, οι πλουραλιστές παύουν να θεωρούν τη στρατιωτική δύναμη σαν το σημαντικότερο όργανο της διεθνούς πολιτικής και γ) ο πλουραλισμός δεν δέχεται καμία ιεραρχία των θεμάτων που εγγράφονται στις διεθνείς σχέσεις: οποιοδήποτε θέμα, όπως, π.χ., η ασφάλεια, το εμπόριο, τα οικονομικά κλπ., θα μπορούσε να ήταν το κυρίαρχο ανά πάσα χρονική στιγμή. Αντίθετα, οι ρεαλιστές προϋποθέτουν ότι η ασφάλεια είναι παντού και πάντα το πρωτεύον θέμα στις διεθνείς σχέσεις. Με άλλα λόγια, στην θεωρία αυτή, οι διεθνείς αλληλεξαρτήσεις είναι στην κυριολεξία πολύπλοκες και πλουραλιστικές, με αποτέλεσμα να υπάρχει ένα ευρύτερο φάσμα πολιτικών επιλογών και χειρισμών που μπορούν να αναλάβουν οι φορείς δράσης των διεθνών σχέσεων.

2. ζ. Διεθνή Καθεστώτα

Από τα μέσα της δεκαετίας του '70, έχει εμφανιστεί ως κεντρικό σημείο έρευνας και ανάλυσης, η έννοια των διεθνών καθεστώτων (*international regimes*). Το αποτέλεσμα ήταν η εμφάνιση μιας αξιόλογης φιλολογίας, διεπιστημονικού χαρακτήρα, για τη φύση των διεθνών καθεστώτων, η οποία περιελάμβανε τόσο διαφορετικές θεματικές περιοχές, όπως η άμυνα, το εμπόριο, τα νομισματικά ζητήματα. Αυτά υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύουν επιδιώξεις μέσα στο διεθνές σύστημα για την προώθηση ρυθμίσεων συνεργασίας¹⁰¹. Κατά τον John Ruggie:

....διεθνές καθεστώς είναι ένα σύνολο αμοιβαίων προσδοκιών, κανόνων και ρυθμίσεων, προγραμμάτων, οργανωτικών ενεργειών και οικονομικών δεσμεύσεων που έχουν γίνει αποδεκτά από μια ομάδα κρατών¹⁰².

¹⁰¹ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 225

¹⁰² Βλ., John G. Ruggie, "International Responses to Technology: Concepts and Trends,"

Τα διεθνή καθεστώτα έχουν οριστεί ως:

αρχές, πρότυπα, κανόνες, και διαδικασίες λήψης αποφάσεων γύρω από τα οποία συγκλίνουν οι προσδοκίες των δρώντων σε μια δεδομένη θεματική περιοχή¹⁰³.

Σύμφωνα με τους D. L. Puchala & R. F. Hopkins:

....τα καθεστώτα μπορούν να ταξινομηθούν σύμφωνα με τη λειτουργία του σε μια συνεχή σειρά που εκτείνεται από ειδικά ή μεμονωμένα ζητήματα έως ένα διάχυτο και πολύθεματικό επίπεδο¹⁰⁴,

ενώ, όπως αναφέρει ο Krasner:

....τα διεθνή καθεστώτα θεωρείται ότι αποτελούνται από παρεμβατικές μεταβλητές που βρίσκονται μεταξύ αφενός των βασικών αιτιακών παραγόντων και αφετέρου των αποτελεσμάτων και της συμπεριφοράς τους.....οι αρχές αντιπροσωπεύουν πεποιθήσεις για γεγονότα, αιτιολογία και ορθότητα....τα πρότυπα είναι υποδείγματα συμπεριφοράς που ορίζονται ως δικαιώματα και υποχρεώσεις.....οι κανόνες είναι συγκεκριμένες προσταγές ή απαγορεύσεις δράσης.....οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων είναι οι επικρατούσες πρακτικές για τη λήψη και εφαρμογή συλλογικών αποφάσεων¹⁰⁵,

και ο Oran R. Young:

.....τα καθεστώτα αποτελούνται από κοινωνικούς θεσμούς που διέπουν τις πράξεις εκείνων οι οποίοι ενδιαφέρονται για προσδιορισμένες δραστηριότητες (ή σύνολα δραστηριοτήτων με κάποια σημασία), όπου ο πυρήνας των καθεστώτων βρίσκεται στη συλλογή δικαιωμάτων και κανόνων που είναι περισσότερο ή λιγότερο εκτεταμένα ή τυπικά διαρθρωμένα....ωστόσο οι Θεσμικές ρυθμίσεις αυτού του είδους θα αποτελούν τις ευκαιρίες των δρώντων οι οποίοι ενδιαφέρονται για μια δεδομένη δραστηριότητα και αυτό ακριβώς το περιεχόμενο θα αποτελεί ζήτημα έντονου ενδιαφέροντος για τους συγκεκριμένους δρώντες¹⁰⁶.

International Organization 29/ 3 (Summer 1975), 570

¹⁰³ Βλ., S. Krasner, "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables," in *International Regimes*, ed. S. Krasner (Ithaca & London: Cornell University Press, 1985), 1

¹⁰⁴ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 225.

¹⁰⁵ *Ibid*

¹⁰⁶ Βλ., Oran Young, "International Regimes: Problems of Concepts Formations," *World*

Στην έννοια των διεθνών καθεστώτων εμπεριέχεται η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε σχέση με μια ιδιαίτερη μορφή δραστηριότητας. Έτσι η έννοια του καθεστώτος συμπεριλαμβάνει στοιχεία διαρθρωτικά και στοιχεία διαδικασίας, δηλαδή, η έρευνα εστιάζεται σε ζητήματα συνδεόμενα με ερωτήματα για το πώς και το γιατί δημιουργούνται τέτοια καθεστώτα και ποια οργανωτική ή δομική μορφή παίρνουν καθώς και για τη διαδικασία με την οποία λαμβάνονται οι αποφάσεις μέσα στα συγκεκριμένα καθεστώτα και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις αποφάσεις αυτές. Τα καθεστώτα μπορεί να έχουν τυπικό ή άτυπο χαρακτήρα:

- τα τυπικά καθεστώτα μπορεί να είναι το αποτέλεσμα της νομοθέτησης από διεθνείς οργανισμούς και έχουν διοικητικά συμβούλια και γραφειοκρατικές δομές και,
- τα άτυπα καθεστώτα μπορεί να στηρίζονται απλώς σε συναίνεση σε ότι αφορά τους σκοπούς και τα αμοιβαία συμφέροντα μεταξύ των μετεχόντων που έχουν ως αποτέλεσμα *ad hoc* συμφωνίες¹⁰⁷.

Τα καθεστώτα μπορεί επίσης να στηρίζονται στη σύλληψη ενός κοινού συμφέροντος, όπου η συνεργασία αποτελεί μεν προαιρετική στρατηγική για όσους συμμετέχουν, αλλά, τουλάχιστον, υποχρεώνει να γίνονται σεβαστοί κάποιοι συμφωνημένοι κανόνες για συγκεκριμένους στόχους και να αποφεύγονται ορισμένες ενέργειες. Ωστόσο, όπως ακριβώς τα καθεστώτα είναι δυνατόν να βασίζονται στο κοινό συμφέρον, άλλο τόσο μπορεί να αποτελούν προϊόν αυτού που ο *Ernst Haas* έχει ονομάσει κοινή αποστροφή. Στις περιπτώσεις αυτές:

...οι δρώντες δεν συμπίπτουν στην επίτευξη ενός κοινού σκοπού, αλλά συμφωνούν ως προς το αποτέλεσμα που όλοι επιθυμούν να αποφύγουν....τα καθεστώτα αυτά απαιτούν απλώς συντονισμό πολιτικής και όχι συνεργασία¹⁰⁸.

Καθεστώτα μπορεί να προκύπτουν από εθελοντική συνεργασία ή σύμπραξη.

Politics 32/ 3 (April 1980), 332-333

¹⁰⁷ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 226

¹⁰⁸ Βλ., Ernst B. Haas, "Words can hurt you; or, who said to whom about Regimes," in

Μπορεί να βασίζονται στη βούληση η οποία εκφράζεται με επιβολή μιας κυρίαρχης δύναμης επάνω στους άλλους. Ο *Oran Young* κάνει διάκριση μεταξύ καθεστώτων διαπραγμάτευσης, τα οποία χαρακτηρίζονται από σαφή συναίνεση που εκδηλώνεται από την πλευρά εκείνων οι οποίοι συμμετέχουν και καθεστώτων επιβολής, που εγκαθιδρύονται σκόπιμα από τις κυρίαρχες δυνάμεις οι οποίες καταφέρνουν να υποχρεώσουν άλλους να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις τους μέσα από κάποιο συνδυασμό συνοχής, σύμπραξης και επιρροής κινήτρων ¹⁰⁹. Τα καθεστώτα μπορεί να δημιουργηθούν ως αποτέλεσμα συμφωνίας ή συμβολαίου μεταξύ εκείνων που συμμετέχουν. Διαφορετικά, είναι δυνατόν να δημιουργηθούν είτε εξελικτικά ή με μια εντυπωσιακή μονομερή ενέργεια μιας πλευράς που γίνεται αποδεκτή από άλλους.

Δρώντες οι οποίοι έχουν σχηματίσει ένα καθεστώς, μπορεί να δεσμεύονται, σύμφωνα με τον *Young*, σε μια διαδικασία διεύρυνσης σκοπών ή εξάπλωσης –κάτι το οποίο είναι δυνατό να οδηγήσει, σταδιακά, στην εμφάνιση ενός πιο περιεκτικού και συνεκτικού καθεστώτος¹¹⁰ (διαδικασία παρόμοια με εκείνη που περιγράφεται στη φιλολογία του νεολειτουργισμού). Τα καθεστώτα μπορεί να είναι το αποτέλεσμα της επιβολής ρυθμίσεων επάνω σε υποτελή υποκείμενα (*referent objects*), τα οποία υποχρεώνονται σε συμμόρφωση (βλ., αυτοκρατορικά και φεουδαρχικά καθεστώτα). Σύμφωνα με μια άλλη άποψη, μια κυρίαρχη δύναμη μπορεί να παίξει ηγετικό ρόλο στο σχηματισμό και τη διατήρηση των καθεστώτων, τα οποία εξυπηρετούν τα συμφέροντα της, αλλά θα πρέπει να αναζητηθεί μια ευρύτετη αποδοχή στο διεθνές σύστημα. Ο *R. Keohane* αναπτύσσει μια έννοια του καθεστώτος που βασίζεται στη σταθερότητα της ηγεμονίας, στη συνεργασία και τη σύμπραξη. Εστιάζοντας την προσοχή του στην παγκόσμια πολιτική οικονομία, στη μετά το Β' ΠΠ εποχή, ο *Keohane* ορίζει την ηγεμονία ως την επιδίωξη απόκτησης υπεροχής σε υλικούς πόρους, πρώτες ύλες, κεφαλαίων, ελέγχου στις αγορές και μιας ανταγωνιστικής πλεονεκτικής θέσης στην

International Regimes, ed. S. Krasner, 27

¹⁰⁹ Βλ., *Oran Young*, "Regime Dynamics: the rise and fall of International Regimes," in, *International Regimes*, ed. S. Krasner, 100.

¹¹⁰ Βλ., *Young*, *International Regimes: Problems of Concepts*, 349-350

παραγωγή αγαθών μεγάλης ζήτησης¹¹¹.

Στην αντίληψη του R. Keohane, κεντρική θέση κατέχει αυτό που ονομάζει σύμπραξη -μετά την -ηγεμονία -σε μια εποχή κατά την οποία η ηγεμονική δύναμη έχει παρακμάσει σε ισχύ και επιρροή. Μεγάλος αριθμός διεθνών καθεστώτων σχηματίστηκαν υπό την ηγεσία των ΗΠΑ στις δεκαετίες μετά τον Β' ΠΠ. Τι θα συμβεί με τα καθεστώτα αυτά όταν η ηγεμονική δύναμη χάσει την κυρίαρχη θέση της; Πώς και γιατί καθεστώτα που σχηματίστηκαν ως μέρος μιας σχέσης μεταξύ μιας ηγεμονικής δύναμης και μικρότερων μονάδων, συνεχίζουν να υπάρχουν, παρόλο που η ηγεμονική δύναμη έχει πάψει να παίζει καθοριστικό ρόλο; Σύμφωνα με τον R. Keohane:

...τα καθεστώτα διατηρούνται πιο εύκολα από ό,τι δημιουργούνται....η συνεργασία- μετά την- ηγεμονία είναι δυνατή όχι μόνον επειδή κοινά συμφέροντα μπορεί να οδηγούν στο σχηματισμό καθεστώτων, αλλά, επίσης, επειδή οι συνθήκες για τη διατήρηση υπαρχόντων καθεστώτων είναι λιγότερο απαιτητικές από εκείνες που απαιτούνται για τη δημιουργία τους¹¹².

Επιπλέον, είτε υπάρχει ηγεμονική δύναμη είτε όχι, τα διεθνή καθεστώτα, σύμφωνα με τη διατύπωση του Keohane, εξαρτούν την ύπαρξή τους από τα κοινά ή συμπληρωματικά συμφέροντα.

Καθώς η θέση της ηγεμονικής δύναμης ελαττώνεται, η αύξηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ τουλάχιστον ορισμένων μονάδων του καθεστώτος, μπορεί να λειτουργήσει ως υποκατάστατο ή συμπλήρωμα που οδηγεί σε μετα-ηγεμονική σύμπραξη. Τα διεθνή καθεστώτα προκύπτουν από κοινά συμφέροντα: όσο μεγαλύτερα είναι τα κίνητρα για συνεργασία, τόσο πιθανότερο είναι ότι τα καθεστώτα αυτά θα επιβιώσουν και μετά την παρακμή της ηγεμονικής δύναμης. Ο Keohane κάνει διάκριση μεταξύ συνεργασίας και αρμονίας, η οποία θεωρείται ως η απαραίτητη βάση για τα διεθνή καθεστώτα που περιγράφει. Ως αρμονία περιγράφεται η κατάσταση στην οποία η επιδίωξη του αυτο- συμφερόντος από όλους τους δρώντες οδηγεί αυτόματα στην επίτευξη σκοπών όλων των

¹¹¹ Βλ., R. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Economy* (Princeton University Press, 1984), 32

συμμετεχόντων μερών (η έννοια της αρμονίας συμφερόντων παρουσιάστηκε, αρχικά, στην Ιδεαλιστική θεωρία). Τα διεθνή καθεστώτα, ειδικά εκείνα που δεν έχουν τυπική δομή, μπορεί να βασίζονται απλώς στην αρμονία, ωστόσο, η συνεργασία αντιπροσωπεύει μια κατάσταση στην οποία οι μετέχοντες προσαρμόζουν βαθμιαία τη συμπεριφορά τους στις ανάγκες και τα συμφέροντα άλλων μέσα από μια διαδικασία συντονισμού της πολιτικής. Αρμονία μπορεί να υπάρχει έστω και όταν απουσιάζει η επικοινωνία μεταξύ των δρώντων. Η συνεργασία έχει πολιτικό χαρακτήρα, επειδή απαιτεί προσαρμογή από μέρους των μετεχόντων στις ανάγκες και τα συμφέροντα όλων¹¹³.

Η συνεργασία, λοιπόν, δεν διασφαλίζει την απουσία σύγκρουσης από τη συγκεκριμένη σχέση, αλλά προκαλεί είτε αντίδραση στην υπάρχουσα σύγκρουση είτε συμβάλλει στην προσπάθεια αποτροπής μελλοντικών συγκρούσεων. Κατά τον R. Keohane, η έννοια του διεθνούς καθεστώτος αυξάνει την ικανότητά μας για την περιγραφή και ερμηνεία υποδειγμάτων συνεργασίας και για την κατανόηση της βάσης της δυσαρμονίας. Η ανάλυση αυτή, σύμφωνα με τον ίδιο, οδηγεί τον να θεωρεί ότι τα διεθνή συστήματα αντανakλούν υποδείγματα συνεργασίας και δυσαρμονίας για μια χρονική περίοδο. Στο πλαίσιο της έννοιας του διεθνούς συστήματος σχέσεις αυτού του είδους μπορούμε να τις χειριστούμε μάλλον ως μακροχρόνια πρότυπα συμπεριφοράς παρά ως απομονωμένους δρώντες ή γεγονότα. Σύμφωνα με τον ίδιο, διερευνώντας την εξέλιξη των προτύπων και των κανόνων του καθεστώτος διαχρονικά μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την έννοια του διεθνούς καθεστώτος για να διερευνήσουμε τόσο τη συνέχεια όσο και τη μεταβολή στην παγκόσμια πολιτική οικονομία. Έτσι, το καθεστώς μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σύνολο ενδιάμεσων συντελεστών ή παρεμβατικών μεταβλητών που βρίσκονται μεταξύ του τοπίου της διεθνούς πολιτικής, και συμπεριλαμβάνουν, ειδικότερα, αφενός την κατανομή της δύναμης και αφετέρου τη συμπεριφορά των βασικών προσώπων, είτε είναι κρατικοί ή μη-κρατικοί δρώντες. Και καθώς οι δρώντες αυτοί, σε ένα οριζόντια οργανωμένο, αποκεντρωμένο διεθνές σύστημα, προσπαθούν να βρουν λύσεις σε προβλήματα διαφόρων ειδών, διαμορφώνουν διάφορους τύπους διεθνών καθεστώτων.

¹¹² *Ibid*, 50

¹¹³ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 228

Η ανάλυση καθεστώτων δίνει επομένως έμφαση στον κρατικό δρώντα, εφόσον τα καθεστώτα αναπτύσσονται μέσα σε ένα διεθνές σύστημα μέσα στα οποίο η δύναμη διαχέεται ή αποκεντρώνεται. Καθεστώτα συναντώνται σε διεθνή συστήματα στα οποία παρατηρείται ευρύτατη κατανομή ισχύος -ισορροπία δυνάμεων- ανάμεσα σε ένα μεγάλο αριθμό κρατών. Καθεστώτα εμφανίζονται σε διεθνή συστήματα στα οποία, όπως έγινε στη Μ. Βρετανία, τον δέκατο ένατο αιώνα (*Pax Britannica*) ή τις ΗΠΑ, στον εικοστό αιώνα (*Pax Americana*), δεσπόζει ένα ηγεμονικό κράτος. Στο μέτρο που οι δυνάμεις αυτές δημιουργούν μια βάση για ειρήνη και σταθερότητα, ανταμείβοντας τη συμπεριφορά συνεργασίας, συμβάλλουν στη διαμόρφωση διεθνών καθεστώτων¹¹⁴.

Στην αρχική ρεαλιστική διατύπωση, κράτη με ανταγωνιστικά συμφέροντα μπορεί να καταφύγουν σε σύγκρουση και τελικά σε πόλεμο για την επίτευξη μιας λύσης συμβατής με τις ανάγκες. Ενώ η ρεαλιστική θεωρία δεν απορρίπτει τη δυνατότητα συμβιβασμού ως μέσου επίλυσης των διαφορών, η έννοια του καθεστώτος προσθέτει μια σαφή και εκτενή ανάλυση του διεθνούς συμφέροντος και της πολιτικής στην οποία ανταγωνιστικά στοιχεία διαμορφώνουν μια συμπεριφορά συνεργασίας. Στην έννοια του καθεστώτος, το εθνικό συμφέρον βασίζεται στον υπολογισμό οφέλους και κόστους, κερδών και κινδύνων που ενυπάρχουν στη συμμόρφωση ή την παραβίαση των όρων, κανόνων και διαδικασιών μέσα σε ένα δεδομένο διεθνές καθεστώς. Όπως τονίζει ο Young:

.....τα διεθνή καθεστώτα, όπως και άλλοι κοινωνικοί θεσμοί, είναι αποτέλεσμα ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων και της σύγκρισης των προσδοκιών μεταξύ ομάδων ενδιαφερομένων δρώντων¹¹⁵.

Έτσι, η έννοια του καθεστώτος μπορεί να προσεγγιστεί και ως μια προσπάθεια αποσαφήνισης της ρεαλιστικής θεώρησης του εθνικού συμφέροντος, έτσι ώστε να συμπεριλάβει την αντίληψη ότι, όπως υποστηρίζει ο Koehn:

¹¹⁴ Δεδομένου ότι ο προσανατολισμός του καθεστώτος είναι κρατο-κεντρικός, η έννοια του αυτή στηρίζεται στη νεορεαλιστική θεωρία και συμβάλλει στην ανάπτυξή της. Ο κλασικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι η διεθνής συμπεριφορά βασίζεται κυρίως στα συμφέροντα και την ισχύ και ότι η παγκόσμια πολιτική έχει αναρχικό χαρακτήρα.

...η συνεργασία ερμηνεύεται ακόμη και με στενά ιδιοτελείς και εγωιστικές υποθέσεις για τους δρώντες στην παγκόσμια πολιτική¹¹⁶.

Στο βαθμό που οι θεωρητικοί επιχειρούν να εξηγήσουν το φαινόμενο της συνέχισης ύπαρξης των καθεστώτων που δημιουργήθηκαν στην περίοδο μιας ηγεμονικής δύναμης, στην πράξη, αναζητούν εναλλακτικές ερμηνείες για τη συμπεριφορά των καθεστώτων. Αν η ανάλυση των καθεστώτων στηρίζεται στη ρεαλιστική παράδοση, έχει εξίσου σημαντικούς δεσμούς με τη συζήτηση σχετικά με τα συστήματα και την ολοκλήρωση, σε διεθνές επίπεδο. Κατά τον *Ernst Haas*:

...υποτίθεται ότι τα καθεστάτα βοηθούν στη λύση προβλημάτων, αλλά το ίδιο το πρόβλημα αποτελεί συνάρτηση του τρόπου χειρισμού του συστήματος στο οποίο συμβαίνει, κάτι μη δεδομένο¹¹⁷.

Με ποιο τρόπο όμως τα καθεστάτα (και τα συστήματα) εμφανίζονται, προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του περιβάλλοντος και ακολουθούν κάποια πρότυπα ανάπτυξης, συντήρησης και παρακμής; Τα καθεστάτα λέγεται ότι προκύπτουν όταν οι προσδοκίες συγκλίνουν σε ένα νέο εστιακό σημείο, το οποίο, με τη σειρά του, δημιουργεί τις βάσεις για νέες θεσμικές ρυθμίσεις -διαδικασία γνωστή στη θεωρία της νεολειτουργικής ολοκλήρωσης. Στην έννοια του καθεστώτος, όπως και στη θεωρία των συστημάτων και της ολοκλήρωσης, εμπεριέχεται η ιδέα της αλληλεξάρτησης ανάμεσα στα μέλη που συγκροτούν το καθεστώς. Υποτίθεται ότι όσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο και η έκταση της αλληλεξάρτησης τόσο πιο εκτεταμένα αναμένεται να είναι τα κοινά συμφέροντα για συνεργασία και σύμπραξη και επομένως η ανάγκη χρησιμοποίησης των υφιστάμενων καθεστώτων ή της δημιουργίας νέων. Πέραν αυτού, τα διεθνή καθεστάτα, σε συμφωνία με θεωρία της ολοκλήρωσης, θεωρείται πιθανόν να αυξάνουν τις διεθνικές ροές, αν και το ίδιο το καθεστώς είναι δυνατόν να προκύπτει, μάλλον, από την προηγούμενη ύπαρξη τέτοιου είδους ροών παρά να αποτελέσει το ίδιο καθοριστικό παράγοντα για τη δημιουργία

¹¹⁵ Βλ., Young, *International Regimes: Problems of Concepts*.

¹¹⁶ Βλ., Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord*, 109

¹¹⁷ Βλ., Haas, *Words can hurt you*, 30

τους¹¹⁸.

Αν το διεθνές σύστημα μέσα στο οποίο διαμορφώνονται τα καθεστώτα έχει ως επίκεντρο το κράτος, σύμφωνα με τη ρεαλιστική θεωρία, τα ίδια τα καθεστώτα μπορεί να θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν μη κρατικούς δρώντες, αδιάφορο αν είναι συστήματα ασφάλειας, όπως το NATO και η Οργάνωση Αμερικανικών Κρατών (OAS) ή οικονομικοί οργανισμοί, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Αν και οι οντότητες αυτές είναι δημιουργήματα του κρατικού συστήματος, έχουν αυτοτελή παρουσία ως δρώντες ή ως καθεστώτα. Κατά τον S. Krasner:

....τα καθεστώτα μπορεί να έχουν δική τους ζωή, ανεξάρτητη από τους βασικούς συντελεστές που, αρχικά, τα δημιούργησαν¹¹⁹.

Επειδή τα καθεστώτα λειτουργούν ως παρεμβατικές μεταβλητές, μια μεταβολή στη σχετική δύναμη των κρατών μπορεί να μην εμφανίζεται, πάντα, ως αποτελέσματα. Αυτό σημαίνει ότι από τη στιγμή που δημιουργούνται καθεστώτα, είναι δυνατόν να μεταβάλουν την κατανομή της δύναμης μεταξύ των μελών που αρχικά τα δημιούργησαν, ενώ μπορεί να συμβάλουν στην ενδυνάμωση ή αποδυνάμωση της ισχύος των μελών τους, μεταφέροντας πόρους από μια μονάδα σε άλλη. Καθώς οι μη κρατικοί δρώντες και οι οντότητες προσφέρουν ένα πλαίσιο συνεργασίας ή σύμπραξης, τα καθεστώτα έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον των θεωρητικών της ολοκλήρωσης.

Η έννοια του καθεστώτος επιδιώκει να εκφράσει μια προσπάθεια αποσαφήνισης της ρεαλιστικής θεωρίας, αλλά και μια προσπάθεια δημιουργίας της βάσης για διεθνείς δομές συνεργασίας και διαδικασίες οι οποίες εμπίπτουν στη θεωρία της ολοκλήρωσης. Σύμφωνα με τη Susan Strange, η ανάλυση καθεστώτος περιέχει πολλά σοβαρά μειονεκτήματα, αφού δίνεται μεγάλη έμφαση σε κράτη με ανεπαρκή εκτίμηση του δυναμικού στοιχείου της μεταβολής στο διεθνές επίπεδο. Το κανονιστικό στοιχείο βρίσκεται στη βάση της τάξης ή της υφιστάμενης κατάστασης πραγμάτων, παρά σε έννοιες όπως δικαιοσύνη. Η

¹¹⁸ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 230

¹¹⁹ Βλ., Krasner, *Structural Causes and Regime Consequences*, 357

ρεαλιστική θεωρία περιέχει το κριτήριο ότι το υπόδειγμα που έχει ως επίκεντρό του, το κράτος, δεν επαρκεί για τη μελέτη του πολυσύνθετου και γρήγορα μεταβαλλόμενου διεθνούς συστήματος, στη σύγχρονη εποχή -αν και η ανάλυση των καθεστώτων αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια *per se* εμβάθυνσης στα φαινόμενα αυτά. Αναφορικά με την κριτική σχετικά με την υποτιθέμενη έλλειψη επαρκούς ακρίβειας ορισμού, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο όρος καθεστώς χρησιμοποιείται για την σαφή περιγραφή:

- συμφωνημένων διευθετήσεων (*pre- agreed arrangements*),
- διαδικασιών λήψης αποφάσεων (*decision- making procedures*),
- διεθνών πλαισίων που βασίζονται σε θεσμούς (*institution- based international frameworks*),
- τύπων συνεργασίας που δεν διαθέτουν τέτοια θεσμικά πλαίσια (*non- institutional types of collaboration*) και,
- κατανομών ισχύος ανάμεσα σε ηγεμονικές και υποδεέστερες δυνάμεις, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μορφών συνεργασίας ή σύμπραξης μεταξύ κρατών σχετικά ισοδύναμων σε ισχύ (*power distribution*)¹²⁰.

2. η. Στρατιωτικές Συμμαχίες

Οι συμμαχίες έχουν ως επιδίωξη να διευκολύνουν την επίτευξη ορισμένων σκοπών, όπως επισημαίνει ο Robert L. Rothstein:

...εισάγοντας στην κατάσταση τη συγκεκριμένη δέσμευση ότι θα επιδιώξουν την επίτευξή τους, ενώ νομιμοποιούν σε κάποιο βαθμό τη δέσμευση αυτή με την υπογραφή συμφωνίας, και αυξάνουν τις πιθανότητες να επιδιωχθεί η επίτευξη των σκοπών και αυτό επειδή η συμμαχία δημιουργεί νέα κατάσταση που καθιστά δυσχερέστερο για τα μέρη της να αποστατήσουν, όχι μόνο γιατί θα ατιμασθούν αθετώντας τη δέσμευσή τους και θα αποκτήσουν την κακή φήμη του προδότη, αλλά και γιατί η νέα τους κατάσταση δημιουργεί κάποια αντίδραση στον εξωτερικό κόσμο, όπως μια εχθρική συμμαχία, εξέλιξη που θα τείνει να ενισχύσει τους δεσμούς στην αρχική συμμαχία....μπορεί επίσης να σταθεροποιήσει ακόμη περισσότερο την κατάσταση αναγκάζοντας τους εχθρικούς φορείς αποφάσεων να ρίχνουν ένα άλλο βάρος στον αντίθετο δίσκο της ζυγαριάς¹²¹.

Σύμφωνα με το Robert E. Osgood:

¹²⁰ Βλ., Strange, "Cave! Hic Dragons: a Critique of Regime Analysis," 337-354.

¹²¹ Βλ., R. Rothstein, *Alliances & Small Powers* (New York: Columbia University Press, 1968),

...η συμμαχία είναι μια λανθάνουσα πολεμική κοινότητα (*latent war community*), που βασίζεται στη γενική συνεργασία η οποία προχωρεί πέρα από τις τυπικές προβλέψεις και οι συμμετέχοντες στη συμμαχία πρέπει να τη σέβονται αδιάκοπα για να διαφυλάξουν την αμοιβαία εμπιστοσύνη όσον αφορά την αφοσίωση των συμμάχων στις συγκεκριμένες δεσμεύσεις¹²².

Οι συμμαχίες σχηματίζονται, συνήθως, σε διεθνή πλαίσια όπου είναι παρούσα η σύγκρουση ή η απειλή σύγκρουσης. Εξαιτίας της ιστορικής σημασίας που έχουν οι συμμαχίες για το διεθνές σύστημα, οι συλλογικές προσπάθειες αυτού του είδους έχουν γίνει αντικείμενο ουσιαστικής διερεύνησης ιδίως από τους πολιτικούς της ρεαλιστικής σχολής¹²³. Ιδιαίτερα δύο μελετητές, οι *George F. Liska* και *William R. Riker*, έχουν αναπτύξει θεωρίες για τη συμμαχική συμπεριφορά –με θεωρητικές κατασκευές όμοιες μεταξύ τους.

Κατ' αρχάς, συμφωνούν ότι οι συμμαχίες ή οι συνασπισμοί διαλύονται όταν επιτύχουν τους στόχους για τους οποίους συγκροτήθηκαν, επειδή ακριβώς συγκροτούνται εναντίον, και μόνον ως παράγωγο, κάποιου ή κάποιας κατάστασης¹²⁴. Αν και η αίσθηση κοινότητας μπορεί να ενισχύσει τις συμμαχίες ή τους συνασπισμούς, σπάνια μπορεί αυτός ο παράγοντας, από μόνος του, να τους δημιουργήσει. Συνάπτοντας συμμαχίες για να επιτύχουν κάποιους συγκεκριμένους, επιθυμητούς σκοπούς, εκείνοι που παίρνουν τις αποφάσεις σταθμίζουν το κόστος και το όφελος που αναμένεται να προκύψει από τη συμμετοχή στη συμμαχία. Η απόφαση μιας χώρας να προχωρήσει στη σύναψη συμμαχίας βασίζεται στην αντίληψη ότι το όφελος είναι μεγαλύτερο από το κόστος. Κάθε χώρα εξετάζει την οριακή χρησιμότητα από τη συμμετοχή στη συμμαχία σε σύγκριση με τη δυνατότητα μονομερούς δράσης. Τελικά, η συνοχή μιας συμμαχίας στηρίζεται στη σχέση μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών πιέσεων σε συνάρτηση με το λόγο των ωφελειών προς τις υποχρεώσεις για τους επιμέρους

55

¹²² Βλ., R. Osgood, *Alliances & American Foreign Policy* (Baltimore: John Hopkins Press, 1968), 19

¹²³ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 183

¹²⁴ Βλ., G. Liska, *Nations in Alliance: the limits of Interdependence* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1962), 12.; W. Riker, *The Theory of Political Coalitions* (Mew Haven: Yale University Press, 1962), 32-76.

συμμάχους¹²⁵. Από τη στιγμή που το κόστος είναι μεγαλύτερο από το όφελος, η απόφαση αποχώρησης πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Σύμφωνα με τον *Liska*, τα έθνη συγκροτούν συμμαχίες για λόγους ασφάλειας, σταθερότητας και κύρους. Στη θεωρία του *Liska* πρωταρχική βασική προϋπόθεση για τη συνοχή της συμμαχίας είναι η διαμόρφωση μιας συμμαχικής ιδεολογίας, λειτουργία της οποίας είναι η προσφορά μιας εκλογίκευσης στη συμμαχία. Μέσω της λειτουργίας αυτής, η ιδεολογία αξιοποιεί επιλεκτικά τη μνήμη /παρελθόντος και σκιαγραφεί ένα πρόγραμμα για το μέλλον¹²⁶. Οι περιοδικές συναντήσεις για διαβουλεύσεις, ιδίως μεταξύ ενός ηγετικού μέλους και των άλλων συμμάχων, τόσο σε διαδικαστικά όσο και σε ουσιαστικά ζητήματα, είναι ικανά να συμβάλλουν στην ανάπτυξη και τη διατήρηση της συμμαχικής ιδεολογίας και, έτσι, στην ενίσχυση της συμμαχικής συνοχής (*alliance cohesion*).

Δευτερευόντως, οι συμμαχίες ή συνασπισμοί έχουν ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη ισορροπίας δυνάμεων. Κατά τον *Riker*, η σύναψη συμμαχίας συμβάλλει στο σχηματισμό μιας αντίπαλης συμμαχίας. Όταν μια συμμαχία βρίσκεται στα πρόθυρα νίκης, οι ουδέτεροι δρώντες ενώνονται, συχνά, με τον πιο αδύναμο από τους συνασπισμούς για να μην επιτρέψουν στον ισχυρό να αποκτήσει θέση ηγεμόνος. Αν δεν συνταχθούν με την αδύνατη πλευρά ουδέτερες δυνάμεις, τότε για να αποκατασταθεί η ισορροπία του συστήματος πρέπει κάποια μέλη του ισχυρότερου συνασπισμού να μεταπηδήσουν στον πιο αδύναμο συνασπισμό. Η ισορροπία είναι το πιθανό αποτέλεσμα της ύπαρξης δύο *sui generis* μόνιμα δεσμευμένων συνασπισμών¹²⁷. Στη διαμόρφωση των θέσεων του για την επίτευξη ισορροπίας ο *Riker* στηρίζεται στους κανόνες που έθεσε ο *M. Kaplan*, στη δικά του θεώρηση για το σύστημα ισορροπίας. Επιπλέον, συνδέοντας τις συμμαχίες ή τους συνασπισμούς με την ισορροπία δυνάμεων, οι *Liska* και *Riker* ενσωμάτωσαν στις θεωρίες τους ιδέες που δανείστηκαν από τη ρεαλιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων¹²⁸.

Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι οι αυτοί οι οποίοι δημιουργούν συμμαχίες, στη βάση

¹²⁵ Βλ., *Liska, Nations in Alliance*, 175

¹²⁶ *Ibid*, 61

¹²⁷ Βλ., *Riker, The Theory of Political Coalitions*, 188.

¹²⁸ Βλ., *Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 184

οικονομικών κριτηρίων, δεν προχωρούν στη σύναψη συμμαχίας με όλους τους διαθέσιμους συμμάχους. Ενώ ο *Liska* εξετάζει την οριακή χρησιμότητα από την τελευταία μονάδα δέσμευσης απέναντι σε ένα συγκεκριμένο σύμμαχο και την τελευταία μονάδα του κόστους από την εκπλήρωση των δεσμεύσεων, ο *Riker* υπογραμμίζει την αρχή τους μεγέθους, σύμφωνα με την οποία οι συμμετέχοντες συγκροτούν συνασπισμούς επαρκείς σε μέγεθος αλλά όχι μεγαλύτερους απ' ό,τι απαιτείται για να επιτευχθούν οι κοινοί σκοποί που έχουν θέσει. Ο *Riker* παρατηρεί ότι είναι σύντομη η διάρκεια ζωής των συμμαχιών ή συνασπισμών, ενώ οι *Liska* και *Riker* καταπιάνονται με το πρόβλημα των ωφελειών από τη συμμετοχή σε συμμαχία ή συνασπισμό. Σύμφωνα με το *Liska*, τα οφέλη και οι υποχρεώσεις που συνοδεύουν τη συμμετοχή σε συμμαχία μπορούν να ομαδοποιηθούν κατά ζεύγη. Στο ζεύγος που σχετίζεται με την ασφάλεια: προστασία και πρόκληση, όπου η πρώτη πρέπει να παρέχεται μέσα από τη συμμετοχή σε μια συμμαχία και η δεύτερη προκαλεί αντίδραση και τη συγκρότηση αντι-συμμαχίας. Πρέπει να σταθμιστούν οι επιβαρύνσεις και τα οφέλη, όπως και οι δυνατότητες για ενίσχυση της θέσης και οι πιθανές απώλειες σε ικανότητα ανεξάρτητης δράσης. Ο *Liska* διατείνεται ότι για να εκτιμηθεί μια συγκεκριμένη συμμαχία πρέπει να συγκριθούν όλοι αυτοί οι παράγοντες με τα υποθετικά οφέλη και τις υποθετικές υποχρεώσεις άλλων συμμαχιών, με τους παράγοντες της μη συμμετοχής σε συμμαχία ή τουλάχιστον με τη διερεύνηση των δυνατοτήτων να συναφθεί με διαφορετικό τρόπο μια αναπόφευκτη συμμαχία ¹²⁹. Στη θεωρία του *Riker*, οι δρώντες συγκροτούν συμμαχίες ή συνασπισμούς για διαφορετικούς λόγους, όπως για να αποτρέψουν την απειλή αντιπoiών αν αρνηθούν να προσχωρήσουν σε μια συμμαχία; να αποκομίσουν οφέλη του ενός ή του άλλου είδους; να αποσπάσουν υποσχέσεις σχετικά με πολιτικά ζητήματα ή επακόλουθες αποφάσεις ή για να αποκτήσουν συναισθηματική ικανοποίηση.

Τα μικρά κράτη συγκροτούν συμμαχίες επειδή είναι ουσιαστικά αναγκασμένα να στηριχθούν, πολιτικά και στρατιωτικά, σε άλλα (μεγαλύτερα και ισχυρότερα) κράτη. Οι μεγάλες δυνάμεις επιδιώκουν τη σύναψη συμμαχιών

¹²⁹ Βλ., *Liska, Nations in Alliance*, 30

με μικρά κράτη τόσο για οφέλη, όσο και για να αποτρέψουν τα τελευταία από ορισμένες πράξεις¹³⁰. Ωστόσο οι μικρότερες δυνάμεις, όπως σημειώνει ο *Robert Rothstein*, θα προτιμούσαν να συμμαχήσουν με ένα λιγότερο ισχυρό κράτος ή με ένα συνδυασμό λιγότερο ισχυρών κρατών παρά με μια μεγάλη δύναμη. Οι συμμαχίες μικρών δυνάμεων, όμως, εκτιμάται ότι παρέχουν ανεπαρκή μέσα αν σκοπός του κράτους είναι να αυξήσει τη στρατιωτική δύναμή του¹³¹. Αν οι μικρές δυνάμεις κατορθώσουν να τηρήσουν τις μεταξύ τους συμφωνίες μπορούν να καταστήσουν δύσκολη την παρέμβαση μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή τους¹³².

Παρά την ύπαρξη πολλών σημαντικών διαφορών, τόσο η μία όσο και η άλλη θεωρία συμμαχικής συμπεριφοράς έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά απέναντι στις θεωρίες της ολοκλήρωσης. Ο *Riker* δίνει έμφαση στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι επικοινωνίες μεταξύ των δρώντων για τη συγκρότηση συνασπισμών άριστου μεγέθους. Η έλλειψη επαρκών επικοινωνιών έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση συνασπισμών μεγαλύτεροι μεγέθους από το αναγκαίο για την επίτευξη των αρχικών τους αντικειμενικών σκοπών. Η αρχή του μεγέθους του *Riker* έχει το αντίστοιχό της στην πρόταση που διατύπωσε ο *Mancur Olson*, σύμφωνα με την οποία οι πιθανότητες να επιτευχθεί ο άριστος αριθμός εταίρων ελαχιστοποιείται καθώς αυξάνεται το μέγεθος του συνασπισμού. Όσο μεγαλύτερος είναι ο συνασπισμός τόσο μικρότερο είναι το μερίδιο από τα οφέλη που καταλήγει σε καθέναν ξεχωριστό σύμμαχο κι επομένως τόσο λιγότερο ελκυστική θα είναι η ανταμοιβή από τη συμμετοχή του σε συλλογικές δράσεις. Θα μπορούσε, πάντως, να υποστηριχθεί ότι τα οφέλη της ομάδας αυξάνονται καθώς αυξάνεται η συμμετοχή στο συνασπισμό, αφού το συλλογικό όφελος μεγιστοποιείται καθώς το μέγεθος του συνασπισμού διευρύνεται¹³³.

Το γεγονός ότι τα συμφέροντα αυτά δεν διαρκούν για πάντα, συντελεί στη διάλυση των συμμαχιών και προσδιορίζει το εφήμερο της λειτουργίας τους, κατά

¹³⁰ Βλ., *Rothstein, Alliances & Small Powers*, 50

¹³¹ Η κύρια δυνητική αξία τους βρίσκεται στη διατήρηση του τοπικού περιφερειακού *status quo* ή στην άρση αδικιών μεταξύ μικρών δυνάμεων χωρίς την παρέμβαση μιας μεγάλης δύναμης

¹³² Βλ., *Rothstein, Alliances and Small Powers*, 173-176

¹³³ Σύμφωνα με προηγούμενες τοποθετήσεις του *Haas*, τα υλικά συμφέροντα παίζουν σημαντικό ρόλο στην απόφαση των κρατών να προσχωρήσουν σε συμμαχίες ή να αποχωρήσουν από αυτές.

κάποιο τρόπο, της υποστήριξης προς την ολοκλήρωση. Κεντρική θέση στη διεθνή πολιτική κατέχει το ζήτημα του πως τα κράτη αντιδρούν στις απειλές, καθώς και ο ρόλος των συμμαχιών στον υπολογισμό των αναγκών τους για ασφάλεια. Επιδιώκουν τα κράτη να βρουν συμμάχους στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα αντίβαρο εναντίον της πλευράς που τα απειλεί ή τα απειλούμενα κράτη επιδιώκουν ένα συμβιβασμό με τη δύναμη που αντιπροσωπεύει την απειλή; Σύμφωνα με τον *Stephen M. Walt*:

...η αναζήτηση ενός αντίβαρου ώστε να επιτευχθεί ασφάλεια έναντι του κράτους που απειλεί είναι πολύ πιθανότερη από μια κίνηση συμβιβασμού, ενώ ονομάζει την πρώτη επιλογή ως πολιτική εξισορρόπησης και τη δεύτερη πολιτική συμπόρευσης με τον ισχυρό¹³⁴.

Ένα κράτος που υιοθετεί την πολιτική εξισορρόπησης συμμαχεί με άλλα κράτη εναντίον της διαγραφόμενης απειλής, ενώ ένα κράτος που υιοθετεί την πολιτική της συμπόρευσης με τον ισχυρό συμμαχεί με την πηγή του κινδύνου.

Κατά τον *Walt*, η διάκριση αυτή έχει κρίσιμη σημασία δεδομένης της αβεβαιότητας που υπάρχει στη σκέψη των μελετητών, αλλά και των πολιτικών, σχετικά με τον τρόπο που αντιδρούν τα κράτη στις απειλές που αντιμετωπίζουν. Ο ίδιος, εξετάζοντας το λόγο ύπαρξης των συμμαχιών, διατυπώνει τη θεμελιακή συμφωνία του με την παραδοσιακή θεωρία της ισορροπίας δυνάμεων. Το να συμμαχήσει ένα κράτος με την ηγεμονική δύναμη είναι το ίδιο σαν να εναποθέτει τις ελπίδες του στην καλή φύση του κυρίαρχου κράτους. Αντ' αυτού, τα κράτη είναι πιθανό να σχηματίσουν συμμαχίες ή συνασπισμούς με άλλα απειλούμενα κράτη για να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Ο *Walt* υποστηρίζει ότι όχι μόνον η πολιτική εξισορρόπησης της απειλής είναι περισσότερο συνηθισμένη από την πολιτική της συμπόρευσης με τον ισχυρό, αλλά και ότι, όσο ισχυρότερο είναι ένα κράτος, τόσο ισχυρότερη είναι πιθανότατα η τάση του να εξισορροπήσει την απειλή ή να συμμαχήσει με άλλες δυνάμεις για να αντιμετωπίσει την απειλή που αντιπροσωπεύει η πολιτικά

¹³⁴ Βλ., *Stephen Walt, The Origins of Alliances* (Ithaca, N.Y. and London: Cornell University Press, 1987), 5

κυρίαρχη δύναμη¹³⁵.

Αντίθετα, κατά τον *Walt*, όσο ασθενέστερο είναι το κράτος, τόσο πιθανότερο είναι να υιοθετήσει πολιτική συμπόρευσης με τον ισχυρό αντί της εξισορρόπησης. Η προϋπόθεση αυτή αποδίδεται στο γεγονός ότι τα ανίσχυρα κράτη ελάχιστα μπορούν να συνεισφέρουν στη συνολική ισχύ ενός αμυντικού συνασπισμού. Επειδή λοιπόν δεν μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη των πραγμάτων, τα κράτη αυτά είναι πιθανό να επιλέξουν τη συμπόρευση με την κυρίαρχη πλευρά. Η απόφαση να συνταχθούν με την αδύναμη πλευρά για να δημιουργήσουν ένα αντίβαρο, σε αντίθεση με τη συμπόρευση με τον ισχυρό, λαμβάνεται στην περίπτωση που το κράτος εκτιμά ότι η πράξη αυτή μπορεί να μετατρέψει ένα συνασπισμό που φαίνεται καταδικασμένος να ηττηθεί σε συνασπισμό που έχει προοπτικές νίκης. Στο βαθμό που ένα κράτος, στην κατεύθυνση αυτή, συμβάλλει πραγματικά στη νίκη ενός συνασπισμού που φαινόταν καταδικασμένος να ηττηθεί, η επιρροή του αυξάνεται ανάλογα. Στη διατύπωση του *Walt*, η έμφαση δίνεται σε αυτό που ονόμασε ισορροπία απειλής και όχι ισορροπία δυνάμεων ως βάση για το σχηματισμό συμμαχιών στο διεθνές επίπεδο. Τα κράτη ενώνονται σε συμμαχίες για να αντιδράσουν στις απειλές που δεν απορρέουν όλες από τη δύναμη του αντίπαλου κράτους. Για αυτό ο *Walt* δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην πρόθεση ή τις φιλοδοξίες παρά απλώς στη δύναμη *per se*, ως πηγή της απειλής κι επομένως της αντίδρασης των κρατών που υιοθετούν πολιτική εξισορρόπησης της απειλής ή πολιτική συμπόρευσης με τον ισχυρό¹³⁶.

Εξ' αιτίας του ότι η αντίληψη περί απειλής επηρεάζει την απόφαση να συμμαχήσει ένα κράτος, στη βάση της εξισορρόπησης, μια τέτοια πολιτική είναι πολύ πιθανό να αφορά σε περίοδο ειρήνης, όταν το βάρος δίνεται στην αποτροπή ή στα πρώιμα στάδια της σύγκρουσης, όταν στόχος είναι η συντριβή της δύναμης που αντιπροσωπεύει τη μεγαλύτερη απειλή. Καθώς το αποτέλεσμα γίνεται περισσότερο βέβαιο, τα μικρότερα κράτη είναι πιθανό να αποχωρήσουν από το συνασπισμό που ηττάται και να υιοθετήσουν μια πολιτική συμπαράταξης με τη

¹³⁵ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 187

¹³⁶ Από εδώ προέρχεται και η προτίμησή του για αυτό που ονόμασε ισορροπία απειλής αντί της ισορροπίας δυνάμεων, ως βασικό λόγο για τη συγκρότηση συμμαχίας ή συνασπισμού

νικηφόρο συμμαχία. Με την επίτευξη της νίκης, ένας συνασπισμός που έχει καταβάλει την επίδοξη ηγεμονική δύναμη είναι πολύ πιθανό να διαλυθεί¹³⁷.

Στην αδιάκοπη αναζήτηση ασφάλειας, τα κράτη καλούνται να επιλέξουν μεταξύ συμμαχιών και εξοπλισμών. Σύμφωνα με τον *Michael Altfeld*, οι αποφάσεις που θα πάρουν βασίζονται στον υπολογισμό του κόστους, δηλαδή πρέπει να αποφασίσουν τι θα θυσιάσουν για να κάνουν τις αναγκαίες επιλογές¹³⁸. Στην έκταση που οι συμμαχίες αυτές επιτρέπουν έναν ευρύτερο επιμερισμό του κόστους ανάμεσα στους συμμάχους, το βάρος (*burden*) για κάθε κράτος θα είναι μικρότερο απ' ό,τι αν αναλάμβανε μόνο του, εκτός συμμαχίας, το κόστος της ασφάλειάς του. Εξ' αιτίας του ότι τα μέσα που έχει ένα κράτος στη διάθεσή του είναι, σχεδόν πάντα, περιορισμένα, η αγορά οπλισμού, στο βαθμό που μειώνει τους, συνολικά, διαθέσιμους εθνικούς πόρους (για άλλους τομείς της οικονομίας), αντιπροσωπεύει ένα κόστος που πρέπει να εκτιμηθεί όταν λαμβάνεται η απόφαση για τη συγκρότηση ή τη συμμετοχή σε μια υφιστάμενη συμμαχία. Επιπλέον, η συμμετοχή σε μια συμμαχία μπορεί να αναμένεται ότι θα επιφέρει περιορισμό στην αυτονομία του κράτους, ως αποτέλεσμα της κάθε πλευράς που συμμετέχει ότι θα αναλάβει δράση αν προκύψουν συγκεκριμένες καταστάσεις. Υπάρχει μια συγκεκριμένη μεταβλητή η οποία εκτιμάται όταν αποφασίζεται η συμμετοχή σε μια συμμαχία: ο βαθμός ασφάλειας, ο οποίος είναι δυνατόν να επιτευχθεί, ως ένα μείγμα ανάμεσα στη συμμαχία ή τους εξοπλισμούς¹³⁹.

Ο *Altfeld* προσδιορίζει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες μια κυβέρνηση θα

¹³⁷ Σε ποιο βαθμό είναι δυνατόν, διερωτάται ο *Walt*, να αποτελεί η ιδεολογία βάση για τη συγκρότηση συμμαχίας; Είναι γεγονός ότι συχνά συμπαρατάσσονται κράτη με παρόμοια πολιτικά συστήματα. Κατά τον *Walt*, η σημασία της ιδεολογίας ως ενοποιητικού παράγοντα ελαχιστοποιείται, καθώς αυξάνεται η απειλή. Όταν κράτη αντιμετωπίζουν σοβαρή πρόκληση για την επιβίωσή τους, είναι πιθανό να συμπαραταχθούν μεταξύ το χωρίς να δίνουν καμιά σημασία στις ιδεολογικές διαφορές. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τα πραγματικά συμφέροντα είναι ισχυρότερα των ιδεολογικών προτιμήσεων. Όσο πιο ασφαλές λοιπόν αισθάνεται ένα κράτος, τόσο μεγαλύτερη θα είναι και η αναζήτηση, από την πλευρά του, στοιχείων ιδεολογικής ομοιότητας ή συμβατής συμπεριφοράς κατά την επιλογή συμμάχων. Κατά τον ίδιο τρόπο, κράτη που είναι εσωτερικά ασταθή έχουν την τάση να συμπαρατάσσονται με ιδεολογικά όμοια κράτη για να υποστυλώσουν την εσωτερική το νομιμότητα.

¹³⁸ Βλ., *M. Altfeld*, "The decision to ally: a theory and test," *The Western Political Quarterly* 37/4 (December, 1984), 523-543

¹³⁹ Βλ., *Dougherty and Pfaltzgraff, Jr*, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 188

είναι σε ισορροπία όσον αφορά την ασφάλεια, τον πλούτο και την αυτονομία της. Θεμελιακή σημασία έχει η οριακή χρησιμότητα της συμμετοχής σε συμμαχία ως προς την οριακή χρησιμότητα της αυτονομίας. Συναφής είναι, βέβαια, και η οριακή χρησιμότητα των εξοπλισμών ως προς την οριακή χρησιμότητα του εγχώριου πλούτου: εκείνοι που λαμβάνουν τις αποφάσεις είναι πιθανό να σταθμίσουν την αξία της συμμετοχής σε συμμαχία σε σχέση με την αξία των πρόσθετων εξοπλισμών, αλλά και να συγκρίνουν τη συμμετοχή στη συμμαχία και τους εξοπλισμούς (που θα λάβουν) με το κόστος της χαμένης αυτονομίας ή της ανεξαρτησίας δράσης στο διεθνές επίπεδο καθώς και με το τίμημα των πρόσθετων εξοπλισμών για την εγχώρια οικονομία. Έτσι, στην ανάλυση του *Altfeld* η διάλυση των συμμαχιών είναι δυνατόν να εμφανιστεί σε κάποια από τις πιο κάτω πέντε (5) περιπτώσεις:

αύξηση του οριακού προϊόντος των εξοπλισμών; αύξηση της οριακής χρησιμότητας της αυτονομίας; μείωση της οριακής χρησιμότητας του ιδιωτικού πλούτου; κάμψη της οριακής παραγωγικότητας των συμμαχιών ή μείωση της οριακής χρησιμότητας της ασφάλειας¹⁴⁰.

Σύμφωνα με αναλυτές, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στη μελέτη των συμμαχιών, αποτελεί η έλλειψη ενός συνολικού συνεκτικού θεωρητικού πλαισίου. Όπως τονίζουν οι *Bueno de Mesquita* και *Singer*¹⁴¹:

...ένα κύριο εμπόδιο στην οικοδόμηση θεωρίας, στην έρευνα σχετικά με τις συμμαχίες, αποτελεί η έλλειψη μιας καθαρότητας αναφορικά με το τι είναι η συμμαχία.

Σημαντική συνεισφορά, πάντως, θα μπορούσε να προσφέρει η διάγνωση των διαφορών ανάμεσα στις συμμαχίες και τις άλλες μορφές διεθνών δεσμών, όπως οι συνασπισμοί (*coalitions*): ένας συνασπισμός χαρακτηρίζεται από τη δέσμευση δύο ή περισσότερων κρατών να συντονίσουν τη συμπεριφορά και τις πολιτικές τους, με στόχο να φέρουν σε πέρας συγκεκριμένα καθήκοντα ή να

¹⁴⁰ Βλ., *Altfeld*, "The decision to ally," 528.

¹⁴¹ Βλ., *Bruce Bueno de Mesquita*, and *J. David Singer*, "Alliances, Capabilities, and War: A Review and Synthesis," *Political Science Annual* 4 (1973): 237-280.

αναζητήσουν εξειδικευμένους στόχους¹⁴². Μια συμμαχία βασίζεται σε μια γραπτή, κατά βάση, εθελοντική, στη φύση της, τυπική συμφωνία, σύμφωνο ή σύμβαση, ανάμεσα σε κράτη, στην κατεύθυνση συντονισμού της συμπεριφοράς και των πολιτικών τους, για την περίπτωση στρατιωτικής σύγκρουσης. Οι συμμαχίες ενδιαφέρονται βασικά με ζητήματα που περιορίζονται στον τομέα της στρατιωτικής ασφάλειας (*military security*). Ο κυρίαρχος στόχος τους είναι η εξασφάλιση σε κάθε ένα από τα συμβληθέντα κράτη της ακεραιότητας και ασφάλειας, στη βάση μιας συλλογικής άμυνας, με στρατιωτικά μέσα (*collective military defense*). Σύμφωνα με τους Small και Singer (1969), υφίστανται τρεις βασικοί τύποι στρατιωτικών συμμαχιών:

α) αμυντικό Σύμφωνο (*defense Pact*), το οποίο απαιτεί από τα κράτη- μέλη του να επεμβαίνουν με χρήση στρατιωτικής δύναμης, προς συνδρομή ενός κράτους- μέλους το οποίο δέχεται (δέχθηκε) επίθεση; β) συνθήκη μη-επίθεσης/ ουδετερότητας (*nonaggression/ neutrality treaty*), όπου τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται να μην προσφύγουν σε στρατιωτική δράση κατά άλλου μέρους/ μερών; γ) σχέση φιλίας και κατανόησης (*entente*), όπου τα συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούν να διαβουλεύονται μεταξύ τους, στην περίπτωση κατά την οποία θα προέκυπτε στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ τους¹⁴³.

Μια στρατιωτική συμμαχία έχει, συνήθως, ως στόχο, τη συλλογική άμυνα, το οποίο σημαίνει ότι τα κράτη- μέλη της συγκεντρώνουν τις ικανότητες τους και επιχειρούν μια συλλογική προσπάθεια για να προστατευθούν από πιθανή στρατιωτική επιθετική ενέργεια, από μέρους ενός ξεκάθαρα- προσδιορισμένου εξωτερικού αντιπάλου (εχθρού). Συχνά, όμως, μια συμμαχία εξυπηρετεί και τη λειτουργία της συλλογικής ασφάλειας πέραν εκείνης της συλλογικής άμυνας. Μια από τις περισσότερες σημαντικές λειτουργίες των κυρίαρχων κρατών είναι η διασφάλιση του εδάφους και των πολιτών κατά εξωτερικής στρατιωτικής επίθεσης.

¹⁴² Παράδειγμα αποτελεί εκείνο ανάμεσα στις ΗΠΑ, το Η. Βασίλειο και τη Σοβιετική Ένωση, κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ.

¹⁴³ Παράδειγμα αποτελεί η Βορειο- Ατλαντική Συμμαχία (NATO), η οποία συστάθηκε το 1949. Ένα μη- γνωστό παράδειγμα Συνθήκης μη- επίθεσης/ ουδετερότητας αποτελεί το Σύμφωνο *Hitler-Stalin* του 1939. Ένα καλό παράδειγμα σχέσης φιλίας και κατανόησης είναι η Γαλλο- Βρετανική *Entente Cordiale* του 1904.

Στην κατεύθυνση αυτή, τα κράτη στηρίζονται, συνήθως, σε ένα είδος συνδυασμού των δικών τους στρατιωτικών μέσων και των συμμαχικών δεσμεύσεων, οι οποίες εξασφαλίζουν στρατιωτική συνδρομή. Τα κράτη εκείνα τα οποία δεν αισθάνονται ικανά να κινητοποιούν σημαντικούς πόρους και πολιτική υποστήριξη για λόγους στρατιωτικής προετοιμασίας, εις βάρος μιας αυτονομίας στην εξωτερική πολιτική και ανεξαρτησία, είναι δυνατόν να έχουν ένα ισχυρό κίνητρο να εμπιστευθούν την ασφάλεια τους στην προσδοκία μιας συμμαχικής υποστήριξης¹⁴⁴ -οι μικρές χώρες (*minor powers*) εμπίπτουν, πιο συχνά, στην κατηγορία αυτή. Σε αντίθεση, οι μεγάλες δυνάμεις (*major powers/ superpowers*) είναι δυνατόν να ενδιαφερθούν για συμμετοχή σε μια συμμαχία, με άλλες μικρές χώρες, όχι τόσο για την άμυνα της ακεραιότητάς τους, αλλά για να επεκτείνουν την επιρροή της αμυντικής και εξωτερικής τους πολιτικής – ή, να ακυρώσουν μια αντίστοιχη επιρροή άλλου κράτους-, προς άλλα κράτη. Σχετικά με την έννοια των δημόσιων αγαθών και της συλλογικής δράσης, οι Olson και Zeckhauser (1966) υποστηρίζουν ότι όσο περισσότερο ισχυρό είναι ένα κράτος, τόσο μεγαλύτερο θα είναι και το βάρος που θα επωμιστεί μέσα στη συμμαχία. Οι μεγάλες δυνάμεις συνεισφέρουν δυσανάλογα προς τη συμμαχία, σε σύγκριση με τις μικρές χώρες- συμμάχους, υπό την έννοια ότι οι τελευταίες επωφελούνται από τις ευκαιρίες που προσφέρουν, στο πλαίσιο της συμμαχίας, οι μεγάλες δυνάμεις-σύμμαχοι τους. Το επιχείρημα αυτό στηρίζεται σε δύο (2) υποθέσεις:

α) στρατιωτική ασφάλεια, στη βάση μιας συμμαχίας (*alliance-based military security*) αποτελεί ένα δημόσιο αγαθό το οποίο προσφέρει σε όλα τα μέλη της, ενώ δεν είναι δυνατό να το αρνηθεί σε κάποιο από αυτά και β) όσο περισσότερο ισχυρό είναι ένα κράτος, τόσο μεγαλύτερη είναι και η επιρροή του μέσα στη συμμαχία και, κατ' επέκταση, η αξία του μέσα σε αυτήν, όπως εμφανίζεται σε μια βούληση προσφοράς δυσανάλογης συνεισφοράς¹⁴⁵.

Σύμφωνα με τον Rothstein:

...για τα μικρά κράτη, οι Συμμαχίες, έχουν μετατραπεί, σταδιακά, σε ένα μέσο, όχι μόνο πρόσκτησης στρατιωτικών ωφελημάτων, αλλά και επίτευξης

¹⁴⁴ Βλ., Altfeld, *The decision to ally*, 523-543.

¹⁴⁵ Βλ., Dougherty and Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες*, 184-188.

μιας σειράς μη-στρατιωτικών στόχων¹⁴⁶.

Αν δεν υπήρχαν συγκεκριμένες συμπληρωματικές, συμφωνίες σχετικά με στρατιωτικές βάσεις και υποδομές, στρατιωτικές δυνάμεις, διοικητική μέριμνα, στρατιωτική εκπαίδευση, καθώς και στρατιωτικό εξοπλισμό και τεχνολογία, οι τυπικοί συμμαχικοί δεσμοί θα ήταν απλές υποσχέσεις, χωρίς καμία άλλη αιτιολογία. Τα κράτη συνεχώς ανησυχούν σχετικά με την ασφάλεια τους και αυτή ακριβώς η προκατάληψη (εμμονή) προσδιορίζει τα εθνικά συμφέροντα (τους), τα οποία είναι δυνατόν να επιτευχθούν μέσω της συμμετοχής τους σε μια συμμαχία.

2. Θ. Η Αλληλεξάρτηση στον Τομέα της Άμυνας

Αν και ζούμε σε ένα αλληλεξαρτώμενο κόσμο, αποτελεί έκπληξη, μάλλον, το γεγονός ότι αυτή η διαπίστωση δεν είχε διαμορφωθεί, σε θεωρητικό πλαίσιο, πριν την εμφάνιση του βιβλίου των Robert Keohane και Joseph Nye, *Power and Interdependence* (1977), με κύρια εστίαση στα ζητήματα οικονομικών διαδικασιών, και στις μεθόδους εμπορίου και βιομηχανικής παραγωγής. Εκτιμούσαν ότι η τεχνολογία έπαιζε ένα κυρίαρχο ρόλο, ως παράγοντας αλλαγής ¹⁴⁷. Οι κυβερνήσεις, συνεχώς, θυσιάζουν την οικονομική αποτελεσματικότητα, προς όφελος της ασφάλειας και της αυτονομίας. Σε καμία άλλη σφαίρα της κυβερνητικής δραστηριότητας δεν είναι περισσότερο εμφανής αυτή η θυσία από ότι στα ζητήματα που σχετίζονται με την εθνική άμυνα και ασφάλεια. Όμως, σε αυτούς ακριβώς τους τομείς έχει εμφανιστεί και εξαπλωθεί, από τα μέσα της δεκαετίας του '70, κυρίως για τεχνολογικούς λόγους, η

¹⁴⁶ Όντως, σύμφωνα με την εμπειρική έρευνα, ένα σημαντικό μη-στρατιωτικής φύσης, συμμαχικό ωφέλημα αποτελούν οι αυξημένοι ρυθμοί εμπορίου ανάμεσα στους συμμάχους. Μετά τον ψυχρό πόλεμο, μικρές δυνάμεις, όπως η Πολωνία, η Τσεχία και η Ουγγαρία, επεδίωξαν τη συμμετοχή τους στο NATO για να ενισχύσουν τα νέα δημοκρατικά τους καθεστώτα και να αυξήσουν το επίπεδο εμπορικών συναλλαγών με τις ΗΠΑ και τη δυτική Ευρώπη. Βλ., Rothstein, *Alliances and Small Powers*, Op. Cit., 175-176.

¹⁴⁷ Βλ., Keohane and Nye, *Power and Interdependence*, 40; R. Keohane & J. Nye, eds., *Transnational Relations and World Politics* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1970), 25; Peter Willets, "The Politics of Global Issues: Cognitive Actor Dependence and Issue Linkage," in *Interdependence on Trial. Studies in the Theory and Reality of Contemporary Interdependence*, ed. J. Barry and P. Willets (London: Frances Pinter, 1984), 83

αλληλεξάρτηση¹⁴⁸. Κύρια ευθύνη των εθνικών κυβερνήσεων αποτελεί η εθνική ασφάλεια, η οποία, με τη σειρά της, συνδέεται άμεσα με τις έννοιες της αλληλεξάρτησης και κυριαρχίας.

Έτσι, γεννάται το ερώτημα του γιατί ένα κράτος επιλέγει να εισέλθει σε μια κατάσταση (σχέση) αλληλεξάρτησης με άλλα κράτη, στον τομέα της άμυνας. Αυτή η κατάσταση πραγματοποιείται μέσα από μια επίσημη συνθήκη (*Treaty/ Pact*), η οποία ενεργοποιεί μια αμοιβαία στρατιωτική υποστήριξη (συνδρομή). Σταδιακά, χρησιμοποιούνται Μνημόνια Κατανόησης (*Memorandums of Understanding/ MoUs*), ανάμεσα σε κυβερνήσεις, με στόχο να εισάγουν συνεργατικές διευθετήσεις για την παραγωγή εξελιγμένων οπλικών συστημάτων ή την συνεργασία στη σχεδίαση, ανάπτυξη και παραγωγή τους, με το τελευταίο να οδηγεί πιθανότατα και σε κοινή ανάπτυξη τεχνολογικής τεχνογνωσίας (*know-how*). Δεν υπάρχει μια μοναδική εξήγηση του γιατί τα κράτη αναζητούν την αλληλεξάρτηση. Στον τομέα της άμυνας, είναι το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού αιτιών, όπως:

- πολιτικές επιλογές
- κοινή αντίληψη περί απειλής,
- οικονομική αναγκαιότητα και,
- αδυναμία παρακολούθησης των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων, σε όλο το εύρος του αμυντικού υλικού.

Αναλόγως του ποια κράτη εμπλέκονται, η σχέση είναι δυνατόν να είναι πολύ ή λιγότερο συμβολική. Όμως, στην περίπτωση όπου το ένα κράτος είναι τεχνολογικά πιο εξελιγμένο από το άλλο, η κατάσταση που έχει ξεκινήσει ως σχέση αλληλεξάρτησης, είναι δυνατόν να εξελιχθεί, γρήγορα, ως μια αντίστοιχη, εξάρτησης και επικυριαρχίας. Αν και κατά το παρελθόν η εστίαση αφορούσε στις καταστάσεις αλληλεξάρτησης (*defence interdependence*), το κύριο

¹⁴⁸ Βλέπε τις εργασίες των J. E. Spero, *The Politics of International Economic Relations* (London: Allen and Unwin, 1978); E. Kolodziej, *Making and Marketing of Arms* (Princeton: Princeton University Press, 1987) & M. Edmonds, M. Uttley and G. Hayhurst, "Defence Interdependence: UK & US Dependence on Foreign Technology in Defence Research and Development," *Science and Public Policy* 17/ 3 (June 1990).

ζήτημα, από τη δεκαετία το ' 80 έως σήμερα, αφορά, πλέον, στις σχέσεις εξάρτησης στον τομέα της άμυνας (*defence dependence*). Αυτό έχει γίνει ιδιαίτερα οξύ στην προμήθεια τεχνολογικά εξελιγμένου αμυντικού υλικού (τελικών προϊόντων και τμημάτων). Σε ποιο, όμως, σημείο, η σχέση αλληλεξάρτησης μετατρέπεται σε μια, εξάρτησης στον τομέα της άμυνας; Πότε ακριβώς, μια σχέση αμοιβαίας αλληλεξάρτησης είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μη- αποδεκτές ή επικίνδυνες καταστάσεις τρωτότητας/ εξάρτησης, για κάποιο από τα εμπλεκόμενα μέρη¹⁴⁹;

Η ανεξαρτησία και η εξάρτηση αποτελούν τα δύο άκρα του ιδίου φάσματος, με την αλληλεξάρτηση να βρίσκεται στο ενδιάμεσο¹⁵⁰:

<u>ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ</u>			<u>ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ</u>			<u>ΕΞΑΡΤΗΣΗ</u>		
(ατρωτότητα)			(διαβαθμίσεις τρωτότητας)			(ολική τρωτότητα)		
εγχώρια παραγωγή R&D	συντονισμός αμυντικού σχεδιασμού	ενοποίηση στρατιωτικών δυνάμεων	αγορά οπλικών συστημάτων (τελικά προϊόντα)	αγορά οπλικών συστημάτων (τελικά προϊόντα)	τμήματα υψηλής τεχνολογίας (τμήματα)	βασικές πρώτες ύλες	μηχανικός εξοπλισμός	καθαρή τεχνολογία

Τα σημεία κατά μήκος του φάσματος (*spectrum*) δείχνουν τον βαθμό μιας

¹⁴⁹ Ειρωνικά, η έμφαση στο πρόβλημα μετατροπής της σχέσης αλληλεξάρτησης σε μια εξάρτησης, έχει δοθεί με αφορμή την παρατηρούμενη ανησυχία των ΗΠΑ, οι οποίες υφίστανται σοβαρές εξαρτήσεις στην προμήθεια στρατιωτικά κρίσιμων τεχνολογιών από εξωτερικούς προμηθευτές, όπως η Ιαπωνία, η Ν.-Α. Ασία και ο Ειρηνικός. Αυτού του είδους οι εξαρτήσεις δεν σηματοδοτούν μόνο μια τρωτότητα στη δυνατότητα των ΗΠΑ να κινητοποιούν τους βιομηχανικούς τους πόρους, αλλά και μια αδυναμία, όσον αφορά στη μελλοντική ανταγωνιστικότητα της αμυντικής βιομηχανίας καθώς και της βιομηχανίας που παράγει προϊόντα εμπορίου. Η εξάρτηση αυτή των ΗΠΑ έχει δημιουργήσει μια κατάσταση η οποία: α) θέτει απειλές για την ανεξαρτησία και ακεραιότητα της αμυντικής- βιομηχανικής και τεχνολογικής της βάσης [DITB] β) επιβραδύνει την ανάπτυξη εγχώριας τεχνολογίας και τελικά γ) υπονομεύει την αξιοπιστία της εξαγγελλλόμενης πολιτικής άμυνας και ασφάλειας. Βλ., T. Taylor and K. Haywood, *The UK Defence Industrial Base* (London: Brassey's, 1989), 1; US Department of Defence, *Critical Technologies Plan* (Washington DC: April 1989); US Department of Defence, *Bolstering Defence Industrial Effectiveness: preserving our Heritage, Securing the Future* (Washington DC, July 1988); K. Hartley and J. Singleton, "Defence R&D and Crowding- out," *Science and Public Policy* 17/ 3 (June 1990): 1152-156; B. Elzen, B. Enserink and W. A. Smith, "Weapon Innovation: networks and guiding principles," *Science and Public Policy* 17/ 3 (June 1990): 171-193; B. Harbor, "Arms Conversion and Military- Civilian Technological Synergy," *Science and Public Policy* 17/ 3 (June 1990): 194-200.

¹⁵⁰ Βλ., Department of Trade and Industry (PA Consulting Group Report), *Manufacturing into*

σταδιακής εξάρτησης -μη- ανεξαρτησίας-, στον τομέα της άμυνας, περιλαμβάνοντας καταστάσεις, όπως: συντονισμός αμυντικού σχεδιασμού, ενοποίηση στρατιωτικών δυνάμεων, προμήθεια τελικών συστημάτων/ υποσυστημάτων, συναρμολόγηση τμημάτων συστημάτων, προμήθεια βασικών υλών, προμήθεια τεχνολογικού εξοπλισμού και, τελικά, έλεγχος, αμυντικά, κρίσιμων (ή, βασικών) τεχνολογιών¹⁵¹. Με την εμφάνιση όμως των σύγχρονων οπλικών συστημάτων, τα οποία είναι πολύ εξελιγμένα και περίπλοκα (=εντατικοποιούν την γνώση) [*knowledge-intensive*], το φαινόμενο άρχισε να απασχολεί σοβαρά, πλέον, τους εμπλεκόμενους (κράτη, βιομηχανία, Ένοπλες Δυνάμεις). Μια πρώτη προσέγγιση- λύση στο πρόβλημα αυτό είναι η συνεργασία των κρατών στην έρευνα- ανάπτυξη, παραγωγή και εξέλιξη των οπλικών συστημάτων (*R&D, procurement, innovation*), αφού καθίσταται, πλέον, σαφές ότι, ακόμα και τα πλέον πλούσια κράτη αδυνατούν να αντέξουν το οικονομικό βάρος και να παράγουν μόνα τους. Σήμερα, το υψηλό κόστος και το επίπεδο της τεχνολογίας πιέζουν τις κυβερνήσεις να λάβουν δύσκολες και περίπλοκες αποφάσεις στον αμυντικό τομέα. Ο στόχος είναι, πλέον, να συνδυαστεί η στρατιωτική στρατηγική με την δύναμη της δεύτερης βιομηχανικής επανάστασης, αυτής των έξυπνων μηχανών (*intelligent machines*). Η ειρωνεία είναι, πάντως, ότι το πιο βασικό και χαρακτηριστικό επακόλουθο αυτής της επανάστασης είναι η δημιουργία καταστάσεων αμυντικής- τεχνολογικής εξάρτησης, καθώς και τρωτότητας της εθνικής ασφάλειας, από εξωτερικές πηγές και επιρροές!

Το φαινόμενο της εξάρτησης είναι δυνατόν να λάβει τις ακόλουθες μορφές:

- υφίσταται εξάρτηση από ξένες πηγές προμήθειας, όμως σε περίπτωση κρίσης ή απειλής αποκοπής (των προμηθειών), θεωρείται ως δεδομένο πως θα βρεθούν εναλλακτικές πηγές, μέσα σε αποδεκτά χρονικά όρια και, φυσικά, με λογικό κόστος,
- σε περίπτωση κρίσης (στρατιωτικής ή πολέμου), καμία εναλλακτική πηγή δεν είναι διαθέσιμη. Όμως, με την διάθεση ικανού χρονικού διαστήματος και

the 1990's (London: HMSO, 1989), 44-45

¹⁵¹ Στηνκατάσταση αυτή, η οποία δεν αφορά μόνο τις ΗΠΑ, αλλά και άλλα ανεπτυγμένα βιομηχανικά δυτικο-ευρωπαϊκά κράτη, όπως το Η.Β., δεν είχε δοθεί κατά το παρελθόν η απαιτούμενη προσοχή. Βλ., M. Edmonds *et al*, *Defence Interdependence*, 157-169

υψηλής χρηματοδότησης, το πρόβλημα είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί, χωρίς ιδιαίτερες επιπτώσεις για την εθνική ασφάλεια,

- στην περίπτωση εμφάνισης εξάρτησης τρωτότητας (*vulnerability dependence*), δεν υπάρχει η πιθανότητα να αντιμετωπιστεί η διακοπή προμήθειας στρατιωτικού υλικού, ακόμα και στην περίπτωση που δοθούν υψηλά χρηματικά ποσά καθώς και ευρύ χρονικό πλαίσιο.

Καθώς οι τεχνολογίες εντατικοποίησης της γνώσης ενσωματώνονται στα σύγχρονα οπλικά συστήματα, η όποια εμμονή στη χρησιμοποίηση εξωτερικών πηγών προμήθειας –ή, αν αυτό είναι επιβεβλημένο, σε αποκλειστικές πηγές προμήθειας (*single foreign source*)–, αναμένεται να προκαλεί εξάρτηση στους τομείς εθνικής άμυνας και ασφάλειας. Η σοβαρότητα της κατάστασης εξαρτάται από παράγοντες, όπως:

- η στρατιωτική σπουδαιότητα του οπλικού συστήματος (*επιχειρησιακά πλεονεκτήματα*),
- ο βαθμός εντατικοποίησης της γνώσης, που ενσωματώνεται στην τεχνολογία (του οπλικού συστήματος),
- η μοναδικότητα της τεχνολογίας και,
- το πολιτικό (κυβερνητικό / συμμαχικό), αλλά και τεχνολογικό (*βιομηχανία*) πλαίσιο που διέπει τη χρησιμοποίηση της συγκεκριμένης εξωτερικής πηγής.

Η εξάρτηση τρωτότητας επηρεάζει, πέραν της εθνικής άμυνας και ασφάλειας, και το τεχνολογικό προβάδισμα κρατών που διαθέτουν προηγμένες αμυντικές βιομηχανίες. Επίσης, μπορεί να προκαλέσει απώλεια του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, που διαθέτει μια χώρα στο παγκόσμιο εμπόριο οπλικών συστημάτων. Καθώς όλο και περισσότερα κράτη –κυρίως, Ευρωπαϊκά– εμπλέκονται σε προγράμματα συνεργασίας, στη σχεδίαση, ανάπτυξη και παραγωγή προηγμένων οπλικών συστημάτων, η σχετική διαπραγματευτική θέση αλλά και το επίπεδο / είδος τεχνολογίας ενός κράτους που βρίσκεται σε κατάσταση τρωτότητας, περιορίζεται δραματικά. Τέλος, καθώς ο μεγαλύτερος όγκος στρατιωτικής τεχνολογίας, σήμερα –σε αντίθεση με την εποχή του ψυχρού πολέμου–, έχει τις ρίζες του στην τεχνολογία εμπορίου και, καθώς, πολλές τεχνολογίες έχουν εφαρμογές διπλής –χρήσης (*dual-use*), έτσι οι εξαρτήσεις τρωτότητας αναμένεται να επηρεάσουν αρνητικά και τον τομέα του εμπορίου (κυρίως, την ανταγωνιστικότητα του).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΛΑΝΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

3. α. Εισαγωγή

Σε μια περιφερειακή αμυντική συμμαχία, όπως η Ατλαντική Συμμαχία, τα κράτη- μέλη της δημιούργησαν, ενσυνείδητα, σχέσεις αλληλεξάρτησης, σε ένα πλήθος τομέων, όπως:

- στρατιωτικές υποδομές,
- επιχειρησιακός σχεδιασμός και, κυρίως,
- τυποποίηση οπλικών συστημάτων¹⁵².

Οι εμπνευστές της, το 1949, είχαν πλήρη επίγνωση ότι η αποτελεσματικότητα του νέου αυτού στρατιωτικού οργανισμού εξαρτώταν, σε μεγάλο βαθμό, από το συντονισμό και την ενοποίηση των εξωτερικών πολιτικών και πολιτικών άμυνας των μελών του. Όμως, οι σχεδιαστές πολιτικής, στο πλαίσιο της Συμμαχίας, αντιμετώπισαν ένα βασικό πρόβλημα: θα έπρεπε κάθε ένα από τα συμμετέχοντα κράτη να διατηρήσει πλήρεις (διακλαδικές) εθνικές στρατιωτικές δυνάμεις και να παραχωρεί τμήματα τους στη Συμμαχία ή θα έπρεπε να δημιουργηθεί ένας κοινός στρατός; Το ερώτημα, δηλαδή, αφορούσε στο αν έπρεπε να ενοποιηθούν οι πολιτικές, σε προσωρινή βάση ή να ενοποιηθούν τα μέσα για την άμυνα, σε μια μόνιμη; Λύση κατά τις ΗΠΑ, στο πρόβλημα των ευρωπαϊκών αμυντικών ικανοτήτων, αποτελούσε η *Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (European Defence Community/ EDC)*, όπου γαλλικές, ολλανδικές, γερμανικές και άλλες εθνικές μονάδες θα ενεργούσαν υπό κοινή ενοποιημένη διοίκηση (*integrated Command*). Μετά την αποτυχία του σχεδίου αυτού, το NATO παρέμεινε με την οργάνωση η οποία δημιουργήθηκε στη Λισσαβόνα το 1952, όπου εισήχθη η έννοια του επιμερισμού των βαρών: οι ΗΠΑ θα προμήθευαν τα πυρηνικά όπλα, καθώς και ένα σημαντικό αριθμό συμβατικών οπλικών συστημάτων, με τον κύριο όγκο των μέσων για τη συμβατική άμυνα να ελέγχεται από τους ευρωπαίους. Η

¹⁵² Military infrastructure & installations; operational planning; defence- industrial and technological collaboration; weapons standardization. Αναφορικά με τις στρατιωτικές υποδομές του NATO (στρατιωτικές βάσεις 'κ εγκαταστάσεις), βλ., Simon Duke, *US Military Forces and Installations in Europe* (Oxford: Oxford University Press /SIPRI Publication, 1989), 1-14 & 372-386

μακρο-πρόθεσμη επίπτωση αυτού του επιμερισμού αφορούσε στο ότι στη δυτική Ευρώπη δόθηκε η υποχρέωση προμήθειας των, λιγότερο, τεχνολογικά, ανεπτυγμένων μέσων για την (κοινή) άμυνα.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου το ΝΑΤΟ εκπροσωπούσε με επιτυχία τα θέματα στρατιωτικής ασφάλειας της δύσης (ατλαντικός χώρος), έχοντας αποκτήσει ένα καθεστώς πόλου αναφοράς (*referent object*), δηλαδή, εκείνου ο οποίος δικαιούται να προβαίνει στην αναζήτηση ασφάλειας για τα μέλη του¹⁵³ -κάτι το οποίο είναι δυνατόν να συντελεστεί μέσω της διαμόρφωσης μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, ενός μηχανισμού υλοποίησης και αξιόπιστων πολιτικών –πρακτικών συνεργασίας στους εξοπλισμούς. Αναφορικά με τον τρόπο διάρθρωσης (*structural basis*), οι επιλογές των ΗΠΑ και των συμμάχων ήταν ανάμεσα σε:

- στρατιωτική συμμαχία κλασσικού /σχεδόν- κλασσικού τύπου,
- στρατιωτικό βραχίονα μιας πολιτικής κοινότητας /πλουραλιστικής κοινότητας ασφάλειας,
- στρατιωτικό οργανισμό, ο οποίος, κατά τη διάρκεια ειρηνικής περιόδου, επιδιώκει τη στρατιωτική και αμυντική ενοποίηση των κρατών-μελών του,

ενώ, οι απορρέουσες στρατιωτικές δυνάμεις θα ορίζονταν, αντίστοιχα, ως εξής:

- δυνάμεις των επιθυμούντων και ικανών κρατών, συγκροτούμενες, σε εθελοντική βάση, από εθνικά στρατιωτικά τμήματα, κατόπιν αίτησης [*coalition, on call ή answerable forces*] {χαλαρή οργάνωση} ή
- μόνιμη πολυεθνική δύναμη, με δομές οργάνωσης και διοίκησης [*multinational standing/standby forces*] {σχετικά χαλαρή οργάνωση} ή
- πλήρως ενοποιημένες πολυεθνικές δυνάμεις [*full integrated forces*] {αυστηρή οργάνωση}.

Η Ατλαντική Συμμαχία αποτέλεσε μια στρατιωτική συμμαχία, η οποία, όμως, εμφάνισε, για πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία, χαρακτηριστικά ενός στρατιωτικού οργανισμού, ο οποίος, ήδη, από την ειρηνική περίοδο, επεδίωξε –και, πέτυχε- τη στρατιωτική και αμυντική ενοποίηση των κρατών- μελών του,

¹⁵³ Βλ., B. Buzan, O. Waever and J. De Wijde, eds., *Security Analysis: A New Framework for Analysis*, (Rienner, 1998), 3 & 35-42

με πλήρως ενοποιημένες στρατιωτικές (πολυεθνικές- συνδυασμένες) δυνάμεις¹⁵⁴.

3. β. Η Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού (Ουάσινγκτον, 1949)

Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη Συνθήκη της Ουάσινγκτον, του ιδρυτικού χάρτη του NATO, η φρασεολογία του Άρθρου 5 που περιέχει τη δέσμευση της συλλογικής άμυνας διαμορφώθηκε επιδέξια για να διαβεβαιώσει τους ευρωπαίους συμμάχους για τη δέσμευση των ΗΠΑ (Β. Αμερικής) στην ασφάλειά τους, αλλά και να διασφαλίσει την αποδοχή των όρων του τόσο από το Κογκρέσο όσο και την κοινή γνώμη στο εσωτερικό. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι ο τρόπος με τον οποίο υλοποιήθηκε η δέσμευση υπήρξε τουλάχιστον το ίδιο σημαντικός όσο οι προσεκτικά επιλεγμένες λέξεις αναφορικά με το Άρθρο 5¹⁵⁵. Το Δεκέμβριο του 1947, μετά την αποτυχία των συζητήσεων ανάμεσα στη Γαλλία, την ΕΣΣΔ, το ΗΒ και τις ΗΠΑ αναφορικά με το μέλλον της Γερμανίας, οι εμπειστές της Συνθήκης ήταν πεπεισμένοι ότι οι δυτικές δυνάμεις έπρεπε να οργανωθούν για να αμυνθούν απέναντι στις επεκτατικές φιλοδοξίες σοβιετικής στρατιωτικής ισχύος. Ο πρόεδρος *Harry S. Truman* και ο ΥπΕΞ *George C. Marshall*, αρχικά, ήταν αβέβαιοι στο κατά πόσο θα έπρεπε οι ΗΠΑ να συμμετάσχουν σε μια (στρατιωτική) συμμαχία για την υπεράσπιση της Ευρώπης (κληρονομιά του απομονωτισμού και αντίσταση σε θεσμοθετημένες συμμαχίες).

Όμως, με την ιστορική ομιλία του *Bevin* στο βρετανικό Κοινοβούλιο, τον Ιανουάριο του 1948, ζήτησε τη δημιουργία μιας Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης ως το προοίμιο για μια διατλαντική συνθήκη. Στις 17 Μαρτίου, οι κυβερνήσεις του Βελγίου, της Γαλλίας, του Λουξεμβούργου, της Ολλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου υπέγραψαν την Συνθήκη των Βρυξελλών, ένα σύμφωνο που συμπεριλάμβανε ισχυρούς όρους για αμοιβαία άμυνα. Η Συνθήκη καλωσορίστηκε άμεσα από τον Πρόεδρο *Truman* και η δράση επέστρεψε πίσω στη Ουάσινγκτον: άρχισαν (μυστικές) συνομιλίες ανάμεσα στον Καναδά, τη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Αν και το βασικό επιχείρημα για ένα διατλαντικό

¹⁵⁴ Βλ., I. A. Ragies, "Alliances and Security Regimes: the case of NATO," (Unpublished Paper, Birmingham University, UK, 1986).

¹⁵⁵ Ο Υπουργός Εξωτερικών του ΗΒ *Ernest Bevin* έχει αναγνωριστεί ως ο δημιουργός της Συνθήκης της Ουάσινγκτον και ο υποκινητής αυτού που έγινε το Άρθρο 5.

σύμφωνα δόθηκε από τον *Bevin*, οι ΗΠΑ συνετέλεσαν καθοριστικά όσον αφορά τόσο το αναλυτικό - συγγραφικό μέρος της συνθήκης -με τον Καναδά να διαδραματίζει ένα σημαντικό υποστηρικτικό ρόλο. Στις 24 Μαρτίου, η αντιπροσωπεία των ΗΠΑ υπέβαλε ένα μνημόνιο υπερθεματίζοντας την ιδέα ενός συμφώνου ασφάλειας για τον βορειο-ατλαντικό χώρο όπου η κυβέρνηση των ΗΠΑ θα αντιμετώπιζε μια επίθεση εναντίον οποιασδήποτε από τις δυνάμεις της *Συνθήκης των Βρυξελλών*, ως μια επίθεση εναντίον των ΗΠΑ, σύμφωνα με το Άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών [το οποίο διαφύλασσε το δικαίωμα των μελών του ΟΗΕ για ατομική ή συλλογική αυτοάμυνα].

Ο -απομονωτιστής, ρεπουμπλικάνος πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας- Γερουσιαστής *Arthur Vandenberg*, αποφασισμένος να ενσωματώσει την ουσία των προτάσεων του Πενταγώνου σε ένα ψήφισμα στη Γερουσία, όχι μόνον συμφώνησε με την πορεία που είχαν πάρει οι συνομιλίες, αλλά επιθυμούσε επίσης το Κογκρέσο (και ο ίδιος προσωπικά) να λάβει κάποια αναγνώριση για τη γενική ιδέα. Το Ψήφισμα *Vandenberg* (*Vandenburg Resolution*) εγκρίθηκε από τη Γερουσία στις 11 Ιουνίου, διευκολύνοντας τη σύνταξη του τελικού κειμένου της Συνθήκης. Τον Ιούλιο του 1948, τις (μυστικές) τριμερείς διαπραγματεύσεις διαδέχθηκαν οι συνομιλίες των επτά δυνάμεων, καθώς η Γαλλία και οι χώρες της *BENELUX* συμμετείχαν πλέον στις συνομιλίες, οι οποίες περιλαμβάνουν, τώρα, όλες τις δυνάμεις της *Συνθήκης των Βρυξελλών*, τον Καναδά και τις ΗΠΑ. Ο γάλλος αντιπρόσωπος προέτρεψε, αντί της σύνταξης μιας διατλαντικής συνθήκης οι ΗΠΑ να συνδεθούν άμεσα με τις δυνάμεις της *Συνθήκης των Βρυξελλών*, να στείλουν στρατιωτική βοήθεια στη Γαλλία και σε άλλους, ενισχύοντας, έτσι, τη στρατιωτική τους παρουσία στην Ευρώπη. Με δεδομένο ότι η Γαλλία τη στιγμή εκείνη δεν γνώριζε τις προτάσεις του Πενταγώνου, και το ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ δεσμευόταν ολοένα και περισσότερο για μια (νέα) διατλαντική αμυντική διεύθυνση, η γαλλική θέση ήταν απολύτως λογική. Με τις δυνάμεις των ΗΠΑ ανεπτυγμένες στα ανατολικά των συνόρων της Γαλλίας, οποιαδήποτε επίθεση από τις σοβιετικές δυνάμεις θα ενέπλεκε άμεσα τις ΗΠΑ -είτε υπήρχε δέσμευση για συλλογική άμυνα είτε όχι!

Ωστόσο, σύμφωνα με τις ΗΠΑ, το πλέον σημαντικό μακροπρόθεσμο

θέμα ήταν η φρασεολογία της δέσμευσης περί συλλογικής άμυνας. Ο *Bevin* και οι άλλοι ευρωπαίοι θα ήθελαν η νέα *Συνθήκη* να επαναλαμβάνει, πανομοιότυπα, την ισχυρή δέσμευση συλλογικής άμυνας της *Συνθήκης των Βρυξελλών* (κάτι που θα δέσμευε τον Καναδά και τις ΗΠΑ, αυτόματα, στην άμυνα κατά οποιασδήποτε επίθεσης εναντίον μέλους του Συμφώνου¹⁵⁶). Οι ΗΠΑ προτίμησαν μια γλώσσα παρόμοια με εκείνη της *Συνθήκης του Ρίο του 1947* –ΗΠΑ και άλλα 21 αμερικανικά κράτη (η *Συνθήκη του Ρίο* προέβλεπε την παροχή βοήθειας στην περίπτωση μιας επίθεσης εναντίον οποιουδήποτε μέλους αλλά δεν όριζε ειδικά για ένοπλη δράση). Ωστόσο, για τους ευρωπαίους, η εξαίρεση της επιλογής μιας στρατιωτικής αντίδρασης θα ακύρωνε την αξία της *Συνθήκης*. Παρά τους εμφανείς συμβιβασμούς, η τελική φρασεολογία του Άρθρου 5 ανταποκρινόταν, τόσο στην ευρωπαϊκή διαβεβαίωση, όσο και στην πολιτική αποδοχή από τις ΗΠΑ. Το κενό καλύφθηκε από τη δέσμευση που συμπεριλάμβανε:

...μια επίθεση.....στην Ευρώπη και τη Βόρειο Αμερική... και, στο Άρθρο 6, συμπεριλαμβανόντουσαν επίσης και τα αλγερινά τμήματα της Γαλλίας....οποιαδήποτε επίθεση σε αυτή την περιοχή.....θα θεωρείται ως επίθεση εναντίον όλων¹⁵⁷.

Αναφορικά με τη νομιμότητα τέτοιων πράξεων που δίδεται από το Άρθρο 51 του *Χάρτη του ΟΗΕ*, ο κάθε σύμμαχος δεσμεύτηκε να:

....βοηθήσει τον συμβαλλόμενο ή τους συμβαλλόμενους που έχει δεχθεί επίθεση λαμβάνοντας πάσαντα, σε ατομικό επίπεδο και σε συντονισμό με άλλους συμβαλλόμενους, τη δράση εκείνη που εκτιμάται ότι είναι απαραίτητη ...συμπεριλαμβανομένης και της χρήσης ένοπλης δύναμης¹⁵⁸.

Η *Συνθήκη*, με αυτή την επεξηγηματική δέσμευση, υπογράφηκε στην *Ουάσινγκτον* την 4η Απριλίου 1949¹⁵⁹, ενώ εκείνοι οι οποίοι ήσαν αντίθετοι με τη

¹⁵⁶ Οι διαπραγματευτές των ΗΠΑ γνώριζαν ότι με έναν τέτοιο όρο το Κογκρέσο θα θεωρούσε ότι υπονομευόντουσαν οι συνταγματικές του εξουσίες για την κήρυξη πολέμου και επομένως δεν θα είχε καμία πιθανότητα να κερδίσει την συναίνεση της Γερουσίας.

¹⁵⁷ Βλ., *Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού (Ουάσινγκτον, 1949)*.

¹⁵⁸ *Ibid*

¹⁵⁹ Η Γερουσία των ΗΠΑ έδωσε τη συγκατάθεσή της για την επικύρωση της στις 21

Συνθήκη, άρχισαν να αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα¹⁶⁰.

Σύμφωνα με την αμερικανική στρατηγική, η διατήρηση της προεξέχουσας θέσης των ΗΠΑ (*American predominance*), είναι απόλυτα αναγκαία για την παροχή μιας κάλυψης ασφάλειας (*security blanket*), στην Ευρώπη (και την Ανατολική Ασία), έτσι, στη λογική αυτή, οι ΗΠΑ θα πρέπει να αποθαρρύνουν τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη από το να αμφισβητήσουν την ηγεσίας τους ή να αναπτύξουν τις όποιες φιλοδοξίες απόκτησης ενός σημαντικού ρόλου, παγκόσμιου ή περιφερειακού (ατλαντικού)¹⁶¹. Οι ΗΠΑ αναλαμβάνουν να διαφυλλάτουν τα συμφέροντα των δυνητικά μεγάλων δυνάμεων, για λογαριασμό τους, έτσι ώστε αυτές να μην απαιτηθεί να αποκτήσουν ποτέ τις αναγκαίες ικανότητες να το κάνουν οι ίδιες! Κύριο μέλημα, έτσι, αναδεικνύεται η διατήρηση και παγίωση του καθεστώτος των, *δυνητικά*, μεγάλων δυνάμεων ως τέτοιων, επιβεβαιώνοντας, με τον τρόπο αυτό, ότι η ανάδειξη ισχυρών και ανεξάρτητων δρώντων δεν θα είναι ανεκτή, αφού θα διαρρήγνυε την αμερικανική ηγεμονία την οποία, οι ίδιες θεωρούσαν ως τη βάση της παγκόσμια σταθερότητας! Το NATO λειτούργησε άψογα στην κατεύθυνση αυτή, κατά τη διάρκεια της περιόδου του ψυχρού πολέμου, αλλά και απεδείχθη το πλέον κατάλληλο εργαλείο υλοποίησης της αμερικανικής στρατηγικής και στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή¹⁶².

3. γ. Το Άρθρο 5

Υπό μια έννοια, η Συνθήκη και η δέσμευσή της για συλλογική άμυνα θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα τέχνασμα, με δεδομένη την ευπαθή κατάσταση των

Ιουλίου με ψήφους 82-13.

¹⁶⁰ Ο Γερουσιαστής *Forrest Donnell* ισχυριζόταν ότι η φαινομενική ελευθερία επιλογής από την πλευρά των ΗΠΑ ήταν απατηλή και αναρρωτιόταν αν η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε στην Νορβηγία, αν θα συμμορφωνόμαστε με το καθήκον μας κάτω από το Άρθρο 5 και αν θα λέγαμε ότι το μόνο που χρειάζεται να κάνουμε είναι το να λάβουμε τη δράση εκείνη που εκτιμάμε ότι είναι απαραίτητη. Ο ιστορικός *L. S. Kaplan*, γράφοντας για τον κύριο πολέμιο της Συνθήκης, Γερουσιαστή *Robert Taft*, σημείωνε ότι δεν υπήρχε αμφιβολία στο μυαλό του ότι το Άρθρο 5 ενέπλεκε το έθνος σε πόλεμο, είτε τον κήρυξε είτε όχι το Κογκρέσο προτού λάβουν μέρος στην πραγματικότητα οι Αμερικανικές δυνάμεις.

¹⁶¹ Βλ., *B. C. Schwarz*, "Cold War Continuities: US Economic and Security Strategy in Europe," *The Journal of Strategic Studies* Special Issue on the Future of NATO (1994): 88-90

ευρωπαϊκών κρατών, κατά την περίοδο υπογραφής της, αλλά και εξ' αιτίας των ευρύτατων αμφιβολιών πάνω στο αν οι διαθέσιμες στρατιωτικές δυνάμεις θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν μια σοβιετική στρατιωτική εκστρατεία από του να φθάσει στο Στενό της Μάγχης. Οι περιστάσεις αυτές υποστηρίζουν τη γαλλική επιμονή ότι πολύ πιο αναγκαία ήταν η στρατιωτική συνδρομή από τις ΗΠΑ, παρά μια διατλαντική συνθήκη. Πάντως, το τέχνασμα πέτυχε, ίσως επειδή τηρήθηκε η υπόσχεση δέσμευσης ισχυρών δυνάμεων των ΗΠΑ στην άμυνα της Ευρώπης¹⁶². Αν θεωρηθεί ότι το Άρθρο 5 ήταν, αρχικά, ένα τέχνασμα κατά την υπογραφή της Συνθήκης, το 1949, σύντομα έγινε πολύ πιο ουσιαστικό. Η Σοβιετική Ένωση προσέφερε πολλά κίνητρα στη δύση. Ο αποκλεισμός του Βερολίνου το 1948 και 1949 έδωσε μια αίσθηση επείγοντος στη διαδικασία της κατάρτισης του προσχεδίου, η σοβιετική δοκιμή πυρηνικού όπλου, τον Αύγουστο του 1949, επιτάχυνε την αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς τους ευρωπαίους συμμάχους, ενώ η επίθεση της Β. Κορέας εναντίον της Νότιας, τον Ιούνιο του 1950, ενίσχυσε την δέσμευση των ΗΠΑ στο Άρθρο 5, οδηγώντας τις ΗΠΑ στο να στείλουν άλλες τέσσερις επιπλέον μεραρχίες σε ευρωπαϊκό έδαφος. Καθώς οι ΗΠΑ ανέπτυσαν σημαντικές συμβατικές δυνάμεις και πυρηνικά όπλα στην Ευρώπη, το Άρθρο 5 έγινε ακόμη πιο αξιόπιστο. Ακριβώς όπως υποστήριξε η Γαλλία, στα πρώτα στάδια των διαπραγματεύσεων της Συνθήκης –και, όπως είχαν φοβηθεί οι, αντιτιθέμενοι στη Συνθήκη, μέσα στη Γερουσία των ΗΠΑ-, από τη στιγμή που οι ΗΠΑ είχαν εμπλακεί πλήρως στην άμυνα εναντίον μιας σοβιετικής επίθεσης, το Άρθρο 5 είχε πολύ μεγαλύτερη σημασία στην πράξη από ότι είχε στη θεωρία.

Σε ολόκληρο τον ψυχρό πόλεμο, οι σύμμαχοι συζητούσαν σχετικά με το πως θα υλοποιηθεί καλύτερα το Άρθρο 5. Η αρχική προτίμηση των ΗΠΑ θα ήταν το να παράσχουν αεροπορική δύναμη και συμπληρωματικές χερσαίες δυνάμεις για να υποστηρίξουν τις ευρωπαϊκές δυνάμεις στο έδαφος. Οι ευρωπαίοι ήθελαν να αναπτυχθούν δυνάμεις των ΗΠΑ εντός της Ευρώπης, έτσι ώστε να

¹⁶² *Ibid*

¹⁶³ Ή, ίσως, επειδή η στρατηγική του *Stalin* ήταν το να νικήσει τις ευρωπαϊκές δημοκρατίες εκ των έσω μέσω των υποστηριζόμενων από την Μόσχα κομμουνιστικών κομμάτων, προτού διακινδυνεύσει περισσότερες ζωές Ρώσων στο πεδίο της μάχης.

διασφαλιστεί ότι τα συμφέροντα των ΗΠΑ θα εμπλεκόντουσαν, ήδη, από τα αρχικά στάδια της μάχης. Φυσικά, οι ευρωπαίοι, δεν κατάφεραν ποτέ να παράσχουν τις δυνάμεις που απαιτούνταν για να ικανοποιήσουν αυτές τις αμερικανικές προτιμήσεις¹⁶⁴. Ωστόσο, και παρ' όλες τις στρατηγικές μεταβολές και αλλαγές, η αποτροπή που βασίστηκε στην δέσμευση του Άρθρου 5 διατήρησε τη συνοχή της μέχρι της στιγμή που διαλύθηκε η Σοβιετική Ένωση. Στο τέλος του ψυχρού πολέμου, το ΝΑΤΟ αντιμετώπισε μια τελείως νέα σειρά ερωτημάτων στα οποία περιλαμβανόταν και η συνεχιζόμενη σχετικότητα του Άρθρου 5. Χωρίς να τίθεται σε αμφιβολία η δέσμευση, οι σύμμαχοι άρχισαν να αφαιρούν πολλά από τα εργαλεία της. Τα περισσότερα πυρηνικά όπλα των ΗΠΑ αποσύρθηκαν από την Ευρώπη και άρχισε η διαδικασία μείωσης των επιπέδων των στρατευμάτων των ΗΠΑ και του νέου προσανατολισμού της στρατηγικής των ΗΠΑ προς την κατεύθυνση των νέων κινδύνων και απειλών. Πολλοί αναλυτές άρχισαν, ήδη, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, να υπαινίσσονται ότι το Άρθρο 5 υποβαθμιζόταν, ως εργαλείο στρατηγικής του ΝΑΤΟ, και ότι θα χρησιμοποιούταν μόνο αν ήταν απαραίτητο, ενώ οι (νέες) περιστάσεις, εκτός Άρθρου 5 (*non- Article 5*) ολοένα και περισσότερο θα απορροφούσαν τη Συμμαχία και θα κυριαρχούσαν στις καθημερινές της πολιτικές και στρατιωτικές δραστηριότητες. Αν και η επίκληση του Άρθρου 5 έγινε ως αντίδραση στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 εναντίον των ΗΠΑ, σήμερα οι δραστηριότητες του ΝΑΤΟ βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στο Άρθρο 4 της *Συνθήκης των Ουάσινγκτον*. Αυτό το Άρθρο, σύμφωνα με το οποίο:

¹⁶⁴ Εξ' αιτίας της ανάγκης για περιορισμό των στρατιωτικών δαπανών των ΗΠΑ, αλλά και της αποτυχίας των Ευρωπαίων συμμάχων να αναπτύξουν επαρκείς συμβατικές δυνάμεις, η κυβέρνηση του Προέδρου *D. Eisenhower* επέμεινε να υιοθετήσει η Συμμαχία τη μαζική (πυρηνική) ανταπόδοση ως το κύριο εργαλείο για συλλογική άμυνα (Δεκέμβριος, 1954). Όταν η μαζική ανταπόδοση υπονομεύθηκε εξ' αιτίας της απόκτησης, από τη Σοβιετική Ένωση, συστημάτων εκτόξευσης πυραύλων, ικανών να κτυπήσουν στόχους στο έδαφος των ΗΠΑ, οι τελευταίες έπεισαν τους συμμάχους να εγκρίνουν μια στρατηγική πιο ευέλικτης αντίδρασης, σύμφωνα με την οποία το ΝΑΤΟ θα σχεδίαζε να απαντήσει σε μια Σοβιετική επίθεση με οποιεσδήποτε συμβατικές ή πυρηνικές δυνάμεις απαιτούντο για να αντιμετωπιστεί η επίθεση. Η ευέλικτη αντίδραση ουδέποτε ικανοποίησε πλήρως τις ΗΠΑ και τους ευρωπαίους συμμάχους, και, έτσι, η Συμμαχία για πολλά χρόνια υπέμενε μια αντιπαράθεση σχετικά με το μοίρασμα του βάρους, καθώς και συζητήσεις για την ανάπτυξη νέων συστημάτων πυρηνικών όπλων.

....οι Σύμμαχοι θα διαβουλεύονται οποτεδήποτε, κατά την άποψη οποιουδήποτε από αυτά, απειλείται η εδαφική ακεραιότητα, η πολιτική ανεξαρτησία ή η ασφάλεια οποιουδήποτε από τα Συμβαλλόμενα Μέρη¹⁶⁵,

συμπεριλήφθηκε στην Συνθήκη κυρίως ως αποτέλεσμα των ευρωπαϊκών ανησυχιών πάνω στα εναπομείναντα αποικιακά συμφέροντά τους. Δεν υπόσχεται κάτι, όπως έγινε φανερό στη συμμαχική συζήτηση πάνω στον πόλεμο στο Ιράκ. Όμως καλεί τους συνυπογράφαντες τη Συνθήκη να συνεργαστούν για να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους από απειλές που απορρέουν από οποιαδήποτε πηγή, οπουδήποτε στον κόσμο. Το Άρθρο 5, πάντως, συνεχίζει να αποτελεί τη βάση της ουσιαστικής λειτουργίας της Συμμαχίας, αντιπροσωπεύοντας μια σταθερή δέσμευση για συνεργασία, αλλά και παρέχοντας μια συνεχιζόμενη λογική για την ολοκληρωμένη στρατιωτική δομή του NATO, χωρίς την οποία η Συμμαχία δεν θα είχε την ικανότητα να υλοποιεί αποστολές εκτός Άρθρου 5.

3. δ. Συνεργασία - Σχεδιασμός & Τυποποίηση Εξοπλισμών

Η συνεργασία ανάμεσα στα κράτη- μέλη του NATO, στον τομέα των εξοπλισμών, αποτελεί αρμοδιότητα της Συνόδου των Εθνικών Διευθυντών Εξοπλισμών (*Conference of National Armaments Directors/ CNADs*), η οποία συνέρχεται για να συζητά τις πολιτικές, οικονομικές και τεχνικές όψεις της διαδικασίας ανάπτυξης και παραγωγής (αμυντικών) εξοπλισμών για τις ΕΔ της Συμμαχίας¹⁶⁶. Το έργο της Συνόδου συνεπικουρούν οι Ομάδες Εξοπλιστικών Προγραμμάτων Στρατού, Αεροπορίας 'κ Ναυτικού (*Army, Air Force & Naval Armaments Groups*), ενώ ένα Συμβούλιο Έρευνας 'κ Τεχνολογίας (*Research & Technology Board*) –μονάδα της ενοποιημένης δομής του NATO-, προσφέρει συμβουλευτική υποστήριξη στην CNAD και στη Στρατιωτική Επιτροπή. Σχεδιάζει και εφαρμόζει ένα πρόγραμμα συνεργασιών, σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων έρευνας και τεχνολογίας στον τομέα της άμυνας. Συνδρομή στα

¹⁶⁵ Βλ., Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού (Ουάσινγκτον, 1949).

¹⁶⁶ Βλ., J. R. Carlton, "NATO Standardization: An Organizational Analysis," in *NATO After Thirty Years*, ed. Lawrence S. Kaplan and Robert W. Clawson (Wilmington DE: Scholarly Resources Inc., 1981).

ζητήματα αμυντικής βιομηχανίας παρέχεται και από τη Συμβουλευτική Ομάδα Βιομηχανίας (*NATO Industrial Advisory Group /NIAG*), η οποία βοηθά την CNAD να αξιοποιήσει τη συμβουλευτική υποστήριξη της βιομηχανίας σχετικά με:

- την ενίσχυση της συνεργασίας κυβέρνησης-προς-βιομηχανία,
- την ενίσχυση της συνεργασίας βιομηχανίας-προς-βιομηχανία και,
- την αξιοποίηση των ευκαιριών αναφορικά με διεθνείς συνεργασίες (*Government- to- Industry / Industry- to- Industry*).

Άλλες ομάδες, στο πλαίσιο της CNAD, όπως οι Ομάδες *Cadre* ή *CNAD Partnership Groups*, παραμένουν ενεργές σε τομείς όπως:

- πολιτική παραγωγής αμυντικού υλικού,
- πρακτικές πρόσκτησης αμυντικού υλικού,
- κωδικοποίηση,
- διασφάλιση ποιότητας, ελέγχου 'κ ασφάλειας στον τομέα των πυρομαχικών και,
- τυποποίηση υλικού.

Η συνολική δομή διευκόλυνε τα κράτη-μέλη να επιλέγουν τον τύπο αμυντικού υλικού καθώς και εκείνα τα ερευνητικά προγράμματα στα οποία επιθυμούν να συμμετάσχουν. Επιπλέον, διευκόλυνε την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με εθνικά εξοπλιστικά προγράμματα; ζητήματα τεχνικής φύσης και ζητήματα διοικητικής μέριμνας. Το 1993, το Βορειο- Ατλαντικό Συμβούλιο /NAC ενέκρινε νέες αναθεωρημένες πολιτικές, δομές και διαδικασίες αναφορικά με τη συνεργασία των κρατών-μελών του NATO στον τομέα των εξοπλισμών, με στόχο:

- την ενίσχυση των δράσεων συνεργασίας στους αμυντικούς εξοπλισμούς,
 - την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της δομής της CNAD και,
 - την κατεύθυνση του έργου της προς τους ακόλουθους βασικούς τομείς:
- ✓ εναρμόνιση των στρατιωτικών επιχειρησιακών απαιτήσεων (MORs) της Συμμαχίας,
 - ✓ προώθηση μιας ουσιαστικής διαλειτουργικότητας στο πεδίο της μάχης (*battlefield interoperability*),
 - ✓ υλοποίηση των ευκαιριών συνεργασίας -όπως προσδιορίζονται από την CNAD και την προώθηση μιας βελτιωμένης διατλαντικής συνεργασίας και,
 - ✓ ανάπτυξη κρίσιμων αμυντικών τεχνολογιών καθώς και εκτεταμένο μοίρασμα τεχνολογίας.

Το 1994, η CNAD συμφώνησε πάνω σε μια σειρά πρακτικών μέτρων συνεργασίας με τη Δυτικο- Ευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών (*Western European Armaments Group /WEAG*)¹⁶⁷, παρέχοντας τα μέσα επέκτασης του διαλόγου σε θέματα διατλαντικής συνεργασίας στους εξοπλισμούς, ανάμεσα στη βόρεια Αμερική και τους ευρωπαίους συμμάχους (του NATO). Το 1989, το Βορειο-Ατλαντικό Συμβούλιο /NAC ενέκρινε τη δημιουργία ενός Συστήματος Σχεδιασμού Συμβατικών Εξοπλιστικών Προγραμμάτων (*Conventional Armaments Planning System /CAPS*), στόχοι του οποίου ήταν:

- παροχή κατευθύνσεων προς την CNAD και τα κράτη- μέλη αναφορικά με το πώς οι συμμαχικές στρατιωτικές επιχειρησιακές απαιτήσεις εξυπηρετούνται καλύτερα μέσα από τα εξοπλιστικά προγράμματα,
- εναρμόνιση των μακροπρόθεσμων σχεδίων αμυντικού υλικού και,
- προσδιορισμός μελλοντικών ευκαιριών συνεργασίας, στο πλαίσιο της Συμμαχίας.

Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας σχεδιασμού ήταν η υιοθέτηση -έκδοση μιας σειράς προτάσεων, σε διετήσια βάση, από την Επιτροπή Αναθεώρησης Συμβατικών Εξοπλιστικών Προγραμμάτων (*Conventional Armaments Review Committee /CNAD*), με στόχο:

- τον περιορισμό της περιττής διπλοτυπίας (*duplication*), στην κατεύθυνση εξυπηρέτησης των στρατιωτικών αναγκών της Συμμαχίας,
- την παροχή ενός πλαισίου ανταλλαγής πληροφοριών- εναρμόνισης των στρατιωτικών επιχειρησιακών απαιτήσεων, στο πλαίσιο των Ομάδων

¹⁶⁷ Από το 1976 έως το 1992, Η Ανεξάρτητη Ομάδα ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (*Independent European Programme Group /IEPG*) προσέφερε ένα forum μέσω του οποίου τα ευρωπαϊκά μέλη του NATO συζητούσαν και διαμόρφωναν πολιτικές σχετικά με μια αυξημένη συνεργασία στους εξοπλισμούς. Το IEPG διαλύθηκε το 1992, όταν οι λειτουργίες του μεταφέρθηκαν στη Δυτικό Ευρωπαϊκή ένωση (*Western European Union /WEU*). Έτσι, με τα ζητήματα αυτά ασχολείται η Δυτικό Ευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών (*Western European Armaments Group /WEAG*), στο πλαίσιο της WEU. Βλ., I. A. Ragies, "The creation of a European defence- industrial Community: some thoughts on the current structure of NATO- European defence- industrial and technological base [DITB]," (M.A. Dissertation, University of Lancaster, U.K., 1990). Επίσης, J. B. Steinberg, *The transformation of the European Defense Industry/ emerging Trends and Prospects for Future US- European Competition and Collaboration* (RAND/ National Defense Research Institute, 1992), 37-64; T. S. Souleles, *An Industry Without Frontiers/ An Economic and Political Analysis of European Defense Industrial Cooperation* (Athens: ELIAMEP, 1990), 22-42

Εξοπλιστικών Προγραμμάτων Στρατού, Αεροπορίας 'κ Ναυτικού της CNAD και,

- την υιοθέτηση περισσότερο ορθολογικών και αποτελεσματικών μεθόδων συνεργασίας στους εξοπλισμούς και παραγωγής αμυντικού υλικού.

Η τυποποίηση (*standardisation*) των δυνάμεων των κρατών- μελών του NATO αποτελεί μια κρίσιμη συνεισφορά προς την συνδυασμένη επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα και διευκολύνει την διαχείριση των ευκαιριών με στόχο την καλύτερη εκμετάλλευση των οικονομικών πόρων. Συμφωνίες Τυποποίησης (*NATO Standardisation Agreements*) για διαδικασίες και συστήματα/ τμήματα συστημάτων –γνωστές ως STANAG- αναπτύσσονται και εφαρμόζονται από τη Στρατιωτική Υπηρεσία Τυποποίησης (*NATO Military Agency for Standardization*), σε συνδυασμό με την CNAD, αλλά και άλλες αρχές. Μέσω της διαμόρφωσης, συμφωνίας και διατήρησης της τυποποίησης, για υλικό και διαδικασίες στο πλαίσιο του NATO, συντελείται μια σημαντική συνεισφορά στη συνοχή της Συμμαχίας και στην αποτελεσματικότητας των στρατιωτικών δομών της. Κυρίαρχο *forum* για την πολιτική τυποποίησης αποτελεί ο Οργανισμός Τυποποίησης του NATO, ο οποίος αποσκοπεί στην ενσωμάτωση του ζητήματος (της τυποποίησης) ως ένα αναπόσπαστο τμήμα του συμμαχικού σχεδιασμού, ενώ λειτουργεί και ως συντονιστής, ανάμεσα στα όργανα του NATO (στα οποία υφίσταται μια αντιπαλότητα σχετικά με τις απαιτήσεις τυποποίησης)¹⁶⁸.

3. ε. Η Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων

Η Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων του NATO (DCI), η οποία αποφασίστηκε κατά τη Σύνοδο της Ουάσινγκτων, τον Απρίλιο του 1999, απετέλεσε ένα αναγκαίο βήμα διασφάλισης ότι το NATO (θα) είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα, κρίσεις, όπως αυτή του *Kosovo*, αλλά και να διατηρήσει την ικανότητα εκπλήρωσης των κύριων καθηκόντων συλλογικής άμυνας των κ-μ του. Η Πρωτοβουλία κάλυψε όλους σχεδόν τους

¹⁶⁸ Ο Οργανισμός Τυποποίησης του NATO (*NATO Standardisation Organisation/ NSO*) συστάθηκε το 1995 με σκοπό να μια ώθηση στην κατεύθυνση βελτίωσης του συντονισμού των συμμαχικών πολιτικών και προγραμμάτων, αναφορικά με την τυποποίηση στους τομείς των υλικών και τεχνικών μέσων.

τομείς στρατιωτικών ικανοτήτων, συμπεριλαμβανομένων:

- κινητικότητα των δυνάμεων,
- υποστήριξη διοικητικής μέριμνας,
- ικανότητα αυτό-προστασίας,
- έλεγχος και διοίκηση (C2) και,
- πληροφοριακά συστήματα¹⁶⁹.

Οι νέες αυτές δυνάμεις θα είναι σε θέση να αναπτύσσονται, ταχύτατα και αποτελεσματικά, σε περιοχές ενδιαφέροντος, σε ρόλους διαχείρισης κρίσεων, για εκτεταμένα χρονικά διαστήματα. Είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι όλοι οι σύμμαχοι, όχι μόνο παραμένουν, μεταξύ τους, σε κατάσταση διαλειτουργικότητας, αλλά και ότι βελτιώνουν και επικαιροποιούν τις ικανότητες τους στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων ασφάλειας. Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, ο αμυντικός σχεδιασμός του NATO εστιαζόταν κυρίως στη διατήρηση των απαραίτητων εκείνων ικανοτήτων για την άμυνα κατά πιθανής επίθεσης από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, το ευρωπαϊκό περιβάλλον ασφάλειας έχει γίνει περισσότερο περίπλοκο. Οι πιθανές απειλές δεν αφορούν, πλέον, στην απειλή μιας στρατιωτικής επίθεσης (άμεση εξωτερική στρατιωτική απειλή), αλλά, μάλλον, στη διεθνική τρομοκρατία και τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ/ WMD), καθώς και σε περιφερειακές συγκρούσεις, όπως αυτές στα Βαλκάνια, κατά τη δεκαετία του '90.

Ως αποτέλεσμα, το NATO οφείλει να προετοιμαστεί να αναπτύσσει (συμμαχικές) δυνάμεις πέραν των ορίων της Συμμαχίας (εκτός ζώνης ευθύνης), ως αντίδραση σε κρίσεις –χωρίς, όμως, να απωλέσει την ικανότητα του να αμύνεται, αποτελεσματικά, κατά οποιασδήποτε ενσυνείδητης επίθεσης! Επιπλέον, όπως συνέβη στη *Bosnia -Herzegovina* και το *Kosovo* –όπου αναπτύχθηκαν δυνάμεις του NATO -, οι μελλοντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις της Συμμαχίας αναμένεται να είναι, σε μορφή, εντελώς διαφορετικές σε σύγκριση με εκείνες στις οποίες αποσκοπούσε ο σχεδιασμός κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Στις επιχειρήσεις αυτές θα εμπλέκονται δυνάμεις των κ-μ,

¹⁶⁹ Βλ., NATO/ NAC- S(99) 69, 25 April, 1999

αλλά και των κρατών- συνεταίρων (πολυεθνικές επιχειρήσεις). Πέραν αυτού, τα νέα καθήκοντα διαχείρισης κρίσεων απαιτούν διαφορετικές δεξιότητες, σε σύγκριση με εκείνες που απαιτούνταν για τη διενέργεια πολέμου (*war- fighting capacity*).

Στην κατεύθυνση αντιμετώπισης αυτών των νέων προκλήσεων ασφάλειας, το NATO οφείλει να διασφαλίσει ότι οι δυνάμεις του είναι κατάλληλα εξοπλισμένες, εκπαιδευμένες και δομημένες, έτσι ώστε να φέρουν σε πέρας, αποτελεσματικά, όλο το φάσμα των καθηκόντων τους¹⁷⁰. Η DCI αποσκοπούσε στο να προσδώσει στο NATO την ικανότητα να αντιμετωπίσει κάθε πιθανότητα¹⁷¹, ενώ σχεδιάστηκε και για να συνεισφέρει στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Άμυνας και Ασφάλειας (*European Security and Defence Identity/ ESDI*), μέσω της ενίσχυσης των ευρωπαϊκών αμυντικών ικανοτήτων, αλλά και του ευρωπαϊκού πυλώνα του NATO (*European Pillar of NATO*), υπό την έννοια του να συνεισφέρουν οι ευρωπαίοι σύμμαχοι σε μεγαλύτερο βαθμό αλλά και με περισσότερο συνεκτικό τρόπο. Η εστίαση του DCI αφορούσε τις συμμαχικές στρατιωτικές ικανότητες σε πέντε (5) περιοχές:

- κινητικότητα και ικανότητα ανάπτυξης (εντός και εκτός των ορίων της Συμμαχίας),
- συντήρηση δυνάμεων (ικανότητα να αναπτύσσονται και να διατηρούνται δυνάμεις μακράν των εθνικών τους βάσεων καθώς και διασφάλιση ότι ικανές δυνάμεις αναπλήρωσης διατίθενται στην περίπτωση χρονικά παρατεταμένων επιχειρήσεων /long-duration operations),
- αποτελεσματική εμπλοκή (ικανότητα επιτυχούς εμπλοκής του αντιπάλου, στο πλήρες φάσμα των επιχειρήσεων –υψηλής και χαμηλής έντασης/ high to low intensity),
- βιωσιμότητα (ικανότητα προστασίας των δυνάμεων- υποδομών, κατά κινδύνων και απειλών),
- διαλειτουργικά δίκτυα επικοινωνιών (συστήματα διοίκησης –ελέγχου- πληροφόρησης/ C2I), συμβατά μεταξύ τους.

¹⁷⁰ Τα μαθήματα από τις επιχειρήσεις στη Bosnia - Herzegovina και το Kosovo (*Lessons learned*) και η εμπειρία άλλων προηγούμενων πολυεθνικών επιχειρήσεων, όπου συμμετείχαν δυνάμεις των κ-μ του NATO, όπως αυτές στον Κόλπο, τη Σομαλία και την Αιτή, διέγνωναν τους τομείς στους οποίους απαιτούνται αλλαγές.

¹⁷¹ Για την επίβλεψη του προγράμματος, συστάθηκε μια Υψηλού Επιπέδου Ομάδα Επιτήρησης (*High Level Steering Group*), αποτελούμενο από εθνικούς εκπροσώπους, υπό

Για την ενίσχυση της ικανότητας του NATO να αναπτύσσει δυνάμεις σε απομακρυσμένες περιοχές κρίσεων, τα κράτη- μέλη διερευνούν βελτιωμένες μεθόδους μεταφοράς προσωπικού και εξοπλισμού –συμπεριλαμβανομένων και εμπορικών αεροσκαφών και πλοίων, αν απαιτηθεί¹⁷². Καθώς η διοικητική μέριμνα αφορά σε άλλο ένα σημαντικό στοιχείο, σε μια στρατιωτική επιχείρηση, η DCI στοχεύει στην ενίσχυση του αριθμού και των ικανοτήτων των συμμαχικών μονάδων διοικητικής μέριμνας¹⁷³. Η σύγχρονη τεχνολογία επιτρέπει στη στρατιωτική δύναμη να εφαρμόζεται με ένα επιλεκτικό τρόπο, έτσι ώστε να μειώνονται οι παράπλευρες απώλειες (*collateral damage*) και να περιορίζεται χρονικά μια σύγκρουση, προβάλλοντας ότι η συνέχιση μιας επιθετικής συμπεριφοράς δεν γίνεται ανεκτή¹⁷⁴. Ενώ το NATO, στην κατεύθυνση βελτίωσης της προστασίας και βιωσιμότητας των δυνάμεων, αναζητά τρόπους ενίσχυσης των στρατιωτικών ικανοτήτων στους τομείς αυτούς¹⁷⁵, αυξάνει και η αναγκαιότητα διασφάλισης ότι οι δυνάμεις επικοινωνούν αποτελεσματικά, μέσω της χρησιμοποίησης εξελιγμένης τεχνολογίας στην ανάπτυξη μεθόδων επικοινωνίας για στρατιωτική χρήση –χωρίς να μειώνεται η διαλειτουργικότητα των επικοινωνιών.

Ενώ η DCI προσέφερε κάποιες βελτιώσεις, η πρόοδος της υπήρξε αργή. Έτσι, τα όποια περαιτέρω μέτρα απαιτούνται αναμένεται να ληφθούν στη Σύνοδο της Πράγας, το Νοέμβριο του 2002, όπου πρόκειται να εκδηλωθεί μια νέα πρωτοβουλία. Μια τέτοια αναμένεται να επικεντρωθεί σε ένα μικρό αριθμό ικανοτήτων απαραίτητων για την εκπλήρωση του πλήρους φάσματος των συμμαχικών αποστολών. Επιπλέον, θα ενίσχυε τις ικανότητες για την

την προεδρία του Αναπληρωτή ΓΓ/ NATO.

¹⁷² Η χρήση πόρων και μέσων από τον εμπορικό τομέα, απαιτεί διευθετήσεις και *ad hoc* νομικές τροποποιήσεις, εκ των προτέρων.

¹⁷³ Ο στόχος συλλογής ικανοτήτων διοικητικής μέριμνας συντελεί στην αύξηση της αποτελεσματικότητας. Έτσι, θα οδηγηθούμε στη δημιουργία Πολυεθνικών Διακλαδικών Κέντρων διοικητικής μέριμνας (*Multinational Joint Logistic Centres*), ως τμήμα του δόγματος *Combined Joint Task Force*.

¹⁷⁴ Οι τεχνολογίες αυτές περιλαμβάνουν συστήματα ημέρας/ νυκτός (*day/ night*) και παντός καιρού (*all-weather*) και πυρομαχικά ακριβούς διεύθυνσης (*precision-guided munitions*).

¹⁷⁵ Εξετάζονται βελτιώσεις στους τομείς των συστημάτων επιτήρησης και έγκαιρης προειδοποίησης (*reconnaissance & surveillance systems*); συστήματα αεράμυνας (*air defence*

αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (*defence against terrorism*)¹⁷⁶. Οι τομείς στους οποίους η νέα πρωτοβουλία αναμένεται να επικεντρωθεί αφορούν στα ακόλουθα:

- άμυνα κατά ΧΒΡΠ επιθέσεων,
- διασφάλιση υπεροχής στον τομέα C2I,
- βελτίωση της διαλειτουργικότητας των αναπτυσσόμενων δυνάμεων-πολεμική αποτελεσματικότητα,
- γρήγορη ανάπτυξη –διατήρηση δυνάμεων μάχης.

3. στ. Ο Νέος Αμυντικός Σχεδιασμός

Στα τέλη του 2000¹⁷⁷, έγινε μια ανασκόπηση των εθνικών σχεδίων άμυνας των συμμάχων, για την περίοδο 2001-2005, και ακόμη πιο πέρα, και υιοθετήθηκε ένα πενταετές σχέδιο το οποίο αντιμετωπίζει τις απαιτήσεις του μελλοντικού περιβάλλοντος ασφάλειας. Κατά την ανασκόπηση των σχεδίων των συμμάχων, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην πρόοδο της υλοποίησης της Πρωτοβουλίας Αμυντικών Δυνατοτήτων (DCI), η οποία είχε ξεκινήσει τον περασμένο χρόνο, καταλήγοντας στο ότι η DCI έχει σημαντική επίδραση στα μελλοντικά σχέδια δύναμης των συμμάχων και υπήρξε θετική ανταπόκριση στις προσπάθειες που γίνονται για την βελτίωση των συμμαχικών δυνατοτήτων σε σημαντικούς τομείς, όπως η στρατηγική μεταφορά από θάλασσα και αέρα, πυρομαχικά κατευθυνόμενα υψηλής ακρίβειας και η περαιτέρω πρόοδος στη διαβούλευση, διοίκηση- δυνατότητες ελέγχου.

Ωστόσο, αναγνωρίστηκε ότι θα απαιτηθεί κάποιο διάστημα μέχρις ότου οι σύμμαχοι θα έχουν αναπτύξει πλήρως πολλές από τις δυνατότητες που τονίζονται στην DCI, αντικατοπτρίζοντας, εν μέρει, τους περιορισμούς στους πόρους. Σε αυτό το πλαίσιο, αποτιμήθηκαν τα σχέδια αμυντικών δαπανών των Συμμάχων, ενώ σημειώθηκε ότι, σήμερα, οι περισσότεροι σύμμαχοι παρουσίασαν πραγματικές αυξήσεις στις αμυντικές δαπάνες απ' ότι συνέβη τα

systems) και συστήματα αντιμετώπισης ΟΜΚ.

¹⁷⁶ NATO's Military Concept for Defence Against Terrorism (DATMD)

¹⁷⁷ Η Επιτροπή Αμυντικού Σχεδιασμού και η Ομάδα Πυρηνικού Σχεδιασμού του Οργανισμού του Βορειο-Ατλαντικού Συμφώνου συνεδρίασαν σε Σύνοδο Υπουργών στις Βρυξέλλες στις 5 Δεκεμβρίου 2000 και συμφώνησαν ότι η συλλογική άμυνα παραμένει ο ακρογωνιαίος λίθος της ικανότητας της Συμμαχίας για να προσφέρει για την άμυνα και την ασφάλεια των μελών της.

προηγούμενα χρόνια. Επιπλέον, υποστηρίχθηκε ότι έχει δωθεί μεγαλύτερη έμφαση στις βελτιώσεις στη διαχείριση των πόρων για την άμυνα, αλλά και στα ενδεχόμενα πλεονεκτήματα μέσα από μια πολυεθνική, μεικτή και κοινή χρηματοδότηση, ως τρόπος διασφάλισης μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας κόστους στην προσφορά των αμυντικών δυνατοτήτων που χρειάζεται η Συμμαχία. Από την άλλη πλευρά, έγινε αντιληπτό ότι, σε πολλές περιπτώσεις, δείχνουν αναγκαία τα επιπρόσθετα κεφάλαια για την επίτευξη των απαιτούμενων βελτιώσεων στις δυνατότητες που περιγράφονται στην DCI. Υπήρξε συμφωνία σχετικά με την ανάγκη να συνεχιστεί η προσπάθεια για μεγαλύτερη αποδοτικότητα στις αμυντικές δαπάνες και να διασφαλιστεί ότι οι προτεραιότητες στον τομέα αυτό συμβαδίζουν με τις προσδιορισμένες απαιτήσεις της Συμμαχίας.

Επίσης συμφωνήθηκε να συνεχιστεί η αναζήτηση των απαραίτητων πόρων για να διασφαλιστεί ότι οι συμμαχικές δυνάμεις είναι κατάλληλα εξοπλισμένες, επανδρωμένες, εκπαιδευμένες και υποστηρίζονται για το πλήρες εύρος των αποστολών της Συμμαχίας, αλλά και να προχωρήσει ο απολογισμός της επιτυχίας των προσπαθειών, στη βάση σημαντικών δεικτών, σαν μέρος του τακτικού έργου του σχεδιασμού δομής δυνάμεων (*force planning*)¹⁷⁸. Εκτιμήθηκε ότι οι αντικειμενικοί στόχοι του Κύριου Στόχου και της DCI θα είναι, αμοιβαία, ενισχυμένοι και ότι θα δώσουν ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στην ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων των ενδιαφερόμενων κρατών. Τέτοιες ενισχυμένες δυνατότητες θα ενδυναμώσουν επίσης την ικανότητα της Συμμαχίας να συνεισφέρει στη διασφάλιση της ασφάλειας και της σταθερότητας¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Ως μέρος της ετήσιας αμυντικής ανασκόπησης για το 2000, λήφθηκαν υπόψιν οι προγραμματισμένες συνεισφορές από πολλούς Συμμάχους για την υποστήριξη του Κύριου Στόχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες ανακοινώθηκαν στη Διάσκεψη Δέσμευσης Δυνατοτήτων.

¹⁷⁹ Για κάθε κράτος, υπάρχει μόνο μια ομάδα δυνάμεων και πόρων. Η πιθανή επικάλυψη των απαιτήσεων του NATO και της ΕΕ θα πρέπει να αντιμετωπιστεί και να συντονιστεί και από τους δύο οργανισμούς με λογικό, διάφανο και με αρμόζοντα τρόπο, προκειμένου να εναρμονιστούν οι απαιτήσεις αυτές και για να γίνει η ανασκόπηση της προόδου ικανοποίησής τους. Σε κάθε περίπτωση η θεσμική αυτονομία λήψης-αποφάσεων για το NATO και την ΕΕ θα πρέπει να είναι πλήρως σεβαστή. Επομένως, θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν οι δεσμεύσεις που έχουν αναλάβει οι ενδιαφερόμενοι Σύμμαχοι προς άλλους οργανισμούς, στο μέτρο που αυτές επιδρούν στο σχεδιασμό δύναμης του NATO.

Οι ενέργειες που έπρεπε να κάνει η Συμμαχία, το 1999, για να σταματήσει την ανθρωπιστική κρίση στο *Kosovo*, σε συνδυασμό με την περιφερειακή αστάθεια, αποτελούν ισχυρή υπόμνηση της ανάγκης για τη Συμμαχία να διατηρεί ουσιώδεις και ισχυρές δυνάμεις, ικανές να αντιδρούν γρήγορα στις αναδυόμενες κρίσεις, να διατηρούνται για όσο διάστημα χρειαστεί, και να είναι ικανές να επιτελούν τα καθήκοντά τους και να αυτο-προστατεύονται, αποτελεσματικά, και να είναι ικανές να ενεργούν μαζί με δυνάμεις από άλλα κράτη που εμπλέκονται στις ίδιες επιχειρήσεις.

Η ικανότητα και αποφασιστικότητα της Συμμαχίας να αντιδρά σε κρίσεις εκτός Άρθρου 5 (*non-Article 5 operations*), που απειλούν την Ευρω-Ατλαντική ασφάλεια, είναι στενά συνδεδεμένη με την ικανότητά και απόφασή της να συνεχίσει να υπερασπίζεται τους συμμάχους από κάθε επίθεσης εναντίον τους. Στη συνεδρίαση της Ομάδας Πυρηνικού Σχεδιασμού¹⁸⁰, έγινε μια ανασκόπηση του καθεστώτος των πυρηνικών δυνάμεων του NATO και άλλων σχετιζομένων θεμάτων και δραστηριοτήτων. Έγινε η παρουσίαση από τον ΥπΆμ των ΗΠΑ σχετικά με την εγκαθίδρυση ενός *Μεικτού Κέντρου Ανταλλαγής Δεδομένων*, στη Μόσχα, για το μοίρασμα πληροφοριών από τα συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης σχετικά με την εκτόξευση πυραύλων. Επιβεβαιώθηκε η συνεχιζόμενη εγκυρότητα του θεμελιώδους πολιτικού σκοπού και των αρχών που υποστηρίζουν τις πυρηνικές δυνάμεις των συμμάχων (όπως περιγράφονται στη *Στρατηγική Αντίληψη της Συμμαχίας του 1999*). Οι πυρηνικές δυνάμεις του NATO είναι ένα αξιόπιστο και αποτελεσματικό στοιχείο της στρατηγικής της Συμμαχίας στην πρόληψη του πολέμου, και διατηρούνται στο ελάχιστο δυνατό επίπεδο της επάρκειας για την διαφύλαξη της ασφάλειας. Οι πυρηνικές δυνάμεις που βρίσκονται στην Ευρώπη και είναι δεσμευμένες στο NATO, συνεχίζουν να προσφέρουν έναν ουσιώδη πολιτικό και στρατιωτικό δεσμό μεταξύ των ευρωπαϊκών και βορειο-αμερικανικών μελών της Συμμαχίας (*transatlantic link*). Επαναβεβαιώθηκε η συνεχής σπουδαιότητα που προσδίδουν οι σύμμαχοι στην πλήρη υλοποίηση του και στη συμμόρφωση με το διεθνές νομικό

¹⁸⁰ Βλ., NATO/ M-DPC/ NPG-2(2000)115, 5 DECEMBER, 2000.

πλαίσιο για τον αφοπλισμό και την μη-διασπορά και επιβεβαιώθηκαν οι δεσμεύσεις που λήφθηκαν κατά τη *Αναθεωρητική Διάσκεψη της Συνθήκης για τη Μη- Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων (NPT)*.

Τα κράτη του NATO συνεχίζουν να υποστηρίζουν την επικύρωση, την γρήγορη έναρξη σε ισχύ και την πλήρη υλοποίηση της *Συνθήκης για την Συνολική Απαγόρευση των (Πυρηνικών) Δοκιμών (CTBT)*, και παραμένουν δεσμευμένα στην ταχεία έναρξη και τη γρήγορη περάτωση των διαπραγματεύσεων πάνω σε μια μη- μεροληπτική, πολυμερή, διεθνή, αποτελεσματική και ικανή να επαληθευτεί, σε παγκόσμιο επίπεδο, *Συνθήκη Απαγόρευσης Υλικών Τήξης (FMTC)*. Εκφράστηκε η πλήρης υποστήριξη προς τις ΗΠΑ και τη Ρωσική Ομοσπονδία για την γρήγορη υλοποίηση της *START II* και για τις μελλοντικές διαπραγματεύσεις πάνω στο πλαίσιο μιας συμφωνημένης *START III* για την σημαντική μείωση του αριθμού των ανεπτυγμένων στρατηγικών πυρηνικών κεφαλών. Επίσης, έγινε αναφορά στις δραστικές μειώσεις των πυρηνικών δυνάμεων του NATO στο νέο περιβάλλον ασφαλείας, και κλήθηκε, πάλι, η Ρωσία να ολοκληρώσει τις μειώσεις του μη-στρατηγικού πυρηνικού της οπλοστασίου (όπως δεσμεύτηκε το 1991 και το 1992 για υλοποίηση μέχρι το τέλος του έτους 2000). Στη *Διάσκεψη Κορυφής της Ουάσινγκτον (1999)*, η Συμμαχία συμφώνησε να μελετήσει τρόπους για την οικοδόμηση μέτρων εμπιστοσύνης και ασφάλειας, επαλήθευσης, μη-διασποράς και ελέγχου εξοπλισμών και αφοπλισμού με δεδομένες τις συνολικές στρατηγικές εξελίξεις και τη μείωση του ρόλου των πυρηνικών όπλων.

3. ζ. Ο Ρόλος των Συμμαχικών Δυνάμεων στο νέο Στρατηγικό Περιβάλλον

Από σύστασης του NATO, οι συμμαχικές δυνάμεις λειτούργησαν ως η βάση μιας αποτελεσματικής αποτροπής και άμυνας κατά της απειλής πολέμου –κάτι το οποίο παρέμεινε ως το κυριότερο πρόβλημα ασφαλείας για τους συμμάχους, για 40 έτη. Ο βασικός ρόλος (των συμμαχικών δυνάμεων) ήταν η εγγύηση της ασφάλειας και εδαφικής ακεραιότητας των κρατών-μελών του –και, ως τέτοια, θα παραμείνει. Το καθήκον προσφοράς ασφαλείας, μέσω αποτροπής και συλλογικής άμυνας, παραμένει αμετάβλητος. Όμως, το σχεδόν απόλυτα

διαφοροποιημένο στρατηγικό περιβάλλον το οποίο προέκυψε από τις αρχές τις δεκαετίας του '90, έχει ωθήσει τις συμμαχικές δυνάμεις στο να αναλαμβάνουν νέους ρόλους –πέραν, φυσικά, του πρωταρχικού τους καθήκοντος (*primary function*). Μέσω, δε, και του Προγράμματος Συνεργασίας για τη Ειρήνη¹⁸¹, οι συμμαχικές δυνάμεις συνεισφέρουν, πλέον, στη:

- διευκόλυνση της διαφάνειας και της δημιουργίας αυξημένων επιπέδων εμπιστοσύνης, ανάμεσα στο NATO και τα κράτη-συνεταίρους,
- επαλήθευση συμφωνιών ελέγχου εξοπλισμών,
- διαχείριση κρίσεων και πρόληψη συγκρούσεων (ως δυνάμεις διατήρησης της ειρήνης).

Οι ρόλοι αυτοί, για τις δυνάμεις του NATO, έχουν μια ιδιαίτερη σημασία, αφού καμία από τις προκλήσεις τις οποίες έχει αντιμετωπίσει η Συμμαχία, δεν έχει λάβει τέτοια σπουδαιότητα –από το τέλος του ψυχρού πολέμου-, από ότι η τοποθέτηση των δυνάμεων της στο κέντρο των πολυεθνικών προσπαθειών για τον τερματισμό των συγκρούσεων και τη δημιουργία της βάσης για ένα σταθερό και ειρηνικό μέλλον στα Βαλκάνια¹⁸².

Στο πλαίσιο αυτό, η πρώτη, μεγάλης κλίμακας, ένοπλη αποστολή, στην οποία χρησιμοποιήθηκε στρατιωτική δύναμη του NATO, ως εργαλείο διαχείρισης μιας κρίσης –στο πλαίσιο υποστήριξης των Αποφάσεων του ΟΗΕ για τερματισμό της κρίσης στη Γιουγκοσλαβία-, ήταν η επιχείρηση *Operation Deliberate Force* (1995). Η δράση εκείνη απέτελεσε ένα σημαντικό παράγοντα στη διαδικασία η οποία οδήγησε στην ειρηνευτική Συμφωνία στη Βοσνία. Στη

¹⁸¹ *Enhanced Partnership for Peace*, Συμβούλιο NATO- Ρωσίας /NATO-Russia Permanent Joint Council [αντικαταστάθηκε από το Συμβούλιο NATO- Ρωσίας /NATO-Russia Council], Επιτροπή NATO- Ουκρανίας /NATO-Ukraine Commission και άλλα fora, με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας.

¹⁸² Βλ., J. L. Clarke, "What Roles and Missions for Europe's Military and Security Forces in the 21st Century?," *The Marshall Center Papers* 7 (August 2005): 13-28. Ο συγγραφέας, προσεγγίζει, εννοιολογικά και, ορθά, διαφοροποιεί ανάμεσα σε ρόλους (*roles*): δημιουργούνται μέσα από -κρατικά ή διεθνή/ υπερεθνικά- νομικά κείμενα; αποστολές (*missions*): αναλαμβάνονται από τις Ένοπλες Δυνάμεις, κατόπιν αποφάσεων της πολιτικής ηγεσίας & καθήκοντα (*duties/ functions*): συγκεκριμένες *ad hoc* τακτικές ή επιχειρησιακές ευθύνες τμημάτων των εθνικών/ συμμαχικών Ενόπλων Δυνάμεων. Επίσης, P. D. Miller, "Both Swords and Plowshares: Military Roles in the 1990's," *RUSI*

συνέχεια, το NATO επιφορτίστηκε, στα τέλη του 1995, με την εφαρμογή των στρατιωτικών όψεων της Συμφωνίας, αναλαμβάνοντας τη διοίκηση της πολυεθνικής Διεθνούς Δύναμης Εφαρμογής (*Implementation Force /IFOR*) –αντικαταστάθηκε το επόμενο έτος, από τη Δύναμη Σταθεροποίησης (*Stabilisation Force /SFOR*), η οποία συστάθηκε σύμφωνα με τις Εντολές του Συμβουλίου Ασφαλείας/ ΟΗΕ. Έτσι, το NATO άρχισε να μετακινείται, από ένα σχετικά περιορισμένο ρόλο υποστήριξης των δράσεων του ΟΗΕ για τη διατήρηση της ειρήνης, στην ανάληψη του πλήρους ελέγχου της νέας μορφής σύνθετων επιχειρήσεων υποστήριξης της ειρήνης¹⁸³, με τη συμμετοχή δυνάμεων από διάφορα κ-μ, αλλά και κράτη- εταίρους του NATO. Αυτή η, επιχειρησιακής μορφής, εμπειρία συνεργασίας, στο στρατιωτικό τομέα, είχε σημαντικές επιπτώσεις, όπως, π.χ., παρακίνηση για ενισχυμένη πολιτική συνεργασία, όχι μόνο ανάμεσα στα κ-μ και τα κράτη- συνεταίροι του NATO, αλλά και με άλλες χώρες, ενώ επέδρασε θετικά στην ασφάλεια και σταθερότητα στην Ευρώπη, ως σύνολο.

Η επιχείρηση της Ατλαντικής Συμμαχίας στο *Kosovo*¹⁸⁴ και ο ρόλος της στην αποτροπή της ανθρωπιστικής κρίσης, ενίσχυσε ακόμα περισσότερο το ρόλο του NATO στη διαχείριση κρίσεων¹⁸⁵. Μια διεθνής *Ειρηνευτική Δύναμη*, υπό την καθοδήγηση του NATO (KFOR) συστάθηκε με επιτυχία, ενώ, στη συνέχεια, η διεθνής κοινότητα ανέλαβε την ευθύνη για τη διοίκηση των πολιτικών αρχών (μη- στρατιωτικών), στο *Kosovo*, μέσω της Αποστολής του ΟΗΕ (*United Nations*

Journal 138/ 2 (April 1992): 13-20.

¹⁸³ Βλ., Ι. Α. Ραγιές, "Σύγχρονες μορφές στρατιωτικών επιχειρήσεων: τα μεταβαλλόμενα επίπεδα του πολέμου και των ενόπλων συγκρούσεων," *Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής* (Αθήνα: ΓΕΕΘΑ – ΕΛΙΑΜΕΠ, 2002).

¹⁸⁴ *Operation Allied Force*, 1999.

¹⁸⁵ Το NATO συνεισέφερε, αποφασιστικά, μέσω της υλοποίησης μιας αεροπορικής επίθεσης (*air campaign*) και της σύστασης της KFOR, στον στόχο της διεθνούς κοινότητας να δημιουργηθεί η βάση μιας μακροπρόθεσμης κατάστασης ειρήνης και σταθερότητας στα Βαλκάνια. Η στρατιωτική επιχείρηση κατέδειξε τη συνοχή και ενότητα της Συμμαχίας, αλλά και την αποφασιστικότητα της να δρα στην κατεύθυνση αντιμετώπισης βίας και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; ενδυνάμωσης των διπλωματικών προσπαθειών της διεθνούς κοινότητας και επίτευξης των κύριων στόχων της Ατλαντικής Συμμαχίας (παύση της ανθρωπιστικής καταστροφής στο *Kosovo*). Βλ., NATO in the Balkans, NATO briefing, February, 2005.

Mission, Kosovo / UNMIK)¹⁸⁶. Μια ενδιαφέρουσα έκφραση του τρόπου με τον οποίο οι συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες, αποτελεί η εφαρμογή των *Συνδυασμένων Κοινών Δυνάμεων Κρούσης (Combined Joint Task Forces/ CJTFs)*. Κατά τη Σύνοδο του NATO, τον Ιανουάριο του 1994, αποφασίστηκε ότι η έννοια των *CJTFs* συνιστά μια σημαντική όψη της διαδικασίας προσαρμογής των συμμαχικών δομών απέναντι στις αλλαγές, στο ευρωπαϊκό περιβάλλον ασφάλειας, ενώ είναι σχεδιασμένη να προσφέρει στο NATO *ενέλικτους* τρόπους αντίδρασης –συμπεριλαμβανομένων και των επιχειρήσεων όπου συμμετέχουν χώρες εκτός Συμμαχίας. Στοχεύει στο να βελτιώσει την ικανότητα του NATO να αναπτύσσει, σε σύντομο χρονικό διάστημα, τις κατάλληλες πολυεθνικές /διακλαδικές δυνάμεις, ανάλογα με τις ειδικές απαιτήσεις της συγκεκριμένης επιχείρησης, ενώ, θα μπορούσε να διευκολύνει την ενοποίηση των συμμετεχόντων κρατών, μη κ-μ του NATO, σε επιχειρήσεις υποστήριξης της ειρήνης¹⁸⁷.

Η εμφάνιση νέων προκλήσεων ασφάλειας και, ειδικότερα, οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 9/11, είχαν σημαντικές επιπτώσεις για τη Συμμαχία, στο σύνολο της, δηλαδή την καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας και την αντιμετώπιση των *Όπλων Μαζικής Καταστροφής (WMD)*¹⁸⁸. Οι προκλήσεις αυτές οδήγησαν στην ανάγκη λήψης μέτρων στην κατεύθυνση μετεξέλιξης του NATO, τόσο στην ανάπτυξη των αναγκαίων ικανοτήτων, για την ανάληψη των καθηκόντων του, όσο και στην προσαρμογή

¹⁸⁶ Ο μεταβαλλόμενος ρόλος των συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων αντανakλά τη δέσμευση της Συμμαχίας στην ανάπτυξη μιας *Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Αμυνας και Ασφάλειας*, μέσα στο πλαίσιο του NATO (*European Security and Defence Identity/ ESDI*). Η διαδικασία αυτή συνεχίζεται, σήμερα, μέσα στο πλαίσιο της *Ευρωπαϊκής Αμυντικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (European Security and Defence Policy / ESDP)*, η οποία αναπτύσσεται στην ΕΕ.

¹⁸⁷ Πολλές από τις εφαρμογές του δόγματος *CJTF*, εφαρμόστηκαν, στο πεδίο μάχης, σε επιχειρήσεις διατήρησης ειρήνης της Συμμαχίας στα Βαλκάνια. Οι ρυθμίσεις για την παραχώρηση (εθνικών) δυνάμεων στις *CJTFs* ακολουθούν τις συνηθισμένες διαδικασίες του NATO περί σχεδιασμού δυνάμεων (*force planning*). Όμως, η ευελιξία -η οποία εμπεριέχεται στην έννοια των *CJTF*- δημιουργεί σημαντικές απαιτήσεις στις διευθετήσεις διοίκησης και ελέγχου (C2) των *CJTF*, δηλαδή στα Αρχηγεία. Βλ., NATO Military Structure, NATO briefing, August 2005; Improving Capabilities to meet new Threats, NATO Briefing, October, 2006.

¹⁸⁸ Βλ., Ι. Α. Ραγιές, "Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής Συμμαχίας στο νέο διεθνές περιβάλλον ασφάλειας," *Θέματα Πολιτικής και Αμυνας* 24 (2005).

των δομών και διαδικασιών, σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες. Οι απαιτήσεις αυτές θα οδηγήσουν, αναπόφευκτα, στην ανάγκη για περαιτέρω προσαρμογή και μετεξέλιξη των ρόλων των συμμαχικών δυνάμεων, ενώ θα επηρεάσουν την εξέλιξη της Συμμαχίας, στο στρατιωτικό τομέα¹⁸⁹. Η συνεχιζόμενη μετατροπή των συμβατικών συμμαχικών δυνάμεων αποτελεί μια περίπλοκη και μακρο-πρόθεσμη διαδικασία. Στην περίπτωση κρίσεων από τις οποίες είναι δυνατόν να προκύψει μια στρατιωτική απειλή κατά της ασφάλειας των μελών της Συμμαχίας, οι δυνάμεις του NATO οφείλουν να είναι σε θέση να συμπληρώσουν και να ενδυναμώσουν τις πολιτικές αποφάσεις και να συνεισφέρουν στη διαχείριση και την ειρηνική επίλυση τέτοιων κρίσεων. Με τον τρόπο αυτό, η διατήρηση μιας επαρκούς στρατιωτικής ικανότητας και μιας ξεκάθαρης ετοιμότητας για συλλογική δράση παραμένει κρίσιμη. Οι δομές και οι διευθετήσεις οι οποίες έχουν οικοδομηθεί, έως σήμερα, διευκολύνουν τα κ-μ να επωφελούνται από τα πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά πλεονεκτήματα τα οποία προσφέρει η συλλογική δράση και η συλλογική άμυνα. Οι διευθετήσεις αυτές βασίζονται σε μια ενοποιημένη δομή, τα βασικά στοιχεία της οποίας περιλαμβάνουν:

- συλλογικού χαρακτήρα, σχεδιασμό δομής δυνάμεων,
- κοινή χρηματοδότησης,
- κοινό επιχειρησιακό σχεδιασμό,
- πολυεθνικοί σχεδιασμοί,
- διευθετήσεις διοίκησης 'κ ελέγχου/ υποδομές αρχηγείων,
- ενοποιημένο σύστημα αεροπορικής άμυνας,
- ισορροπία ρόλων και ευθυνών/ υποχρεώσεων, ανάμεσα στους συμμάχους,
- ανάπτυξη 'κ παραμονή δυνάμεων σε εδάφη εκτός εθνικών ορίων,
- διευθετήσεις σχεδιασμού διαχείρισης κρίσεων,
- κοινά πρότυπα και διαδικασίες αμυντικού υλικού,
- εκπαίδευση και διοικητική μέριμνα,
- κοινά και συνδυασμένα δόγματα (*joint & combined doctrines*) και ασκήσεις και,
- συνεργασία σε θέματα υποδομών, εξοπλισμών και διοικητικής μέριμνας.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των αλλαγών, οι οποίες έχουν εφαρμοστεί πάνω στη

¹⁸⁹ Βλ., Ed. Rhodes, "Transforming the Alliance: the Bush Administration's Vision of NATO," *Connections The Quarterly Journal* 2/ 3 (September 2003): 11-27; Sir J. Weston, "NATO: the Euro- Atlantic Alliance," *RUSI Journal* 138/ 2 (April 1992): 8-13.

δομή των στρατιωτικών δυνάμεων του NATO, από το τέλος του ψυχρού πολέμου, αφορούν στο μέγεθος, αύξηση και ετοιμότητα στην ευελιξία, κινητικότητα και πολυεθνικότητα. Πίσω από αυτές τις αλλαγές, και πέραν των απαιτήσεων, σύμφωνα με τους νέους ρόλους ρόλου της Συμμαχίας, δύο (2) απαραίτητες αρχές έχουν παραμείνει σταθερές:

- η δέσμευση για συλλογική άμυνα, ως μια κύρια, καθοριστικής σημασίας, λειτουργία για τη Συμμαχία και,
- η διατήρηση του διατλαντικού δεσμού (*transatlantic link*), ως εγγύηση της αξιοπιστίας και της αποτελεσματικότητας της Συμμαχίας.

Η επόμενη επίπτωση των αλλαγών (θα) αφορά στη μετατροπή των συμμαχικών δυνάμεων σε μια, ουσιαστικά, μειωμένη, αλλά εύκολα μετακινούμενη, δομή¹⁹⁰. Έχουν υπάρξει σημαντικές μειώσεις στον αριθμό των δυνάμεων οι οποίες διατηρούνται σε υψηλά επίπεδα ετοιμότητας, ενώ αυτές έχουν ανα-διοργανωθεί με ένα τρόπο ο οποίος θα διευκολύνει μια ευέλικτη ανα-δημιουργία και σύσταση τους, όταν αυτό απαιτηθεί για λόγους συλλογικής άμυνας, διαχείριση κρίσεων ή υλοποίησης επιχειρήσεων υποστήριξης της ειρήνης.

Η απειλή πολέμου η οποία ανησυχούσε την Ευρώπη για πάνω από 40 έτη, ως αποτέλεσμα ιδεολογικής σύγκρουσης, πολιτικής εχθρότητας και στρατιωτικής αντιπαράθεσης, έχει σημαντικά μειωθεί. Σήμερα, δίνεται λιγότερη προσοχή στην αποτροπή χρήσης στρατιωτικής δύναμης, από ότι στις νέες προκλήσεις που προκύπτουν από τη διεθνική τρομοκρατία και τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής, καθώς και από τα καθήκοντα επιχειρήσεων διατήρησης ειρήνης, πρόληψης συγκρούσεων και διαχείρισης κρίσεων, τα οποία το NATO είναι δυνατόν να αντιμετωπίσει. Οι κίνδυνοι από την αστάθεια –εγγενείς σε καταστάσεις συγκρούσεων- οι οποίες έχουν ανακύψει από το τέλος του ψυχρού πολέμου, καθώς και οι εμφάνιση των νέων σοβαρών απειλών από την τρομοκρατία, αποδεικνύουν τη σημασία της συνέχισης της συμμαχικής αλληλεγγύης και τη διατήρηση μιας αποτελεσματικής στρατιωτικής ικανότητας,

¹⁹⁰ Οι χερσαίες δυνάμεις και οι αεροπορικές δυνάμεις, οι οποίες έχουν παραχωρηθεί στη Συμμαχία από τα κράτη- μέλη, έχουν μειωθεί, σημαντικά, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

ικανής να αντιμετωπίσει μια σειρά καταστάσεων .

Όταν το NATO δημιουργήθηκε, η ιστορία έδειχνε, μάλλον με σαφήνεια, την πορεία της, σήμερα, όμως, το μέλλον ακόμα προσπαθεί να μας παρουσιάσει τον πραγματικό του εαυτό: τα γεγονότα του 1989-91 κατέγραψαν στην ιστορία ένα τέλος μάλλον παρά μια (νέα) αρχή. Το να ρωτήσουμε ποιό ρόλο πρόκειται το NATO να παίξει, στα επόμενα χρόνια, προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ξεκάθαρης ιδέας για το που η ιστορία μας οδηγεί. Η υπόθεση εργασίας μας δείχνει πως έχουμε μετακινηθεί προς μια μετα-μοντέρνα εποχή, άρα, καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε ένα μετα-μοντέρνο περιβάλλον ασφαλείας (*post-modern security environment*). Το NATO, σύμφωνα με την υπόθεση εργασίας, έχει ήδη ξεκινήσει μια διαδικασία η οποία θα του επιτρέψει να μεταμορφωθεί σε μια μετα-μοντέρνα Συμμαχία. Μετα-μοντέρνα περίοδος σημαίνει πως μια φάση της σύγχρονης ιστορίας έχει φθάσει στο τέλος της και κάποια άλλη αρχίζει. Κάποιοι, στην καμπή αυτή της ιστορίας δεν αντέχουν. Αυτοί που θα τα καταφέρουν είναι οι ισχυροί. Έτσι και το NATO προσαρμόζεται στο νέο περιβάλλον ασφαλείας, καθορίζοντας εκ νέου τους ρόλους, τις αποστολές, τα καθήκοντα και τους πόρους του, προσβλέποντας, έτσι, σε μια επέκταση της προηγούμενης του μορφής, μέσω θεσμικών αλλαγών¹⁹¹.

Κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου, η ιστορία ήταν μια συνεχής επείγουσα κατάσταση (*permanent state of emergency*). Στη σημερινή Ευρώπη, η δομή της ειρήνης δεν βασίζεται πλέον στην αντιπαλότητα δυο στρατιωτικών συνασπισμών, που αποτρέπει ο ένας τον άλλον με συμβατικά ή πυρηνικά οπλοστάσια. Η Ευρώπη σήμερα χαρακτηρίζεται από μια αλλαγή/ μετατροπή του περιβάλλοντος ασφάλειας, όπου η ειρήνη διατηρείται μέσω μιας θεσμικής σύμπραξης αρκετών οργανισμών ασφαλείας (*institutional synergy*). Το παλαιό σύστημα είχε οικοδομηθεί πάνω στην αρχή της ισχύος που συγκρατούσε την άλλη ισχύ, δίνοντας, έτσι, έμφαση στη χάραξη διαχωριστικών γραμμών, ενώ, σήμερα, η έμφαση αφορά στη διεισδυτικότητα και διαφάνεια. Στον ψυχρό πόλεμο, το NATO παρέμενε, σαν στρατιωτική συμμαχία, δεσμευμένο στην άμυνα της δυτικής Ευρώπης, όπως αυτή οριζόταν από τις πτέρυγες, μέτωπα και

¹⁹¹ Βλ., Ραγιές, *Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής Συμμαχίας*.

θέατρα επιχειρήσεων. Σήμερα, το ιστορικό - γεωγραφικό πλαίσιο έχει αλλάξει: η Ευρώπη μετατρέπεται σε ένα τμήμα ενός μεγαλύτερου κόσμου και εισέρχεται, έτσι, από μια εποχή απειλής, σε μια εποχή κινδύνων (*from an era of threat to an era of dangers*). Το μελλοντικό θέατρο διατήρησης της ειρήνης δεν θα είναι η δυτική Ευρώπη αλλά η περιφέρεια της. Αν το NATO, δεν αποδεικνυόταν ανίκανο ή, αν δεν επιθυμούσε να εμπλακεί σε πιθανές στρατιωτικές επιχειρήσεις σε αυτές τις περιοχές, τότε θα διατάρασσε αυτό που στις ΗΠΑ θεωρούν ακόμα, σημαντικό:

- τα κοινά στρατιωτικά δόγματα,
- τις κοινές διοικήσεις και τα συστήματα πληροφοριών και,
- τη δια-λειτουργικότητα των στρατιωτικών τους εξοπλισμών.

Αυτά όλα θα συνεχίσουν να δεσμεύουν τα κ-μ του NATO, καθώς και όλα όσα, στο μέλλον, θα ενταχθούν. Η διατήρηση ικανών και καλά εκπαιδευμένων δυνάμεων για να αποτρέπουν, αλλά, και να εμπλέκονται σε ένοπλες συγκρούσεις (*classic aggression*), παραμένει η βασική λειτουργία του NATO. Πέρα από αυτό, όμως, θα κληθεί να αντιμετωπίσει καταστάσεις πολιτικής και κοινωνικής έντασης, αστάθειας και κρίσεων. Αποβλέποντας στο να διαχειριστεί, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, αυτά τα καθήκοντα έχει, εκ βάθρων, μεταβάλλει τη δομή του κατά την διάρκεια της δεκαετίας αυτής. Η διαδικασία της εξελισσόμενης αυτής αλλαγής αφορά τα εξής:

- μικρότερες και περισσότερο ευέλικτες δομές δυνάμεων, με γρήγορα αναπτυσσόμενες δυνάμεις.
- μεγαλύτερη συνεργασία σε πολυεθνικό επίπεδο μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων.
- μια νέα δομή που θα περιλαμβάνει CJTF HQS, τα οποία ανταποκρίνονται καλύτερα σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσης.
- απόφαση να αναπτυχθεί μια νέα Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα και Ταυτότητα Ασφαλείας (ESDI) μέσω ενδυναμωμένης συνεργασίας μεταξύ του NATO και της ΔΕΕ, καθώς και (απόφαση) να παραχωρούνται στην ΔΕΕ οι δομές του NATO για επιχειρήσεις της.
- μεγαλύτερη προσοχή στους κινδύνους που προκύπτουν από την διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής και από αντι-βαλλιστικούς πυραύλους, στην περιφέρεια.
- ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ μη-μελών του NATO, μέσω του NACC [που αντικατεστάθη από το EAPC/ Euro-Atlantic Partnership Council], του PfP

και της ειδικής σχέσης με Ρωσία και Ουκρανία.

Η εύκολη νίκη του συνασπισμού των συμμάχων (*allied coalition*) στον Περσικό, το 1991, αναθέρμανε κατά κάποιο τρόπο την πεποίθηση πως μικρές δυνάμεις, χρησιμοποιώντας το πλεονέκτημα της τεχνολογικής -κυρίως αμερικανικής- υπεροχής, θα μπορούσαν να κερδίζουν γρήγορες νίκες και με μικρές απώλειες¹⁹².

Η επικρατούσα άποψη σήμερα είναι πως οι επιχειρήσεις υποστήριξης της ειρήνης θα αποτελούν τον πιο βασικό -ίσως και το μοναδικό- τύπο στρατιωτικής δραστηριότητας για το άμεσο μέλλον. Αν, όμως, μετατραπεί το NATO σε ένα οργανισμό συλλογικής ασφάλειας και επεκτείνει τη δραστηριότητα του εκτός της περιοχής ευθύνης του, σε περιοχές εντάσεων και αστάθειας, τότε θα έχει αναλάβει πολύ μεγαλύτερη ευθύνη από ότι στο παρελθόν. Κατά συνέπεια, οφείλει να είναι πλήρως προετοιμασμένο. Πολλές χώρες ήδη αναδομούν τις ΕΔ τους. Οι παραδοσιακές δυνάμεις που για στρατηγικούς λόγους, ήταν δυσκίνητες καθώς και οι σχηματισμοί με βαρύ οπλισμό, δίνουν τη σειρά τους σε:

- ικανότητες προβολής ισχύος (*power projection*) και,
- δυνάμεις γρήγορης ανάπτυξης (*rapid reaction forces*) -με δυνατότητες γρήγορης μεταφοράς σε περιοχές πραγματικών ή εν δυνάμει συγκρούσεων¹⁹³.

Το NATO, ως οργανισμός συλλογικής ασφάλειας, θα αναγκαστεί να εμπλακεί σε πολλές από τις μικρές και τοπικές συγκρούσεις που συμβαίνουν σήμερα - και θα συνεχίσουν και στο μέλλον. Όμως, τα κράτη και οι κοινωνίες θα πρέπει να είναι προετοιμασμένα να προσφέρουν τα μέσα αλλά και την υποστήριξη για τις επιχειρήσεις αυτές. Αυτό θα είναι το τίμημα που θα κληθούν να πληρώσουν για να πετύχουν τους στόχους της συλλογικής ασφάλειας, που επιθυμούν. Όμως, πέρα από τις πιθανές απώλειες στρατιωτών και πολιτών, καθώς και τις υλικές ζημιές, η υλοποίηση τέτοιων στόχων θα απαιτήσει:

¹⁹² Στην περίπτωση του *Kosovo* δεν υπήρξε καθαρή στρατιωτική νίκη αφού δεν υπήρξε εμπλοκή δυνάμεων, αλλά μόνο μια μονομερής χρήση (αεροπορικής) στρατιωτικής ισχύος, χωρίς καμιά ανταπόδοση, με στρατιωτικά μέσα.

¹⁹³ Βλ., Ραγιές, *Σύγχρονες μορφές στρατιωτικών επιχειρήσεων*.

- μεταστροφή στον όγκο και το είδος των εξοπλισμών,
- αλλαγή στα δόγματα (*doctrinal challenges*) και,
- μεταβολή στην αμυντική προετοιμασία (*military effort*).

Το πιο κρίσιμο, έτσι, ζήτημα γίνεται η οικονομική συνεισφορά που θα ζητηθεί από τις κοινωνίες, αφού δεν θα είναι εύκολο να πεισθούν οι πολίτες να υποστηρίζουν μια συμμαχία που θα εμπλέκεται για να διευθετεί εντάσεις και συγκρούσεις -επιλεκτικά, μάλλον- και, μάλιστα, με ιδιαίτερα υψηλό κόστος: οι εξοπλισμοί σήμερα στοιχίζουν πολύ περισσότερο από πριν εξ' αιτίας της ακριβής τεχνολογίας που ενσωματώνουν, ενώ οι νέου τύπου στρατιωτικές επιχειρήσεις κοστίζουν περισσότερο, αφού εμπλέκονται σ' αυτές μεγαλύτερα επίπεδα στρατιωτικού προσωπικού και ξοδεύονται πολλοί πόροι¹⁹⁴. Το NATO αναμένεται, στην αντιμετώπιση μιας εκτεταμένης σειράς νέων απειλών, να εμπλακεί σε μια σειρά από πολεμικές ή άλλες επιχειρήσεις, ως εξής¹⁹⁵:

- αποτροπή -συμβατική ή πυρηνική (κλασσικός ρόλος/ στρατιωτική αποστολή του ψυχρού πολέμου),
- απειλές κατά της ασφάλειας (μετα -ψυχροπολεμικής εποχής αποστολές/ καθήκοντα),
- επιχειρήσεις διαφορετικές από την κλασσική μορφή του πολέμου (στρατιωτικές επιχειρήσεις με τη μορφή συνασπισμού),
- hi -tech wars (πόλεμοι υψηλής τεχνολογίας, κυβερνοπόλεμος, επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις).

3. η. Αμυντικές Συμμαχίες και *ad hoc* Συνασπισμοί

Το τέλος του NATO έχει συζητηθεί πολλές φορές μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, όμως, αναφορικά με τα αίτια του θανάτου –π.χ., ασυμμετρίες στη δύναμη ή αποκλίνουσες απόψεις στις δύο πλευρές του Ατλαντικού– δεν υπάρχει συμφωνία. Αυτοί που λαμβάνουν τις αποφάσεις, έμαθαν, έγκαιρα, ότι θα πρέπει να ενεργούν μέσα σε συγκεκριμένους περιορισμούς, αν το NATO επιθυμεί να επιβιώσει. Στα τέλη του '90, στο *Kosovo* συγκρούστηκαν η πολιτική φιλοδοξία και η πραγματικότητα, προκαλώντας τη χειρότερη, μετά το ψυχρό πόλεμο, κρίση στο NATO. Η επέμβαση του NATO στο *Kosovo*:

¹⁹⁴ *Ibid*

¹⁹⁵ *Ibid*

- εξελίχθηκε σε έναν απρόσμενα παρατεταμένο χαμηλής έντασης αεροπορικό πόλεμο,
- οδήγησε τους συμμάχους να διαφωνούν πάνω στη στρατηγική του NATO,
- οδήγησε τις ΗΠΑ να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι οι στρατιωτικές εκστρατείες πρέπει να διευθύνονται έξω από τα συλλογικά όργανα του NATO και,
- οδήγησε τους ευρωπαίους συμμάχους να υποστηρίζουν την νέα πολιτική ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ (ESDP).

Εξ αιτίας της απουσίας μιας στρατηγικής απειλής, οι παρορμήσεις και οι φιλοδοξίες των συμμάχων κατέληξαν στο να γίνει το NATO ένας οργανισμός συλλογικής ασφάλειας για την περιοχή της Ευρώπης. Το *Kosovo* ήταν ακριβώς αυτή η δοκιμασία, αφού το NATO έδρασε χωρίς εντολή του ΟΗΕ, αξιώνοντας νομιμότητα πάνω στις παγκόσμιες αξίες, όμως οι σύμμαχοι ανακάλυψαν ότι όχι μόνον δεν ήταν έτοιμοι να πολεμήσουν πραγματικά για τις αξίες αυτές (εξ ου και η άρνηση για ένα χειρσαίο πόλεμο¹⁹⁶), αλλά και ότι οι αξίες δεν αποτελούν υποκατάστατο των πολιτικών και των συμφερόντων τις οποίες δημιουργούν¹⁹⁷.

Τα μαθήματα αυτά οδήγησαν σε αλλαγές στο ρυθμό εξέλιξης του NATO. Η *Διάσκεψη Κορυφής της Πράγας* (2002)¹⁹⁸, και η ατζέντα μετασχηματισμού αντιπροσώπευαν την ευθυγράμμιση της φιλοδοξίας με την πραγματικότητα. Το σημείο εκκίνησης δεν είναι η φιλοδοξία για ενιαία δράση, αλλά η ανάγκη για τη δημιουργία μιας Συμμαχίας η οποία διατηρεί την ενότητα, αλλά ενεργεί ευέλικτα, με τη μορφή *ad hoc* συνασπισμών (*coalitions*), οι οποίοι καθοδηγούνται από τα συμφέροντα και τις δυνατότητες. Ήδη υπάρχουν θετικά σημεία αλλαγής:

- η *Δύναμη Αντίδρασης* του NATO, σύμφωνα με τη νέα δομή δυνάμεων, η οποία εστιάζεται πάνω σε υψηλής ετοιμότητας και ικανές να αναπτύσσονται, δυνάμεις,
- η μείωση της δομής διοίκησης και των επενδύσεων, αναφορικά με τα κινητά αρχηγεία -επιπέδου κατώτερου από τη στρατηγική διοίκησης- και,
- η νέα πολιτική εστίαση στις *ασύμμετρες απειλές*, όπως αυτές αναφύονται εκτός της περιοχής της Ευρώπης.

¹⁹⁶ Βλ., UK Parliament, *Lessons of Kosovo* (14th Report/ The Defence Committee), October, 25, 2000.

¹⁹⁷ Εξ' ου και οι αντιπαραθέσεις εντός του NATO, αλλά και με τη Ρωσία.

¹⁹⁸ Βλ., NATO/ (2000)127, 21 NOVEMBER, 2002.

Όλα αυτά προϋποθέτουν ότι, όταν το NATO επιλέγει να εμπλακεί, αυτό απαιτεί μια σοβαρή (συλλογική) προσπάθεια, ότι, δηλαδή, διασφαλίζεται ότι οι σύμμαχοι που επέλεξαν να συνεργαστούν *ad hoc* σε συγκεκριμένες αποστολές, είναι σε θέση να το πράξουν με επιτυχία. Καθώς το NATO αποτελεί μια συμμαχία ελεύθερης επιλογής (*alliance of choice*), όλες οι επιλογές είναι δυνατόν να συμβούν, αναφορικά με την ανανέωσή του. Οι επικριτές της απόφασης προσφυγής σε *ad hoc* συμμάχους τονίζουν ότι οι συνασπισμοί υπονομεύουν τη Συμμαχία, αφού εξ' αιτίας της μη- ύπαρξης κοινών κινδύνων, οι συμμαχίες διαλύονται (πόλεμος στο Ιράκ, 2003). Οι ΗΠΑ, ακολουθώντας μια αντιφατική πολιτική, υποστήριζαν ότι:

.....η αποστολή πρέπει να καθορίζει το συνασπισμό.... μέχρι το σημείο όπου το NATO σχεδόν αποκήρυξε την δέσμευση της ιδρυτικής του Συνθήκης¹⁹⁹.

Είτε εξ' αιτίας των εμπειριών από το *Kosovo*, είτε εμπνευσμένη από τις γενικές τάσεις του δογματικού εθνικισμού και του νεοσυντηρητισμού που διακατείχε την κυβέρνηση του *George W. Bush* την εποχή εκείνη, η αμερικανική πολιτική απέτυχε να στραφεί προς το NATO, ως συμμαχία, και κάποιες φορές την προσέγγισε περιφρονητικά. Οι σπουδαστές της *Realpolitik* βλέπουν σε αυτή τη σχέση το αποτέλεσμα της ασυμμετρίας στη δύναμη και τα αρνητικά αποτελέσματα της ετεροβαρούς δύναμης: μια τέτοια δύναμη, ισχυρίζονται, όχι μόνο οδηγεί σε μια υπερβολική πολιτική, αλλά και προκαλεί μεγάλη ζημιά, αφ' ενός στην ίδια την υπερδύναμη και, αφ' ετέρου, στους ίδιους τους θεσμούς που αυτή ανέπτυξε. Το NATO υφίσταται, ακόμα, επειδή η δύναμη των ΗΠΑ είναι ασυναγώνιστη, με αυστηρά στρατιωτικούς όρους, αλλά όχι και με ευρύτερα πολιτικούς. Η πολιτική διαμόρφωσης συνασπισμών για την ανάληψη

¹⁹⁹ Συγκεκριμένα, όταν η Τουρκία στις αρχές του 2003 ζήτησε διαβουλεύσεις για ασφάλεια – ένα εγγενές δικαίωμα κάτω από το Άρθρο 4 –η Γαλλία, το Βέλγιο και η Γερμανία- υποπτεύθηκαν μια αμερικανική προσπάθεια πίσω από το αίτημα αυτό για να απελευθερωθεί η καθηλωμένη διπλωματία και για να συγκεντρώσουν διεθνή υποστήριξη μέσα από τις δεσμεύσεις της συνθήκης του NATO. Έτσι οι εν λόγω σύμμαχοι εναντιώθηκαν στις διαβουλεύσεις του NATO προκειμένου να μην προκαταλάβουν τις διαβουλεύσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας. Χρειάστηκε διπλωματική επινοητικότητα για να επιτευχθεί ένα συμβιβασμός στις καυτές εκείνες ημέρες του Φεβρουαρίου του 2003. Βλ., Ραγιές, *Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής Συμμαχίας*.

συγκεκριμένων αποστολών, αποδείχθηκε, κατά μία έννοια, αντιφατική εξ αιτίας του τρόπου με τον οποίο παρουσιάστηκε, όμως, αποδείχθηκε μια κατάλληλη πολιτική για το NATO.

Εναλλακτική, προς την οικοδόμηση συνασπισμών, επιλογή, θα ήταν η αναζήτηση συναίνεσης και ενότητας όλων των κ-μ του NATO για συμμετοχή σε όλες τις αποστολές, κάτι το οποίο μας οδηγεί πίσω στη δεκαετία του 1990 και υποκρύπτει τον κίνδυνο να καλυφθεί, πίσω από την μεγάλη αλλά επιφανειακή φιλοδοξία της ενότητας, η πραγματικότητα σχετικά με τα διαφοροποιημένα συμφέροντα. Το γεγονός είναι ότι, στο σημερινό περιβάλλον, όπου υπερισχύουν οι ασύμμετρες και απρόβλεπτες απειλές, τείνουν, μάλλον, να εξαφανιστούν οι εθνικοί περιορισμοί και, αν παραμένει ως στόχος, η επιβίωση του NATO, πρέπει να διατηρηθεί η δυνατότητα οικοδόμησης συνασπισμών. Μια σειρά από παράγοντες καθιστούν δυνατή την ανανέωση του NATO, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση για την οικοδόμηση συνασπισμών (*coalition-building*), είναι ο διαρκής στρατηγικός διάλογος, ο οποίος θα εξυπηρετούσε να διευκρινιστούν τα στρατηγικά συμφέροντα, αλλά και να προετοιμαστεί η λήψη αποφάσεων²⁰⁰. Θα βοηθούσε, επίσης, η δυνατότητα των συμμάχων να διαβουλεύονται μεταξύ τους: οι σύμμαχοι που ετοιμάζονται να σχηματίσουν ένα συνασπισμό για την ικανοποίηση των συμφερόντων τους, επιθυμούν να διαπραγματευτούν για να λάβουν την υποστήριξη του NATO, ως σύνολο, επειδή γνωρίζουν ότι αυτό θα τους προσφέρει τη δυνατότητα να διαμορφώσουν το συνασπισμό χωρίς, απαραίτητα, να συμμετάσχουν, τελικά, σε αυτόν! Το NATO, ως συμμαχία, μπορεί να διευκολύνει τους συνασπισμούς με το να αποσαφηνίσει τα στρατηγικά συμφέροντα και να παράσχει ένα περιβάλλον για διαπραγματεύσεις²⁰¹.

Κάποιοι ισχυρίζονταν ότι το NATO θα έπρεπε να αντικατασταθεί από, ή

²⁰⁰ BL., L. G. Michel, "NATO Decisionmaking: Au Revoir to the Consensus Rule?," *Strategic Forum* 22 (August 2003): 5-7

²⁰¹ Ένας τέτοιος διάλογος ήταν πιθανός, το 2005, όταν ο Γερμανός Καγκελάριος *Gerhard Schroeder* προώθησε την ιδέα και όταν οι ηγέτες του NATO την συμερίστηκαν, και τώρα είναι στην ατζέντα της *Διάσκεψης Κορυφής της Ρήγα*. Είναι θέμα επιλογής ενός κυρίαρχου ή δευτερεύοντος στρατηγικού ρόλου για το NATO, σύμφωνα με τα λόγια της Καγκελαρίου *Angela Merkel*, και θα πρέπει να θεωρηθεί το πλέον σημαντικό μέλημα στη

μάλλον, να μετασχηματιστεί σε, ένα συνεταιρισμό δύο πυλώνων μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΕ. Η ιδέα δείχνει λογική, αφού έχει προχωρήσει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και οι ευρωπαίοι διατηρούν, πλέον, ιδιαίτερα και συγκεκριμένα συμφέροντα στην περιφέρεια τους, τα οποία δεν συμμερίζονται, αναγκαστικά οι ΗΠΑ. Η, δύο πυλώνων, δομή (*two-pillars structure*) θα έδινε ζωή στον απαρχαιωμένο σχεδιασμό -που αρχικά οραματίστηκε στη δεκαετία του 1940 ο *George Kennan*- ο οποίος έχει αποτύχει, εξ αιτίας της κυριαρχίας του NATO στα ευρωπαϊκά θέματα άμυνας και ασφαλείας, από το 1949 έως σήμερα. Η ΕΕ προσελκύει πλέον, ευρεία υποστήριξη, ενώ διαθέτει και αρκετά πλεονεκτήματα, σε σύγκριση με το NATO. Παρόλα αυτά, η ΕΕ δεν είναι μια εναλλακτική λύση απέναντι στο NATO. Στο σημερινό περιβάλλον ασφαλείας, και οι δύο οργανισμοί αντιμετωπίζουν την ίδια πρόκληση: την προσθήκη ευέλικτων συνασπισμών στο στρατηγικό διάλογο. Στην πραγματικότητα, όμως, το NATO οφείλει να προχωρήσει περισσότερο από ότι η ΕΕ στην αντιμετώπιση της πρόκλησης αυτής, αφού αποτελεί ένα λιγότερο περίπλοκο οργανισμό. Αν, όμως, η ΕΕ επιθυμεί να παραμείνει πρωταγωνιστής στη διεθνή πολιτική, στον 21ο αιώνα, θα πρέπει να συνεχίσει να κινείται προς την κατεύθυνση την οποία χάραξε το NATO, δηλαδή, να επινοεί μεθόδους για το συντονισμό της στρατηγικής και πολιτικής και να καθιστά εφικτή την οικοδόμηση συνασπισμών, μέσα στο πλαίσιο της. Το NATO οικοδομεί, σήμερα, πάνω σε δύο σημαντικούς πυλώνες (*pillars*):

- την κοινή αίσθηση σκοπού (*sense of purpose*), αναφορικά με τις αξίες της ιδρυτικής του Συνθήκης και,
- τη σαφή καθοδήγηση των ΗΠΑ, εξ' αιτίας της δύναμης υπεροχής που διαθέτουν.

Ένα σημαντικό θέμα παραμένει ο στρατιωτικός εκσυγχρονισμός, μια προφανής προτεραιότητα που είναι όμως και μια συνεχής ανησυχία σε μια συμμαχία. Οι οικονομικοί πόροι είναι η μία διάσταση στον εκσυγχρονισμό, αφού οι σύμμαχοι πρέπει να πληρώσουν για νέες δυνάμεις, αλλά και να επινοήσουν

τρόπους αντιμετώπισης των νέων εξόδων για την ανάληψη των νέων συλλογικών δράσεων²⁰². Επομένως η κοινή χρηματοδότηση (*common funding*), πιθανόν, να αφορά μόνο στις αποστολές εκείνες που εμπλέκονται όλοι οι σύμμαχοι. Οι συνασπισμοί που υποστηρίζονται από το NATO, μπορεί, κατά τρόπο επωφελή, να συνεχίζουν να επιχειρούν σύμφωνα με την παλαιά αρχή ότι το κόστος πηγαίνει εκεί που ανήκει (*the burden lies where it belongs*). Οι νέοι παγκόσμιοι συνεταιρισμοί είναι ένα ζήτημα, το οποίο αντικατοπτρίζει το ενδιαφέρον του NATO να διευκολύνει τη συνεργασία με τα κράτη εκείνα που συμμετέχουν μαζί του σε συγκεκριμένες αποστολές.

Η υπερβολική διεύρυνση του NATO θα είχε σοβαρές επιπτώσεις πάνω στην ομαλή πορεία της Συμμαχίας: ένα μεγάλο NATO θα χάσει την αίσθηση του σκοπού και θα γίνει ένα όργανο εξυπηρέτησης των συνασπισμών, οι οποίοι, τις περισσότερες φορές, εξυπηρετούν την πολιτική της υπερδύναμης, των ΗΠΑ. Ένα NATO, οικοδομημένο πάνω στην ατλαντική κοινότητα, θα διατηρήσει την κοινή αίσθηση σκοπού και έτσι θα μπορεί να εξασφαλίζει τη συγκρότηση συνασπισμών κρατών, μέσα στο πλαίσιο μιας πραγματικής συμμαχίας. Οι σωστές επιλογές δεν είναι εύκολες, αφού αφορούν σε οικονομικούς πόρους, στα γεωγραφικά όρια δράσης της συμμαχίας, και στο στρατηγικό όραμα, όμως, είναι απαραίτητες για να διασφαλίσουν μια συνεχή ανανέωση του NATO, στην κατεύθυνση, όχι μόνο επιβίωσης, αλλά και ουσιαστικής προσφοράς του στη διεθνή ασφάλεια.

3. Θ. Η Νέα Στρατηγική Κατεύθυνση

Το στρατηγικό δόγμα το οποίο υιοθετήθηκε στη Σύνοδο της Ρώμης, το Νοέμβριο του 1991²⁰³, καθόρισε μια ευρεία προσέγγιση σχετικά με την ασφάλεια, στη βάση του διαλόγου, της συνεργασίας και της διατήρησης μιας συλλογικής αμυντικής ικανότητας. Συνδύασε τα πολιτικά και στρατιωτικά στοιχεία της συμμαχικής πολιτικής ασφάλειας, προωθώντας ένα πλαίσιο συνεργασίας με τους νέους εταίρους στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη. Το δόγμα προέβλεπε μειωμένη έμφαση στα πυρηνικά όπλα, αλλά και ουσιαστικές αλλαγές για τις

²⁰² Βλ., Ραγιές, *Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής Συμμαχίας*.

ενοποιημένες στρατιωτικές δυνάμεις του NATO (*integrated military forces*), όπως:

- σημαντικές μειώσεις στο μέγεθος,
- σημαντικές μειώσεις στην ετοιμότητα,
- βελτίωση της κινητικότητας, ευελιξίας και προσαρμοστικότητας και,
- αυξημένη χρήση πολυεθνικών σχηματισμών.

Επιπλέον, ελήφθησαν μέτρα προσαρμογής της στρατιωτικής δομής διοίκησης, καθώς και των διευθετήσεων – δομών αμυντικού σχεδιασμού, ειδικότερα υπό το πρίσμα των μελλοντικών απαιτήσεων για επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων και διατήρησης της ειρήνης (*crisis management & peacekeeping*)²⁰⁴. Στο πλαίσιο αυτό, προσδιορίστηκαν τρεις (3) περιοχές δράσης:

- θεσμικό- πολιτικό πλαίσιο ανάπτυξης σχέσεων του NATO και των κρατών-συνεταίρων στην Αν. και Κ. Ευρώπη,
- ανάπτυξη συνεργασίας στον στρατιωτικό τομέα- τομέα άμυνας και,
- ρόλος του NATO στους τομείς διαχείρισης κρίσεων και διατήρησης της ειρήνης

Οι διαβουλεύσεις και η συνεργασία, στο πλαίσιο του Βόρειο- Ατλαντικού Συμβουλίου Συνεργασίας (NACC) ήσαν ευρείες και εστιάστηκαν, κυρίως, σε πολιτικά ζητήματα και ζητήματα ασφάλειας, όπως, επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης, έλεγχος των εξοπλισμών και αφοπλισμός, αμυντικός σχεδιασμός 'κ στρατιωτικά ζητήματα, ζητήματα πολιτικο- στρατιωτικών σχέσεων, μετατροπή των αμυντικών βιομηχανιών, αμυντικές δαπάνες-αμυντικοί προϋπολογισμοί, σχεδιασμός πολιτικής, κ.α.. Στη 17η Σύνοδο Κορυφής του NATO στην Κωνσταντινούπολη (2004), παρουσιάστηκε μια ουσιαστική νέα διατλαντική ατζέντα συνεργασίας ²⁰⁵. Τα μέτρα που συμφωνήθηκαν προωθούσαν τη

²⁰³ Βλ., NATO/ North Atlantic Council, Rome, 7-8 November, 1991.

²⁰⁴ Βλ., "NATO Military Structure," *NATO Briefing* (August 2005); "Improving Capabilities to meet new Threats," *NATO Briefing* (October, 2006).

²⁰⁵ Στη Σύνοδο επιβεβαιώθηκε η πρωτοβουλία της Συνόδου της Πράγας (2002) περί της Δέσμευσης Ικανοτήτων (*Prague Capabilities Commitment/ PCC*). Βλ., *Improving Capabilities to meet new Threats*, 6. Στη Σύνοδο της Πράγας, αποφασίστηκε, πέραν της PCC, η σύσταση της Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης (NATO NRF), νέες δομές διοίκησης και υιοθετήθηκε το Δόγμα Αντιμετώπισης της Τρομοκρατίας (*NATO Military Concept for Defence against Terrorism/ DATMC*). Βλ., *Improving Capabilities to meet new Threats*, 5.

διαδικασία μετασχηματισμού που δρομολογήθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Πράγας το 2002 και προανήγγελλαν μια αλλαγή στις προτεραιότητες της Συμμαχίας σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής -επιβεβαιώνοντας για άλλη μία φορά τον αυξανόμενο παγκόσμιο ρόλο του NATO. Με αυτόν τον τρόπο, η Σύνοδος έχει μείνει ως ένα ορόσημο στην εξέλιξη του NATO μετά τον ψυχρό πόλεμο. Οι ηγέτες της Συμμαχίας ενίσχυσαν τη διαρκή σημασία του διατλαντικού δεσμού και των κοινών διατλαντικών αξιών και επεδίωξαν να οικοδομήσουν γέφυρες συνεργασίας με άλλες περιοχές. Αποφάσισαν να διευρύνουν το σκοπό και τη φύση των συμμαχικών επιχειρήσεων, κατοχυρώνοντας μια ισχυρή σύνδεση μεταξύ των πολιτικών δεσμεύσεων και της διαθεσιμότητας στις αναγκαίες δυνάμεις για την υλοποίησή τους. Έλαβαν μέτρα για τη βελτίωση των δυνατοτήτων της Συμμαχίας, έτσι ώστε να ανταποκριθεί στις ευρύτερες προκλήσεις ασφάλειας –ειδικά, στις απειλές που θέτει η τρομοκρατία. Ενέκριναν πρωτοβουλίες για την ενίσχυση των σχέσεων με τους υπάρχοντες εταίρους, συμπεριλαμβάνοντας τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία και σφυρηλάτησαν σχέσεις με νέους εταίρους -ειδικά στην ευρύτερη Μέση Ανατολή.

Μπορεί να τεθεί μια ευθεία γραμμή ανάμεσα στην ατζέντα της Κωνσταντινούπολης (2004) και στις Διακηρύξεις της Συμμαχίας, στα τέλη του ψυχρού πολέμου (Λονδίνο και Ρώμη, 1990 και 1991), στις οποίες οι συμμαχικοί ηγέτες δεσμεύτηκαν να μετατρέψουν τη Συμμαχία σε ένα παράγοντα αλλαγής και σχεδίασαν την πορεία για τον μετασχηματισμό του NATO, μετά τον ψυχρό πόλεμο ²⁰⁶. Η κρίση στις διατλαντικές σχέσεις λόγω του Ιράκ (2003) δεν προκάλεσε μόνον ένα ρήγμα μεταξύ των ΗΠΑ και των NATOικών κρατών της Ευρώπης (*transatlantic*), αλλά και μεταξύ των ίδιων των ευρωπαϊκών κρατών (*intra-European*). Αν και θα ήταν ουτοπιστική μια εκτίμηση ότι οι διατλαντικές σχέσεις είναι δυνατόν να επιστρέψουν στο *status quo* που υπήρχε πριν από τον πόλεμο στο Ιράκ, στη Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης άρχισε να αναδύεται μια

²⁰⁶ Στα χρόνια που μεσολάβησαν, η Συμμαχία προόδευσε σημαντικά μέσα από τις αποφάσεις που λήφθηκαν στις Συνόδους Κορυφής της Μαδρίτης (1997), της Ουάσιγκτον (1999), της Πράγας (2002) και της Κωνσταντινούπολης (2004) -οι οποίες και αποτελούν ορόσημο στην προσαρμογή και μεταμόρφωσή της, για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις

καινούργια διατλαντική πραγματικότητα, η οποία είχε ως αποτέλεσμα να ανοίξει ο δρόμος για ένα πιο ισχυρό συνεταιρισμό μεταξύ των δύο πλευρών του Ατλαντικού, ο οποίος βασίζεται στο ρεαλισμό των κοινών συμφερόντων ασφαλείας και σε ένα εύκολα εφαρμόσιμο πλαίσιο ανάληψης για κοινή δράση.

Το ουσιαστικό θέμα της αναδυόμενης διατλαντικής συναίνεσης, όπως παρουσιάστηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Κωνσταντινούπολης, είναι η κοινή άποψη ότι η ύπαρξη σταθερότητας (και) πέρα από τον ευρωατλαντικό χώρο είναι ουσιώδης για την ασφάλεια των κ-μ του NATO. Οι δεσμεύσεις για το Αφγανιστάν και για το Ιράκ είναι η απόδειξη της νέας αυτής συναίνεσης, η οποία εμπεριέχει και τη διεύρυνση του ορίζοντα του NATO πέρα από την Ευρώπη και θα αναγκάσει τη Συμμαχία να αναπτύξει τις δυνατότητες, ώστε να διασφαλίσει ότι είναι κατάλληλα προετοιμασμένη και εξοπλισμένη για αυτού του είδους τις επιχειρήσεις. Στο μεγαλύτερο μέρος της περιόδου μετά τον ψυχρό πόλεμο, το NATO επικεντρώθηκε στη σφυρηλάτηση συνεταιρισμών με τους πλέον κοντινούς του γείτονες στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και στην ανοικοδόμηση της σταθερότητας στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Οι διαδικασίες διεύρυνσης (της ΕΕ και) του NATO επέκτειναν τη ζώνη σταθερότητας στην Ευρώπη ακόμη περισσότερο προς τα ανατολικά, ενώ δημιούργησαν ακόμη μεγαλύτερες ευκαιρίες για την ανάπτυξη νέων συνεταιρισμών με κράτη που βρίσκονται πιο μακριά. Η Ατλαντική Συμμαχία είχε τη δυνατότητα κατά τα τελευταία χρόνια να μειώσει συστηματικά τον αριθμό των στρατευμάτων της στις NATOϊκές επιχειρήσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία, αποδεσμεύοντας έτσι δυνάμεις για επιχειρήσεις πέρα από τον ευρωατλαντικό χώρο. Στην Κωνσταντινούπολη οι ηγέτες της Συμμαχίας συμφώνησαν να:

- ενισχύσουν τους υπάρχοντες συνεταιρισμούς εντός του πλαισίου του Ευρωατλαντικού Συμβουλίου Σύμπραξης και της Σύμπραξης για την Ειρήνη,
- καλέσουν τα επτά κράτη που συμμετέχουν στο Μεσογειακό Διάλογο της Συμμαχίας –Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Μαυριτανία, Μαρόκο και Τунησία– να εδραιώσουν ένα πιο φιλόδοξο και διευρυμένο συνεταιρισμό και,
- καλύψουν την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής με τη δρομολόγηση

της Πρωτοβουλίας Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης²⁰⁷.

Το NATO έχει επιδείξει πρόοδο στην κατεύθυνση μετασχηματισμού των στρατιωτικών του δυνατοτήτων, μετά τη Σύνοδο Κορυφής της Πράγας.

²⁰⁷ Ήδη στη Σύνοδο Κορυφής της Πράγας, η Συμμαχία παρουσίασε το Ατομικό Σχέδιο Δράσης της Σύμπραξης και το Σχέδιο Δράσης της Σύμπραξης εναντίον της Τρομοκρατίας. Τα προγράμματα αυτά, τα οποία είναι εξατομικευμένα στις ανάγκες των Εταίρων, όπως επίσης και το Σχέδιο Δράσης της Σύμπραξης για την Οικοδόμηση Αμυντικών Θεσμών, που αποφασίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη για να βοηθήσουν τους Εταίρους στην οικοδόμηση δημοκρατικά υπευθύνων αμυντικών θεσμών, αποτελούν τα βασικά εργαλεία με τα οποία η Συμμαχία θα κατευθύνει εκ νέου τις δραστηριότητες της Σύμπραξης για τα κράτη του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Οι ηγέτες της Συμμαχίας συμφώνησαν να διορίσουν έναν Ειδικό Αντιπρόσωπο για όλη την περιοχή και, στην πορεία, να τοποθετήσουν δύο αξιωματικούς συνδέσμους, έναν για κάθε περιοχή, οι οποίοι θα έχουν και την έδρα τους εκεί. Τα Εταιρικά κράτη και το NATO από κοινού αποφάσισαν να προσδιορίσουν συγκεκριμένους τομείς συνεργασίας, όπου η Συμμαχία μπορεί να προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις και υποστήριξη. Σε αυτούς τους τομείς συμπεριλαμβάνονται: η ασφάλεια των συνόρων, που συνδέεται με την παράνομη διακίνηση, η διακίνηση μικρών όπλων και ελαφρύ οπλισμού, το μοίρασμα πληροφοριών, η αμυντική μεταρρύθμιση, οι αμυντικοί προϋπολογισμοί και ο αμυντικός σχεδιασμός, οι πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις (*civil-military relations*), η πρόσβαση στην εκπαίδευση και, η διαλειτουργικότητα -για τη συμμετοχή σε NATOϊκές επιχειρήσεις υποστήριξης της ειρήνης. Η λειτουργική αυτή προσέγγιση στην έννοια του συνεταιρισμού, η ανάπτυξη συνεργασίας σε καθαρά τεχνικούς τομείς, όπου υπάρχει κοινό συμφέρον και ανάγκη, σχεδιάστηκε για να βοηθήσει τους Εταίρους να καταπολεμήσουν την απειλή της τρομοκρατίας και για να προωθήσουν την περιφερειακή σταθερότητα και ασφάλεια. Προσκαλώντας τα κράτη του Μεσογειακού Διαλόγου να δημιουργήσουν έναν πιο φιλόδοξο και διευρυμένο συνεταιρισμό, το NATO επιδίωκε να προωθήσει την σχέση του με τα κράτη αυτά πέρα από τον διάλογο και με αυτόν τον τρόπο να συνεισφέρει στην περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα μέσα από ισχυρότερη πρακτική συνεργασία (*from dialogue to cooperation*). Παρομοίως, η Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης επιδίωκε να προωθήσει την πρακτική συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα κράτη στην ευρύτερη Μέση Ανατολή, αρχίζοντας με τα κράτη του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου, για να ενισχύσει την ασφάλεια και την σταθερότητα μέσα από μια νέα ανάμειξη στην περιοχή. Η γεωγραφική αλλαγή στην εστίαση των συνεταιρισμών του NATO γίνεται εμφανής στις επιχειρήσεις και καταδεικνύεται από τις νέες του δεσμεύσεις (Αφγανιστάν και Ιράκ). Στο Αφγανιστάν, όπου το NATO ηγείται της Διεθνούς Δύναμης Βοήθειας για Ασφάλεια (ISAF) από τον Αύγουστο του 2003, οι ηγέτες της Συμμαχίας συμφώνησαν να συνεχίσουν να διευρύνουν την παρουσία του NATO στη χώρα μέσω της δημιουργίας επιπλέον Περιφερειακών Ομάδων Ανασυγκρότησης (PRTs), μεικτών πολιτικο-στρατιωτικών ομάδων που εργάζονται για να επεκτείνουν την εξουσία της κεντρικής κυβέρνησης και για να διευκολύνουν την ανάπτυξη και την ανοικοδόμηση, καθώς και να παράσχουν τα απαραίτητα στρατεύματα και εξοπλισμό για την επέκταση αυτή. Για να αρθούν στο ύψος της πρόκλησης των αποστολών στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ -και πιθανόν και πέραν του Ευρωατλαντικού χώρου-, οι Σύμμαχοι οφείλουν να συνεχίσουν να μεταρρυθμίζουν τις Ένοπλες τους Δυνάμεις, έτσι ώστε να είναι ικανές να αναπτύσσονται γρήγορα και σε απομακρυσμένες περιοχές, αλλά και να διατηρούνται για ικανό χρονικό διάστημα.

Εκσυγχρόνισε τη δομή διοίκησης και δημιούργησε τη *Συμμαχική Διοίκηση Μετασχηματισμού (Allied Command Transformation/ ACT)*²⁰⁸ για να διατηρήσει τον ρυθμό της μεταρρύθμισης, αλλά και για να μεταφέρει την επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις στα άλλα κράτη- μέλη του NATO. Σε συμφωνία με τη *Δέσμευση Δυνατοτήτων* της Πράγας, πραγματοποιήθηκε πρόοδος στον τομέα των στρατηγικών θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών, στον εναέριο ανεφοδιασμό, όπως επίσης και στην ανάπτυξη ενός *Συμμαχικού Συστήματος Επιτήρησης Εδάφους*. Επιπλέον, η *Πολυεθνική Χημική, Βιολογική, Ραδιολογική και Πυρηνική Ταξιαρχία του NATO (NATO CBRN Defence Battalion)*²⁰⁹ ήταν πλήρως επιχειρησιακή μέχρι τη Σύνοδο Κορυφής της Κωνσταντινούπολης και η *Δύναμη Αντίδρασης του NATO* έχει, ήδη, μια αρχική επιχειρησιακή δυνατότητα. Οικοδομώντας πάνω στις πρωτοβουλίες που συμφώνησαν στην Πράγα, οι ηγέτες του NATO στην Κωνσταντινούπολη ενέκριναν νέους, υψηλού επιπέδου, πολιτικούς στόχους για τις δυνάμεις της Συμμαχίας. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι μελλοντικά τα μέλη του NATO θα αυτοδεσμευτούν στην ανάπτυξη και διατήρηση υψηλότερης αναλογίας δυνάμεων, στις συμμαχικές επιχειρήσεις, διασφαλίζοντας, έτσι, αποτελεσματικά, ότι το NATO διαθέτει, ανά πάσα στιγμή, δυνάμεις και πόρους που συγκεντρώνονται από κοινού (*standing forces*).

Το NATO ενέκρινε αλλαγές στις διαδικασίες αμυντικού σχεδιασμού και δημιουργίας δυνάμεων (*force generation*), στην κατεύθυνση σύνδεσης μιας πολιτικής συμφωνίας για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας επιχείρησης. Επίσης οι ηγέτες της Συμμαχίας συμφώνησαν να αναπτύξουν μια σειρά δυνατοτήτων, υψηλής τεχνολογίας, για την προστασία τόσο των πολιτών όσο και των στρατιωτικών δυνάμεων από τρομοκρατικές επιθέσεις²¹⁰. Με δεδομένη τη δοκιμασία του NATO και την προφανή ρήξη στην πολιτική αλληλεγγύη αναφορικά με την απόφαση για την εκστρατεία στο Ιράκ, είναι αξιοθαύμαστο από πολλές πλευρές πόσο μακριά προχώρησε η Συμμαχία στην περίοδο που

²⁰⁸ Βλ., *Improving Capabilities to meet new Threats*, 11.

²⁰⁹ *Ibid*, 3.

²¹⁰ Αυτές συμπεριλαμβάνουν άμυνες εναντίον όπλων μαζικής καταστροφής, προστασία αεροπλάνων από πυραύλους που εκτοξεύονται από τον ώμο ενός ανθρώπου, προστασία των ελικοπτέρων, προστασία των λιμένων και των πλοίων, άμυνες εναντίον αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών και βελτιωμένη ανίχνευση ναρκών.

μεσολάβησε. Και ενώ πολλές από τις πρωτοβουλίες που δρομολογήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη αποτελούν στην πραγματικότητα ενισχυτικά μέτρα, η Συμμαχία, σήμερα, είναι σε καλύτερη κατάσταση από ό,τι οι περισσότεροι αναλυτές είχαν προβλέψει, ενώ παρέχει και μια φιλόδοξη ατζέντα για διατλαντική συνεργασία και δράση επικεντρωμένη στους ενισχυμένους και νέους συνεταιρισμούς και τις επιχειρήσεις πέρα από τον ευρωατλαντικό χώρο. Σύμφωνα με τα λόγια του ΓΓ/ NATO, *Jaap de Hoop Scheffer*, πριν τη Σύνοδο Κορυφής της Κωνσταντινούπολης:

...το NATO, επιτέλους, μεταμορφώνεται σε ένα πλαίσιο για διατλαντική δράση εκεί όπου το απαιτούν τα συμφέροντά μας για την ασφάλεια²¹¹.

3. 1. Οι Διατλαντικές Σχέσεις μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Μετά τον ψυχρό πόλεμο η ασφάλεια της δυτικής Ευρώπης και η παρουσία των αμερικανών στη γηραιά ήπειρο αποτέλεσαν τις νέες στρατηγικές προτεραιότητες των ΗΠΑ²¹². Η Ατλαντική Συμμαχία, μετά από μια περίοδο διαβουλεύσεων και προβληματισμού, εδραιώθηκε ξανά ως ο κεντρικός πυλώνας της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Η οικονομική ενοποίηση της Ευρώπης και ιδιαίτερα η υιοθέτηση κοινού νομίσματος (ευρώ):

...έχει αρχίσει να δημιουργεί ανησυχίες στην άλλη πλευρά τον Ατλαντικού, αφού αυτό μπορεί να οδηγήσει την Ευρώπη σε μια πορεία αντίθετη από αυτή του ατλαντικού συνεταιρισμού των τελευταίων πέντε δεκαετιών²¹³⁻²¹⁴.

²¹¹ Βλ., Opening statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the press Conference after the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and Government.

²¹² Βλ., Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα* (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), 139. Επίσης, C. A. Wallander, "Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War," *International Organization* 54/ 4 (2000): 705-735; J. L. Gaddis, "History, Grand Strategy, and NATO Enlargement," *Survival* 40/1 (1998): 145-151; Ronald D. Asmus, Richard L. Kugler, and F. Stephen Larrabee, "Building a New NATO," *Foreign Affairs* 72/ 4 (1993): 28-40.

²¹³ Δήλωση του H. Kissinger. Βλ., William Pfaff, "The Coming Clash of Europe with America," *World Policy Journal* 15/ 4 (Winter 1998-99): 2.

²¹⁴ Μερικοί αμερικανοί πολιτικοί και αναλυτές πιστεύουν ότι η ΟΝΕ και το ευρώ θα καταστήσουν την Ευρώπη οικονομικά ισότιμη με τις ΗΠΑ και προτείνουν τη δημιουργία μιας διατλαντικής πολιτικής και οικονομικής ένωσης που θα επεκτείνεται μέχρι και την κεντρική και την ανατολική Ευρώπη ενσωματώνοντας, αν όχι

Στον οικονομικό και χρηματοοικονομικό τομέα, μεγάλο πρόβλημα αποτελεί και η δημιουργία μονοπωλίων σε στρατηγικούς τομείς, τα οποία πιέζουν τις δύο πλευρές του Ατλαντικού σε σφοδρό ανταγωνισμό σε τομείς όπως:

- η αμυντική βιομηχανία,
- η αεροναυπηγική,
- η υψηλή τεχνολογία,
- τα δορυφορικά προγράμματα²¹⁵,
- η πληροφορική και οι νέες τεχνολογίες²¹⁶.

Η άλλη πλευρά του Ατλαντικού έχει συνειδητοποιήσει ότι, παρά την απουσία μιας αυθεντικής κοινής ευρωπαϊκής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής, έχει διαμορφωθεί ένα κοινό ευρωπαϊκό συμφέρον αναφορικά με:

- την επιτυχία του ευρώ,
- την ανεξαρτησία της ευρωπαϊκής (αμυντικής και εμπορικού τομέα, βιομηχανίας),
- την ασφάλεια των ευρωπαϊκών επενδύσεων,
- τον δυναμισμό και την επιτυχία της τεχνολογίας και,
- την επέκταση του εμπορίου της.

Σύμφωνα με τις ΗΠΑ, ο εντεινόμενος οικονομικός και τεχνολογικός ανταγωνισμός ανάμεσα στις ίδιες και την Ευρώπη αναμένεται ότι θα λειτουργήσει ως κίνητρο για την επίσπευση της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης²¹⁷. Ο φόβος και η αμηχανία από την οικονομική πρόκληση που δημιουργούν η ONE και το ευρώ στα αμερικανικά συμφέροντα έχουν

αντικαθιστώντας, την Ευρωπαϊκή Ένωση. Βλ., Αρβανιτόπουλος, *Η Αμερικανική Εξωτερική*, 140-142.

C. Βλ., Fred Bergsten, "America and Europe: Clash of the Titans?," *Foreign Affairs*, 78/ 2 (March- April 1999): 20-35. Υπάρχουν, πάντως, και εκείνοι που πιστεύουν ότι το ευρώ θα φέρει εντάσεις και συγκρούσεις ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη.

Βλ. Martin Feldstein, "EMU and International Conflict," *Foreign Affairs* 76/ 6 (November-December 1997): 60-74.

²¹⁵ Βλ., G. Lindstrom, and G. Giovanni, "The Galileo Satellite System and its Security Implications," *ISS Occasional Paper* 44 (April 2003).

²¹⁶ Βλ., Lester Thurow, "Asia: The Collapse and the Cure," *New York Review of Books* (February 5, 1998): 26.

²¹⁷ Βλ., Αρβανιτόπουλος, *Η Αμερικανική Εξωτερική*, 139-141.

δημιουργήσει ένα κλίμα ευρωσκεπτικισμού στις ΗΠΑ ²¹⁸. Η αμερικανική αντίδραση στο ευρώ είναι χαρακτηριστική: την αρχική αδιαφορία διαδέχθηκε η προφητεία ότι το νόμισμα αυτό δεν θα είχε καμιά τύχη και στη συνέχεια οι προειδοποιήσεις για τους κινδύνους που εγκυμονεί για την ηγεμονία του δολαρίου²¹⁹. Όπως το αντιαμερικανικό κλίμα στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου λειτούργησε ανασταλτικά για την Ατλαντική Συμμαχία, έτσι και ο ευρωσκεπτικισμός των ΗΠΑ απειλεί τη διατλαντική συνεργασία μετά τον ψυχρό πόλεμο. Η αμερικανική κριτική όμως διχάζεται: όταν η Ευρώπη κάνει βήματα προς την πολιτική ολοκλήρωση, συναντά την αντίδραση των ΗΠΑ, οι οποίες προτιμούν μια πιο χαλαρή Ευρώπη, με πολλά κέντρα αποφάσεων, στην οποία μπορούν ευκολότερα να ασκούν επιρροή, όμως, από την άλλη, όταν η Ευρώπη κάνει βήματα προς τα πίσω, κατηγορείται για έλλειψη βούλησης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η κριτική των ΗΠΑ σε θέματα άμυνας και ασφάλειας. Η αδυναμία των ευρωπαίων να αντιμετωπίσουν τη γιουγκοσλαβική κρίση -ιδίως μετά τις διακηρύξεις του 1991-, απετέλεσε την αφορμή για σκληρή κριτική²²⁰. Από την άλλη πλευρά, πολλές αμερικανικές κυβερνήσεις έχουν φέρει εμπόδια στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα, τόσο κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, όσο και στη μετά αυτόν. Ένα άλλο σημείο σταθερής κριτικής των ΗΠΑ προς τους ευρωπαίους αφορά στη συνεισφορά της Ευρώπης στον αμυντικό προϋπολογισμό της Συμμαχίας²²¹. Συχνά, η επιλεκτική χρήση στατιστικών στοιχείων δημιουργεί λανθασμένες εκτιμήσεις. Ενώ αληθεύει ότι το σύνολο των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO φτάνει τα 2/3 του αμυντικού προϋπολογισμού των ΗΠΑ, η συνολική οικονομική συνεισφορά των ευρωπαίων στον τομέα της ασφάλειας (δράσης ευρύτερης αυτής της άμυνας), είναι πολύ μεγαλύτερη ²²². Οι ΗΠΑ παροτρύνουν την Ευρώπη να επιδείξει μεγαλύτερη συλλογικότητα σε θέματα άμυνας και εξωτερικής πολιτικής, απαιτώντας όμως

²¹⁸ Βλ., William Wallace and Jan Zielonka, "Misunderstanding Europe," *Foreign Affairs* 77/6 (November- December 1998): 65-80.

²¹⁹ *Ibid.*, 67.

²²⁰ Σύμφωνα με τον R. Holbrook, η συμφωνία στο Βοσνιακό επιτεύχθηκε, ενώ η Ευρώπη κοιμόταν. Βλ., Wallace and Zielonka, *Misunderstanding Europe*, 71.

²²¹ Βλ., Αρβανιτόπουλος, *Η Αμερικανική Εξωτερική*.

²²² Βλ., Wallace and Zielonka, *Misunderstanding Europe*, 72.

από τους ευρωπαίους να ζητούν την έκκριση των ΗΠΑ πριν αναλάβουν οποιαδήποτε πρωτοβουλία τους τομείς αυτούς²²³.

Η επιχείρηση *Operation Allied Force /OAF (Kosovo, 1999)*, κατέδειξε με σαφήνεια το χάσμα ανάμεσα στις δύο πλευρές του Ατλαντικού: αν η κρίση στη Βοσνία (1995) έδρασε καταλυτικά στη διεύρυνση του NATO και εδραίωσε τη Συμμαχία ως τον κεντρικό πυλώνα της ευρωπαϊκής ασφάλειας, υποθηκεύοντας την ευρωπαϊκή ασφάλεια στο ατλαντικό πλαίσιο, μια άλλη πτυχή της γιουγκοσλαβικής κρίσης, το *Kosovo*, έδρασε καταλυτικά, καταδεικνύοντας την αμυντική ανεπάρκεια και αδυναμία της ενωμένης Ευρώπης (ευρωπαϊκού στρατιωτικού πυλώνα του NATO). Η Ευρώπη δεν θα κατόρθωνε ποτέ να αντιμετωπίσει τους πολέμους στα Βαλκάνια που προκάλεσε ο *Milosevic* χωρίς τη βοήθεια των ΗΠΑ²²⁴. Η επιχείρηση στο *Kosovo* επιβεβαίωσε το μεγαλύτερο φόβο ότι πλησιάζει η ημέρα που οι ΗΠΑ και οι ευρωπαίοι σύμμαχοι δεν θα είναι σε θέση να πολεμούν στο ίδιο πεδίο μάχης²²⁵. Κατέδειξε, επίσης, το ευρωπαϊκό έλλειμμα (*deficiency*) στον τομέα της εξωτερικής 'κ αμυντικής πολιτικής -ιδιαίτερα σε μια εποχή αύξησης των ηγεμονικών τάσεων των ΗΠΑ²²⁶. Ο πόλεμος στο *Kosovo* δημιούργησε κίνητρα και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού για μια Νέα Μεγάλη Διαπραγμάτευση (*New Grand Bargain*).

²²³ *Ibid*, 76.

²²⁴ Βλ., John C. Hulsman, "The Guns of Brussels: Burden Sharing and Power Sharing with Europe," *Policy Review* (June- July 2000): 43-4.

²²⁵ Δήλωση του γερμανού στρατηγού Klaus Noimann, πρ. προέδρου της Στρατιωτικής Επιτροπής του NATO.

²²⁶ Η απάντηση σ' αυτό το έλλειμμα, παραδόξως, δεν ήρθε από τους συνήθεις υπόπτους γάλλους και γερμανούς, αλλά από τους ευρωσκεπτικιστές βρετανούς, εξαιτίας άλλωστε των οποίων η μεταψυχροπολεμική ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική είχε εκ νέου εκχωρηθεί στο ατλαντικό πλαίσιο του NATO. Στην αγγλογαλλική διάσκεψη του *Saint Malo*, το 1998, οι Βρετανοί για πρώτη φορά δεν λειτούργησαν ως τροχοπέδη της *Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ESDP)*. Αντίθετα, ο βρετανός πρωθυπουργός *Blair* πρότεινε ανεξάρτητη στρατιωτική δράση στο πλαίσιο της ΕΕ. Έκτοτε η πρωτοβουλία του *Blair* για μια ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική για τη διαχείριση ευρωπαϊκών κρίσεων, η οποία δεν θα αντιγράφει τις δομές και τις δυνατότητες του NATO αλλά θα διαθέτει πόρους σε ευρωπαϊκές στρατιωτικές επιχειρήσεις, οριοθέτησε τον πολιτικό διάλογο για ζητήματα ασφάλειας και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, συμπεριλαμβανομένων όλων των διασκέψεων από την Ουάσινγκτον έως την Κολωνία και από το *Helsinki* έως τη *Feira*. Ο *Blair*, αίφνης, έχει τεθεί επικεφαλής του ευρωπαϊκού κινήματος προς την κατεύθυνση μιας πιο ισότιμης υπερατλαντικής συνεργασίας στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Βλ., Μαργαρίτα Μαθιοπούλου, "Για Μια Νέα

Μετά το *Kosovo*, οι ΗΠΑ ζητούν από τους ευρωπαίους να ενισχύσουν την οικονομική και στρατιωτική τους συνεισφορά στη Συμμαχία, ενώ οι ευρωπαίοι, με δεδομένη την παρούσα αδυναμία τους για την ανάπτυξη αυτόνομης ευρωπαϊκής άμυνας, αντιτείνουν (!) σε μια μεγαλύτερη συμμετοχή τους στη διοίκηση της Συμμαχίας. Οι ΗΠΑ ισχυρίζονται ότι ο αμυντικός προϋπολογισμός της Ευρώπης ανέρχεται περίπου στα 2/3 του δικού τους, ωστόσο η Ευρώπη παράγει λιγότερο από το 1/4 της πολεμικής δύναμης (*war-making capacity*), την οποία είναι σε θέση αυτές να αναπτύξουν²²⁷, ενώ ισχυρίζονται ότι το τεχνολογικό κενό ανάμεσα στις δύο πλευρές ολοένα και διευρύνεται, καθώς οι ΗΠΑ δαπανούν περίπου τετραπλάσια ποσά από όσα οι ευρωπαίοι για αμυντική έρευνα και ανάπτυξη. Αναφορικά με τη Νέα Μεγάλη Διαπραγμάτευση, οι ευρωπαίοι θα πρέπει να συμφωνήσουν να εκσυγχρονίσουν τις ΕΔ τους, αυξάνοντας τις αμυντικές δαπάνες στο 3 % του ΑΕΠ, ετησίως (ενώ, σε αντάλλαγμα), οι ΗΠΑ θα πρέπει να συμφωνήσουν ως προς την αναδόμηση των ΝΑΤΟϊκών διοικήσεων με επίκεντρο τη νότια διοίκηση²²⁸. Αν οι ευρωπαίοι την αποδεχθούν και:

- εκσυγχρονίσουν τις ΕΔ,
- αυξήσουν τις αμυντικές δαπάνες²²⁹ και,
- προμηθευτούν περισσότερα οπικά συστήματα υψηλής τεχνολογίας,

τότε οι ΗΠΑ δεν θα πρέπει να διστάσουν να θέσουν τη νότια διοίκηση υπό τις εντολές ευρωπαίου διοικητή. Επίσης, ευρωπαίοι θα μπορούν να τεθούν επικεφαλής της Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης του ΝΑΤΟ (NATO NRF)²³⁰, όπως και σε διάφορες υποδιοικήσεις.

Όλα αυτά, βέβαια, υπό την προϋπόθεση ότι η κοινή ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας και ασφάλειας θα είναι σχεδιασμένη έτσι ώστε να ενισχύει το

Μεγάλη Ιδέα στην Ευρώπη," *Εμφαση* (Φθινόπωρο 2000): 32.

²²⁷ Οι αμυντικές δαπάνες των ΗΠΑ για το 1998 ανήλθαν στο 3,2% του ΑΕΠ, ενώ της Γαλλίας στο 1,8%, της Μεγάλης Βρετανίας στο 2,7%, της Ιταλίας στο 2%, της Γερμανίας στο 1,5% και της Ισπανίας στο 1,3%.

²²⁸ Την AFSOUTH. Βλ., John Hulsman, "A Grand Bargain with Europe," *The Heritage Foundation Executive Memorandum* 643 (January 24, 2000): 2.

²²⁹ Βλ., NATO and non- NATO Europe, *The Military Balance* 2002-2003, IISS, σσ. 248-249.

NATO και όχι να αποτελέσει την αρχή δημιουργίας ενός ξεχωριστού αμυντικού οργανισμού. Είναι εμφανές ότι, παρά τον ενρωσκεπτικισμό που εκδηλώνεται στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, έχει αρχίσει να διαμορφώνεται μια συναίνεση για την ανάγκη θεσμοθέτησης ενός νέου ατλαντικού συνεταιρισμού (*new transatlantic partnership*), ο οποίος θα στηρίζεται, για τα θέματα ασφάλειας και άμυνας, στο NATO, ενώ θα προωθεί κοινά οικονομικά συμφέροντα μέσα από τη συνεργασία ΗΠΑ -ΕΕ. Το NATO οφείλει να προχωρήσει σε μια αναμόρφωση, έτσι ώστε να αποκτήσει ένα παγκόσμιο ρόλο εκτός της περιοχής ευθύνης του. Η πρόταση των ΗΠΑ, ουσιαστικά, υποστηρίζει ότι:

....το ζήτημα της άμυνας της Ευρώπης ή η ανάγκη αντιμετώπισης κρίσεων, όπως η γιουγκοσλαβική, δεν συνιστούν επαρκή λόγο διατήρησης της Συμμαχίας, αλλά απαιτείται, πέραν αυτών, και η ανάληψη της προστασίας και προώθησης των κοινών ατλαντικών συμφερόντων πέρα από την Ευρώπη...στο πλαίσιο του NATO οι Ευρωπαίοι θα πρέπει να αναπτύξουν τον ευρωπαϊκό αμυντικό πυλώνα²³¹.

Στον οικονομικό τομέα, η κοινή ατζέντα του νέου ατλαντικού συνεταιρισμού συμπεριλαμβάνει:

- την πλήρη κατάργηση δασμών,
- την εναρμόνιση μακροοικονομικών πολιτικών και,
- τη διαμόρφωση κοινής στρατηγικής σε θέματα ενεργειακής και τεχνολογικής ασφάλειας²³².

3. κ. Η Ασυμμετρία στην Ανάπτυξη Στρατιωτικών Ικανοτήτων

Η διπλωματία που προηγήθηκε του πολέμου του Ιράκ αλλά και η ίδια η εκστρατεία αποκάλυψαν θεμελιώδεις διαφορές στις πολιτικές απόψεις μεταξύ των πυλώνων της Συμμαχίας, του ευρωπαϊκού (Γαλλία, Γερμανία και ΗΒ) και των ΗΠΑ. Επίσης, ανέδειξαν μεγάλες διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων, καθώς και μεταξύ των μεγαλύτερων και των μικρότερων

²³⁰ Βλ., Improving Capabilities to meet new Threats, 9.

²³¹ Βλ., David C. Compert, and F. Stephen Larrabee, "Conclusion: Institutions and Policies," in *America and Europe: A Partnership for a New Era*, eds. David C. Compert, and F. Stephen Larrabee (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 233-242.

²³² Βλ., Gregory Treverton, "An Economic Agenda for the New Era," in *America and Europe: A Partnership*, eds. David C. Compert, and F. Stephen Larrabee, 51-79.

ευρωπαϊκών κρατών –διαφορές οι οποίες δεν αναμένεται να αποκατασταθούν σύντομα. Ο πόλεμος του Ιράκ αποκάλυψε, επίσης, την χωρίς προηγούμενο στρατιωτική ισχύ των συνδυασμένων δυνάμεων που είναι εκπαιδευμένες στα πρότυπα του NATO. Η απόδοση στο πεδίο της μάχης των δυνάμεων του συνασπισμού στην επιχείρηση *Iraqi Freedom* ήταν εκπληκτική: επιχείρησαν σχεδόν, ενιαία, στο πεδίο της μάχης και με μεγάλη ευκολία υλοποίησαν επιχειρήσεις σταθεροποίησης (*stabilization operations*) -οι οποίες ακολουθούν μετά από συγκρούσεις. Μικρότερες δυνάμεις του συνασπισμού (Αυστραλία και Πολωνία), τοποθετήθηκαν σε σημαντικούς υποστηρικτικούς ρόλους, χωρίς να υπάρξουν ατυχή περιστατικά, τα οποία υπήρχαν στο παρελθόν, στις συνδυασμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Ως αποτέλεσμα του πολέμου στο Ιράκ, η Ουάσιγκτων αρχίζει να κατανοεί το αυτονόητο: ότι χρειάζεται βοήθεια, ακόμη και αν είναι η μοναδική παγκόσμια υπερδύναμη. Η καθιέρωση της *Pax Americana* είναι αναπόφευκτη, όμως, η μονομερής εγγύηση της παγκόσμιας τάξης δεν είναι ρεαλιστική επιλογή. Επομένως, το ερώτημα, για τους αμερικανούς είναι ο τρόπος και ο βαθμός προσαρμογής του NATO, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις νέες στρατηγικές συνθήκες. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Συμμαχία είναι κατά πόσο οι παρούσες γεωπολιτικές διαφορές είναι ικανές να καταστρέψουν τις ικανότητες του NATO, ως στρατιωτικής βάσης για μελλοντικές επιχειρήσεις συνασπισμού. Στο πρόβλημα αυτό υπάρχουν λύσεις, αφού οι πολιτικές διαφορές μπορεί να τύχουν καλύτερης διαχείρισης: η αξία της Συμμαχίας ως προμηθευτή δύναμης (*force provider*) μπορεί να έχει γίνει τόσο μεγάλη, ώστε να είναι δυνατόν να αγνοηθούν οι πολιτικές διαφορές. Και, αντίστροφα, το αυξανόμενο κενό στις δυνατότητες μεταξύ των ΗΠΑ και της υπόλοιπης συμμαχίας (*capabilities gap widening*) μπορεί να επιδεινώσει τις πολιτικές διαφορές.

Οι ΗΠΑ μαζί με τους στενότερους εταίρους τους, εντός της συμμαχίας είτε θα καθοδηγήσουν τις μεταρρυθμίσεις που θα επιτρέψουν στο NATO να προσαρμοστεί στον κόσμο, μετά τον ψυχρό πόλεμο, ώστε να γίνει ένας συνέταιρος της *Pax Americana*, είτε η Συμμαχία θα σβήσει. Αν η Ουάσιγκτων επιτρέψει να σβήσει το NATO, θα πρέπει να δημιουργήσει κάποια άλλη θεσμική

βάση για την υποστήριξη των μελλοντικών συνασπισμών θέλησης (*coalitions of the willing and able*). Παρά το, όντως, υψηλό επίπεδο των αμερικανικών ΕΔ, αυτές παραμένουν μια, μόνο, δύναμη. Μία συνέπεια της αύξησης των δυνατοτήτων είναι ότι αναλογεί, πλέον, μεγαλύτερη ευθύνη στις ΗΠΑ, όσον αφορά τη διασφάλιση της σημερινής φιλελεύθερης διεθνούς τάξης, αυξάνοντας, όμως, έτσι, την πιθανότητα της στρατιωτικής υπεράναπτυξης τους. Η βελτίωση του γεωπολιτικού σχίσματος μεταξύ των ΗΠΑ και της Ευρώπης θα απαιτήσει χρόνο. Εδώ, δύο θέματα διχάζουν:

- η αντιμετώπιση των προβλημάτων του ισλαμικού κόσμου και,
- οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί η στρατιωτική δύναμη.

Παραμένει αναπάντητο το ερώτημα της προοπτικής του διατλαντικού στρατηγικού συνεταιρισμού. Πολλοί ευρωπαίοι συνεχίζουν να ζουν σε ένα κόσμο προ του δόγματος *Bush* και πιστεύουν ότι οι διεθνείς θεσμοί ή οι νομικές διευθετήσεις μπορούν να διατηρήσουν έναν ειρηνικό και φιλελεύθερο κόσμο που να ευημερεί -μια άποψη που μέχρι πρόσφατα ήταν ευρύτατα διαδεδομένη και ανάμεσα στους αμερικανούς-, παραμένουν διστακτικοί στη χρήση στρατιωτικής δύναμης, ειδικά στην αναζήτηση διευρυμένων στόχων, όπως εκείνους που επιδιώκουν οι ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή. Από μια αυστηρά αμερικανική άποψη, η διασπασμένη αυτή γεωπολιτική βάση αρκεί για να κάνει το ΝΑΤΟ ένα χρήσιμο εργαλείο της αμερικανικής πολιτικής και στρατηγικής, εφ' όσον η Συμμαχία μπορεί να μετασχηματίσει τις στρατιωτικές της δομές για να ξεπεράσει τη στρατιωτική αδυναμία της Ευρώπης. Παρότι η συνολική οικονομία της Ευρώπης ανταγωνίζεται εκείνη των ΗΠΑ, οι ευρωπαϊκές δαπάνες για στρατιωτική ισχύ είναι λιγότερες από το ήμισυ εκείνων των ΗΠΑ.

Δεν έχει υπάρξει οποιαδήποτε οργανωμένη προσπάθεια για τον μετασχηματισμό των ευρωπαϊκών ΕΔ, για αυτές τις νέες αποστολές ή για την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Συνδυασμένες, οι πολλές αυτές μικρότερες σχετικές αδυναμίες συγχωνεύονται για να δημιουργήσουν ένα τεράστιο κενό στις δυνατότητες μεταξύ των δυνάμεων των ΗΠΑ και ακόμη των άλλων πλέον σύγχρονων δυνάμεων του ΝΑΤΟ. Αυτό είναι ένα πρόβλημα που έχει τις ρίζες

του στην ίδια τη δομή της Συμμαχίας, στη μέθοδο στρατιωτικής αντίδρασης του NATO, κατά τον ψυχρό πόλεμο και στην απειλή της σοβιετικής εισβολής στη δυτική Ευρώπη. Για τις ΗΠΑ -και, σε μικρότερο βαθμό, τη Μ. Βρετανία-, το NATO αποτελούσε ένα μέσο προβολής δύναμης, ενώ, για την ηπειρωτική Ευρώπη, και, ειδικότερα, τη Γερμανία, ήταν ένα θέμα ασφάλειας της χώρας²³³.

Η στρατηγική του *Reagan*, που σχεδιάστηκε για να εμπλέκεται σε ένα, αποκλειστικά, αμυντικό πόλεμο, να προβάλλει άμεσα ναυτική ισχύ εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και να αναπτύσσει αεροπορικές και χερσαίες δυνάμεις ικανές να αντεπιτίθενται βαθιά μέσα στο έδαφος του Συμφώνου της Βαρσοβίας, δημιούργησε όχι μόνον ένα στρατηγικό άνοιγμα ικανοτήτων μεταξύ των ΗΠΑ και των άλλων δυνάμεων του NATO (Ευρώπη), αλλά και ένα αντίστοιχο τακτικό- επιχειρησιακό. Οι γεωπολιτικές διαφορές και το ευρύ, διευρυνόμενο, κενό στις στρατιωτικές δυνατότητες, ανάμεσα στις δυνάμεις του NATO, δημιούργησαν μια αναμφισβήτητη ρωγμή στον πυρήνα του, για πέντε δεκαετίες κεντρικού πυλώνα της εθνικής πολιτικής ασφαλείας των ΗΠΑ.

Το NATO πρέπει να συνεχίσει να μεταρρυθμίζει τις γραφειοκρατικές του διαδικασίες. Οι δομές που στο παρελθόν υπηρέτησαν άξια τη Συμμαχία σήμερα αποτελούν παθητικό και θα πρέπει να αλλάξουν. Συγκεκριμένα αποδεικνύεται ότι η επίτευξη συναίνεσης εντός ενός διευρυνόμενου συνασπισμού είναι κάτι εξαιρετικά δύσκολο ²³⁴ . Ο πρωταρχικός σκοπός της γραφειοκρατικής μεταρρύθμισης θα πρέπει να είναι να διασφαλιστεί ότι το NATO διατηρεί τον ρόλο του ως προμηθευτή δύναμης. Οι ΕΔ των ΗΠΑ έχουν τη δική τους πρωταρχική αποστολή για την παροχή εκπαιδευμένων και έτοιμων δυνάμεων, ενώ, σήμερα διασφαλίζουν ότι οι δυνάμεις αυτές είναι ικανές να διεξάγουν

²³³ Η στρατιωτική απαίτηση για τις ΗΠΑ ήταν να υπερασπιστούν τη δυτική Γερμανία στα ανατολικά της σύνορα, 3.500 μίλια μακριά από την Ουάσιγκτον, να αναπτύξουν 10 μεραρχίες σε 10 ημέρες και να υπερασπιστούν τις βόρειες θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας στον Ατλαντικό- ακόμη και να απαντήσουν παγκοσμίως σε άλλες σοβιετικές έρευνες. Η στρατιωτική απαίτηση για τη δυτική Γερμανία ήταν να υπερασπιστεί τη Δυτική Γερμανία. Αυτό το έμφυτο δομικό πρόβλημα επιδεινώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν η κυβέρνηση *Reagan* άρχισε να υλοποιεί σχέδια για μια σοβαρή συμβατική άμυνα του NATO και για να βασίζεται λιγότερο στην πυρηνική αποτροπή.

²³⁴ Βλ., L. G. Michel, *NATO Decisionmaking: Au Revoir*.

μεικτές επιχειρήσεις, συνδυασμένες πολεμικές συγκρούσεις καθώς και επιχειρήσεις σταθεροποίησης (*stability operations*). Το NATO επιθυμεί να είναι το μέσο για την αμυντική μεταρρύθμιση της Ευρώπης. Η διαδικασία του στρατιωτικού μετασχηματισμού υπόσχεται να κάνει οτιδήποτε άλλο εκτός από αγεφύρωτο το κενό των δυνατοτήτων μεταξύ των δυνάμεων των ΗΠΑ (και της Βρετανίας) από τη μία πλευρά, και από την άλλη πλευρά των πλέον σύγχρονων ευρωπαϊκών δυνάμεων (Γαλλίας και Γερμανίας).

Ειδικά, οι νέες τεχνολογίες της πληροφορικής δημιουργούν νέα πλαίσια για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και απαιτούν πρωτότυπη οργάνωση. Είναι γεγονός ότι, όπως επιδείχθηκε στην Επιχείρηση *Desert Storm*, στα Βαλκάνια και στο Αφγανιστάν, ως ένα θέμα ικανότητας για μάχη (*combat effectiveness*), οι ΗΠΑ θεωρούν ότι είναι ευκολότερο να δρουν *μονομερώς* όταν είναι πιο προκλητικές οι αποστολές. Το NATO θα πρέπει να ευθυγραμμιστεί εκ νέου μετακινούμενο προς τα νότια και την ανατολή σε μια στρατηγική κίνηση να συνδεθεί με τα προβλήματα ασφαλείας της Μέσης Ανατολής. Οι δυνάμεις θα πρέπει να σταθμεύσουν σε νέες περιοχές, ενώ η εκπαίδευση θα πρέπει να γίνει με νέους τρόπους και σε νέους τόπους –(και) με νέους εταίρους²³⁵. Όντως, στα χρόνια που ακολούθησαν τον ψυχρό πόλεμο, παρακολουθήσαμε έναν αξιοσημείωτο μετασχηματισμό, αφού κατατροπώθηκε επανειλημμένα η στενή αντίληψη της Συμμαχίας ως ενός αντισοβιετικού συνασπισμού²³⁶. Κάποιοι στην Ευρώπη σκέπτονται ότι ένα μικρό NATO -όχι σε μέγεθος αλλά σε φιλοδοξία- είναι αυτό που ταιριάζει στο σήμερα. Είναι ένα όραμα για έναν οργανισμό που είναι αποκλειστικά αφιερωμένος στην προσφορά ασφάλειας εντός της Ευρώπης, όμως, αυτή είναι μια συνταγή για στρατιωτική παρακμή. Δεν υπάρχει κανένας

²³⁵ Συμβολικά, το NATO θα πρέπει να μετακινήσει την έδρα του από τις Βρυξέλλες, πιθανά διευρύνοντας τη *Νότια Διοίκηση της Συμμαχίας* στη Νάπολη της Ιταλίας.

²³⁶ Πολλοί αναλυτές προειδοποίησαν για τους κινδύνους που περιελάμβανε μια ενοποιημένη Γερμανία, αλλά και ένα, ιδιαίτερα, διευρυμένο NATO -που θα συμπεριλάμβανε πρώην μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας εξ αιτίας της ενδεχομένης επίπτωσης πάνω στις σχέσεις με την Ρωσία. Σήμερα πρώην σοβιετικές δημοκρατίες προσκλήθηκαν να γίνουν μέλη της Συμμαχίας. Το Συμβούλιο NATO-Ρωσίας φέρνει τη Μόσχα στις εσωτερικές διαδικασίες της δυτικής πολιτικής ασφάλειας. Και, αν μη τι άλλο, η σχέση με την Ρωσία θα αποδειχθεί μια επιπρόσθετη δύναμη στην ευρωπαϊκή εμπλοκή για την σταθεροποίηση του ισλαμικού κόσμου, όπου η Ρωσία έχει θεμιτές ανησυχίες όσον αφορά την ασφάλεια.

λόγος για οποιοδήποτε κ-μ να οικοδομήσει σύγχρονες, μετασχηματισμένες, δυνάμεις, προκειμένου να εκπληρώσει τέτοιες επιχειρήσεις. Στον αντίποδα αυτής της φιλοδοξίας, άλλοι αναλυτές πιστεύουν ότι ο μόνος τρόπος για να κρατηθεί ζωντανή, ενεργή και δυναμική η Συμμαχία είναι να αποδεχθεί, χωρίς επιφύλαξη, τις νέες αποστολές στην Μέση Ανατολή και αλλού²³⁷.

Η χρησιμότητα του NATO ως μιας συμμαχίας που πολεμά, θα μειωθεί ακόμη περισσότερο, καθώς αυτό διευρύνεται. Οι μεγαλύτεροι συνασπισμοί είναι πάντοτε πιο βραδυκίνητοι όταν σε περίοδο πολέμου πρόκειται να ληφθούν αποφάσεις. Επομένως, ακόμη και με δεδομένο ότι το NATO παλεύει για να αναμορφώσει τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, έτσι ώστε να γίνει ένας πιο ευκίνητος συνασπισμός, ικανός στην αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφαλείας²³⁸, το άμεσο στρατιωτικό του μέλλον έγκειται στο ρόλο του ως προμηθευτή δύναμης. Αυτή είναι μια θεμελιώδης αλλαγή θεώρησης του NATO. Η ατλαντική κοινότητα δεν είναι πλέον μία κοινότητα που προσδιορίζεται από γεωγραφικά σύνορα, αλλά από την προδιάθεση να δομεί, εκπαιδεύει και εξοπλίζει δυνάμεις ικανές, διαλειτουργικές με αυτές των ΗΠΑ και πρόθυμες να συμμετάσχουν σε έναν θεσμοθετημένο συνασπισμό των επιθυμούντων και ικανών. Η συζήτηση γύρω από την απόκλιση των δυνατοτήτων μεταξύ των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, μπορεί να φαίνεται το τελευταίο κεφάλαιο σε μια ιστορία που δεν έχει τέλος. Ούτως ή άλλως, σε ολόκληρη την ιστορία του, το NATO βασανίζεται από ερωτήματα που αφορούν τη διαλειτουργικότητα και την κατανομή των βαρών, παρά ταύτα η Συμμαχία πέτυχε. Γιατί, επομένως, η συνεχιζόμενη ανησυχία σχετικά με το κενό στις δυνατότητες, που εκφράζεται σήμερα, θα πρέπει να θεωρηθεί ως κάτι διαφορετικό; Η απάντηση είναι απλή: γιατί αυτή τη φορά η ανησυχία είναι σοβαρή.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, η διαλειτουργικότητα και το μοίρασμα των βαρών (*burden-sharing*) είχαν ελάχιστες πρακτικές συνέπειες, διότι η διατλαντική κοινότητα δεν είχε άλλη επιλογή από τη διαμόρφωση και το

²³⁷ Βλ., I. A. Ragies, "Future security roles for NATO forces in the Mediterranean" (paper presented at the 6th Mediterranean Dialogue Seminar, NATO's Parliamentary Assembly, Rhodes, October, 26-28, 2002).

²³⁸ Βλ., L. G. Michel, *NATO Decisionmaking*.

μοίρασμα κάποιων στρατηγικών στόχων, απέναντι σε μια μοναδική απειλή. Σήμερα, όμως, η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική. Σε πρακτικό επίπεδο, οι δυνάμεις του NATO συνεργάζονται μεταξύ τους σε περίπλοκες και δύσκολες αποστολές, όμως η πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ σε ζητήματα στρατιωτικής τεχνολογίας και παραγωγής οπλικών συστημάτων, κάνει δύσκολη τη συνεργασία. Σε πολιτικό επίπεδο, η επιθυμία των συμμάχων για συνεργασία περιορίζεται από την αυξανόμενη πολυπλοκότητα μιας τέτοιας επιθυμίας. Σε στρατηγικό επίπεδο, η αυξανόμενη διατλαντική απόκλιση στις δυνατότητες, μπορεί να παρατείνει επί μακρόν όλα τα στερεότυπα αναφορικά με το μοίρασμα των βαρών και την επιρροή. Η απόκλιση στις δυνατότητες έχει τρεις βασικές αιτίες: α) ιστορικές β) διαρθρωτικές γ) οικονομικές²³⁹.

Παρά το γεγονός ότι υπήρχε διαφορά μεταξύ των δυνατοτήτων από την εποχή που δημιουργήθηκε το NATO, η κληρονομιά του ψυχρού πολέμου την έκανε να είναι ιδιαίτερα έντονη σήμερα. Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων δεκαετιών στρατιωτικής αντιπαράθεσης, οι σύμμαχοι του NATO προετοιμάζονταν να αντιμετωπίσουν τον κύριο κίνδυνο για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια: μια μαζική επίθεση από ανατολάς, μέσα από τις κεντρικές πεδιάδες της Γερμανίας²⁴⁰. Επομένως, για τα περισσότερα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, αυτό απαιτούσε την ανάπτυξη ισχυρών ΕΔ οι οποίες θα οικοδομούνταν γύρω από θωρακισμένα, πυροβολικό και μαχητικά αεροσκάφη. Από τη στιγμή που η μάχη θα διεξαγόταν στο έδαφος τους, δεν υπήρχε η ανάγκη να αναπτυχθούν δυνάμεις σε μεγάλες αποστάσεις, ή να διατηρηθούν μακριά από τη βάση τους για μεγάλες χρονικές περιόδους. Αντίθετα, για τις ΗΠΑ, η προετοιμασία για μια κύρια σύγκρουση στην Ευρώπη απαιτούσε ακριβώς εκείνες τις δυνατότητες τις οποίες δεν είχαν ανάγκη οι περισσότεροι ευρωπαίοι σύμμαχοι: *δυνατότητα μετακίνησης, δυνατότητα διατήρησης, δυνατότητα ανάπτυξης και διατήρησης δυνάμεων σε μεγάλη απόσταση και για μεγάλο χρονικό διάστημα.*

²³⁹ Η καθεμιά θα μπορούσε να αποτελέσει *per se* μια πρόκληση προς αντιμετώπιση. Ο συνδυασμός τους εξηγεί το γιατί η απόκλιση μεταξύ των δυνατοτήτων έφθασε να γίνει τόσο σημαντικό θέμα.

²⁴⁰ Βλ., Gordon Adams, "Seeking Strength in Numbers: the European Allies and US Defence Planning," in *Holding the Line: US Defence Alternatives for the Early 21st Century*, ed. C. Williams (Cambridge, MA: MIT Press, 2001), 79-117.

Ουσιαστικά, ενώ οι ΗΠΑ ήταν απασχολημένες και εστιασμένες στην προετοιμασία αερομεταφερόμενων και εύκολα- μετακινούμενων μονάδων, οι περισσότεροι από τους ευρωπαίους συμμάχους ουδέποτε ανησύχησαν για τη μετάβασή τους στο πεδίο της μάχης, αφού θεωρούσαν, πολύ λογικά, ότι ο πόλεμος θα ερχόταν στο έδαφος τους! Το τέλος του ψυχρού πολέμου υποβάθμισε τις στρατιωτικές δυνατότητες της Ευρώπης, και ανέδειξε εκείνες των ΗΠΑ. Οι συμπαγείς, βαρέως οπλισμού, ευρωπαϊκές δυνάμεις –δύσκολα, μεταφερόμενες και αργοκίνητες-, δεν ήταν, πλέον, ικανές να λειτουργήσουν, αποτελεσματικά, ως παροχείς ασφάλειας. Απαιτούντο πλέον δυνατότητες ταχείας ανάπτυξης, για την αντιμετώπιση απρόβλεπτων εξελίξεων, εκτός περιοχής ευθύνης. Για τα ευρωπαϊκά κράτη αυτά τα δεδομένα σήμαιναν ταχεία και πλήρη αλλαγή ενός αμυντικού συστήματος, που οικοδομήθηκε επί δεκαετίες, αλλά και ακόμα μεγαλύτερη ανησυχία σχετικά με την ευρωπαϊκή άμυνα. Παρά την πρόοδο δεκαετιών ευρωπαϊκής πολιτικής και οικονομικής ενοποίησης, η άμυνα παραμένει σε μεγάλο βαθμό εθνικό προνόμιο. Στην ΕΕ υπάρχουν, ακόμα, πολλά εθνικά κράτη, το καθένα με τους δικούς του προσανατολισμούς όσον αφορά την εξωτερική και αμυντική πολιτική. Υπάρχουν πολλές εθνικές ΕΔ, η καθεμιά με τις δικές της δομές διοίκησης, αρχηγεία, οργανώσεις διοικητικής μέριμνας και υποδομές εκπαίδευσης, καθώς, επίσης, και πολλές εθνικές αμυντικές βιομηχανίες και αμυντικές- βιομηχανικές και τεχνολογικές βάσεις.

Δεδομένων όλων αυτών, αναπόφευκτα οδηγούμαστε σε περιττές προσπάθειες και διπλοτυπία, έλλειψη συντονισμού και υψηλότερο κόστος. Όλα αυτά καθιστούν αδύνατο να φτάσει η Ευρώπη την πρόοδο των ΗΠΑ στην τεχνολογική ανάπτυξη και την αμυντική παραγωγή. Φυσικά, τα ιστορικά και διαρθρωτικά προβλήματα επιδεινώνονται από τον οικονομικό παράγοντα: από το τέλος της δεκαετίας του '90, τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν μειώσει τους αμυντικούς προϋπολογισμούς τους κατά 16%, σε ένα μέσο όρο που βρίσκεται κάτω από το 2% του ΑΕΠ. Οι κύριες ευρωπαϊκές προμήθειες σε εξοπλισμό έπεσαν κατά 18% από το 1996 και μετά, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό μείωσης για τις ΗΠΑ ήταν 8%.

Οι ΗΠΑ δαπανούν τετραπλάσια και πλέον ποσά από αυτά του συνόλου

των ευρωπαϊκών κρατών για αμυντική έρευνα και ανάπτυξη -για κάθε ενεργό στρατιώτη είναι σχεδόν τετραπλάσιες από αυτές της Ευρώπης²⁴¹. Το αποτέλεσμα αυτού του ελλείμματος αναφορικά με τις δαπάνες είναι εμφανές. Η Ευρώπη, ως σύνολο, επενδύει σημαντικά λιγότερα ποσά στην ουσιαστική αμυντική μεταρρύθμιση, που είναι απαραίτητη για την κάλυψη των σύγχρονων απαιτήσεων, συγκριτικά με τις ΗΠΑ, ενώ στους τομείς που επενδύει, λαμβάνει λιγότερα οφέλη, όσον αφορά τις δυνατότητες. Επιπλέον, η βιομηχανική ανάπτυξη της ευρωπαϊκής άμυνας παρεμποδίζεται από τους περιορισμούς που ισχύουν για τη βιομηχανική συνεργασία, τόσο εντός της Ευρώπης όσο και σε διατλαντικό επίπεδο. Αποτέλεσμα των ιστορικών, διαρθρωτικών και οικονομικών προκλήσεων είναι ότι οι αμυντικοί θεσμοί της Ευρώπης εισήλθαν στον 21ο αιώνα με σημαντικές στρατιωτικές ελλείψεις:

...ανεπαρκής, μέσω αέρος και θαλάσσης, μεταφορά για την ανάπτυξη ευρωπαϊκών δυνάμεων και του εξοπλισμού τους,....ανεπαρκής εναέριος ανεφοδιασμός,....έλλειψη ικανοτήτων ακριβούς προσβολής, ...έλλειψη επιθετικών μαχητικών παντός καιρού και πυρομαχικών ακριβούς στόχευσης,....ανεπαρκείς δυνατότητες αναγνώρισης και συλλογής πληροφοριών (σε στρατηγικό και τακτικό επίπεδο),...ανεπαρκής ικανότητα ανάπτυξης συστημάτων και διευθετήσεων διοίκησης και ελέγχου,....ανεπαρκής ικανότητα καταστολής της αεράμυνας του εχθρού και.....ελλείψεις στην ασφαλή διαλειτουργική επικοινωνία²⁴².

Κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, οι επιπτώσεις των ελλείψεων αυτών στη διατλαντική αμυντική συνεργασία διαρκώς αυξάνονταν. Σε γενικές γραμμές, η απόκλιση των δυνατοτήτων μεταξύ της Ευρώπης και των ΗΠΑ (πιο ορθά, της Βορείου Αμερικής), κάνει πιο δύσκολη, πρακτικά, τη

²⁴¹ Βλ., D. N. Nelson, "New Dimensions of Transatlantic Relations" (paper presented at the ESDP Workshop, European Forum- Stanford University, March 20-21, 2002); D. S. Yost, "The NATO Capabilities Gap and the European Union," *Survival* 42 (Winter 2000-2001); J. Deutsch, A. Kanter, and B. Scowcroft, "Saving NATO's Foundation," *Foreign Affairs* 78/6 (November/December 1999): 54-67; D. Caldwell, "The Insecurity of Security: NATO and the New Strategic Landscape" (Final Report- NATO- EAPC Research Fellowship, November, 2002), 14-16.

²⁴² Βλ., G. Adams, "Convergence or Divergence? The Future of the Transatlantic Defence Industry," in *Between Vision and Reality: CFSP's Progress on the Path to Maturity* ed. S. Duke (Maastricht: EIPA, 2000), 161-208.

συνεργασία και, αναπόφευκτα, ενισχύει και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού τα παλαιά στερεότυπα τα οποία δεν βοηθούν. Τα προβλήματα στη διαλειτουργικότητα αποτέλεσαν ζήτημα από τότε που δημιουργήθηκε η Συμμαχία. Η διαφορά σήμερα είναι ότι η πρόοδος των ΗΠΑ, ειδικότερα σε ό,τι αφορά τις επικοινωνίες και την επεξεργασία των στοιχείων, είναι πιο ταχεία από εκείνη των περισσότερων συμμάχων τους, και επιπλέον κινείται σε νέες κατευθύνσεις. Καίριας σημασίας για μια πολυεθνική στρατιωτική επιχείρηση είναι η δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ των δυνάμεων καθώς και ο γρήγορος και αποτελεσματικός συντονισμός των δράσεων. Η συνεργασία αυτή γίνεται πλέον μια πρόκληση. Οι ΗΠΑ ολοένα και περισσότερο αποτελούν το μοναδικό κράτος- μέλος της Συμμαχίας και, κατά βάση, τη μοναδική χώρα στον κόσμο, που διαθέτει τις περισσότερες από τις δυνατότητες που είναι απόλυτα απαραίτητες για επιχειρησιακή επιτυχία: για παράδειγμα, η επιχείρηση του NATO το 1999, που σταμάτησε την εθνική εκκαθάριση στο *Kosovo*, ουσιαστικά εξαρτιόταν από τις ΗΠΑ, όσον αφορά στη δυνατότητα ακριβούς προσβολής, τις δυνάμεις επιτήρησης, τον ανεφοδιασμό, τα, υψηλής τεχνολογίας, συστήματα διοίκησης και ελέγχου.

Η απόκλιση στις δυνατότητες εμπεριέχει τον κίνδυνο εισαγωγής της έννοιας διαχωρισμού του έργου (*role- sharing/ specialization*), σύμφωνα με τον οποίο:

....οι συμμαχικές χώρες που διαθέτουν υψηλή τεχνολογία (κυρίως οι ΗΠΑ) θα συνεισφέρουν στον τομέα της διοικητικής μέριμνας, τις στρατηγικές αεροπορικές και θαλάσσιες μεταφορές, τη συλλογή πληροφοριών και την αεροπορική ισχύ, ενώ στους άλλους, εκ των πραγμάτων,.... θα ανατίθενται, όλο και περισσότερο, καθήκοντα που αφορούν στην οικοδόμηση της ειρήνης (*peace- building*)²⁴³.

Ένας τέτοιος διαχωρισμός έργου δεν θα είναι, βέβαια, εύκολος, πολιτικά –ιδιαίτερα, αν γίνει υπερβολικά εμφανής. Θα μπορούσε να δημιουργήσει διαφορετικές αντιλήψεις για τον κίνδυνο, το κόστος και την επιτυχία και

²⁴³ Βλ., Hans Binnendijk, and R. Kugler, "Transforming European Forces," *Survival* 44/ 2 (Autumn 2002): 118 & 129

επομένως, να ασκήσει τεράστια πίεση πάνω στην ενότητα πνεύματος, συναίνεση και συνοχή του ΝΑΤΟ. Το κενό στις δυνατότητες επιδεινώνει, ακόμα περισσότερο, και ένα άλλο μακροχρόνιο πρόβλημα στις διατλαντικές σχέσεις: την κατανομή βαρών (*burden-sharing*). Η ανικανότητα της Ευρώπης να συνεισφέρει, ισομερώς, σε υψηλών απαιτήσεων επιχειρήσεις, ενθαρρύνει εκείνους στις ΗΠΑ οι οποίοι θεωρούν την Ευρώπη *απρόθυμη* να αναλάβει το μερίδιο που της αναλογεί σε αυτή την κατανομή. Από την πλευρά τους, πάντως, πολλοί ευρωπαίοι αισθάνονται απογοητευμένοι, αφού, λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων τους για συνεισφορά, η ΕΕ έχει οδηγηθεί, αντίστοιχα, (και) σε περιορισμένη πολιτική επιρροή. Η επιδεινούμενη διαμάχη για την κατανομή των βαρών ενισχύει τα αρνητικά και διασπαστικά στερεότυπα της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Η διαμάχη αυτή προαναγγέλλει και μια διάσταση στη στρατηγική κουλτούρα, σύμφωνα με την οποία η Ευρώπη και οι ΗΠΑ έχουν, πλέον, διαφορετική άποψη για το τι πρέπει να γίνει, αφού, κατά βάση, υπάρχει σημαντική διαφορά σε αυτό που, η κάθε πλευρά, είναι σε θέση να πράξει. Τρεις κύριες προσπάθειες να μειωθεί το άνοιγμα που υπάρχει στις δυνατότητες βρίσκονται σε εξέλιξη: στο ΝΑΤΟ, στην ΕΕ και στις ΗΠΑ.

Οι προσπάθειες του ΝΑΤΟ για μείωση του κενού δυνατοτήτων (*capability gap*), αλλά και προώθηση της διαλειτουργικότητας, χρονολογούνται από τις πρώτες ημέρες της Συμμαχίας. Οι προσπάθειες αυτές πέτυχαν εν μέρει-ειδικότερα υπό το φως της πολιτικής και τεχνικής πολυπλοκότητας του ζητήματος²⁴⁴. Ωστόσο, απομένει να γίνει ακόμη πολύ έργο: η *Πρωτοβουλία Αμυντικών Δυνατοτήτων (DCI)* της Συνόδου Κορυφής της Ουάσιγκτον (1999) και η νέα *Πρωτοβουλία Δυνατοτήτων* στη Σύνοδο Κορυφής της Πράγας (2002) -η οποία θα οικοδομηθεί πάνω στην DCI-, συμπληρώθηκαν από, και ενισχύθηκαν με, τις προσπάθειες της ΕΕ να αναπτύξει, μέχρι το 2003, τον *Κύριο Στόχο* της

²⁴⁴ Η επιτυχία φαίνεται, επίσης, και στις επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης στα Βαλκάνια, όπου οι Σύμμαχοι του ΝΑΤΟ είναι σε θέση να εργάζονται μαζί αποτελεσματικά. Φαίνεται ακόμη και στις σημαντικές επιχειρήσεις, που βασίζονται στις δυνάμεις του ΝΑΤΟ, συμπεριλαμβανομένων αυτών στον Πόλεμο του Κόλπου και στο Αφγανιστάν, όπου οι δεκαετίες συνεργασίας και υιοθέτησης προτύπων εντός της Συμμαχίας επέτρεψαν την καλή συνεργασία σε συνασπισμούς των επιθυμούντων και ικανών.

Ευρώπη να παραμείνει στο παιχνίδι, όσον αφορά τις σημαντικές στρατιωτικές δυνατότητες υψηλών προδιαγραφών. Όλα αυτά τα μέτρα, ατομικά και συλλογικά, είναι απαραίτητα για να γεφυρωθεί το κενό στις δυνατότητες, ωστόσο δεν επαρκούν, καθώς η επιτυχία εξαρτάται από τη χρηματοδότηση –ουσιαστικά, τις πολιτικές αποφάσεις των ευρωπαϊκών κρατών. Ορισμένες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις σταμάτησαν τις, επί δεκαετία, μειώσεις στους αμυντικούς προϋπολογισμούς, ενώ κάποιες άρχισαν ακόμη και να τους αυξάνουν. Αυτό είναι μια σημαντική εξέλιξη, αφού απαιτούνται επαρκείς πόροι για να επιτύχει το NATO την ανάπτυξη των απαραίτητων δυνατοτήτων, αλλά και για να επιτύχει η ΕΕ να ανταποκριθεί στον Κύριο Στόχο της. Μόνον αν κατανεμηθούν σωστά αυτοί οι πόροι, η ΕΕ και το NATO, ως βασικοί πυλώνες της διατλαντικής σχέσης, θα καταστεί δυνατόν να διασφαλιστεί, αποτελεσματικά και μόνιμα, η διατλαντική ασφάλεια, τόσο στο παρόν, όσο και στο μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΔΙΑΤΛΑΝΤΙΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

4. α. Εισαγωγή

Η Διατλαντική Αμυντική- Βιομηχανική και Τεχνολογική Συνεργασία/ ΔΑΒΤΣ ξεκίνησε ως μια απλή πρακτική δωρεάν παροχών ή πωλήσεων, αρχικά, μέσω του Προγράμματος Στρατιωτικής Συνδρομής (*Military Assistance Program/ MAP*) και, αργότερα, μέσω των Εξωτερικών Στρατιωτικών Πωλήσεων (*Foreign Military Sales/ FMS*). Η πρώτη αυτή περίοδος άρχισε να ολοκληρώνεται στη δεκαετία του 1960, όταν το ΗΒ κατασκεύασε το δικό του πολεμικό αεροσκάφος νέας γενιάς και ακολούθησε η Γαλλία με δικές της κατασκευές αεροσκαφών και τάνκς. Οι ενδο- ευρωπαϊκές προσπάθειες ξεκίνησαν όταν οι δύο αυτές χώρες συνέστησαν τον όμιλο *SEPECAT* για την παραγωγή του *Jaguar*. Η δυτική Γερμανία, η Ιταλία και το ΗΒ συνέστησαν την εταιρεία *PANAVIA & Turbo- Union* για την κατασκευή του *Tornado*. Η Γαλλία και η δυτική Γερμανία παρήγαγαν, από κοινού, το *Alpha Jet*. Καθώς οι ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες άρχισαν να ανακάμπτουν, άρχισε να αυξάνεται και η ζήτηση (απαίτηση) για ευρωπαϊκές συμπαραγωγές και υποκατασκευή έργου, στο πλαίσιο παραγωγής αμερικανικών αμυντικών συστημάτων. Τότε, οι ΗΠΑ άρχισαν να μεταβάλλουν την πρακτική των άμεσων πωλήσεων (*direct sales*) με την συμπαραγωγή, μέσω παροχής κατασκευαστικής άδειας (*licenced production*) των συστημάτων *Starfighter* (F-16) και των αντιπυραυλικών συστημάτων *Hawk*.

Η πρακτική της συμπαραγωγής άρχισε να επεκτείνεται γρήγορα και, τελικά, οδήγησε στη Συμφωνία του Αιώνα –την Ευρωπαϊκή Ομάδα Παραγωγής του F-16, στη δεκαετία του '70. Από τα τέλη της δεκαετίας του '70, τα περισσότερα ευρωπαϊκά άρχισαν να διαπραγματεύονται διμερείς συμφωνίες (*Memorandums of Understanding/ MoU*) με το ΥΠΑμ των ΗΠΑ, αναφορικά με την αμφοτεροβαρή παραγωγή αμυντικού υλικού, έτσι ώστε να μειωθούν τα εμπόδια στο εμπόριο και να παρακάμπτονται οι εθνικοί νόμοι περί προστατευτισμού (*buy- national laws*). Στις αρχές της δεκαετίας του '80, οι κυβερνήσεις άρχισαν να δίνουν έμφαση στη μεταφορά τεχνολογίας (*technology transfer*), αντί της πρακτικής της απλής κατανομής έργου (*work- sharing*), ενώ στο τέλος της δεκαετίας, οι ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες άρχισαν να ωριμάζουν, παράγοντας, πλέον, εξελιγμένα

οπλικά συστήματα και χρησιμοποιώντας σύγχρονη τεχνολογία η οποία ανταγωνιζόταν, σε σημαντικό βαθμό, εκείνη των ΗΠΑ. Στη δεκαετία του '90, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις άρχισαν να γίνονται εξαιρετικά διστακτικές στην αγορά αμερικανικού αμυντικού υλικού ή, ακόμα, και στη συμπαραγωγή συστημάτων αμερικανικής σχεδίασης και ανάπτυξης. Αντ' αυτού, οι ευρωπαίοι προτιμούν, πλέον, προγράμματα συμπαραγωγής, στη βάση κοινού κόστους και ωφελημάτων, αλλά και κατανομής έργου και τεχνολογίας²⁴⁶.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, η κύρια και σταθερή αιτία της διατλαντικής συνεργασίας ήταν η αντίληψη μιας ισχυρής στρατιωτικής απειλής από την ΕΣΣΔ. Τα συμμαχικά κράτη προσπάθησαν να γεφυρώσουν τις διαφορές και τις αντικρουόμενες λογικές τους, προς όφελος των πλεονεκτημάτων της συνεργασίας αλλά και της αντιμετώπισης της κοινής απειλής. Οι πρακτικές της συμπαραγωγής και της συνεργασίας (*Co- production & co- development* και *collaboration/ cooperation*) έδειχναν, αρχικά, τόσο για τους ευρωπαίους, όσο και τους αμερικανούς, ως ένας σημαντικός παράγοντας ενίσχυσης του NATO –πολιτικά και στρατιωτικά. Μόνο πρόσφατα, τα ευρωπαϊκά κράτη, κυρίως, άρχισαν να συνυπολογίζουν και κοινωνικούς/ οικονομικούς και βιομηχανικούς/ παραγωγικούς παράγοντες. Σε αντίθεση με τις κυβερνήσεις, τα βασικά κίνητρα για τη βιομηχανία παραμένουν εμπορικού χαρακτήρα (*commercial*), δηλαδή, πωλήσεις και εμπορικό κέρδος, πρόσβαση σε εξωτερικές αγορές, επιρροή στον τεχνικό τομέα και ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Οι συμφωνίες σχεδιάζονται, διαρθρώνονται και υλοποιούνται με ένα τρόπο, ο οποίος εφαρμόζεται, κατά βάση, στον (εμπορικό) τομέα της ιδιωτικής οικονομίας. Ενώ η κάθε εταιρεία διατηρεί τους δικούς της ξεχωριστούς λόγους για συνεργασία, θεωρητικά, σε όλο το φάσμα του αμυντικού- βιομηχανικού τομέα, οι στόχοι των συμμετεχόντων

²⁴⁶ Τα κράτη αποφασίζουν να συνεργαστούν σε προγράμματα παραγωγής αμυντικού υλικού για μια σειρά λόγων: τα περισσότερα δυτικά κράτη λαμβάνουν υπόψιν τους ζητήματα, όπως η στρατιωτική απειλή, η περιφερειακή ασφάλεια, η εσωτερική πολιτική κατάσταση, η κατάσταση των εθνικών Ενόπλων Δυνάμεων, η εσωτερική οικονομική ευρωστία, η εθνική βιομηχανική- τεχνολογική και παραγωγική ικανότητα, κ.α.. Ορισμένα έχουν ως στόχο τη διατήρηση ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων, όπως το Ισραήλ. Άλλα επιδιώκουν την ανάπτυξη μιας εγχώριας αμυντικής- βιομηχανικής βάσης, όπως η Κορέα και άλλα στοχεύουν στην απελευθέρωση εγχώριων πόρων για άλλους τομείς της οικονομίας, όπως η Ιαπωνία.

(κρατών) εμπεριέχουν, τελικά, την πρόσβαση ή εκμετάλλευση της τεχνολογίας ή γνώσης/ ικανότητας του άλλου (κράτους).

Αναφορικά με τις ΗΠΑ, ο κύριος σκοπός, αρχικά, της μεταφοράς στρατιωτικού υλικού και, αργότερα, στρατιωτικής τεχνολογίας προς τους ευρωπαίους συμμάχους, ήταν η συνδρομή στην ανάπτυξη των δικών τους στρατιωτικών ικανοτήτων, αλλά και της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, στην κατεύθυνση ενίσχυσης της κοινής, συλλογικής, άμυνας κατά της απειλής του κομμουνισμού. Η υπεροχή των ΗΠΑ, μετά τον Α΄ ΠΠ, ως οικονομικής και στρατιωτικής υπερδύναμης, τους επέτρεψε να υιοθετήσουν μια μοραλιστική και ιδεαλιστική στάση απέναντι στην πρακτική της συνεργασίας: οι ΗΠΑ προσέγγισαν την ΔΑΒΤΣ, όχι ως ένα όχημα οικονομικής και βιομηχανικής ισχύος, αλλά ως ένα σύμβολο συμμαχικής συνοχής και ενδυνάμωσης των πολιτικο- στρατιωτικών σχέσεων της δύσης. Ως ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης του ελεύθερου κόσμου, οι ΗΠΑ επεδίωκαν να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας, στην παραγωγή, διαλειτουργικότητα και τυποποίηση αμυντικού υλικού, αλλά και διατήρηση μιας ισχυρής συμβατικής αποτρεπτικής δύναμης απέναντι σε μια ενδεχόμενη κομμουνιστική επίθεση.

Οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν τη ΔΑΒΤΣ και ως ένα προληπτικό μέτρο: η αμερικανική αμυντική βιομηχανία αποδέχθηκε τη συνεργασία, στη δεκαετία του '80, σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να ανακάμψει από την κάμψη της εσωτερικής αγοράς (αμυντικού υλικού). Επέλεξαν, δηλαδή, τη λιγότερο επώδυνη λύση –η άλλη αφορούσε στο να υποχρεωθούν να παράγουν υλικό το οποίο θα τους επιβαλλόταν από την ίδια την αγορά! Οι ΗΠΑ έβλεπαν την πρακτική των κοινοπραξιών (*collaborative ventures*) ως μια εξαίρεση στον κανόνα των εμπορικών επιχειρήσεων, ενώ δεν δέχθηκαν, γενικά, τις μακρο-πρόθεσμες δεσμεύσεις ή τις μόνιμες σχέσεις. Η μορφή βιομηχανικής συνεργασίας που προτιμούσαν ήταν αυτή των ομαδοποιήσεων (*teamings*), όπου η μια εταιρεία λειτουργεί ως κύριος και βασικός κατασκευαστής (*prime & lead contractor*), ενώ τα άλλα κράτη, μέλη της ομάδας, λειτουργούν ως υπο-κατασκευαστές για ένα συγκεκριμένο έργο, στη βάση ενός προ- συμφωνημένου πλαισίου (*sub-contractors*). Η πρακτική αυτή

απετέλεσε την, μόνιμα, προτιμώμενη πρακτική για τις ΗΠΑ²⁴⁷. Αναφορικά με τα ευρωπαϊκά κράτη, αυτά προσέγγιζαν τη ΔΑΒΤΣ με μια, μάλλον, εμπορική και βιομηχανική λογική. Τόσο οι κυβερνήσεις, όσο και η βιομηχανία την χρησιμοποίησαν με στόχο να αποκτήσουν τεχνολογία και τεχνική εμπειρογνωμοσύνη, να αναπτύξουν βιομηχανικές υποδομές και να ενισχύσουν την οικονομική ευρωστία. Οι μικρότερες χώρες συχνά αναγκάζονταν να συμμετάσχουν σε προγράμματα συνεργασίας, εξ' αιτίας της έλλειψης εγχώριων μέσων ανάπτυξης και παραγωγής εξελιγμένων οπλικών συστημάτων. Οι μεγαλύτερες εισέρχονταν σε αυτά τα προγράμματα για λόγους μείωσης κόστους ανά μονάδα, επίτευξης οικονομιών κλίμακας, επέκτασης της εγχώριας τεχνολογικής βάσης και επίτευξης κοινωνικο-οικονομικών στόχων.

Οι ευρωπαϊκές εταιρείες δεν αποδέχονταν τη μορφή των ομαδοποιήσεων, αλλά προτιμούσαν μακροπρόθεσμες συνεργασίες, με τη συμμετοχή εταιρειών οι οποίες κατείχαν συμπληρωματικές τεχνολογίες και προϊόντα ή (είχαν πρόσβαση σε) αγορές και, πάντα, στη βάση αυστηρών και τυπικών δεσμεύσεων –σε αντίθεση με την πρακτική των ΗΠΑ οι οποίες προτιμούσαν πιο χαλαρά δεσμευτικά πλαίσια. Οι ευρωπαϊκές στρατηγικές συνεργασίας εστίαζαν στην επίτευξη ενός *minimum* επιπέδου κρίσιμου συνόλου (*critical mass*), μέσω δομών οι οποίες διέθεταν ξεχωριστή διοίκηση, λειτουργικές μονάδες και μορφές οργάνωσης. Οι ημι- αυστηρές σχέσεις συνεργασίας επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να επιτύχουν μια ευρεία σειρά ευκαιριών, συμπεριλαμβανομένων και μακρο-πρόθεσμων, ακριβών προγραμμάτων έρευνας & ανάπτυξης (R&D), αντί, ενός απλού συμβολαίου ή πρόσκτησης (οπλικού συστήματος). Στη διάρκεια της δεκαετίας του '80, η ώθηση στη ΔΑΒΤΣ προερχόταν, κυρίως, από τις κυβερνήσεις. Όμως, στη μετά τον ψυχρό πόλεμο εποχή, οι εταιρείες έδειχναν να έχουν αποκτήσει την πρωτοκαθεδρία, όσον αφορά στις πρωτοβουλίες συνεργασίας, οφειλόμενο στο ότι οι προτιμήσεις των κυβερνήσεων έχουν μεταβληθεί, από τη βοήθεια και τις πωλήσεις, στη

²⁴⁷ Για μια ανάλυση της διαδικασίας αναμόρφωσης της αγοράς των ΗΠΑ, 1996-2000, βλ., Gordon Adams, "Fortress America in a Changing Transatlantic Defence Market," in, "Between Cooperation and Competition: The Transatlantic Defence Market," ed. B. Schmitt, *Chaillot Paper* 44 (January, 2001).

συνεργασία και τη συμπαραγωγή.

Αρχής γενομένης από τη δεκαετία του '90, η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην πολιτική συνεργασία, την οικονομική ανάπτυξη και την εθνική ασφάλεια, αποτέλεσε πλέον ένα σημαντικό στοιχείο της αμυντικής πολιτικής και πολιτικής οικονομίας, η οποία βασίζεται σε νέες απόψεις σχετικά με την ασφάλεια οι οποίες αποδίδουν την ίδια ακριβώς αξία στην οικονομική και εμπορική δύναμη όπως και με την στρατιωτική (δομές στρατιωτικών δυνάμεων 'κ τεχνικά/ επιχειρησιακά πλεονεκτήματα). Ειδικότερα, οι αλλαγές προέρχονται, πλέον, από τις ακόλουθες αιτίες:

- πολιτικά ζητήματα,
- οικονομικά ζητήματα,
- ζητήματα ασφάλειας,
- ζητήματα τεχνολογίας και βιομηχανοποίησης,
- ευρωπαϊκή ενοποίηση και,
- έλεγχος των εξαγωγών αμυντικού υλικού

4. β. Διεθνής Συνεργασία στους Εξοπλισμούς: Η πολιτική των ΗΠΑ

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, το ΥπΑμ των ΗΠΑ επέδειξε μια σημαντική και απόλυτα εστιασμένη διαδικασία παραγωγής εξελιγμένων οπλικών συστημάτων, τα οποία, κατά βάση, αναπτύσσονταν ως προσπάθειες του κάθε Κλάδου (των ΕΔ), ξεχωριστά (*single service acquisition*)²⁴⁸. Το υψηλό τους κόστος δικαιολογούνταν από την εξελιγμένη τεχνολογία, η οποία επέτρεπε στις ΕΔ των ΗΠΑ να αποκτούν και να διατηρούν αεροπορική και χερσαία υπεροχή. Οι πρακτικές αυτές παραγωγής οπλικών συστημάτων οδήγησαν σε σημαντική αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού, ο οποίος, ενώ στη δεκαετία του '80, ήταν \$206 δις., έφθασε στη δεκαετία του '90 τα \$314 δις. –με \$414 δις, το 1985. Όμως, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και την απουσία μιας σημαντικής απειλής για τη διεθνή ασφάλεια, οι ΗΠΑ υποχρεώθηκαν να μειώσουν, δραστικά, τις αμυντικές δαπάνες. Βέβαια, παρά την απουσία σοβαρών ανησυχιών στον τομέα της ασφάλειας, για τις ΗΠΑ, άρχισαν να εμφανίζονται νέες μορφές

απειλών, οι οποίες απαιτούσαν τη διαμόρφωση νέων αμυντικών στόχων –η αντιμετώπιση των οποίων, φυσικά, κοστίζει! Πολλοί συμφωνούσαν ότι η πολιτική των ΗΠΑ σχετικά με την παραγωγή εξελεγμένων οπλικών συστημάτων, δεν επρόκειτο να μεταβληθεί. Ποιά, λοιπόν, εναλλακτική λύση θα καθιστούσε τις ΗΠΑ ικανές να επιτύχουν, αποτελεσματικά, τους (νέους) μειωμένους στόχους, στον τομέα της άμυνας, χωρίς, όμως, να διαταράξουν τα επίπεδα εθνικής ασφάλειας τους;²⁴⁹ Σύμφωνα με αρκετές απόψεις, η πρακτική διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών (*international armaments cooperation*) θα ήταν δυνατόν να λειτουργήσει ως μια τέτοια εναλλακτική. Στην ανάλυση του κατά πόσο η πρακτική αυτή διαδραμάτισε ένα σημαντικό ρόλο στη διαδικασία παραγωγής οπλικών συστημάτων, στο μέλλον, θα πρέπει να διερευνηθούν τα ακόλουθα:

α) πως η πρακτική της διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών εξελίχθηκε, από τον Β'ΠΠ έως σήμερα; β) ποιές πολιτικές, πρακτικές και σημαντικά προγράμματα αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας; γ) ποιές προοπτικές διαμορφώνονται για το μέλλον; δ) ποιά βασικά πρότυπα σχεδιασμού και ελέγχου παραγωγής οπλικών συστημάτων αναπτύχθηκαν, στο πλαίσιο διεθνών προγραμμάτων συνεργασίας (*baseline models in International Cooperative Programs*).

Η ανάλυση αυτή στοχεύει στη διερεύνηση των πολιτικών, πρακτικών και μεθοδολογίας στη διαδικασία διεθνούς συνεργασίας των ΗΠΑ, στον τομέα των εξοπλισμών, με ιδιαίτερη έμφαση στο διατλαντικό χώρο, ενώ επιτρέπει τον έλεγχο των θεωρητικών παραδοχών της διατριβής. Η διαδικασία αυτή, αν εφαρμοστεί στη βάση νέων προτύπων, είναι ικανή να αποδειχθεί ως μια βιώσιμη εναλλακτική λύση απέναντι στις υψηλού κόστους και μειωμένης

²⁴⁸ Παραδείγματα αποτελούν τα προγράμματα σχεδίασης και παραγωγής α/φ F-14, F-15, F-16, F-18 & F-117. Βλ., E. B. Kapstein, ed., *Global Arms Production: Policy Dilemmas for the 1990's* (New York: University Press of America, Inc., 1992).

²⁴⁹ Βλ., John Kenneth Galbraith, "The Autonomous Military Power: An Economic View," in *The Economics of International Security: Essays in honor of Jan Tinbergen*, ed. M. Chatterji, H. Jager, and A. Rima (London: MacMillan Palgrave, 1994); E. B. Kapstein, *The Political Economy of National Security* (New York: McGraw-Hill, Inc., 1992); Stanley Mozden, Jr., "Military Assistance Training Program: A Military Instrument of Foreign Policy," (MA Thesis, Pittsburgh: University of Pittsburgh, 1964).

αποτελεσματικότητας πρακτικές του παρελθόντος²⁵⁰.

Το 1997, ο αμυντικός προϋπολογισμός των ΗΠΑ ήταν στα \$273 δις. –με πτωτικές τάσεις. Όμως, η αναδυόμενη ανάγκη προστασίας των εθνικών συμφερόντων των ΗΠΑ, τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στο εξωτερικό, παρέμενε ισχυρή. Για το λόγο αυτό, υπάρχει, πλέον, μια αυξανόμενη ανάγκη επενδύσεων στην R&D εξελιγμένων αμυντικών συστημάτων. Φυσικά, μια τέτοια αποτελεσματική χρηματοδότηση απαιτεί ευρείες οικονομίες κλίμακας, καθώς ο τομέας R&D αποδεικνύεται ιδιαίτερα ακριβός. Το ΥπΑμ των ΗΠΑ θεώρησε ότι, μέσω της εκμετάλλευσης των ευκαιριών, στον τομέα συνεργασίας εξοπλιστικών προγραμμάτων, θα αποκτούσαν πολιτικά, τεχνολογικά και οικονομικά ωφέλη, όπως:

- βελτιωμένες πολιτικές σχέσεις, ανάμεσα στα κράτη,
- επιμεριζόμενο κόστος R&D και,
- πρόσβαση σε ξένες τεχνολογίες.

Σε μια εποχή μειωμένων αμυντικών προϋπολογισμών και περιορισμένων διαθέσιμων πόρων, οι ΗΠΑ πρέπει να προετοιμαστούν για αποτελεσματικές συνεργασίες με φίλια κράτη, διερευνώντας νέες εναλλακτικές λύσεις στον τομέα R&D και παραγωγής, χωρίς να διακινδυνεύουν την παγκόσμια υπεροχή τους. Σύμφωνα με την υφυπουργό ΠΑ, Dr. Sheila E. Widnal:

.....λόγω του μεταβαλλόμενου κόσμου, που ζούμε, καθώς και των περιορισμένων αμυντικών προϋπολογισμών εργαζόμαστε σκληρά για να σπλοκληρώσουμε το ρόλο μας ως της πλέον ισχυρής αεροπορικής δύναμης στον κόσμο.....η πρόκληση αφορά στη συνέχιση προστασίας των συμφερόντων των ΗΠΑ, παρά τη μείωση των αμυντικών δαπανών²⁵¹.

Αναφορικά με τον ορισμό της διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των

²⁵⁰ Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από αρκετούς μελετητές. Ανάμεσα σε αυτούς, βλ., Paul L. Hartman, "International Armaments Cooperation in the post- Cold- War Era," (M.Sc. Thesis, Wright-Patterson Air Force Base, Ohio, September 1997), 8; Executive Office of the President- Office of Science and Technology Policy, *A New Strategy for Science and Technology / National Security Science and Technology Strategy* (executive summary), September 19, 1995.

²⁵¹ Cited in, Hartman, *International Armaments Cooperation*, 3

εξοπλισμών, έχουν δωθεί πολλοί και διαφορετικοί.

Ορισμένοι προσεγγίζουν τη συνεργασία αυτή ως μια ευρεία σειρά προγραμμάτων τα οποία βρίσκονται κάτω από την ομπρέλλα της συνεργασίας στον τομέα της άμυνας (*defense cooperation*)²⁵², όπως, εξωτερικές πωλήσεις [στρατιωτικού υλικού] (*foreign military sales/ FMS*) ή προγράμματα επιστημονικών/ τεχνικών ανταλλαγών (*scientist exchange programs*). Η συνεργασία στον τομέα της άμυνας (*defense cooperation*) αφορά στο γενικευμένο όρο μιας ευρείας σειράς δράσεων, ανάμεσα στο ΥΠΑ των ΗΠΑ και τα συμμαχικά κράτη –ή, και άλλα φίλια κράτη-, με στόχο την προώθηση της διεθνούς ασφάλειας, και, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει τη βοήθεια στον τομέα της ασφάλειας (*security assistance*), αμυντική- βιομηχανική συνεργασία (*industrial cooperation*), συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών (*armaments cooperation*), εξωτερικές πωλήσεις [στρατιωτικού υλικού] (*foreign military sales*), προγράμματα στρατιωτικής εκπαίδευσης (*military training programs*), συνεργασία στον τομέα της διοικητικής μέριμνας (*logistics cooperation*), προγράμματα συνεργασίας στην R&D (*cooperative research and development*) και υποστήριξη σε κράτη υποδοχής (*host nation support/ HNS*)²⁵³ Τα Διεθνή Προγράμματα Συνεργασίας στους Εξοπλισμούς (*International Armaments Cooperation Programs /IACP*) αντιπροσωπεύουν εξειδικευμένα προγράμματα συνεργασίας, με τη συμμετοχή πολλών κρατών. Τα πεδία συνεργασίας αφορούν σε: α) έρευνα, ανάπτυξη, δοκιμή και αποτίμηση (RDT&E), καθώς και κοινή παραγωγή β) ανταλλαγές δεδομένων, στοιχείων, πληροφοριών και προσωπικού γ) δοκιμή και αποτίμηση συμβατικού αμυντικού εξοπλισμού, πυρομαχικών και τεχνολογιών.

Όμως, ποιό είναι οι στόχοι των κρατών που συμμετέχουν σε τέτοια προγράμματα; Γιατί συνεργάζονται μεταξύ τους; Ποιά τα οφέλη από τέτοιου είδους συνεργασίες/ συνεταιρισμούς; Συνοπτικά, οι κύριοι στόχοι της συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών αφορούν στην ικανότητα αύξησης της

²⁵² Βλ., Ραγιές, *Αμυντική και Στρατιωτική Διπλωματία*.

²⁵³ *Ibid* & Department of Defense, *Guide for the Management of Multinational Programs* (Second Edition) (Fort Belvoir VA: Defense Systems Management College, GPO, 1987); C. M. Farr, "Managing International Cooperative Projects: Rx for Success," in *Global Arms Production: Policy Dilemmas for the 1990's*, ed. Ethan B. Kapstein (New York: University Press of America, Inc., 1992).

στρατιωτικής αποτελεσματικότητας, μέσω τυποποίησης και διαλειτουργικότητας, μείωσης του κόστους παραγωγής/ πρόσκτησης οπλικών συστημάτων, αποφυγής (περιορισμού) της διπλοτυπίας παραγωγής, ανάμεσα στους συμμάχους (*duplication*)²⁵⁴ Οι στόχοι αυτοί εξηγούν, επαρκώς, την αξία της συνεργασίας αυτής.

Στο πλαίσιο των εργασιών της Επιτροπής Παρακολούθησης της Συνεργασίας στον Τομέα των Εξοπλισμών του ΥπΑμ των ΗΠΑ (*Armaments Cooperation Steering Committee/ ACSC*), το 1993, προσδιορίστηκαν επτά (7) στόχοι στη διαδικασία συνεργασίας στους εξοπλισμούς²⁵⁵:

- ανάπτυξη κοινού ή, τουλάχιστον, διαλειτουργικού (*interoperable*) εξοπλισμού με τις φίλιες/ συμμαχικές χώρες,
- ανακατανομή των πόρων, μέσω μοιράσματος του κόστους και ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας,
- εκμετάλευση των καλύτερων διαθέσιμων τεχνολογιών (στρατιωτικών και διπλής χρήσης), για τον εξοπλισμό των ΗΠΑ και των συμμάχων τους,
- προσφορά του καλύτερου διαθέσιμου αμυντικού υλικού στους συμμάχους των ΗΠΑ, με τον πλέον αποτελεσματικό, από άποψης κόστους, τρόπο,
- διατήρηση μιας ισχυρής αμυντικής- βιομηχανικής βάσης (*defence- industrial base*), για τις ανάγκες των ΗΠΑ και των συμμάχων τους και,
- ενίσχυση των πολιτικών/ στρατηγικών εθνικής ασφάλειας, στην κατεύθυνση εκσυγχρονισμού και ενίσχυσης των υπαρχόντων συμμαχιών, μέσω της αύξησης της διαφάνειας στον τομέα της παραγωγής οπλικών συστημάτων.

Μια πιο απλή παρουσίαση των στόχων δόθηκε από τον *Robert Bruce*, Διευθυντή του Γραφείου Συνεργασίας για Εξοπλιστικά Προγράμματα/ Γραφείο Υφπγυ Αμυνας για εξοπλιστικά προγράμματα και τεχνολογία. ²⁵⁶ , ο οποίος κατηγοριοποίησε τους στόχους ως εξής:

- επιχειρησιακοί: διαλειτουργικά συστήματα με τους συμμάχους και τα κράτη- συνεταίρους, ευρύτερες επαφές ανάμεσα στις ΕΔ και ανάπτυξη/ χρήση κοινών δομών ΔΜ και υποστήριξης σε συνδυασμένες επιχειρήσεις (*combined operations*)²⁵⁷,

²⁵⁴ Βλ., Hartman, *International Armaments Cooperation*, p. 6

²⁵⁵ Όπως δόθηκαν από τον τότε ΥπΑμ, William Perry, *Ibid*.

²⁵⁶ Cited in, Hartman, *International Armaments Cooperation*, 6-7

²⁵⁷ Βλ., T. P. Coakley, *Command and Control for War and Peace* (Washington DC: National Defense University Press, January 1992).

- οικονομικοί: κοινό κόστος R&D, στην παραγωγή νέων συστημάτων, μειωμένο κόστος παραγωγής, μέσω οικονομιών κλίμακας, μειωμένο κόστος υποστήριξης (*support cost*), στα θέατρα επιχειρήσεων, μέσω κοινών υποδομών και συστημάτων ΔΜ,
- τεχνολογικοί: πρόσβαση στις καλύτερες παγκόσμιες; Τεχνολογίες και,
- πολιτικοί: ενίσχυση του πολιτικού ιστού, μέσα στην Ατλαντική Συμμαχία και χρήση της τεχνολογικής συνεργασίας, ως κίνητρο στις εξαγωγές αμυντικού υλικού.

Με δεδομένο το υψηλό κόστος διατήρησης των ΗΠΑ ως μιας ελεύθερης χώρας και του κόσμου ασφαλούς, δεν αποτελεί έκπληξη ότι το ΥΠΑμ συνεχώς αναζητά διάφορους τρόπους μείωσης των αμυντικών δαπανών, χωρίς να διακινδυνεύεται η εθνική ασφάλεια²⁵⁸.

4. γ. Το Πλαίσιο Διατλαντικής Συνεργασίας

Οι πολιτικές και πρακτικές των ΗΠΑ με τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO αποτελούν τη βάση της διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών²⁵⁹. Καθόρισαν το πλαίσιο στη βάση του οποίου προωθούνται συνεργασίες με άλλα συμμαχικά κράτη, τα προγράμματα/ τομείς συνεργασίας και τις διαδικασίες σχεδιασμού- αργάνωσης- ανάπτυξης ενός συστήματος, μέσω συνεργασίας (*cooperative product*). Τα κράτη της δυτικής Ευρώπης βγήκαν νικητές από τον Β΄ ΠΠ, όμως, έπρεπε να οικοδομήσουν ξανά τις βιομηχανικές τους βάσεις. Αν και το ΗΒ ήταν σε θέση να διατηρήσει και αναπτύξει τις αμυντικές- βιομηχανικές ικανότητες του (*defense industrial capabilities*), πολλές ηπειρωτικές χώρες, όπως η Γαλλία, Γερμανία και Ιταλία, έπρεπε να αναδιαρθρώσουν, πλήρως, τις εθνικές υποδομές και να ανακτήσουν τις κρίσιμες αμυντικές ικανότητες τους (*critical defense capabilities*)²⁶⁰. Ενώ η παραδοσιακή προσέγγιση διατήρησης της παραγωγής οπλικών συστημάτων ως ενός, καθαρά, εθνικού ή ανεξάρτητου κλάδου της βιομηχανίας, αντανακλούνταν, καθαρά, στις εξωτερικές πολιτικές των

²⁵⁸ Βλ., T. L. Deibel, "Strategies Before Containment: Patterns for the Future," in *America's Strategy in a Changing World*, ed. Sean M. Lynn-Jones, and Steven E. Miller (Cambridge MA: The MIT Press, 1993).

²⁵⁹ Βλ., J. L. Johnson, "The United States: Partnerships with Europe," in *Global Arms Production*, ed. Ethan B. Kapstein.

²⁶⁰ Βλ., Edmonds, Uttley, and Hayhurst, *Defence Interdependence*, 157-169

συμμαχικών κρατών, τόσο οι ΗΠΑ, όσο και τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO διέθεταν, πλέον, ισχυρά κίνητρα διερεύνησης ευκαιριών συνεργασίας. Η Ευρώπη ζητούσε, απεγνωσμένα, βοήθεια, ενώ οι ΗΠΑ εστιάζονταν στην αποτροπή της σοβιετικής επέκτασης, μέσω παροχής αποτελεσματικού αμυντικού εξοπλισμού στα ευρωπαϊκά κ-μ της Ατλαντικής Συμμαχίας. Για τις ΗΠΑ, η οικονομική αδυναμία (της Ευρώπης) θα διευκόλυνε την επέκταση του κομμουνισμού στη γηραιά ήπειρο. Έτσι, η συνεργασία ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη φαινόταν αναπόφευκτη, όμως, το ζήτημα ήταν ο τρόπος με τον οποίο αυτή θα υλοποιούνταν. Έως τότε, οι πωλήσεις αμερικανικών οπλικών συστημάτων στην Ευρώπη ήσαν σπάνιες, ενώ το πολιτικό πλαίσιο υλοποίησης αυτών των εξαγωγών/ μεταφορών δεν ήταν επαρκές. Είχαν, όμως, γίνει τα πρώτα βήματα για τη διατλαντική αμυντική- βιομηχανική συνεργασία²⁶¹.

Καθώς η κομμουνιστική επέκταση άρχισε να γίνεται μια πραγματική απειλή για τη δημοκρατία (!), οι ΗΠΑ προχώρησαν σε αναθεώρηση της πολιτικής τους σχετικά με τη συνεργασία στον τομέα των εξολισμών με την Ευρώπη: με τον εξοπλισμό των συμμαχικών κρατών, οι ΗΠΑ θα ήσαν σε θέση να ακυρώσουν, έμεσα, τους όποιους παγκόσμιους στόχους διαμόρφωνε η Σοβιετική Ένωση. Το όραμα μιας συμμαχικής δύναμης, με τυποποιημένο αμυντικό εξοπλισμό, ικανής να αντιμετωπίσει την κομμουνιστική επιθετικότητα, μετετράπη, γρήγορα, σε μια έντονη επιθυμία για τις ΗΠΑ. Αν και οι ΗΠΑ είχαν, αρχικά, ενστάσεις σχετικά με την παραχώρηση της ευθύνης της εθνικής τους ασφάλειας σε παγκόσμιους οργανισμούς, η απειλή της κομμουνιστικής επέκτασης τους οδήγησε στο να επανεξετάσουν τα αμοιβαία οφέλη δημιουργίας μιας αμυντικής (στρατιωτικής) συμμαχίας με την Ευρώπη, για την αντιμετώπιση της Σοβιετικής Ένωσης. Όμως, και η άποψη της Ευρώπης δεν διέφερε, καθώς τα ευρωπαϊκά κράτη είχαν, ήδη, αρχίσει τις προσπάθειες βιομηχανικής –οικονομικής τους ανάκαμψης και

²⁶¹ Αν και σε υβριδική μορφή, η διατλαντική συνεργασία υπήρχε, ήδη, κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ, καθώς οι ΗΠΑ ήσαν ο κύριος προμηθευτής οπλικών συστημάτων και υλικού προς τους (ευρωπαϊούς) συμμάχους. Σύμφωνα με το Νόμο *Lend-Lease Act* (Μάρτιος, 1941), οπλισμός δεκάδων δις. δολλαρίων μεταφέρθηκε προς τους συμμάχους, μεταξύ 1941 και 1945. Ως μορφή στρατιωτικής βοήθειας, ο εξοπλισμός μεταφέρονταν (προσφερόταν ή δανείζονταν), με στόχο να ενισχύσει τις ευρωπαϊκές αμυντικές ικανότητες. Η διαδικασία τερματίστηκε όταν ο Β' ΠΠ τελείωσε.

αντιλαμβάνονται την αναγκαιότητα ύπαρξης μιας συμμαχίας, ως πολιτικού και στρατιωτικού μέσου άμυνας της Ευρώπης από ένα πιθανό κομμουνιστικό κίνδυνο. Ως μέρος του Συμφώνου των Βρυξελλών (1948 *Brussels Treaty*), ανάμεσα στο Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Γαλλία, ΗΒ και Κάτω Χώρες, συστάθηκε το NATO. Τον Ιούνιο του 1948, οι ΗΠΑ, μέσω του *Vandenberg Resolution*, εξέφραζαν την επιθυμία τους να δημιουργήσουν σχέσεις συμμαχίας συλλογικής ασφάλειας (*collective security alliance relationship*) με τα συμβαλλόμενα μέρη του Συμφώνου και τον Απρίλιο του 1949, έγιναν, επίσημα, μέλος του NATO. Η νέα αυτή συμμαχία επρόκειτο να μεταβάλλει την παραδοσιακή προσέγγιση στην ασφάλεια –ο ρόλος, πάντως, των ΗΠΑ μέσα στην Ατλαντική Συμμαχία δεν ήταν σαφής!

Ως τη στιγμή που οι ΗΠΑ προσχώρησαν στο μέρος της Ευρώπης και της Ρωσίας, κατά του φασισμού, στο Β' ΠΠ, η αμερικανική εξωτερική πολιτική, αναφορικά με ζητήματα στρατιωτικής βοήθειας και παγκόσμιας ασφάλειας, δεν αντανακλούσε ένα ρόλο των ΗΠΑ ως υπερδύναμη. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι, τόσο η αμερικανική, όσο και η ευρωπαϊκή παραγωγή οπλικών συστημάτων παρέμενε ανεξάρτητη, αλλά και από το ότι οι ΗΠΑ εισήλθαν στον πόλεμο σε μια ενδιάμεση του φάση, αισθανόμενες, αρχικά, ότι δεν ήταν υποχρεωμένες να πολεμήσουν. Έως το σημείο εκείνο, η ανεπάρκεια της διατλαντικής συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών ήταν ενδεικτικό του μη-συνεργατικού χαρακτήρα των αμυντικών τους βιομηχανιών. Αυτό δεν υποδεικνύει, κατ' ανάγκη, έλλειψη βούλησης, ανάμεσα στους δύο πόλους, αλλά, μάλλον, μια συμπεριφορά αυτο-επάρκειας (*defence-industrial self-sufficiency*). Τα αποτελέσματα, όμως, του Β' ΠΠ άλλαξαν αυτό τον τρόπο σκέψης: όχι μόνο οι ΗΠΑ άρχισαν να βλέπουν τον εαυτό τους ως μια παγκόσμια δύναμη, αλλά και προσέγγιζαν, πλέον, τα ζητήματα της παγκόσμιας ασφάλειας και εθνικής άμυνας, μέσα από μια συμμαχική προοπτική (*allied perspective*): Ο Β' ΠΠ προσέφερε στις ΗΠΑ μια μοναδική ευκαιρία να επεκτείνουν την επιρροή των αμερικανικών θεσμών στον κόσμο. Πριν τη δεκαετία του 1940, είτε υπήρχαν ισχυρά κράτη τα οποία περιόρισαν τις φιλοδοξίες τους, είτε οι αμερικανοί δεν επιθυμούσαν να αναλάβουν τις αναγκαίες εκείνες δεσμεύσεις, έτσι ώστε το

έθνος να παίζει το ρόλο του παγκόσμιου ηγέτη. Μετά την ήττα της Γερμανίας και της Ιαπωνίας, αλλά και τη σχετική αδυναμία των ευρωπαϊών συμμάχων –συμπεριλαμβανομένης και της Σοβιετικής Ένωσης-, δεν υπήρχε, το 1945 κανένα κράτος ικανό να εμποδίσει την άνοδο –και επικράτηση- των ΗΠΑ.

Αποδεχόμενες το νέο τους ρόλο, ως παγκόσμιας υπερδύναμης, οι ΗΠΑ άρχισαν να προσεγγίζουν την ασφάλεια από μια παγκόσμια, σκοπιά. Το πεδίο των ευθυνών των ΗΠΑ, αναφορικά με την ασφάλεια και την άμυνα, δεν ήταν, πλέον, εθνικό: η δημοκρατία, σε πολλές χώρες του κόσμου, απειλούνταν από την επέκταση του κομμουνισμού και οι ΗΠΑ διέθεταν την πολιτική βούληση, οικονομική ικανότητα, στρατιωτική επάρκεια και αναγκαία τεχνολογία, έτσι ώστε να την προστατεύσουν /αποκαταστήσουν –να βοηθήσουν τους άλλους να βοηθήσουν τους εαυτούς τους. Η νέα αυτή συμπεριφορά σχετίζεται με το ζήτημα της διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών, καθώς σηματοδοτούσε ένα πιο συνεργατικό πνεύμα στην κατεύθυνση τις αμυντικές προσπάθειες άλλων εθνών –αν και η υποστήριξη αυτή κατέληγε, συνήθως, προς όφελος των ΗΠΑ! Επιπλέον, είναι ενδεικτική του τρόπου με τον οποίο τα άλλα έθνη προσέγγιζαν τις ΗΠΑ, ως υπερδύναμη. Η αντίληψη αυτή εξηγεί το γιατί τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO ζήτησαν, επίσημα, στρατιωτική και οικονομική βοήθεια από την Ουάσινγκτον, μόλις μια μέρα μετά την προσχώρηση των ΗΠΑ στην Ατλαντική Συμμαχία!

Αν και η Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού (*North Atlantic Treaty*), η οποία οδήγησε στη σύσταση του NATO, δεν εστιαζόταν, αναγκαστικά, στον τομέα της συνεργασίας στους εξοπλισμούς, δύο από τα Άρθρα της αναφέρονται, έμεσα, στο ζήτημα αυτό. Το Άρθρο 2 σημειώνει ότι τα μέρη θα αναζητήσουν τρόπους εξάλειψης των συγκρούσεων, αναφορικά με τις οικονομικές τους πολιτικές και θα ενθαρρύνουν την οικονομική συνεργασία, ανάμεσα σε κάποιο συμμαχικό κράτος ή σε όλα, ενώ το Άρθρο 3 σημειώνει ότι τα μέρη θα διατηρήσουν και αναπτύξουν την εθνική και συλλογική στρατιωτική (αμυντική) ικανότητα αντίστασης σε μια ένοπλη επίθεση²⁶².

²⁶² Άρθρον 2 Τα Μέρη θέλουν συμβάλλει εις την περαιτέρω ανάπτυξιν ειρηνικών και φιλικών διεθνών σχέσεων δια της ενισχύσεως των ελευθέρων αυτών θεσμών, δια της

Υπό τη δέσμευση των υποχρεώσεων του ΝΑΤΟ και αποδεχόμενες το ρόλο τους ως υπερδύναμης, οι ΗΠΑ απάντησαν σε αυτό το αίτημα με δύο τρόπους:

- μεταφέροντας μεγάλες ποσότητες εξοπλισμού και συστημάτων στην Ευρώπη και,
- αγοράζοντας υλικό και οπικά συστήματα από ευρωπαίους κατασκευαστές.

Στα επόμενα 10 έτη, οι ΗΠΑ θα έστελναν βοήθεια στην Ευρώπη αξίας \$54 δις., μεγάλο μέρος της οποίας αφορούσε σε οπικά συστήματα αναγκαία για την αποτροπή, περιορισμό ή απόκρουση μιας πιθανής σοβιετικής επίθεσης. Κάτω από το Πρόγραμμα Αμοιβαίας Αμυντικής Βοήθειας (*Mutual Defense Assistance Program /MDAP*), οι ΗΠΑ προχώρησαν στην αγορά αμυντικού υλικού από την Ευρώπη, προσφέροντας πολύτιμους πόρους στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία και, κατά συνέπεια, την οικονομία της. Παρά το ότι η πρακτική αυτή δείχνει να ωφελεί μόνο την Ευρώπη, στην πραγματικότητα, οι ΗΠΑ θα ήταν δυνατόν να εκμεταλευτούν τα μειωμένα κόστη παραγωγής και μεταφοράς. Πάντως, στη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών, η αμερικανική εξωτερική πολιτική αντανάκλούσε τη δέσμευση των ΗΠΑ να ανοικοδομήσουν την ευρωπαϊκή βιομηχανική βάση.

Από τη δεκαετία του 1940, έως τα μέσα της δεκαετίας του 50, οι ΗΠΑ προμήθευσαν υπερβάλλοντα εξοπλισμό, υλικό διοικητικής μέριμνας, αλλά και εξελιγμένα οπικά συστήματα, όπως μαχητικά α/φ και τανκς, προς τις ΕΔ των ευρωπαίων συμμάχων. Εξ' αιτίας του ότι οι ΗΠΑ ήταν ο κύριος προμηθευτής αυτών των οπλικών συστημάτων, η απαίτηση τυποποίησης του αμυντικού υλικού αποτελούσε ένα επιπλέον όφελος για αυτές. Στην περίοδο αυτή, η προσπάθεια του ΝΑΤΟ να δημιουργήσει ένα οπλοστάσιο εξορθολογισμένων,

επιτεύξεως καλλίτερος κατανοήσεως των αρχών εφ' ων οι θεσμοί ούτοι έχουν εδραιωθεί και δια της προαγωγής συνθηκών σταθερότητος και ευημερίας, θέλουσιν επιδιώξει την εξάλειψιν των συγκρούσεων εις την διεθνή αυτών οικονομικήν πολιτικήν και θέλουσιν ενθαρρύνει την οικονομικήν συνεργασίαν μεταξύ τινών ή του συνόλου αυτών. Άρθρον 3 Προς μάλλον τελεσφόρον επίτευξιν των σκοπών της παρούσης Συνθήκης τα Μέρη κεχωρισμένως και από κοινού, δια συνεχούς και αποτελεσματικής κατ' ιδίαν προσπάθειας και αμοιβαίας αρωγής, θέλουσι διατηρήσει και αναπτύξει την ατομικήν και ένοπλον συλλογικήν αυτών ικανότητα προς αντίστασιν κατ' ενόπλου επιθέσεως.

τυποποιημένων και διαλειτουργικών οπλικών συστημάτων (*RSI Armaments*), βασίστηκε στην εισαγωγή αμερικανικών προϊόντων από τις ευρωπαϊκές χώρες, κάτι το οποίο σήμαινε ότι, στην περίπτωση που τα κ-μ του NATO κινητοποιούνταν για κάποια σύγκρουση, η συλλογική τους πολεμική προσπάθεια θα ενισχυόταν με τυποποιημένο υλικό. Πέραν της ενίσχυσης της στρατιωτικής ικανότητας της Ευρώπης, η συνδρομή των ΗΠΑ βοήθησε στην επανάκτηση των αμυντικών- βιομηχανικών ικανοτήτων της Ευρώπης²⁶³. Από πλευράς τυποποίησης εξοπλισμών, το πλαίσιο συνεργασίας υποστήριζαν και προωθούσαν ένα ευρύ σχεδιασμό σχετικά με την τυποποίηση, ενώ ορισμένοι είχαν πείσει, ακόμα και για τη διαμόρφωση ενός επιχειρησιακού σχεδίου (*master plan*) για τον εξοπλισμό όλων των δυνάμεων του NATO, αναθέτοντας την παραγωγή συστημάτων στις πλέον ικανές εταιρείες (*delegated production*). Όμως, το σχέδιο βρέθηκε ανάμεσα σε συγκρούσεις οικονομικών συμφερόντων, όπου η κάθε χώρα επιθυμούσε τη διατήρηση μιας επαρκούς, σε εθνικό επίπεδο, βιομηχανικής παραγωγής (*sufficient industrial production levels*). Αυτή η διχοτόμηση του όγκου παραγωγής θα σήμαινε τη μετακίνηση των γραμμών παραγωγής, αφήνοντας, έτσι, ένα κενό στην οικονομική- παραγωγική αλυσίδα στα κράτη όπου γινόταν η παραγωγή. Έτσι, οι όποιες πρωτοβουλίες για ένα ευρύ σχεδιασμό δημιουργίας μιας παν- συμμαχικής κοινής δύναμης (*all-allied force*) εγκαταλείφθηκαν γρήγορα. Αυτό, βέβαια, δεν σήμαινε ότι η διαδικασία διατλαντικής συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών απέτυχε. Συνέχισε να βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτικής, τόσο των ΗΠΑ, όσο και των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO.

²⁶³ Αυτό επιτεύχθηκε μέσω δανείων (*U.S. grants*), εντολών αγοράς (*purchase orders*) και συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών (*arms cooperation*). Η πρώτη μέθοδος αποτελεί μια, καθαρά, χρηματοοικονομική διαδικασία, ενώ η δεύτερη αφορούσε σε αγορές ευρωπαϊκών προϊόντων από τις ΗΠΑ. Η τρίτη ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 50 και έγινε τόσο συνηθισμένη, ώστε στα τέλη της δεκαετίας του 50, ξεκίνησε μια αλλαγή από τη μεταφορά αμυντικού υλικού (*transfers of military equipment*) προς τις ευρωπαϊκές χώρες, στην, κατόπιν συμφωνίας, παραγωγή αμερικανικών προϊόντων προς τις χώρες αυτές (*licensed production*). Η μορφή αυτή συνεργασίας αφορά στις περιπτώσεις όπου ο σχεδιασμός ενός συστήματος (*system design*) μεταφέρεται από τον αρχικό κατασκευαστή σε ένα κατασκευαστή μιας άλλης χώρας, ο οποίος επιθυμεί να παράξει συγκεκριμένο σύστημα.

Όμως, η εστίαση βρισκόταν, όχι σε μια λογική ενός μαζικού συμμαχικού αμυντικού σχεδιασμού, με σαφή στοιχεία ενοποίησης της βιομηχανικής παραγωγής (*mass defense planning*), αλλά σε μια πρακτική *ad hoc* μεμονωμένων προγραμμάτων (*individual projects*). Εξ' αιτίας της αναγκαιότητας τυποποίησης, ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, η συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών εστιάστηκε, αναγκαστικά, σε μειωμένη παραγωγή αμυντικού υλικού. Επιπλέον, την περίοδο αυτή επιτεύχθηκαν υψηλότερα επίπεδα διελειτουργικότητας, καθώς το NATO ξεκίνησε μια διαδικασία τυποποίησης των τμημάτων πολεμικού υλικού (*war-time equipment components*). Έτσι, στο διάστημα αυτό, οι συμμαχικές χώρες υποχρεώθηκαν να εξορθολογίσουν τον αριθμό των όποιων νέων εξελίξεων στον αμυντικό σχεδιασμό, επιχειρώντας, μέσα από την RSI, να διαμορφώσουν μια πιο αποτελεσματική συμμαχική δύναμη. Η πλέον σημαντική εξέλιξη της περιόδου υπήρξε, ξεκάθαρα, η παραγωγή κατόπιν αδείας (*licensed production*) αμερικανικών συστημάτων από συμμαχικές χώρες (*παρέχεται η άδεια σχεδίασης ή παραγωγής, κατόπιν εμπορικής συμφωνίας, σε μια ξένη χώρα*). Οι αναγκαίες τεχνικές πληροφορίες για την παραγωγή ενός οπλικού συστήματος μεταφέρονται σε μια ξένη κυβέρνηση ή κατασκευαστή, έτσι ώστε αυτό να πατραχθεί εκτός των ΗΠΑ. Συνολικά, η κοινή παραγωγή βοήθησε στην επανάκτηση των αμυντικών- βιομηχανικών ικανοτήτων των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO, λειτούργησε ως μέσο ανοικοδόμησης της αμυντικής- βιομηχανική βάσης της Ευρώπης και ενίσχυσε το επίπεδο RSI των κ-μ του NATO²⁶⁴.

²⁶⁴ Ο όρος RSI (*Rationalization, Standardization & Interoperability*) χρησιμοποιείται συχνά σε σχέση με τη διαδικασία διατλαντικής συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών. Ο όρος αφορά, τόσο σε ένα στόχο της διαδικασίας, αλλά, ταυτόχρονα, και σε μια προϋπόθεση του! Αναφέρεται στο γιατί και στο πώς της διαδικασίας. Ο εξορθολογισμός επιχειρεί να μειώσει την ανάπτυξη/ εισαγωγή νέων αμυντικών συστημάτων, τα οποία ξεπερνούν συστήματα σε χρήση. Ο όρος αυτός υπονοεί ότι οι συνεταίροι σε ένα πρόγραμμα οφείλουν να είναι οριθολογικός σχετικά με την έναρξη νέων προγραμμάτων για την παραγωγή εξελιγμένων οπλικών συστημάτων, όταν υπάρχουν, ήδη, τόσα πολλά. Η Τυποποίηση αναγνωρίζει τη σημασία χρήσης κοινού αμυντικού εξοπλισμού (τμημάτων, συστημάτων, υποδομών) ανάμεσα στις συμμαχικές χώρες. Η διαλειτουργικότητα αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου τα αμυντικά συστήματα ενός συμμαχικού κράτους είναι σε θέση να λειτουργήσουν, ταυτόχρονα (σε συνδυασμό), με τα αντίστοιχα ενός άλλου (π.χ., οι συχνότητες των ασυρμάτων ή *radars* δεν θα πρέπει να δημιουργούν παρεμβολές, κατά τη διάρκεια μιας στρατιωτικής επιχείρησης).

Καθώς τα δυτικό- ευρωπαϊκά κράτη ανέκαμψαν από το Β' ΓΠ, ξεκίνησαν την παραγωγή οπλικών συστημάτων, τόσο για ίδια χρήση, όσο και εξαγωγή. Αν και δεν υπήρχαν οι ίδιες οικονομίες κλίμακας με τις ΗΠΑ, οι εθνικές αμυντικές-βιομηχανικές τους βάσεις επανέκτησαν σημαντική ισχύ, έτσι ώστε να είναι, πλέον, σε θέση να ανταγωνιστούν με τις αντίστοιχες αμερικανικές στο χώρο των διεθνών εξαγωγών αμυντικού υλικού. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 60, έγινε εμφανές ότι η επιρροή και ο έλεγχος των ΗΠΑ, κατά την περίοδο ανάκαμψης της Ευρώπης, δεν ήταν, πλέον, αποδεκτή από τους ευρωπαίους ηγέτες, οι οποίοι, τώρα, άρχισαν να πιέζουν για την παραχώρηση αυξημένων δικαιωμάτων παραγωγής, καθώς και αντισταθμιστικών ωφελών από την κυβέρνηση των ΗΠΑ²⁶⁵. Στα μέσα της δεκαετίας του 60, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, έχοντας επιτύχει, σε μεγάλο βαθμό, την ανοικοδόμηση της, προέβαλλε, πλέον, ως ένας ισχυρός ανταγωνιστής στην αγορά αμυντικού υλικού του ευρωπαϊκού NATO –όπου, κάποτε, κυριαρχούσαν οι ΗΠΑ. Οι ανησυχίες σχετικά με την επίτευξη υψηλών επιπέδων RSI δεν ήσαν σημαντικές, κατά την αρχική περίοδο ανάκαμψης της Ευρώπης, εξ' αιτίας της μαζικών μεταφορών αμερικανικού πολεμικού υλικού στις ευρωπαϊκές συμμαχικές χώρες. Όμως, καθώς οι ικανότητες της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας ενισχύονταν, οι αυξημένες, πλέον, πωλήσεις ευρωπαϊκού αμυντικού υλικού, στο διατλαντικό χώρο, άρχισαν να δημιουργούν δυσκολίες στη Συμμαχία, αναφορικά με τη συνέχιση επίτευξης του στόχου αυτού.

Οι ευρωπαίοι είχαν, τόσο πολιτικές, όσο και οικονομικές ανησυχίες, επικεντρωμένοι, πλέον, σε ζητήματα εθνικής ανεξαρτησίας, καθώς και στη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ανάπτυξη βιομηχανικών τομέων υψηλής τεχνολογίας. Πολλές χώρες- παραγωγοί θεωρούν ότι θα πρέπει, τώρα, να διερευνήσουν/ διαμορφώσουν αγορές για την εξαγωγή των προϊόντων τους, έτσι ώστε να επιτύχουν επαρκείς γραμμές παραγωγής (*efficient production runs*). Αυτό είχε μια αρνητική επίπτωση: αντικαταστάθηκε η εξάρτηση από εισαγωγές

²⁶⁵ Τα Αντισταθμιστικά Οφέλη (*Offsets*) αφορούν σε συμφωνίες του ΥπΑμ με στόχο την αγορά ξένων προϊόντων, έτσι ώστε να εξισορροπηθεί (*offset*) κάποιο ποσό ή ποσοστό των δαπανών μιας συγκεκριμένης χώρας για την αγορά αμερικανικού αμυντικού υλικού.

αμυντικού υλικού –με αντίστοιχες αρνητικές επιπτώσεις για την εθνική ασφάλεια- από μια εξάρτηση από εξαγωγές αμυντικού υλικού –με αντίστοιχες αρνητικές επιπτώσεις για την εξωτερική πολιτική. Η επιτυχία της ευρωπαϊκής αμυντικής –βιομηχανικής βάσης σήμαινε και μείωση των αμερικανικών εξαγωγών, στη διατλαντική αγορά. Το 1963, ως αποτέλεσμα των μειωμένων πωλήσεων στρατιωτικού υλικού και αυξημένου κόστους *R&D*, οι ΗΠΑ ξεκίνησαν την υπογραφή διμερών συμφωνιών συνεργασίας *R&D*, με τη Γαλλία, Ιταλία, ΗΒ και Γερμανία, επιχειρώντας να αναζητήσουν νέους τρόπους μοιράσματος των οικονομικών/ τεχνικών κινδύνων, στη διαδικασία παραγωγής οπλικών συστημάτων. Αυτό δείχνει ότι, παρά τη μεταβολή από τη συλλογική, σε μια εθνική προσέγγιση, η συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών παρέμενε ένας βασικός στόχος, ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Όμως, ο στόχος αυτός αφορούσε, πλέον, στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής- βιομηχανικής βάσης, παρά στην ενίσχυση μιας πολιτικής συμμαχίας. Η δεκαετία του 60 χαρακτηρίστηκε από μια εκτεταμένη σειρά προγραμμάτων συνεργασίας, ιδιαίτερα στον αεροναυπηγικό τομέα²⁶⁶.

Το 1966, η Σύνοδος των Διευθυντών Εξοπλισμών του NATO (CNADs), υιοθέτησε ένα νέο κείμενο, το οποίο υπογράμμιζε ότι τα κ-μ παραμένουν υπεύθυνα για τον εξοπλισμό των ΕΔ τους, όμως τα ενεθάρρυνε να συνεργαστούν σε προγράμματα, με την υποστήριξη, αλλά όχι τις ρυθμίσεις των

²⁶⁶ Παράδειγμα αποτελεί η παραγωγή του αμερικανικού α/φ F-104 *Starfighter* στον Καναδά και την Ευρώπη, το οποίο, τελικά, αποτέλεσε το 25% του κύριου στόλου επιθετικών α/φ στην Ευρώπη. Άλλα παραδείγματα αποτελούν το γαλλικής σχεδίασης α/φ επιτήρησης *Atlantique* και το πυραυλικό σύστημα α/ε AS-30. Πολλά από αυτά τα προγράμματα υλοποιήθηκαν εκτός των δομών σχεδιασμού του NATO, όμως, θεωρούνται σημαντικά επιτεύγματα της διαδικασίας διατλαντικής συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών. Ο λόγος που έγινε αυτό αφορούσε στο ότι οι δομές αυτές απαιτούσαν μια συμφωνία σε μια ευρεία σειρά επιχειρησιακών απαιτήσεων (*operational requirements*) –μια απαίτηση η οποία περιορίζει την επιτυχία, όταν εμπλέκονται πολλά κράτη. Σύμφωνα με το σύστημα του NATO, *Basic Military Requirements (NBMR)*, συμφωνήθηκαν 50 κοινές δηλώσεις βασικών απαιτήσεων. Δυστυχώς, μόνο λίγες από αυτές κατέληξαν στην ανάπτυξη/ παραγωγή υλικού, αφού, κατά τη διαμόρφωση μιας συμφωνίας, ανάμεσα σε πολλά κράτη, το NBMR ικανοποιούσε κάποιους από αυτούς, ενώ εμπλεκόντουσαν και πολιτικοί/ οικονομικοί παράγοντες. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από μια έντονη προσπάθεια συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών, όμως, επέτρεψε και μια χαλάρωση των επιχειρησιακών / τεχνικών χαρακτηριστικών που παριγράφονται στα NBMRs.

κεντρικών δομών του NATO. Με την κατεύθυνση αυτή, δεν αποτελεί έκπληξη το ότι η παραγωγή οπλικών συστημάτων άρχισε να παίρνει διαστάσεις έντονου ανταγωνισμού ανάμεσα στα κ-μ της Συμμαχίας. Ενώ οι ΗΠΑ έχαναν μερίδιο της ευρωπαϊκής αγοράς, συνέχιζαν να απολαμβάνουν υψηλότερες οικονομίες κλίμακας -στον τομέα *R&D*. Όταν πολλές ευρωπαϊκές χώρες αντελήφθησαν ότι δεν ήσαν σε θέση να ανταγωνιστούν με τις ΗΠΑ, στους τομείς αυτούς, άρχισαν να διερευνούν (και) άλλες ευκαιρίες συνεργασίας, αποδεχόμενες (!) ότι έχουν ανεξάρτητα στρατηγικά συμφέροντα, εκτός του χώρου του NATO. Στα τέλη της δεκαετίας του 60, πολλοί από τους στρατηγικούς στόχους της Συμμαχίας είχαν τεθεί σε δευτερεύουσα θέση, έτσι ώστε να επικεντρωθούν στην επίτευξη πιο αποδοτικών πρακτικών, όπως οι εξαγωγές οπλικών συστημάτων. Οι εξωτερικές πολιτικές επηρεάζονταν, πλέον, περισσότερο από την οικονομία. Η προοπτική εξαγωγών συστημάτων στο εξωτερικό υπερίσχυε των στόχων της *RSI*. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη υψηλών επιπέδων τυποποίησης, είχαν ως αποτέλεσμα μια εκτεταμένη σπατάλη οικονομικών πόρων και μια στρατιωτική αναποτελεσματικότητα, η οποία θα μπορούσε να αποδειχθεί μοιραία στο πεδίο της μάχης.

Στη δεκαετία του 70, η ικανότητα του NATO να κερδίζει ένα πόλεμο, άρχισε να ανησυχεί τη Συμμαχία, αφού οι αρχικοί στόχοι του *RSI*, ανάμεσα στα κ-μ της, δεν έδειχναν να υλοποιούνται. Εξ' αιτίας της έλλειψης υψηλού βαθμού τυποποίησης και της μη-επίτευξης των επιθυμητών επιπέδων διαλειτουργικότητας, το Κογκρέσο και το ΥπΑμ άρχισαν να σχεδιάζουν την περαιτέρω προώθηση του *RSI*. Η ανησυχία αυτή ανήκει, κυρίως, στους στρατιωτικούς διοικητές του NATO, των οποίων το βασικό παράπονο αφορούσε στη διασπορά διάφορων τύπων ανταγωνιστικών αμερικανικών και ευρωπαϊκών οπλικών συστημάτων, τα οποία δυσκόλευαν τη στρατιωτική διαλειτουργικότητα, αλλά και οδηγούσαν σε σπατάλη πόρων. Η υλοποίηση αμυντικών προγραμμάτων, μέσω διεθνούς συνεργασίας, έγινε το κύριο μέσο επίτευξης υψηλότερων επιπέδων *RSI*, ανάμεσα στα κ-μ της Συμμαχίας. Στα μέσα της δεκαετίας του 70, οι ΗΠΑ και τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO άρχισαν να εστιάζουν στη διαμόρφωση πολιτικών, για τη αντιμετώπιση των αυξανόμενων αναγκών

για συνεργασία, στη βάση αναγνώρισης των στόχων RSI. Μια σειρά διμερών Μνημονίων Κατανόησης (MOUs) υπογράφηκε ανάμεσα στις ΗΠΑ και τις περισσότερες συμμαχικές χώρες, στην κατεύθυνση διευκόλυνσης της αγοράς από τα κράτη αυτά. Οι συμφωνίες αυτές, αν και ανεπίσημης μορφής, υποχρέωναν τη μια συμμαχική χώρα να αγοράσει οπτικά συστήματα από μια άλλη. Μέσω του περιορισμού της αγοράς και της συνεργασίας με άλλα συμμαχικά κράτη, θα ήταν δυνατόν να επιτευχθούν υψηλότερα επίπεδα τυποποίησης και διαλειτουργικότητας.

Η πρακτική αυτή αμοιβαίου εμπορίου αποτέλεσε την αρχή της διπλής κατεύθυνσης (*two-way street*)²⁶⁷, στη διαδικασία η οποία ενθαρρύνει τις ΗΠΑ να αγοράζουν και να πωλούν οπτικά συστήματα με τα συμμαχικά κ-μ. Όμως, οι ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες συμμετείχαν στην παραγωγή αμερικανικών συστημάτων, άρχισαν, γρήγορα, να εκφράζουν παράπονα, αναφερόμενες σε μονή κατεύθυνση (*one-way street*), μάλλον, δηλαδή, από τις ΗΠΑ προς την Ευρώπη. Η πρακτική διπλής κατεύθυνσης (*two-way street*) θεωρήθηκε ως μια πολιτική αποτυχία. Έως το 1976, οι ανησυχίες των ΗΠΑ σχετικά με την τυποποίηση και διαλειτουργικότητα συστημάτων και την επανενεργοποίηση του εμπορίου διπλής κατεύθυνσης (*two-way street trade*), αυξάνονταν. Οι ΗΠΑ, στην κατεύθυνση ενίσχυσης το NATO και επίτευξης υψηλών επιπέδων συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών, μέσα στο NATO, μέσω του RSI, προχώρησαν στη δημιουργία περισσότερων ευκαιριών για συμπαραγωγή/ παραγωγή, κατόπιν άδειας οπλικών συστημάτων. Το Κογκρέσο υιοθέτησε την Τροπολογία Culver-Nunn (*Culver-Nunn Amendment- Νόμος DOD Authorization Act, 1976*), η οποία διαμόρφωνε μια πολιτική εξοπλισμών, για την κυβέρνηση των ΗΠΑ (*U.S. Government Procurement Policy*), η οποία επιτρέπει την αγορά ξένων προϊόντων, για την περαιτέρω επίτευξη των στόχων της RSI. Επιπλέον, το Κογκρέσο επέτρεψε στον ΥΠΑμ να παραβλέψει το νόμο *Buy American Act* (ο οποίος δίνει προτίμηση στην αγορά εγχώρια παραγόμενων προϊόντων, ενώ η κυβέρνηση των

²⁶⁷ Αποψη του J. Compton (Assistant Under Secretary for Industrial and International Programs/ US DoD), cited in, D. Silverberg, "Defence Trade Master Plan Coyld Alter 'Two-Way Street'," *Defence News* (June 19, 1989): 1.

ΗΠΑ αποφάσισε να αυξήσει την έκταση δοκιμών ξένων οπλικών συστημάτων, αλλά και να εισάγει την έννοια των ομάδων συστημάτων (*Family of Weapons*)²⁶⁸.

Παρά τη σχετική πρόοδο που επιτεύχθηκε στην περίοδο αυτή, οι στόχοι της RSI δεν επιτεύχθηκαν. Αν και όλα τα κ-μ αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα τυποποίησης και συνεργασίας, η όποια μακροπρόθεσμη δέσμευση εξατράται από τη συνολική πολιτική δέσμευση. Στην παρούσα φάση, γίνεται απόλυτα αποδεκτό ότι η απόλυτη τυποποίηση στρατιωτικού εξοπλισμού, μέσα στη Συμμαχία, αποτελεί μια ιδεατή λύση, η οποία, όμως, δεν κρίνεται, ούτε υλοποιήσιμη, ούτε επιθυμητή. Στο μέλλον, το NATO αναμένεται να επικεντρωθεί σε εκείνα τα προγράμματα συνεργασίας τα οποία είναι οικονομικά και στρατιωτικά, αποδοτικά, ιδιαίτερα στη μείωση /εξάλειψη των προγραμμάτων διπλοτυπίας και των ζημιολόγων γραμμών παραγωγής. Το 1977, Η Επιτροπή Ενόπλων Δυνάμεων της Γερουσίας (*U.S. House Committee on Armed Services*) παρατηρούσε, στην Έκθεση, *NATO Standardization, Interoperability and Readiness Report*, ότι ο προσδιορισμός, από το ΥπΑμ, των όρων τυποποίηση και διελεειτουργικότητα δεν είναι επαρκής, ούτε σαφής, με αποτέλεσμα την ύπαρξη σύγχυσης και αντικρουόμενων κατευθύνσεων στη μετατροπή της πολιτικής σε δράση. Το NATO αντιμετώπιζε, πλέον, την πρόκληση της RSI και της απόκτησης μεριδίου αγοράς στην αμυντική βιομηχανία. Η πρώτη αφορούσε σε ένα συλλογικό στόχο, ενώ η δεύτερη είχε εθνικό χαρακτήρα. Πολλοί πίστευαν ότι η επίλυση της μιας σήμαινε την επιδείνωση της άλλης. Πως θα μπορούσε η Συμμαχία να επιτύχει την τυποποίηση του εξοπλισμού της, αν τα κ-μ της παραμένουν προκατειλημμένα με το ζήτημα αύξησης ή μείωσης του μεριδίου της αγοράς²⁶⁹.

²⁶⁸ Αφορά σε μια διαδικασία κατανομής έργου ανάμεσα στα συμμετέχοντα κράτη, σε μια συνεργασία παραγωγής πολλαπλών συναφών οπλικών συστημάτων (*related weapon systems*). Οι συμμετέχουσες χώρες αναπτύσσουν, ξεχωριστά, ένα συγκεκριμένο σύστημα, μέσα στα πλαίσια της ομάδας, και, στη συνέχεια, δίνουν την άδεια στις άλλες συμμετέχουσες να παράξουν και αυτές το σύστημα αυτό. Χρησιμοποιήθηκε επιτυχώς από τη Γαλλία και το ΗΒ, στα τέλη της δεκαετίας του 60, στην παραγωγή των ε/π Lynx/Puma/Gazelle, καθώς και το 1978 για το πρόγραμμα NATO ASRAAM/AMRAAM, το οποίο, όμως, κατέληξε σε καταστροφή.

²⁶⁹ Υπήρξαν και κάποιες εξαιρέσεις, όπου αναπτύχθηκαν και παρήχθησαν εξελιγμένα οπικά συστήματα, με τη μέθοδο της συμπαραγωγής από κ-μ του NATO. Ένα από αυτά αφορά στο αμερικανικό α/φ F-16 της General Dynamic. Το Βέλγιο, Η νορβηγία, η Δανία

Στα τέλη της δεκαετίας του 70, τα ευρωπαϊκά συμμαχικά κράτη δημιούργησαν μια ένωση, την *Ανεξάρτητη Ομάδα Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων* (*Independent European Programme Group /IEPG*), με στόχο την προώθηση της συνεργασίας σε συγκεκριμένα ευρωπαϊκά προγράμματα. Τα μέλη της μπορούσαν να ενώσουν κεφάλαια και τεχνολογική γνώση και να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας και μεγαλύτερο ανταγωνισμό στην αγορά οπλικών συστημάτων. Ενεργώντας ως μια συνεκτική ομάδα, οι χώρες αυτές θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν το κόστος *R&D* και παραγωγής. Οι στόχοι του *IEPG* περιελάμβαναν την αύξηση των αγορών ευρωπαϊκού υλικού από τις ΗΠΑ και ένα μεγαλύτερο βαθμό τυποποίησης. Η πρωτοβουλία αυτή αποτέλεσε μια σημαντική εξέλιξη στην πολιτική της συνεργασίας, καθώς κατέδειξε μια ευρωπαϊκή δέσμευση στη διατήρηση των εθνικών αμυντικών βιομηχανιών, που λειτουργούν στη βάση συνεργατικών (*collaborative*) και όχι ανταγωνιστικών (*competitive*) αμυντικών προγραμμάτων. Στο τέλος της δεκαετίας, η ευρωπαϊκή συνεργασία κέρδιζε έδαφος, ενώ οι ΗΠΑ έχαναν, με γρήγορο ρυθμό, το μερίδιο τους στην NATO- ευρωπαϊκή αγορά. Ο Νόμος *Trade Agreements Act* (1979) προέβλεπε άνοιγμα της αμερικανικής αγοράς αμυντικού υλικού στις χώρες οι οποίες θα υπέγραφαν τις σχετικές συμφωνίες -ανοίγοντας και οι ίδιες, τις αγορές τους στις ΗΠΑ. Έτσι, οι αμερικανοί κατασκευαστές δεν θα οφελούνταν, πλέον, σε βάρος των ξένων, αφού θα υπήρχε μια ακόμα μεγαλύτερη αγορά. Όμως, παρά τις ανταγωνιστικές τους αμυντικές βιομηχανίες, οι χώρες του NATO

και οι Κάτω Χώρες επέλεξαν να συμμετάσχουν στη συμπαραγωγή του προγράμματος F-16, κάτι το οποίο τους έδωσε πρόσβαση σε εξελιγμένες τεχνολογίες και προσέφερε σε ευρωπαϊκές αεροδιαστημικές εταιρίες ένα αριθμό αμυντικών συμβολαίων. Επιπλέον, οι συμμετέχουσες χώρες είχαν ευκαιρίες δημιουργίας κοινοπραξιών (*joint ventures*) και παραγωγής κατόπιν- άδειας (*licensed production*) τμημάτων ενός εξελιγμένου συστήματος, ενώ, ταυτόχρονα, οι ΗΠΑ κέρδισαν μερίδιο της αγοράς στις δράσεις της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας. Όμως, ορισμένοι ευρωπαίοι ενοχλήθηκαν από την επιτυχία του F-16, καθώς πίστευαν ότι ο κύριος στόχος των ΗΠΑ, στο πρόγραμμα αυτό, ήταν η διάσπαση και η κατάκτηση της ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού υλικού. Επιπλέον, υποστήριξαν ότι, μέσω της εμπλοκής, τουλάχιστον κάποιων κ-μ του NATO, σε ελκυστικές συμφωνίες παραγωγής, οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να αποδυναμώσουν τους ισχυρότερους ανταγωνιστές τους και, έτσι, να ανακτήσουν κυριαρχία πάνω στις ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες. Αυτό, πάντως, οδήγησε ορισμένα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO να ενώσουν δυνάμεις στην κατεύθυνση παραγωγής προϊόντων παραγόμενων στην Ευρώπη (*European-produced defense products*).

παρέμεναν σταθερές στην πολιτική τους δέσμευση για προστασία της δημοκρατίας κατά της κομμουνιστικής απειλής. Η δεκαετία του 80 χαρακτηρίστηκε από μια ανανεωμένη ώθηση στον τομέα της διεθνούς συνεργασίας στα εξοπλιστικά προγράμματα. Αυτή τη φορά, όμως, το κίνητρο αφορούσε, περισσότερο, σε αποδοτικές οικονομικές πρακτικές, από ότι σε ενδυνάμωση μιας πολιτικής- αμυντικής συμμαχίας. Αρχικά, οι πολιτικές των ΗΠΑ εστιάστηκαν στην αναδιοργάνωση των συμμαχικών αμυντικών βιομηχανιών, όταν, όμως, οι τελευταίες άρχισαν να ανταγωνίζονται τις αμερικανικές, οι πολιτικές άμυνας και ασφάλειας άλλαξαν.

Οι προτεραιότητες των ΗΠΑ έχουν, τώρα, μεταβληθεί και εστιάζουν σε ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις των συνεργατικών πρακτικών στην εθνική οικονομία. Για το λόγο αυτό, εισήχθη σχετική νομοθεσία με στόχο τη μεγιστοποίηση των οικονομικών πλεονεκτημάτων της συνεργασίας και την εισαγωγή μεγαλύτερης ισορροπίας ανάμεσα στις βιομηχανίες των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Η *Τροπολογία Roth- Glenn- Nunn* (*Roth- Glenn- Nunn Amendment, 1982*) υποχρέωσε τα κ-μ του NATO να συμφωνήσουν σε μια στρατηγική και μια δομή βελτίωσης της συνεργασίας στους εξοπλισμούς. Μέσω αυτών, θα έλεγχαν πιο αποτελεσματικά τη διπλοτυπία και τις δαπάνες. Η *Τροπολογία* ζητούσε και μια περισσότερο ισότιμη κατανομή, τόσο των οικονομικών βαρών, όσο και των οικονομικών- βιομηχανικών οφελών για τα κράτη που συμμετείχαν σε τέτοιες συνεργασίες. Έως τη δεκαετία του 80, η διεθνής συνεργασία στα εξοπλιστικά προγράμματα (*IACPs*) γινόταν, κυρίως, στη βάση διευθετήσεων *government- to- government* (διακυβερνητικό πλαίσιο), ενώ, τώρα, η έμφαση δίνεται στην προσέγγιση *industry-to-industry* (ενδο- βιομηχανικό πλαίσιο). Σύμφωνα με μια μελέτη²⁷⁰, στόχος είναι, πλέον, να καταδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο η

²⁷⁰ *Defense Science Board /DSB Study, 1980-82. Το Defence Science Board /DSB [ΥΠΑμ/ ΗΠΑ] ιδρύθηκε το 1956 ως απάντηση στις συστάσεις της Επιτροπής Hoover. Ο Βοηθός Υπουργός Άμυνας (Έρευνα και Ανάπτυξη) διορίζει μια μόνιμη επιτροπή, που υπάγεται απευθείας σε αυτόν η οποία θα προσδιορίζει, περιοδικά, τις ανάγκες και τις ευκαιρίες που παρουσιάζουν οι νέες επιστημονικές γνώσεις για τον σχεδιασμό και παραγωγή νέων οπλικών συστημάτων. Για τη μελέτη, βλ., Defense Science Board Task Force, *International Armaments Cooperation in an Era of Coalition Security* (report) (Washington DC: GPO, August 1996).*

συνεργασία μπορεί να επιτευχθεί από τις εμπλεκόμενες βιομηχανίες, ενώ τονίζεται και η σημασία να τεθεί η συνεργασία σε μια ισχυρή επιχειρηματική βάση (απόδειξη του ότι οι οικονομικοί παράμετροι έχουν, πάντα, αξία), έτσι, η συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών άρχισε να έχει σοβαρό επιχειρηματικό ενδιαφέρον.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της μελέτης, οι ευρωπαίοι σύμμαχοι οφείλουν να αυξήσουν την ποιότητα της τεχνολογίας στην ανάπτυξη και παραγωγή οπλικών συστημάτων (χρησιμοποιούν τεχνολογία δεύτερης γενιάς). Αν και οι χώρες αυτές ήσαν αναταγωνιστικές, η τεχνολογία που χρησιμοποιούν έπρεπε να είναι αντίστοιχη με εκείνη των ΗΠΑ. Η κοινή ανάπτυξη και παραγωγή είναι δύσκολο να υλοποιηθεί, επειδή απαιτεί μια ισόρροπη τεχνολογική κατανομή, καθώς και ισόρροπες συνεργασίες και τα ευρωπαϊκά κράτη δεν προχωρούσαν, εύκολα, σε σοβαρές επενδύσεις στον τομέα R&D. Οι ΗΠΑ ενθαρρύνονταν να σκεφθούν μια πρακτική διπλής κατεύθυνσης, στον τομέα της τεχνολογίας (*two-way street in technology*), ως τη νέα φιλοσοφία της βιομηχανικής συνεργασίας. Εξ' αιτίας του υψηλού κόστους των νέων εξελιγμένων και περίπλοκων οπλικών συστημάτων, η έμφαση στις πρακτικές συνεργασίας ήταν, πλέον, επιτακτικές. Για την επίτευξη των μέγιστων οικονομιών κλίμακας, ακόμα και οι ΗΠΑ αναζητούσαν ευκαιρίες για συνεργασία. Οι αμυντικοί προϋπολογισμοί ήταν, ήδη, μειωμένοι σε όλα τα κ-μ της Συμμαχίας και, έτσι, οι εξωτερικές πολιτικές εστιάζονταν στη βελτιστοποίηση συλλογικών επανδύσεων στην αμυντική βιομηχανία. Το Νοέμβριο του 1985, το Κογκρέσο συνέστησε το *NATO Cooperative R&D Program*, με στόχο τη βελτίωση των προσπαθειών στον τομέα R&D και την παραγωγή, ανάμεσα στις χώρες του NATO. Ωφελημένα από τη νομοθεσία αυτή ήταν τα προγράμματα συνεργασίας στους τομείς τροποποίησης υπαρχόντων συστημάτων (*modification of existing military equipment*). Στόχοι του προγράμματος ήταν η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων των άλλων (κρατών), η εκμετάλλευση οικονομιών κλίμακας, μέσω εξειδίκευσης, η ενθάρρυνση της συνεργασίας σε

επίπεδο τεχνολογικής βάσης (*technology base level*), η βελτίωση της κατανομής οικονομικών βαρών, η βελτίωση της αποδοτικότητας και της υποστήριξης διοικητικής μέριμνας και η πρόβλεψη σταθερότητας στα επίπεδα παραγωγής. Η νομοθεσία έδειχνε ότι δημιουργούσε ένα σχέδιο διπλής κατεύθυνσης, στον τομέα της τεχνολογίας.

Την ίδια χρονιά, η μελέτη *Enhancement of Armaments Cooperation between the Allies*, αποκάλυψε μια σειρά κρίσιμων αδυναμιών, οι οποίες έπρεπε να αντιμετωπιστούν. Τα IACPs θεωρούνταν ως μια από αυτές. Για το ζήτημα αυτό, ο ΥΠΑμ δημοσίευσε ένα μνημόνιο ζητώντας από τους κλάδους των ΕΔ να λάβουν τα ακόλουθα βήματα:

- να αναζητήσουν και να χρησιμοποιήσουν κάθε ευκαιρία ενημέρωσης του Κογκρέσου σχετικά με την στρατιωτική σημασία κοινού και ενοποιημένου αμυντικού εξοπλισμού, μέσα στη Συμμαχία,
- να διασφαλίσουν ότι τα εξοπλιστικά προγράμματα του NATO –σε εξέλιξη ή νέα- πληρούν τα κριτήρια της διαλειτουργικότητας, μεγαλύτερων αμυντικών επενδύσεων, οικονομίες κλίμακας, συντονισμένη R&D, εκμετάλευση των πλέον εξελιγμένων τεχνολογιών και αμοιβαία πρόσβαση των δύο πόλων, σε τεχνολογίες αιχμής,
- να διασφαλίσουν επαρκή προστασία της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται από τα συμμετέχοντα κράτη σε προγράμματα R&D και παραγωγής,
- κατά τη διαμόρφωση επιχειρησιακών και τεχνικών απαιτήσεων (*operational & design requirements*) για μελλοντικά προγράμματα εξελιγμένων οπλικών συστημάτων, οι Κλάδοι των ΕΔ οφείλουν να διαβουλεύονται με τους ευρωπαίους συμμάχους, έτσι ώστε να διασφαλίζεται –πέραν των οικονομικών, τεχνολογικών και βιομηχανικών πλεονεκτημάτων- η αποτελεσματικότητα των στρατιωτικών αποστολών που αναλαμβάνει η Συμμαχία (*mission effectiveness*),
- οι Κλάδοι θα πρέπει να παρακολουθούν, συνεχώς, τις ευθύνες που προκύπτουν από την Προεδρική Οδηγία (DODD 2010.6), *Standardization and Interoperability of Weapons Systems and Equipment within the North Atlantic Treaty Organization* και,
- ο κάθε Κλάδος οφείλει να δημιουργήσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το προσωπικό του, με αντικείμενο την ανάπτυξη και προώθηση της συλλογικής ασφάλειας της Ατλαντικής Συμμαχίας, μέσα από τη συνεργασία στον τομέα των εξολισμών.

Επιπλέον, δύο ακόμα σημαντικές νομοθετικές πρωτοβουλίες προώθησαν τα IACPs. Η *Τροπολογία Nunn-Quayle-Roth* (*Nunn-Quayle-Roth Amendment, 1986*), στον νόμο *Defense Authorization Bill*, επεχείρησε να διευκολύνει τη συνεργασία, μέσω της μείωσης των διαδικασιών *FMS* που απαιτούνταν. Σύμφωνα με την τροπολογία, όταν ένα κ-μ της Συμμαχίας βρίσκεται σε παραγωγή ενός οπλικού συστήματος, στο πλαίσιο μιας συνεργασίας, τότε το κράτος αυτό εξαιρείται των υποχρεώσεων που προκύπτουν από τις διαδικασίες *FMS*. Οι θετικές επιπτώσεις φάνηκαν όταν, το 1987, οι ΗΠΑ υπέγραψαν 12 *Memoranda of Understanding /MOUs* με συμμαχικά κράτη, για την υλοποίηση προγραμμάτων συνεργασίας –τα οποία δεσμεύουν τα συμβαλλόμενα μέρη ακόμα και αν δεν υφίστανται τυπικές νομικές υποχρεώσεις. Η *Τροπολογία Nunn-Roth-Warner* (*Nunn-Roth-Warner Amendment, 1986- Νόμος Defense Authorization Bill*), δημιούργησε ένα ταμείο (\$200 εκ. ανά έτος, για πέντε έτη) στο γραφείο του Υπαμ, με στόχο να χρησιμοποιείται σε προγράμματα στυνεργασίας *R&D*, ανάμεσα στις ΗΠΑ και τα ευρωπαϊκά κ-μ, τα οποία εμπεριέχουν την εφαρμογή νέων εξελιγμένων τεχνολογιών σε συμβατικά οπικά συστήματα. Επιπλέον, ενέκρινε χρηματοδότηση προγραμμάτων δοκιμών και ελέγχου ξένων οπλικών συστημάτων και αμυντικού υλικού, σύμφωνα με το πρόγραμμα, *Foreign Comparative Testing Program*²⁷¹.

Η δεκαετία του 80, χαρακτηρίστηκε από μια τάση διεθνοποίησης των μεγάλων αμυντικών βιομηχανιών –όπως ο τομέας αεροδιαστημικής (*aerospace*)–, κάτι που οδήγησε σε αυξημένες συμφωνίες/ διευθετήσεις για συμπαραγωγές και παραγωγές κατόπιν αδείας. Στο τέλος της, όμως, οι αμυντικές δαπάνες άρχισαν να μειώνονται και τα κράτη αναζητούσαν, και, πάλι, νέους τρόπους μείωσης του κόστους, χωρίς να διακινδυνεύουν, όμως, την εθνική τους ασφάλεια. Η εστίαση των κ-μ του NATO, για μισό αιώνα, σε μια προετοιμασία απόκρουσης ενός πολέμου με τη Σοβιετική Ένωση, διαμόρφωσε την εξωτερική τους πολιτική, κατηύθυνε τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, βοήθησε να αναπτυχθούν νέες τεχνολογίες και ανοικοδόμησε τις αμυντικές –βιομηχανικές ικανότητες των ευρωπαϊκών συμμάχων. Στην τελευταία, όμως, δεκαετία του αιώνα, η εστίαση,

²⁷¹ Ένα πρόγραμμα το οποίο ελέγχει και ελέγχει μια ξένη τεχνική διαδικασία ή άλλο τμήμα του συνολικού συστήματος (*system architecture*), με πρόθεση να εφαρμοστεί η

αίφνης, άλλαξε. Η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης ακύρωσε την απειλή της κομμουνιστικής επέκτασης, δίνοντας, έτσι, ένα τέλος στον ψυχρό πόλεμο. Στη δεκαετία του 90, οι διαμορφωτές πολιτικής στις ΗΠΑ επικεντρώθηκαν στην αναζήτηση νέων απειλών κατά της ασφάλειας (των ιδίων και των συμμάχων τους) και τη διαμόρφωση αμυντικών στόχων για την αντιμετώπιση τους. Για τις ΗΠΑ, συνεχίζει να υφίσταται η ανάγκη διατήρησης μιας ανώτερης αμερικανικής αμυντικής ικανότητας (*superior U.S. defense capability*), αφού η έλλειψη μιας κύριας ανησυχίας εθνικής ασφάλειας δεν σημαίνει και έλλειψη νέων προκλήσεων για τη διεθνή ασφάλεια. Στην πραγματικότητα, οι ΗΠΑ αντιμετωπίζουν, σήμερα, περισσότερες και πιο περίπλοκες προκλήσεις ασφάλειας, από ότι στο παρελθόν (π.χ., διασπορά όπλων, τρομοκρατία, ΟΜΚ, κράτη-παρίες). Η αντιμετώπιση των απειλών αυτών απαιτεί μια ισχυρή δέσμευση σε διπλωματικές δράσεις, στρατιωτική ετοιμότητα και οικονομική αποδοτικότητα. Αν και οι στρατηγικές αυτές φαίνονται γενικές, υπάρχουν και πιο συγκεκριμένες εστιασμένες στην επίτευξη των νέων αμυντικών στόχων που τίθενται. Μια από αυτές τις στρατηγικές αφορά στη διεθνή συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών. Αν και –σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές χώρες– οι ΗΠΑ δεν ενσωματώνουν αυτού του είδους τη συνεργασία στην αμυντική πολιτική/στρατιωτική στρατηγική τους, τα προγράμματα διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών εξελίχθηκαν, γρήγορα, σε μια δημοφιλή μέθοδο ανάπτυξης και παραγωγής οπλικών συστημάτων, σε μια εποχή μειωμένων αμυντικών προϋπολογισμών.

Το 1993, συστάθηκε η Επιτροπή Επίβλεψης της Συνεργασίας στον τομέα των Εξοπλισμών (*Armaments Cooperation Steering Committee /ACSC*)²⁷², με στόχο την αναδιοργάνωση του τομέα και, στο πλαίσιο αυτό, την επίβλεψη των σχετικών δράσεων του ΥπΑμ., όπως, διασφάλιση αντιστοιχίας των προγραμμάτων συνεργασίας με την πολιτική εθνικής ασφάλειας των ΗΠΑ, καθώς και συνοχή, σε όλες τις φάσεις υλοποίησης των προγραμμάτων. Η συνεργασία διευκολύνθηκε περαιτέρω, μετά την απόφαση του ΥπΑμ να θέσει τη διεθνή συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών στο κέντρο της διαδικασίας παραγωγής

τεχνολογία αυτή σε ένα συγκεκριμένο συμβατικό αμερικανικό σύστημα.

²⁷² Το 1993, ο τότε ΥπΑμ, William Perry, συνέστησε την Επιτροπή Επίβλεψης της

αμυντικών εξοπλισμών των ΗΠΑ²⁷³. Οι σύμμαχοι των ΗΠΑ –κ-μ του NATO και *ad hoc* συνεταίροι- θα τους συνδράμουν στην αντιμετώπιση περιφερειακών συγκρούσεων, κυρίως, μέσω επεμβάσεων/ εκστρατευτικών επιχειρήσεων. Στο παρελθόν, οι ΗΠΑ αποτελούσαν τη μοναδική χώρα η οποία αποφάσιζε να αναλάβει τέτοιου είδους στρατιωτικές επιχειρήσεις, όμως, τώρα, αναμένουν και άλλα κράτη να συμμετέχουν. Οι ΗΠΑ συνεχίζουν να δίνουν έμφαση στο αμοιβαίο συμφέρον συμμετοχής σε προγράμματα συνεργασίας, στη βάση συγκεκριμένων παραμέτρων:

- πολιτικοί: τα προγράμματα θα ενδυναμώσουν το συνδετικό ιστό –κράτος/ ΕΔ- βιομηχανία- ο οποίος ενώνει τα κ-μ της Ατλαντικής Συμμαχίας με μια ισχυρή σχέση ασφάλειας,
- στρατιωτικοί: με εξαιρετικά υψηλές πιθανότητες εμπλοκής σε μια στρατιωτική επιχείρηση, σε περιβάλλον συνασπισμού (*coalition environment*), η Συμμαχία θα πρέπει να αναπτύξει δυνάμεις με διαλειτουργικό εξοπλισμό και υποδομές²⁷⁴ και,
- οικονομικοί: καθώς οι αμυντικοί προϋπολογισμοί των κ-μ του NATO μειώνονται, αυτό το οποίο δεν είμαστε ικανοί, μεμονωμένα, ως κράτη, να επιτύχουμε, μπορεί να είναι εφικτό, αν εργαστούμε συλλογικά.

Υπήρξαν περιπτώσεις σημαντικών προγραμμάτων, τα οποία δεν ολοκληρώθηκαν ή ακυρώθηκαν, όπως το σύστημα αναγνώρισης α/α Mark XV IFF (*Identification Friend or Foe*) και το σύστημα πυραύλων α/α ASRAAM (*Advanced Short-Range Air-to-Air Missile*). Τα προβλήματα αυτά οφείλονταν σε μια σειρά εμποδίων στη διαδικασία της συνεργασίας, όπως, διαφοροποιημένες εθνικές στρατιωτικές επιχειρησιακές απαιτήσεις, ανταγωνισμούς, υποτιμήσεις, εκατέρωθεν, σχηματισμός ομάδων εντός της Συμμαχίας, ζητήματα θέσεων εργασίας και μεταφοράς τεχνολογίας. Η πρόοδος, όμως, υπήρξε περιορισμένη. Για το λόγο αυτό, το 1996, το γραφείο υφπγυ άμυνας για εξοπλιστικά

Συνεργασίας στους Εξοπλισμούς (*Armaments Cooperation Steering Committee /ACSC*).

²⁷³ Βλ., P. G. Kaminski, "Reengineering the Acquisition Process: An Interview with Dr. Paul Kaminski," *Armed Forces Journal International* 54-55 (June 1997).

²⁷⁴ Βλ., S. W. Peach, "Coalition Operations" & P. A. G. Sabin, "Air Power in Joint Warfare," in *Perspectives on Air Power/ Air Power in its Wider Context*, ed. St. Peach (London and Braknell: British Crown and British MoD/ JSSCC, 1998), 46-80 & 239-266; Group Cpt. A. Lambert, "Synergy in Operations," in *The Dynamics of Air Power*, ed. A. Lambert, and A. C. Wilhainson

προγράμματα και τεχνολογία, ζήτησε να συνέλθει η ομάδα *Defense Science Board Task Force* για να διερευνήσει ζητήματα διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών. Οι προτάσεις της ομάδας δράσης DSB απετέλεσαν μια σημαντική αλλαγή στον, έως τότε, τρόπο υλοποίησης των προγραμμάτων συνεργασίας και, αν εφαρμόζονταν, θα αύξαναν, σημαντικά, την πιθανότητα επιτυχίας σε επιλεγμένα προγράμματα, στο μέλλον, καθώς και την εντατικοποίηση των προσπάθειών. Στην έκθεση, περιγράφονται τα πλεονεκτήματα της συνεργασίας ως εξής: καθώς οι αμυντικοί προϋπολογισμοί μειώνονται, τα κράτη δυσκολεύονται να διατηρήσουν μια βιώσιμη αμυντική-βιομηχανική ικανότητα, χωρίς να περιορίζονται τα στοιχεία του ανταγωνισμού και των σχετικών πλεονεκτημάτων σε κόστος και αποδοτικότητα. Ως αποτέλεσμα, η διεθνής συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών θεωρείται, πλέον, ως μέσο επίτευξης ευρύτερων στόχων ασφάλειας, στη μετά τον ψυχρό πόλεμο εποχή.²⁷⁵ Η έκθεση σημειώνει ότι οι ΗΠΑ έχουν, έως σήμερα, επιδείξει ένα περιορισμένο ενδιαφέρον στις προσπάθειες συνεργασίας. Αυτό, πιθανώς, οφείλεται στο γεγονός ότι οι ΗΠΑ δεν θεωρούν τη μέθοδο της συνεργασίας ως εργαλείο δημιουργίας μιας αποτελεσματικής αμυντικής ικανότητας. Επιπλέον, θεωρεί ότι η έλλειψη εστίασης στο εμπόριο αμυντικού υλικού (*defense trade*), ο χαμηλός βαθμός συντονισμού, περιορισμένη υποστήριξη ανάμεσα στους κλάδους των ΕΔ και ανεπαρκής πολιτική υποστήριξη, λειτούργησαν κατά της επιτυχίας των προγραμμάτων αυτών²⁷⁶

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η, αυξανόμενα ανταγωνιστική, παγκόσμια αγορά αμυντικού υλικού, αλλά και η πίεση από τους περιορισμένους αμυντικούς προϋπολογισμούς, ανάγκασαν τις ΗΠΑ να αναθεωρήσουν την αμυντική τους στρατηγική και να εισάγουν πρωτοβουλίες σχετικά με την αναθεώρηση της διαδικασίας παραγωγής (*acquisition reform*) και την Επανάσταση στις Εμπορικές Υποθέσεις (*Revolution in Business Affairs/ RBA*). Οι ΗΠΑ δεν δείχνουν, πλέον, διατεθειμένες να επιμείνουν σε μια παγκόσμια τάξη ή ένα αμυντικό προϋπολογισμό, του παρελθόντος, όπου η εξωτερική πολιτική καθοριζόταν από

(London and Braknell: British Crown and British MoD/ JSSCC, 1996), 40-67.

²⁷⁵ Βλ., Kaminski, *Reengineering the Acquisition Process*.

ένα, ιδεολογικά- οδηγούμενο, εχθρό για την αντιμετώπιση του οποίου απαιτούνταν το 1/3 του εθνικού προϋπολογισμού!

Ενώ το 1985, ο προϋπολογισμός για εξοπλιστικά προγράμματα ήταν \$96.8 δις., το 1996, ανήλθε σε μόνο \$39.4, δηλαδή, μια μείωση 71%! Το *Quadrennial Defense Review* (1997) αναφέρεται στην RBA, την οποία περιγράφει ως μια προσπάθεια αναδιοργάνωσης των δομών του υπουργείου σε συνδυασμό με τις επιχειρηματικές πρακτικές, με στόχο τον σχεδιασμό ενός αποτελεσματικού προγράμματος εκσυγχρονισμού και επαρκών επενδύσεων στο μέλλον. Επιπλέον, αναφέρει ότι η προσπάθεια των ΗΠΑ να οικοδομήσουν μια δύναμη υπεροχής, ικανής να οδηγήσει τη χώρα στον 21^ο αιώνα, παρεμποδίζεται από μια γραφειοκρατία (δομές) της εποχής του ψυχρού πολέμου. Το 1997, πριν τη δημοσιοποίηση του QDR²⁷⁷, ο ΥπΑμ Cohen υπέγραψε ένα σημαντικό έγγραφο πολιτικής σχετικά με την πολιτική του ΥπΑμ στο ζήτημα της διεθνούς συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών. Το έγγραφο έδινε ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα ανάπτυξης και υποστήριξης τυποποιημένου ή, έστω, διαλειτουργικού, εξοπλισμού, με όλους τους δυνητικούς εταίρους σε ένα συνασπισμό.

Η διεθνής συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών είχε την αμέριστη υποστήριξη από το ΥπΑμ, όμως, τα εμπόδια συνεχίζονταν. Τα ευρωπαϊκά κράτη συμμετείχαν σε προγράμματα συνεργασίας, όμως, πρόσφατα, άρχισαν να εκφράζουν ανησυχίες σχετικά με τη δυσκολία συνύπαρξης της συνεργασίας με τον ανταγωνισμό. Τόσο στις ΗΠΑ, όσο και στην Ευρώπη, θεωρούσαν τον ανταγωνισμό ως τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο παραγωγής και διακίνησης οπλικών συστημάτων, όμως, θεωρούσαν ότι οι κυβερνητικές επεμβάσεις δημιουργούσαν εμπόδια στις επιχειρηματικές πρακτικές, σε συνθήκες ανοικτής αγοράς. Οι ΗΠΑ είχαν παρόμοια εμπειρία, εξ' αιτίας του νόμου *Buy American Act*, αλλά, πρόσφατα, έλαβαν μέτρα αντιμετώπισης της κατάστασης με την τροπολογία *McCain Amendment* -Νόμος *Defense Authorization Act* (1997). Η τροπολογία επέτρεπε στο ΥπΑμ να παραβλέπει ορισμένους διατάξεις του νόμου

²⁷⁶ Βλ., Hartman, *International Armaments Cooperation*, 51-54

²⁷⁷ Βλ., National Defense Panel, *Assessment of the May 1997 Quadrennial Defense Review*

για όσες χώρες άνοιγαν τις αγορές τους στις αμερικανικές εταιρίες, ενώ ενίσχυε τον ελεύθερο και ανοικτό ανταγωνισμό –όρο ιδιαίτερα σημαντικό σε μια εποχή μειούμενων αμυντικών προϋπολογισμών.

Αναφορικά με τις συνθήκες που επικρατούν στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, αναμένεται ότι οι θέσεις εργασίας θα μειωθούν και, μόνο, οι απόλυτα βιώσιμες εταιρίες θα επιζήσουν, απίστευτα μεγάλοι όμιλοι θα αναδυθούν, η συνεργασία ανάμεσα στις εταιρίες του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα δεν θα είναι εύκολη, αφού, εξ' ορισμού, ο ανταγωνισμός δεν είναι ευχάριστος (σε όλους). Οι ΗΠΑ έγιναν μάρτυρες σημαντικών συγχωνεύσεων και εξαγορών, όμως, αυτό δεν είχε μεγάλες επιπτώσεις στον ανταγωνισμό για αμυντικά συμβόλαια, αφού ο ανταγωνισμός και η συνεργασία είναι δυνατό να συνυπάρχουν. Όπως παραδέχεται ο βοηθός Υφπ'Αμ για διεθνή προγράμματα συνεργασίας *Paul J. Hoeper*:

... η πραγματική συνεργασία αποτελεί ένα περίπλοκο εγχείρημα. Με το NATO σε φάση διεύρυνσης και τις δαπάνες για εξοπλιστικά σε αρνητική πορεία, υπάρχει μια πιεστική ανάγκη ομαδοποίησης των συμμάχων (*team –up*) και εκμετάλλευσης των πλεονεκτημάτων της συνεργασίας²⁷⁸.

Αυτό το οποίο ξεκίνησε ως μια πολιτική κίνηση συνδρομής προς τους ευρωπαίους συμμάχους, στην ανοικοδόμηση των αμυντικών τους βιομηχανιών, μετετράπη σε μια συμμαχία αμοιβαίων πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Όταν κανένα κ- μ του NATO δεν κατέχει όλες τις πιο εξελιγμένες τεχνολογίες, κανένα δεν διαθέτει απεριόριστους πόρους, αλλά όλα αναμένεται να εμπλακούν σε επιχειρήσεις, με τη μορφή συνασπισμού (*coalition warfare*), τότε η συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών καθίσταται επιτακτική!

6. δ. Πρότυπα Διατλαντικής Αμυντικής- Βιομηχανικής Συνεργασίας

Στην κατεύθυνση υλοποίησης εξοπλιστικών προγραμμάτων, στο πλαίσιο της διατλαντικής συνεργασίας, έχουν προταθεί, ως αναφορά (*reference*), τρία (3) πρότυπα βάσης (*baseline models*), στη βάση επιτυχίας και αποδοτικότητας:

(Washington: GPO, May 15, 1997).

²⁷⁸ Βλ., Kaminski, *Reengineering the Acquisition*.

- το πρότυπο *Defense Science Board*²⁷⁹,
- το πρότυπο *Medium Extended Air Defense System /MEADS* και,
- το πρότυπο *Joint Strike Fighter /JSF*²⁸⁰.

Το 1996, το *Defense Science Board Task Force* συνήλθε για να συζητήσει δύο σημαντικά ζητήματα. Το πρώτο αφορούσε στη διαμόρφωση ενός προτύπου αναφορικά με τη διεθνή συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών, για τον 21^ο αιώνα (*description of a generic model of international armaments cooperation for the 21st Century*). Ο στόχος του ήταν η διασφάλιση ότι ο ανταγωνισμός και η μεταφορά τεχνολογίας, διπλής κατεύθυνσης (*two- way technology transfer*) συνυπάρχουν στη διαδικασία. Επιπλέον, στόχευε στη διευκόλυνση πλήρους εκμετάλλευσης της εμπορικής βιομηχανικής βάσης [μη- στρατιωτικής] (*civil industrial base*) και να διασφαλίσει την ανεμπόδιση πρόσβαση των ΕΔ των ΗΠΑ σε κρίσιμες στρατιωτικές τεχνολογίες. Το δεύτερο ζήτημα αφορούσε σε πρακτικές διοίκησης (*management practices*), οι οποίες έπρεπε να αναληφθούν, έτσι ώστε να επιτύγχάνεται η επιτυχία, σε μια διαδικασία συνεργασίας. Το πρότυπο φιλοδοξούσε να περιορίσει τα εμπόδια και να επιδείξει τις πλήρεις δυνατότητες των συνεργατικών συνεταιρισμών, στην ανάπτυξη και παραγωγή εξελιγμένων οπλικών συστημάτων. Το πρότυπο περιλαμβάνει οκτώ (8) βασικά στοιχεία:

- προσδιορισμός στόχων πολιτικής ασφάλειας: αντί να προσεγγίζεται η διεθνής συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών, ως μια μέθοδος εξοικονόμησης πόρων, τα συμμετέχοντα κράτη θα πρέπει να επικεντρωθούν στην επίτευξη ευρύτερων στόχων ασφαλείας. Το ΥΠΑμ ενθαρρύνεται να διαμορφώσει ένα κείμενο γεωπολιτικής και στρατιωτικής εστίασης, το οποίο θα ενδυναμώνει την ικανότητα ενός συνασπισμού και θα αναγκάσει τα συμμετέχοντα κράτη να θέσουν τις προτεραιότητες των αναγκών του συνασπισμού,
- προσδιορισμός κοινών προβλημάτων της αποστολής: η εστίαση της συνεργασίας δεν θα πρέπει να περιορίζεται στο πρόγραμμα *per se*. Η διεθνής συνεργασία οφείλει να περιλαμβάνει ένα μεγάλο όγκο προγραμμάτων, τα οποία ενδυναμώνουν την ασφάλεια ενός συνασπισμού (π.χ., συστήματα *multi-lateral interoperability of communications*, συστήματα *friend-or-foe* ή *neutral identification* και

²⁷⁹ Βλ., *Defense Science Board Task Force, International Armaments Cooperation*.

²⁸⁰ Βλ., *Hartman, International Armaments Cooperation*, 66

coordinated logistics- προγράμματα που αντιπροσωπεύουν κοινές ανάγκες και όχι τις ανάγκες ενός ή δύο συνεταίρων),

- διαμόρφωση απαιτήσεων: οι συνεταίροι πρέπει να εστιάζουν στα κοινά χαρακτηριστικά ενός οπλικού συστήματος, ενώ οι επιχειρησιακές απαιτήσεις του πρέπει να συμφωνούνται, από κοινού (ιδιαίτερα, η διαλειτουργικότητα),
- επίτευξη βιομηχανικών και οικονομικών στόχων: η διπλοτυπία και η ανορθολογική παραγωγή (*duplication and over-capacity*) θα πρέπει να αποφεύγονται, αφού ξοδεύουν πόρους, αλλά και δημιουργούν πολιτικές εντάσεις. Θα πρέπει να επιτυγχάνονται βιομηχανικοί και οικονομικοί στόχοι. Τα κράτη θα πρέπει να προσεγγίζουν τα προγράμματα, στη βάση δόμησης του, καθώς και επίτευξης οικονομικών στόχων, με τον ίδιο τρόπο που προσεγγίζουν τη διαχείριση κρίσεων και διενέργεια πολέμου, στο μέλλον από μια ενεργή συμμαχία,
- διαμόρφωση βιομηχανικών δομών: ο ανταγωνισμός θα πρέπει να αποτελεί κύριο συστατικό στοιχείο μιας βιομηχανικής δομής. Ενθαρρύνεται η εμπλοκή διακεκριμένων κύριων κατασκευαστών και υπο- κατασκευαστών, καθώς και η χρήση τεχνολογιών, εμπορίου και διπλής χρήσης, ενώ εξειδικευμένες απαιτήσεις μεμονωμένων κρατών (*nation- specific defense capabilities requirements*) είναι δυνατόν να λαμβάνονται υπόψιν, αλλά, μόνο, εκτός του πλαισίου του προγράμματος,
- διατήρηση των ανταγωνιστικών δυνάμεων της αγοράς: ο ανταγωνισμός πρέπει να είναι εμφανής καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να αναζητούνται εναλλακτικοί στρατηγικοί ανταγωνιστές, ενώ θα πρέπει να αποκλείεται η παράλληλη διερεύνηση εθνικών λύσεων (εναλλακτικών),
- προσδιορισμός του ρόλου της κυβέρνησης: η κυβέρνηση δεν θα πρέπει, πλέον, να διαμορφώνει τις βιομηχανικές δομές ενός προγράμματος συνεργασίας. Από εδώ και πέρα, ο ρόλος της θα περιορίζεται στη διαμόρφωση επιχειρηματικών κανόνων (*business rules*), όπως, έλεγχος μεταφοράς τεχνολογίας, πωλήσεις προς τρίτες χώρες, ποινές απόσυρσης, κ.α.. Η δομή της αγοράς θα αποτελεί προνόμιο των διατλαντικών βιομηχανικών ομάδων (*ομίλων*), οι οποίοι θα είναι υπεύθυνες για τον πλήρη κατανομή κατασκευαστικού έργου. Έτσι, η βιομηχανική δομή θα προσδιορίζεται από τις δυνάμεις της αγοράς και όχι αππο τη όποια κυβερνητική πολιτική και,
- υλοποίηση προγραμμάτων: το στοιχείο αυτό περιγράφει τις αλλαγές στην πολιτική, τις διαδικασίες και την οργάνωση, σε μια προσπάθεια μείωσης των εμποδίων επιτυχούς υλοποίησης ενός προγράμματος. Οι αλλαγές περιλαμβάνουν τη διαμόρφωση ενός πλαισίου πολιτικής, ενσωμάτωση των καλύτερων, διεθνώς, εταιριών, στο πρόγραμμα και εισαγωγή ενοποιητικών δομών συντονισμού.

Το πρότυπο MEADS αποτελεί ένα φορητό πυραυλικό σύστημα ε/α, ικανού να προσφέρει προστασία 360 μοιρών, για δυνάμεις και εγκαταστάσεις, από βαλλιστικούς πυραύλους, μικρού βεληνεκούς. Ένα από τα πλέον σημαντικά χαρακτηριστικά του συστήματος, από τη σκοπιά ενός συνασπισμού, αποτελεί ο υψηλός βαθμός διεleitουργικότητας. Σε περιβάλλον μάχης, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό συμβάλλει στην ενίσχυση της συμμαχικής αμυντικής ικανότητας. Το MEADS αποτελεί μια συνεργατική κοινοπραξία ανάμεσα στις ΗΠΑ, τη Γερμανία και την Ιταλία -η Γαλλία εντάχθηκε, αρχικά, αλλά, αργότερα, απεσύρθη, λόγω ανεπάρκειας πόρων-, με κατανομή κόστους: 60, 25 και 15%, αντίστοιχα. Η κοινοπραξία αυτή υλοποιεί την έννοια μιας διατλαντικής ομαδοποίησης (*trans-Atlantic teaming*)²⁸¹, η οποία αφορά στην οργάνωση (διευθέτηση) ομάδων (εταιριών), κύριων κατασκευαστών και υποκατασκευαστών, σε υπερεθνικό επίπεδο, η οποία διευκολύνει το διεθνή ανταγωνισμό. Ο σκοπός χρησιμοποίησης τέτοιων ρυθμίσεων είναι η διασφάλιση ότι τα πλεονεκτήματα του διεθνούς ανταγωνισμού είναι εμφανή, ενώ, ταυτόχρονα, διατηρούνται ισχυροί πολιτικοί και στρατιωτικοί δεσμοί ανάμεσα στους ευρωπαίους συμμάχους. Το ΥΠΑμ των ΗΠΑ υποστήριζε ότι ο τομέας πυραυλικής άμυνας, θεάτρου, (*theater missile defense*) προσφέρει ένα εξαιρετικό παράδειγμα της ανανεωμένης διατλαντικής συνεργασίας στους εξοπλισμούς –όπως το πρόγραμμα MEADS. Αυτό οφείλεται στο ότι το πρότυπο αυτό δίνει έμφαση στη διατήρηση της ευκαιρίας αμοιβαίων ωφελημάτων (*win-win opportunity*), για τις ανταγωνιστικές βιομηχανικές βάσεις των ΗΠΑ και των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO²⁸². Στις δύο διατλαντικές ομάδες του προγράμματος MEADS τέθηκαν επικεφαλής, στη μία, η κοινοπραξία *Hughes & Raytheon* και, στην άλλη, η *Lockheed Martin*. Η κάθε μία συνεργάζεται, σε ποσοστό 50%, με ένα ευρωπαϊκό *consortium* εταιριών, το *Euromeads*. Αυτό περιλαμβάνει μια ομάδα κυρίαρχων ευρωπαϊκών αμυντικών εταιριών, όπως η *Alenia Aerospazio*, η θυγατρική της *Daimler-Benz*, *LFK* και η *Siemens*. Όλα τα μέλη του ευρωπαϊκού *consortium* διαθέτουν ίσο αριθμό μετοχών, στο πρόγραμμα. Μετά την

²⁸¹ Βλ., T. S. Souleles, *An Industry Without Frontiers: An Economic and Political Analysis of European Defence Industrial Cooperation* (Athens: ELIAMEP, 1990), 46-48.

ολοκλήρωση της πρώτης φάσης (*Program Definition Phase*), μια από τις ομάδες θα επιλεγεί για να οδηγήσει το πρόγραμμα στην επόμενη φάση σχεδιασμού και ανάπτυξης.

Το πρόγραμμα *Joint Strike Fighter/ JSF* δομήθηκε ως το κύριο παράδειγμα της διαδικασίας αναμόρφωσης της παραγωγής εξοπλιστικών προγραμμάτων²⁸³. Σε αντίθεση με τα προηγούμενα πρότυπα, το *JSF* ενέπλεξε διεθνείς εταιρίες στα πρώτα στάδια της διαδικασίας διαμόρφωσης των επιχειρησιακών απαιτήσεων, ακολουθώντας την προσέγγιση κοινού τύπου α/φ (*common family of aircraft approach*) στην παραγωγή. Αυτό οφείλεται στο ότι διαθέτει ένα υψηλό βαθμό ομοιοτήτων ανάμεσα στις διαφορετικές εκδοχές α/φ (ΠΑ και ΠΝ των ΗΠΑ και συμμαχικών χωρών). Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του προγράμματος *JSF* είναι και το ότι χρησιμοποιεί το κόστος ως μια ανεξάρτητη μεταβλητή (*independent variable /CAIV*). Αυτό σημαίνει ότι, στο πρόγραμμα *JSF*, το κόστος θεωρείται, τόσο σημαντικό και κρίσιμο, όσο και τα κριτήρια οργάνωσης της παραγωγής και απόδοσης. Η οικονομικά, εφικτή, υλοποίηση του (*affordability*) επιτυγχάνεται μέσω του βαθμού κόστος- απόδοση και η μείωση του κινδύνου (του προγράμματος), μέσω της επένδυσης και ενσωμάτωσης κρίσιμων τεχνολογιών και επιχειρησιακών δογμάτων, πριν την έναρξη του σχεδιασμού, ανάπτυξης και παραγωγής. Έτσι, το *JSF* άνοιξε νέους δρόμους, αναφορικά, όχι μόνο με τους τύπους οπλικών συστημάτων που προμηθεύεται το ΥΠΑμ των ΗΠΑ, αλλά και με τον τρόπο αγοράς²⁸⁴. Η προσέγγιση *common family of aircraft* αποτελεί μια νέα μέθοδο, σύμφωνα με την οποία, το πρόγραμμα *JSF* αναπτύσσει τρεις διαφορετικές σχεδιάσεις α/φ, με αρκετά κοινά τμήματα, όπως κινητήρες, συστήματα πλοήγησης και τμήματα δομής. Και οι τρεις τύποι α/φ θα παραχθούν

²⁸² Βλ., Kaminski, *Reengineering the Acquisition*.

²⁸³ Βλ., Goodman, W. Glenn, Jr., "JSF Downselect: It's Now a Two-Team Race," *Armed Forces International* 28 (December 1996).

²⁸⁴ Σύμφωνα με μια μελέτη του *Congressional Budget Office /CBO* (Ιανουάριος, 1997), με τίτλο, *A Look at Tomorrow's Tactical Air Forces*, το α/φ *Joint Strike Fighter* αποτελεί ένα καταδιωκτικό α/φ πολλαπλών ρόλων και αναμένεται να αντικαταστήσει το F-16 και το A-10, το A-6 (ΠΝ) και, πιθανώς, το καταδιωκτικό α/φ F-14 και το AV-8B (Σώμα Πεζοναυτών). Στη διεθνή αγορά, η έκδοση *Short Take-Off & Vertical Landing /STOVL* του α/φ *JSF* αναμένεται να αντικαταστήσει το α/φ *Harrier* (ΠΝ/ HB). Στο πρόγραμμα ενεπλάκησαν οι βρετανικές εταιρίες *Dowty Aerospace*, *Meesier-Dowty*, *Martin Baker* και *Lucas Aerospace*.

στις ίδιες γραμμές παραγωγής, χρησιμοποιώντας ευέλικτες τεχνολογίες κατασκευής. Μέσω της μεταβλητής CAIV, το JSF απομακρύνεται από την παλαιά πρακτική η οποία επέτρεπε στο επιθυμητό επίπεδο απόδοσης του συστήματος να καθορίσει το κόστος και την οργάνωση παραγωγής του. Η σημασία ανάπτυξης ενός οπλικού συστήματος, λαμβάνοντας υπόψιν το ολικό κόστος κύκλου ζωής (*life-cycle cost*) του συστήματος, δεν αποτελεί μια εντελώς νέα προσέγγιση. Το JSF, όμως, αποτελεί το πρώτο πρόγραμμα το οποίο απέδωσε τόσο σημασία στο θέμα αυτό. Η διεθνής συμμετοχή στο πρόγραμμα JSF βασίστηκε σε τέσσερα ξεχωριστά επίπεδα προγράμματος, που επέτρεπαν σε ένα συμμετέχον κράτος, είτε να επηρεάσει, ή να παρατηρήσει τον τρόπο με τον οποίο το JSF διαμορφώνει τις απαιτήσεις του συστήματος. Το ανώτερο επίπεδο εμπλοκής των ευρωπαίων συμμάχων αφορά στο *Collaborative Development Partner* (Καθεστώς Κράτους- Συνεταίρου σε Πρόγραμμα Συνεργατικής Ανάπτυξης). Το HB υπέγραψε ένα MOU, τον Δεκέμβριο του 1995 και ήταν το μοναδικό κράτος που συμμετείχε στο επίπεδο αυτό. Δεσμεύτηκε να συνεισφέρει \$200 εκ. κατά τη Φάση Ανάπτυξης Συστήματος (*Concept Demonstration Phase*). Ως συνεταίροι, το HB και οι ΗΠΑ, είχαν την ίδια επιρροή στην ανάπτυξη της εκδοχής του JSF, STOVL. Ο βασικός στόχος των δύο συνεταίρων ήταν η εναρμόνιση των επιχειρησιακών τους πλεονεκτημάτων, με στόχο την ανάπτυξη ενός ανώτερου οπλικού συστήματος το οποίο θα αντικαθιστούσε τον παλαιό τύπο α/φ Harrier²⁸⁵. Η Δανία, Νορβηγία και Κάτω Χώρες διαπραγματεύτηκαν *Multi-lateral Memoranda of Agreements* /MOA και, αργότερα, εντάχθηκαν στο πρόγραμμα JSF, ως *Associate Partners*, δηλαδή, συμμετείχαν με περιορισμένη πρόσβαση σε τεχνολογία, λήψη αποφάσεων και διαμόρφωση επιχειρησιακών και τεχνικών απαιτήσεων, όμως, η εμπλοκή αυτή τους έδωσε μια σημαντική εμπειρία, αλλά και την ευκαιρία να αποφασίσουν το κατά πόσο το α/φ JSF αποτελεί τον σωστό αντικαταστάτη των παλαιών F-16. Το τρίτο επίπεδο εμπλοκής αφορά στην έννοια του καθεστώτος *Informed Customer*, το οποία επιτρέπει σε μια χώρα να ενημερώνεται ή να αποκτήσει πρόσβαση σε θέματα του JSF, με στόχο την αποτίμηση του οπλικού συστήματος, ως πιθανού αντικαταστάτη των α/φ τους. Το επίπεδο αυτό δεν

²⁸⁵ Βλ., Kaminski, *Reengineering the Acquisition*.

παρέχει καμία δυνατότητα επιρροής στη διαδικασία υλοποίησης του προγράμματος. Αργότερα, οι ΗΠΑ διαπραγματεύθηκαν συμφωνίες με τον Καναδά για συμμετοχή του στο πρόγραμμα –ως *Informed Customer*. Το *Joint Strike Fighter* αντιπροσωπεύει μια σημαντική πρόοδο στη διαδικασία παραγωγής, ενώ προωθεί τους στόχους της Ατλαντικής Συμμαχίας περί διεleitουργικότητας.

4. ε. Το Διατλαντικό Κενό: Αμυντικές Δαπάνες, Τεχνολογία και Στρατιωτικές Ικανότητες

Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, οι ευρωπαϊκές Ένοπλες Δυνάμεις, αλλά και η Ευρωπαϊκή Αμυντική- Βιομηχανική και Τεχνολογική Βάση /EABTB (*defence technological and industrial bases /DTIB*), αναγκάστηκαν να προσαρμοστούν σε ένα δραματικά μεταβαλλόμενο περιβάλλον: όχι μόνο μειώθηκαν οι προϋπολογισμοί Έρευνας & Τεχνολογίας και εξοπλιστικών προγραμμάτων, σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, αλλά, επιπλέον, η τεχνική περιπλοκότητα των νέων συστημάτων και το αντίστοιχο κόστος σχεδιασμού και παραγωγής, διατήρησαν σταθερές τάσεις ανόδου. Οι αναδομημένες και μικρότερες, σε μέγεθος, Ένοπλες Δυνάμεις, απαιτούσαν, πλέον, ένα περιορισμένο αριθμό συστημάτων ανεβάζοντας, έτσι, τις τιμές πώλησης των συστημάτων, καθώς το κόστος σχεδίασης και ανάπτυξης (*total development cost*) επιμεριζόταν σε μικρότερο αριθμό παραγόμενων συστημάτων. Πέραν των μικρότερων αριθμών, οι οικονομίες κλίμακας, στην παραγωγή, δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστούν σε πλήρη έκταση, ανεβάζοντας και πάλι το κόστος. Αυτές οι αυξήσεις κόστους, σε εξελισσόμενα προγράμματα, έχουν αρνητικές επιπτώσεις σε άλλα εξοπλιστικά προγράμματα, οδηγώντας, πολλές φορές, στην ακύρωσή τους. Έτσι, οι ΕΔ αναγκάζονται να πληρώνουν μεγαλύτερες τιμές με ένα σημαντικά μικρότερο προϋπολογισμό.

Καθώς προσπαθούν να διατηρήσουν μια ισορροπημένη δομή δυνάμεων (*balanced force structure*), η οποία θα ενσωματώνει όλες τις αναγκαίες ικανότητες για την υλοποίηση των καθηκόντων τους, δεν ήταν σε θέση να αποδεχθούν τη διαδοχική μείωση προγραμμάτων και, αντ' αυτού, προτίμησαν μια περαιτέρω αριθμητική μείωση. Την ίδια στιγμή, καθώς οι Εδ χρησιμοποιούνταν, πλέον, πιο συχνά, απαιτούνταν ένας υψηλότερος προϋπολογισμός για τον σχεδιασμό-

υλοποίηση των επιχειρήσεων, αλλά και το προσωπικό. Έτσι, οι αμυντικοί προϋπολογισμοί άρχισαν να δέχονται, παράλληλα, μια σειρά σοβαρών πιέσεων, όμως, εξ' αιτίας πολιτικών λόγων, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις εμφανίστηκαν ανίκανες να αυξήσουν τις αμυντικές δαπάνες. Η κατάσταση έγινε ακόμα πιο κρίσιμη όταν η ευρωπαϊκή ρητορική -στη βάση ανάπτυξης μιας Ευρωπαϊκής Ταυτότητας /Πολιτικής Ασφάλειας 'κ Άμυνας (*European SDI/ SDP*), με αυτόνομες στρατιωτικές ικανότητες- διαλύθηκε στο πεδίο των Βαλκανίων.

Ενώ το κενό ικανοτήτων και αναποτελεσματικότητας των ευρωπαϊκών ΕΔ άρχιζε να γίνεται σημαντικό σε σημείο υπονόμησης της αξιοπιστίας της όποιας ευρωπαϊκής φιλοδοξίας στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας, οι δυνάμεις των ΗΠΑ, αλλά και η EABTB άρχισαν να αναδεικνύουν μια εξέχουσα υπεροχή στην απόδοση τους -από τις επιχειρήσεις του Κόλπου (1991) έως το Αφγανιστάν (2002). Οι πιέσεις στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και την αμυντική βιομηχανία να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους, στον τεχνολογικό και οικονομικό τομέα, αναμένεται να αυξηθούν περαιτέρω καθώς οι ΗΠΑ αντέδρασαν στα γεγονότα της 11/ 9, μεταφέροντας σημαντικούς πόρους για τη βελτίωση των αμυντικών ικανοτήτων τους, σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Ευρώπη διαθέτει δύο, μόνο, επιλογές:

- να εγκαταλείψει τις φιλοδοξίες της αναφορικά με την ΕΠΑΑ ή,
- να αναπτύξει μια αυθεντική ευρωπαϊκή προσέγγιση στον τομέα του σχεδιασμού δυνάμεων, ικανοτήτων και εξοπλισμών, απελευθερώνοντας, έτσι, σημαντικούς πόρους για την έγκαιρη βελτίωση των στρατιωτικών της ικανοτήτων -αλλά και την ανταγωνιστικότητας της EABTB.

Η μορφή αυτή εξευρωπαϊσμού θα αποτελούσε και μια προϋπόθεση για ένα ισορροπημένο διατλαντικό συνεταιρισμό στον αμυντικό -βιομηχανικό και τεχνολογικό τομέα. Στην κατεύθυνση αυτή, καθίσταται αναγκαίο για την Ευρώπη να:

- ξεκινήσει μια διαδικασία διαμόρφωσης στρατιωτικών επιχειρησιακών απαιτήσεων,
- αναπτύξει μια ευρωπαϊκή πολιτική για την αμυντική βιομηχανία -περιλαμβανομένων και κανόνων/ ρυθμίσεων για τον τομέα των

αμυντικών εξοπλισμών και,

- συστήσει μια ευρωπαϊκή υπηρεσία ικανοτήτων, εξοπλισμών και στρατηγικής έρευνας (*Capability, Armaments & Strategic Research Agency*)²⁸⁶.

Στην κατεύθυνση αυτή, το έργο θα πρέπει να εστιαστεί στην ανάπτυξη κοινών αντιλήψεων περί απειλής, αλλά και εννοιολογικών προσεγγίσεων αναφορικά με τις νέες μορφές στρατιωτικών επιχειρήσεων (*military tasks, duties & roles*)²⁸⁷. Επιπλέον, θα πρέπει να αναλυθούν εξειδικευμένες περιοχές ικανοτήτων, όπως, στρατηγικές ικανότητες ανάπτυξης, κινητικότητας, προσβολής και C4ISR, ενώ η ανάπτυξη αυτών των νέων ικανοτήτων θα πρέπει να ολοκληρωθεί έγκαιρα πριν να οριστικοποιηθούν οι εθνικές θέσεις. Εστίαση θα πρέπει επίσης να δοθεί στα στρατιωτικά διδάγματα παλιότερων επιχειρήσεων καθώς και στην ασφάλεια των προμηθειών (*security of supply*). Το όφελος για την ευρωπαϊκή άμυνα –ο εξευρωπαϊσμός- είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο μέσα από μια κατανομή έργου και εξειδίκευσης (*work & role specialisation*), στο πλαίσιο της EABTB, δημιουργώντας, έτσι, μια σχέση στρατηγικής αλληλεξάρτησης ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες (του NATO). Στην Ευρώπη, οι δαπάνες για στρατιωτική έρευνα & ανάπτυξη (*military R&D*) καθώς και εξοπλιστικών προγραμμάτων έχουν μειωθεί σημαντικά από το τέλος του ψυχρού πολέμου²⁸⁸. Συνιστούν, όμως,

²⁸⁶ Στην κατεύθυνση αυτή συστάθηκε η Ευρωπαϊκή Αμυντική Υπηρεσία (*European Defence Agency / EDA*), κατόπιν απόφασης του Συμβουλίου Υπουργών, στις 12 Ιουλίου, 2004, με σκοπό να συνδράμει τα κ- μ της ΕΕ και το Συμβούλιο, στις προσπάθειες τους να βελτιώσουν τις ευρωπαϊκές αμυντικές ικανότητες, στον τομέα της διαχείρισης κρίσεων, υποστηρίζοντας, έτσι, την Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Η λειτουργία της εστιάζεται σε τέσσερις (4) τομείς: αμυντικές ικανότητες; αμυντική Ε&Τ; συνεργασία στους εξοπλισμούς και ευρωπαϊκή αγορά αμυντικού υλικού / ευρωπαϊκή αμυντική- βιομηχανική & τεχνολογική βάση.

²⁸⁷ Βλ., Ραγιές, *Σύγχρονες μορφές στρατιωτικών επιχειρήσεων*.

²⁸⁸ Οι έξι ευρωπαϊκές χώρες με το μεγαλύτερο προϋπολογισμό για στρατιωτική Ε&Α (*military R&D*), δηλαδή, το Η.Β., η Γαλλία, η Γερμανία, η Ισπανία, η Ιταλία και η Σουηδία, ξόδεψαν, το 1998, περ. 35% λιγότερο, σε πραγματικά μεγέθη, συγκριτικά με το 1990. Βλ., *SIPRI-Yearbook 2001*, σ.234. Αναφορικά με τον προϋπολογισμό για εξοπλιστικά προγράμματα, η κατάσταση είναι κάπως βελτιωμένη. Οι δυτικό- ευρωπαϊκές χώρες του NATO ξόδεψαν, το 2000, 12% λιγότερο, σε εξοπλισμούς, συγκριτικά με το 1991. Βλ., *SIPRI-Yearbook 2001*, 292-29 & *IISS/ Military Balance 2000/2001*, 35. Για το ίδιο χρονικό διάστημα, πηγές των ΗΠΑ υπολόγισαν ότι οι ευρωπαϊκές δαπάνες για εξοπλισμούς θα πρέπει να αυξηθούν κατά 3-4%, ετησίως, (περ. 5 με 7.5 δις. US\$), με στόχο την υλοποίηση την Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων (*NATO's Defence Capability Initiative*). Βλ., Michael O'Hanlon, "The Defence Capabilities Initiative and NATO's Strategic Concept," (Interim

τα διαφοροποιημένα, ανάμεσα στα δύο τμήματα του Ατλαντικού, επίπεδα δαπανών, ένα κενό (*gap*);²⁸⁹ Ίσως, οι διαφορές αυτές είναι παραπλανητικό να περιγράφονται ως κενό. Οι συνολικοί πόροι που διατίθενται για την άμυνα αλλά και οι στρατιωτικές ικανότητες, τόσο ποιοτικά, όσο και ποσοτικά, αφορούν σε άμεσες πολιτικές προτεραιότητες και στόχους. Αυτά ακριβώς συνιστούν την κινητήρια δύναμη μιας στρατιωτικής στρατηγικής, η οποία, με τη σειρά της, καθορίζει τα καθήκοντα για τις ΕΔ και τις αντίστοιχες ικανότητες. Στη συνέχεια, οι απαιτήσεις ικανοτήτων μετατρέπονται σε τεχνικές απαιτήσεις για την ανάπτυξη και παραγωγή νέου εξοπλισμού. Έτσι ο όρος *κενό ικανοτήτων* (*capability gap*) προϋποθέτει μια ανακολουθία (αντίφαση), ανάμεσα στους πολιτικούς στόχους και τις στρατιωτικές ικανότητες ενώ ο όρος *κενό τεχνολογίας* (*technology gap*), ένα κακό συνδυασμό ανάμεσα στις απαιτήσεις ικανοτήτων και των διαθέσιμων τεχνολογικών ικανοτήτων, στον τομέα της ABTB, για την υλοποίηση των απαιτούμενων ικανοτήτων μέσω της ανάπτυξης και παραγωγής νέων συστημάτων²⁹⁰.

Έτσι, οι δύο αυτοί όροι *-capability & technology gap-* οι οποίοι χρησιμοποιούνται στο διατλαντικό επίπεδο, προϋποθέτουν ότι οι ευρωπαϊκές ΕΔ προετοιμάζονται για τις ίδιες αποστολές, στο ίδιο γεωγραφικό πλαίσιο, με τα ίδια στρατηγικά, επιχειρησιακά και τακτικά δόγματα και κάτω από τις ίδιες επιχειρησιακές απαιτήσεις οπλικών συστημάτων, για τις οποίες ετοιμάζονται και οι δυνάμεις των ΗΠΑ²⁹¹. Αυτό ισχύει, υποχρεωτικά για όλα τα κ-μ του NATO, όμως, μάλλον, στην πράξη, είναι προβληματικό (και κατά τη διάρκεια του

Report- Par. 18, NATO Parliamentary Assembly, Committee on Defence and Security, November 2000). Ενώ οι ευρωπαϊκές δαπάνες για Ε&Α αναμένεται να παραμείνουν στα ίδια επίπεδα, σε πραγματικά μεγέθη (με κάποιες εξαιρέσεις, όπως το Η.Β.), με μια προσδοκώμενη ετήσια αύξηση περ. 1.2%, μεταξύ 2002 και 2005/6. Βλ., *Military Balance 2002/2003* (London: IISS), 241 & 248.

²⁸⁹ Βλ., *Prospects on the European Defence Industry*, Defence Analysis Institute/ Fondation pour la Recherche Strategique/ German Institute for International and Security Affairs (2003), 72-73

²⁹⁰ *Ibid*

²⁹¹ Επιπλέον, καθώς οι τακτικές και τεχνικές απαιτήσεις, για νέα οπικά συστήματα, αντανakλά, αλλά και οδηγείται, σε ορισμένες περιπτώσεις, από αμυντικό-βιομηχανικούς υπολογισμούς, η συνολική συζήτηση, τουλάχιστον μερικά, αντανakλά τα συμφέροντα της αμυντικής βιομηχανίας των ΗΠΑ: την επιβολή αμερικανικών προτύπων και μεθόδων στους ευρωπαίους, οι οποίοι έχουν, πάντως διαφοροποιημένες απαιτήσεις από τις αμερικανικές.

ψυχρού πολέμου, τα κράτη- μέλη του NATO διατηρούσαν διαφορετικά τακτικά /επιχειρησιακά δόγματα τα οποία διαμόρφωναν διαφορετικές απαιτήσεις οπλικών συστημάτων). Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι οι ευρωπαϊκές ΕΔ δεν έχουν σοβαρά κενά ικανοτήτων, αλλά και αδυναμίες, απλά, αυτά θα πρέπει να αναλύονται λαμβάνοντας υπόψιν τους ευρωπαϊκούς και όχι τους αμερικανικούς πολιτικούς στόχους και φιλοδοξίες. Επιπλέον, τα ευρωπαϊκά επιχειρησιακά δόγματα (*Concept of Operations/ CONOPS*) είναι δυνατόν να σχεδιάζονται στη βάση της ευρωπαϊκής εμπειρίας και φιλοσοφίας στην ανάπτυξη δυνάμεων και να μην συνιστούν το αποτέλεσμα των κενών ικανοτήτων ή ελλειμμάτων.

Το κρίσιμο ζήτημα είναι το αν οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές ικανότητες κρίνονται ως επαρκείς και κατάλληλες για την υλοποίηση της ευρωπαϊκής στρατιωτικής στρατηγικής -ή, στρατηγικής ασφάλειας. Το πρόβλημα για την Ευρώπη παραμένει, αφού δεν έχει ακόμα κατορθώσει να αναπτύξει μια στρατηγική αλλά και δεν έχει λάβει την πρωτοβουλία μιας δημόσιας διαβούλευσης σχετικά με το πώς τα στρατιωτικά μέσα σχετίζονται με τους πολιτικούς στόχους. Έτσι, δεν είναι σαφές το αν οι διαφοροποιημένες διατλαντικές δαπάνες αντιπροσωπεύουν ένα κενό ή, απλά, συνιστούν διαφορετικά πολιτικά και στρατηγικά (στρατιωτικά) δόγματα. Χωρίς μια αυθεντική ευρωπαϊκή κατεύθυνση, η πλέον δόκιμη μέθοδος αποτίμησης των εθνικών μακροπρόθεσμων στρατιωτικών απαιτήσεων, για τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, θα παραμένει η αναφορά στις αντίστοιχες απαιτήσεις των ΗΠΑ. Με δεδομένες τις εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές αναγκαιότητες αλλά και τις ειδικές συνθήκες χρήσης της στρατιωτικής δύναμης, αναμένεται να αποδειχθεί αν η υλοποίηση των επιχειρήσεων *Petersberg* (πόσο μάλλον, των επιχειρήσεων κλασσικής μορφής πολέμου)²⁹² δεν θα απαιτήσει ικανότητες αντίστοιχες με εκείνες των δυνάμεων των ΗΠΑ –τουλάχιστον όσον αφορά στο ανώτερο επίπεδο του φάσματος, δηλαδή, τις επιχειρήσεις επιβολής της ειρήνης (*peace enforcement operations/ PEOs*). Επίσης, θα πρέπει να αποδειχθεί το αν είναι αποδεκτό για τους ευρωπαίους πολιτικούς να επιτρέπουν να λειτουργούν οι ΕΔ τους, σε συνθήκες ελλείμματος ικανοτήτων, και να θέτουν σε κίνδυνο τις ζωές

²⁹² Βλ., Ραγιές, *Σύγχρονες μορφές στρατιωτικών επιχειρήσεων*.

του προσωπικού που εμπλέκεται.

Είναι ιδιαίτερα πιθανόν οι ευρωπαϊκές ικανότητες, σε τακτικό και επιχειρησιακό επίπεδο, να αναγκαστούν να προσομοιάσουν, τελικά, με εκείνες οι οποίες, σήμερα, αναπτύσσονται και χρησιμοποιούνται από τις δυνάμεις των ΗΠΑ, αφού έχουν σχεδιαστεί να αντιμετωπίσουν τις ίδιες πολιτικές απαιτήσεις (*χαμηλές ανθρώπινες απώλειες, περιορισμένες παράπλευρες ζημιές, κλπ*), τις οποίες και οι ευρωπαίοι πολιτικοί αναμένεται να προωθήσουν. Υπάρχει μια ευρεία συμφωνία σχετικά με το γεγονός ότι η Ευρώπη αντιμετωπίζει κενά ικανοτήτων, σε τομείς, όπως:

- στρατηγική κινητικότητα (*εναέριος ανεφοδιασμός, μεταφορές*),
- πυρομαχικά ακριβούς προσβολής,
- ηλεκτρονικός πόλεμος,
- προβολή δύναμης (*αεροπορικές επιχειρήσεις μεγάλου βεληνεκούς*) και,
- C4ISR²⁹³

Το αναγκαίο επίπεδο αυτών των ικανοτήτων και, κατ' επέκταση, η αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών δυνάμεων, αναφορικά με την υλοποίηση διαφορετικών αποστολών, παραμένει υπό συζήτηση. Επιπλέον, ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη είναι δυνατόν να επιλέξουν, μεμονωμένα, να λάβουν μέρος σε συνασπισμούς των επιθυμούντων (*coalitions of the willing*), οι οποίοι υλοποιούν αποστολές πέραν των ορίων των αποστολών *Petersberg*. Οι φιλοδοξίες αυτές θα ήταν δυνατόν να οδηγήσουν μεμονωμένα ευρωπαϊκά κράτη να αποκτήσουν, κάποιου βαθμού, ικανότητες, συγκρίσιμες και απόλυτα διαλειτουργικές με τις δυνάμεις των ΗΠΑ, αλλά και ικανές ακόμα και για εμπλοκή σε πολεμικές επιχειρήσεις υψηλής έντασης και γενικευμένης μορφής (*high intensity large-scale warfare*). Όμως, στο επίπεδο της ΕΕ, οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές φιλοδοξίες είναι δυνατόν να αναπτυχθούν, μακρο-πρόθεσμα, και πέραν των καθηκόντων *Petersberg*: όσο πιο πολύ η Ευρώπη επιθυμεί να μεταβληθεί σε ένα παγκόσμιας εμβέλειας παίκτη –παράλληλα με τις ΗΠΑ-, στο στρατιωτικό τομέα, τόσο οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές ικανότητες θα αναγκαστούν να γίνουν όμοιες με

²⁹³ Βλ., European Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (C4ISR) Market, (Frost and Sullivan Report BO55-16, 2002)

εκείνες των άλλων εταίρων, τις ΗΠΑ, τόσο σε ποιότητα όσο και ποσότητα. Στην περίπτωση που οι φιλοδοξίες αυτές αναπτυχθούν, όμως, με τον τρόπο αυτό, αλλά οι ευρωπαίοι δεν κατορθώσουν να αναπτύξουν τις ικανότητες δυνάμεων τους (*force capabilities*), αντίστοιχα, τότε θα ήταν ορθό να μιλάμε, μάλλον, για μια κατάσταση ενός διευρυνόμενου κενού ικανοτήτων (*widening capability gap*), το οποίο η Ευρώπη θα πρέπει να κλείσει, αν επιθυμεί να διατηρήσει την αξιοπιστία της. Η συστηματική εισαγωγή νέων τεχνολογιών, σε συνδυασμό με πρωτοποριακές οργανωτικές και δομικές αναδιαρθρώσεις, αναμένεται να οδηγήσουν σε:

- εντελώς διαφοροποιημένα τακτικά και επιχειρησιακά δόγματα και,
- πιθανώς, διαφορετικές στρατιωτικές στρατηγικές.

Αυτό είναι δυνατό να έχει σημαντικά προβλήματα συν- λειτουργικότητας και διαλειτουργικότητας, ανάμεσα στις αμερικανικές και ευρωπαϊκές ΕΔ, αν οι δύο πλευρές του Ατλαντικού αποφάσιζαν να ακολουθήσουν διαφορετικούς δρόμους. Το κεντρικό διατλαντικό πρόβλημα, έτσι, δεν είναι, βασικά, το ότι οι ευρωπαϊκές ΕΔ δεν διαθέτουν ορισμένες ικανότητες, αλλά το ότι σχεδιάζουν, οργανώνονται και εξοπλίζονται για ένα διαφορετικό δόγμα διενέργειας πολέμου (*concept of war*), σε σύγκριση με τις αμερικανικές. Οι ικανότητες των αμερικανικών ΕΔ και, ειδικότερα, ο μετασχηματισμός τους, δεν καθοδηγούνται από την τεχνολογία (*technology- driven*), αλλά από εννοιολογικές, δομικές και οργανωσιακές καινοτομίες. Αποτελεί ύψιστης σημασίας το να αποτραπούν οι ευρωπαϊκές και αμερικανικές ΕΔ από το να αναπτύσσουν διαφοροποιημένα τακτικά και επιχειρησιακά δόγματα, τα οποία υποσκάπτουν τη συνεργασία και, κατά συνέπεια, διαφορετικές τεχνικές επιχειρησιακές απαιτήσεις, οι οποίες υποσκάπτουν τη διαλειτουργικότητα –κοινές μελέτες, ασκήσεις προσομοίωσης και πολεμικά παίγνια.

Έτσι, θεωρείται αποφασιστικής σημασίας η λήψη μέτρων για την, κατά κάποιο τρόπο, σύνδεση (αντιστοιχία) της αμερικανικής και ευρωπαϊκής διαδικασίας σχεδιασμού δυνάμεων (*force planning*), έτσι ώστε να αποφευχθεί η αύξηση τέτοιων προβλημάτων. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι η τεχνολογική

διάσταση είναι δυνατό να παραληφθεί. Η Ευρώπη θα πρέπει να αποφύγει μια κατάσταση όπου αναπτύσσεται ένας αποτυχημένος συνδυασμός ανάμεσα στις απαιτήσεις ικανοτήτων των δυνάμεων της και των τεχνολογικών δυνατοτήτων (δεξιοτήτων) της ABTB, οδηγώντας στη δημιουργία ενός τεχνολογικού κενού²⁹⁴. Σε όσους τομείς οι ευρωπαϊκές ΕΔ δεν έχουν, για πολλά χρόνια, αναπτύξει απαιτήσεις ικανοτήτων (*equipment requirements*), η ευρωπαϊκή βιομηχανία δεν διαθέτει καθόλου –ή, έστω περιορισμένη– ικανότητα έρευνας & ανάπτυξης και κατασκευής²⁹⁵. Επιπλέον, υπάρχουν πολλές άλλες περιοχές, όπου η αμερικανική βιομηχανία, με την υποστήριξη κρατικών ενισχύσεων για Έρευνα & Ανάπτυξη (R&D), προχώρησε σε εξαιρετικά ακραίες τεχνολογικές καντομιές και κατόρθωσε να υλοποιήσει εξελιγμένες τεχνολογικά, λύσεις, πολύ μπροστά από τους ευρωπαίους ανταγωνιστές. Με μικρή χρονική καθυστέρηση, όμως, οι ευρωπαϊκές εταιρείες κατόρθωσαν να αναπτύσσουν και να εφαρμόζουν συγκρίσιμα συστήματα και να παράγουν αμυντικό υλικό, τα οποία υπολείπονται μόνο μια ή μισή γενιά από τα αντίστοιχα αμερικανικά, αλλά, πάντως, ικανά στο να πληρούν τις δικές τους τεχνικές απαιτήσεις (καθώς και αρκετά πιο φθηνά)! Στην περίπτωση, δε, που χρησιμοποιούνται αμερικανικά υπο- συστήματα ή τμήματα, η χρονική καθυστέρηση γίνεται ακόμα πιο μικρή. Η έως σήμερα εμπειρία έχει δείξει ότι το να είσαι τεχνολογικά εξελιγμένος, δεν σημαίνει ότι αυτό θα μεταφραστεί, αυτόματα, σε υψηλότερη ανταγωνιστικότητα. Ίσως, συμβαίνει το αντίθετο.

Η ανταγωνιστικότητα, με οικονομικούς όρους, εξαρτάται από την ικανότητα προώθησης των προϊόντων που παράγει μια εταιρεία και από την αποτελεσματικότητα με την οποία σχεδιάζεται και παράγεται ένα προϊόν. Πολλά αμερικανικά συστήματα τελευταίας τεχνολογίας, εξ' αιτίας της τεχνολογικής περιπλοκότητας και του εγγενούς υψηλού κόστους, προσφέρονται

²⁹⁴ Βλ., M. Moodie, *The Dreadful Fury: Advanced Military Technology and the Atlantic Alliance* (Washington DC: Praeger, 1989), 86

²⁹⁵ Μια πρόσφατη μελέτη του *Center for Strategic and International Studies/ CSIS* κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ακόμα και σε σύγκριση με τις ΗΠΑ, δεν υφίσταται, επί της ουσίας, κανένα τεχνολογικό κενό, αλλά ένα έλλειμμα ενσωμάτωσης των τεχνολογιών αυτών σε στρατιωτικές εφαρμογές. Βλ., Jean-Paul Bechat and Felix G. Rohatyn, "The future of the transatlantic defense community," (Final report of the CSIS Commission on transatlantic

προς πώληση –τουλάχιστον, σε μεγάλο αριθμό-, μόνο στις αμερικανικές ΕΔ. Πολλοί αναλυτές της αμερικανικής αεροναυπηγικής βιομηχανίας έχουν υποστηρίξει ότι η βιομηχανία των ΗΠΑ δεν διαθέτει ισχυρή παρουσία στις εξαγωγικές αγορές και δεν αποτελεί έκπληξη, έτσι, το γεγονός ότι η εξαγωγική επιτυχία των ΗΠΑ στηρίζεται, κατά βάση, σε παλαιότερα, σχεδιαστικά, προϊόντα, όπως το α/φ F-16. Από την άλλη πλευρά, όμως, ακόμα και αμερικανικά προϊόντα, τελευταίας τεχνολογίας, είναι δυνατόν να κοστίζουν πολύ λιγότερο από τα, σαφώς λιγότερο αποτελεσματικά, ευρωπαϊκά αντίστοιχα. Αυτό δεν αποτελεί κάποιο σφάλμα των ευρωπαϊκών εταιρειών, αλλά είναι το αποτέλεσμα του πολιτικού πλαισίου στο οποίο οι ευρωπαϊκές εταιρείες οφείλουν να λειτουργούν και στο οποίο λαμβάνει χώρα ο σχεδιασμός και η παραγωγή εξοπλισμών. Έτσι, η Ευρώπη οφείλει να εστιάσει στο πως θα πρέπει να ξοδεύει τους περιορισμένους της πόρους, πιο αποτελεσματικά, μέσω της βελτίωσης της διαδικασίας που ακολουθείται σήμερα²⁹⁶. Επιπλέον, η διατλαντική συνεργασία στους εξοπλισμούς (αγορά αμερικανικών συστημάτων έως κοινή ανάπτυξη και συμπαραγωγή εξοπλισμού) υπήρξε σημαντική στην ανάπτυξη συστημάτων για τις ευρωπαϊκές δυνάμεις –χωρίς να αναφερθούν οι οικονομικοί λόγοι, αφού, ως γνωστόν, σε ορισμένες περιπτώσεις, κοστίζει λιγότερο η αγορά αμερικανικών τελικών συστημάτων (*developed systems*).

Πέραν αυτών, το σημερινό έλλειμμα ικανοτήτων των ευρωπαϊκών δυνάμεων για την υλοποίηση των επιχειρήσεων /καθηκόντων *Petersberg* ή των εθνικών δυνάμεων για συνεργασία με τις αμερικανικές, στο πλήρες φάσμα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, θα απαιτήσει τη χρήση ορισμένων αμερικανικών πλεονεκτημάτων, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Έτσι, οι ευρωπαϊκές και αμερικανικές δυνάμεις θα αναγκαστούν να συνεργαστούν, τόσο σε τεχνικό, όσο και σε τακτικό/ επιχειρησιακό επίπεδο, προσφέροντας, μια αιτιολογική βάση για

security and industrial co-operation in the twenty-first century, Washington D.C., 2003).

²⁹⁶ Μια μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (1992-1994) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εισαγωγή διασυνοριακού ανταγωνισμού, στις ευρωπαϊκές αγορές αμυντικού υλικού, θα είχε ως αποτέλεσμα οικονομικό όφελος περ. 6.5 έως 9.3 δις. ευρωπαϊκές, ετησίως. Βλ., Keith Hartley and A. Cox, "The Cost of Non-Europe in Defence Procurement," in, "Defence Markets and Industries in Europe. Time for Political Decisions?", ed. Pierre de Vestel, *Chaillot Paper* 21 (1995): 93.

την υποστήριξη μιας μορφής συνεργασίας στους εξοπλισμούς. Επί του παρόντος, η διατλαντική συνεργασία υλοποιείται ως ακολούθως:

- μέσω αυξημένης συνεργασίας ανάμεσα στις μεγάλες διατλαντικές εταιρείες²⁹⁷,
- μέσω προγραμμάτων συνεργασίας στον τομέα *E&T Research & Technology*), για τα οποία την πρωτοβουλία και την υποστήριξη παρέχουν οι κυβερνήσεις που εμπλέκονται και,
- μέσω ορισμένων συνεργατικών προγραμμάτων ανάπτυξης και παραγωγής, όπως το *MEADS (Medium Extended Air Defence System)* –με κυβερνητική υποστήριξη.

Με δεδομένο ότι οι ευρωπαϊκοί αμυντικοί προϋπολογισμοί δεν αναμένεται να επιτρέψουν αύξηση στις δαπάνες *E&T* και εξοπλιστικών προγραμμάτων, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις θα υποχρεωθούν να αναζητήσουν αποτελεσματικούς μηχανισμούς για την εισαγωγή σύγχρονων οπλικών συστημάτων για τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, μέσω της διατλαντικής συνεργασίας στους εξοπλισμούς –η οποία θα πρέπει να είναι ισορροπημένη και να εκμεταλλεύεται όλες τις διαθέσιμες ευρωπαϊκές τεχνολογικές δυνατότητες. Εδώ το κρίσιμο στοιχείο θα είναι το κατά πόσο οι ΗΠΑ επιθυμούν να υποστηρίξουν τον εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών δυνάμεων και να προσφέρουν πρόσβαση στις αναγκαίες τεχνολογίες, έτσι ώστε να ενδυναμωθεί η *EABTB*, μέσω της διατλαντικής συνεργασίας. Ένα άλλο ζήτημα αποτελεί το ζήτημα του αμερικανικού ελέγχου στις εξαγωγές και την ασφάλεια (του αμυντικού υλικού που μεταφέρεται), το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί.

Την ίδια στιγμή, οι ευρωπαϊκές χώρες θα αναγκαστούν να προχωρήσουν σε βελτιώσεις των δικλίδων ασφαλείας (*safeguards*), έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι οι τεχνολογίες αυτές δεν διαδίδονται (προς τρίτους). Ένας άλλος τρόπος για να προωθηθεί η συνεργασία, από τις κυβερνήσεις του NATO, είναι και η

²⁹⁷ Η συμφωνία συνεργασίας ανάμεσα στη *Northrop Grumman* και τη γερμανική *How-Aldtswerke Deutsche Werft (HDW)* είναι ένα πρόσφατο παράδειγμα, το οποίο επέτρεψε στην αμερικανική εταιρεία να αποκτήσει πρόσβαση στην ναυτική τεχνολογία *stealth* της *Kockums*. Βλ., Andrew D. James, "Closing the NATO capabilities gap: The challenges for the European defence industry," (paper presented at the Atlantic Council of the United States Conference, Transforming NATO Forces: European Perspectives, Washington DC, October 18, 2002).

υποστήριξη διατλαντικών αμυντικο-βιομηχανικών δεσμών (*TDI linkages*) για την ανάπτυξη κοινών τελικών προϊόντων –τα οποία αντιστοιχούν σε κοινές στρατιωτικές επιχειρησιακές απαιτήσεις. Υπάρχει, όμως, μια σχετικά περιορισμένη αισιοδοξία. Η πολιτική των αμερικανικών κυβερνήσεων πάντα δημιουργούσε μια σειρά από εμπόδια στη διατλαντική συνεργασία. Το ΥπΑμ των ΗΠΑ προτιμά να προσφεύγει σε αμερικανική αμυντική τεχνολογία και να προστατεύει, έτσι, την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στον τομέα αυτό. Με τον τρόπο αυτό περιορίζει, προσεκτικά, την πρόσβαση των ευρωπαίων στην αμερικανική τεχνολογική *know-how*. Αυτό, με τη σειρά του, ενισχύεται από αυστηρούς ελέγχους σχετικά με τις πηγές των άμεσων ξένων επενδύσεων, οι οποίες κατευθύνονται, από τις εταιρείες, σε *E&T* και υποδομές παραγωγής, στις ΗΠΑ²⁹⁸

Στη Σύνοδο Κορυφής της Πράγας (2002), η κυβέρνηση των ΗΠΑ ανακοίνωσε ότι θα προχωρούσε σε μια αναθεώρηση της εθνικής πολιτικής σχετικά με το εμπόριο αμυντικού υλικού (*defence trade policy*). Η κεντρική ιδέα φαίνεται, ξανά, να είναι η εισαγωγή ενός καθεστώτος μειωμένων περιορισμών στην μεταφορά τεχνολογίας, με στόχο τη βελτίωση των αμυντικών ικανοτήτων των συμμάχων –κάποιοι, πάντως, στην αμερικανική κυβέρνηση αλλά και στο Κογκρέσο, θεωρούσαν ότι η οποιαδήποτε μεταβολή στο σύστημα αυτό, θα οδηγούσε στο άνοιγμα του Κουτιού της Πανδώρας²⁹⁹. Η δυσαρμονία ανάμεσα σε κάποιες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και τις ΗΠΑ, αναφορικά με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Ιράκ, φαίνεται ότι καθιστά μια τέτοια εξέλιξη ακόμα λιγότερο πιθανή. Αν μεμονωμένες ευρωπαϊκές χώρες επιθυμούν να φθάσουν τις αμερικανικές ικανότητες ή να προσφέρουν τις δικές τους ικανότητες, στο πλαίσιο στρατιωτικών επιχειρήσεων των ΗΠΑ, θα πρέπει να προχωρήσουν σε μια αντιμετώπιση του θέματος του κενού στις ικανότητες. Σε διαφορετική περίπτωση, η συμμετοχή σε πολεμικές επιχειρήσεις, με τη μορφή συνασπισμού (*coalition warfare*), θα μετατρεπόταν σε εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι, ακατόρθωτο,

²⁹⁸ Το αμερικανικό ΥπΕξ και το Κογκρέσο διατηρούν μια ιδιαίτερα συντηρητική στάση σχετικά με τη μεταφορά τεχνολογίας και των εξαγωγών ΒΛ., Gordon Adams, "Transatlantic Defense-Industrial Cooperation and American Policy," (paper presented at the IISS/ CEPS European Security Forum Conference, Brussels, November 25, 2002).

²⁹⁹ ΒΛ., David Landes, "Equipment Capability Gap frustrates Allies," *The Financial Times* (January 9, 2003), 4.

για, σχεδόν, όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Ως αποτέλεσμα, θα υπήρχε ένα κενό ικανοτήτων, ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες επένδυσαν σε δίκτυο- & μετατροπο- κεντρικές ικανότητες (*transformational & network-centric capabilities*) και σε εκείνες οι οποίες δεν το έπραξαν. Αν, όμως, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις εστιάσουν, σχεδόν αποκλειστικά, στη συμμετοχή τους σε, χαμηλής έντασης, επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης (*low intensity peacekeeping missions*) –όπως προβλέπονται από τον *European Headline Goal*, οι επιπτώσεις για την EABTB θα ήταν σημαντικές (ενώ και ο απαιτούμενος εξοπλισμός για τέτοιου είδους αποστολές είναι χαμηλής τεχνολογίας –σε σύγκριση με τις κλασσικές πολεμικές επιχειρήσεις)³⁰⁰. Ως αντίδραση, όμως, σε μια τέτοια προοπτική, οι ευρωπαϊκές εταιρείες οπλικών συστημάτων πιθανόν να μετέφεραν το ενδιαφέρον τους στην αγορά των ΗΠΑ, μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών –ακόμα και μεταφέροντας την E&T δράση τους στις ΗΠΑ.

4. στ. Η Ευρωπαϊκή Αμυντική- Βιομηχανική και Τεχνολογική Βάση

Ο πιο εύκολος τρόπος αποφυγής των προβλημάτων συνεργατικότητας και διαλειτουργικότητας θα ήταν η αγορά αμερικανικού αμυντικού εξοπλισμού και η χρησιμοποίηση αμερικανικών δογμάτων –αυτό, δηλαδή, που αρκετές ευρωπαϊκές χώρες έκαναν στη δεκαετία του 1960. Από τότε, τα ευρωπαϊκά κράτη, όχι μόνο οικοδόμησαν τις δικές τους αμυντικο- βιομηχανικές ικανότητες, αλλά και ανέπτυξαν πολιτικές φιλοδοξίες, μη- συμβατές, όμως, με την ολοκληρωτική (τους) εξάρτηση στις δυνατότητες της ABTB³⁰¹ των ΗΠΑ.

³⁰⁰ Βλ., Ι. Α. Ραγιές, Η συμμετοχή της Ελλάδας σε Επιχειρήσεις Υποστήριξης της Ειρήνης, *Θέματα Πολιτικής και Άμυνας* 10 (Απρίλιος 2001).

³⁰¹ Ο όρος αμυντική - βιομηχανική και τεχνολογική βάση (*Defence –Industrial and Technological Base/ DITB*) αναφέρεται στο σύνολο των εταιρειών που προμηθεύουν το ΥΕΘΑ με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που αυτό απαιτεί. Αναλυτικά, διακρίνουμε τρεις (3) ομάδες στρατιωτικών προϊόντων που παράγει η βιομηχανία για τον εξοπλισμό των Ενόπλων Δυνάμεων ενός κράτους: i) εξειδικευμένα προϊόντα με αποκλειστικά στρατιωτική χρήση (*specialized military equipment*). Τανκς, πολεμικά πλοία, πολεμικά αεροσκάφη ii) Προϊόντα του εμπορίου με στρατιωτικοποιημένη χρήση (*militarized civil equipment*). Προϊόντα σχετικά με στρατιωτικές επιχειρήσεις τα οποία όμως, δεν "σκοτώνουν" (non-lethal). Radar, είδη επικοινωνιών, φορτηγά και μέσα μεταφοράς iii) Προϊόντα εμπορίου (*civil equipment*). Προϊόντα που παράγονται στο εμπόριο αλλά χρησιμοποιούνται από τις Ένοπλες Δυνάμεις. Το βασικό πρόβλημα για τις κυβερνήσεις είναι να εντοπίσουν τις σημαντικές και απαραίτητες τεχνολογίες στρατιωτικής χρήσης

Σήμερα, θεωρείται δεδομένο ότι, αν οι ευρωπαίοι επιθυμούν μια σχετική αυτονομία σχετικά τη στρατιωτική τους δράση, αυτό απαιτεί και ένα αντίστοιχο επίπεδο δικών τους ικανοτήτων ABTB. Αιτία αποτελεί το ότι η αλληλεξάρτηση (αλληλεπίδραση) ανάμεσα στην εξωτερική πολιτική 'κ πολιτική ασφάλειας και άμυνας, αφ' ενός, και τη βιομηχανία, αφ' ετέρου, είναι πολυεπίπεδη. Από πλευράς πολιτικής ασφάλειας, η ανάγκη ανάπτυξης, συντήρησης και ενίσχυσης των ικανοτήτων ABTB προκύπτει από την υλοποίηση (των στόχων) της

στις οποίες πρέπει να διατηρούν μια αυτονομία τόσο βραχυπρόθεσμα (*operational autonomy*) όσο και μακροπρόθεσμα (*strategic autonomy*). Κράτη με αναπτυσσόμενη DITB ενδιαφέρονται, κυρίως, για τις τεχνολογίες εκείνες που θα τους επιτρέψουν να ενδυναμώσουν την θέση τους όταν διαπραγματεύονται συμπαραγωγές οπλικών συστημάτων (*collaborative bargaining*) καθώς και να προωθήσουν την τεχνολογική εφαρμογή στον εμπορικό τομέα (*civilian application*). Η ανάλυση, στο όλο *spectrum* της DITB πρέπει να εστιάζει στα τελικά προϊόντα (*end products*), αφού οι ένοπλες δυνάμεις ορίζουν τις επιχειρησιακές τους απαιτήσεις όχι με βάση το know-how, αλλά με βάση την απόδοση των οπλικών συστημάτων (*performance characteristics*). Η τεχνολογία, δηλαδή η γνώση και ικανότητα (*knowledge-capability*) που μας επιτρέπει να παράγουμε τελικά προϊόντα (τα οποία ακολουθούν τις επιχειρησιακές απαιτήσεις των Ενόπλων Δυνάμεων) αποτελεί ευθύνη των ερευνητικών κέντρων, εργαστηρίων και της βιομηχανίας [πάντα σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του κράτους]. Η δημιουργία μιας εθνικής Αμυντικής - Βιομηχανικής και Τεχνολογικής Βάσης (DTIB) είναι υποχρεωτική. Η ελληνική κυβέρνηση πρέπει να δει την ισχυρή βάση ως ζωτικής σημασίας (*vital*) για οικονομική ευρωστία και τεχνολογική αναβάθμιση. Επιπλέον, χρειάζεται σημαντικά στοιχεία ικανότητας σε R&D, ώστε να μπορεί να διαπραγματεύεται, από ισχυρή θέση την συμμετοχή της σε κοινά προγράμματα καθώς και την απολαβή ικανών μερισμάτων έργου, όταν αυτά βρίσκονται υπό διαπραγμάτευση. Αυτό που απαιτείται είναι μια στρατηγική που δίνει έμφαση σε τεχνολογίες διπλής χρήσης, αυξημένες επενδύσεις σε R&D, μεγαλύτερη συμμετοχή σε διεθνείς συνεργασίες καθώς και αυξημένη ανάπτυξη και στήριξη σε τεχνολογία εμπορίου (*civilian base*). Έτσι η ανάπτυξη εμπορικής βάσης καθώς και αμυντικής είναι αλληλένδετες υπονοώντας πως μια ανάπτυξη της DITB θα είχε αποτελέσματα και στον αμυντικό αλλά και στον εμπορικό τομέα. Οι χώρες που έχουν δείξει αποτελέσματα στον ένα τομέα, είναι απίθανο να μην έχουν δείξει αποτελέσματα και στον άλλο [Ν. Κορέα, Βραζιλία, Ιαπωνία, Σουηδία, Ισπανία, Ιταλία]. Η λειτουργία μιας DTIB μπορεί να διευκολυνθεί μέσα από μια συνεργασία κράτους και ιδιωτικού τομέα, στον τομέα R&D. Ερευνητικά κέντρα και Ινστιτούτα - εντός των Ενόπλων Δυνάμεων αλλά και εκτός. Καθώς τα κέντρα των Ε.Δ. δείχνουν αδύναμα να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες απαιτήσεις (τρόπος στελέχωσης, διοίκηση, επιβολή των στρατιωτικών γραφειοκρατιών πάνω στο επιστημονικό έργο και διαδικασίες) προτείνεται να αναδιοργανωθούν και να λειτουργήσουν με κριτήρια ελεύθερης αγοράς: προσωπικό - έλεγχος και διοίκηση - υψηλής ποιότητας παραγόμενο έργο. Έτσι, ο κάθε Κλάδος, θα μπορεί να αναθέτει, κατά περίπτωση, *ad hoc* μελέτες στα κέντρα αυτά. Με τον τρόπο αυτό θα δημιουργηθεί ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης, εξειδίκευσης και αποτελεσματικής διαχείρισης των μελετών και αναλύσεων (βλ. ΗΠΑ). Η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου προϋποθέτει την ανάπτυξη και εφαρμογή μιας πολιτικής έρευνας και τεχνολογίας (*Research and Technology Policy ή Science Policy*).

αμυντικής πολιτικής, αφορά, δηλαδή, στην προσφορά προς τις ΕΔ, όλου του απαιτούμενου εξοπλισμού. Η λειτουργία αυτή (ρόλος) περιλαμβάνει ζητήματα στρατιωτικής E&T, ανάπτυξη, παραγωγή, συντήρηση, προσαρμογή και εκσυγχρονισμό όλων των τύπων αμυντικού υλικού. Βέβαια, οι εξοπλισμοί θα ήταν δυνατόν να προσκτηθούν από την παγκόσμια αγορά, αλλά, εξ' αιτίας μιας σειράς αιτιών, τα ευρωπαϊκά κράτη –ευρωπαϊκό NATO / ΕΕ- οφείλουν να διατηρούν τη δική τους ABTB: η ανάπτυξη στρατιωτικού δόγματος και οι αντίστοιχες επιλογές πολιτικής, επηρεάζονται σημαντικά από τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και τις μελλοντικές επιλογές εξοπλισμών.

Η ικανότητα επιλογής των κατευθύνσεων E&T και η προσφορά του συμβατού με τις εξειδικευμένες εθνικές στρατιωτικές απαιτήσεις, εξοπλισμού, απαιτεί τεχνογνωσία (*know-how*), το οποίο προέρχεται από αυτήν ακριβώς την ABTB. Η αγορά εξοπλισμού από εξωτερικές πηγές σημαίνει την πρόσκτηση συστημάτων τα οποία είναι συμβατά με διαφορετικά τακτικά και επιχειρησιακά δόγματα. Η πρόσβαση σε σύγχρονη τεχνολογία δεν είναι πάντα εφικτή, καθώς οι κυβερνήσεις και οι εταιρείες –για πολιτικούς λόγους και εμπορικούς υπολογισμούς- συνήθως αρνούνται την εξαγωγή των προηγμένων τεχνολογικά συστημάτων που παράγουν. Η τεχνολογική γνώση, απαραίτητη για την αποτίμηση των οικονομικών και τεχνικών κινδύνων, στην παραγωγή συστημάτων, βασίζεται σε μια συνεχόμενη ανταλλαγή ανάμεσα στα βιομηχανικά και κρατικά ερευνητικά κέντρα. Σύμφωνα με τους ισχύοντες περιορισμούς στη διεθνή μεταφορά τεχνολογίας, μια τέτοια ανταλλαγή θα ήταν, αν όχι αδύνατη, πάντως ιδιαίτερα δύσκολη για εταιρείες εκτός Ευρώπης. Οι ΕΔ καθίστανται περισσότερο εξαρτημένες από τις βιομηχανικές δυνατότητες, σε ζητήματα τεχνικής υποστήριξης, ειδικά σε περιπτώσεις επιχειρήσεων υψηλής έντασης (*high-intensity operations*). Αναφορικά με την τελευταία περίπτωση, η εμπλοκή στρατιωτικών δυνάμεων εξαρτάται από την έγκαιρη και επαρκή διαθεσιμότητα δυνατοτήτων ABTB. Η αμυντική βιομηχανία προσφέρει τα πλεονεκτήματα, μέσω των οποίων διαμορφώνεται η αμυντική- βιομηχανική αναδιάρθρωση στην Ευρώπη και τον Ατλαντικό χώρο –περιλαμβανομένης και της ισορροπίας ανάμεσα στις αμυντικο- βιομηχανικές εξαρτήσεις ανάμεσα στις

ευρωπαϊκές χώρες ή ανάμεσα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Για να συμμετάσχουν στις διαδικασίες συνεργασίας στους εξοπλισμούς, οι εθνικές αρχές εξοπλισμών εξαρτώνται από τη διαθεσιμότητα των βιομηχανικών ικανοτήτων³⁰².

Η ABTB συνιστά ένα στοιχείο στη διαδικασία εκτίμησης απειλής (*threat assessment*), μέσω της ανάλυσης των αμυντικό- βιομηχανικών και τεχνολογικών ικανοτήτων άλλων κρατών. Η ABTB λειτουργεί, επίσης, ως ένα εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, μέσω της μεταφοράς εξοπλισμών σε φίλιες και σύμμαχες χώρες και της διαμόρφωσης περιφερειακών ισορροπιών ισχύος. Ενώ οι επιλογές στον τομέα της αμυντικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας εξαρτώνται από τις διαθέσιμες ABT ικανότητες, οι κυβερνήσεις επηρεάζουν, σε σημαντικό βαθμό, τις επιλογές της βιομηχανίας. Ορισμένες κυβερνήσεις στην Ευρώπη έχουν αναγνωρίσουν αυτή τη σχέση αλληλεξάρτησης (π.χ., Η.Β. και Γαλλία), οι άλλες, σχεδόν, το αγνοούν (εξ' αιτίας του οποίου, οι εθνικές πολιτικές για την αμυντική βιομηχανία διαφοροποιούνται, σε μεγάλο βαθμό)³⁰³. Αυτό έχει μια σημαντική επίπτωση στη συνεργασία εξοπλισμών στην Ευρώπη. Οι ιδιαιτερότητες των εθνικών πολιτικών ABTB, δηλαδή, η διαφοροποιημένη στάση απέναντι σε στον προσδιορισμό αυτών των ρόλων και προτεραιοτήτων, καθορίζουν τον τύπο της συνεργασίας, στο σύγχρονο ευρωπαϊκό πολιτικό πλαίσιο: με δεδομένη την έλλειψη μιας κοινής εννοιολογικής προσέγγισης, η συνεργασία είναι εφικτή μόνο σε *ad hoc* και *case-by-case* βάση. Οι σκέψεις αυτές δείχνουν ότι η Ευρώπη -εξ' αιτίας των φιλοδοξιών εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής- οφείλει α) να διατηρεί τις δικές της ανταγωνιστικές ABTB ικανότητες, για την υποστήριξη των Ενόπλων της Δυνάμεων και β) να εστιάσει στην πιο αποτελεσματική επένδυση των περιορισμένων αμυντικών πόρων που διαθέτει.

Επειδή η μεταφορά της κυριαρχίας προς τους ευρωπαϊκούς θεσμούς δεν έχει γίνει, έως σήμερα, η παραγωγή αμυντικού υλικού, η πολιτική εξοπλισμών και η ABT πολιτική παραμένουν κάτω από τον, σχεδόν, αποκλειστικό έλεγχο

³⁰² Βλ., J. Black, and N. H. Hughes, "Hard Choices: R&D and Military Requirements," *RUSI Journal* 133/ 3 (Autumn, 1988): 54-56; A. G. Keel, Jr., "Defence Cooperation in NATO's Fifth Decade," *NATO's Sixteen Nations* 33/ 8 (December 1988- January 1989): 19

³⁰³ Για το ρόλο των εθνικών κρατών- μελών της ΕΕ, στο θέμα, βλ., Βλ., Luc Boureau, "The role of the state," in, *Europe's defence industry: a transatlantic future?* (Centre for European Reform, 2003), 39-41.

των εθνικών κρατών, ενώ δεν υφίσταται ένα οργανωμένο σύστημα συντονισμού, σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αυτό που απαιτείται είναι ένα κοινό πολιτικό πλαίσιο για τη βιομηχανία, στην Ευρώπη. Η απαίτηση για την ανάπτυξη, διατήρηση και ενίσχυση μιας ισχυρής ABTB στην Ευρώπη, έχει πολλές φορές στο παρελθόν προβληθεί. Όμως, με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1999) (η ουσιαστική παράγραφος ενσωματώθηκε και στη Συνθήκη της Νίκαιας), η ΕΕ απέκτησε ένα σημαντικό ρόλο, μέσω του Άρθρου 17, σύμφωνα με το οποίο, η προοδευτικά, διαμορφούμενη κοινή αμυντική πολιτική θα υποστηριχθεί κατάλληλα από τα κ-μ, με μια, μεταξύ τους, συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών. Σε επίπεδο ΕΕ, η ανάπτυξη μιας αμυντικο-βιομηχανικής πολιτικής παραμένει δύσκολη, καθώς το Άρθρο 296 της Συνθήκης της Ρώμης (TEC) επιτρέπει στις χώρες της ΕΕ να αναπτύσσουν ένα δικό τους νομικό πλαίσιο αναφορικά με τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς, διακριτό από τους Κανονισμούς της ΕΕ για την εσωτερική αγορά³⁰⁴. Σε αρμονία με αυτές τις εθνικές προτεραιότητες, η παραγωγή εξοπλισμών και η αμυντική βιομηχανία στην Ευρώπη, συνεχίζει να χαρακτηρίζονται από:

- διάσπαση σε εθνικές αγορές,
- περιττές ερευνητικές και βιομηχανικές ικανότητες,
- τη διάσπαση των πόρων σε πολλά αμυντικά προγράμματα,
- σχετικά, περιορισμένη παραγωγή και,
- σημαντικές διαφορές στις στρατιωτικές επιχειρησιακές απαιτήσεις³⁰⁵.

Έως σήμερα, όλα τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη έχουν επιχειρήσει να οικοδομήσουν τις δικές τους ικανότητες ανάπτυξης και παραγωγής, σε όσο περισσότερες σημαντικές τεχνολογίες, στον αμυντικό τομέα, δημιουργώντας, έτσι, μια κατάσταση με πολλαπλούς παραγωγούς για όλα τα σημαντικά οπικά συστήματα. Ως αποτέλεσμα αυτών των δομικών προβλημάτων, η διπλοτυπία και η πολλαπλή επανάληψη συναντάται παντού. Το 1993, υπήρχαν, σε παραγωγή, τέσσερα (4) κύρια προγράμματα αρμάτων μάχης (στην περίπτωση

³⁰⁴ Άρθρο 296 / Συνθήκη ΕΚ (πρ. Άρθρο 223). Βλ., Ragies, *The creation of a European defence-industrial Community*.

³⁰⁵ Βλ., Tr. Taylor, *Defence, Technology and International Integration* (London: Frances Pinter

των ΗΠΑ: 1), δέκα-έξι (16) προγράμματα τεθωρακισμένων οχημάτων μάχης (στην περίπτωση των ΗΠΑ: 3) και επτά (7) προγράμματα υποβρυχίων με κινητήρες πετρελαίου (στην περίπτωση των ΗΠΑ: 0). Ο κατάλογος είναι απεριόριστος. Ακόμα και στον τομέα E&T, η προσπάθεια λαμβάνεται, ταυτόχρονα, από πολλά ευρωπαϊκά κράτη, αν και, τουλάχιστον σε ορισμένους τομείς, όπως η αεροναυπηγική και η έρευνα διαστήματος³⁰⁶, έχει εισαχθεί μια διεθνική κατανομή έργου (ή, μια συντονισμένη κατανομή ορισμένων καθηκόντων E&T), στους μη-στρατιωτικούς τομείς. Επιπλέον, από την πλευρά της έλλειψης μιας ευρωπαϊκής κατανομής έργου, τα μεμονωμένα κράτη επιχειρούν να διατηρήσουν ένα μεγάλο φάσμα ικανοτήτων σε αυθεντικές τεχνολογίες.

Καθώς δε η συρρικνούμενη χρηματοδότηση θα πρέπει, στη συνέχεια, να κατανεμηθούν σε ένα πλήθος τομέων, καθίσταται δύσκολο, για το κάθε ένα πρόγραμμα, ξεχωριστά, να χρηματοδοτείται επαρκώς, έτσι ώστε να είναι ικανά να ανταγωνίζονται στη διεθνή αγοράς. Τα μεμονωμένα ευρωπαϊκά κράτη δεν χρειάζονται ιδιαίτερα υψηλό όγκο παραγωγής, αφού το μέγεθος των ΕΔ τους είναι περιορισμένο και, έτσι, συχνά, τα κάθε νέο σύστημα παράγεται σε μια περιορισμένη γραμμή. Πέραν αυτών, εξ' αιτίας της έλλειψης οικονομιών κλίμακας (το κόστος ανάπτυξης επιμερίζεται σε λιγότερα συστήματα), το κόστος για τα ευρωπαϊκά συστήματα είναι μεγαλύτερο από τα αντίστοιχα αμερικανικά, τα οποία παράγονται σε μεγαλύτερους αριθμούς. Χωρίς ιδιαίτερες δυνατότητες εξαγωγών, η διάσπαση υποχρεώνει τη βιομηχανία να μειώσει τις ικανότητες ανάπτυξης και παραγωγής και να προχωρήσει σε αναδιοργάνωση (*restructuring*). Σε ορισμένες εθνικές αγορές, η αποτελεσματικότητα στον τομέα των εξαγωγών συντελεί στη διατήρηση περιττής βιομηχανικής ικανότητας, αλλά και στο ότι η αναδιοργάνωση (εξορθολογισμός) [*rationalisation*] δεν προχωράει ή παραμένει ημιτελής (βλ., συστήματα ΣΞ και ΠΝ). Για τις εταιρείες (και, χώρες) εκείνες, με ελάχιστες ή περιορισμένες εξαγωγικές δυνατότητες, η ανάπτυξη σύγχρονων οπλικών συστημάτων γίνεται μια ιδιαίτερα ακριβή διαδικασία –όπως, επίσης, και

Publishers, 1982), 27-30.

³⁰⁶ Βλ., Lindstrom, and Giovanni, *The Galileo Satellite*.

η συνολική εθνική παραγωγή. Η χρηματοδότηση για επενδύσεις σε τέτοια συστήματα, όπως προβλέπεται στους αμυντικούς προϋπολογισμούς, μειώνεται –με εύκολα προβλέψιμα αποτελέσματα. Σήμερα, κανένα ευρωπαϊκό κράτος δεν είναι σε θέση να διατηρεί τις δικές του ικανότητες *E&T* ή ικανότητες παραγωγής σε ένα ευρύ φάσμα κρίσιμων τεχνολογιών. Η ευρωπαϊκή βιομηχανία δεν θα καταστεί ανταγωνιστική και η Ευρώπη δεν θα διαθέτει ουσιαστικές τεχνολογικές και βιομηχανικές ικανότητες, χωρίς³⁰⁷:

- αντιμετώπιση του ζητήματος της διάσπασης,
- μια περισσότερο συντονισμένη ή κατανομή έργου, ανάμεσα στην ευρωπαϊκοί αμυντική βιομηχανία και, πιθανώς, στις ερευνητικές υποδομές,
- μια στενή και συντονισμένη ή κοινή προσέγγιση σε ζητήματα χρηματοδότησης και σχεδιασμού της πολιτικής *E&T* και,
- εναρμονισμό της πολιτικής εξοπλισμών (ή, μια κοινή πολιτική) -η οποία οδηγεί σε οικονομίες κλίμακας, υπό την προϋπόθεση ότι υφίστανται κοινά στρατιωτικά επιχειρησιακά δόγματα και τεχνικές προδιαγραφές για τα νέα οπικά συστήματα.

Η ενίσχυση, όμως, της ευρωπαϊκής συνεργασίας στους εξοπλισμούς, προϋποθέτει ότι ο κάθε ένας από τους εταίρους επιλέγει να αποσυρθεί από ορισμένες ικανότητες *ABTB* αλλά και να αποδεχθεί τη δημιουργία σχέσεων εξάρτησης από μια συγκεκριμένη χώρα- εταίρο (οι εξαρτήσεις αυτές πρέπει, πάντως, να συνοδεύονται από μια σειρά δεσμευτικών διευθετήσεων –π.χ., διασφάλιση προμήθειας ή κοινή πολιτική εξαγωγών). Μόνο ένα εναρμονισμένο πολιτικό πλαίσιο, για όλους τους εταίρους που συμμετέχουν, θα ήταν δυνατό να δημιουργήσει τη βάση για μια επιτυχή συνεργασία στους εξοπλισμούς, πέραν του σημερινού συστήματος συνεργασίας σε εξοπλιστικά προγράμματα: αυτή, ακριβώς, η πρακτική αμυντικής συνεργασίας, στην Ευρώπη, δηλαδή, η πολυεθνική /διμερή συνεργασία σε *ad hoc* προγράμματα, έχει οδηγήσει σε αυτή την κρίσιμη κατάσταση. Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής της μορφής, οι εταίροι ποικίλουν, από πρόγραμμα σε πρόγραμμα, ενώ όλοι οι εμπλεκόμενοι (εταιρείες ή κράτη) λαμβάνουν τμήμα του συνολικού έργου, σε διαφορετικούς

³⁰⁷ Βλ., Francois Heisbourg, "A European Defence Industry: Dream or Reality?," *NATO's Sixteen Nations* 33/ 8 (December 1988- January 1989): 29

τεχνολογικούς τομείς. Αν και το κόστος για τα κράτη που συμμετέχουν είναι, σημαντικά, μικρότερο σε σύγκριση με την περίπτωση που το κάθε ένα κράτος, ξεχωριστά, θα είχε αναπτύξει το δικό του πρόγραμμα, οι στόχοι της βιομηχανικής πολιτικής των προγραμμάτων αυτών οδήγησαν, όχι μόνο σε αυξήσεις κόστους, αλλά και σε επιπλέον ικανότητες και περιττές δομές διάσπασης και χαμηλά επίπεδα παραγωγής.

Ως εργαλείο εθνικής (εξωτερικής, αμυντικής και οικονομικής/βιομηχανικής) πολιτικής, ο τύπος αυτός ευρωπαϊκής συνεργασίας στους εξοπλισμούς εμπεριέχει μια σημαντική αναποτελεσματικότητα. Εξ' αιτίας της μη- ύπαρξης ενός επαρκούς ευρωπαϊκού πολιτικού /νομικού πλαισίου, τα ζητήματα άμυνας και ABTB, ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη, απασχολούν μια σειρά διμερών/ πολυμερών οργανισμών. Αναφορικά με τη *Συμφωνία Πλαίσιο* (Ιούλιος, 2000), έξι ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Η.Β., Ιταλία, Σουηδία 'κ Ισπανία), οι οποίες διαθέτουν πάνω από το 90% των ευρωπαϊκών ικανοτήτων ABTB, επιχείρησαν κάποιες σημαντικές βελτιώσεις στο επιχειρησιακό πλαίσιο, για τη συμμετοχή διεθνικών εταιρειών, μέσω νομικά δεσμευτικών συμφωνιών³⁰⁸. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, οι ABTB των ΗΠΑ και της Ευρώπης αντιμετώπισαν το ακόλουθο δίλημμα: αφ' ενός, μειώνονται, δραστικά, τόσο η εσωτερική ζήτηση για νέο στρατιωτικό υλικό, όσο και οι προϋπολογισμοί για εξοπλιστικά προγράμματα και, αφ' ετέρου, αυξάνεται η τεχνική πολυπλοκότητα και το κόστος ανάπτυξης των σύγχρονων συστημάτων. Αυτές οι δυσμενείς εξελίξεις έχουν οδηγήσει σε ακυρώσεις -ή, χρονικές επεκτάσεις- πολλών εξοπλιστικών προγραμμάτων. Η επακόλουθη μείωση των παραγγελιών επιδεινώθηκε από το γεγονός ότι, όλο και περισσότερα προγράμματα θα ξεκινήσουν, ενώ το κενό ανάμεσα σε διαδοχικά προγράμματα, θα διευρύνεται. Η έμφαση αναφορικά με νέα προγράμματα, αλλά την αναβάθμιση υφιστάμενων συστημάτων, θα δοθεί σε τεχνολογίες πολλαπλασιασμού δυνάμεων, όπως το C3I, καθώς και στις αντίστοιχες τεχνολογίες αντιμετώπισης τους (*countermeasure technologies*). Οι τεχνολογίες αυτές είναι ιδιαίτερα ακριβές στην ανάπτυξη τους και, έτσι, απαιτείται η συγκέντρωση πόρων, μέσω διεθνών

³⁰⁸ Βλ., *Prospects on the European Defence Industry*, Defence Analysis Institute, 82

συνεργασιών ή άλλων στρατηγικών. Παράλληλα, οι δυτικές χώρες έχουν ήδη εισέλθει σε μια διαδικασία προσαρμογής των δομών δυνάμεων στο νέο στρατηγικό και οικονομικό περιβάλλον. Θεωρείται πιθανό ότι η δημιουργία πολυεθνικών δυνάμεων ή η *ad hoc* συγκέντρωση δυνάμεων (*pooling*) θα αποτελεί τον μοναδικό τρόπο διατήρησης αποτελεσματικών στρατιωτικών δομών.

Οι δυνάμεις, όμως, αυτές, αποδεικνύονται αποτελεσματικές μόνο αν χρησιμοποιούν, τουλάχιστον, διαλειτουργικό ή, έστω, τυποποιημένο ή, ακόμα καλύτερα, κοινό εξοπλισμό. Για την παροχή, στις πολυεθνικές δυνάμεις, τυποποιημένου εξοπλισμού, θεωρούνται υποχρεωτικά:

- μεγαλύτερη ενοποίηση των ευρωπαϊκών εταιρειών και,
- αυξημένος συντονισμός στον σχεδιασμό και την εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολιτικής εξοπλισμών.

Παράλληλα, η Ευρώπη εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από τα αμερικανικά πλεονεκτήματα, -ειδικότερα στις τεχνολογίες πολλαπλασιασμού δυνάμεων-, διατηρώντας, έτσι, μια ανάγκη διατλαντικής προσέγγισης. Τρεις (3) σημαντικές τεχνολογικές τάσεις αναμένεται να επηρεάσουν τη μελλοντική ευρωπαϊκής συνεργασία στους εξοπλισμούς:

- η αυξανόμενη περιπλοκότητα στη σχεδίαση των σύγχρονων οπλικών συστημάτων,
- η αύξηση κόστους παραγωγής και,
- η αυξανόμενη εφαρμογή τεχνολογιών εμπορίου (*commercial/ civil technologies*) στα τεχνολογικά εξελιγμένα συστήματα (*spin-in*).

Σήμερα, οι κρίσιμες τεχνολογίες, όπως αισθητήρες, πρώτες ύλες, Η/Υ και ηλεκτρονικά, θεωρούνται το ίδιο σημαντικές για την αποτελεσματικότητα των σύγχρονων οπλικών συστημάτων, όπως ακριβώς και για την ανταγωνιστικότητα των εμπορικών προϊόντων, στις διεθνείς αγορές³⁰⁹. Αυτό έχει δύο επιπτώσεις:

- στις τεχνολογίες εκείνες όπου ο εμπορικός τομέας διατηρεί μια καινοτομία, σε σύγκριση με τον στρατιωτικό, ο τελευταίος θα σταματήσει να είναι ο

³⁰⁹ Βλ., Souleles, *An Industry Without Frontiers*, 33-38

τομέας ο οποίος οδηγεί τις τεχνολογικές εξελίξεις (*technology-driving sector*) και,

- εξ' αιτίας του ότι οι εμπορικές αγορές, υψηλής τεχνολογίας, μετατρέπονται, γρήγορα, σε παγκόσμιες αγορές με μια διεθνική κατανομή έργου και εξειδίκευση, η αυξανόμενη χρησιμότητα των τεχνολογιών εμπορίου, τμημάτων ή υποσυστημάτων, στα σύγχρονα οπλικά συστήματα, θα αυξήσουν αυτόματα τις εξαρτήσεις από ξένους προμηθευτές.

Τέτοιες εξαρτήσεις από τον εμπορικό τομέα, θα ήταν δυνατόν να καταστήσουν τις προστατευτικές εθνικές πολιτικές ABTB ανούσιες και να οδηγήσουν σε μια διεθνικοποίηση της διαδικασίας παραγωγής εξοπλισμών εκτός των παραδοσιακών μεθόδων και δομών οι οποίες εφαρμόζονται έως σήμερα. Ορισμένες τάσεις, αναφορικά με την ιδιαιτερότητα του τομέα της άμυνας και της αμυντικής βιομηχανίας, απαιτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον:

Αυξανόμενη εξάρτηση από την ABTB

Οι μεγαλύτερες στρατιωτικές επιχειρήσεις απαιτούν σημαντική βιομηχανική υποστήριξη στην ανάπτυξη των αναγκαίων δυνάμεων και της προετοιμασίας για μάχη. Εξ' αιτίας πιέσεων στους προϋπολογισμούς, οι ΕΔ θα αναγκαστούν, στο μέλλον, να εξαρτώνται, όλο και περισσότερο, από τη βιομηχανική υποστήριξη και, έτσι, οφείλουν να αναπτύξουν μια περισσότερο προσανατολισμένη προς τη σύναψη συνεταιρισμών σχέση (*partnership-oriented relationship*) με τη βιομηχανία τους. Η εμπειρία από τον πόλεμο του Κόλπου (1991), αναφορικά με τη βιομηχανική υποστήριξη στην προετοιμασία στρατιωτικών επιχειρήσεων, υποδεικνύει μια αναγκαιότητα διαμόρφωσης μόνιμων σχεδίων αντιμετώπισης έκτακτων καταστάσεων με τη βιομηχανία, για μελλοντικές καταστάσεις αστάθειας³¹⁰. Οι σκέψεις αυτές είναι δυνατόν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον αμυντικο-βιομηχανικό τομέα –και την αναδιάρθρωση του. Αν, όμως, ετίθετο ένα δίλημμα ανάμεσα στη διατήρηση μιας αδύναμης και διασπασμένης, αλλά, πάντως, εθνικής αμυντικής βιομηχανίας και την ύπαρξη μιας εύρωστης και τεχνολογικά ικανής, αλλά, όμως, διεθνικής ευρωπαϊκής βιομηχανίας, τουλάχιστον, κάποιες

³¹⁰ Βλ., House of Commons, *Implementation of Lessons Learned from Operation Granby* (Defence

κυβερνήσεις θα ήσαν πρόθυμες να αποδεχθούν κάποιες ενδο-ευρωπαϊκές εξαρτήσεις (*inter-European dependencies*). Πέραν από την απειλή να χαθούν ορισμένες ικανότητες, στην αμυντική βιομηχανία, εξ' αιτίας της μη δημιουργίας μιας ενδο-ευρωπαϊκής κατανομής έργου, το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, στις περισσότερες περιπτώσεις, λειτουργούν, ήδη, σε ένα πολυεθνικό περιβάλλον –όπου οι δυνάμεις εφαρμόζουν πρακτικές κατανομής έργου, σε επιχειρησιακό επίπεδο, θα ήταν δυνατόν να συνεισέφερε στην αποδοχή αυτών των εξαρτήσεων. Αν η ΕΕ και τα κ-μ της, επιθυμούν να αναπτύξουν μια σειρά από στρατιωτικές επιλογές, μη-εξαρτημένες από τη συνδρομή των ΗΠΑ, τα ίδια επιχειρήματα σχετικά με τη διατήρηση εθνικών ABTB στην Ευρώπη, ισχύουν και για την ανάπτυξη και διατήρηση μιας ανταγωνιστικής, διεθνική στη φύση της, ευρωπαϊκής ABTB.

Αυξανόμενη σημασία των εταιρειών παραγωγής αμυντικού υλικού

Ήδη, από τα τέλη της δεκαετίας του '80, οι εθνικές κυβερνήσεις πίεσαν ή, έστω, παρείχαν υποστήριξη στις εταιρείες παραγωγής αμυντικών συστημάτων, για να δημιουργήσουν εθνικούς κυρίαρχους (*national champions*). Από τα τέλη της δεκαετίας του '90, οι νέοι βιομηχανικοί πόλοι προσπάθησαν να ενοποιήσουν την ισχύ που μόλις είχαν αποκτήσει. Έτσι, στις κύριες αγορές αμυντικού υλικού, έχουν πολλαπλασιαστεί οι εταιρείες -εθνικοί κυρίαρχοι οι οποίοι έχουν εδραιώσει τη θέση τους στις εθνικές τους αγορές. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, ελήφθησαν ορισμένες ουσιαστικές αποφάσεις σχετικά με την αναδιάρθρωση, σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πέραν εκείνων των ευρωπαϊκών αγορών, οι οποίες περιλαμβάνουν αμιγώς ιδιωτικοποιημένες εταιρείες (π.χ., Γερμανία, Η.Β., Σουηδία), σημαντικές χώρες-παραγωγοί, όπως η Γαλλία, η Ισπανία και η Ιταλία, προχώρησαν, στα τέλη της δεκαετίας του '90, σε ιδιωτικοποιήσεις των εταιρειών αεροναυπηγικής και ηλεκτρονικών, με στόχο να προετοιμάσουν τη βιομηχανία τους για συμμετοχή σε (διεθνικές) συγχωνεύσεις, ως ένα κρίσιμο βήμα προς μια ευρωπαϊκή διεθνική ενοποίηση.

Άμεση αντίδραση της ABTB και του συστήματος παραγωγής

Από τον Β' ΠΠ, η ανάγκη διατήρησης υπεροχής στη στρατιωτική τεχνολογία, για λόγους αποτελεσματικής χρήσης της στρατιωτικής δύναμης, έγινε μια ουσιαστική προϋπόθεση για τις δυτικές κοινωνίες³¹¹. Για τη στρατιωτική στρατηγική των δυτικών κρατών, η δυνατότητα ανάπτυξης ισχυρών δυνάμεων, για τη μείωση των απωλειών και των παράπλευρων ζημιών, κατέστη δεδομένη. Εξίσου σημαντική στην κατεύθυνση αποδοχής της χρήσης στρατιωτικής δύναμης για την επίτευξη πολιτικών στόχων, εκτός αυτού της εθνικής άμυνας, αποτελεί και η ικανότητα γρήγορης αντίδρασης και αντιμετώπισης ενός σύντομου και αποφασιστικής σημασίας πολέμου (*short & decisive war*). Όπως και στο παρελθόν, το αμυντικό υλικό, με τεχνολογική υπεροχή, το οποίο κατασκευάστηκε για να παράσχει αποτελεσματική απόδοση στο πεδίο της μάχης, έτσι και στο μέλλον, θα είναι σημαντικός παράγοντας στην απόδοση των δυνάμεων. Οι βελτιώσεις στην τεχνολογία της πληροφορικής, η εύκολη πρόσβαση (διάχυση) των πηγών πληροφοριών, η ενοποίηση των συστημάτων αισθητήρων, υποδομές οπλικών συστημάτων, κέντρων διοίκησης 'κ ελέγχου (C2) και οι υποδομές διοικητικής μέριμνας (δίκτυο- κεντρικός πόλεμος), αναμένεται να επιτρέψουν την πιο γρήγορη εκπλήρωση των επιχειρησιακών καθηκόντων (των ΕΔ). Οι δυνάμεις οι οποίες κατέχουν τέτοιες ικανότητες θα είναι σε θέση να αποκτούν αποφασιστική επίγνωση του πεδίου μάχης –κάτι το οποίο θα μειώσει το χρονικό όριο αντίδρασης, ενώ θα το καταστήσει και περισσότερο διαφανές (ορατό). Ένας ικανός αντίπαλος θα είναι σε θέση να προσφύγει στη χρήση τεχνολογίας εμπορίου, με στόχο να βελτιώσουν άμεσα τις στρατιωτικές του ικανότητες. Το στρατιωτικό πλεονέκτημα ανήκει σε εκείνες τις χώρες οι οποίες διαθέτουν την ικανότητα να αναζητούν τις κατάλληλες τεχνολογίες εμπορίου, να τις ενσωματώνουν σε οπικά συστήματα και να εισάγουν νέα επιχειρησιακά πλεονεκτήματα³¹². Αυτό, ακριβώς, απαιτεί μια

³¹¹ Βλ., B. Buzan, *An Introduction to Strategic Studies. Military Technology & International Relations* (London: MacMillan/ IISS, 1987), Part I & Part II.

³¹² Paul G. Kaminski (Undersecretary of Defence for Acquisition and Technology), Acquisition and Technology Program, Statement before the Subcommittee on Acquisition and Technology of the Senate Committee on Armed Services, US DoD/ FY 1997, 20 March 1996.

ιδιαίτερα καινοτόμο ABTB. Όμως, σε μια εποχή μειούμενων αμυντικών προϋπολογισμών, αυτό θα σήμαινε κάμψη του ρυθμού καινοτομίας και της υψηλής παραγωγής -στη βιομηχανία του εμπορικού τομέα, κατά το δυνατόν.

Η ενοποίηση των δυνατοτήτων του εμπορικού και στρατιωτικού βιομηχανικού τομέα (*civil-military industrial integration*) οδηγείται από την επιρροή του εμπορικού τομέα, έτσι ώστε να είναι ικανή να αναπτύσσει εξελιγμένα οπλικά συστήματα, σε σύντομο χρονικό διάστημα. Αντί να παράγονται συστήματα, για μια περίοδο 10-20 ετών και, μετά, να αναπτύσσονται για τις επόμενες δεκαετίες (έως τον επόμενο εκσυχρονισμό), οι μελλοντικές στρατιωτικές ανάγκες θα απαιτούν τη συνεχή βελτίωση των οπλοστασίων, με συστήματα σχεδιασμένα και ανεπτυγμένα σε μια περίοδο δύο έως τεσσάρων ετών. Αυτές οι μικρές χρονικές περίοδοι αντικατάστασης συναντώνται, όλο και περισσότερο, στον εμπορικό τομέα, αναμένεται, όμως, να γίνουν μια αναγκαιότητα για τη, σχετική με την άμυνα, βιομηχανία, στο μέλλον, με στόχο τη διατήρηση τεχνολογικής υπεροχής³¹³. Έτσι, η αναγκαιότητα διατήρησης μιας τέτοιας υπεροχής, απαιτεί μια μετακίνηση, από τους ξεχωριστούς βιομηχανικούς τομείς, για αμυντικό υλικό και προϊόντα εμπορίου, σε μια ενοποιημένη βιομηχανική βάση (*integrated industrial base*). Η λογική πίσω από την ενοποίηση των δυνατοτήτων του εμπορικού και στρατιωτικού βιομηχανικού τομέα, βρίσκεται:

- στη διασφάλιση ότι οι ΕΔ θα οδηγούν πάντα τις τεχνολογικές εξελίξεις και,
- στο όφελος από την υψηλή παραγωγή, τη μείωση τιμών και την πρόσβαση της κοινότητας της άμυνας, στις νέες τεχνολογίες, μέσω της έγκαιρης εφαρμογής των νέων τεχνολογιών, στον εμπορικό τομέα.

Με τον τρόπο αυτό, οι ΕΔ καθίστανται εξαρτημένες από τη βιομηχανία εμπορίου. Η διατήρηση στρατιωτικής υπεροχής απαιτεί την υποστήριξη ή δημιουργία ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, αλλά και εμπορικών ευκαιριών για τις εθνικές ή την ευρωπαϊκή βιομηχανία, υψηλής τεχνολογίας, με στόχο την

³¹³ Βλ., Buzan, *An Introduction to Strategic Studies*.

αναζήτηση ή διατήρηση υπεροχής, αλλά και την επίτευξη κέρδους από αυτήν³¹⁴. Η ιδιαιτερότητα του αμυντικού τομέα, δηλαδή, η αυξανόμενη εξάρτηση των ΕΔ από άμεση και επαρκή βιομηχανική υποστήριξη, αφορά σε μια άμεση ανάπτυξη μιας κοινής ευρωπαϊκής ABTB, έτσι ώστε να βελτιώσει, δραστικά, την ανταγωνιστικότητα της. Η ευρωπαϊκή ABTB θα πρέπει να ενοποιηθεί μέσα στο πλαίσιο της υψηλής -τεχνολογίας βιομηχανίας, του εμπορικού τομέα, ενώ τα χρονικά όρια αντίδρασης της να μειωθούν αισθητά. Η Ευρώπη οφείλει να βελτιώσει τη συλλογική της ικανότητα να αναπτύσσει και να παράγει, αποτελεσματικά, αμυντικό υλικό υψηλής τεχνολογίας (*state-of-the-art*). Αυτό, όμως, απαιτεί αναμόρφωση του συστήματος ζήτησης, σε ευρωπαϊκό επίπεδο (διαδικασία διαμόρφωσης στρατιωτικών επιχειρησιακών απαιτήσεων, συστήματα παραγωγής, διαχείριση προγραμμάτων, αναμόρφωση των εμπορικών και βιομηχανικών δομών). Το κύριο πρόβλημα, πάντως, αφορά στην ισορροπία ανάμεσα στην αποτελεσματικότητα και την πολιτική. Αν και υφίσταται ένας δομημένος διάλογος μέσα στις ευρωπαϊκές ΕΔ, σχετικά με τις εξοπλιστικές τους ανάγκες, υπάρχουν ακόμη αρκετές ελλείψεις κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης των στρατιωτικών επιχειρησιακών απαιτήσεων και τεχνικών προδιαγραφών³¹⁵.

³¹⁴ Η χρηματοδότηση για τεχνολογική 'κ επιστημονική έρευνα, σε τομείς που σχετίζονται με την άμυνα, πρέπει, άμεσα να ενταχθούν στα Ερευνητικά Προγράμματα της ΕΕ –από τα οποία απουσίαζαν, έως σήμερα. Έτσι, στον τομέα της νανοτεχνολογίας, η ΕΕ σχεδιάζει να επενδύσει 1.3 δις. Ευρώ, στο πλαίσιο του 6^{ου} Προγράμματος Πλαισίου (*6th Framework Programme*, 2002- 2006). Το πρόγραμμα αυτό καλύπτει ένα ευρύ φάσμα εφαρμογών της νανοεπιστήμης: από τη χρήση νέων υλικών έως την παραγωγή και την εκμετάλλευση τεχνολογιών –δεν προβλέπει, όμως αμυντικές/ στρατιωτικές εφαρμογές! Στη σύγκριση των προγραμμάτων νανοεπιστήμης των ΗΠΑ και της Ευρώπης, οι ευρωπαϊκές ελλείψεις είναι ιδιαίτερα εμφανείς. Σύμφωνα με την Εθνική Πρωτοβουλία Νανατεχνολογίας των ΗΠΑ (*US National Nanotechnology Initiative /NNI*), η δεύτερη μεγαλύτερη συνεισφορά, κατά την περίοδο 2000-2002, προέρχεται από το ΥπΑμ των ΗΠΑ. Κατά το οικονομικό έτος 2002, η συνεισφορά του ΥπΑμ ανήλθε σε US\$ 180 εκ. –στα ίδια επίπεδα με εκείνα του *National Science Foundation* (US\$ 199 εκ.). Αγνοώντας την αναγκαιότητα για έρευνα σε ζητήματα στρατιωτικής τεχνολογίας, στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, εξαιρεί την αμυντική βιομηχανία από τη συμμετοχή της σε αυθεντικά προγράμματα Ε&Τ, κάτι το οποίο καθιστά την τεχνολογική καινοτομία, στον αμυντικό τομέα, στις χώρες της ΕΕ, χρονοβόρα, ακριβή και αναποτελεσματική. Η αυξανόμενη σημασία της βιομηχανίας διπλής- χρήσης για τον τομέα της άμυνας, δεν θα διευκόλυνε μόνο την κατάργηση του Άρθρου 296 και την ενσωμάτωση της αγοράς αμυντικού υλικού, στην ενιαία εσωτερική αγορά της ΕΕ, αλλά και θα απαιτούσε ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό ευρωπαϊκό σύστημα παραγωγής αμυντικού υλικού.

³¹⁵ Βλ., Keith Hayward, "Towards a European Weapons Procurement Process," *Chaillot Paper*

Διαδικασία διαμόρφωσης στρατιωτικών επιχειρησιακών απαιτήσεων³¹⁶

Η διαμόρφωση στρατιωτικών επιχειρησιακών απαιτήσεων είναι μια περίπλοκη και επαναληπτική διαδικασία η οποία καθορίζεται από στρατηγικούς υπολογισμούς, στρατιωτικά δόγματα, οικονομικούς περιορισμούς & σχεδιασμούς των προϋπολογισμών, προτιμήσεις σχεδιασμού συστημάτων, τεχνολογικές & βιομηχανικές εκτιμήσεις. Υλοποιείται μέσα σε μια περίπλοκη διοικητική ιεραρχία με ένα μεγάλο αριθμό πολιτικών, στρατιωτικών και τεχνικών δρώντων, όπου οι αποφάσεις δεν βασίζονται, πάντα, σε αντικειμενικά κριτήρια. Εδώ αναζητείται ένας συμβιβασμός ανάμεσα σε μια σειρά από πολιτικά, στρατιωτικά (ανά Κλάδο), λειτουργικά (διώικησης), τεχνολογικά και βιομηχανικά συμφέροντα. Η διαδικασία αρχίζει με τον καθορισμό των στόχων της πολιτικής ασφάλειας και της στρατιωτικής στρατηγικής και ακολουθεί με προσδιορισμό των καθηκόντων των ΕΔ και των αντίστοιχων ικανοτήτων δυνάμεων (*force capabilities*). Στη βάση αυτή, αναπτύσσονται συγκεκριμένες (εξειδικευμένες) επιχειρησιακές απαιτήσεις, υποστηρίζονται από τεχνικές αναλύσεις σκοπιμότητας. Όσο δεν υφίσταται μια κοινή ή, έστω, στενά- συντονισμένη, ευρωπαϊκή προσέγγιση σχετικά με τη διαμόρφωση των απαιτήσεων του στρατιωτικού εξοπλισμού –μέσω ενός ευρωπαϊκού οργανισμού- θα συνεχίσουν να υπάρχουν διαφοροποιημένες απόψεις σχετικά με τον εξοπλισμό των ΕΔ. Έτσι, άσχετα με τον τρόπο δόμησης της βιομηχανίας και της αγοράς, ο κοινός στρατιωτικός εξοπλισμός θα είναι εφικτός, μόνο αν (όλοι) οι πελάτες διαθέτουν τις ίδιες ή, έστω, συμπληρωματικές απαιτήσεις. Οι εθνικές εκτιμήσεις σχετικά με το κατάλληλο μείγμα χαρακτηριστικών, για τον εξοπλισμό, ξεκινούν στα πρώτα στάδια της διαδικασίας. Η διαδικασία καθορισμού των απαιτήσεων πιθανόν να λαμβάνει υπόψιν της τα εθνικά τεχνολογικά και βιομηχανικά συμφέροντα, δίνοντας έμφαση σε εκείνα τα χαρακτηριστικά του προτεινόμενου συστήματος τα οποία αντιστοιχούν στις δυνατότητες των εγχώριων κατασκευαστών. Αυτό μπορεί να εξελιχθεί σε μια αθροιστική διαδικασία, στην οποία οι εθνικές προτιμήσεις σχετικά με το δόγμα βοηθούν στη διαμόρφωση των κατευθύνσεων

27 (1997), 5

³¹⁶ Βλ., Taylor, *Defence, Technology*, 68-74

και στόχων των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων E&T –και το οποίο, με τη σειρά του, ενδυναμώνει τις εθνικές στρατιωτικές συνήθειες.

Διαφορές στα στρατιωτικά δόγματα³¹⁷

Οι εθνικές προτιμήσεις σχετικά με τα στρατιωτικά δόγματα, καθώς και η εμπειρία, έχουν προφανείς επιπτώσεις στη διαμόρφωση των κοινών απαιτήσεων. Αυτό εξηγεί τη δυσκολία εναρμόνισης, αλλά υποκρύπτει και την ελπίδα ότι, αν οι ευρωπαϊκές ΕΔ συνεχίσουν να αποκτούν περισσότερη εμπειρία σε συνδυασμένες επιχειρήσεις, οι πιθανότητες να προκύψει μια μεγαλύτερη σύγκλιση, αυξάνουν. Το κύριο ζήτημα στην εναρμόνιση ή την ανάπτυξη κοινών, είναι η συγχώνευση ή, έστω, ο στενός συντονισμός του τρόπου σκέψης αναφορικά με τις προϋποθέσεις και παραμέτρους χρήσης ενός συγκεκριμένου συστήματος. Οι αυξανόμενες, συχνές, κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις –ιδιαίτερα η άμεση δοκιμή σε συνθήκες μάχης- αναμένεται να διευκολύνουν, μακρο- πρόθεσμα, την εναρμόνιση, ακόμα περισσότερο. Όμως, χωρίς μια ενσυνείδητη προσπάθεια εναρμόνισης ή, από κοινού, ανάπτυξης του τρόπου σκέψης, οι εθνικές απόψεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά των συστημάτων, είναι δυνατόν να διαφέρουν σημαντικά, εξ' αιτίας διαφορετικών γεωγραφικών/ γεωπολιτικών θέσεων, στρατηγικών επιδιώξεων και φιλοδοξιών (παγκόσμιων ή περιφερειακών), πολιτικών επιλογών, στρατιωτικής εμπειρίας, στόχους αμυντικής πολιτικής κ.λ.π..³¹⁸ Πάντως, πολλές μικρές ευρωπαϊκές χώρες, χωρίς μεγάλη εθνική ABTB, είναι λιγότερο πιθανό, σε σύγκριση με τις κύριες στρατιωτικές δυνάμεις (Γαλλία, Γερμανία, Η.Β., Ιταλία), να διατηρούν ισχυρές απόψεις για τα δόγματα και τα χαρακτηριστικά των οπλιζών συστημάτων –αφού δεν είναι εξοικειωμένες με τη διαδικασία διαμόρφωσης απαιτήσεων με στόχο την ανάπτυξη και παραγωγή.

³¹⁷ Βλ., Taylor, *Defence, Technology*, 74

³¹⁸ Η ανάπτυξη δυτικο- ευρωπαϊκών αρμάτων μάχης, κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, αποτελεί ένα καλό παράδειγμα: αν και η ανάλυση της εμπλοκής των τάνκς, στους αραβο- ισραηλινούς πολέμους (ειδικότερα, εκείνο του 1973) οδήγησε σε μια σύγκλιση, μέσα στο NATO, οι εθνικές προτιμήσεις συνέχισαν να επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης των συμμάχων αναφορικά με τη σχεδίαση των αρμάτων μάχης, αλλά και τη διαμόρφωση των τεχνικών προδιαγραφών για αυτά.

Χρονικά πλαίσια αντικατάστασης συστημάτων³¹⁹

Η εναρμόνιση του χρόνου παραμονής των οπλικών συστημάτων σε χρήση (*in-service dates*), ανάμεσα σε κράτη, αποτελεί, μεν, μια απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε ένα πρόγραμμα, αλλά δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί. Ορισμένα κράτη είναι πρόθυμα να αναμένουν την πρόσκτηση ενός οπλικού συστήματος, ενώ άλλα βρίσκονται σε μια πίεση να αντικαταστήσουν παλαιωμένα ή άχρηστα συστήματα, των οποίων ο κύκλος ζωής δεν είναι δυνατόν να παραταθεί περαιτέρω. Εξ' αιτίας οικονομικών πιέσεων, ορισμένες στρατιωτικές (επιχειρησιακές -τεχνικές) απαιτήσεις αναγκάζονται να αναβληθούν ή να ακυρωθούν. Η τάση των κρατών να δρουν μονομερώς, στο ζήτημα αυτό, είναι δυνατόν να πετύχουν εξαιρετικά αποτελέσματα με ένα πρόγραμμα συνεργασίας, υπονομεύοντας τη σταθερότητα του προγράμματος, αλλά και το συνακόλουθο κόστος και τα χρονικά όρια σχεδιασμού των εξοπλιστικών προγραμμάτων. Στο μέλλον, αναμένεται να υπάρξουν αρκετές καταστάσεις, όπου τα κράτη και οι ΕΔ τους δεν θα διαθέτουν επαρκή ικανότητα ευελιξίας. Με δεδομένο το κενό στις στρατιωτικές δυνατότητες, αλλά και τη βεβαιότητα ότι οι εθνικές δυνάμεις θα καλούνται να συμμετέχουν σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων ή κλασσικές πολεμικές επιχειρήσεις, πολλά ευρωπαϊκά κράτη διακατέχονται από την ανησυχία του να βρεθούν (σε μια τέτοια περίπτωση) με δυνάμεις, μη-επαρκώς, εξοπλισμένες.

Εναρμόνιση του κύκλου των προϋπολογισμών και παραγωγής

Κατά το παρελθόν, ένα από τα πλέον σημαντικά πλεονεκτήματα των εξοπλιστικών προγραμμάτων συνεργασίας, εθεωρείτο η σταθερότητα τους. Όμως, ενώ ο διεθνής χαρακτήρας είναι δυνατόν να προσδώσει κάποια προστασία, δεν είναι ικανός να προλαμβάνει, πάντα, προβλήματα, όπως περικοπές προϋπολογισμού ή, ακόμα, και ακυρώσεις –στις περιπτώσεις που ευρωπαϊκά κράτη αποφασίζουν, μονομερώς, μειώσεις στον προϋπολογισμό των εξοπλιστικών προγραμμάτων³²⁰. Δείχνει ουσιαστική η δημιουργία ενός

³¹⁹ Βλ., Taylor, *Defence, Technology*, 79.

³²⁰ Η Γαλλία και η Γερμανία προσπάθησαν, σε διμερή βάση, να βελτιώσουν τη

υπερεθνικού θεσμού, ικανού να επιβάλλει κυρώσεις σε εκείνα τα κ-μ τα οποία εμφανίζονται απρόθυμα να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους. Αναφορικά με τη διαδικασία παραγωγής, υφίστανται μεγάλες διαφορές ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη. Ορισμένα κράτη καταρτίζουν μακρο- πρόθεσμα και, σχετικά, σταθερά σχέδια, τα οποία καλύπτουν ένα χρονικό όριο έως 10 έτη, ενώ άλλα λειτουργούν στη βάση ετήσιου προγραμματισμού, καθιστώντας, στην περίπτωση αυτή, την προοπτική συνεργασίας, δύσκολη. Επί του παρόντος, συνεχίζει να υφίσταται μια ένταση στα ζητήματα παραγωγής, ανάμεσα στις δύο πλέον ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές βιομηχανικές και τεχνολογικές δυνάμεις. Η σύσταση μιας κοινής διαδικασίας παραγωγής, με στόχο τη διασφάλιση της μετατροπής των κοινών επιχειρησιακών στρατιωτικών απαιτήσεων σε, σαφώς –καθορισμένα, προγράμματα και την πλήρη βελτιστοποίηση των ευρωπαϊκών αμυντικών πόρων, απαιτεί, σε κάθε περίπτωση, περαιτέρω διαβούλευση και στρατηγικό σχεδιασμό των αμυντικών προϋπολογισμών³²¹.

4. ζ. Η Θεσμική Αναδιοργάνωση στον Ευρωπαϊκό Χώρο

Η Ανεξάρτητη Ομάδα ευρωπαϊκών Προγραμμάτων /IEPG

Η ανάπτυξη του NATO, στην πράξη, επηρέασε και την πρόοδο της Δυτικό- Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ). Αυτό συνέβη αφού τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη του NATO δεν επιθυμούσαν να αναπτύξουν μια ξεχωριστή δομή δυνάμεων της ΔΕΕ. Αυτή η άποψη τους βασίστηκε στο γεγονός ότι η (υπάρχουσα) δομή του NATO είχε ακριβώς, την ίδια αποστολή. Το 1976, όμως, τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη του NATO δημιούργησαν την *Ανεξάρτητη Ομάδα Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων* (*European Independent Program Group / IEPG*), με σκοπό την προώθηση της μεταξύ τους συνεργασίας στον σχεδιασμό της πολιτικής

χρηματοδοτική σταθερότητα μεγάλων προγραμμάτων. Τον Δεκέμβριο του 1996, μια σύνοδος κορυφής ανάμεσα τους, φάνηκε να δημιουργεί μια συμφωνία- πλαίσιο σχετικά με τη χρηματοδότηση και οικονομική διαχείριση σημαντικών εξοπλιστικών προγραμμάτων. Περιελάμβανε οικονομικής φύσης ποινές, στην περίπτωση που κάποια κυβέρνηση μετέβαλε τη δέσμευση της σχετικά με το επίπεδο παραγωγής ή τα χρονικά όρια παράδοσης. Το εγχείρημα απέτυχε, βάζοντας τέρμα στις αισιόδοξες σκέψεις αναφορικά με τις προοπτικές συνεργασίας στον ευρωπαϊκό χώρο. Βλ., De Briganti, "Franco-German Rift Narrows," *Defence News* (December 16, 1996), 4.

³²¹ Βλ., *Prospects on the European Defence Industry*, Defence Analysis Institute et al, 89.

Plan), το οποίο, μετά την έγκρισή του, το 1988, οδήγησε στην αναδιάρθρωση της IEPG σε τρεις (3) κύριους τομείς, οι οποίοι συνιστούν τη βάση για τρεις (3) αντίστοιχες επιτροπές, με αντικείμενο:

- τον σχεδιασμό ανάπτυξης και παραγωγής αμυντικού υλικού -συνεργασία σε συγκεκριμένα προγράμματα,
- την τεχνολογική έρευνα και,
- το άνοιγμα των εθνικών αγορών (αμυντικού υλικού)- δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αγοράς Αμυντικού Υλικού (*European Defence Equipment Market/ EDEM*)³²³.

Είναι απόλυτα παραδεκτό ότι βασική προϋπόθεση για συνεργασία στον τομέα αμυντικού υλικού αποτελεί ο σαφής προσδιορισμός (καθορισμός) και η, όσο το δυνατόν, ευρύτερη εναρμόνιση των επιχειρησιακών αναγκών (απαιτήσεων). Αυτό προϋποθέτει ένα μακρο- πρόθεσμο σχεδιασμό των εξοπλιστικών προγραμμάτων -στόχο δύσκολο, παρά την ύπαρξη, μέσα στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας, αρκετών *fora*, τα οποία ασχολούνται με ζητήματα σχεδιασμού. Θα πρέπει, εδώ, να σημειωθεί ότι αρνητικοί παράγοντες για την έγκριση νέων προγραμμάτων αποτελούν η πολιτική αστάθεια, οι γεωστρατηγικές εξελίξεις, οικονομικοί περιορισμοί και γενικότερες πιέσεις στους εθνικούς αμυντικούς προϋπολογισμούς. Η IEPG κατόρθωσε να προσδιορίσει και να υλοποιήσει αρκετά, κατά το δυνατόν, προγράμματα συνεργασίας, ενώ, παράλληλα, επεχείρησε την αποφυγή της όποιας διπλοτυπίας από μέρους άλλων *forums*, όπως το *Eurogroup* και το *FINABEL*³²⁴ –με

Chaillot Paper 40 (July 2000); Daniel Keohane, *The EU and Armaments Co-operation* (Centre for European Reform, December 2002), 15-20.

³²³ Βλ., Steinberg, "The Transformation of the European Defence Industry," Chapter 2; D. Hobbs, "R&D in NATO: the European View," *NATO's Sixteen Nations* (Dec. 1989- Jan. 1990): 27; M. Bittleston, "Cooperation or Competition? Defence Procurement Options for the 1990's," *Adelphi Papers* 250 (Spring 1990), 25; K. Hartley, Efficiency, Industry and Alternative Weapons Procurement Policies, In *The Economics of Military Expenditures*, ed. Christian Schmidt (New York: St. Martin's Press, 1987), 254-285; J. Gansler, *Affording Defence* (Cambridge, MA: The MIT Press, 1989), 240 & 185; Office of Technology Assessment, *Arming our Allies: Cooperation and Competition in Defence Technology*, 1990.

³²⁴ Η *FINABEL* αποτελεί ένα ευρωπαϊκό οργανισμό, ο οποίος έχει ως στόχο την προώθηση της διαλειτουργικότητας (*interoperability*) και της συνεργασίας, ανάμεσα στους Στρατούς Ήερās. Ιδρύθηκε το 1953, και το όνομα της προέκυψε ως ακρονύμιο των αρχικών των κρατών κ-μ, France, Italy, Netherlands, Belgium, Luxembourg. Μετετράπη σε *FINABEL*

εξοπλισμών, στα πλαίσια όμως του NATO. Τον ίδιο χρόνο, δημιουργήθηκε και η Ομάδα Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας (*European Defence Industries Group / EDIG*). Σκοπός της Ομάδας εκείνης ήταν να προσφέρει σαν ένα κεντρικό *forum*, αναλύσεις και συμβουλές σε θέματα Αμυντικής Βιομηχανίας προς το IEPG. Το 1984, οι Υπουργοί Άμυνας των κρατών-μελών του IEPG αναγνώρισαν το EDIG σαν το επίσημο *forum* παροχής συμβουλών, σε θέματα βιομηχανίας, προς το IEPG. Επίσης αποφάσισαν να προχωρήσουν μαζί με το EDIG, προς μια πιο ορθολογική παραγωγή (*rational production*) αμυντικού υλικού, καθώς και μια ενίσχυση των τεχνολογικών δυνατοτήτων, σε επιλεγμένες περιοχές (πεδία τεχνολογικών εφαρμογών). Το 1994, το IEPG μετετράπη σε Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών (*Western European Armaments Group/ WEAG*), το αναγνωρισμένο, πλέον, *forum* συνεργασίας στους εξοπλισμούς, στη ΔΕΕ. Από τη σύσταση της, το 1976, η IEPG έδωσε έμφαση στην προώθηση της Ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα των συμβατικών οπλικών συστημάτων –ως αντίπραξη σε όλες τις πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της άμυνας, σε διάφορα ευρωπαϊκά *fora*. Τα 11 κράτη- μέλη του NATO, ως συμμετέχοντα στην IEPG, έθεσαν τους ακόλουθους στόχους:

- διευκόλυνση αποτελεσματικής χρήσης των πόρων έρευνας, ανάπτυξης και παραγωγής οπλικών συστημάτων,
- αύξηση της τυποποίησης και διαλειτουργικότητας των οπλικών συστημάτων,
- διατήρηση μιας επαρκούς αμυντικής- βιομηχανικής και τεχνολογικής βάσης στην Ευρώπη³²² και,
- ενίσχυση του ευρωπαϊκού παράγοντα στο πλαίσιο της διατλαντικής συνεργασίας.

Έως το 1984, τα κράτη έλαβαν τα απαραίτητα μέτρα υποστήριξης και διευκόλυνσης των διμερών και πολυμερών πλαισίων συνεργασίας, σε ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων αμυντικού εξοπλισμού. Με στόχο να προσδοθεί και μια πολιτική διάσταση στην IEPG, το 1984, οι ΥπΑμ –σε συνέχεια μιας μελέτης για την Ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία-, διαμόρφωσαν ένα Σχέδιο Δράσης (*Action*

³²² Για τις προοπτικές ενοποίησης της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, βλ., Burkhard Schmitt, "From co-operation to integration: defence and aerospace industries in Europe,"

τα οποία θα πρέπει να γίνει μια απόπειρα διευκόλυνσης και βελτίωσης της συνεργασίας. Η μελέτη της δράσης της IEPG στον τομέα της τεχνολογικής έρευνας, στον αμυντικό τομέα, είναι θετική. Από το 1984, οι ΥΠΑμ έχουν εγκρίνει μια σειρά Κοινών Προγραμμάτων Τεχνολογίας (*Common Technology Programmes*), σε διάφορες περιοχές τεχνολογικού ενδιαφέροντος –με τη συμμετοχή πολλών εθνικών κατασκευαστών³²⁵.

Από την υπογραφή, στην Κοπεγχάγη, στις 16 Νοεμβρίου 1990, ενός Μνημονίου Κατανόησης (MoU) ανάμεσα στα 13 μέλη της IEPG, εγκρίθηκαν 29 Προγράμματα Έρευνας και Τεχνολογίας (RTPs), ενώ υπεγράφησαν δύο Συμφωνίες Υλοποίησης Προγραμμάτων, από τις κυβερνήσεις ³²⁶. Η IEPG δημοσιοποιούσε, σε σταθερή βάση, έντυπα με συνοπτική παρουσίαση των δυνητικών συμβολαίων αμυντικού υλικού, ενώ η κάθε χώρα διαμόρφωνε και δημοσιοποιούσε τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες ήταν δυνατή η επαφή και η συνεργασία. Αυτό το δίκτυο των σημείων επαφής έδωσε τη δυνατότητα σε νέους διεκδικητές των συμβολαίων, να έλθουν σε επαφή με τις εθνικές αρχές προμήθειας, έτσι ώστε καμία εταιρεία να μην είναι δυνατόν να παραπονείται για άγνοια των πολιτικών και διαδικασιών αγοράς αμυντικού υλικού, σε διάφορες χώρες. Αναφορικά, δε, με τη συμβατότητα των διαδικασιών διεκδίκησης και απόκτησης συμβολαίων, προσδιορίστηκε μια σειρά από βασικά κριτήρια.

Ενώ η IEPG άρχισε να αποτελεί το (κύριο) ευρωπαϊκό *forum* στο οποίο αντιμετωπίζονταν σε βάθος ζητήματα παραγωγής και συνεργασίας αμυντικού υλικού, οι ΥΠΑμ συμφώνησαν, στις Βρυξέλλες, τη δημιουργία επαφών με άλλους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Με τον τρόπο αυτό η δράση της IEPG θα είναι σε θέση να

όταν η Γερμανία (Germany /Allemagne) έγινε δεκτή το 1956, ακριβώς μετά τον επανεξοπλισμό της το 1955. Τα μέλη της προέρχονται από το NATO αλλά και τη ΔΔΕ.

³²⁵ Περισσότερο ουσιαστικά αποτελέσματα αναμένονται μέσα από το πρόγραμμα EUCLID (*European Cooperation for the Long-term in Defence*), το οποίο εμπλέκεται σε μια ιδιαίτερα ευρεία σειρά τεχνολογικών θεμάτων. Χρηματοδοτείται, από κοινού, από τις κυβερνήσεις και τη βιομηχανία.

³²⁶ Αν και θα αποτελούσε υπερβολή η εκτίμηση ότι η δράση της IEPG οδήγησε σε μια ανοικτή Ευρωπαϊκή Αγορά Αμυντικού Υλικού (EDEM), είναι αληθές ότι υπήρξαν σημαντικές εξελίξεις στην κατεύθυνση δημιουργίας συνθηκών ανταγωνισμού, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι βασικές αρχές του οποίου ενσωματώθηκαν στο Κείμενο Πολιτικής, το οποίο εγκρίθηκε στην Κοπεγχάγη, το 1990.

αντανακλά, με σαφή τρόπο, τις εξελίξεις στα άλλα *fora*, ενώ η ίδια η IEPG θα είχε τη δυνατότητα να αναλάβει πρωτοβουλίες σχετικά με την ανταλλαγή απόψεων με τους άλλους οργανισμούς³²⁷. Αναφορικά με τις σχέσεις της IEPG με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), το βασικό ερώτημα αφορά στην ευθύνη της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα της αγοράς αμυντικού υλικού. Αυτό εδράζεται σε μια ερμηνεία του Άρθρου 223 (Συνθήκη της Ρώμης), το οποίο δίνει το δικαίωμα στα κράτη- μέλη να λαμβάνουν τα απαραίτητα εκείνα μέτρα για την προστασία των βασικών τους συμφερόντων ασφάλειας. Στην πράξη, η ΕΕ έχει απόσχει από το να επεμβαίνει, άμεσα, στον τομέα των κυβερνητικών συμβολαίων για, αποκλειστικά, στρατιωτικούς σκοπούς. Όμως, υπάρχει και μια ισχυρή επιχειρηματολογία, από μέρους της ΕΕ, σχετικά με την ανάληψη πρωτοβουλιών οι οποίες θα έχουν άμεση επίδραση στην ευρωπαϊκή αγορά αμυντικού υλικού. Κατ' αρχάς, η ΕΕ πάντα θεωρούσε ότι έχει ευθύνη αναφορικά με συμβόλαια τα οποία συνάπτονται από τους ΥΠΑμ, αλλά δεν αφορούν σε, αποκλειστικά, αμυντικό υλικό, υπονοώντας, έτσι, μια περιοριστική εφαρμογή του Άρθρου 223. Επιπλέον, η ΕΕ έχει πλήρη επίγνωση των πιέσεων που ασκούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με στόχο τη διασφάλιση ότι η ΕΕ διατηρεί ένα ρόλο στην αγορά αμυντικού υλικού και την αμυντική βιομηχανία.

Πέραν αυτών, η ΕΕ θεωρεί ότι η συνεχιζόμενη εξαίρεση της από τα ζητήματα εμπορίου ειδών πληροφορικής με στρατιωτικές εφαρμογές, δεν συμβαδίζει με τις αρμοδιότητες τις οποίες ασκεί αναφορικά με τις εμπορικές σχέσεις, σε άλλους τομείς, εξ' αιτίας του διπλού χαρακτήρα της αμυντικής βιομηχανίας (προϊόντα εμπορίου – στρατιωτικό υλικό). Ερωτήσεις επίσης αναδύονται σχετικά με τη αναδιάρθρωση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, σε εποχές μειωμένων δαπανών για εξοπλισμούς, αλλά και συρρίκνωση του παγκόσμιου εμπορίου αμυντικού υλικού. Αν και η IEPG είναι όντως σε θέση να συνδράμει στην ομαλή πορεία μιας αμυντικής βιομηχανίας, βασισμένης στις αντοχές της αγοράς, δεν έχει τις προϋποθέσεις, ούτε και αποτελεί ρόλο της η επέμβαση για επίλυση προβλημάτων τα οποία

³²⁷ Για τον σκοπό αυτό, συστάθηκε μια νέα *ad hoc* Ομάδα ασχολούμενη με ζητήματα ΕΕ και ΔΕΕ, με στόχο να συνδράμει τις Προεδρίες στα ζητήματα επαφών και τη διαμόρφωση

προκαλούνται από την προσαρμογή της ικανότητας παραγωγής³²⁸.

WEU / WEAO- WEAG - EDIG

Ο Δυτικο-Ευρωπαϊκός Οργανισμός Εξοπλισμών (*Western European Armaments Organization / WEAO*), ένα επικουρικό όργανο της ΔΕΕ ³²⁹, δημιουργήθηκε το 1996. Ο WEAO αποτελεί το πρώτο ευρωπαϊκό όργανο για τους εξοπλισμούς που έχει νομική προσωπικότητα και αποτελεί το νομικό πλαίσιο για όποιες δραστηριότητες, στην συνεργασία στους εξοπλισμούς, οι Υπουργοί Άμυνας των κρατών-μελών της WEAG αποφασίσουν. Το βήμα αυτό αποτελεί την αρχή μιας μακροπρόθεσμης διαδικασίας, τελικό στάδιο της οποίας δείχνει να είναι η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής υπηρεσίας για τους εξοπλισμούς³³⁰. Το βασικό έργο του WEAO είναι η διαχείριση θεμάτων έρευνας και τεχνολογίας, που αναλαμβάνονται υπό την αιγίδα του WEAG και μέσω του Ερευνητικού Τμήματος της (*WEAG Research Cell / WRC*), που έχει έδρα τις Βρυξέλες (ιδρύθηκε το 1995). Οι Υπουργοί Άμυνας των κ-μ του WEAG αποφάσισαν πως από την 1-4-1997, το WEAG -RC θα έπρεπε να μεταβάλλει το καθεστώς του, σύμφωνα με το οποίο θα δημιουργούσε ένα καθεστώς προσφοράς αμυντικών συμβολαίων, για λογαριασμό των συμμετεχόντων κρατών. Αυτό θα το καθιστούσε

των προτάσεων.

³²⁸ Ένα άλλο πρόβλημα που επηρεάζει τις σχέσεις με την ΕΕ αφορά στο ζήτημα της διεύθυνσης. Υπάρχουν σχέσεις, επί του παρόντος ανάμεσα στην ΕΟΚ και την Τουρκία (συνδεδεμένο κράτος) καθώς και τη Νορβηγία (μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ελεύθερου Εμπορίου/ *European Free Trade Association*).

³²⁹ Για το θέμα, βλ., *The European Defence Debate, 1955-2005* (Assembly of WEU/ European Security and Defence Assembly, 2005), 25-28 & 28-29.

³³⁰ Μια άλλη βιομηχανική δομή για συνεργασία στους εξοπλισμούς αποτελεί ο OCCAR (*Organisation Conjointe de Cooperation en Matiere d' Armement*), ο οποίος συστάθηκε το 1996 από τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και το Η.Β., ως ένας τετραμερής οργανισμός διαχείρισης συνεργατικών προγραμμάτων εξοπλισμών. Στόχος του ήταν η αύξηση της αποτελεσματικότητας και η διαχείριση του κόστους. Οι διατάξεις στις οποίες στηρίζεται, προβλέπουν και στηρίζονται σε μια προσέγγιση ευρείας (διεθνούς) δίκαιης ανταπόδοσης (*juste retour approach*). Βλ., Keohane, *The EU and Armaments Co-operation*, 24-27. Η προσέγγιση αυτή προβλέπει μια αυξημένη ευελιξία, με στόχο τη σύμπτυξη των εθνικών στόχων αμυντικό- βιομηχανικής πολιτικής με τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με ένα περισσότερο διεθνικό ανταγωνισμό. Το κύριο, όμως, ευρωπαϊκό forum για τη συνεργασία στους εξοπλισμούς, παραμένει η Western European Armaments Group /WEAG). Βλ., Chr. Cornu, "Fortress Europe: Virtual or Real?" in "Between Cooperation and Competition: The Transatlantic Defence Market," ed. B. Schmitt, *Chaillot Paper* 44 (January, 2001): 77-80.

εκτελεστικό όργανο του WEAO. Το νέο καθεστώς του WRC θα υπερπηδήσει ένα σημαντικό εμπόδιο στην αποτελεσματική λειτουργία της κοινής έρευνας, αντικαθιστώντας την ανάγκη να έχουμε μια διαδικασία παροχής συμβολαίων, μέσω των διαφορετικών εθνικών αρχών, με τη διαδικασία να διενεργείται, πλέον, από ένα μόνο όργανο.

Το WRC αναλαμβάνει δραστηριότητες όπως την διακίνηση αιτήσεων για οικονομική εκτίμηση συμβολαίων, την συγκέντρωση συμβολαίων, καθώς και την διαπραγμάτευση και την κατοχύρωση κάθε ενός από αυτά, εκ μέρους ενός κράτους. Παρ' όλα αυτά όμως, το WRC δεν θα αναλαμβάνει την τεχνική ούτε την οικονομική ευθύνη, η οποία παραμένει στα κράτη. Θέμα με ιδιαίτερη σημασία αποτελεί η θέση του WEAO μέσα στο νομικό πλαίσιο της Δυτικής Ευρωπαϊκής Ένωσης ΔΕΕ). Η ΔΕΕ βασίζεται σε τρεις νομικούς πόλους (*legal pillars*):

- την τροποποιημένη Συμφωνία των Βρυξελλών (*Brussels Treaty*) που υπεγράφη στις 17 Μάρτη του 1948 και τροποποιήθηκε στις 23 Οκτωβρίου του 1954. Αποτελεί τον Χάρτη (*Charter*) της ΔΕΕ,
- τη Συμφωνία (*Agreement*) περί του καθεστώτος της ΔΕΕ - μεταξύ των εθνικών αντιπροσώπων και του διεθνούς επιτελείου, που υπεγράφη στο Παρίσι, στις 11 Μαΐου 1955, και ετέθη σε ισχύ στις 19 Ιουλίου 1956 και,
- τη Συμφωνία περί Ασφάλειας (*Agreement on the Security*) της ΔΕΕ, που υπεγράφη στις Βρυξέλες στις 28 Μαρτίου 1955 και ετέθη σε ισχύ στις 28 Απριλίου 1996, μετά την επικύρωση της από την πλειοψηφία των κρατών - μελών της ΔΕΕ.

Τα κράτη που έχουν υπογράψει και δεσμεύονται από τις τρεις αυτές Συνθήκες, είναι μόνο τα δέκα πλήρη μέλη της ΔΕΕ. Η τροποποιημένη Συμφωνία των Βρυξελλών παρέχει στον WEAO το διεθνές νομικό καθεστώς οντότητας (*entity*), και αναγνώριση, κατά το διεθνές δίκαιο, ενώ η Συμφωνία των Παρισίων αναγνωρίζει την εσωτερική του νομική προσωπικότητα η οποία είναι απαραίτητη για να ενεργεί σαν οντότητα. Η Συμφωνία περί Ασφάλειας ήταν αναγκαία προκειμένου να υπάρξουν εγγυήσεις για το αδιάβλητο της διαδικασίας ανταλλαγής πληροφοριών και διαβαθμισμένων κειμένων και εγγράφων μεταξύ των κρατών-μελών στα πλαίσια της πολιτικής διαβούλευσης. Επίσης, για την διαδικασία τεχνικής και βιομηχανικής συνεργασίας και τον επιχειρησιακό σχεδιασμό αποστολών ανθρωπιστικού χαρακτήρα, διατήρησης

ειρήνης, διαχείρισης κρίσεων. Στο θέμα της έλλειψης τυπικών νομικών κειμένων με τα δυο συνδεδεμένα μέλη (*associated*) -Νορβηγία, Τουρκία- και το κράτος-παρατηρητής -Δανία-, μια νομική λύση μπορεί (και πρέπει) να βασιστεί στα πιο κάτω στοιχεία:

- η απόφαση για να υπαχθεί ο WEAO στο καθεστώς οργανικού τμήματος της ΔΕΕ, μπορεί να ληφθεί μόνο από τα δέκα μέλη της ΔΕΕ.
- η αναγνώριση της συμμετοχής των τριών αυτών, μη μελών της ΔΕΕ, έχει γίνει από την αρχή λειτουργίας του WEAO.

Η τροποποιημένη Συμφωνία των Βρυξελλών (Χάρτης) αναφέρει πως τα δέκα πλήρη μέλη της ΔΕΕ είναι υπεύθυνα για όλες τις δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από τα δεκατρία μέλη του WEAO. Τα μέλη του WEAO οφείλουν να αναλαμβάνουν την πλήρη ευθύνη -ιδιαίτερα, την οικονομική, και να αναλαμβάνουν το πλήρες κόστος των δραστηριοτήτων τους. Τα τρία μη-πλήρη μέλη αναλαμβάνουν τις οικονομικές υποχρεώσεις απέναντι στις ΔΕΕ, για τις δραστηριότητες του WEAO. Αναγνωρίζουν επίσης πλήρη ασυλία ως και προνόμια για το προσωπικό τους που εμπλέκεται στη λειτουργία και διαδικασίες του WEAO³³¹. Στο θέμα των σχέσεων μεταξύ ΔΕΕ - WEAO και WEAG, πρέπει να σημειθούν και τα εξής: σε περίπτωση που μέλη του WEAG επιθυμούν να γίνουν μέλη του WEAO, τότε η αίτηση τους θα κριθεί και από τα δεκατρία μέλη του. Έτσι, η πρόσβαση προς την ΔΕΕ [πλήρες μέλος] γίνεται εύκολη. Οι επεξηγήσεις αυτές παρέχονται μέσω των συνοδευτικών εγγράφων³³².

Οι Επιτροπές της WEAG (WEAG Panels)

Επιτροπή I: Προγράμματα Εξοπλισμών /Panel I: Equipment Programs

Σκοπός της είναι να προωθήσει μια αποτελεσματική, ως προς το κόστος, συνεργασία στους εξοπλισμούς, η οποία θα απαντά στις επιχειρησιακές στρατιωτικές απαιτήσεις (MORs) που θέτουν τα κράτη για τις ΕΔ τους. Επίσης, συγκρίνει τις εθνικές πρακτικές αντικατάστασης οπλικών συστημάτων

³³¹ Μέσω των *Individual Security Understandings*, μεταξύ των δέκα μελών και των τριών άλλων κρατών, επιλύθηκε και το θέμα του αδιάβλητου.

³³² Εμφανίζονται στο *Document 1555* της Συνέλευσης της ΔΕΕ (WEU Assembly, 3-12-1996).

(*replacement schedules*)³³³, οι οποίες συγκεντρώνονται και παρουσιάζονται σε μια ετήσια έκθεση. Όταν θεωρηθεί ότι η συνεργασία είναι εφικτή, τότε υπο-ομάδες, με την συνεργασία των συμμετεχόντων κρατών, δημιουργούνται με σκοπό να εκτελούνται μελέτες σκοπιμότητας και (μελέτες) επιχειρησιακών απαιτήσεων, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι οποίες θα κατευθύνουν την παραγωγή υλικού. Για την εκτέλεση των φάσεων ανάπτυξης και παραγωγής, μια ομάδα ανάληψης του προγράμματος δημιουργείται. Η Επιτροπή -1 παρακολουθεί και ενθαρρύνει τη δημιουργία τέτοιων ομάδων και αναφέρει στην ομάδα των εθνικών εκπροσώπων για τους εξοπλισμούς /NADs, δίνοντας υποδείξεις και κατευθύνσεις για δράση. Πρόσφατα ένα γραφείο διαβουλεύσεων για επιχειρηματικές ευκαιρίες μέσω συνεργασίας (*Cooperative Opportunity Consultation Office*) έχει συσταθεί, με σκοπό να παρέχει πληροφορίες, στα κράτη, τα οποία ενδιαφέρονται για εταίρους, σε συγκεκριμένα προγράμματα συνεργασίας.

Επιτροπή II: Έρευνα και Τεχνολογία /PANEL II : Research and Technology

Σκοπός της Επιτροπής αυτής είναι η ενίσχυση της έρευνας και τεχνολογίας στον αμυντικό τομέα. Το πρόγραμμα *EUCLID*, που εμπλέκει την βιομηχανία και κέντρα ερευνών, είναι επί του παρόντος, το βασικό όργανο για τον σκοπό αυτό. Πολλά προγράμματα R&T εκτελούνται, στα πλαίσια 13 κοινών ευρωπαϊκών περιοχών προτεραιοτήτων (*priority areas /CEPAs*). Προτάσεις από βιομηχανικά consortia κρίνονται από ένα μηχανισμό που αποκαλείται *EUROFINDER*.

Επιτροπή III: Διαδικαστικά και Οικονομικά Θέματα/ PANEL III: Procedures and Economic Matters

Ασχολείται με τις σημαντικές όψεις της κοινής πολιτικής σε θέματα οικονομικών της άμυνας (*defence economics*), καθώς και με τις διαδικασίες συνεργασίας στους εξοπλισμούς. Βασική του προτεραιότητα είναι να αναπτύξει κατευθυντήριες γραμμές για την δημιουργία μιας ανοικτής ευρωπαϊκής αγοράς

³³³ Βλ., *Towards a Stronger Europe* (Vol. 2) (IEPG, December, 1986), 40; R. Facer, "The Alliance and Europe: Part III, Weapons Procurement in Europe- Capabilities and Choices," *Adelphi Papers* 108 (1975), 38; Taylor, *Defence, Technology*, 79.

αμυντικού υλικού. Έτσι έχουν οριοθετηθεί σημεία ενδιαφέροντος (*focal points*), σχετικά με θέματα παραγωγής σε όλα τα κράτη μέλη του WEAG. Επίσης, σε όλα τα κ-μ της WEAG, εκδίδεται έκθεση με τις εθνικές ανάγκες για παραγωγή αμυντικού υλικού με σκοπό την ενθάρρυνση των εταιρειών να υποβάλλουν προτάσεις. Ειδικότερα θέματα που απασχολούν την Επιτροπή III είναι: ανταγωνισμός, πέραν των εθνικών ορίων (*cross border competition*), μεταφορά τεχνολογίας (*technology transfer*) και θέματα που ενδιαφέρουν τις χώρες με την λιγότερο ανεπτυγμένη αμυντική βιομηχανία (*LDDI Nations*). Συμπληρωματικά, η Επιτροπή III παρέχει υποστήριξη στις άλλες Επιτροπές και Ομάδες, στην υιοθέτηση κοινών διαδικασιών.

Ευρωπαϊκή Αγορά Αμυντικού Υλικού

Τα σημεία ενδιαφέροντος έχουν διπλή λειτουργία: εσωτερικά, ενθαρρύνουν την εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών του WEAG, από τις εθνικές αρχές παροχής συμβολαίων. Παρέχουν πληροφορίες στους ενδιαφερόμενους, για θέματα διαδικαστικά και δομής της οργάνωσης. Επιπλέον, το κάθε ένα εθνικό σημείο ενδιαφέροντος δημοσιοποιεί τις εθνικές ανάγκες για εξοπλιστικά προγράμματα με την μορφή *Εντύπου Πληροφοριών (Bulletin)*, τα οποία κυκλοφορούν σε όλα τα κράτη μέλη WEAG. Έτσι δημιουργούνται ευκαιρίες για ανταγωνισμό και βιομηχανική συνεργασία πέραν των εθνικών ορίων. Επιπλέον, διεξάγεται μια ανάλυση της δίκαιης ανταπόδοσης (*just return/ juste retour*) καθώς και μια εξέταση πιθανών εναλλακτικών μέσων για την πρόληψη ανεπιθύμητων ασταθειών (*imbalances*) στον τομέα R&D και παραγωγής. Η λειτουργία της Ευρωπαϊκής Αγοράς Αμυντικού Υλικού (*European Defence Equipment Market / EDEM*) παρακολουθείται από την Επιτροπή III. Για το σκοπό αυτό έχει δημιουργηθεί ένα εκτεταμένο σύστημα συλλογής δεδομένων, που καλύπτει όχι μόνο δεδομένα για συμβόλαια, πέραν των εθνικών ορίων, αλλά και δεδομένα για τον βαθμό ενδιαφέροντος προς τα εθνικά έντυπα Πληροφοριών για τη WEAG, καθώς και για τα συμβόλαια που κινήθηκαν με ή χωρίς εφαρμογή των κανονισμών της WEAG. Καθώς όλα τα έγγραφα της Επιτροπής III, παρά το ότι εγκρίνονται από τους εθνικούς διευθυντές εξοπλισμών (*NADs*) και σε μερικές περιπτώσεις από τους Υπουργούς Άμυνας δεν αποτελούν κείμενα δεσμευτικά, η

εφαρμογή τους και κατ' επέκταση, η επίτευξη αποτελεσματικής συνεργασίας, στα πλαίσια της EDEM, εξαρτάται από την πολιτική θέληση και το είδος των αποφάσεων των κρατών μελών WEAG. Η Επιτροπή III ως το πλέον αρμόδιο όργανο, υποστηρίζει όλες τις πρωτοβουλίες και δραστηριότητες που στοχεύουν στην επίτευξη ενεργής και αποτελεσματικής λειτουργίας της EDEM.

Υπηρεσία Πληροφόρησης για την EDEM (EDEM Information Service)

Το έργο των σημείων ενδιαφέροντος της WEAG είναι να διευθετούν τις εκδηλώσεις ενδιαφέροντος, εκ μέρους πιθανών προμηθευτών. Ειδικότερα διευκολύνουν την:

- ενθάρρυνση επαφών από προμηθευτές,
- εκδήλωση αρχικού ενδιαφέροντος,
- προώθηση στοιχείων των προμηθευτών στα αρμόδια τμήματα των αρχών εξοπλισμών,
- παροχή πληροφοριών προς τους προμηθευτές σχετικά με τα Έντυπα Πληροφοριών Συμβολαίων, διαδικασίες υλοποίησης εξοπλιστικών προγραμμάτων, διαδικασίες πιστοποίησης, οργάνωση του ΥΕΘΑ, είδος Αρχής εξοπλισμών και,
- καταγραφή στοιχείων σχετικά με τους προμηθευτές.

Η εκδήλωση προτιμάται να εκδηλώνεται με την εξής μορφή:

- πλήρη στοιχεία σχετικά με την εταιρεία
- βαθμός ποιοτικού ελέγχου
- κατηγορία και ασφάλεια της εταιρείας
- είδος υπηρεσιών, προϊόντα και δυνατότητες.
- πληροφορίες σχετικά με προηγούμενα συμβόλαια.

Σχετικά με την μορφή και περιεχόμενο των Έντυπων Πληροφοριών για συμβόλαια, αυτά θα πρέπει να περιέχονται οι εξής πληροφορίες:

- Section I: πιθανές μελλοντικές αγορές.
- Section II: Εταιρείες - κατασκευαστές που καλούνται να συμμετάσχουν.
- Section III: Συμβόλαια αποκλειστικής πηγής, που παρέχονται.
- Section IV: Συμβόλαια ανταγωνιστικά που παρέχονται.
- Section V: Συμπληρωματικές στο Section III, εταιρείες.
- Section VI: Ευκαιρίες για υπο-κατασκευαστές.

Ομάδα Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας³³⁴

Μέλη της Ομάδας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας (*European Defence Industry Group / EDIG*) είναι οι σύνδεσμοι / ενώσεις κατασκευαστών αμυντικού υλικού των κρατών -μελών του WEAG ή κρατών που συμμετέχουν στις δραστηριότητες του. Οι χώρες αυτές είναι η Αυστρία, το Βέλγιο, η Δανία, η Φινλανδία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Σουηδία, η Τουρκία και η Μ. Βρετανία. Μέλη του *EDIG* είναι μόνο οι ενώσεις κατασκευαστών αμυντικού υλικού και όχι μεμονωμένες εταιρείες. Με τη στροφή του NATO σε αποστολές διαχείρισης κρίσεων, ο ρόλος του αντίστοιχου ευρωπαϊκού οργανισμού, της ΔΕΕ, βρίσκεται υπό επανοριοθέτηση. Έτσι, η σύνδεση του *EDIG* με την *WEAG* παρουσιάζει αυξημένο ενδιαφέρον. Η προτεραιότητα σήμερα βρίσκεται στην εξασφάλιση του απαιτούμενου εξοπλισμού για τις ευρωπαϊκές ΕΔ, ώστε να ανταποκριθούν στα νέα πολύμορφα και πολύπλοκα καθήκοντα τους. Η απαίτηση για διεξαγωγή κοινών επιχειρήσεων αναμένεται να δημιουργήσει ευκαιρίες για κοινό εξοπλισμό ο οποίος, με τη σειρά του θα επιδρούσε ευεργετικά στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία (*EABI*).

Τον Ιανουάριο του 1996, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕΠ) δημοσιοποίησε την πρώτη της έκθεση σχετικά με την *EABI*, δείχνοντας, έτσι, την πρόθεση της να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της. Τον Νοέμβριο του 1997, η δεύτερη έκθεση (*EC Communication*) δημοσιοποιήθηκε. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ) είχε συζητήσει το μέλλον της *EABI* και έχει εκδώσει σχετικές αποφάσεις, ενώ το ίδιο έπραξε και η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Το γεγονός ότι τα θέματα της *EABI* συζητήθηκαν στα *fora* αυτά αποτελεί ένα σημαντικό βήμα του *EDIG* και για τον λόγο αυτό, θα πρέπει να συζητείται, συνεχώς, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στους επιτρόπους, στο ΕΚ και στις εθνικές αντιπροσωπείες στην ΕΕ στις Βρυξέλλες³³⁵.

³³⁴ Το *EDIG* είναι καταχωρημένος ως μη- κερδοσκοπικός οργανισμός, σύμφωνα με το δίκαιο του Βελγίου και έχει έδρα τις Βρυξέλλες.

³³⁵ Τον Ιανουάριο του 1999, στο ΕΚ συζητήθηκε μια έκθεση για την *EABI* που προετοίμασε ο *Garry Titley*, Βρετανός, μέλος του Ε.Κ Η έκθεση περιείχε τις βασικές θέσεις της *EDIG*, οι οποίες και υιοθετήθηκαν. Μετά τις τελευταίες (Ιούνιος 1999) εκλογές για το Ε.Κ. και την αναμενόμενη τοποθέτηση της νέας Επιτροπής της Ε.Ε. η *EDIG* πρέπει να

Η παρούσα αποστολή της *EDIG* είναι να παρέχει το *forum* για συνεργασία σε θέματα *EABI*, να συμβουλεύει τις κυβερνήσεις του *WEAG*, την *ΕΕΠ*, το *ΕΚ*, σχετικά με τις πρωτοβουλίες για τη δημιουργία μιας ενοποιημένης Ευρωπαϊκής Αμυντικής- Βιομηχανικής και Τεχνολογικής Βάσης/ *EABTB* και μιας ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού υλικού. Για την *EDIG*, πέντε κεντρικά θέματα πρέπει να απασχολήσουν τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και την βιομηχανία:

- μια ξεκάθαρη ευρωπαϊκή πολιτική σε θέματα αμυντικής έρευνας και τεχνολογίας,
- καθορισμός μιας βιομηχανικής στρατηγικής, για την *EABI*,
- ανάλυση της επίπτωσης των προτάσεων της *ΕΕΠ* να επεκτείνει τους κανονισμούς για τα δημόσια έργα / κατασκευές και στον αμυντικό τομέα,
- κανονισμοί σχετικά με την μεταφορά αμυντικού υλικού, μέσα στα πλαίσια της *ΕΕ* και,
- έλεγχος σχετικά με τις εξαγωγές αμυντικού υλικού.

Με την μορφή του επείγοντος, η Ευρώπη οφείλει να δημιουργήσει μια *EDEM*, ώστε να υπάρξουν οι προϋποθέσεις εκείνες, υπό τις οποίες η *EABI* θα μπορούσε να διατηρήσει -ή, να κερδίσει, ξανά- την ανταγωνιστικότητα της, σε παγκόσμιο επίπεδο. Φυσικά, θα πρέπει εδώ να ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι ισχύουν ειδικές συνθήκες στην αγορά αμυντικού υλικού: μονοψώνιο, έλεγχος του κράτους στην αμυντική βιομηχανία, σύνδεση αντιλήψεων περί απειλής με τις αποφάσεις / κατευθύνσεις για εξοπλιστικά προγράμματα, κρατική επιχορήγηση / υποστήριξη σε κέντρα *R&D*, έλεγχοι στις εξαγωγές. Όσον αφορά τις προοπτικές, η *EDIG* προτείνει:

- στενότερη συνεργασία και συντονισμό μεταξύ *ΔΕΕ*/ *WEAG* και *ΕΕ* (η όποια διπλοτυπία καθώς και η έλλειψη ευθύνης, πρέπει ν' αποφευχθούν).
- μείωση της εξάρτησης από άλλες χώρες (*ΗΠΑ*, *Ιαπωνία* και *Άπω Ανατολή*).
- αύξηση της οικονομικής ασφάλειας καθώς και του ανταγωνισμού των ευρωπαϊκών κρατών και,
- μείωση της υπερβάλλουσας παραγωγικής ικανότητας.

Αυτό που απαιτείται είναι μια συμφωνία για ένα σχέδιο πολιτικής, το

οποίο να χαράζει μια πορεία ανάπτυξης με την μορφή *step - by - step*, προς μια νέα ευρωπαϊκή αμυντική δομή. Η δομή αυτή θα πρέπει να περιέχει μια ανταγωνιστική Ευρωπαϊκή Αμυντική - Βιομηχανική Βάση -ως αυτόνομο τμήμα- η οποία θα υποστηρίζει τις πολιτικές των κρατών της ΔΕΕ. Η πρόταση *Schlieper* για την ανάπτυξη ενός στρατηγικού σχεδίου δράσης, σχετικά την δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξοπλισμών (*European Armaments Agency /EAA*), υιοθετήθηκε από το WEAG NADs [Οκτώβριος 1998] και από τους ΥΕΘΑ της WEU στη Ρώμη, ένα μήνα αργότερα. Με βάση τα πιο πάνω, το βασικό έργο της EDIG έχει ως εξής: Πρέπει να συμμετάσχει σε μια ομάδα εργασίας της WEAG, έργο της οποίας θα είναι η ανάπτυξη μιας ενοποιημένης διαδικασίας, μέσω της οποίας οι μελλοντικές επιχειρησιακές απαιτήσεις για τις ΕΔ των κ-μ της WEAG θα μπορούν να καθορίζονται και αναπτύσσονται.

Επιπλέον, πρέπει να προωθήσει την επανεξέταση του WEAG, μέσω μιας Έκθεσης Πολιτικής, η οποία θα αποτελέσει τη βάση για όλες τις μελλοντικές δραστηριότητες του WEAG και έτσι η EABI οφείλει να επιβεβαιώσει ότι πράγματι προσδιορίζει ξεκάθαρα, την μορφή της μελλοντικής δομής της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας. Η υποστήριξη στην Ομάδα Εμπειρογνομόνων -με καθήκον την ανάπτυξη των προτάσεων για την EAA, αποτελεί επίσης ένα τμήμα του έργου της EDIG. Τέλος, θα πρέπει να συνεχίσει να συνεργάζεται με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα θέματα που προσδιορίζονται στο σχέδιο της WEAG για μια Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξοπλισμών.

NATO / CNAD - NIAG

Ήδη από τα τέλη του 1997, τρεις ομάδες εργασίας από εκπροσώπους των κρατών-μελών του NATO, είχαν δημιουργηθεί με σκοπό να υποβάλλουν μια έκθεση για τα εξοπλιστικά προγράμματα στο NATO (*Procurement Review*). Οι ομάδες παρέδωσαν τα αποτελέσματα της έκθεσης στη Διεύθυνση Σχεδιασμού Εξοπλισμών, προγραμμάτων και πολιτικής³³⁶, που με τη σειρά του τα παρουσίασε στη Σύνοδο των Εθνικών Διευθυντών Εξοπλισμών (CNAD). Το πρώτο τμήμα της έκθεσης πρότεινε πως το NATO έπρεπε να επικεντρωθεί, στον σχεδιασμό στους

³³⁶ NATO Armaments Planning, Programs and Policy Directorate.

εξοπλισμούς, στις βασικές επιχειρησιακές στρατιωτικές απαιτήσεις, καθώς και στην υψηλού βαθμού διαλειτουργικότητα των οπλικών συστημάτων. Η προσπάθεια αυτή για αναμόρφωση (*reform*), θα αντιμετωπίσει προβλήματα εξαιτίας των βιομηχανικών επιπτώσεων μιας τέτοιας αναμόρφωσης³³⁷.

Η είσοδος στο NATO νέων μελών δημιουργεί μια εκτεταμένη αγορά για αμυντικό υλικό, αλλά ο αναμενόμενος ανταγωνισμός από κράτη μέλη του NATO -ιδιαίτερα των ΗΠΑ- για νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες, θα περιπλέξει την προσπάθεια αναμόρφωσης. Για πολιτικούς και οικονομικούς/ βιομηχανικούς λόγους, οι συζητήσεις για αναμόρφωση της όλης διαδικασίας παραγωγής εξοπλισμών στο NATO, αναμένεται να πάρουν την μορφή μιας σύγκρουσης δυο σχηματισμών (*ΗΠΑ vs Ευρώπης*). Μια τέτοια εξέλιξη θα έχει σαν αποτέλεσμα μάλλον την διατήρηση του παρόντος καθεστώτος, παρά την μετατροπή του. Στο δεύτερο τμήμα, τρεις ομάδες συστήθηκαν για να εξετάσουν τον τρόπο εφαρμογής των αποτελεσμάτων του πρώτου τμήματος. Η επικρατούσα άποψη στο NATO είναι ότι η παρούσα πρακτική (*the architecture approach*), παρά το ότι δημιουργεί κάποια προβλήματα, είναι τουλάχιστον κάτι το οποίο όλοι γνωρίζουν. Τα κράτη θεωρούν πως, πράγματι, τα οφέλη που παίρνουν από το παρόν σύστημα δεν είναι τα ιδανικά, όμως, η λειτουργία και αποδοτικότητα του είναι κάτι δεδομένο και επιπλέον, μια αλλαγή πιθανόν να είχε αρνητικές επιπτώσεις για αυτά [τουλάχιστον για τα LDDI κράτη].

Η άποψη αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι αναμένονται μια αυξημένη ανάγκη για διαλειτουργικότητα των συστημάτων καθώς και μια εποχή εκτεταμένων κοινών επιχειρήσεων. Η μειοψηφούσα άποψη (*the platform approach*) δείχνει λιγότερο επιθυμητή από τα κράτη μέλη του NATO. Η παρούσα πρακτική στηρίζεται στην λογική των *ad hoc* προγραμμάτων συνεργασίας, τα οποία αναλαμβάνουν τα συμμετέχοντα κράτη όταν -και φυσικά, αν- κάποιο/α κράτος/η το ζητήσουν. Η μειοψηφούσα άποψη επιχειρεί να δημιουργήσει ένα θεσμικό πλαίσιο με προ-αποφασισμένα προγράμματα και κατευθύνσεις, δεν δείχνει, όμως, να είναι αποδεκτή. Φαίνεται πως η ισχύουσα πρακτική του NATO

³³⁷ Η Γαλλία έχει ήδη εστιάσει τις ανησυχίες της στον συνεχιζόμενο προστατευτισμό (*protectionism*) από τις ΗΠΑ και τη μη ύπαρξη συντονισμένης δράσης στην EABI.

να παρέχει διοικητική υποδομή για επιλεγμένα, μόνο, κράτη ώστε να συνεργάζονται, είναι μονόδρομος. Παράδειγμα της πρακτικής αυτής του NATO αποτελεί και η συμφωνία (MoU) μεταξύ Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Ολλανδίας, Νορβηγίας, Τουρκίας, ΗΒ και ΗΠΑ να εμπλακούν σε μια έκθεση σκοπιμότητας (*feasibility study*) για την ανάπτυξη ενός συστήματος αεράμυνας (VSHORADS και SHORADS) μεταξύ 1995-1997. Τα βιομηχανικά *consortia* που ανταποκρίθηκαν στα αιτήματα προτάσεων (*requests for proposals*), ήταν τα μεγαλύτερα της Αμερικής και της Ευρώπης. Μάλιστα υπήρξε πρόταση ο τύπος αυτός συνεργασίας να αποτελέσει τη βάση για τα μελλοντικά προγράμματα του NATO. Η λογική αυτού του προγράμματος- πρωτοβουλίας της βιομηχανίας (*industry-oriented*) ήταν να συμπεριλάβει και άλλα LDDI κράτη. Να σημειωθεί ότι η Τουρκία συμμετείχε στο στάδιο της μελέτης με μειωμένη συνεισφορά ενώ η Δανία συμμετείχε ως απλός παρατηρητής. Αυτό ισχύει, βέβαια, για τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά και τεχνολογικά κράτη ή, για αυτά που καταφέρνουν να συμμετέχουν, χωρίς να είναι. Για τα λιγότερο ανεπτυγμένα (LDDI nations), η προοπτική της αναμόρφωσης είναι στρατηγική επιβίωσης και πολιτική επιλογή κύρους.

Όσον αφορά στο θέμα της συνεργασίας στους εξοπλισμούς για τα εκτός NATO κράτη (PfP) και τα νέα (Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία), η Βιομηχανική Συμβουλευτική Ομάδα του NATO (Industrial Advisory Group/NIAG)³³⁸ αναπτύσσει ένα διάλογο με τους *Partners* όσον αφορά αμυντικά - βιομηχανικά θέματα. Στον διάλογο αυτό συμμετέχουν κράτη και από τις δυο κατηγορίες. Η κατάσταση με τα τρία νέα κράτη είναι διαφορετική. Η ανάπτυξη Στόχων Δυνάμεων (*Target Force Goals*) είχε σαν σκοπό την εξέταση των δυνατοτήτων και των προοπτικών στρατιωτικής ενοποίησης, προσαρμογής και δυνατοτήτων για τις ΕΔ των νέων κρατών μελών του NATO. Ο εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού των νέων μελών είναι ένας μακροπρόθεσμος στόχος. Στα πλαίσια αυτά, η Συμμαχία, επίσημα, δεν υποχρεώνει τα νέα κράτη -ή όποιο άλλο μελλοντικό νέο μέλος- στην αγορά δυτικού (Νατοϊκού) εξοπλισμού. Όμως, υποδεικνύει -άμεσα, μάλλον- την αγορά

³³⁸ Βλ., *Trans- Atlantic Defence Industrial Cooperation*, NATO Industrial Advisory Group Report to the Conference of National Armaments Directors, Fall 2001.

αυτή, αφού αναμένει από τα κράτη αυτά να είναι σε θέση να διαθέτουν τυποποιημένο και διαλειτουργικό εξοπλισμό, με τον υπόλοιπο εξοπλισμό του NATO, ώστε να αναλαμβάνουν (και αυτά) τους νέους ρόλους / αποστολές της Συμμαχίας³³⁹.

4. η. Ανταγωνισμός εναντίον Ενοποίησης: οι Πολιτικές των ΗΠΑ και της Ευρώπης

Η βιομηχανική ενοποίηση (*industrial consolidation*), τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνικό επίπεδο, βοήθησε τις ευρωπαϊκές εταιρείες να αναπτυχθούν, να λειτουργήσουν σε άλλες κλίμακες και να μειώσουν την υπέρμετρη παραγωγή (*excess production*). Όμως για τις κυβερνήσεις αυτή η τάση δημιούργησε ένα δίλημμα μάλλον αφού η ενοποίηση έχει μειώσει ουσιαστικά τον ανταγωνισμό, ιδιαίτερα σε συστήματα περίπλοκα και υψηλής τεχνολογίας και σε εθνικό αλλά και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο³⁴⁰. Ένα από τα πιο σημαντικά παραδείγματα της αδυναμίας να διατηρηθεί ο ανταγωνισμός σε εθνικό επίπεδο αφορά στην αγορά της Ferranti Defence Systems, από την GEC³⁴¹. Η μείωση της υπέρμετρης παραγωγής έχει επίσης το κόστος της, αφού αυξάνει την εξάρτηση από λιγότερο αξιόπιστες ξένες πηγές προμήθειας³⁴². Καθώς οι αμυντικοί

³³⁹ Ειδικότερα, στην αγορά αεροσκαφών από τα τρία νέα μέλη, οι ΗΠΑ γνωρίζοντας τις υπέρογκες προσφορές σε αντισταθμιστικά οφέλη (*offset deals*) εκ μέρους της Gripen, σε όλη την Κεντρική Ευρώπη, πιέζει τις χώρες αυτές να συντονίσουν και κατευθύνουν τις αγορές των αεροσκαφών τους προς Αμερικανούς κατασκευαστές. Επιπλέον, στην περιοχή έχουν αρχίσει να εξαπλώνονται προμηθευτές, όπως η Ρωσία και το Ισραήλ, χρησιμοποιώντας ιδιαίτερα επιθετικές πρακτικές *marketing*, αλλά και πρακτικές πολιτικής πίεσης και προσέγγισης.

³⁴⁰ Η βιομηχανική ενοποίηση, πάντως, είναι δυνατόν να δημιουργήσει οιονεί μονοπώλια (*quasi-monopolies*), προκαλώντας σημαντικά προβλήματα, τόσο στην ίδια την αμυντική βιομηχανία, στο κράτος (*αμυντικές δαπάνες*), όσο και στις ίδιες τις ΕΔ. Βλ., Bruce Clark, "More harm than good? The dangers of defence industry consolidation," in *Europe's defence industry: a transatlantic future?*, eds. Gordon Adams, Alex Ashbourne, Luc Boureau, Bruce Clark, Chris Crane, Charles Grant, Keith Hayward, Theresa Hitchens, Robbin Laird, Denis Verret, and Stephan von Henneberg, 16-22; Chris Crane, "Dealing with reality: the difficulties of European consolidation," *Ibid*, 22-27.

³⁴¹ Παρά το ότι και το Βρετανικό Υπουργείο Άμυνας και το Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας (*DTI*) αποτελούν τους πιο ένθερμους υποστηρικτές του ανταγωνισμού στις αμυντικές προμήθειες, υποχρεώθηκαν να αποδεχθούν την πραγματικότητα πως η Μ. Βρετανία δεν ήταν σε θέση να υποστηρίξει πάνω από μια εταιρεία στον τομέα των *Radar*.

³⁴² Κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Κόλπου, η Βρετανική Royal Ordnance - ανήμπορη να επεκτείνει την παραγωγή σε βλήματα πυροβολικού των 155 mm, στράφηκε για την προμήθειά τους σε κατασκευαστή του Βελγίου (ο οποίος τα παρήγαγε, αντ' αυτής,

προϋπολογισμοί των κ-μ του NATO μειώνονται, η συζήτηση για προτεραιότητα μεταξύ της διατήρησης μιας ισχυρής ABTB και της οικονομικής αποτελεσματικότητας, γίνεται περισσότερο σημαντική: η μια άποψη πιστεύει πως ο αυξημένος ανταγωνισμός θα στηρίξει -μέσω της αποτελεσματικότητας, τους σφικτούς αμυντικούς προϋπολογισμούς, ενώ η άλλη δέχεται πως οι μικρότεροι προϋπολογισμοί απαιτούν πολλή προσπάθεια ώστε να προστατευτεί η συρρικνούμενη βάση.

Το επιχείρημα, πάντως, της υποστήριξης της βάσης εις βάρος της αποτελεσματικότητάς της είναι μάλλον αδύναμο στα πλαίσια του NATO: είναι δύσκολο να φανταστούμε πως τα συμφέροντα του NATO θα απόκλιναν τόσο σημαντικά που θα εμπόδιζε την πρόσβαση, η Ευρώπη στην Αμερική (και, αντίστροφα), όσον αφορά την απαιτούμενη τεχνολογία και τους αναγκαίους εξοπλισμούς! Δυο παράγοντες μας βοηθούν να υποστηρίξουμε μάλλον το αντίθετο:

- η αλληλεξάρτηση στον αμυντικό- τεχνολογικό τομέα (άρα και στην αμυντική - τεχνολογική βάση) μεταξύ Αμερικής και Ευρώπης και,
- τα κοινά συμφέροντα, η τάση δηλαδή τα κράτη να ζητούν από άλλα κράτη την από κοινού υποστήριξη με στρατιωτικά μέσα, γεωπολιτικών/ γεωοικονομικών, κυρίως, συμφερόντων τους. Αυτό έχει οδηγήσει και στην ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων που αναλαμβάνουν επιχειρήσεις με την μορφή συνασπισμού.

Σε μια εποχή μικρών προϋπολογισμών, η πολιτική των κρατών τείνει να υποστηρίξει στρατηγικές για την βιομηχανική βάση, όμως, μακροπρόθεσμα η οικονομική αναποτελεσματικότητα που θα προκύψει θα επιφέρει ζημιά τόσο στην απασχόληση όσο και στην ικανότητα παραγωγής του κράτους. Η διαδικασία της ενοποίησης είναι πιθανόν να ακυρώσει τις οποίες προσπάθειες διατήρησης ανταγωνισμού στην Ευρώπη, ειδικά σε κύρια συστήματα και βασικά τμήματα, για δυο κύριους λόγους:

- οι ευρωπαϊκές εταιρείες προσπαθώντας να προστατευθούν από τους κινδύνους του ανταγωνισμού - μέσω διεθνικής οριζόντιας ενοποίησης,

πλέον) χωρίς όμως αποτέλεσμα [κυρίως για λόγους πολιτικής στον Πόλεμο του Κόλπου].

- περιορίζουν τον αριθμό των ανταγωνιστών στην Ευρώπη³⁴³, ενώ,
- είναι αμφίβολο αν τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη θα επέτρεπαν στον ανταγωνισμό να στερήσει την εθνική αμυντική - βιομηχανική βάση, από βασικά της συστατικά.

Αυτά όλα ισχύουν για τους υψηλής τεχνολογίας εξοπλισμούς. Για προϊόντα διπλής χρήσης (*dual use*) ή χαμηλής τεχνολογίας, η τακτική των πολλαπλών προμηθευτών είναι η πλέον κοινή και οι κυβερνήσεις δεν ασχολούνται ιδιαίτερα με την επίπτωση που η προτίμηση σε ένα ξένο κατασκευαστή θα έχει στην εθνική ΑΒΤΒ. Έτσι, παρά τις προσπάθειες των ευρωπαϊκών κρατών να περιορίσουν την εφαρμογή της *juste retour* είναι πιθανό πως ένα σύστημα *de facto* καταμερισμού του έργου σε εθνικό επίπεδο (*national work-shares*) θα επικρατήσει στο άμεσο μέλλον. Τα περισσότερα προγράμματα θα είναι συνεργατικά (*collaborative*), αλλά η κάθε μια εταιρεία - κυρίαρχος θα έχει δεδομένη τη συμμετοχή της στο πρόγραμμα. Αυτό βέβαια είναι πιο επιθυμητό από την αυταρχικότητα του παρελθόντος, σημαίνει, όμως πως το πιθανό όφελος σε οικονομική αποτελεσματικότητα είναι περιορισμένο. Η νέα προσέγγιση προσφέρει αρκετά πλεονεκτήματα, σε σύγκριση με την παραδοσιακή μέθοδο ενός *consortium*, σε *ad hoc* βάση - διευθυνόμενο από την κυβέρνηση. Παράγοντες οι οποίοι προκαλούσαν αναποτελεσματικότητα σε τέτοιου τύπου προγράμματα περιλαμβάνουν: επιπλέον κόστος -προερχόμενο από τη γραφειοκρατία, γραμμές παραγωγής με μορφή διπλοτυπίας και χρηματοδοτικά προβλήματα.

Το γεγονός ότι η σημερινή ενοποίηση προέρχεται από τις ίδιες τις εταιρείες, μας υπόσχεται ευελιξία η οποία θα χρησιμοποιεί πλήρως τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και την εξειδίκευση. Αυτό όμως μπορεί να αντιστραφεί αν χώρες δεύτερης κατηγορίας (*second tier countries*) όπως η Ιταλία ή η Ισπανία, επιμένουν να συμμετέχουν με εταιρείες τους στην όλη διαδικασία ανάπτυξης και παραγωγής τελικών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας, παρά το ότι οι εταιρείες δεν διαθέτουν συγκριτικό ή τεχνολογικό πλεονέκτημα, σε σύγκριση

³⁴³ Στην ακραία της εκδοχή, η διαδικασία αυτή δημιουργεί σε πολλούς τομείς έναν προμηθευτή, που λειτουργεί σε καθεστώς μονοπωλίου στην Ευρώπη - με την μορφή *consortium*, στο οποίο συμμετέχουν πολλαπλοί εθνικοί κατασκευαστές.

με χώρες όπως Γερμανία, Μ. Βρετανία, Γαλλία³⁴⁴. Επιπλέον, οι στενές σχέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών εταιρειών θα οδηγήσουν σε μεγαλύτερη εξέλιξη και ανάπτυξη προϊόντων στα πλαίσια της βιομηχανίας καθώς και μειωμένο κόστος R&D. Τέλος, η συνεργασία στον τομέα R&D θα επιτρέψει στις εταιρείες αυτές να επιτύχουν ένα μεγαλύτερο βαθμό τεχνολογικής ανταγωνιστικότητας σε σύγκριση με τις αμερικανικές. Υπάρχουν δύο πιθανοί τρόποι για να ξεφύγει η EABI από το δίλημμα αυτό:

- να επιτρέψει άμεσο ανταγωνισμό από αμερικανικές εταιρείες - τις μόνες που μπορούν να ανταγωνιστούν με οικονομικούς και τεχνολογικούς όρους, με τους αναδυόμενους διεθνικούς ευρωπαϊούς γίγαντες και ομίλους³⁴⁵ και,
- να αυξηθεί ο αριθμός των συμπληρωματικών συμμαχιών -ευρωπαϊκού ή διατλαντικού χαρακτήρα παρά η οριζόντια ενοποίηση³⁴⁶.

Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα τέτοιων *consortia*, με στοιχεία ανταγωνισμού μεταξύ τους (*Competing Trans-European and transatlantic defence consortia*): η Siemens, Thomson - CSF, Thorn-EMI, GE, κατά άλλων δυο *consortia* για το πρόγραμμα COBRA; η GEC / Matra κατά BAe / Hughes, για το πυραυλικό σύστημα air - to - air (U.K.); η GD (M1A2), Krauss-Maffei (Leopard 2), GIAT (Leclerc), με την συμμετοχή Βρετανών κατασκευαστών, και στις τρεις περιπτώσεις, για τον διαγωνισμό *tank* (H.B.; η Aerospatiale, MBB και μικρές υποκατασκευαστικές εταιρείες του H.B, κατά, GIAT, Nobel and Honeywell, η Hunting κατά Matra -

³⁴⁴ Βλ., *Towards a European Pillar?: Enhanced European Security Cooperation and Implications for US Policy*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), November 1988, 16; W. Walker and P. Gummert, "Britain and the European Armaments Market," *International Affairs* 65/ 3 (Summer 1989): 419; Pauline Greasy, and S. May, eds., *The European Armaments Market and Procurement Cooperation* (London: MacMillan, 1988), 132-141.

³⁴⁵ Κάτι τέτοιο βέβαια δείχνει απίθανο: αν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δείχνουν απροθυμία να υποτάξουν την εθνική τους ανεξαρτησία - προς όφελος μιας παν-ευρωπαϊκής ABTB, τότε είναι απίθανο να δώσουν σημαντικά συμβόλαια σε Αμερικανικές εταιρείες, χωρίς την συμμετοχή ευρωπαϊκών εταιρειών. Αυτό θα είχε τον κίνδυνο να ζημιώσουν επιχειρηματικά τις εταιρείες και επιπλέον να αυξήσουν την εξάρτησή τους από τις ΗΠΑ. Βέβαια, η εξάρτηση των ευρωπαϊκών κρατών - άρα, και της βιομηχανίας, σε ορισμένες τεχνολογίες από τις ΗΠΑ και μέσω αυτών από την Ιαπωνία και χώρες του ειρηνικού (*defence dependence*), είναι ένα ζήτημα που απαιτεί ειδικότερη ανάλυση. Χώρες όπως η Μ. Βρετανία έχουν ήδη, ασχοληθεί συστηματικά με το θέμα αυτό.

³⁴⁶ Η δημιουργία συμπληρωματικών συμμαχιών θα επέτρεπε τον ανταγωνισμό μεταξύ consortium, ενώ θα διατηρούσε μια ικανοποιητικού βαθμού εθνική συμμετοχή, η οποία

Manurhin Defence, η Serat, BAe και Rheinmental κατά TRT [τμήμα της Thomson], Diehl, Plessey για ένα κοινό πρόγραμμα ναρκών (*joint requirement*).

Η επιτυχία αυτής της προσέγγισης (*competing consortia*) εξαρτάται από το αν οι ευρωπαίοι επιθυμούν να ανοίξουν τμήμα της αγοράς τους στις αμερικανικές εταιρείες, με την παράλληλη αποδοχή ενός αντίστοιχου ανοίγματος στην αμερικανική αγορά (για αυτούς). Αυτή όμως η προσπάθεια αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα: Υπάρχουν πολλοί στην Ευρώπη που πιστεύουν πως η Ευρώπη πρέπει να προστατεύσει τα οικονομικά και πολιτικά της συμφέροντα, περιορίζοντας την πρόσβαση των μεγάλων κατασκευαστών των ΗΠΑ στον χώρο της. Η άποψη αυτή γίνεται πιο έντονη από την πεποίθηση πως οι ΗΠΑ εφαρμόζουν, ήδη, σε σημαντικό βαθμό έναν προστατευτισμό. Οι ευρωπαίοι κατασκευαστές ζητούν μια προτίμηση των ευρωπαϊκών οπλικών συστημάτων η οποία να συνοδεύεται από κανόνες αμοιβαιότητας μετά από διαπραγμάτευση, μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης. Όσο οι ΗΠΑ συνεχίζουν να δείχνουν προτίμηση για τα αμερικανικά προϊόντα, τόσο η Ευρώπη πρέπει να κάνει το ίδιο. Οι ευρωπαίοι επίσης πιστεύουν πως οι ΗΠΑ δεν θα άνοιγαν την αγορά τους στους ευρωπαίους εκτός αν η Ευρώπη αποκαθιστούσε την ανισορροπία στο εμπόριο διπλής κατεύθυνσης (*two-way street trade*), δημιουργώντας μια ευρωπαϊκή αγορά με τάσεις προτίμησης για τα ευρωπαϊκά προϊόντα. Επί του παρόντος το εμπόριο χαρακτηρίζεται από μια σχέση 7:1".

Οι ευρωπαίοι πιστεύουν πως τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των αμερικανικών εταιρειών -μεγάλη εμπειρία λειτουργίας σε μια προστατευμένη αγορά, πλεονεκτήματα οικονομικών κλίμακας και ισχυρή κυβερνητική υποστήριξη σε R&D-, θα μονοπωλούσαν την ευρωπαϊκή ζήτηση στην περίπτωση που άνοιγε ξαφνικά ο ανταγωνισμός σε διατλαντικό επίπεδο. Αυτή η άποψη επικρατεί περισσότερο στις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες. Πολλές από τις μικρότερες χώρες ήδη εξαρτώνται σε ιδιαίτερα υψηλό βαθμό από αμερικανικό εξοπλισμό. Οι χώρες αυτές ακολουθούν την πρακτική της συμπαραγωγής (*co-production*) με κύριο σκοπό την ανάπτυξη μιας εθνικής DTIB. Από την άλλη πλευρά πολλοί αμερικανοί φοβούνται πως η ενοποίηση στον Ευρωπαϊκό

αμυντικό-βιομηχανικό τομέα σε συνδυασμό με τους μειωμένους αμυντικούς προϋπολογισμούς, θα οδηγήσουν σε μια *de facto* ισχυρή τάση προτίμησης σε ευρωπαϊκά προϊόντα. Φοβούνται πως η ευρωπαϊκή αγορά θα γίνει περισσότερο περιοριστική για τις αμερικανικές εταιρείες. Για να υπερκεράσουν αυτό το εμπόδιο οι αμερικανικές εταιρείες θα χρησιμοποιούν την πιο συνηθισμένη στρατηγική, αυτή της ομαδοποίησης (*teaming*). Σε συνθήκες εθνικού ανταγωνισμού καμιά εταιρεία δεν αναμένει να νικήσει την εταιρεία κυρίαρχο. Η λύση είναι να έχουν (οι αμερικανικές εταιρείες) ευρωπαίους συνεταίρους καθώς και να δημιουργούν κοινοπραξίες (*joint ventures*).

Εδώ όμως οι αμερικανοί εκφράζουν κάποιες διαφωνίες σχετικά με το αν πρέπει να επικεντρωθούν σε ενώσεις τύπου *project-by-project* ή ευρύτερες στρατηγικές συμμαχίες. Η πλειοψηφία πιστεύει ότι οι συμμαχίες είναι προτιμητέες, αφού η δημιουργία διατλαντικών δεσμών απαιτεί ιδιαίτερα μεγάλη προσπάθεια και επενδύσεις, αλλά για ένα μόνο πρόγραμμα. Ο ανταγωνισμός στις εξαγωγές έχει, τα τελευταία χρόνια, εντατικοποιηθεί, εξ' αιτίας χρηματοοικονομικών περιορισμών στις αναπτυσσόμενες χώρες; αυξανόμενης επιμονής σε αντισταθμιστικά οφέλη –συμπαράγωγη; αύξησης των ανταγωνιστών, όχι μόνο, εντός NATO, αλλά και εκτός (Ισραήλ, Βραζιλία, Ν. Κορέα, Κίνα³⁴⁷).

4. Θ. Τα Σχέδια Βιομηχανικής Προσαρμογής

Ενοποίηση μέσω εταιρειών -κυρίαρχων σε εθνικό επίπεδο / διεθνικές ενώσεις

Με στόχο να προσαρμοστεί στο μεταβαλλόμενο στρατηγικό και

³⁴⁷ Μετά τον πόλεμο του Κόλπου, οι Ευρωπαίοι φοβήθηκαν πως οι ΗΠΑ θα εκμεταλλευόντουσαν τον ρόλο τους στον πόλεμο- και την αντίστοιχη υπεροχή των οπλικών τους συστημάτων για να αυξήσουν τις εξαγωγές τους. Οι ίδιοι φόβοι αναμένεται να επαναληφθούν και μετά τις επιθέσεις στο Κόσοβο. Οι ΗΠΑ πάντως, ενεργώντας και σχεδιάζοντας στρατηγικά, δεν εξαρτούν την εξαγωγική τους πολιτική από κάποια συμβάντα. Οι πολεμικές βέβαια επιχειρήσεις και η χρήση τεχνολογικά εξελιγμένων οπλικών συστημάτων, προσφέρουν μια επιπλέον ευκαιρία για ώθηση στις εξαγωγές αμερικανικών οπλικών συστημάτων. Μετά το 1991, οι ΗΠΑ πούλησαν εξοπλισμό αξίας \$18 δις., στη Μ. Ανατολή και τα κράτη του Κόλπου. Προβληματισμό, όμως είχαν προκαλέσει στους Ευρωπαίους κατασκευαστές τόσο η απόφαση της κυβέρνησης των ΗΠΑ για κάλυψη δανεισμού περίπου \$1 δις., από την *Export-Import Bank*, για πωλήσεις συστημάτων, όσο και η υποστήριξη από την *Ex-Im. Bank* της πώλησης των *Blackhawk / Sikorsky* στην Τουρκία [η *Aerospatiale* είχε προσφέρει το *Super Puma*, χωρίς

οικονομικό περιβάλλον, η EABI άρχισε να επιχειρεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό βήμα στον τομέα της βιομηχανικής ενοποίησης (*industrial consolidation*). Το τμήμα αυτό της έρευνας εξετάζει τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται με σκοπό την αύξηση του όγκου των δραστηριοτήτων των εταιρειών καθώς και των στρατηγικών για ενοποίηση, που χρησιμοποιούν.

Εταιρείες - Κυρίαρχοι σε εθνικό επίπεδο

Δυο κυρίαρχες αλλά συμπληρωματικές θεματικές χαρακτηρίζουν την στρατηγική της EABI, στη δεκαετία του '90: η δημιουργία μεγάλων εταιρειών-κυρίαρχων σε εθνικό επίπεδο (*national champions*) και η επέκταση των διεθνικών ενώσεων³⁴⁸. Κατά τη δεκαετία του '80, η ευρωπαϊκή αμυντική αγορά χαρακτηριζόταν από ένα μεγάλο αριθμό σχετικά μικρών εταιρειών στους περισσότερους τομείς παραγωγής. Η κάθε μια από τις μεγάλες χώρες - παραγωγούς αμυντικού υλικού, διέθετε τουλάχιστον μια εταιρεία που συμμετείχε σε κάθε τομέα - σε μερικές, δε, περιπτώσεις, υπήρχαν περισσότερες από δύο εταιρείες. Η δομή αυτή δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα στις απαιτήσεις της αναδυόμενης αμυντικής αγοράς: μικροί εθνικοί αμυντικοί προϋπολογισμοί, συρρικνούμενες εξαγωγές, μειωμένες παραγγελίες αμυντικού υλικού. Οι ευρωπαϊκές εταιρείες, στο σύνολο τους, ήταν πολύ μικρές, σε μέγεθος, για να ανταγωνιστούν σε τεχνολογία και τιμή τους ανταγωνιστές τους από τις ΗΠΑ. Συνήθως, η παραγωγή των ευρωπαϊκών εταιρειών βρίσκεται στο μισό των αντίστοιχων αμερικανικών.

Ορισμένα κράτη ήλπιζαν να διατηρήσουν κάποιο επίπεδο ανταγωνισμού - μέσω της πρακτικής πολλαπλών προμηθευτών. Όμως, οι χαμηλές γραμμές παραγωγής και το υψηλό κόστος δημιούργησαν αρνητικά αποτελέσματα. Στην κατάσταση αυτή παρενέβησαν τα κράτη, αγοράζοντας υλικό σε υψηλές τιμές (κρατικές επιχορηγήσεις). Ο πιο βασικός λόγος για το ότι το κόστος ανά μονάδα είναι υψηλό, είναι το γεγονός πως τα κράτη αγοράζουν σε ιδιαίτερα

κυβερνητική οικονομική υποστήριξη].

³⁴⁸ Για το θέμα των εταιρειών-κυρίαρχων σε εθνικό επίπεδο (*national champions*), βλ., Denis Verret, "The need for a European champion—two French views/ Monopoly versus competitiveness: Europe's false dilemma," in *Europe's defence industry: a transatlantic future?*, eds. Gordon Adams et al, 35-38.

αντι-οικονομικές ποσότητες (χαμηλές) από τις ίδιες τις εταιρείες τους, με σκοπό να τις προστατεύσουν. Επιπλέον, καθώς το κόστος αντικατάστασης του υλικού αυξάνει μεταξύ μιας γενεάς και της επόμενης, η περίοδος μεταξύ των δυο γενεών επιμηκύνεται. Καθώς οι παραγγελίες είναι συχνά πολύ μικρές - ώστε να τις μοιραστούν διάφοροι κατασκευαστές, η εταιρεία, στην οποία δεν ανετέθη ένα συμβόλαιο θα υποχρεωθεί να περιμένει τουλάχιστον μια δεκαετία πριν να παρουσιαστεί παρόμοια ευκαιρία.

Ο ανταγωνισμός για νέα συμβόλαια έχει γίνει μια κατάσταση παράγεις - ή - σβήνεις για πολλούς κατασκευαστές, ιδιαίτερα για εκείνους που ειδικεύονται σε σχετικά περιορισμένες γραμμές παραγωγής. Επιπλέον, αυστηροί περιορισμοί εισόδου στην αγορά εμποδίζουν τις νέες εταιρείες να ανταγωνιστούν με τις ήδη καθιερωμένες. Την ίδια στιγμή, σαν πρακτική εθνικής πολιτικής, τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη επιθυμούν να διατηρούν ένα βαθμό εθνικής ικανότητας, στους περισσότερους βασικούς τομείς. Μερικά κράτη επιθυμούν να συνεχίσουν να αποδέχονται το κόστος που προέρχεται από την διατήρηση πολλαπλών προμηθευτών, σε εθνικό επίπεδο. Στην περίπτωση όμως, αυτή, είναι υποχρεωμένα να αποδεχθούν ένα σχετικό βαθμό αναποτελεσματικότητας στην αγορά, με σκοπό να ενισχύσουν την αμυντική - βιομηχανική και τεχνολογική τους βάση (ABTB), να εξασφαλίσουν ασφάλεια στην προσφορά, να μειώσουν τις πιέσεις στο ισοζύγιο πληρωμών, να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας στην βιομηχανία και να ενισχύσουν το κύρος του κράτους. Ο συνδυασμός των δυνάμεων της αγοράς και συγκεκριμένων κυβερνητικών πολιτικών, συνέβαλε στη δημιουργία των εταιρειών -κυρίαρχων σε εθνικό επίπεδο. Προμηθευτές, που λειτουργούσαν σε μονοπωλιακό ή σχεδόν μονοπωλιακό καθεστώς, δημιουργούσαν αυτές τις εταιρείες, μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών (*mergers and acquisitions*), στα πλαίσια της εθνικής αγοράς.

Μια εταιρεία που μετατρέπεται σε τέτοια, θεωρείται ότι έχει εξασφαλίσει την συμμετοχή της σε οποιοδήποτε εθνικό ή πρόγραμμα διεθνούς συνεργασίας στα πλαίσια του τομέα δραστηριότητάς της. Δυο τύποι εταιρειών - εθνικών κυρίαρχων έχουν παρουσιαστεί στον ευρωπαϊκό χώρο:

- εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε ένα μόνο τομέα (*sectoral*)³⁴⁹ και,
- εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε περισσότερους του ενός τομείς (*diversified*)³⁵⁰.

Σε μερικές περιπτώσεις, συνεχίζει να υφίσταται ένας σχετικός ανταγωνισμός στα πλαίσια του κράτους, μια κατάσταση όμως, σχετικά σπάνια. Στο HB, για παράδειγμα, οι εταιρείες Yarrow και Swan σχεδίασαν και ανέπτυξαν από κοινού την φρεγάτα Type 23. Σε πολλές από αυτές τις περιπτώσεις, οι εταιρείες αναπτύσσουν συνεργασία, σε εθνικά πλαίσια, με απώτερο σκοπό την πλήρη ενοποίηση των σε μια μονάδα (*single entity*) (παράδειγμα, η συνεργασία μεταξύ των γαλλικών GIAT, RVI και Creusot - Loiret, στον τομέα των οχημάτων). Η δημιουργία των εταιρειών - εθνικών κυρίαρχων λειτούργησε σαν μια μερική απάντηση / λύση στα προβλήματα δυσλειτουργίας των κανόνων ανταγωνισμού που αντιμετώπιζαν οι ευρωπαϊκές εταιρείες. Παρ' όλα αυτά, η βελτίωση της αποτελεσματικότητας είναι εξ' ορισμού περιορισμένη εξ' αιτίας του μεγέθους των εθνικών αγορών, το οποίο στις περιπτώσεις ακριβών οπλικών συστημάτων, αποδεικνύεται πολύ μικρό για να επιτύχει την απαιτούμενη αποτελεσματικότητα.

Διεθνικές Ενώσεις

Σε μια προσπάθεια να επεκτείνουν το μέγεθος των αγορών τους, αλλά και να επιτύχουν την μέγιστη δυνατή προβλεψιμότητα ζήτησης, πολλές ευρωπαϊκές εταιρείες άρχισαν να δημιουργούν διεθνικές επιχειρηματικές ενώσεις (*transnational corporate links/ ties*). Με τη μέθοδο αυτή, η αγορά επεκτείνεται, αφού οι εταιρείες που μετέχουν στο διεθνικό σχήμα είναι έτσι τοποθετημένες ώστε να ανταγωνίζονται για τα εξοπλιστικά προγράμματα διαφόρων χωρών, αντί να περιορίζονται στη διεκδίκηση εξοπλιστικών προγραμμάτων μιας μόνο χώρας. Αυτό προσφέρει ένα διπλό πλεονέκτημα: η

³⁴⁹ Υπάρχουν πολλά παραδείγματα στην κατηγορία αυτή: GEC, Μ. Βρετανία; Thompson-CSF, Γαλλία (τομέας: ηλεκτρονικά); Vickers, Μ. Βρετανία; GIAT, Γαλλία; Krauss - Maffei, Γερμανία (τομέας: τανκς).

³⁵⁰ Βλ., BAe, Μ. Βρετανία (στρατιωτικά αεροσκάφη, πυραυλικά συστήματα, συστήματα εδάφους); Aerospatiale, Γαλλία (ελικόπτερα, πυραυλικά συστήματα); DASA, Γερμανία (Αεροσκάφη, ηλεκτρονικά, μηχανές).

πιθανότητα μεγαλύτερων γραμμών παραγωγής, σε περίπτωση που το (παραγόμενο) σύστημα αποκτηθεί από πολλές χώρες και μια εξασφάλιση από την πιθανότητα πλήρους αποκλεισμού από την αγορά, αφού η αύξηση των πιθανών πελατών προσφέρει στην εταιρεία μεγαλύτερες ευκαιρίες για να πουλήσει ένα δεδομένο σύστημα.

Οι διεθνικές ενώσεις προσφέρουν, επίσης, μια ευκαιρία να κατανείμουν το κόστος *R&D*, μειώνοντας έτσι την διπλοτυπία και το κόστος και ενισχύοντας την ικανότητα της εταιρείας να αποκτήσει πρόσβαση σε ακριβές τεχνολογίες αιχμής (*leading - edge technologies*). Θεωρητικά ο απόλυτα ανοικτός ανταγωνισμός αποτελεί την εναλλακτική προσέγγιση στις διεθνικές ενώσεις. Την προσέγγιση αυτή είχε χρησιμοποιήσει και το *IEPG*, με σκοπό να δημιουργήσει μια ενιαία αγορά αμυντικού υλικού στην Ευρώπη. Όμως, οι περισσότερες εταιρείες πιστεύουν πως η πολιτική πρακτική στην Ευρώπη είναι τέτοια, ώστε κανένα κράτος δεν θα ανέθετε ένα συμβόλαιο για ένα μεγάλο έργο, σε μια εταιρεία -κυρίαρχο άλλου κράτους. Έτσι, οι διεθνικές ενώσεις προσφέρουν ένα τρόπο προσέγγισης ξένων αγορών ενώ, παράλληλα αναγνωρίζουν και τους περιορισμούς που στην πράξη θέτει η πολιτική του να αγοράζονται εθνικά προϊόντα (*buy national*). Η πρακτική της συνεργασίας, στον ευρωπαϊκό χώρο είχε ξεκινήσει ήδη από την δεκαετία του 1950. Η σύγχρονη όμως πρακτική είναι το αποτέλεσμα συμφωνιών μεταξύ κρατών στην ανάπτυξη και παραγωγή κοινών εξοπλισμών. Στην περίπτωση αυτή, η βιομηχανία εκκαλείτο να φέρει σε πέρας ένα *ad hoc* πρόγραμμα.

Η τάση σήμερα αφορά στις πρωτοβουλίες που παίρνει η βιομηχανία από μόνη της, στην δημιουργία διεθνικών ενώσεων. Το βασικό χαρακτηριστικό στην προσπάθεια αυτή είναι η δημιουργία ουσιαστικών και βιώσιμων ενώσεων και όχι απλή συνεργασία σε *ad hoc* προγράμματα. Λειτουργώντας συμπληρωματικά, οι εταιρείες -κυρίαρχοι και οι διεθνικές ενώσεις, αναμόρφωσαν την *EABI*: (αποτέλεσαν) παράλληλη αντίδραση στους οικονομικούς περιορισμούς που ετίθεντο από τη φύση της ίδιας της αμυντικής αγοράς. Οι επιπτώσεις των δύο αυτών τάσεων συνετέλεσαν στην δραματική αύξηση τόσο στο μέγεθος και κλίμακα δραστηριοτήτων των μεγαλύτερων ευρωπαϊών κατασκευαστών, όσο

και στον αριθμό των ανταγωνιστών. Δεν θα ήταν δύσκολο να προβλέψουμε μια κατάσταση όπου η EABI θα αναγκαστεί να προχωρήσει γρήγορα στη δημιουργία συμπληρωματικών συμμαχιών, συγχωνεύσεων και εξαγορών, με σκοπό να επωφεληθεί από τα πλεονεκτήματα των οικονομιών κλίμακας (*economies of scale*), αλλά και να αντέξει το οικονομικό κόστος των προγραμμάτων R&D. Επιλέγοντας αυτό, δεν θα έχει πλέον την ανάγκη να απαιτεί οικονομική ενίσχυση από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις.

Η έννοια του κρίσιμου επιπέδου (*critical mass / taille critique*) έχει γίνει ιδιαίτερα σημαντική στον τομέα της αεροναυτικής και των ηλεκτρονικών. Οι εταιρείες έχουν σαν στόχο την επέκταση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων τους μέχρι ένα κρίσιμο επίπεδο, στο μέγεθος και όγκο παραγωγής. Η αύξηση στο μέγεθος προσφέρει πολλά, εν δυνάμει, πλεονεκτήματα, όπως: ικανότητα ανεύρεσης απαιτούμενων κεφαλαίων ή αυτοχρηματοδότησης, υποστήριξη ερευνητικών κέντρων που εμπλέκονται σε ακριβά προγράμματα R&D; απορρόφηση του υπερβάλλοντος κόστους καθώς και των προγραμμάτων που ακυρώθηκαν ή δεν απέδωσαν σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό. Όταν η αύξηση στο μέγεθος επιτυγχάνεται μέσω οριζόντιας ενοποίησης, αυτό προσφέρει υψηλές γραμμές παραγωγής και ένα εξασφαλισμένο κύκλο παραγγελιών. Στις αρχές τη δεκαετίας του '90, τέσσερις ευρωπαϊκές εταιρείες κατατάσσονταν μέσα στις δώδεκα πρώτες παγκοσμίως (BAe, Thomson, DASA, GEC). Συμπερασματικά, το κρίσιμο επίπεδο, το ιδανικό μέγεθος δηλαδή μιας εταιρείας είναι, πρακτικά, αυτό το οποίο της επιτρέπει να επιτυγχάνει μια ικανότητα αυτό-χρηματοδότησης αρκετής για να αναπτύξει νέα προϊόντα και να εγγυηθεί, έτσι το μέλλον της.

Οι στρατηγικές της ενοποίησης

Οι ευρωπαϊκές εταιρείες έχουν υιοθετήσει ανάλογες στρατηγικές ώστε να επιτύχουν τον διπλό στόχο της ενοποίησης μέσω εταιρειών - κυρίαρχων και της επέκτασης των διεθνικών ενώσεων (*strategies for consolidation*). Αυτές εμπίπτουν σε τρεις κύριες κατηγορίες:

Οριζόντια ενοποίηση κοινών γραμμών παραγωγής

Η στρατηγική αυτή (*horizontal integration of common product lines*) αποτελεί την πλέον απλή και ξεκάθαρη προσέγγιση, παρέχοντας απτά οικονομικά πλεονεκτήματα για τις εταιρείες: μεγαλύτερες γραμμές παραγωγής, μικρότερο βαθμό διπλοτυπίας στην έρευνα-σχεδίαση και κατασκευή καθώς και λίγους ανταγωνιστές. Πολλές εταιρείες - κυρίαρχοι έχουν προέλθει μέσα από οριζόντια ενοποίηση. Στο HB, η GEC έγινε η εταιρεία - κυρίαρχος στην κατασκευή *Radar*, αποκτώντας την Marconi και τη Ferranti Defence Systems. Η Sextant Avionics απέκτησε την συνολική δραστηριότητα στη Γαλλία στην τεχνολογία υπερηχητικών. Η Aerospatiale και η SNPE, επίσης συνένωσαν τις δραστηριότητες τους στον τομέα των πυραυλικών συστημάτων. Η DASA συνένωσε την MBB και την Dornier (κατασκευαστές πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών). Η στρατηγική αυτή έχει, επίσης, εφαρμογή και σε διεθνικές ενώσεις: Η γαλλική Aerospatiale και η γερμανική MBB συνένωσαν τους τομείς ελικοπτέρων τους στην κατασκευή του Eurocopter, ενώ η Matra-Marconi Space ενώθηκε στον τομέα των αεροδιαστημικών δραστηριοτήτων με τη γαλλική Matra και την αγγλική GEC- Marconi. Η προσέγγιση αυτή έχει βαθιές ρίζες στην ιστορία της ευρωπαϊκής συνεργασίας, που ξεκίνησε με την MBB και Aerospatiale στο πρόγραμμα *Euromissile*, το γαλλο- γερμανικό πλαίσιο συνεργασίας για τα προγράμματα πυραύλων εδάφους - αέρος και εδάφους-εδάφους, στις αρχές της δεκαετίας του 1960.

Ενοποίηση κατά τομείς

Η στρατηγική αυτή (*sectoral consolidation*) αφορά σε μια πιο ευρεία ένωση δραστηριοτήτων, διαπερνώντας τις γραμμές παραγωγής σε μια μεμονωμένη χώρα. Προσφέρει το πλεονέκτημα της εκλογίκευσης στην ανάπτυξη προϊόντων, μέσα από μια πιο τεχνολογικής προσέγγισης οργάνωση των εταιρειών (*technology-oriented*). Η στρατηγική αυτή εφαρμόστηκε σε μεμονωμένες χώρες, όπως στη Γαλλία με την συνένωση όλων των δραστηριοτήτων στην παραγωγή όπλων του στρατού, υπό την GIAT ή την ενοποίηση της γερμανικής Rheinmentall και της Krupp-Mak, στα συστήματα ΣΞ. Επίσης, στα ηλεκτρονικά, μια συνένωση υπό την Thomson - CSF, στη Γαλλία και υπό την GEC στο HB. Η στρατηγική έχει

εφαρμοσθεί και σε διεθνικό επίπεδο: η απόκτηση, από την GIAT, των βελγικών FN Herstal και PRB, η αγορά από την Thomson της Philips (Dutch Military Electronics) και τέλος, τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου των GEC και DASA προς την Matra.

Συμπληρωματικές Ομαδοποιήσεις

Αυτή είναι η πιο ευρεία προσέγγιση (*complementary groupings*), εκτεινόμενη από σχηματισμούς σχετικών και συμπληρωματικών, σε μεγάλο βαθμό, δραστηριοτήτων, έως μεγάλες εταιρείες που ασχολούνται με βιομηχανικές δραστηριότητες, οι οποίες όμως χαρακτηρίζονται από χαλαρές σχέσεις μεταξύ τους. Πολύ σημαντική ώθηση στην στρατηγική αυτή έδωσε η αυξανόμενη σημασία της ενοποίησης συστημάτων (*systems integration*) στον σύγχρονο εξοπλισμό, η οποία αναδεικνύει την ανάγκη να ενοποιήσουμε τα υποσυστήματα και τα αντίστοιχα τμήματα κατά τα στάδια της έρευνας και σχεδίασης. Τα σύγχρονα πυραυλικά συστήματα και οι οθόνες των *Radar* αποτελούν δυο παραδείγματα υψηλού βαθμού αλληλεξάρτησης συστημάτων (*system interdependence*). Το πιο σημαντικό παράδειγμα αποτελεί η δημιουργία της γερμανικής DASA, η οποία έχει συνενώσει, ουσιαστικά, όλο τον τομέα αεροδιαστημικής και ηλεκτρονικών. Η British Aerospace είναι ένα άλλο παράδειγμα, έχοντας δημιουργηθεί, μερικά από την απόκτηση της Royal Ordnance. Παράδειγμα διεθνικής συμπληρωματικής ομαδοποίησης αποτελεί η Eurosam, ενώνοντας *Radar*, ηλεκτρονικά πυραυλικών συστημάτων και κατασκευή σωμάτων πυραύλων από Γαλλία και Ιταλία. Η Eurodynamics, που θα ένωνε τον τομέα ηλεκτρονικών πυραυλικών συστημάτων της Thomson - CSF και τον τομέα κατασκευής και σχεδίασης πυραύλων της BAe, θα είχε δημιουργήσει μια συμπληρωματική ομαδοποίηση ευρείας μορφής. Όμως, αντ' αυτού, η Thomson - CSF συμφώνησε με την Euromissile (DASA και *Aerospatiale*) να παράξουν μια εξελιγμένη έκδοση του Crotale (*αντιπυραυλικό σύστημα*).

Τύποι συνεργασιών

Για να υλοποιηθούν αυτές οι στρατηγικές, οι ευρωπαϊκές εταιρείες έχουν αναπτύξει μια εκτεταμένη σειρά συνεργασιών, οι οποίες ξεκινούν από

επιλεκτικές και ειδικού χαρακτήρα συνεργασίες (*one time, ad hoc*) και φτάνουν σε πλήρεις συγχωνεύσεις και εξαγορές. Γενικά, η φύση αυτών των μορφών συνεργασίας ποικίλει ανάλογα με τις εξής παραμέτρους:

- τύπος οργάνωσης: *consortium*, συμμαχία, κοινοπραξίες,
- προέλευση πρωτοβουλίας: πρωτοβουλία κυβέρνησης ή βιομηχανίας,
- αντικείμενο: *R&D*, παραγωγή, υπηρεσίες και,
- στόχος: *ad hoc*, στρατηγικές συμμαχίες (*organizational form; genesis; focus; purpose*).

Η *ad hoc* συνεργασία αποτελεί την πλέον παλαιά τεχνική. Στο σύνολό τους, αυτές οι προσπάθειες υπήρξαν προϊόν κυβερνητικών πρωτοβουλιών (*government-driven*): στην κάθε εταιρεία, που συμμετέχει, δίδεται ένα συγκεκριμένο τμήμα του έργου, ενώ η συνεργασία περιορίζεται στην παραγωγή ενός μόνο τελικού προϊόντος ή συστήματος. Βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι η εταιρεία διατηρεί την ταυτότητα της. Οι περισσότερες συνεργασίες στον τομέα των αεροσκαφών έχουν προέλθει μέσα από *ad hoc* συνεργασίες: Alpha - Jet, Transall, Tornado, EFA/ Eurofighter. Την κατασκευή των βασικών τμημάτων των συστημάτων καλύπτουν *consortia*, που βρίσκονται σε παράλληλες γραμμές παραγωγής. Σκοπός τους είναι να ενώσουν τις εταιρείες - κυρίαρχους των κρατών που συμμετέχουν στους τομείς *Radar* (Euro radar) και *μηχανών* (Euro engine).

Παρά το γεγονός πως αυτές οι συνεργασίες έχουν σχεδιαστεί στην βάση μιας μεμονωμένης συνεργασίας (*one-time*), στην πράξη, εξελίσσονται σε συνεργασίες διαρκείας, όπως, για παράδειγμα, η εξέλιξη της γερμανο-γαλλικής συνεργασίας στα πυραυλικά συστήματα Euromissile, υπό την αιγίδα της Aerospatiale/ MBB. Οι *ad hoc* συνεργασίες δεν περιορίζονται μόνο σε διεθνικού χαρακτήρα προγράμματα: η συμφωνία μεταξύ GIAT, RVI και Creusot-Loire στην παραγωγή τεθωρακισμένων οχημάτων, αποτελεί ένα παράδειγμα *ad hoc* συνεργασίας που συντελείται μέσα στα όρια μιας χώρας. Αυτή η τεχνική χρησιμοποιείται, βασικά στην κατηγορία της οριζόντιας ενοποίησης, ενώνοντας κατασκευαστές, ίσων ικανοτήτων με σκοπό την ανάπτυξη ενός κοινού προϊόντος. Στην αντίπερα όχθη βρίσκονται οι συγχωνεύσεις και εξαγορές

(*mergers & acquisitions*). Οι ευρωπαϊκές εταιρείες έχουν, επιλεκτικά, χρησιμοποιήσει την τεχνική αυτή σε μια από τις τρεις στρατηγικές, που έχουν περιγραφεί πιο πάνω: Sextant, GEC- Marconi - Ferranti, για να πετύχουν οριζόντια ενοποίηση; GIAT, για να πετύχει ενοποίηση, σε ένα μόνο τομέα; BAe - Royal Ordnance, DASA, για να πετύχουν συμπληρωματική ομαδοποίηση.

Μεταξύ των δυο άκρων στο *spectrum* της συνεργασίας, βρίσκεται μια σειρά από τεχνικές που έχουν σκοπό να δημιουργήσουν μια σχέση μεγαλύτερης διάρκειας από μια *ad hoc* συνεργασία, αλλά μικρότερου βαθμού ενοποίησης από μια συγχώνευση ή εξαγορά. Η πλέον χαλαρή μορφή αυτής της μέσης κατηγορίας, είναι μια συνένωση διαρκείας μεταξύ εταιρειών, που εμπλέκονται σε ένα εύρος προγραμμάτων, χωρίς, όμως να υφίσταται καμιά τυπική δομή ή συμφωνία μεταξύ τους. Αυτή η πρακτική είναι η πλέον τυπική μέσα στα πλαίσια μεμονωμένων κρατών, όπως η μακροπρόθεσμη συνεργασία μεταξύ Matra και Thomson (πυραυλικά συστήματα), Thomson και Dassault (αεροσκάφη) και Vickers και Royal Ordnance (τανκς). Πρόσφατα, σε διεθνικό επίπεδο, οι εταιρείες άρχισαν να αναζητούν μια πιο τυπική και θεσμοθετημένη μορφή στις συνεργασίες τους, δημιουργώντας τις στρατηγικές συμμαχίες: αυτές αποτελούν συμφωνίες συνεργασίας, σε μια σειρά τεχνολογιών και συστημάτων, σε έναν ευρύ χρονικό ορίζοντα. Μερικές φορές μια τέτοια συμφωνία περιλαμβάνει μια δέσμευση να υπάρξει συνεργασία σε συγκεκριμένα προγράμματα. Σε άλλες περιπτώσεις, απλά αποτελεί μια απόπειρα να δοθεί στην άλλη (ξένη) εταιρεία ένα καθεστώς προτίμησης, στην διαδικασία ανεύρεσης συνεργαζόμενων εταιρειών για προγράμματα.

Οι εταιρείες μπορούν να επιλέξουν την τακτική να ενδυναμώσουν τέτοιες συμμαχίες μέσω μιας τυπικής, γραπτής συμφωνίας ή με ανταλλαγή χαρτοφυλακίων (*exchanging equity*). Η ανταλλαγή αυτή μπορεί να επιτευχθεί σε διάφορα επίπεδα:

- ανταλλαγές μεταξύ εταιρειών holding: αυτές έχουν σχεδιαστεί ώστε να παραχωρούν στην εταιρεία, που επενδύει, μια θέση στο ΔΣ - μια εκ των έσω, δηλαδή, προοπτική μακροπρόθεσμης στρατηγικής της επιχείρησης, η οποία θα μπορούσε να διευκολύνει τη συνεργασία.
- ανταλλαγές μεταξύ συνεργαζόμενων εταιρειών: εδώ ο σκοπός είναι η

διευκόλυνση άμεσης συνεργασίας σε προγράμματα.

Η συνεργασία της Matra με τους ευρωπαίους συμμάχους της δείχνει μια πρακτική εφαρμογή και των δυο τύπων ανταλλαγής χαρτοφυλακίων: το 5% των μετοχών της DASA και GEC, στον όμιλο Matra, εμπίπτουν στο πρώτο επίπεδο, ενώ η ανταλλαγή 20% μεταξύ της Matra Defence & Space και της MBB εμπίπτει στο δεύτερο. Μια άλλη σημαντική, αναδυόμενη, τεχνική αποτελεί η Ομάδα Οικονομικού ενδιαφέροντος / *Economic Interest Group (EIG)*. Ο όρος αυτός, που έχει γαλλική προέλευση, ενσωματώθηκε στο Δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων το 1989. Η τεχνική αυτή αναπτύχθηκε με στόχο να υπερπηδήσει κάποιες νομικές δυσκολίες, που σχετίζονται με τις συγχωνεύσεις, σε διεθνικό επίπεδο, καθώς και κάποια προβλήματα, που προκαλούνται από τις αντικρουόμενες εθνικές νομοθεσίες.

Παρά το γεγονός ότι αυτή η μορφή δείχνει αρκετά ευέλικτη, στην ουσία οι συνεργαζόμενες εταιρείες δημιουργούν μια νέα μονάδα (μια *EIG*) διοίκησης των δραστηριοτήτων τους, με ένα τυπικό μοίρασμα των δραστηριοτήτων, αλλά και των κερδών. Η χρήση των *EIG* έχει γίνει ιδιαίτερα σημαντική, στον ευρωπαϊκό χώρο, τόσο στον εμπορικό, όσο και στον αμυντικό τομέα. Στην περίπτωση κατά την οποία, ένας ή περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ανήκουν, στο σύνολό τους ή μερικά, στο κράτος, η πρακτική αυτή προσφέρει ιδιαίτερα πλεονεκτήματα. Η Eurosam, ο γαλλο-ιταλικός όμιλος, που ειδικεύεται σε μια σειρά αμυντικών συστημάτων εδάφους-αέρος, αποτελεί ένα κλασικό παράδειγμα μιας σωστά ανεπτυγμένης *EIG*. Σε διατλαντικό επίπεδο, πολλά προγράμματα, με χρηματοδότηση του NATO, αποτελούν παραδείγματα *ad hoc* συνεργασίας. Ευρωπαϊκές αεροδιαστημικές εταιρείες έχουν αποκτήσει αμερικάνικες, παρά το ότι αυτές δεν ανήκουν αποκλειστικά στον αμυντικό τομέα (π.χ. η εξαγορά της *Fairchild Space* από την *Matra*). Αρκετές συγχωνεύσεις έχουν πραγματοποιηθεί στην αγορά των ΗΠΑ: *Lockheed - Martin* και *Northrop - Grumman*. *Raytheon* και *Hughes* (τομέας στρατιωτικών προϊόντων της *Texas Instruments*). *Boeing* και *McDonnell - Douglas*. Αμερικανικές και ευρωπαϊκές εταιρείες έχουν αναπτύξει στρατηγικές συμμαχίες. Πρωταρχικός τομέας αναδείχθηκε ο τομέας των μηχανών αεροσκαφών, όπου η *SNECMA* διατηρεί μια

σχέση διαρκείας με την GE, ενώ η DASA - MTU έχει συμφωνήσει σε μια ευρείας μορφής συνεργασία με την United Technologies / Pratt - Whitney. Τέλος, η BAe και η General Dynamics συμφώνησαν να συνενωθούν σε μια στρατηγική συμμαχία.

4. ι. Η Αντίδραση των Εταιρειών: Διεθνικοί Όμιλοι 'κ Ανεξάρτητες Εταιρείες

Οι κύριοι βιομηχανικοί όμιλοι

Ως αποτέλεσμα των *ad hoc* συνεργασιών αλλά και των άλλων στρατηγικών των επιχειρήσεων, η Ευρώπη δείχνει να κινείται προς μια κατάσταση τριών (3) κύριων αμυντικών γιγάντων ή βιομηχανικών ομίλων (*main industrial clusters*), ειδικά στον τομέα της αεροδιαστημικής. Παρά το ότι η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των είναι δυσδιάκριτη, καθώς, επίσης και παρά το ότι υπάρχει σημαντική συνεργασία μεταξύ των ομάδων αυτών, οι βιομηχανικοί όμιλοι εστιάζουν την ανάπτυξη προτιμησιακών σχέσεων συνεργασίας: DASA / Aerospatiale; GEC / Siemens / Matra ; BAe / Thomson. Στον τομέα των ευρωπαϊκών κατασκευαστών μηχανών: Rolls Royce, M. Βρετανία; SNECMA, Γαλλία; MTU, Γερμανία. Σημαντικές αμυντικές εταιρείες εκτός των ομίλων (*Key Defence Firms Outside The Clusters*): Dassault Aviation; GIAT; Dassault Electronique; British Electronic Independents: Thorn - EMI και Radar; Vickers; German Land Warfare Firms; Italy's State Holding Companies: IRI - Finmeccanica & EFIM; DCN, Vickers Shipbuilding και Engineering Ltd. (VSEL), Yarrow, Vosper Thornycroft, Swan Hunter, Bremer Vulkan, Blomm and Voss, Cantieri Navali Italiana Fincanteri, Bazan (*shipbuilding*).

Από την προηγούμενη ανάλυση της EABI γίνεται φανερό πως ένας αριθμός τάσεων θα αρχίσει να εμφανίζεται στον ευρωπαϊκό χώρο. Οι τέσσερις (4) από αυτές τις τάσεις είναι δομικές (*structural*) και αφορούν στην μορφή της οργάνωσης της επιχείρησης, των σχέσεων της με το κράτος και των συνεργασιών της με άλλες εταιρείες:

Επέκταση της ενοποίησης

Παρά την σημαντική επέκταση της διαδικασίας αυτής, συνεχίζει να

εμφανίζεται ελκυστική, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν πολλοί εθνικοί ανταγωνιστές -στην ίδια γραμμή παραγωγής ή στον ίδιο τομέα -ιδιαίτερα, αν κάποιες από τις εταιρείες είναι μικρού μεγέθους. Η ενοποίηση, επίσης, είναι πιθανή μέσω της αγοράς εταιρειών σε μικρότερες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η εξαγορά της Philips από την Thomson και της FN και PRB από την GIAT. Όμως, οι ευκαιρίες αυτές αποδεικνύονται, στην πράξη, περιορισμένες, αφού ορισμένες μικρές ευρωπαϊκές χώρες -όπως η Ιταλία και η Ισπανία-, εμφανίζονται αποφασισμένες να προστατεύσουν την ABTB τους, ακόμα και επί ζημιά της αποδοτικότητας της αμυντικής τους βιομηχανίας. Με δεδομένο ότι οι εταιρείες αυτές λειτουργούν, ήδη, στις χώρες τους υπό καθεστώς μονοπωλίου, η κυρίαρχη τάση -της ενοποίησης- θα επικεντρωθεί στον ορθολογισμό των δραστηριοτήτων των μεγαλύτερων εταιρειών ή ομίλων, που κυριαρχούν σε εθνικό επίπεδο. Η συγχώνευση της Selenia και της Aeritalia αποτελούν παραδείγματα αυτής της διαδικασίας.

Εκτεταμένες στρατηγικές συμμαχίες

Οι εταιρείες, γνωρίζοντας ότι οι ευκαιρίες για ενοποίηση μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών, είναι περιορισμένες, επικεντρώνονται σε μη-ολοκληρωμένης μορφής τύπους ενοποίησης, δηλαδή τις *στρατηγικές συμμαχίες* (*strategic alliances*). Οι προοπτικές, βέβαια, αποδοτικότητας και βιωσιμότητας των εταιρειών αυτών, σε συνθήκες απουσίας συγκεκριμένων και ολοκληρωμένων προγραμμάτων συνεργασίας, δεν δείχνουν ιδιαίτερα ευοίωνες. Πάντως, μπορούν να αποδειχθούν σαν ένα χρήσιμο ενδιάμεσο βήμα προς την κατεύθυνση της δημιουργίας διεθνικών *EIG* -κάτι το οποίο μπορεί να προκύψει μέσα από την στενή συνεργασία των εταίρων της στρατηγικής συμμαχίας.

Διάσπαση των εταιρειών - κυρίαρχων

Η ενοποίηση σε εθνικό επίπεδο έχει δημιουργήσει μια σειρά από εθνικές εταιρείες, των οποίων οι δραστηριότητες σχετίζονται μόνο σε μικρό βαθμό [πιθανώς και καθόλου]. Από οικονομικής άποψης, οι αμυντικοί γίγαντες, με λειτουργία στο πλαίσιο πολλών τομέων (*diversified*) δεν προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα-συγκριτικά με το μέγεθος τους. Έτσι, τα τμήματα αυτών των

γιγάντων έχουν αρχίσει να αναζητούν οριζόντια ενοποίηση ή συμπληρωματικές ομαδοποιήσεις, σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σκοπός τους η επίτευξη οικονομιών κλίμακας, η πρόσβαση σε διαφορετικές εθνικές αγορές και μειωμένο κόστος R&D, εξ' αιτίας διπλοτυπίας. Η διαδικασία αυτή έχει οδηγήσει στην διάσπαση των εταιρειών-γιγάντων, όπου τομείς αποσπώνται και ενοποιούνται σε διεθνικά EIGs. Η περίπτωση του Eurocopter -όπως και της Eurodynamics- είναι κλασσική: Παρά το ότι ο κάθε ένας από τους εθνικούς γίγαντες -Aerospatiale και DASA-, διατήρησε τον οικονομικό έλεγχο των νέων ενώσεων, η σχεδόν ανεξάρτητη διαχείριση απέκτησε έναν *de facto* έλεγχο του προγράμματος καθώς και των καθημερινών δραστηριοτήτων του. Αν η τάση αυτή συνεχιστεί, θα μπορούσε να μετατρέψει το ευρωπαϊκό αμυντικό βιομηχανικό τοπίο, από ένα που επικεντρώνεται γύρω από εθνικούς κυρίαρχους (*monopoly suppliers* προς τις κυβερνήσεις τους), σε ένα που δημιουργεί παν-ευρωπαϊκό καθεστώς *monopoly suppliers* σε κάθε τομέα. Αυτή η δραστηριότητα αναπτύσσεται, ήδη, σε ορισμένους τομείς, όπως μαχητικά αεροσκάφη και ελικόπτερα.

Ιδιωτικοποιήσεις και μείωση του κρατικού ελέγχου.

Το ΗΒ και η Γαλλία, ακολουθώντας την πρακτική των ΗΠΑ, έχουν, από καιρό, εισέλθει σε μια διαδικασία ιδιωτικοποίησης των κρατικών αμυντικών βιομηχανιών τους. Οι ιδιωτικοποιήσεις αφορούν σε διαφορετικού βαθμού μείωση του κρατικού ελέγχου, ενώ υπάρχουν και ιδιότυπες περιπτώσεις όπως της γαλλικής DCN, η οποία, αν και κρατική, είχε αναθέσει τις εξαγωγικές της δραστηριότητες σε μια ιδιωτική εταιρεία διεθνούς *marketing*. Στην Ιταλία, λόγω των οικονομικών προβλημάτων των δύο μεγάλων εταιρειών *holding* -IRI-Finmeccanica και EFIM, η διαδικασία ιδιωτικοποίησης θα επιτυγχανόταν μόνο μέσα από μια ευρύτερου χαρακτήρα στρατηγική ιδιωτικοποίησης του κρατικού τομέα. Οι ιδιωτικές ή μερικά ιδιωτικές εταιρείες, απολαμβάνουν ορισμένα πλεονεκτήματα όπως, πρόσβαση σε ιδιωτικά κεφάλαια, μεγαλύτερη ευελιξία, μεγαλύτερες ευκαιρίες για συνεργασίες. Επίσης, μειώνουν σημαντικά την κρατική συνεισφορά -σε εποχές μειωμένων προϋπολογισμών. Μπορούν να οδηγηθούν σε κερδοφορία, αλλά είναι πιθανόν η ιδιωτικοποίηση των κρατικών

εταιρειών να οδηγήσει σε εγγενές κόστος, όπως μείωση των θέσεων εργασίας ή μεγαλύτερο κίνδυνο αποτυχίας της εταιρείας. Άλλες τρεις τάσεις είναι ουσιαστικές και εστιάζουν στο είδος των δραστηριοτήτων που έχει κυρίαρχη θέση στην στρατηγική των εταιρειών:

Μεταφορά / επέκταση των δραστηριοτήτων σε περισσότερους τομείς

Η στρατηγική αυτή (*diversification*) μπορεί να πάρει την μορφή μεταφοράς δραστηριοτήτων μέσα στον αμυντικό τομέα ή προς άλλες σχετικές ή μη-σχετικές δραστηριότητες του εμπορικού τομέα. Η μεταφορά προς εμπορικές δραστηριότητες δείχνει πολύ ελκυστική και αποτελεί βασική προτεραιότητα στην στρατηγική των ευρωπαϊκών εταιρειών: σχεδόν όλες οι μεγάλες εταιρείες έχουν θέσει σαν στόχο τους την μείωση της εξάρτησης τους από τον αμυντικό τομέα (αμυντικά συμβόλαια). Οι τομείς που έχουν αποκτήσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον-αλλά και αποτελεσματικότητα, αφορούν σε εμπορική τεχνολογία αεροδιαστήματος. Η περίπτωση, βέβαια, της εξαγοράς της Rover από την BAe (μη-σχετικές δραστηριότητες), αποτελεί μια ενδιαφέρουσα δοκιμή (η δοκιμή, βέβαια, δεν απέδωσε και τελικά η Rover εξαγοράστηκε από την BMW [σχετικές δραστηριότητες εμπορικού τομέα]).

Εστίαση σε έξυπνες ευρείας εφαρμογής στρατιωτικές τεχνολογίες

Οι τεχνολογίες αυτές (*versatile defence technologies*) έχουν ευρεία εφαρμογή σε ένα πλήθος συστημάτων, τα οποία είναι πιθανόν να απαιτηθούν σε συνθήκες σύγχρονου πεδίου μάχης. Περιοχές τέτοιου ενδιαφέροντος είναι: C3I, επιτήρηση-προειδοποίηση, τεχνολογίες *stealth*. Με τον τρόπο αυτό, οι ευρωπαϊκές εταιρείες μπορούν να προσαρμόζονται στις αλλαγές των απαιτήσεων για εξοπλιστικά προγράμματα και να συμμετέχουν σε ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων, αντί να εξαρτώνται από ένα συγκεκριμένο σύστημα ή μία υποδομή. Η λογική της Thomson- CSF να συνεργαστεί με την Pilkington αντανακλά αυτή την νέα στρατηγική: τα προγράμματα ανάπτυξης πυραύλων υπόκεινται σε σημαντικές αλλαγές-στο σύγχρονο στρατηγικό περιβάλλον, η ανάπτυξη ,όμως, των *optronics* (οπτικές ίνες και συστήματα κατεύθυνσης) πρόκειται να έχει ευρεία εφαρμογή σε ένα μεγάλο φάσμα συστημάτων. Η

στρατηγική αυτή προσφέρει, επίσης, την δυνατότητα να αυξήσουν οι εταιρείες τις δαπάνες για R&D, ώστε να παραμείνουν τεχνολογικά ανταγωνιστικές. Επιπλέον, μπορούν να προσαρμοστούν στην τάση επέκτασης της διάρκειας ζωής των υποδομών και συστημάτων, μέσω μιας αναβάθμισης των προϊόντων και υποσυστημάτων. Τέλος, σημαντικότερο πλεονέκτημα αποτελεί και το γεγονός ότι οι τεχνολογίες αυτές δεν επηρεάζονται από τις όποιες συνθήκες περιορισμού των εξοπλισμών. Επιπλέον, η ζήτηση τους σε θέματα συμμόρφωσης και επιβεβαίωσης.

Ενοποίηση συστημάτων

Η πολυπλοκότητα των σύγχρονων στρατιωτικών συστημάτων προστάζει την ενοποίηση συστημάτων και απαιτεί την πλήρη συνεργασία στα στάδια της έρευνας και της σχεδίασης. Η απλή ανάθεση έργου (*subcontracting*) δεν είναι, πλέον, αρκετή. Η μεγάλη απαίτηση για ενοποίηση συστημάτων έχει συμβάλλει στην ενοποιητική διαδικασία στον ευρωπαϊκό αμυντικό τομέα, ιδιαίτερα μεταξύ εταιρειών που εμπλέκονται σε συμπληρωματικές δραστηριότητες. Η Eurosam αποτελεί ένα κλασσικό παράδειγμα αυτού του είδους: Ένας κατασκευαστής του περιβλήματος του πυραύλου, εταιρείες ηλεκτρονικών και *radar*, ένωσαν τις δυνάμεις τους στο πρόγραμμα αυτό. Όμως οι δύο αυτές ομάδες τάσεων είναι στενά συνδεδεμένες: για παράδειγμα, το υψηλό ενδιαφέρον για ενοποίηση συστημάτων, έχει την τάση να προωθεί την ενοποίηση των εταιρειών, που διαθέτουν συμπληρωματικές δυνατότητες.

4. κ. Οι Προοπτικές

Μετά το τέλος της συμμαχικής επίθεσης στο *Kosovo*, ένα σημαντικό, αλλά και χρήσιμο συμπέρασμα- προειδοποίηση προέκυψε σε επιχειρησιακό επίπεδο, με σοβαρές, όμως προεκτάσεις σε επίπεδο EABTB, αλλά και της ευρύτερης διατλαντικής στρατιωτικής συνεργασίας: αν δεν κατορθώσουν οι ευρωπαίοι να αναπτύξουν και παράγουν εξελιγμένα ηλεκτρονικά για τα αεροσκάφη (την καρδιά των αεροσκαφών), τότε δεν θα είναι πλέον ικανοί (!) να συμμετέχουν μαζί με τα αμερικανικά, σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Το μήνυμα αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί σαν μια (άλλη) πίεση προς τους ευρωπαίους να

αγοράζουν αμερικάνικα προϊόντα. Ο σκοπός του ήταν μάλλον να δείξει στους ευρωπαίους πως οι ΗΠΑ επιθυμούν να ανοίξουν την αγορά τους, εξαφανίζοντας τα εμπόδια που κρατούσαν εκτός αμερικανικής αγοράς, τις ξένες εταιρείες. Με βάση τα νέα δεδομένα, οι ευρωπαϊκές εταιρείες δεν μπορούν πλέον να διεκδικούν συμβόλαια, στην αγορά των ΗΠΑ εκτός αν έχουν αναπτύξει συνεργασίες με αντίστοιχες αμερικανικές. Επιπλέον, οι αμερικανικές εταιρείες δεν αντέχουν να συνεχίσουν να ανταγωνίζονται η μια την άλλη, στα πλαίσια την αμερικανικής αγοράς μόνο.

Αν δεν ανοίξει η διατλαντική αγορά μέσω συνεργασιών, κοινοπραξιών, συγχωνεύσεων, η Ευρώπη θα συρρικνωθεί αφού θα συνεχίσει να λειτουργεί σε μια μικρή αγορά. Μόνο η αμερικανική αγορά μπορεί να αντέξει έναν εκσυγχρονισμό στην παραγωγή και διακίνηση αμυντικού υλικού (*modernization*): Οι ΗΠΑ ξοδεύουν ετησίως US\$ 60 δις., για ανάπτυξη και παραγωγή εξοπλισμού (με μια αναμενόμενη αύξηση US \$ 12-15 δις.), ενώ η Ευρώπη μόλις US \$20. Το πιο σημαντικό λάθος, που φαίνεται να κάνουν οι ευρωπαίοι, αφορά στην στρατηγική τους να ενοποιούν τις εταιρείες τους, με προφανή σκοπό να μειώσουν το κόστος και την διπλοτυπία. Αυτό δεν έχει όμως θετικές επιπτώσεις στην ικανότητα των ευρωπαϊκών κρατών για ανάπτυξη ικανών στρατιωτικών δυνατοτήτων (*warfighting capabilities*). Αυτό που απαιτείται είναι ένας διάλογος μεταξύ των βασικών κρατών της Ευρώπης και των ΗΠΑ - διάλογος που ήδη γίνεται μεταξύ των έξι κρατών της Ευρώπης, με ανεπτυγμένη αμυντική βιομηχανία (Η.Β., Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Σουηδία).

Όμως οι ΗΠΑ προειδοποιούν πως παραμένουν αμετακίνητοι στο θέμα του ελέγχου μεταφοράς της τεχνολογίας τους προς τις ευρωπαϊκές εταιρείες αφού οι ευρωπαίοι θυσιάζουν την ασφάλεια τους στο όνομα της ελευθερίας του εμπορίου και της αγοράς. Οι ΗΠΑ δείχνουν σαφώς αντίθετοι απέναντι σε αυτήν την τάση ομογενοποίησης που κυριαρχεί στην ΕΕ. Μερικοί στις ΗΠΑ φθάνουν στο σημείο να αποκαλούν παράνοια την επιθυμία αμερικανικών εταιρειών να συνεργάζονται στον αμυντικό- βιομηχανικό και τεχνολογικό τομέα, με ξένες (άρα και ευρωπαϊκές εταιρείες). Οι ΗΠΑ δεν φαίνονται ενθουσιασμένες στην ιδέα να ξοδεύουν υπέρογκα ποσά σε R&D και όμως να μην μπορούν να

κατοχυρώσουν εύκολα την τεχνολογική υπεροχή τους (είναι γνωστή η εξάρτηση των ΗΠΑ από την Ιαπωνία, σε σημαντικούς τεχνολογικούς τομείς (*dual use*) κυρίως, καθώς και η –απορρέουσα– ανησυχία τους να αντιμετωπίσουν και αντιστρέψουν την κατάσταση αυτή). Το πρόβλημα θεωρείται δύσκολο επειδή η Ιαπωνία έχει μεταβληθεί σε έναν στατικό, εθνικά-συνεκτικό και απλησίαστο σε στρατηγικό επίπεδο παίκτη στο διεθνές σύστημα (κατανομής) τεχνολογίας.

Στα πλαίσια των δι-ευρωπαϊκών και διατλαντικών συγχωνεύσεων (*cross border mergers*) η παρούσα κατάσταση έχει ως εξής: Η Daimler - Benz Aerospace (DASA)- τμήμα της Daimler-Chrysler AG έχει συμφωνήσει να αγοράσει την Ισπανική Construcciones Aeronauticas S.A. (CASA). Η BAe αγόρασε την Marconi από την GEC, δημιουργώντας τον δεύτερο σε μέγεθος όμιλο. Η γαλλική Thomson, που ειδικεύεται στα ηλεκτρονικά συστήματα, επιδιώκει να λάβει η συνεργασία της με την αμερικανική Raytheon (4^η στην αγορά των ΗΠΑ) μια περισσότερο επίσημη μορφή. Η Thomson χρειάζεται ένα σύμμαχο, καθώς η ευρωπαϊκή βιομηχανία πυραυλικών συστημάτων συνασπίζεται γύρω από την κοινοπραξία της BAe με την Matra -μέλος του γαλλικού ομίλου Lagardere. Η κοινοπραξία διαθέτει το 30% της DASA Missiles. Παράλληλα η Aerospatiale (πυραυλικά συστήματα) έχει επίσης συγχωνευτεί με την Matra, ενώ παρούσα είναι και η Ιταλική Alenia - μέσω της συμμαχίας της με την GEC, θυγατρική της οποίας ήταν η Marconi. Τα δεδομένα αυτά αφήνουν εκτός της Thomson, με αποτέλεσμα να διαφαίνεται η πρώτη διατλαντική συμμαχία: Thomson και Raytheon.

Η συρρίκνωση του αριθμού των αμερικανικών αμυντικών βιομηχανιών - από 15 σε 4 γιγάντιους ομίλους, υποχρεώνει τις εταιρείες να αναζητούν εταίρους στην Ευρώπη³⁵¹. Η Raytheon θεωρεί ότι η Thomson θα την βοηθήσει να αποκτήσει πρόσβαση στις ευρωπαϊκές αγορές. Για τον λόγο αυτό η συνεργασία τους δείχνει εξαιρετικά ελκυστική. Αίσιο τέλος όμως δεν δείχνει να έχει η απόπειρα προσέγγισης της Lockheed- Martin (εταιρεία με αρκετά προβλήματα -παρά τα 28 US\$ δις. πωλήσεις) στην ευρωπαϊκή αγορά: μετά την εξαγορά της

³⁵¹ Department of Defense/ Office of the Secretary of Defense, *Report on the Effects of Mergers in the Defense Industry* (Washington DC: GPO, March 1997).

McDonnell Douglas από την Boeing πριν δυο χρόνια, η Lockheed προσπάθησε να απαντήσει μέσω μιας συγχώνευσης με την Northrop- Grumman Corp., συνάντησε όμως την αντίδραση του Πενταγώνου -για λόγους πιθανής δημιουργίας μονοπωλίου και μείωσης του ανταγωνισμού. Μετά την αποτυχία αυτή, η εταιρεία που συγκέντρωνε το ενδιαφέρον της ήταν η Marconi και παρά τις ελπίδες της ότι θα κατόρθωνε τελικά να επιτύχει την συγχώνευση μαζί της, η BAe ενήργησε πιο γρήγορα. Το πρόβλημα τώρα η Lockheed επιδιώκει να επιλύσει μέσω μιας συνεργασίας με την Airbus Industry αντίπαλο της Boeing, στα πολιτικά αεροσκάφη). Έχει ήδη αρχίσει επαφές με την Aerospatiale -έναν από τους μεγαλύτερους εταίρους της Airbus- για τη σύσταση συμμαχίας. Η κοινοπραξία Airbus (joint venture) στην οποία συμμετέχουν η Aerospatiale, η DASA, η BAe και η CASA, δείχνει να έχει χώρο και για άλλον ένα εταίρο αφού αναζητά αρκετούς εταίρους για να μοιρασθούν μαζί της το κόστος και τους κινδύνους από την απόπειρα κατασκευής ενός νέου γιγαντιαίου πολιτικού αεροσκάφους A3xx (*civil aircraft*).

Πέρα από αυτό βέβαια, στόχος της Lockheed δείχνει να παραμένει η υλοποίηση προγράμματος παραγωγής στρατιωτικού (μεταγωγικού) αεροσκάφους αλλά και εξελιγμένου αεροσκάφους εναέριου ανεφοδιασμού που η Ευρώπη χρειάζεται εναγωνίως και εξαρτάται από τις ΗΠΑ: Μέσα από μια κοινοπραξία με την Airbus αυτός ο τελικός στόχος μπορεί να επιτευχθεί. Εδώ όμως επανέρχεται το πρόβλημα της αμερικανικής καχυποψίας (Πεντάγωνο, Κογκρέσο, κοινή γνώμη) απέναντι σε οποιαδήποτε πρόσβαση των ευρωπαϊκών εταιρειών -κυρίως γαλλικών (!)- σε στρατιωτική τεχνογνωσία των ΗΠΑ. Πρόβλημα επίσης υπάρχει και με τους μετόχους της Lockheed οι οποίοι την πιέζουν να μην προχωρήσει με μεγάλα βήματα συνεργασίας με την Airbus, όσο η τελευταία παραμένει με την σημερινή της μορφή. Η κοινοπραξία που αντιπροσωπεύει η Airbus, δείχνει να φοβίζεται τους επενδυτές αλλά και τα στελέχη της Lockheed. Ο φόβος οφείλεται στις πολλές διεθνείς εταιρείες που συμμετέχουν, αλλά και στα μεγαλεπήβολα σχέδια που δείχνει έτοιμη να υλοποιήσει. Αν όμως η κοινοπραξία αυτή μετατραπεί σε μια εταιρεία - με την

συμβατική έννοια τότε όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοικτά.

Η συγχώνευση BAe και Marconi αρχικά έδειχνε να ενισχύει την ιδέα της εθνικής αμυντικής βιομηχανίας, αφού δημιουργούσε έναν βρετανικό κολοσσιαίο όμιλο (*industrial cluster*). Επιπλέον, αποτέλεσε και το οριστικό χτύπημα στην ιδέα της δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού αεροναυπηγικού και αμυντικού ομίλου, όπου η DASA- θυγατρική της Daimler- Chrysler, θα αποτελούσαν τον πυρήνα του. Όμως η στρατηγική αυτή κίνηση της BAe δεν οδήγησε σε μια νίκη επί των αμερικανικών εταιρειών -ιδιαίτερα της Lockheed- αλλά αντίθετα λειτούργησε σαν μοχλός αντιστροφής των ισορροπιών στις σχέσεις μεταξύ αμερικανικών και ευρωπαϊκών εταιρειών: για πολλά χρόνια, οι μεγάλες αμερικανικές εταιρείες ήταν αναγκασμένες να αναζητούν *ad hoc* συνεργασίες, έτσι ώστε να αναλαμβάνουν συμβόλαια σε ευρωπαϊκές χώρες, όπου απαιτείτο η συμμετοχή (και) εθνικής εταιρείας. Η μορφή δηλαδή ήταν η εξής:

- μια (μεγάλη) αμερικανική εταιρεία και,
- μια (οποιαδήποτε, μικρή εταιρεία- κλειδί) από την συγκεκριμένη ευρωπαϊκή χώρα -το πρόβλημα όμως είναι πως η BAe- Marconi δεν είναι πλέον, μια μικρή εταιρεία!

Η στρατηγική της BAe- την οποία δείχνουν ότι θα ακολουθήσουν και άλλοι ευρωπαίοι, απεδείχθη πολύ εύστροφη και ιδιαίτερα επιθετική: αν οι ευρωπαϊκές εταιρείες μετατραπούν σε μεγάλους ομίλους, τότε η συνεργασία τους με τις αμερικανικές - κάτι το οποίο παραμένει πολιτική απόφαση, αλλά και στρατηγικής σημασίας για αυτές, θα γίνεται πλέον όχι στην παλαιά βάση του ισχυρού (ΗΠΑ) [που απευθύνει πρόταση συνεργασίας] προς τον αδύναμο (Ευρώπη) αλλά σε μια νέα βάση, αυτήν του ίσου συνεταίρου. Το πεδίο δείχνει να γίνεται ξεκάθαρο:

- άνοιγμα της διατλαντικής αγοράς στις εταιρείες των ΗΠΑ και της Ευρώπης (competition)³⁵² και
- ενοποίηση των ευρωπαϊκών εταιρειών, έτσι ώστε να μπορούν να ανταγωνίζονται τις αμερικανικές με ίσους όρους.

³⁵² Βλ., M. Bittleston, "Cooperation or Competition? Defense Procurement Options for the 1990's," *Adelphi Paper* 250.

Οι ευρωπαϊκές εταιρείες κρατούν τα ηνία στον τομέα των συνεργασιών, συμμαχιών, *consortia*, συγχωνεύσεων και εξαγορών και προχωρούν σε διατλαντικές συνεργασίες. Στην ευρωπαϊκή αυτή επίθεση οι αμερικανικές εταιρείες δεν αντιστέκονται ιδιαίτερα, αφού η δύναμη τους δείχνει να μειώνεται τον τελευταίο καιρό: η Lockheed Martin θα κλείσει το 1999 με μικρότερα κέρδη, ενώ οι μετοχές της Northrop Grumman έχουν σημειώσει μεγάλη πτώση. Η Boeing δείχνει να ανακάμπτει -κάτι όμως που οφείλει στις δραστηριότητες της στον εμπορικό τομέα. Για την Raytheon, τον κατασκευαστή των πυραύλων Tomahawk, τα πράγματα δείχνουν καλύτερα. Τα οφέλη που αρχικά είχαν υπολογίσει οι αμερικανικές βιομηχανίες από την επίθεση στο Κοσόβο, αναθεωρήθηκαν στη συνέχεια - ίσως επειδή δεν πραγματοποιήθηκαν χερσαίες επιχειρήσεις. Για τις ΗΠΑ πάντως το πρόβλημα δείχνει να βρίσκεται όχι σε παραγωγή (νέου) υλικού για τις εθνικές ΕΔ ή για την Ατλαντική Συμμαχία αλλά στις ίδιες τις ΕΔ:

- η στρατολόγηση αμερικανών πολιτών μειώνεται,
- το ηθικό δεν είναι υψηλό,
- η κόπωση απειλεί την ετοιμότητα και,
- το επίπεδο εκπαίδευσης και εξοπλισμού είναι επικίνδυνα χαμηλό.

Έτσι το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών (US\$ 288 δις.) θα δαπανηθεί για την αγορά πυρομαχικών και την εκπαίδευση, καθώς και για την ενίσχυση των μέτρων ασφαλείας στα εργαστήρια πυρηνικών ερευνών. Οι ΗΠΑ λοιπόν προσανατολίζονται στη διατήρηση της βάσης των ΕΔ τους, μάλλον, παρά στην παραγωγή νέου υλικού. Ίσως η αρχή για πιο εκτεταμένες μεταστροφές/ μετατροπές (*diversification/ conversion*) της αμερικανικής αμυντικής βιομηχανίας να βρίσκεται προ των πυλών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: OPERATION ALLIED FORCE (OAF), 1999

5. α. Εισαγωγή

Η Επιχείρηση *Operation Allied Force* (OAF) διήρκεσε εβδομήντα οκτώ (78) ημέρες, από τις 24 του Μαρτίου, έως τις 10 του Ιουνίου, 1999. Ανέδειξε μια σειρά ερωτημάτων, τα οποία παραμένουν, ακόμα και σήμερα, αμφιλεγόμενα, όπως η αποτελεσματικότητα των αεροπορικών επιθέσεων στην κατεύθυνση καταναγκασμού της σερβικής συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις του NATO, αλλά και οι πραγματικές διαστάσεις του κενού ικανοτήτων (*capability gap*), ανάμεσα στις αεροπορικές δυνάμεις των ΗΠΑ και της Νατοϊκής Ευρώπης. Η βασική αποτίμηση της περιπτωσιολογικής μελέτης (*case-study*) αφορά: α) στην επίδραση της OAF στην εξέλιξη των στρατιωτικών (αμυντικών) ικανοτήτων του NATO και β) στο μέλλον των συνεργατικών (*cooperative*) στρατιωτικών επιχειρήσεων, ανάμεσα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Με βάση την εμπειρία από την OAF, οι ευρωπαίοι θα ήταν δυνατόν να αντιδράσουν προς τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις:

- να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι η αποδοτικότητα τους, στο στρατιωτικό τομέα (*military performance*), ήταν επαρκής και, κατ' επέκταση, δεν απαιτείται κανένας εκσυγχρονισμός των Ενόπλων Δυνάμεων και των αμυντικών τους ικανοτήτων,
- εφ' όσον αισθάνονται πραγματικά εντυπωσιασμένοι από την τεχνολογική υπεροχή των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων, να κινηθούν, με μεγαλύτερη ταχύτητα και απυοασιστικότητα, προς την -αμερικανικής προέλευσης- Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων (DCI), μέσω της οποίας θα ήταν εφικτή η δημιουργία εξελιγμένων δυνάμεων, ικανών να επιχειρούν, στο πλαίσιο συνασπισμού, πέραν των εθνικών ορίων και,
- εφ' όσον οι ευρωπαίοι αισθάνονται υποβαθμισμένοι εξ' αιτίας της υπεροχής των ΗΠΑ, στο πλαίσιο ενός συνασπισμού (διαμόρφωση πολιτικό-στρατιωτικών αποφάσεων/ κατευθύνσεων, σχεδιασμός), θα ήταν δυνατόν να κινηθούν προς μια εντελώς διαφορετική κατεύθυνση και να οικοδομήσουν μια ανεξάρτητη ευρωπαϊκή στρατιωτική ικανότητα, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Ασφάλειας και Αμυνας (ESDI)³⁵³.

³⁵³ Μια τέτοια κίνηση θα ενδυνάμωνε (και) την ευρωπαϊκή επιρροή στη διαδικασία διαμόρφωσης και σχεδιασμού των μελλοντικών επιχειρήσεων της Συμμαχίας. Βλ., Guillaume Pamentier, "Readressing NATO's Imbalances," *Survival* 42/ 2 (Summer 2000): 96-112.

Το NATO εξήγγειλε επίσημα την Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων (DCI) κατά τη διάρκεια της Συνόδου της 50ης επετείου (Washington DC), τον Απρίλιο του 1999. Αν και η Σύνοδος συνέπεσε (!) με την υλοποίηση της OAF, η προετοιμασία για την DCI ξεκινήσει πολύ πριν. Οι ΗΠΑ είχαν, αρχικά, προτείνει την DCI τον Ιούνιο του 1998, ως αντίδραση στα διδάγματα από την ανάπτυξη των επιχειρήσεων *Implementation Force (IFOR)* και *Stabilization Force (SFOR)*, στη Βοσνία. Η DCI έδινε έμφαση στην αναγκαιότητα όλες οι δυνάμεις του NATO να παραμένουν ικανές να αναπτύσσονται, από κοινού, να διαθέτουν την ικανότητα μεγάλης, χρονικά, ανάπτυξης, αλλά και να είναι διαλειτουργικές³⁵⁴, ενώ πρότεινε εξειδικευμένα προγράμματα τα οποία θα ήταν ικανά να βελτιώσουν τις στρατιωτικές ικανότητες της Συμμαχίας. Η DCI αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα στη διαδικασία αμυντικού σχεδιασμού του NATO, στην οποία όλα τα κράτη- μέλη είναι υποχρεωμένα να δημοσιοποιούν τα μέτρα που λαμβάνουν στην κατεύθυνση αυτή³⁵⁵. Πάντως, λίγα κ-μ του NATO έχουν προχωρήσει στις απαραίτητες οικονομικές επενδύσεις για την έγκαιρη υλοποίηση των στόχων (επιπέδων δυνάμεων), ενώ η πλήρης εφαρμογή της DCI αποτελεί ένα μακρο- πρόθεσμο σχέδιο για τα περισσότερα κ- μ της Συμμαχίας.

Τα πρώτα βήματα στην κατεύθυνση οικοδόμησης μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας άμυνας και ασφάλειας είχαν αρχίσει να γίνονται αμέσως μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου. Η Συνθήκη του *Maastricht* (1991) δέσμευε τα κ-μ της ΕΕ να αναπτύξουν μια Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (CFSP), όμως η πρόοδος στο θέμα αυτό υπήρξε αργή, έως το 1997, όταν η Συνθήκη του *Amsterdam* δημιούργησε νέες δομές και διαδικασίες οι οποίες διευκόλυναν τα κ-μ της ΕΕ στην εναρμόνιση των εθνικών τους αμυντικών πολιτικών. Κατ' αρχάς, η ΕΕ αυτοδεσμεύτηκε να αναλάβει την ευθύνη της Αντικό- Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΔΕ /WEU) αναφορικά με τα καθήκοντα

³⁵⁴ Interoperable, Deployable & Sustainable Forces.

³⁵⁵ Η DCI έγινε ιδιαίτερα εμφανής στους Στόχους (Επίπεδα) Δυνάμεων (*Force Goals*) του 1999 & 2000. Το NATO ξεκίνησε στο τέλος τον 2001 να δημοσιοποιεί τις αναφορές των κ-μ του αναφορικά με το Ετήσιο Ερωτηματολόγιο Αμυντικού Σχεδιασμού (*Annual Defence Planning Questionnaire/ ADPQ*) -το οποίο αντανακλά τις εθνικές αποφάσεις σχετικά με τους Στόχους (Επίπεδα) Δυνάμεων και τη Βελτίωση των Ικανοτήτων (2001).

(αποστολές) *Petersberg* (ανθρωπιστικές αποστολές –αποστολές έρευνας & διάσωσης, αποστολές διατήρησης της ειρήνης /PKOs, στρατιωτική διαχείριση κρίσεων/ δημιουργία προϋποθέσεων ειρήνης/ PMOs). Η Συνθήκη δημιουργούσε, επίσης, σημαντικούς μηχανισμούς συντονισμού, όπως η δημιουργική αποχή (*constructive abstention*) -η οποία επέτρεπε στα κ-μ να απέχουν από μια διαδικασία λήψης απόφασης της ΕΕ για στρατιωτική δράση, χωρίς να εμποδίζουν τη λήψη της. Άλλοι μηχανισμοί καθιέρωναν την (απλή) πλειοψηφία για αποφάσεις υλοποίησης πολιτικής καθώς και τη σύσταση κεντρικής μονάδας σχεδιασμού³⁵⁶.

Τον Οκτώβριο του 1998, η κυβέρνηση *Blair* ανακοίνωσε την πρόθεση του ΗΒ να υποστηρίξει την ΕΕ στην προσπάθεια της να δημιουργήσει τις δικές της αμυντικές ικανότητες. Η Γαλλία αντέδρασε, προσεκτικά, ίσως εξ' αιτίας της, σταθερά αρνητικής, έως εκείνη τη στιγμή, στάσης του ΗΒ, αναφορικά με την ανάπτυξη ευρωπαϊκών αμυντικών ικανοτήτων. Η στάση της Γαλλίας απέναντι στο ΝΑΤΟ μαλάκωσε εξ' αιτίας της πολιτικής της κυβέρνησης *Chirac* και της θετικής συνεργασίας στο στρατιωτικό τομέα, κατά την ανάπτυξη της *IFOR & SFQR*, στη Βοσνία. Οι προτιμήσεις της Γαλλίας και του ΗΒ άρχισαν, έτσι, να συμπίπτουν, στο τέλος τον 1998, με τις δύο χώρες να συμφωνούν στη διαμόρφωση μιας διμερούς πρωτοβουλίας σε θέματα ευρωπαϊκής άμυνας και να συναντούνται, σε Σύνοδο στο *Saint Malo*, τον Δεκέμβριο του 1998, όπου αποφάσισαν ότι, για την υλοποίηση της *CFSP*, η ΕΕ οφείλει να:

....αποκτήσει ικανότητα αυτόνομης δράσης, υποστηριζόμενης από αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις.....,τα μέσα χρησιμοποίησης τους και ετοιμότητα αντίδρασης σε διεθνείς κρίσεις....(όπως, επίσης) να αναπτύξει τις κατάλληλες δομές και μια δυνατότητα ανεξάρτητης (αντικειμενικής) ανάλυσης (εκτίμησης) καταστάσεων, πηγές πληροφοριών και μια ικανότητα στρατηγικού σχεδιασμού.....,έτσι ώστε να ενεργεί στις περιπτώσεις εκείνες όπου το ΝΑΤΟ επιλέγει να μην εμπλέκεται³⁵⁷.

³⁵⁶ Βλ., K. Schake, A. Block- Laine, and C. Grant, "Building a European Defence Capability," *Survival* 41/ 1 (Spring 1999): 22-25; E. Brok, Testimony to the House Committee in International Relations, November 10, 1999.

³⁵⁷ Δική μου ελεύθερη μετάφραση. Βλ., το πρωτότυπο κείμενο: *The EU should envisage acquiring an autonomous military capability...the Union must be given a capacity for analysis of situations, sources of intelligence and a capacity for relevant strategic planning, without unnecessary*

Η διακήρυξη του *Saint Malo* κατέδειξε μια ισχυρή (ρητορική) δέσμευση απέναντι σε μια ανεξάρτητη ευρωπαϊκή στρατιωτική ικανότητα, όμως τα ερωτήματα σχετικά με την υλοποίηση αυτών των στόχων, παρέμεναν ισχυρά. Οι ΗΠΑ, από την πλευρά τους, εκτιμούσαν ότι μια ανεξάρτητη ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας και ασφάλειας, θα οδηγούσε στη δημιουργία ξεχωριστών θεσμών, οι οποίοι, με τη σειρά τους, θα διασπούσαν τους, ήδη, περιορισμένους πόρους του NATO για τη δημιουργία περιττών διευκολύνσεων, μάλλον, παρά δυνάμεων ικανών (να αναπτύσσονται και να επιχειρούν αποτελεσματικά). Η Γαλλία επέμενε ότι η Ευρώπη πρέπει να αναπτύξει, πλήρως ξεχωριστές, δυνάμεις, έτσι ώστε να είναι σε θέση να ενεργεί, στις περιπτώσεις που οι ΗΠΑ αποφασίσουν να απέχουν, αλλά και να τις χρησιμοποιεί ως ένα μέσο εξισορρόπησης (*counter-balance*) της ηγεμονίας των ΗΠΑ. Άλλα κράτη, όπως το ΗΒ, επεδίωκαν να αναπτύξουν μια ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας και ασφάλειας, στην κατεύθυνση συμπλήρωσης (συνδρομής) του NATO³⁵⁸.

Η OAF επηρέασε τις προοπτικές των ευρωπαίων συμμάχων, αναφορικά με την ESDI και την DCI, αλλά και ενέπλεξε όλους τους (19) συμμάχους -με τους 13, όμως, να συμμετέχουν, άμεσα και ενεργά, στις αεροπορικές επιχειρήσεις. Πολλοί από τους συμμετέχοντες προχώρησαν σε αποτιμήσεις (*After- Action Reports*), έτσι ώστε να διερευνήσουν τα διδάγματα από τη συμμαχική- δική τους εμπλοκή στην επιχείρηση. Η εφαρμογή της ESDI και της DCI αναμένεται να αντανakλά αυτά ακριβώς τα διδάγματα των συμμάχων, αλλά και να διαμορφώσει τη μελλοντική στρατιωτική ικανότητα της Ευρώπης: την ικανότητα των ευρωπαίων να επιχειρούν, εναρμονισμένα/ διαλειτουργικά, με τις δυνάμεις των ΗΠΑ. Έτσι, θα ήταν σημαντική μια κοινή προσέγγιση των διδαγμάτων από την OAF, αφού χωρίς μια κοινή οπτική, οι επιμέρους αποτιμήσεις, πιθανόν, να έσπρωχναν τη Συμμαχία σε πολλές,

duplication, taking account of the existing assets of the WEU and the evolution of its relations with the EU...in this regard, the EU will also need to have recourse to suitable military means (European capabilities pre- designated within NATO's European pillar or national or multinational European means outside the NATO framework) [Saint Malo Declaration, December, 1998].

³⁵⁸ Έως το 2000, η πραγματική πρόοδος στη δημιουργία μια Ευρωπαϊκής δύναμης ταχείας αντίδρασης (*Rapid Reaction Force/ RRF*) -το πρώτο από αποτέλεσμα μιας ESDI- ήταν περιορισμένη.

διαφορετικές και, ίσως, ανταγωνιστικές, κατευθύνσεις. Θα απαιτείτο μια αντικειμενική και αμερόληπτη αποτίμηση των διδαγμάτων αυτών και η πρόταση μιας εποικοδομητικής προσέγγισης για την Ευρώπη και τις ΗΠΑ αναφορικά με τις μελλοντικές διατλαντικές στρατιωτικές ικανότητες.

5. β. Η Απόφαση για Επέμβαση

Η ΟΑΦ αποτέλεσε ένα ιστορικό σταθμό στην ιστορία του NATO, σννιστώντας μια σημαντική μεταβολή στον παραδοσιακό της, από την εποχή του ψυχρού πολέμου, ρόλο. Οι δυνάμεις του ενεπλάκησαν σε μια, ευρείας κλίμακας, επιθετικού χαρακτήρα, στρατιωτική επιχείρηση (*offensive military operation*), εκτός των ορίων ευθύνης του³⁵⁹, αναδεικνύοντας την ικανότητα (και, θέληση) του να ενεργεί (αντιδρά) όταν (θεωρεί ότι) προκαλείται. Η επιχείρηση υπήρξε, πολιτικά και στρατηγικά, σημαντική, αφού δεν στηρίχθηκε σε μια άμεση απειλή κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή εθνικής κυριαρχίας των κ-μ της, αλλά επεδίωξε να σταματήσει μια αυξανόμενη ανθρωπιστική καταστροφή στο *Kosovo* (*humanitarian crisis*) –η οποία θα ήταν δυνατόν, μελλοντικά, να εξελιχθεί σε μια σημαντική πηγή περιφερειακής αστάθειας. Η ΟΑΦ αντιπροσωπεύει την, ήδη από το 1995, εξελισσόμενη θεσμική μετάβαση (*institutional adaptation*) και μετάβαση δόγματος (*doctrinal transition*), μέσα στη Συμμαχία: από ένα, αμυντικού χαρακτήρα, θεσμό, σε ένα αντίστοιχο ο οποίος θα ήταν ικανός να αναπτύξει δυνάμεις στην περιφέρεια της Ευρώπης, στη βάση ενός ουσιαστικού σχεδιασμού, με στόχο τη σταθεροποίηση μιας γειτνιάζουσας περιοχής κρίσης.

Μετά τη διάλυση της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, το 1991, οι ΗΠΑ θεωρούσαν το *Kosovo* ως μια δυνητική περιοχή περιφερειακής σύγκρουσης στα Βαλκάνια. Στις 27 Δεκεμβρίου, 1992, η κυβέρνηση *Bush* είχε προειδοποιήσει τον *Milisevic* ότι, στην περίπτωση μιας σύγκρουσης στο *Kosovo* –οφειλόμενης σε σερβική δράση-, οι ΗΠΑ θα ήταν έτοιμες να χρησιμοποιήσουν στρατιωτική δύναμη κατά των σέρβων. Τρεις εβδομάδες αργότερα, η (νέα) κυβέρνηση *Clinton* επαναλάμβανε την απειλή, δείχνοντας ότι η πολιτική των ΗΠΑ στο

³⁵⁹ Out of area, offensive military (air) operation.

θέμα παρέμενε αμετάβλητη. Το *Kosovo* παρέμεινε ειρηνικό για τα επόμενα χρόνια αφού, τόσο οι σέρβοι, όσο και η διεθνής κοινότητα εστίασαν την προσοχή τους στον πόλεμο της Βοσνίας. Το ζήτημα επανήλθε κατά τη διάρκεια των προετοιμασιών για τις ειρηνευτικές συνομιλίες –που οδήγησαν στον τερματισμό του πολέμου. Όμως, οι (αμερικανοί) σχεδιαστές των συνομιλιών εξαίρεσαν, εσκεμμένα, το *Kosovo* από την ατζέντα, πιστεύοντας ότι (σημαντικές) συζητήσεις για την περιοχή αυτή θα προκαλούσαν μια έκρηξη των συγκρούσεων στην περιοχή³⁶⁰. Μετά την υπογραφή των συμφωνιών (1995), οι ΗΠΑ και τα κ-μ του NATO, ανέπτυξαν στη Βοσνία μια ισχυρή δύναμη διατήρησης ειρήνης (*Peace-Keeping Force/PK*), τις *IFOR & SFOR*. Όμως, μια μικρή ομάδα ανταρτών -μελών της γνωστής οργάνωσης *Kosovo Liberation Army/ KLA*- θεωρούσαν ότι η αυτονομία της επαρχίας αυτής θα ήταν δυνατόν να αποκατασταθεί μόνο με τη χρήση βίας. Παρά το ότι οι δυνάμεις του *KLA* δεν συνιστούσαν σοβαρή στρατιωτική απειλή, οι σποραδικές τους επιθέσεις κατά σερβικών δυνάμεων ασφάλειας άρχισαν να ενοχλούν τον *Milosevic*. Έτσι, ξεκίνησε μια σειρά έντονων ένοπλων συγκρούσεων.

Οι ΗΠΑ θεώρησαν ότι αυτές οι ένοπλες συγκρούσεις –με σημαντικές απώλειες ζώων (μαχητές κ άμαχοι)- συνιστούσαν αυτή ακριβώς την αφορμή, για την οποία οι ΗΠΑ είχαν απειλήσει –ήδη, από το 1992- με μονομερή στρατιωτική δράση. Όμως, κατανοούσαν ότι το πολιτικό πλαίσιο είχε αλλάξει σημαντικά, μετά από 6 χρόνια: το 1999, τα κ-μ του NATO διατηρούσαν ανεπτυγμένες σημαντικές χερσαίες δυνάμεις στη Βοσνία (ως τμήμα της *SFOR*). Η κυβέρνηση *Clinton* εκτιμούσε ότι η όποια στρατιωτική αντίδραση θα έπρεπε να υλοποιηθεί από την Ατλαντική Συμμαχία συνολικά (*as a whole*). Η άποψη να χρησιμοποιήσουν οι ΗΠΑ, μονομερώς, στρατιωτική δύναμη, παρά την αντίθεση (αντίρρηση, ένσταση) των συμμάχων, οι οποίοι διατηρούν χερσαίες δυνάμεις στην περιοχή -υποκείμενες έτσι, σε ανταπόδοση (*retaliation*)-, ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας! Αυτό δεν θα αποτελούσε ορθή και αποδεκτή πρακτική ανάμεσα σε συμμάχους. Μετά από αυτό το σημείο, οι περισσότερες σημαντικές αποφάσεις αναφορικά με το *Kosovo*, λαμβάνονταν από την Ομάδα Επαφής και το ανώτατο πολιτικό όργανο τον

³⁶⁰ Βλ., R. Caplan, "International Diplomacy and the Crisis in Kosovo," *International Affairs* 741/4 (October 1998): 750-751.

NATO, το Βόρειο-Ατλαντικό Συμβούλιο (*North Atlantic Council /NAC*) –όπου απαιτείται η ομόφωνη έγκριση των αποφάσεων³⁶¹.

Οι υπεύθυνοι στρατιωτικού σχεδιασμού του ΝΑΤΟ ξεκίνησαν την προετοιμασία για ενδεχόμενη επιχείρηση στο *Kosovo*, τον Μάιο και Ιούνιο του 1998)³⁶². Έως εκείνη τη στιγμή, οι ηγέτες του ΝΑΤΟ είχαν αρχίσει να απειλούν με χρήση στρατιωτικής δύναμης τον *Milisevic*, αν αυτός δεν σταματούσε τη βία στο *Kosovo*, ενώ επεξεργάζονταν ολοκληρωμένα επιχειρησιακά σχέδια, έτσι ώστε οι απειλές τους να καταστούν αξιόπιστες. Το Βόρειο Ατλαντικό Συμβούλιο ανέθεσε στις στρατιωτικές αρχές της Συμμαχίας να επεξεργαστούν ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών στρατιωτικών επιλογών (*full spectrum of military options*), από προληπτική ανάπτυξη δυνάμεων έως πλήρη χειραία επέμβαση. Οι δέκα (10) επιλογές προληπτικής ανάπτυξης δυνάμεων περιελάμβαναν:

- υποστήριξη του ΝΑΤΟ στον ΟΑΣΕ,
- υποστήριξη στην επιβολή του εμπάργκο όπλων του ΟΗΕ κατά της Γιουγκοσλαβίας,
- ανάπτυξη δυνάμεων στην Αλβανία και την πΓΔΜ –για αποφυγή κλιμάκωσης της σύγκρουσης και,
- συνδρομή στις επιχειρήσεις καταπολέμησης του λαθρεμπορίου, στην Αλβανία.

Οι επιλογές αυτές θα απαιτούσαν δυνάμεις μεταξύ 7,000 και 23,000, ενώ θα οδηγούσαν και σε άλλες επιλογές ευρύτερης χρήσης της στρατιωτικής δύναμης, όπως αεροπορική επιχείρηση, υλοποιούμενη σε φάσεις (*phased air campaign*), καθώς και τέσσερις (4) επιλογές χειραίας επέμβασης. Δύο από τις τελευταίες περιελάμβαναν επιχειρήσεις επιβολής συμφωνιών κατάπαυσης πυρός, στη βάση πλήρους συναίνεσης των εμπλεκόμενων μερών. Οι επιλογές αυτές, με κωδική

³⁶¹ Η Ομάδα Επαφής (*Contact Group*) ήταν ένα ανεπίσημο όργανο το οποίο συστάθηκε με την εμπλοκή των ΗΠΑ στην κρίση στα Βαλκάνια, αποτελούμενο από τις ΗΠΑ, το ΗΒ, την Ιταλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία και τη Ρωσία.

³⁶² Βλ., Gen. W. Clark, Testimony to the Senate Armed Services Committee (July, 1, 1999); Secretary of Defence W. Cohen & H. Shelton, Chairman, Joint Chiefs of Staff (October, 14, 1999); Gen. J. Jumper, Testimony to the Military Readiness Subcommittee/ Senate Armed Services Committee (October, 26, 1999/), cited in, J. E. Peters, St. Johnson, N. Bensahel, T. Liston & Tr. Williams, eds., *European Contributions to Operation Allied Force/ Implications for Transatlantic Cooperation* (USAF/ RAND, 2001), 11

ονομασία *Options A* και *A-*, θα απαιτούσαν επίπεδα δυνάμεων 28,000 - 50,000. Οι άλλες δύο επιλογές χειρσαίων επεμβάσεων αφορούσαν σε μια βίαιη εισβολή δυνάμεων (*forced entry*) και σε μια εκτεταμένη στρατιωτική παρουσία (*prolonged military presence*). Η επιλογή *Option B* αφορούσε σε μια χειρσαία επέμβαση και κατάληψη όλης της Γιουγκοσλαβίας -απαιτώντας, έτσι, επίπεδα δυνάμεων 200,000, ενώ η επιλογή *Option B-* θα περιοριζόταν σε χειρσαία επέμβαση και κατάληψη του Κοσόβο, μόνο, απαιτώντας επίπεδο δυνάμεων 75,000³⁶³.

Όμως, το Βόρειο Ατλαντικό Συμβούλιο έκρινε ότι και οι δύο επιλογές επέμβασης εμπεριείχαν υπερβολικό κόστος, απαιτώντας πολύ περισσότερες δυνάμεις από όσες η Συμμαχία -μέσω του ΝΑΤΟ- ήταν διατεθειμένη να δεσμεύσει ³⁶⁴. Αντ' αυτού, έδωσε εντολή στα στρατιωτικά επιτελεία να προετοιμάσουν ένα λεπτομερές επιχειρησιακό σχέδιο για αεροπορική επίθεση (*air war/ air operation*), κατά του *Milisevic*, καθώς και για ανάπτυξη μίας δύναμης διατήρησης ειρήνης (σε μετα- συγκρουσιακό περιβάλλον) [*post- conflict PK force*]. Η τελευταία θα απαιτούσε πολύ λιγότερες χειρσαίες δυνάμεις, αφού θα αναπτυσσόταν μόνο με τη συναίνεση της Γιουγκοσλαβίας. Καθώς οι επικεφαλής του στρατιωτικού σχεδιασμού του ΝΑΤΟ προετοίμαζαν τα σχέδια για αεροπορική επιχείρηση, ορισμένοι πολιτικοί ηγέτες εξέφραζαν την ανησυχία τους σχετικά με τη νομική βάση μιας τέτοιας επιχείρησης. Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι αισθάνονταν ότι δεν θα ήταν δυνατό να υλοποιήσουν επιθετικού χαρακτήρα επιχειρήσεις κατά της Γιουγκοσλαβίας, χωρίς ξεκάθαρη Εντολή από τον ΟΗΕ -και αντίστοιχη Απόφαση του ΣΑ/ ΟΗΕ (UN SCR). Οι ΗΠΑ θεωρούσαν ότι μια τέτοια απόφαση θα ήταν, όχι μόνο ανέφικτη -με δεδομένο το *veto* της Ρωσίας και Κίνας-, αλλά και μη- απαραίτητη. Αμερικανοί αξιωματούχοι ισχυρίζονταν ότι το Άρθρο IV του Βόρειο Ατλαντικού Συμφώνου παρείχε τη νομιμοποίηση για

³⁶³ Βλ., Ivo Daalder, and M. E. O' Hanlon, *Winning Ugly* (Washington DC: The Brookings Institution, 2000), 33-34.

³⁶⁴ Σύμφωνα με δηλώσεις του ΥπΑμ W. Cohen, η εκτίμηση ολοκληρώθηκε και αμέσως τοποθετήθηκε στο συρτάρι αφού δεν υπήρχε η απαιτούμενη συναίνεση. Βλ., W. Cohen, *Testimony to the Senate Armed Services Committee* (October 15, 1999); Gen. Clark, *Testimony to the Senate Armed Services Committee* (July 1, 1999); Gen. K. Naumann, *Testimony to the Senate Armed Services Committee* (November 3, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al, 12.

τη Συμμαχία, έτσι ώστε, να.... ενεργεί οποτεδήποτε τα συμφέροντα της απειλούνταν³⁶⁵. Στη συνάντηση των ΥπΑμ της Συμμαχίας (Vilamoura, Πορτογαλία, 24- 25 Σεπτεμβρίου, 1998), ο ΥπΑμ των ΗΠΑ, W. Cohen και ο ΓΓ/ NATO, J. Solana, επιχειρηματολόγησαν, έντονα, πάνω στο ότι:

.....η αποφυγή μιας εκτεταμένης (ευρείας) ανθρωπιστικής καταστροφής θα υπερκέραιε την ανάγκη (υποχρέωση) για μια Απόφαση του ΣΑ /ΟΗΕ, η οποία θα παρείχε τη νομιμοποίηση³⁶⁶.

Μετά το τέλος της συνάντησης, οι ΥπΑμ συμφώνησαν να προχωρήσουν, αρχικά, σε απειλή αεροπορικών επιθέσεων, κατά του *Milosevic*, αν δεν σταματούσε τη βία στο *Kosovo* και, έτσι, προχώρησαν στην έκδοση Οδηγιών με τη μορφή Προειδοποιήσεων Ενεργοποίησης (*Activation Warnings/ ACTWARNs*), τόσο για περιορισμένες αεροπορικές επιθέσεις, όσο και για μια αεροπορική επιχείρηση (πόλεμο), σε φάσεις. Μέσω αυτών, δόθηκε η εξουσιοδότηση στους Διοικητές του NATO να διαμορφώσουν τις απαραίτητες εκείνες δυνάμεις για τη διενέργεια των επιχειρήσεων. Στις 13 Οκτωβρίου, το Βόρειο Ατλαντικό Συμβούλιο εξέδωσε μία σειρά Διαταγών Ενεργοποίησης (*Activation Orders/ ACTORDs*), και για τους δύο τύπους επιχειρήσεων, παρέχοντας, έτσι, στους στρατιωτικούς διοικητές την εξουσιοδότηση προετοιμασίας και εκτέλεσης αεροπορικών επιχειρήσεων³⁶⁷.

Στις 18 Οκτωβρίου, τρεις αξιωματούχοι του NATO επισκέφθηκαν τον *Milosevic* με στόχο να τον πείσουν να συμμορφωθεί³⁶⁸, ενώ η Ομάδα Επαφής εξουσιοδότησε τον *Richard Holbrooke* να βρει διπλωματική λύση στην κρίση. Μετά από 9 ημέρες διαπραγματεύσεων, ο *Milosevic* συμφώνησε να αποσύρει τις στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις από το *Kosovo* και να επιτρέψει σε

³⁶⁵ Βλ., W. Cohen, Testimony to the Senate Armed Services Committee (April 15, 1999, July 20, 1999, October 14, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 13. Σχετικά με το Α ρ θ ρ ο (4), Βλ., Ραγιές, *Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής*.

³⁶⁶ Βλ., Press Release, Informal Meeting of NATO Defence Ministers - Vilamoura, Portugal, 24-25 September 1998.

³⁶⁷ Βλ., Daalder, and Hanlon, *Winning Ugly*, 43-48. Επίσης, US Department of Defence (Report to Congress), *Kosovo/ Operation Allied Force After: Action Report* (Washington: January 31, 2000), 21

³⁶⁸ Ο ΓΓ/ NATO, J. Solana, ο πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής, Στγος K. Naumann και ο Ανώτατος Στρατιωτικός Διοικητής Ευρώπης, Στγος W. Clark (SACEUR).

2,000 (άοπλο) προσωπικό του ΟΑΣΕ να εισέλθει στο Κόσσο με αποστολή να επιβλέπει την αποχώρηση. Παρά το ότι, υπό αυτές τις συνθήκες, το ΝΑΤΟ έδειξε μια ικανοποίηση –θεωρώντας ότι η ανθρωπιστική καταστροφή θα αποτρέπονταν-, δεν προχώρησε σε ανακληση των Διαταγών Ενεργοποίησης (*Activation Orders/ ACTORDs*): για τις δυνάμεις του ΝΑΤΟ παρέμενε σε ισχύ η εξουσιοδότηση σχεδιασμού και προετοιμασίας επιθετικού χαρακτήρα στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά της Γιουγκοσλαβίας ³⁶⁹. Εξ' αιτίας της συνέχισης των συγκρούσεων, ανάμεσα στις σερβικές δυνάμεις και τις δυνάμεις του ΚΛΑ, οι ΗΠΑ κατόρθωσαν να πετύχουν συναίνεση ανάμεσα στους συμμάχους, έτσι ώστε να προχωρήσουν σε μια, ισχυρότερης μορφής, καταναγκαστική διπλωματία (*coercive diplomacy*)³⁷⁰. Στο διπλωματικό πεδίο, η Ομάδα Επαφής απαίτησε να συναντηθούν οι σέρβοι και ο ΚΛΑ στο Ramboulet (Γαλλία), με στόχο την επίτευξη μιας δεσμευτικής συμφωνίας. Στο στρατιωτικό πεδίο, οι ΥΠΑμ μετέφεραν την εξουσιοδότηση έναρξης των αεροπορικών επιθέσεων, στον ίδιο το ΓΓ/ ΝΑΤΟ και, μάλιστα, με δική του βούληση. Αυτό καθιστούσε, πιθανώς, την απειλή (για αεροπορικές επιθέσεις) περισσότερο αξιόπιστη, αφού μετακινούσε την εξουσιοδοτική ισχύ λήψης απόφασης (*decision-making authority*), από μια Επιτροπή (19 ατόμων), σε ένα πρόσωπο. Το ΝΑΤΟ πίστευε ότι:

....ο συνδυασμός αξιόπιστων αεροπορικών επιθέσεων και διπλωματικής πίεσης, θα οδηγούσε σε μια σταθερή λύση³⁷¹.

Ενώ οι συζητήσεις στο Ramboulet έδειχναν να μην οδηγούν σε συμφωνία, οι ΥΠΑμ του ΝΑΤΟ θεωρούσαν ότι:

....είναι υποχρεωμένοι να προχωρήσουν στη χρήση, κάποιας μορφής,

³⁶⁹ Βλ., W. Clark, Testimony to the Senate Armed Services Committee (July 1, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 14.

³⁷⁰ Βλ., Daalder, and O' Hanlon, *Winning Ugly*, 69-77.

³⁷¹ Βλ., Andrew J. Goodpaster, *When Diplomacy Is Not Enough: Managing Multinational Military Interventions* (New York: Carnegie Corporation, July 1996); C. Bildt, "Force and Diplomacy," *Survival* 42/ 1 (January 2000): 141- 148; W. K. Clark, "The United States and NATO: The Way Ahead," *PARAMETERS* (Winter 1999-2000): 2-14; M. G. Roskin, "The Emerging Europe: Power Configurations for the Next Century," *PARAMETERS* (Winter 1999-2000): 86-97.

στρατιωτικής δύναμης, για την επίλυση της κρίσης στο Κοσόβο³⁷².

Πάντως, στο πλαίσιο της Συμμαχίας, συνέχιζε να υφίσταται ισχυρή διαφωνία σχετικά με την προοπτική επιλογής χειρσαίας επίθεσης. Με δεδομένη τη σταθερή εξαίρεση αυτής της επιλογής από την ατζέντα της Συμμαχίας, το NATO συζητούσε δυο (2), μάλλον, ισχυρές επιλογές. Σύμφωνα με τον Στγο H. Shelton (Αρχηγό Μικτού Επιτελείου ΗΠΑ),

....ή θα προχωρούσαν στην υλοποίηση του σχεδίου αεροπορικής επιχείρησης (πολέμου).....,ή δεν θα έκαναν τίποτα!³⁷³.

Στη βάση εκτιμήσεων των υπηρεσιών πληροφοριών ότι:

....., ο Milosevic είναι σε θέση να υλοποιήσει μια επιχείρηση εθνικής καθάρσης κατά των αλβανοφώνων του Κοσόβο.....σε διάστημα μιας εβδομάδας, η κυβέρνηση Clinton κατόρθωσε να πείσει τους συμμάχους –καθώς και το Μεικτό Επιτελείο των ΗΠΑ- να.....υποστηρίξουν την αεροπορική επιχείρηση (πόλεμο),.....με στόχο να αποτρέψουν την ανθρωπιστική καταστροφή αλλά και να διατηρήσουν την ηγεσία/ πρωτοκαθεδρία του NATO στα θέματα ευρωπαϊκής ασφάλειας³⁷⁴.

Και, ενώ έως το Μάρτιο του 1999, τα σχέδια αεροπορικής επιχείρησης (πολέμου) είχαν τροποποιηθεί, σημαντικά, η επίσημη δήλωση για τον αντικειμενικό στόχο της επιχείρησης (*political objective/ ANΣΚ*), εστιαζόταν στη:

.....διενέργεια συμμαχικών στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά στρατιωτικών στόχων, σε όλη την επικράτεια της Γιουγκοσλαβίας, με σκοπό την υποβάθμιση της ικανότητας των σερβικών δυνάμεων να υλοποιούν κατασταλτικές αποστολές κατά της εθνότητας των αλβανόφωνων, στο Κοσόβο³⁷⁵.

³⁷² Βλ., M. Weller, "The Rainbillet Conference on Kosovo," *International Affairs* 75/ 2: 211-251; Daalder, and O'Hanlon, *Winning Ugly*, 77-89.

³⁷³ Βλ., H. Shelton (Chairman, Joint Chiefs of Staff), Testimony to the Senate Armed Services Committee (April 15, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. E. Peters et al., 15.

³⁷⁴ *Ibid*

³⁷⁵ *Ibid*

Για την επίτευξη αυτών των στόχων³⁷⁶, εξειδικεύονταν τρεις (3) ξεχωριστές φάσεις στην αεροπορική επιχείρηση (πόλεμο):

✓ Φάση I: επίτευξη αεροπορικής υπεροχής, στον εναέριο χώρο της Σερβίας και υπεροπλίας πάνω στο Κοσόβο, παρακάμπτοντας τα σερβικά συστήματα αεροπορικής άμυνας και υποβαθμίζοντας τις ικανότητες ελέγχου 'κ διοίκησης (C2) των σερβικών δυνάμεων,

✓ Φάση II: επίθεση κατά στρατιωτικών στόχων, μέσα στο Κοσόβο, καθώς και σερβικές ενισχύσεις στη Γιουγκοσλαβία, νότια του 44^{ου} παράλληλου,

✓ Φάση III: επέκταση των αεροπορικών επιχειρήσεων, έτσι ώστε να καλυφθεί ένα ευρύ φάσμα στρατιωτικών στόχων, στο σύνολο της επικράτειας της Γιουγκοσλαβίας.

Ορισμένοι ευρωπαίοι και αμερικανοί αξιωματούχοι —συμπεριλαμβανομένου και του Υπ.Αμ των ΗΠΑ—, πίστευαν ότι ο *Milosevic* θα συνθηκολογούσε μετά από δυο-τρεις ημέρες αεροπορικών βομβαρδισμών, καθιστώντας, έτσι, τμήμα της Φάσης II και, συνολικά, τη Φάση III, μη-απαραίτητα (αυτό συνιστούσε και πεποίθηση των πολιτικών ηγετών του NATO). Στη βάση αυτής της λογικής, η Συμμαχία, εσκεμμένα, δεν προχώρησε στην προετοιμασία σχεδίων εκτάκτων καταστάσεων, στην περίπτωση που ο *Milosevic* παρέμενε αμετακίνητος στις θέσεις του και, έτσι, απαιτείτο στρατιωτική δράση πέραν του αρχικού σχεδίου τριών Φάσεων. Η κυβέρνηση Clinton, μέσω του SACEUR, W. Clark, ανησυχούσαν σχετικά με το ότι:

.....αν το Βόρειο Ατλαντικό Συμβούλιο (NAG) υποχρεωνόταν να αναζητήσει μια περισσότερο εκτεταμένη, χρονικά, επιχείρηση,....(αυτο) θα απέσυρε την υποστήριξη του για οποιασδήποτε μορφής αεροπορική επίθεση.³⁷⁷

Η OAF ξεκίνησε στις 24 Μαρτίου, 1999, με αποστολή:

....να επιδείξει τη σοβαρότητα των προθέσεων του NATO, έτσι ώστε η σερβική ηγεσία να κατανοήσει την προσταγή του,... ..να μεταβάλλει την πολιτική της,.....για να αποτρέψει περαιτέρω επιθετικές ενέργειες κατά αθώων αμάχων στο Κοσόβο, και, αν απαιτηθεί,..... να μειώσει, σε σημαντικό βαθμό, τη

³⁷⁶ Μέσω του Επιχειρησιακού Σχεδίου 10601 (Operation Plan/ OPLAN 10601)

³⁷⁷ Βλ., W. Clark, Testimony to the Senate, cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al..

στρατιωτική ικανότητα των σέρβων να βλάψουν τον πληθυσμό στο Κόσοβο....(συνοπτικά, δηλαδή.....αν ο προεδρος Milosćević αρνούσαν να συνθηκολογήσει [προχωρήσει σε ειρηνευτική διαδικασία],....η Συμμαχία είναι αποφασισμένη να περιορίσει (μειώσει) την ικανότητα του να ξεκινήσει πόλεμο (επιπλέον)...οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν να επεκτείνουν τη στρατιωτική εμπλοκή τους πέραν της αεροπορικής επιχείρησης και δεν σκόπευαν να μεταφέρουν χερσαίες δυνάμεις στο Κόσοβο για να πολεμήσουν ένα πολεμο³⁷⁸.

Αν και αξιωματούχοι των ΗΠΑ και του NATO πίστευαν ότι η επιχείρηση θα διαρκούσε λιγότερο από μια εβδομάδα³⁷⁹, η στάση του Milosevic δεν δικαίωσε το σχεδιασμό του NATO, αφού, αντί να προχωρήσει σε παράδοση, αμέσως μετά τους πρώτους βομβαρδισμούς, αυτός επιτάχυνε την εθνική κάθαρση στο Κόσοβο. Έτσι, η Ατλαντική Συμμαχία, σύντομα, βρέθηκε μέσα σε μια εκτεταμένη στρατιωτική επιχείρηση, η οποία διήρκεσε εβδομήντα οκτώ (78) ημέρες.

Επίσημα, όλα τα κ-μ του NATO υποστήριξαν την ΟΑΦ. Ορισμένα παρείχαν πολύτιμη συνεισφορά (δικαίωμα υπερπτήσεων, χρήση στρατιωτικών βάσεων και υποστηρικτικών διευκολύνσεων), ενώ 13 από αυτά συνεισέφεραν, με αεροπορικά μέσα, στην υλοποίηση της επιχείρησης. Αναλυτικά, οι εθνικές συνεισφορές είχαν ως ακολούθως. Η Γαλλία συνεισέφερε τα περισσότερα –από πλευράς α/φ και υποστήριξης- από όλα τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO. Ανέπτυξε πάνω από 100 α/φ -με 2414 αεροπορικές αποστολές (*sorties*) και συνεισέφερε, κυρίως, σε μαχητικά/ βομβαρδιστικά α/φ (fighter) (οκτώ Mirage 2000D, δώδεκα Jaguar strike aircraft, έξι Mirage F1 CT, τρία Mirage IVP και αρκετά Super Entendar). Η Γαλλία -όπως και το ΗΒ- διέθεταν πυρομαχικά PGMs (*Precision- Guided Munitions*)³⁸⁰, ικανότητα η οποία της επέτρεψε να συμμετάσχει αποφασιστικά, στη Φάση II (επίθεση κατά στρατιωτικών στόχων, μέσα στο Κόσοβο), με δεδομένα:

³⁷⁸ Βλ., President Clinton, *Address to the Nation* (Washington DC: White House Press Office, March 24, 1999).

³⁷⁹ Η ΥΠΕΞ των ΗΠΑ, Μ. Albright, δήλωνε ότι ...πρόκειται για μια, χρονικά περιορισμένη, επιχείρηση. Βλ., *Washington Post*, April 8, 1999.

³⁸⁰ Τα περισσότερα PGMs που χρησιμοποιήθηκαν από τις γαλλικές δυνάμεις ήταν Paveway II & III (βόμβες οδηγούμενες από laser), καθώς και AS30L (πύραυλοι α/ε). Βλ., French Ministry of Defence, *Lessons from Kosovo, Analyses and References [Official Report]* (November 1999), 39-51.

- τους περιοριστικούς Κανόνες Εμπλοκής (ROEs),
- τις καιρικές συνθήκες και,
- τις αντίξοες συνθήκες διεξαγωγής μάχης (έδαφος)

Η Γαλλία, σε σύγκριση με τα άλλα κ-μ του NATO, ανέπτυξε ένα σημαντικό αριθμό α/φ σε ρόλους υποστήριξης, στο θέατρο των επιχειρήσεων (30 α/φ με 1600 αεροπορικές αποστολές, σε ένα ευρύ φάσμα ρόλων). Η ανάπτυξη περιελάμβανε οκτώ Mirage 2000C (για ρόλους *Combat Air Patrol/ CAP*); τέσσερα Mirage F1 CR και ένα C-130G (για ρόλους ηλεκτρονικού πολέμου/ EW); τρία Mirage IVP, δύο E-3F AWACs και αρκετά CL-289 τηλεκατευθυνόμενα α/φ (*drones*) και μη-επανδρωμένα α/φ Crecerelle UAVs (για αποστολές *ISR/Intelligence-Surveillance-Reconnaissance /Πληροφορίες- Επιτήρηση- Αναγνώριση*); τρία KC-135F (για ρόλους εναέριου ανειφοδιασμού/ AR) –τα περισσότερα α/φ υποστήριξης από όλους τους συμμάχους, εκτός των ΗΠΑ. Η Γαλλία συνέβαλε στο 21% των αποστολών αναγνώρισης, 12% των αποστολών προσβολής (επιθέσεων) και 12% των αποστολών μεταφοράς και υποστήριξης³⁸¹.

Η γερμανική ΠΑ διαδραμάτισε ένα σημαντικό ρόλο στις εναέριες επιχειρήσεις, με 636 αεροπορικές αποστολές –κυρίως, σε αποστολές υποστήριξης SEAD (καταστολή εχθρικής αεράμυνας). Η Luftwaffe ανέπτυξε 14 Tornado –δέκα από τα οποία ήταν τύπου ECR και τέσσερα ήσαν α/φ αναχαίτισης και μαχητικά/ βομβαρδιστικά α/φ, εφοδιασμένα με συστήματα αναγνώρισης. Τα ECR χρησιμοποιήθηκαν εκτεταμένα σε αποστολές SEAD, ενώ άλλοι τύποι α/φ, σε αποστολές αναγνώρισης των μονάδων εδάφους και κίνηση προσφύγων. Την εποχή υλοποίησης της OAF, η γερμανική ΠΑ δεν διέθετε PGM για αποστολές βομβαρδισμού, διέθετε, όμως, πυραύλους AGM-88 HARM, καθώς και εξελιγμένα ηλεκτρονικά αντίμετρα (ECMs) –απαραίτητα για αποστολές SEAD. Το άλλο πλεονέκτημα, το οποίο ανέπτυξε επιτυχώς η γερμανική αεροπορία, ήταν τα CL-289 τηλεκατευθυνόμενα α/φ αναγνώρισης. Τα γερμανικά τηλεκατευθυνόμενα α/φ –λαμβάνοντας διαταγές απευθείας από το CAOC³⁸² (Combined Air Operations Center /CAOCs)- έκαναν 237

³⁸¹ Ibid.

³⁸² Ibid

αεροπορικές αποστολές -90% των οποίων διενήργησε επιτυχείς αποστολές συλλογής πληροφοριών. Πολλές από τις αεροπορικές αποστολές ήταν απαραίτητες, σε περιπτώσεις που η πτήση επανδρωμένων α/φ ήταν απαγορευτική -κάτω από το όριο των νεφώσεων-, ενώ παρείχαν, στις συμμαχικές δυνάμεις, τακτικές και αξιόπιστες αναφορές αποτίμησης απωλειών και στοιχεία προσβολής στόχων, στο θέατρο των επιχειρήσεων, τόσο πριν, όσο και μετά τις επιθέσεις. Αν και η Γερμανία διέθετε μόνο τηλεκατευθυνόμενα α/φ, με ταχύτητα και εύρος δράσης, αυτά απεδείχθησαν αποτελεσματικά στις αποστολές αναγνώρισης και επιτήρησης -αντίθετα με τα εξελιγμένα *UAVs*, τα οποία είναι ικανά για αυτόνομη δράση.

Η Ιταλία αποτέλεσε την τρίτη μεγαλύτερη χώρα σε συνεισφορά α/φ στην ΟΑΦ, ενώ ήταν η τέταρτη μεγαλύτερη σε αριθμό αεροπορικών αποστολών. Η ιταλική αεροπορία ανέπτυξε 18 α/φ Tornado IDS (αναχαίτησης και βομβαρδισμού), τέσσερα Tornado ECR και αρκετά α/φ AMX (επιθετικά), τα οποία διενήργησαν 1801 αεροπορικές αποστολές³⁸³. Τα Tornado IDS & AMX χρησιμοποιήθηκαν, κυρίως, σε αποστολές CAP, ενώ δεν αναπτύχθηκαν α/φ υποστήριξης. Η μεγαλύτερη συνεισφορά της Ιταλίας προήλθε από την προσφορά (δικαιώματος χρήσης) αεροπορικών βάσεων, οι οποίες, αν και διέθεταν ιδιαίτερα μικρούς χώρους προσγείωσης/ απογείωσης και δυνατότητες χώρων αποθήκευσης, προσέφεραν στους συμμάχους σημαντικές επιλογές στάθμευσης.

Η βασιλική ολλανδική ΠΑ ανέπτυξε 18 F-16A μαχητικά/ βομβαρδιστικά α/φ, τα οποία διενήργησαν 1252 αεροπορικές αποστολές σε ρόλους CAP ή επίθεσης/ *strike*³⁸⁴. Σε αντίθεση με τις περισσότερες ΠΑ των κ-μ της Συμμαχίας, τα ολλανδικά μαχητικά/ βομβαρδιστικά α/φ διέθεταν σύστημα υπέρυθρων (FLIR), το οποίο τους επέτρεπε να συμμετέχουν σε επιθετικές επιχειρήσεις (*strike operations*) κατά τη διάρκεια της νύχτας. Σύμφωνα δε με κάποιες εκτιμήσεις³⁸⁵, το 20- 30% των επιδρομών (εξόδων) των α/φ ήταν

³⁸³ *Ibid*

³⁸⁴ *Ibid*

³⁸⁵ Βλ., M. Delaere, and J. Janssen Lok, "The Dutch Recipe: Flexibility, Readiness," *Jane's Defence Weekly* (October 27, 1999), 26.

νυκτερινές. Όμως, ούτε τα α/φ αυτά διέθεταν P G M s και, έτσι, η δυνατότητα υλοποίησης νυκτερινών επιχειρήσεων μειώθηκε σημαντικά, καθώς οι Κανόνες Εμπλοκής γίνονταν αυστηρότεροι. Η ολλανδική αεροπορία ανέπτυξε δύο α/φ εναέριου ανεφοδιασμού KDC-10 (AAR), σε υποστηρικτικούς ρόλους.

Η βρετανική βασιλική ΠΑ (RAF) υπήρξε η δεύτερη μεγαλύτερη συμμαχική χώρα, σε συνεισφορά, αναπτύσσοντας 45 α/φ σταθερών πτερύγων [*fixed-wing*] και διενεργώντας 1950 αεροπορικές αποστολές. Ανέπτυξε, στο πλαίσιο αποστολών βομβαρδισμού και CAP, 16 Harrier GR7, επτά Sea Harrier FA2 και τρία Tornado GR1, ενώ διενήργησαν 1008 αποστολές βομβαρδισμού³⁸⁶. Τα PGMs που χρησιμοποιήθηκαν ήσαν, κυρίως, Paveway II & III (βόμβες οδηγούμενες από *laser*), ενώ χρησιμοποιήθηκε ένας μικρός αριθμός πυραύλων ALARM. Αν και, τόσο η Γαλλία, όσο και το HB, κατείχαν -και, χρησιμοποίησαν- PGMs, η συμβολή τους υπήρξε περιορισμένη, εξ' αιτίας έλλειψης των συμπληρωματικών πλεονεκτημάτων των πυρομαχικών παντός καιρού (*all- weather munitions*), έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν οι αντίξοες καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή κατά τη διάρκεια της επιχείρησης. Τα α/φ υποστήριξης τα οποία η RAF ανέπτυξε, κατά τη διάρκεια της OAF, αφορούσαν σε τρία E-3D και ένα Nimrod, για αποστολές AWACS και ISR; τέσσερα Tristar και πέντε VC10, για ρόλους εναέριου ανεφοδιασμού; διάφορους τύπους μαχητικών βομβαρδιστικών α/φ για αποστολές CAP³⁸⁷. Όπως και η Γαλλία, το HB ανέπτυξε μικρό αριθμό α/φ υποστήριξης, στη διάρκεια της επιχείρησης, όμως, ανέπτυξε 9 α/φ εναέριου ανεφοδιασμού -το 80% των ευρωπαϊκών δυνατότητων που αναπτύχθηκαν και το 14% των συνολικών.

Οι ΗΠΑ ανέπτυξαν το μεγαλύτερο αριθμό α/φ, στη διάρκεια της επιχείρησης OAF -περισσότερα από 700 α/φ, σε σύνολο 1055 συμμαχικών που επεχείρησαν. Η αμερικανική ΠΑ ανέπτυξε 214 μαχητικά/ βομβαρδιστικά α/φ, 18 βομβαρδιστικά, 25 α/φ ICR, 38 α/φ άλλων τύπων (*Ειδικές Δυνάμεις, Έρευνα & Διάσωση*) και 43 α/φ μεταφοράς, στο πεδίο της μάχης (*intra-theater airlifters*). Τα α/φ *Prowler* συνεισέφεραν σημαντικά στις επιχειρήσεις -ειδικότερα σε εξόδους *SEAD-*

³⁸⁶ Βλ., Ministry of Defence, *Kosovo- An Account of the Crisis- Operation Allied Force: NATO Air Campaign in FRY* (London: 2000).

παρέχοντας στις συμμαχικές δυνάμεις δυνατότητες επιτήρησης, μέσω *radar*, από μεγάλο ύψος. Η ΠΑ των ΗΠΑ διενήργησε περισσότερες από 29,000 εξόδους, ενώ έκανε εκτεταμένη χρήση PGM, πυρομαχικών παντός- καιρού, JDAM, JSOW, Paveway II & III, Maverick, AGM-130, πυραύλων *cruise* (από αέρος & από θαλάσσης) και άλλων κατευθυνόμενων όπλων. Με δεδομένο τους περιοριστικούς Κανόνες Εμπλοκής και τις (αντίξοες) καιρικές συνθήκες, τα υψηλής ακρίβειας όπλα αποδείχθηκαν απολύτως απαραίτητα στη διεξαγωγή του αεροπορικού πολέμου³⁸⁸.

Το πλέον εντυπωσιακό στοιχείο σχετικά με τη συνεισφορά των ΗΠΑ, αφορά στον αριθμό των α/φ υποστήριξης που αναπτύχθηκαν: από το σύνολο των 700 α/φ, το 70% ήταν α/φ υποστήριξης. Ο υψηλός αριθμός αντανakλά την αυξανόμενη σπουδαιότητα αυτών των πλεονεκτημάτων για το είδος των στρατιωτικών επιχειρήσεων, στις οποίες είναι δυνατόν η Ατλαντική Συμμαχία να εμπλακεί, στο μέλλον³⁸⁹. Οι ΗΠΑ προσέφεραν το 90% των αποστολών εναέριας αναγνώρισης (Air- to Air Reconnaissance/ AAR) και το σύνολο των τακτικών δυνατοτήτων επιτήρησης, μέσω *radar*, για τις αποστολές SEAD, ενώ προσέφεραν, επίσης, τον κύριο όγκο των δυνατοτήτων εναέριων μεταφορών, μέσω των C-17 & C-130. Αν και τα συμμαχικά C-160 *Transall* απέδωσαν αποτελεσματικά, ο αριθμός τους δεν ήταν αρκετά μεγάλος, έτσι ώστε να προσφέρει την αναγκαία υποστήριξη σε μια επιχείρηση των απαιτήσεων της OAF. Ως τμήμα του ISR, η πολεμική αεροπορία των ΗΠΑ ανέπτυξε αρκετά μη-επανδρωμένα α/φ (*Predator & Hunter*), τα οποία προσέφεραν, ανεκτίμητης αξίας, πληροφορίες αναγνώρισης και στόχευσης προς το CAOC³⁹⁰.

5. γ. Η Στρατιωτική Στρατηγική του NATO

Όταν, την 24η Μαρτίου, 1999, άρχισαν οι αεροπορικές επιθέσεις του NATO, η στρατηγική της Συμμαχίας είχε, ήδη, αποτύχει, αφού ο -αρχικός και βασικός- της πολιτικός στόχος ήταν η άσκηση πειθούς στον *Milosevic* να

³⁸⁷ *Ibid*

³⁸⁸ ΒΛ., Department of Defence, *Kosovo/ Operation Allied Force*, 23.

³⁸⁹ ΒΛ., Ραγιές, *Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής*.

³⁹⁰ ΒΛ., Department of Defence, *Kosovo/ Operation Allied Force*, 24.

τερματίσει τη δράση του, χωρίς να απαιτηθεί προσφυγή στη χρήση στρατιωτικής δύναμης. Η Συμμαχία, αποδεδειγμένα, είχε υποβαθμίσει την αξία την οποία αντιπροσώπευε για τον *Milosevic* η κυριαρχία πάνω στο Κοσόβο, καθώς και το τίμημα το οποίο ο ίδιος ήταν προετοιμασμένος να πληρώσει. Έτσι, καταφεύγοντας στη χρήση βίας –μέσω αεροπορικών επιθέσεων- το ΝΑΤΟ οδηγήθηκε σε μια ενέργεια την οποία θα προτιμούσε να είχε αποφύγει -ακόμα και αν εκτιμούσε ότι η επιχείρηση θα ολοκληρώνονταν πιο γρήγορα από ότι τελικά, συνέβη. Σύμφωνα με τον *Sir John Goulden*:

...οι ηγεσίες της Συμμαχίας αναρωτιόντουσαν αν θα ήταν εφικτό να πεισθεί ο *Milosevic* να συμμορφωθεί πριν να χρησιμοποιηθεί, εκτεταμένα, ή, έστω, περιορισμένα, στρατιωτική δύναμη...(ενώ)...μια από τις επικρατούσες απόψεις ήταν ότι.....ο *Milosevic* θα υποχωρούσε μετά από μια συγκρατημένη χρήση αεροπορικής ισχύος (τακτικοί βομβαρδισμοί)³⁹¹.

Δεν υπήρχε, μέσα στη Συμμαχία, αμφιβολία ότι ο *Milosevic*, υπό την πίεση μιας αξιόπιστης απειλής ή τη χρήση μιας σημαντικής και, δυνητικά, καταστροφικής δύναμης, θα υποχωρούσε απέναντι στις απαιτήσεις του ΝΑΤΟ³⁹². Αν και είχε δοθεί διαβεβαίωση ότι το ΝΑΤΟ είχε προετοιμαστεί για μια μακρά διαδρομή, υπάρχει η πεποίθηση ότι η προσδοκία πως η επιχείρηση θα διαρκούσε μερικές ημέρες, μόνο, οδήγησε στην επιλογή μιας στρατηγικής, η οποία αποδείχθηκε ατελής.

Η στρατιωτική επιχείρηση αναμενόταν να είναι περίπλοκη (*complex*) εξ' αιτίας των πολιτικών περιορισμών, κάτω από τους οποίους επρόκειτο να υλοποιηθεί. Η αναγκαιότητα να διατηρηθεί η ενότητα της Συμμαχίας αποτελούσε μια παράμετρο υφίστης σημασίας. Η υποστήριξη της κοινής γνώμης δεν ήταν δεδομένη, ενώ τυχόν χρονική επέκταση της θα προκαλούσε εσωτερικές πολιτικές δυσκολίες σε ορισμένα κ-μ της. Επιπλέον, η αναγκαιότητα διατήρησης των απωλειών σε χαμηλά επίπεδα, θα απαιτούσε τη χρήση (εμπλοκή) ιδιαίτερα ισχυρών δυνάμεων. Οι εκτιμήσεις αναφορικά με την επιλογή της στρατηγικής της

³⁹¹ Βλ., *Sir John Goulden, Testimony, Foreign Affairs Committee (UK Parliament, Kosovo/ HC 28- I4th Report: 1999-2000)*.

³⁹² Βλ., *Ministry of Defence, Kosovo: Lessons from the Crisis (London: Report CM 4724)*.

Συμμαχίας στηρίχθηκαν σε πολιτικούς, ανθρωπιστικούς, νομικούς, αλλά και λόγους δημόσιας εικόνας. Ένας επιπλέον παράγοντας περιπλοκότητας της επιχείρησης αφορούσε στο ζήτημα της ανθρωπιστικής κρίσης³⁹³. Υπήρχε, δηλαδή, η πεποίθηση ότι:

....η Συμμαχία δεν ήταν προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει (αντιδράσει σε) μιας τέτοιας έκτασης ανθρωπιστική κρίση.....(ότι η Συμμαχία) αιφνιδιάστηκε από το βαθμό και την ένταση της εθνικής καθαρσης, η οποία έλαβε χώρα μετά την έναρξη της στρατιωτικής δράσης (της), όμως υπήρχε η πρόθεση να υλοποιηθεί ο σχεδιασμός ούτως ή άλλως....δεν αναμενόταν μια γρήγορη επιτάχυνση³⁹⁴.

Ήταν εμφανές ότι, ανεξάρτητα με τον σχεδιασμό που είχε γίνει, ο Milosevic, μετά την επίθεση που δέχθηκε, επιχείρησε, ενσυνείδητα, να επηρεάσει την εκδίωξη των Αλβανόφωνων του Κοσόβο σε γειτονικές χώρες -ως μέρος μιας στρατηγικής αντιμετώπισης του εξαναγκασμού-, να κατατροπώσει τις συμμαχικές δυνάμεις και να πιέσει τις κυβερνήσεις των χωρών αυτών. Ήταν:

....μια μαζική εκδίωξη ανθρώπων, ως εργαλείο ασυμμετρικής αντίδρασης³⁹⁵.

Το ζήτημα της ετοιμότητας του NATO απέναντι στην πιθανότητα ενός ασυμμετρικού πολέμου (*asymmetrical warfare*) είχε συζητηθεί κατά το παρελθόν. Απλά, η κρίση στο Κοσόβο υπογράμμισε τη σπουδαιότητα του. Πάντως, αποδεικνύεται ότι υπήρξε ανεπαρκής στρατιωτικός σχεδιασμός, στα τέλη του 1998/ αρχές 1999, αναφορικά με την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας (υποστήριξης). Το Βόρειο Ατλαντικό Συμβούλιο:

- έθεσε τις πολιτικές παραμέτρους και τους αντικειμενικούς στόχους της επιχείρησης,

³⁹³ Βλ., Ι. Α. Ραγιές, Η διενέργεια ανθρωπιστικών στρατιωτικών επεμβάσεων από την EURRF: προκλήσεις για την ΚΕΠΠΑ σε ένα ασταθές ευρωπαϊκό περιβάλλον ασφάλειας, εισήγηση στην ημερίδα της Ανωτάτης Σχολής Πολέμου [ΑΣΠ], Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση- Κοινή Εξωτερική Πολιτική-Πολιτική Ασφάλειας –Διατλαντικός Δεσμός, Θεσσαλονίκη, 2002.

³⁹⁴ Βλ., Department of Defence, *Kosovo/ Operation Allied Force: After- Action Report*; Ministry of Defence, *Lessons from the Crisis*.

³⁹⁵ *Ibid*

- προσέφερε τις απαραίτητες κατευθύνσεις προς τις συμμαχικές στρατιωτικές αρχές και,
- επέβλεψε τη δράση των συμμαχικών δυνάμεων -με τη συνδρομή της Στρατιωτικής Επιτροπής (MC).

Ενώ οι λόγοι προσφυγής σε μια πολυεθνικού χαρακτήρα στρατιωτική αντίδραση -στο πλαίσιο μιας Συμμαχίας ή ενός *ad hoc* συνασπισμού- (*Alliance- led / multinational coalition*) ποικίλουν, βασικός στόχος (της) είναι η υλοποίηση ενός στόχου τον οποίο ένα κράτος, είτε δεν επιθυμεί ή αδυνατεί να επιτύχει μόνο του. Ανάλογα με τις συνθήκες, τα εθνικά συμφέροντα που διακυβεύονται, διαφέρουν, όπως, ακριβώς και η έκταση -είδος της συμμετοχής σε μια πολυεθνική επιχείρηση, καθώς και η συμμαχική συνοχή *per se*. Οι εθνικές συνεισφορές θα πρέπει να κρίνονται, όχι μόνο από το επίπεδο /ικανότητες των προσφερόμενων δυνάμεων, αλλά και από το πλήρες φάσμα των πολιτικών και στρατιωτικών (επιχειρησιακών) ωφελημάτων τα οποία προσφέρουν στην επιχείρηση, δηλαδή:

- μοίρασμα του πολιτικού κινδύνου (*risk*),
- επίδειξη συλλογικής θέλησης,
- επίτευξη μεγαλύτερης διεθνούς πίεσης,
- επέκταση βάθους (*depth*) και εύρους (*breadth*) στις δυνάμεις [αριθμητική υπεροχή & συμπληρωματικές ικανότητες]
- παροχή πρόσβασης σε εθνικές υποδομές διοικητικής μέριμνας και,
- πρόσβαση σε σημαντικής αξίας πληροφορίες.

Η σπουδαιότητα της ικανότητας -ετοιμότητας αντίδρασης σε κρίσεις, μέσω πολυεθνικών επιχειρήσεων, έχει υπογραμμιστεί, στο παρελθόν:

....οι στρατιωτικές, επιχειρήσεις, στο μέλλον, θα είναι πολυεθνικού χαρακτήρα.....αυτό σημαίνει ότι δεν υφίσταται κάποια πειστική και τεκμηριωμένη ανάγκη διατήρησης επαρκών εθνικών (αμυντικών) ικανοτήτων, για την αντιμετώπιση ενός ευρέως φάσματος απειλών και κινδύνων αυτό που απαιτείται είναι η διατήρηση ισόρροπων και συμπαγών δυνάμεων, ικανών να ενεργούν αποτελεσματικά, με τις άλλες συμμαχικές δυνάμεις —απαίτηση η οποία πρέπει να αντανακλάται στην (κοινή συμμαχική) εκπαίδευση και τον εξοπλισμό³⁹⁶.

³⁹⁶ Βλ, British Parliament, *The Strategic Defence Review* (Eighth Report, HC 138-I, 1997-1998).

Η ΟΑΦ κατέδειξε ανεπάρκεια και ατέλειες στο συντονισμό πολυεθνικών επιχειρήσεων, κάτι το οποίο απαιτεί περαιτέρω προσπάθεια και αποφασιστικότητα, για να αντιμετωπιστεί. Σε μια, τέτοιας μορφής, στρατιωτική επιχείρηση:

...τα ζητήματα δόγματος είναι ιδιαίτερα εμφανή....(αφού) δεν αφορούν, τόσο, σε αντιφάσεις δόγματος (*doctrinal contradictions*)....αλλά, σε κενά δόγματος (*doctrinal gaps*)....το ΝΑΤΟ δεν έχει, έως σήμερα, κατορθώσει να κλείσει (αυτό το το κενό).....(έτσι) απαιτείται σημαντική δουλειά, στο πλαίσιο της Συμμαχίας, για την αντιμετώπιση των υπαρχόντων κενών δόγματος....το ΝΑΤΟ έχει διδαχθεί αρκετά σχετικά με τη διαδικασία επιχειρησιακού σχεδιασμού και, στο πλαίσιο της ΟΑΦ, η εμπειρία αυτή λειτούργησε με επιτυχία.....δεν υπήρχε, όμως η απαραίτητη συνοχή....μετά την εμπλοκή της Συμμαχίας στην ΟΑΦ, έγινε αυστηρή αποτίμηση των δομών, μηχανισμών και μεθοδολογίας του σχεδιασμού.....η οποία οδήγησε σε νέες, διαφορετικές, προσεγγίσεις αναφορικά με το ζήτημα αυτό³⁹⁷.

Μέσα στο ΝΑΤΟ, σε πολιτικό επίπεδο, υποστηρίχθηκε ότι:

....ο τρόπος με τον οποίο η Συμμαχία λειτουργεί, αποτελεί τα κλειδί για την κατανόηση του πως αυτή η επεχίρηση υλοποιήθηκε, αλλά και του τρόπον με τον οποίο οι (αντίστοιχες) μελλοντικές επιχειρήσεις θα εκτελούνται....η λογική, φυσικά, πίσω από αυτό τον τρόπο σκέψης αφορά στην ομοφωνία (*consensus*): το ΝΑΤΟ είναι ικανό να προχωρήσει μόνο όταν υφίσταται συμφωνία ανάμεσα στα (19) κ-μ του.....αυτό εμπεριέχει ένα συμβιβασμό, τόσο σε στρατιωτικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο.....ενώ ο συμβιβασμός επιδιώκεται στο ανώτερο επίπεδο³⁹⁸.

Αναφορικά με το θέμα αυτό, έχει δωθεί μια διαφοροποιημένη άποψη, ότι:

....σε ένα συνασπισμό, αυτό που καθορίζει την ταχύτητα της νηοπομπής είναι η ταχύτητα τον πιο αργού πλοίου.....(δηλαδή) ο ρυθμός και η ένταση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, καθορίζεται από τον κατώτερο κοινό παρανομαστή³⁹⁹.

Οι δυο αυτές προσεγγίσεις δεν είναι, απαραίτητα, αντικρουόμενες, αλλά,

³⁹⁷ Βλ., Vice Admiral Paul Haddacks (UK MILREP), Testimony, Foreign Affairs Committee (UK Parliament, 4th Report).

³⁹⁸ Βλ., Sir John Goulden, Testimony.

³⁹⁹ Βλ., Gen. K. Naumann, Testimony, Senate Armed Services Committee (November 3, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 14.

μάλλον, αντανακλούν τις, λογικά, διαφοροποιημένες απόψεις των ΕΔ και της διπλωματίας. Η εμμονή του NATO στο ζήτημα επίτευξης ομοφωνίας, ανάμεσα στα κ-μ, προϋποθέτει, από αυτά, την αποδοχή του τι συνιστά τη λιγότερο ιδεατή λύση. Κατά τη διάρκεια της ΟΑΕ, ο συμβιβασμός υπερέβη τη διστακτικότητα κάποιων συμμάχων να δεσμευτούν στην επιλογή τρόπου στρατιωτικής δράσης, αποκόπτοντας, παράλληλα, τη θέληση κάποιων άλλων να προχωρήσουν στη χρήση του κατάλληλου, κατά την άποψη τους, επιπέδου δύναμης (*appropriate military force*). Ο παράγοντας αυτός αποδείχθηκε, περισσότερο από κάθε άλλο, αποφασιστικός στη διαμόρφωση της στρατηγικής της Συμμαχίας.

Κατά την εξέλιξη της στρατηγικής του, το NATO αντελήφθη ότι οι επιλογές του συρρικνώνονταν, ήδη από το 1998 /1999, ενώ, έως την 24^η Μαρτίου, αισθάνθηκε ότι δεν είχε καμία άλλη ρεαλιστική επιλογή από το να προχωρήσει, μονομερώς, σε στρατιωτική δράση. Η στρατιωτική εμπλοκή του ήταν, πλέον, δεδομένη, αλλά στην κατεύθυνση υλοποίησης ποιού πολιτικού στόχου; Στην περίπτωση που θα απαιτηθεί η προσφυγή σε στρατιωτική δράση, θα πρέπει να υλοποιηθεί σε ιδιαίτερα υψηλό, στρατιωτικά, επίπεδο: αφ' ενός, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν οπλικά συστήματα ακριβείας (PGWs), ενώ θα πρέπει να στοχευθούν, αποκλειστικά, στρατιωτικοί στόχοι, με ένα απόλυτα σαφή (πολιτικό) σκοπό: τη μείωση της στρατιωτικής ικανότητας (του προέδρου *Milosevic*), την οποία χρησιμοποιεί κατά πληθυσμών. Ο στόχος του NATO στο Κοσόβο δεν ήταν η μεταβολή του τρόπου σκέψης του, αλλά η υλοποίηση στρατηγικού βομβαρδισμού κατά στρατιωτικών στόχων, έτσι ώστε να μειωθεί η ικανότητα (του *Milosevic*) να συνεχίσει την εθνική κάθαρση. Αυτό συνιστά μια περιορισμένη δράση, με καθαρά ανθρωπιστικό στόχο, τον οποίο, η Συμμαχία εκτίμησε ότι είναι δυνατόν να επιτύχει μέσω αεροπορικών επιθέσεων⁴⁰⁰.

Το NATO είχε αποφασίσει να επιτεθεί, συστηματικά, να αποκόψει, να υποβαθμίσει και, τελικά -αν, απαιτηθεί-, να καταστρέψει τις σερβικές δυνάμεις, τις υποδομές και την υποστηρικτική τους βάση -εκτός αν ο *Milosevic* συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις της διεθνούς κοινότητας. Η επιχείρηση

⁴⁰⁰ Βλ., G. Robertson, Testimony, Foreign Affairs Committee.

αποσκοπούσε στο να εξαναγκάσει, όχι να καταστρέψει/ κατακτήσει⁴⁰¹. Στις 24 Μαρτίου 1999, οι πολιτικοί ηγέτες της Συμμαχίας διακήρυξαν ότι η απόφαση τους να ξεκινήσουν στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά της Σερβίας, συνιστά στρατηγική άρνησης /ακύρωσης των σερβικών δυνάμεων από την ικανότητα συνέχισης της επιχείρησης εθνικής κάθαρσης κατά των Αλβανόφωνων του Κοσόβο. Αυτό θα επιτυγχάνονταν μέσω αεροπορικών επιθέσεων κατά των σερβικών δυνάμεων, στο έδαφος. Με το τέλος της επιχείρησης, ως κύριος στόχος της επιχείρησης προβάλλονταν η προσπάθεια να μεταπεισθεί το καθεστώς Milosevic από το να συνεχίζει να διευθύνει αυτή τη βαρβαρότητα, αλλά και ο εξαναγκασμός του να διαπραγματευθεί μια συμφωνία. Ο στόχος αυτός απαιτούσε εντελώς διαφορετικές τακτικές, ενώ η σύγχυση αναφορικά με το σκοπό, έκανε πιο επίμονη την επιχείρηση. Η Ατλαντική Συμμαχία δεν διακήρυξε, κατά την έναρξη της ΟΑΦ, με την απαραίτητη σαφήνεια, τον σκοπό (*purpose*) της στρατιωτικής επέμβασης στο Κοσόβο. Αναφορικά με το αν η στρατηγική που υιοθέτησε η Συμμαχία ήταν επαρκώς τεκμηριωμένη και ορθά επιλεγμένη, θα μπορούσε να ειπωθεί, απλά, ότι αντανάκλούσε την πολιτική πραγματικότητα μέσα στη Συμμαχία, ενώ η στρατηγική που υιοθετήθηκε συνιστούσε μια, σχεδόν, ιδεατή μείξη των στρατηγικών εξαναγκασμού (*coercion*) και απόκρουσης (*denial*)⁴⁰².

Οι υπεύθυνοι στρατιωτικού σχεδιασμού τον NATO -ακολουθώντας τη συμμαχική πολιτική κατεύθυνση- δεν είχαν, την 24η Μαρτίου, 1999, μια ξεκάθαρη αντίληψη της φύσης της στρατηγικής την οποία είχαν δεσμευτεί να υιοθετήσουν. Η στρατηγική απόκρουσης (*denial strategy*) εμπεριέχει τη χρήση στρατιωτικής δύναμης, με στόχο την πρόληψη χρήσης των επίγειων δυνάμεων/ υποδομών, από τον αντίπαλο, μέσω εφαρμογής μιας δύναμης καταστροφής. Η καταστροφή αυτή είναι δυνατόν να είναι πραγματική η, απλά, επειληπλούμενη (*threatened*). Αντίθετα, η στρατηγική του εξαναγκασμού (*coercion strategy*) -η οποία είναι δυνατόν να εμπεριέχει τακτικές απόκρουσης- εξαρτάται

⁴⁰¹ Βλ., Lt. Col. Mark A. Bucknam USAF, "Strategic Bombing: What is and is it Relevant?" & Group Cpt. A.P.N. Lambert, "Air Power and Coercion," in, *Perspectives*, ed. St. Peach, 293-326 & 266-293; Michael Clarke, "Air Power, Force and Coercion," in, *The Dynamics*, eds. A. Lambert, and A. C. Wilhainson, 67-86.

από την ικανότητα να πεισθεί ο αντίπαλος ότι η επαπειλούμενη ζημιά θα υλοποιηθεί αν δεν συμμορφωθεί, αλλά και ότι αυτός ο οποίος εφαρμόζει τη στρατηγική του εξαναγκασμού έχει την ικανότητα να κλιμακώνει έως ότου το κόστος για τον αντίπαλο γίνει δυσβάστακτο. Μια στρατηγική εξαναγκασμού απαιτεί την ακριβή ανάλυση της συμπεριφοράς του κράτους-στόχου, της πρόθεσης του για αλλαγή, αλλά και της σημασίας που δίνει σε κάποιες αξίες τις οποίες επιθυμεί να διαφυλάξει, με κάθε θυσία. Αυτό αναδεικνύει ένα από τα κύρια διλήμματα χρήσης των απειλών μιας δύναμης εξαναγκασμού: εφ' όσον λειτουργήσει, θεωρείται ως ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος χρήσης της στρατιωτικής δύναμης στην κατεύθυνση επίτευξης πολιτικών στόχων. Επειδή, όμως, αποτελεί ένα καθαρά ψυχολογικό δόγμα, υπάρχουν μικρές πιθανότητες αξιόπιστης εκτίμησης σχετικά με το αν και πότε πρόκειται να λειτουργήσει.

Στην περίπτωση της OAF, η αποτυχία επηρεασμού των αποφάσεων του *Milosevic*, στην αρχική φάση της επιχείρησης, προσέθεσε μια ακόμα πίεση στους συμμάχους, σχετικά με την αξιοπιστία της στρατηγικής που επέλεξαν, αλλά και μια απαίτηση να αναζητηθούν τρόποι αύξησης της πίεσης -διατηρώντας, παράλληλα το ζωτικής σημασίας στοιχείο ενότητας (της Συμμαχίας). Ενώ ο εξαναγκασμός είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως μια αποτελεσματική στρατηγική χρήσης στρατιωτικής δύναμης, αποτελεί και μια στρατηγική η οποία μπορεί να παράξει αρκετές, μη-ηθελημένες, επιπτώσεις, αν δεν εφαρμοστεί με τον τέλειο τρόπο. Είναι δυνατόν, δηλαδή, να προκαλέσει (ενεργητικά) μέτρα αντιμετώπισης του εξαναγκασμού (*counter-coercive*), τα οποία στοχεύουν τα αδύνατα σημεία αυτού ο οποίος επιχειρεί τον εξαναγκασμό, Αυτό ακριβώς συνέβη όταν ο *Milosevic* κλιμάκωσε το βαθμό εντατικοποίησης της πολιτικής εθνικής κάθαρσης που ακολουθούσε. Η στρατηγική εξαναγκασμού απαιτεί αυτός ο οποίος την επιλέγει, να είναι σε θέση να καταδείξει, στον αντίπαλο, την αποφασιστικότητα του να προχωρήσει ως το τέλος, ενώ η αξιοπιστία και η αποφασιστικότητα συνιστούν άκρως απαραίτητα συστατικά στοιχεία. Οι επιχειρήσεις εξαναγκασμού αποδεικνύονται αποτελεσματικές όταν ο αντίπαλος πείθεται ότι η ένταση τους θα εξελίσσεται

(κλιμακώνεται), σταδιακά. Στις 24 Μαρτίου, το NATO είχε, ήδη, αποτύχει να πείσει τον *Milosevic* σχετικά με τη δέσμευση του να συνδέσει τις απειλές με τη στρατιωτική δράση. Η αποτυχία επιδείξης, προς τον *Milosevic*, μιας αξιόπιστης ικανότητας κλιμάκωσης και η αδυναμία της να τον πείσει σχετικά με την αποφασιστικότητα και την ετοιμότητα της για μια χρονικά εκτεταμένη επιχείρηση, οφειλόταν, τουλάχιστον μερικά, στην έλλειψη μιας σαφούς αποφασιστικότητας όλων των κ-μ της Συμμαχίας να προχωρήσουν ως το τέλος. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει, επίσης, να καταστεί σαφές ότι η σύγχυση σκοπού (*confusion of purpose*) αποτελεί, συχνά, ένα χαρακτηριστικό, σύμφυτο στον πόλεμο. Σε μια πολυεθνικού χαρακτήρα, επιθετικής μορφής, στρατιωτική επιχείρηση, δεν αποτελούν έκπληξη οι διαφοροποιημένες απόψεις σχετικά με τη σύγχυση σκοπού της επιχείρησης, ούτε και τα διαφορετικά επίπεδα δέσμευσης /συνεισφοράς, ανάμεσα στους συμμάχους. Αυτό φαινόταν ως μια, σχεδόν αναπόφευκτη, συνέπεια μιας μη-συνεκτικής Συμμαχίας, η οποία πολέμουσε ένα πόλεμο επιλογής (*war of choice*) και, όχι, ένα πόλεμο αναγκαιότητας (*war of necessity*). Το NATO:

....χρησιμοποίησε τις δομές, υποδομές, διαδικασίες, ανθρώπινους πόρους και εξοπλισμό, για ένα σκοπό για τον οποίο δεν είχε, αρχικά, σχεδιαστεί.....(ενώ)...όλα αυτά εφαρμόστηκαν σε μια εντελώς νέα νέα κατάσταση επίτευξης εξαναγκασμού, ως αντικειμενικού, αποτρεπτικού στόχου και, στην πραγματικότητα,....αλλαγής των προθέσεων του αντιπάλου.....όταν η Ατλαντική Συμμαχία είχε σχεδιαστεί να αποκρούσει και να καταστρέψει τις δυνάμεις ενός ετιτιθέμενου κράτους/ συνασπισμού και, έτσι, να αποτρέψει επιθέσεις.....η Συμμαχία οφείλει να αναπτύξει ένα ευρύτερο πλαίσιο, στο οποίο να εφαρμόζει τη στρατιωτική ισχύ.....(δηλαδή) να οικοδομήσει μια ικανότητα κλιμάκωσης⁴⁰³.

Ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα αφορούσε στο κατά πόσο το NATO, παράλληλα με την απειλή των αεροπορικών επιθέσεων, ήταν προετοιμασμένο να προχωρήσει και σε χερσαία επίθεση, στο έδαφος του Κόσοβο, με στόχο να σταματήσει την ανθρωπιστική καταστροφή που συντελούνταν. Αρχικά, η επιλογή αυτή είχε αποκλειστεί, αλλά, κατά τις

⁴⁰³ Βλ., Gen. R. Smith, Testimony.

πρώτες, ήδη, ώρες της επιχείρησης, το ζήτημα επανεξετάσθηκε. Κρίσιμο παράγοντα στη διαμόρφωση της επιλογής αυτής αποτέλεσε ο πολυεθνικός χαρακτήρας της επιχείρησης. Ήδη, από το καλοκαίρι τον 1998, είχε γίνει κάποιας μορφής προκαταρκτικός σχεδιασμός (*advance planning*) για μια βίαιη χερσαία εισβολή. Τα αποτελέσματα του είχαν παρουσιαστεί τον Ιούλιο/Αύγουστο, 1998, στο ΝΑΤΟ, όμως, η κατεύθυνση ήταν να τεθεί εκτός συζήτησης. Οι υπεύθυνοι του συμμαχικού στρατιωτικού σχεδιασμού ήσαν απόλυτα ενήμεροι σχετικά με την αναγκαιότητα διατήρησης της αξιοπιστίας του ΝΑΤΟ και της υποστήριξης των απειλών χρήσης δύναμης, καθώς και με την επίδειξη ετοιμότητας και ικανότητας χρήσης της, στην κατεύθυνση επίτευξης των στόχων που τέθηκαν⁴⁰⁴. Όμως, από το Σεπτέμβριο, 1998, η χερσαία επίθεση είχε τεθεί εκτός συζήτησης, στο πλαίσιο του στρατιωτικού σχεδιασμού, αφού εκτιμήθηκε ότι μια τέτοια επιλογή δεν θα υποστηριζόταν από όλα τα κ-μ της Συμμαχίας⁴⁰⁵.

Αναφορικά με το κατά πόσο οι απόψεις των ΗΠΑ -ιδιαίτερα στο ζήτημα της χερσαίας επίθεσης- επηρέασαν το συμμαχικό σχεδιασμό και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, δεν υπάρχουν αποδείξεις για κάτι τέτοιο. Παρ' όλα αυτά, η ισχύς του μεγαλύτερου, σε συνεισφορά, κ-μ στο εγχείρημα, πρέπει να αναγνωριστεί. Οι ΗΠΑ ανέλαβαν το βασικό κίνδυνο της επιχείρησης, δείχνοντας ότι αποτελούν εκείνο το κ-μ της Συμμαχίας το οποίο λαμβάνει (και) τις αποφάσεις⁴⁰⁶. Αν ένα κ-μ προσφέρει σημαντικό μέρος του αναγκαίου εξοπλισμού και προσωπικού, αυτόματα και ο βαθμός επιρροής του είναι μεγάλος, αφού επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτά θα χρησιμοποιηθούν. Στην περίπτωση της ΟΑΕ, όμως, υπήρξε μια σαφής απόφαση των ΗΠΑ να λειτουργήσουν ως μέρος της Συμμαχίας⁴⁰⁷. Θεωρείται απόλυτα δεδομένο ότι δεν υπήρξε ενθουσιασμός στις ΗΠΑ, σχετικά με την εμπλοκή χερσαίων τους δυνάμεων στο

⁴⁰⁴ Βλ., Gen. Naumann, Testimony.

⁴⁰⁵ Στην ουσία, το ζητούμενο ήταν το πώς θα αναπτυσσόταν μια δύναμη επιβολής της ειρήνης (*Peace Implementation Force*), ανεξάρτητα με τη συμφωνία στην οποία θα κατέληγαν τα εμπλεκόμενα μέρη στη σύγκρουση του Κοσόβο. Βλ., Lt. Gen Sir M. Jackson (COMARRC), Testimony.

⁴⁰⁶ Βλ., Gen. Sir R. Smith (DSACEUR) Testimony.

⁴⁰⁷ Βλ., UK Secretary of State, Testimony.

Kosovo. Δεν ήταν πρόθυμες ούτε καν να συνεισφέρουν σε μια πιθανή μελλοντική δύναμη διατήρησης ειρήνης (*PK Force*)⁴⁰⁸. Για τα περισσότερα, αν όχι όλα, τα κ-μ της Ατλαντικής Συμμαχίας θα ήταν αδιανόητο να εμπλακούν σε μια βίαιη χερσαία εισβολή στο *Kosovo*, χωρίς τη συμμετοχή χερσαίων δυνάμεων των ΗΠΑ. Πέραν των πολιτικών υπολογισμών σχετικά με τις, δυνητικά, υψηλές απώλειες, σε μια χερσαία εισβολή⁴⁰⁹, υποστηρίχθηκε η άποψη των στρατιωτικών ότι δεν θα έπρεπε να εμπλακεί η Συμμαχία σε μια χερσαία επιχείρηση, ενώ και μεμονωμένα κ-μ του NATO εκτιμούσαν ως ιδιαίτερα δύσκολη μια απόφαση για συμμετοχή τους (εξ' αιτίας των υψηλών επιπέδων δέσμευσης τμημάτων των εθνικών δυνάμεων τους, σε αποστολές στο εξωτερικό)⁴¹⁰.

Αν και αποτελούσαν τη μοναδική, πολιτικά αποδεκτή, θέση, στη Συμμαχία, οι δημόσιες αποκηρύξεις (1998/ 1999) -οι οποίες έδιναν την εντύπωση ότι οι ηγέτες της Συμμαχίας είχαν θέσει εκτός επιλογής μια χερσαία εισβολή, ως μέρος της συμμαχικής στρατιωτικής στρατηγικής-, συνιστούσαν, από στρατιωτικής πλευράς, μια σημαντικά εσφαλμένη εκτίμηση, αφού:

- έδειχναν μια έλλειψη αποφασιστικότητας της Συμμαχίας,
- οδηγούσαν σε ένα σημαντικό στρατιωτικό σχεδιασμό και προετοιμασία, για μια επιλογή, η οποία, μεταξύ Αυγούστου, 1998 και Απριλίου, 1999, ήταν αποκηρυγμένη,
- περιορίζαν τη συμμαχική διπλωματική επιρροή σχετικά με τη διασφάλιση της συμμόρφωσης τον *Milosevic*, χωρίς προσφυγή σε στρατιωτικά μέσα,
- αφαιρούσαν ένα κρίσιμο στοιχείο αβεβαιότητας και κινδύνου από την εκτίμηση τον *Milosevic* σχετικά με τις προθέσεις της Συμμαχίας,
- έδιναν υποστήριξη στον *Milosevic* και ενίσχυαν τη θέση του στο εσωτερικό πολιτικό μέτωπο -ενθαρρύνοντας, έτσι, την σερβική *elite* να συνεχίζει να τον υποστηρίζει στην τακτική εναντίωσης στο NATO και,
- έδιναν τη δυνατότητα στον *Milosevic* να κρύψει σημαντικό μέρος του εξοπλισμού του υπό το έδαφος, αντί να το αφήσει ανεπτυγμένο -και, ευάλωτο σε χερσαία επίθεση -υποβαθμίζοντας, έτσι, την αποτελεσματικότητα των αεροπορικών επιθέσεων.

Ο σχεδιασμός για αποτελεσματικές στρατιωτικές επιχειρήσεις θα πρέπει να λαμβάνει υπόψιν τους διπλωματικούς, νομικούς και πολιτικούς

⁴⁰⁸ Βλ., US Defence Secretary, Testimony.

⁴⁰⁹ Βλ., UK Permanent Secretary, Testimony.

⁴¹⁰ Βλ., G. Robertson Testimony.

παραγοντες και θα πρέπει να καλύπτει ένα ευρύ φάσμα στρατιωτικών επιλογών, δίνοντας, όμως, προτεραιότητα σε μία από αυτές. Στην περίπτωση της ΟΑΦ, η Συμμαχία είχε θέσει σε διαβούλευση (!) πολλές από αυτές -παρά το ότι υπάρχει μια αμφισβήτηση του κατά πόσο η επιλογή μιας χειρσαίας εισβολής ήταν πάντα υπό- συζήτηση ή τέθηκε στο τραπέζι τον Αύγουστο, 1998 -και, τελικά, έως Απρίλιο, 1999). Στο πλαίσιο αυτό, ο σχεδιασμός που στηρίζεται σε ένα ευρύ φάσμα στρατιωτικών επιλογών, διευκολύνει τη διατήρηση μιας ευελιξίας δράσης, ενώ συντηρεί το μέγιστο βαθμό αβεβαιότητας στον αντίπαλο. Παραμένει, πάντα, σημαντικό, ότι, όταν υφίσταται μια δέσμευση για χρήση στρατιωτικής δύναμης, η απόφαση (επιλογή) αυτή συντηρείται για όσο διάστημα κριθεί αναγκαίο για την επίτευξη προ-συμφωνημένων στόχων. Αν οι δυνητικοί αντίπαλοι πεισθούν σχετικά με τους στόχους και την αποφασιστικότητα μας, είναι λιγότερο πιθανό να μας ωθήσουν στη χρήση στρατιωτικής δύναμης⁴¹¹. Αναφορικά με τη στρατιωτική στρατηγική του NATO, θα πρέπει να αναγνωρισθεί ότι, οι πολιτικές πιέσεις για να διατηρηθεί η συμμαχική ομοφωνία, οδήγησαν σε ορισμένα απρόκλητα (περιττά) στρατηγικά λάθη (επιλογές), ότι, δηλαδή, η απειλή (χρήσης στρατιωτικής δύναμης) εκδηλώθηκε, σχεδόν, μετά τις 24 Μαρτίου (χρονικό σημείο έναρξης των επιχειρήσεων).

Η διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων στο *Kosovo*, σε πλαίσιο ακραίων καιρικών συνθηκών, παρουσίασε ιδιαίτερες δυσκολίες. Οι δίοδοι επικοινωνίας προς και από, το θέατρο των επιχειρήσεων -ειδικά, μέσω της Αλβανίας και της πΓΔΜ- ήσαν περιορισμένοι. Αν αποφασιζόταν μια βίαιη χειρσαία εισβολή, ο παράγοντας έδαφος θα έδινε πλεονέκτημα στον αμυνόμενο. Για την εκτίμηση των απαιτούμενων πόρων του NATO, στην αποτελεσματική υλοποίηση μιας τέτοιας επιλογής, θα απαιτείτο, αρχικά, μια ακριβής αποτίμηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων των σερβικών δυνάμεων και των δυνάμεων του KLA. Οι σερβικές δυνάμεις ⁴¹² αποτελούσαν μια καλά- εξοπλισμένη και εκπαιδευμένη δύναμη κρούσης, όμως, δεν θεωρείται πιθανόν ότι οι σερβικές δυνάμεις ήταν σε θέση να αντέξουν μια χειρσαία επίθεση του NATO, για

⁴¹¹ Βλ., Ministry of Defence, *Kosovo: Lessons Learned from the Crisis*.

⁴¹² Οι σερβικές δυνάμεις περιελάμβαναν, ανάμεσα σε άλλες δυνάμεις, τον ισχυρό

περισσότερο από μερικές ημέρες. Θα ήταν, όμως, και εξαιρετικά δύσκολο για τη Συμμαχία να αναπτύξει τις, τεχνολογικά, ανώτερες, δυνάμεις της σε ένα τόσο εχθρικό περιβάλλον –ακόμα και έχοντας, ήδη, επιτύχει αεροπορική υπεροχή. Σύμφωνα με μια άποψη:

...δεν έχει καμία αξία να απειλείς με εμπλοκή χερσαίων δυνάμεων, ενώ δεν διαθέτεις την αναγκαία οργάνωση για την κινητοποίηση τους.....ο Milosevic, όπως και κάθε άλλος αντίπαλος, παρέμενε πολύ διορατικός... και αν η Συμμαχία είχε απειλήσει με εμπλοκή χερσαίων δυνάμεων, χωρίς να ήταν εμφανής η κινητοποίηση τους...(τστε)...θα άρχιζαν να φαίνονται ρωγμές μέσα στη Συμμαχία, σχετικά με το ποιός ήταν και ποιός δεν ήταν προετοιμασμένος να αντιδράσει⁴¹³.

Αναφορικά με το επίπεδο της ετοιμότητας των χερσαίων δυνάμεων της Συμμαχίας, είναι εμφανές ότι η έλλειψη ενθουσιασμού, στις περισσότερες συμμαχικές κυβερνήσεις, αναφορικά με τη δικαιολόγηση μιας επιλογής βίαιης χερσαίας εισβολής, προκάλεσε την παρακώλυση πάνω στα συμμαχικά στρατιωτικά επιτελεία, σχετικά με το σχεδιασμό μιας τέτοιας επιλογής. Με δεδομένο ότι το NATO δεν είχε σχεδιάσει και προετοιμαστεί νωρίτερα, θα απαιτούνταν αρκετός χρόνος για να καταστεί η απειλή (χερσαίας εισβολής) αξιόπιστη στον Milosevic και τις σερβικές ΕΔ. Στις 24 Μαρτίου, 1999, το NATO υποχρεώθηκε να ξεκινήσει μια στρατιωτική εισβολή, με στόχο να υλοποιήσει την απειλή χρήσης στρατιωτικής δύναμης, μη έχοντας άλλη επιλογή από το να προσδοκά ότι η αεροπορική επιχείρηση θα απέφερε τους πολιτικούς στόχους που είχαν τεθεί.

5. δ. Η Διενέργεια των Αεροπορικών Επιχειρήσεων

Η ΟΑΦ δεν προσέφερε κάποιο σημαντικό πλαίσιο σύγκρισης της αμερικανικής και NATO- ευρωπαϊκής αποτελεσματικότητας (απόδοσης). Αν και οι εσωτερικές συμμαχικές διαδικασίες κατέστησαν την επιχείρηση εφικτή, οι πολιτικοί και επιχειρησιακοί περιορισμοί –ως αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης-

Γιουγκοσλαβικό Στρατό (VJ).

⁴¹³ Βλ., Air Marshal Sir John Day, Testimony.

κατέστησαν, επίσης, δύσκολη την όποια σύγκριση ανάμεσα στις (επιχειρησιακές) ικανότητες των αμερικανικών και NATO- ευρωπαϊκών αεροπορικών δυνάμεων. Πάντως, οι συνθήκες, σε μια πολεμική επιχείρηση, υλοποιούμενη από ένα συνασπισμό κρατών (*coalition warfare*), οδήγησαν σε μια αεροπορική επιχείρηση (πόλεμο), αργή στην εξέλιξη, αλλά και μελετημένη, κάτι το οποίο διευκόλυνε τις απαραίτητες ενέργειες για την αποφυγή αποσκίασης κάποιων από τα 13 συμμετέχοντα κράτη, αλλά και τη διασφάλιση υποστήριξης της διεθνούς κοινής γνώμης σχετικά με την επιχείρηση⁴¹⁴.

Η προσέγγιση αυτή επέτρεψε, μεν, στο NATO να διατηρήσει μια πολιτική ομοφωνία κατά τη διάρκεια της περιόδου των 78 ημερών, αλλά περιορίσε το μέγεθος, συγχρονισμό, δυνατότητα στόχευσης, αλλά και επίπεδα στρατιωτικής δύναμης που εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια της επιχείρησης. Ως αποτέλεσμα, οι σύμμαχοι δεν ανταποκρίθηκαν στην πρόκληση του να σχεδιάζουν, γρήγορα και αποτελεσματικά, επιχειρήσεις, καθώς και να επανεξοπλίζουν και να ανεφοδιάζουν τα α/φ, για μεγάλες χρονικές περιόδους, έτσι ώστε αυτά να διενεργούν εκτεταμένες αεροπορικές αποστολές⁴¹⁵. Σε σύγκριση με το μεγάλο αριθμό επιθετικών/ βομβαρδιστικών α/φ, που χρησιμοποιήθηκαν κατά των σερβικών δυνάμεων, υπήρχε ένας, σχετικά, μικρός αριθμός επιβεβαιωμένων στόχων για προσβολή. Υπό αυτές τις συνθήκες, στις περιπτώσεις όπου τα NATO- ευρωπαϊκά α/φ δεν ήταν ικανά να φέρουν σε πέρας μια αποστολή -εξ' αιτίας καιρικών συνθηκών, συνθηκών μη- ορατότητας ή αδυναμία επιτυχούς ρίψης πυρομαχικών-, η αποστολή ανατίθετο στις ΗΠΑ. Η OAF αποτέλεσε μια αεροπορική επιχείρηση στην οποία οι ευρωπαϊκές δυνάμεις ανέλαβαν ένα σημαντικό τμήμα του βάρους, ενώ οι όποιες αδυναμίες αντιμετωπίστηκαν με

⁴¹⁴ Σχετικά με το πολιτικό και νομικό πλαίσιο διενέργειας αεροπορικών επιχειρήσεων, βλ., D. Gates, "Air Power and Aspects in Civil- Military Relations," Group Cpt. St. Peach, "Coalition Operations"; K.A. Kyriakides, "Air Power and International Air Law," in *Perspectives on Air Power*, ed. St. Peach, 26-128.

⁴¹⁵ E. H. Tilford, Jr., "Operation Allied Force and the Role of Air Power," *PARAMETERS* (Winter 1999-2000): 24-38; R. Tomes, "Operation Allied Force and the Legal Basis for Humanitarian Interventions," *PARAMETERS* (Spring 2000): 38-50; T. L., Thomas, "Kosovo and the Current Myth of Information Superiority," *PARAMETERS* (Spring 2000): 13-29; J. Record, "Operation Allied Force: Yet Another Wake-Up Call for the Army?," *PARAMETERS* (Winter 1999-2000): 15-23.

στόχο τη διατήρηση της πολιτικής συνοχής, ανάμεσα στα συμμετέχοντα κ-μ. Η υλοποίηση των αεροπορικών επιχειρήσεων, στην ΟΑΦ, είναι δυνατόν να αναλυθεί ως ακολούθως:

- επιλογή -επιβεβαίωση στόχων,
- αποστολές εναέριας επιτήρησης,
- αποστολές αναγνώρισης,
- καταστολή εχθρικής αεράμυνας,
- αποστολές εναέριου ανεφοδιασμού και,
- αεροπορικές επιθέσεις

Επιλογή -επιβεβαίωση στόχων: Κατά την έναρξη της ΟΑΦ, υπήρχαν, ήδη, 169 στόχοι από τους οποίους είχαν προεπιλεγεί 51⁴¹⁶, ενώ στην τελική της φάση (Ιούνιος, 1999), περιλαμβάνονταν περισσότεροι από 976. Εξ' αιτίας του ότι η Συμμαχία δεν ανέμενε μια παρατεταμένη επιχείρηση, οι (όποιοι) νέοι στόχοι δεν ήταν πλήρως επιβεβαιωμένοι: κάθε ένας από τους επιπλέον 807 στόχους έπρεπε να περάσει από την απαραίτητη διαδικασία πρότασης, ανάλυσης και έγκρισης (εθνικής - συμμαχικής), πριν να συμπεριληφθεί στον κατάλογο Κύριων Στόχων της Συμμαχίας (NATO's Master Target File/ MTF). Αυτή η βραδυκίνητη διαδικασία αποκάλυψε σημαντικές διαφωνίες, ανάμεσα στους συμμάχους, ενώ περιόρισε τη στρατιωτική αποτελεσματικότητα της επιχείρησης. Κατά τη διαδικασία αναγνώρισης στόχων⁴¹⁷, οι ΗΠΑ είχαν προτείνει μια πλειάδα τέτοιων, αφού διατηρούσαν τις μεγαλύτερες δυνατότητες πρόσκτησης πληροφοριών, στο θέατρο των επιχειρήσεων. Πάντως, και άλλα κ-μ τον NATO συνεισέφεραν, στον τομέα αυτό, σημαντικά ⁴¹⁸. Μετά την έγκριση του προτεινόμενου στόχου, ξεκινούσε η διαδικασία πολιτικού ελέγχου, μέσω ΝΑC και εθνικών κ-μ.:

⁴¹⁶ To NATO's Master Target File. Βλ., Admiral Murphy (AFSOUTH COM/ COM/ US SIXTH FLEET) Testimony, House Armed Services Committee, Military Readiness Subcommittee, October 26, 1999.

⁴¹⁷ Οι στόχοι που αναγνωρίζονταν, αρχικά, προωθούνταν προς το *Joint Target Coordination Board/ AFSOUTH*. Στη συνέχεια, το Συμβούλιο αυτό προωθούσε τους προτεινόμενους από αυτό, στόχους, κατά πρώτον, προς τον Δκτη AFSOUTH και, κατόπιν προς τον SACEUR –μέσω της αλυσίδας διοίκησης. Ο τελευταίος ανέλυε, προσωπικά, τον κάθε ένα στόχο για να διερευνήσει το κατά πόσο αυτός πληρούσε τις προϋποθέσεις τις οποίες το ΝΑC του είχε δώσει. Βλ., J. Tirpak, "The First Six Weeks," *Air Force Magazine* (June 1999): 27-29

⁴¹⁸ Βλ., Cohen Testimony, Senate Armed Services Committee & Gen. Clark, Testimony, Senate

οι στρατιωτικοί και πολιτικοί αξιωματούχοι της Συμμαχίας εξέταζαν τους στόχους, πρότειναν την πλέον κατάλληλη χρήση πυρομαχικών και εκτιμούσαν τις δυνητικές απώλειες αμάχων. Τα κ-μ διατηρούσαν το δικαίωμα του *veto* και κανένας στόχος δεν προστίθετο στη *Διαταγή Ανάθεσης Καθηκόντων σε Εναέριες Δυνάμεις (Air Tasking Order /ATO)* αν δεν είχε λάβει ομόφωνη έγκριση. Ως αποτέλεσμα αυτής της έντονης διαδικασίας, οι στόχοι που εγκρίνονταν ήσαν περιορισμένοι⁴¹⁹. Μετά από λίγες εβδομάδες, όμως, το N A C αποφάσισε να αποσυρθεί από αυτή τη διαδικασία αναθεώρησης- έγκρισης, θεωρώντας ότι οι κατευθύνσεις που είχε δώσει στον S A C E U R –σχετικά με τους εγκεκριμένους στόχους- πληρούσαν τις απαιτήσεις του για πολιτικό έλεγχο. Στα μέσα του Απριλίου, το N A C ενέκρινε περαιτέρω επέκταση του MTF, όμως, στην ουσία, δεν ενέκρινε, επίσημα, την έναρξη της Φάσης II της επιχείρησης, αλλά, αντ' αυτού, εξουσιοδότησε τον ΓΓ/ NATO να εγκρίνει, ο ίδιος, αεροπορικές επιθέσεις κατά ορισμένων κατηγοριών στόχων –κάτι τα οποίο ενέπιπτε στη Φάση III⁴²⁰. Σχετικά με τη σημασία αυτής της σημαντικής διαφοράς, εκτιμάται ότι:

....το N A C δεν πήρε ποτέ μια επίσημη απόφαση αναφορικά με το πέρασμα στη Φάση III -η οποία σήμαινε ένα γενικευμένο αεροπορικό πόλεμο κατά της Γιουγκοσλαβίας-....έτσι, ο πρόεδρος (του NAC , και, ΓΓ /NATO) προχώρησε σε μια δική του ερμηνεία⁴²¹.

Οι κυβερνήσεις των κ-μ της Συμμαχίας παρέμειναν εξαιρετικά ανήσυχες, σχετικά με τις παράπλευρες απώλειες, φοβούμενες ότι ο υψηλός αριθμός απωλειών αμάχων θα ήταν δυνατόν να μειώσει την υποστήριξη της κοινής γνώμης προς την επιχείρηση και θα υποβάθμιζε την εύθραυστη ομοφωνία μέσα στη Συμμαχία⁴²²⁻⁴²³. Αναφορικά με την άσκηση των δικαιώματος *veto*, θα πρέπει

Armed Services Committee, cited in, *European Contributions*, ed. J. E. Peters et al., 26.

⁴¹⁹ Σύμφωνα με εκτιμήσεις (ΥΠΑΜ των ΗΠΑ), το 80%, των στόχων που χτυπήθηκαν, στις πρώτες τέσσερις εβδομάδες, είχαν ξαναχτυπηθεί, τουλάχιστον, άλλη μία φορά!, *Ibid*.

⁴²⁰ Βλ., Daalder, and O'Hanlon, *Winning*, 118.

⁴²¹ Βλ., Gen. Naumann, Testimony, in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 27.

⁴²² Οι σχεδιαστές των στρατιωτικών επιχειρήσεων ανέλυαν με λεπτομέρεια τις πιθανότητες απωλειών και εκτιμούσαν το δυνητικό βαθμό απωλειών ανά στόχο (υψηλό- μέτριο- χαμηλό).

⁴²³ Τα περισσότερα κ-μ είχαν εφαρμόσει και μια διαδικασία εθνικού νομικού ελέγχου των προτεινόμενων στόχων, έτσι ώστε να διασφαλίσουν ότι δεν παραβιάζονται οι εθνικοί και

να σημειωθεί ότι έγινε χρήση του από την Ολλανδία και, κυρίως, τη Γαλλία. Η ΥΠΕΞ των ΗΠΑ, Μ. Albright, δημιούργησε μια πενταμελή ομάδα (ΥΠΕΞ ΗΒ, Ιταλίας, Γαλλία, Γερμανίας, ΗΠΑ) -ως μια Επιτροπή Διαχείρισης (Management Committee)-, αποσκοπώντας στη διατήρηση της ενότητας, ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις της Συμμαχίας, και επιτρέποντας στους ΥΠΕΞ των χωρών αυτών να συντονίζονται εκτός του θεσμικού πλαισίου της Συμμαχίας (η Γαλλία είχε, επανειλημμένα, αρνηθεί να εγκρίνει στόχους μέσα στο έδαφος του Μαυροροβουνίου, υποστηρίζοντας ότι η περιοχή αυτή ήταν πολύ λιγότερο εχθρική προς τη δύση, από ότι η Σερβία). Επιπλέον, αντιστάθηκαν στις επιθέσεις κατά γεφυρών στο Βελιγράδι, διυλιστηρίων, πύργων τηλεοπτικών - Ρ/Φ σταθμών και εργοστασίων παραγωγής ενέργειας / γραμμών μεταφοράς ηλεκτρικού. Σχετικά με το τελευταίο, συμφώνησαν να τις χτυπήσουν μόνο αφού οι ΗΠΑ τους έδιναν τις πληροφορίες σχετικά με ένα άκρως απόρρητο οπλικό σύστημα το οποίο θα προκαλούσε, με τη χρήση ινών γραφίτη, ηλεκτρικό βραχυκύκλωμα στο σύστημα μεταφοράς, απενεργοποιώντας το για κάποιες ώρες, αλλά χωρίς να το καταστρέψει εντελώς⁴²⁴.

Αποστολές εναέριας περιπολίας: Οι αποστολές αυτές απετέλεσαν το 16 % του συνολικού αριθμού αεροπορικών αποστολών και έγιναν, κυρίως, από τις ευρωπαϊκές χώρες της Συμμαχίας. Το ποσοστό αυτό είναι δυσανάλογα μεγάλο σε σύγκριση με την επιχείρηση *Desert Storm*, όπου το Ιράκ συνιστούσε μια περισσότερο σημαντική εναέρια απειλή. Σε αυτό συνηγόρησαν τρεις (3) λόγοι:

διεθνείς νόμοι. Στις ΗΠΑ, οι στόχοι εκείνοι οι οποίοι απαιτούσαν έγκριση ΝCΑ (National Command Authority), εξετάζονταν από το νομικό σύμβουλο/ Μικτό Επιτελείο και από το γενικό νομικό σύμβουλο /ΥΠΑμ. Βλ., Kosono/ Operation Allied Force: After Action Report, 24. Τα περισσότερα κ-μ προχωρούσαν σε δικούς τους νομικούς ελέγχους των στόχων, ενώ υπήρξαν και περιπτώσεις όπου πιλότοι, τριγυρνώντας γύρω από τους στόχους, έλεγαν ότι πήραν εντολή να αποχωρήσουν, αφού ο συγκεκριμένος στόχος δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις! Βλ., W. Clark, Testimony, Senate Armed Services Committee, cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et. al., 28.

⁴²⁴ Οι πιέσεις της Γαλλίας περιόρισαν την ικανότητα να χτυπηθούν στρατηγικής σημασίας στόχοι στο Βελιγράδι και αύξησαν τον κίνδυνο για τις συμμαχικές δυνάμεις, αφήνοντας πυραύλους ε/α και α/φ αναχαίτισης, στο Μαυροβούνιο, άθικτους. Βλ., Lt. Gen. Short Testimony, Senate Armed Services Committee, cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et. al., 29.

- οι ευρωπαίοι σύμμαχοι συνεισέφεραν, κυρίως, επιθετικά/ βομβαρδιστικά α/φ, σε αντίστοιχες αποστολές. Καθώς προχωρούσε η επιχείρηση, πολλά από τα α/φ που ανέπτυξαν οι (ευρωπαίοι) σύμμαχοι δεν ήταν σε θέση να πετάξουν σε αντίξοες καιρικές συνθήκες, ή τη νύχτα, ή να μεταφέρουν *P G M s* -περιορίζοντας, έτσι, ακόμα περισσότερο το ρόλο τους. Τα α/φ τα οποία δεν ήταν σε θέση να συμμετάσχουν σε επιθετικές αποστολές, περιορίζονταν σε ρόλους απόκτησης αεροπορικής υπεροχής και, τον περισσότερο χρόνο τους, διενεργούσαν αεροπορικές αποστολές *CAP*,
- οι αποστολές *CAP* είχαν πολιτική σημασία. Η διενέργειά τους έδωσε στα κ-μ του NATO την ευκαιρία να διενεργήσουν ρόλους επίθεσης, για τους οποίους, πάντως, στην πραγματικότητα, διέθεταν περιορισμένες δυνατότητες. Η πολυεθνικής μορφής διενέργεια αποστολών *CAP* συμβόλιζε μια ενωμένη αεροπορική δύναμη και προσέφερε την εικόνα μιας συμμαχικής συνοχής και,
- η διενέργεια αποστολών *CAP* εξυπηρέτησε μια σημαντική, αν και περιορισμένη, λειτουργία: μέσω αυτών, οι ευρωπαίοι απέτρεψαν, επιτυχώς, τον *Milosevic* από το να επιχειρήσει μια αιφνιδιαστική αεροπορική επιχείρηση (*surprise air attack*) κατά της Ιταλίας. Κάτι τέτοιο θα είχε πιθανώς διασπάσει τη Συμμαχία ή, έστω, θα την είχε ωθήσει να αποσύρει την άδεια χρήσης των αεροδρομίων, υποδομών και διευκολύνσεων της, από τους συμμάχους, περιορίζοντας, έτσι, τις επιλογές του NATO σχετικά με τη στάθμευση α/φ και την υποστήριξη εδάφους.

Αποστολές αναννώρισης: Οι αρχικές φάσεις της ΟΑΦ δεν απαίτησαν υψηλή συμμαχική απόδοση, ούτε ανεδείξαν κάποιες συγκεκριμένες αδυναμίες αναφορικά με τις αποστολές αυτές. Ακόμα και κατά την έναρξη της επιχείρησης, υπήρχε πληθώρα α/φ για αποστολές επίθεσης –οφειλόμενο στο ότι ο αριθμός των εγκεκριμένων στόχων ήταν περιορισμένος, ενώ και οι στόχοι *per se* ήταν απόλυτα κατανοητοί στους συμμάχους. Ο ρυθμός των επιχειρήσεων καθώς και το είδος των στόχων ταίριαζαν απόλυτα με τις ευρωπαϊκές στρατιωτικές ικανότητες. Το πρόβλημα αφορούσε στη διενέργεια αποτελεσματικών επιθετικών αποστολών: η ευρωπαϊκή αεροπορία δεν διέθετε *P G M s* ή άλλες αναγκαίες ικανότητες -για επιθετικές αποστολές, χωρίς να προκαλεί ανεπιθύμητα επίπεδα απωλειών αμάχων και καταστροφών. Καθώς, όμως, η επιχείρηση προχωρούσε, η συμμαχική στρατηγική άρχισε να εστιάζεται στις εχθρικές δυνάμεις, στο πεδίο της μάχης, υιοθετώντας την τακτική της *ευέλικτης στόχευσης (flexible targeting)*. Οι επιχειρήσεις αυτές ήταν ιδιαίτερα

απαιτητικές -και, πέραν των δυνατοτήτων των περισσότερων συμμάχων- αφού απαιτούσαν ικανότητες στόχευσης και επιτήρησης (αυτές ακριβώς που διέθεταν οι ΗΠΑ)⁴²⁵. Επιπλέον, πολλοί από τους στόχους κινούνταν συνεχώς, και, έτσι, έπρεπε να δοθεί προτεραιότητα στη λήψη πληροφοριών στόχευσης και επιτήρησης σε πραγματικό χρόνο. Η τακτική της ευέλικτης στόχευσης αποδείχθηκε δύσκολο έργο. Πολλοί από τους ευρωπαίους συμμάχους δεν διέθεταν τα μέσα έγκαιρου εντοπισμού και επιτήρησης στόχων. Για τις ΗΠΑ, οι οποίες διέθεσαν, στις περισσότερες περιπτώσεις, συστήματα εντοπισμού, η εμπλοκή ήταν συχνά δύσκολη ή ανέφικτη, αφού ο εχθρός αναμείχθηκε με αμάχους, ενώ οι εικόνες από την αναγνώριση των στόχων δεν ήταν υψηλής ποιότητας⁴²⁶. Τα τηλεκατευθυνόμενα α/φ και τα UAVs συνεισέφεραν αποτελεσματικά στις αποστολές στόχευσης και αναγνώρισης. Τόσο η Γαλλία, όσο και η Γερμανία ανέπτυξαν και τους δύο αυτούς τύπους α/φ, όμως, αν και διενήργησαν το 37% του συνολικού αριθμού επιθετικών επιχειρήσεων, οι συνολικές ώρες πτήσης αντιστοιχούσαν μόλις στο 10%⁴²⁷. Ο περιορισμένος αυτός χρόνος πτήσης δεν επέτρεπε στα ευρωπαϊκά UAVs να εισχωρούν βαθιά στο θέατρο των επιχειρήσεων, περιορίζοντας, έτσι, το δυνητικό τους έργο στον τομέα στόχευσης και αναγνώρισης.

Καταστολή Εχθρικής Αεράμυνας [KEA]: Η KEA αποδείχθηκε μια από τις πλέον σθεναρές αποστολές της OAF. Αν και τα δόγματα της αεροπορίας των ΗΠΑ, αλλά και τα επιχειρησιακά σχέδια της OAF, απαιτούσαν την πλήρη ουδετεροποίηση της εχθρικής αεράμυνας, το NATO κατόρθωνε να την

⁴²⁵ LANTIRN/ Low Attitude Navigation & Targeting Infrared at Night; Joint STARS (Surveillance and Target Attack Radar System) & Rivet Joint Reconnaissance and Surveillance System.

⁴²⁶ Ο Πτχος John P. Jumper είχε υπογραμμίσει τη ν ανάγκη για συστήματα υψηλής πιστότητας και ανάλυσης καθώς και συστήματα προστασίας των αμάχων. Βλ., John P. Jumper, "Jumper on Air Power," *Air Force Magazine* (July 2000) (on line).

⁴²⁷ Αυτό οφείλεται στον περιορισμένο χρόνο πτήσης των ευρωπαϊκών UAVs και τηλεκατευθυνόμενων α/φ (π.χ., το CL- 289 έχει δυνατότητα για 30'). Βλ., K. Munson, ed., *Unmanned Aerial Vehicles*, *Jane's Defence Weekly* 13 (1999): 68.

απενεργοποιεί, μόνα προσωρινά, δηλαδή, μόνο στο πλαίσιο της κάθε μίας αποστολής (*mission-by-mission*). Οι τακτικές των σεργικών δυνάμεων περιόρισαν την έκθεση των υποδομών αεράμυνας τους, μειώνοντας, έτσι, τις ευκαιρίες καταστροφή τους, από τους συμμάχους. Ως αποτέλεσμα, τα πληρώματα των ευρωπαϊκών συμμαχικών α/φ έπρεπε πάντα να υπολογίζουν την απειλή από τα συστήματα εχθρικής αεράμυνας. Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης, αφιερώθηκαν σημαντικοί πόροι για αποστολές ΚΕΑ, κάτι που οδήγησε τον Δκτη AFSOUTH, Ναυχο J. O. Ellis να αναρωτηθεί αν ήταν:

.....λογικό να επικεντρωθεί η προσπάθεια στην καταστροφή των συστημάτων αεράμυνας ή.....να ήταν πιο ρεαλιστικό να εστιαστεί σε μια αδιάκοπη καταστολή της εχθρικής αεράμυνας⁴²⁸.

Παρά το ότι οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν εκτεταμένα τα EA-6 Prowlers, ορισμένοι από τους ευρωπαίους συμμάχους διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στις αποστολές ΚΕΑ. Εξ' αιτίας του ότι η γερμανική και ιταλική ΠΑ διέθεταν τις σημαντικότερες ικανότητες ΚΕΑ –πέραν της αμερικανικής-, συχνά καλούνταν να ανοίξουν αεροδιάδρομους, έτσι ώστε να μπορέσουν να περάσουν επιθετικά α/φ για τέτοιες αποστολές. Τα ECR Tornados ενεργοποιούσαν πυραύλους HARM, αναγκάζοντας τα εχθρικά *radars* να σβήνουν, διευκολύνοντας, έτσι, τα συμμαχικά επιθετικά/ βομβαρδιστικά α/φ να πετούν με ασφάλεια μέσα στον εχθρικό εναέριο χώρο. Η γερμανική και ιταλική αεροπορία έκαναν εκτεταμένη χρήση τέτοιων πυραύλων: αν και διενήργησαν μόνο το 8% των αποστολών ΚΕΑ, μετέφεραν (και έκαναν χρήση) του 35% του συνολικού αριθμού πυρομαχικών που χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο αποστολών ΚΕΑ. Παρά το ότι το NATO ήταν σε θέση να διενεργήσει αεροπορικές επιδρομές σε ένα σχεδόν απόλυτα ασφαλές περιβάλλον, η συνολική προσπάθεια των αποστολών ΚΕΑ απέφερε, στην καλύτερη περίπτωση, ανάμεικτα αποτελέσματα. Οι τακτικές υπεράσπισης του συστήματος αεράμυνας που εφαρμόστηκαν από τις σεργικές δυνάμεις, κατά την OAF, συνιστούσαν ένα σημαντικό τμήμα του στρατιωτικού δόγματος της

⁴²⁸ Βλ., Admiral J. O. Ellis, *A View from the Top* (Briefing, AFSOUTH HQ – no date), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 32.

Γιουγκοσλαβίας, τα τελευταία 50 χρόνια. Εστιάζονταν στην εφαρμογή των πλέον αποτελεσματικών μεθόδων προστασίας του συστήματος αεράμυνας, απέναντι σε έναν (επιτιθέμενο) αντίπαλο ο οποίος διέθετε ένα συντριπτικό πλεονέκτημα αεροπορικής (επιθετικής) ισχύος. Στο τέλος της επιχείρησης, πολλά από τα συστήματα *radar* λειτουργούσαν ακόμα, όμως, οι σέρβοι πλήρωςαν το τίμημα υιοθέτησης αυτής της τακτικής, αφού, συχνά, απενεργοποιούσαν τα συστήματα *radar*, για να αποφύγουν τη στόχευση τους από τα συμμαχικά α/φ. Παρ' όλα αυτά, οι σύμμαχοι συνέχισαν να είναι ανήσυχοι, κατά τη διάρκεια της επιχείρησης, αναφορικά με τα εχθρικά ενοποιημένα συστήματα αεράμυνας (*Integrated Air Defence Systems/ IADS*), ενώ αφιέρωσαν το 1/3 των συνολικών τους προσπάθειών στην αντιμετώπιση της απειλής από τα εχθρικά συστήματα αεράμυνας.

Αποστολές εναέριου ανεφοδιασμού

Οι επιχειρησιακές συνθήκες, κατά τη διάρκεια της OAF, απαιτούσαν μια ιδιαίτερα υψηλή ικανότητα εναέριου ανεφοδιασμού. Στα αρχικά στάδια της επιχείρησης, οι ακραίες καιρικές συνθήκες αναγκαζαν τους πιλότους να σταματούν, για διαλείμματα, μέσα σε καλύμματα από σύννεφα, έτσι ώστε οι επιθέσεις να προχωρούν. Αυτό, όμως, αύξανε τον χρόνο στάσης των α/φ (*loiter time*), αλλά και την ανάγκη υποστήριξης τους από α/φ τροφοδοσίας καυσίμων. Ένας επιπλέον παράγοντας αύξησης της ζήτησης για εναέριο ανεφοδιασμό ήταν και η υιοθέτηση της τακτικής της ευέλικτης στόχευσης (*flex-targeting*): εξ' αιτίας αυτού, ο χρόνος στάσης των α/φ αυξήθηκε, αφού οι πιλότοι χρειάζονταν περισσότερο χρόνο για τον εντοπισμό και την επιβεβαίωση των στόχων. Ως αποτέλεσμα τον συνδυασμού αυτών των συνθηκών, οι αποστολές εναέριου ανεφοδιασμού αποτέλεσαν το 21% όλων των εξόδων, στη διάρκεια της OAF -το υψηλότερο ποσοστό από όλες τις κατηγορίες εναέριων αποστολών. Τα α/φ της ΠΑ των ΗΠΑ διενήργησαν τις περισσότερες από αυτές, αφού, τόσο η διαδικασία δήλωσης απαιτήσεων του NATO, όσο και η ανταπόκριση τους ήσαν πολύ αργές και απαθείς για να αναπτυχθούν περισσότερα α/φ τροφοδοσίας καυσίμων από το ευρωπαϊκό οπλοστάσιο. Στο πιο

κρίσιμο τμήμα της επιχείρησης, οι ΗΠΑ ανέπτυξαν περισσότερα από 170 α/φ τροφοδοσίας καυσίμων, σε αντίθεση με τα 13 που ανέπτυξαν οι ευρωπαίοι σύμμαχοι. Αν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, στο μέλλον, πρόκειται να έχουν χαρακτηριστικά ⁴²⁹ που αυξάνουν τις απαιτήσεις για εναέριο ανεφοδιασμό, αντίστοιχα με εκείνα της ΟΑΦ, αυτό θα αύξανε τις πιέσεις στη Συμμαχία σχετικά με αυτές τις ικανότητες. Οι απαιτήσεις εναέριου ανεφοδιασμού αύξησαν σημαντικά την πίεση πάνω στον αμερικανικό στόλο α/φ τροφοδοσίας καυσίμων: αν, υποθετικά, η ΟΑΦ είχε συμπέσει με μια άλλη (στρατιωτική) κρίση -με μεγάλες απαιτήσεις σε α/φ τροφοδοσίας καυσίμων- οι ΗΠΑ θα δυσκολεύονταν να προσφέρουν τις κατάλληλες ικανότητες (εναέριου ανεφοδιασμού), και στα δύο μετωπα. Στην περίπτωση, δε, που το δεύτερο μέτωπο απαιτούσε ικανότητες παρόμοιες με εκείνες της ΟΑΦ, (οι ΗΠΑ) θα βρίσκονταν αντιμέτωπες με ένα σαφές έλλειμμα α/φ τροφοδοσίας καυσίμων (tankers)⁴³⁰.

Αεροπορικές επιθέσεις

Η απόδοση της Ατλαντικής Συμμαχίας στον τομέα των αεροπορικών επιχειρήσεων υπήρξε ακανόνιστη (μη- σταθερή): ο συνασπισμός απέδωσε θετικά απέναντι σε σταθερούς στόχους, αλλά η απόδοση του ήταν, σε γενικές γραμμές, αρνητική κατά κινούμενων. Αν και οι συμμαχικές αεροπορικές δυνάμεις διενήργησαν χιλιάδες επιθέσεις κατά στόχων εδάφους, μετά την κατάπαυση πυρός, επιβεβαιώνονται η καταστροφή μόνο 93 τανκς, 153 τεθωρακισμένων οχημάτων μάχης (ΤΟΜΠ), 389 συστημάτων πυροβολικού και

⁴²⁹ Αυστηροί Κανόνες Εμπλοκής, στενοί διάδρομοι για εξόδους α/φ, εξ' αιτίας καιρικών συνθηκών, παρατεταμένες αποστάσεις πτήσεων, κ.λ.π..

⁴³⁰ Στην περίπτωση της *Operation Desert Storm*, η USAF ανέπτυξε 318 α/φ εναέριου ανεφοδιασμού (tankers) -πέραν εκείνων που ανέπτυξαν οι ναυτικές δυνάμεις και οι δυνάμεις πεζοναυτών των ΗΠΑ [US Marine Corps [KC-130] - US Navy [KA- 6 & S- 3]. Αν το 25%, των 547 α/φ εναέριου ανεφοδιασμού (tankers) της ΠΑ των ΗΠΑ [US Air Reserve Force - US Air National Guard] δεν είναι διαθέσιμα και συνέπιπτε με μια παρόμοια, της ΟΑΦ, ανάπτυξη 170+ α/φ εναέριου ανεφοδιασμού (tankers), μόνο 240 από αυτά θα ήσαν διαθέσιμα για την υποστήριξη ενός δεύτερου μετώπου. Οι ΗΠΑ θα βρίσκονταν μπροστά σε ένα έλλειμμα 78 α/φ -ζητώντας, έτσι, από τους (ευρωπαίους) συμμάχους να δεσμεύσουν περισσότερα από τα 92 α/φ εναέριου ανεφοδιασμού (tankers) τους στη συνολική προσπάθεια.

όλμων και 339 άλλων στρατιωτικών οχημάτων⁴³¹. Οι σύμμαχοι αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν αρκετούς περιοριστικούς παράγοντες, όπως Κανόνες Εμπλοκής, αντίξοες καιρικές συνθήκες και παρουσία πολλών αμάχων, οι οποίοι μείωσαν, έτσι, τις δυνατότητες χρήσης της αεροπορικής ισχύος (π.χ., οι περισσότεροι στόχοι έπρεπε να προσβληθούν με πυρομαχικά PG)⁴³². Όμως, από τις 13 συμμετέχουσες χώρες, μόνο οι ΗΠΑ, η Γαλλία και το ΗΒ, ανέπτυξαν α/φ με δυνατότητα μεταφοράς PGMs, ενώ ορισμένοι τύποι PGMs –ειδικά εκείνοι με καθοδήγηση *laser* και ηλεκτρο-οπτικών ινών- δεν απέδωσαν ικανοποιητικά σε περιβάλλον αντίξοων καιρικών συνθηκών. Η OAF προσέδωσε μια νέα αξία στη χρήση των PGMs. Επιπλέον, οι ασφαλείς επικοινωνίες ήχου (SVCs) δημιουργούσαν ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα, αφού οι εντολές αποστέλλονταν μη- κρυπτογραφημένες, επιτρέποντας στις εχθρικές δυνάμεις να τις παρακολουθούν μέσω ανοικτών συχνοτήτων –ενώ και οι στόχοι είχαν την ευκαιρία να καλυφθούν ή να αναζητήσουν κάλυψη. Μετά την επιχείρηση, οι σύμμαχοι δεν διέθεταν επαρκείς αποδείξεις πάνω με το αν, όντως, είχαν επιφέρει σημαντική ζημιά στις σερβικές χερσαίες δυνάμεις, ενώ ορισμένοι αξιωματούχοι του NATO προχώρησαν ακόμη και σε αμφισβήτηση της τελικής αποτίμησης του SACEUR!⁴³³. Αν και η αποτίμηση απωλειών μάχης (*battle damage assessment*) προσέφερε μια σχετικά σαφή εικόνα σχετικά με τις ζημιές σε κρίσιμες και μη- υποδομές, η σύνταξη μιας ουσιαστικής -συνολικής αποτίμησης της επιχείρησης, αναφορικά με τις ζημιές σε κινούμενους στόχους, δεν ήταν εύκολη υπόθεση.

5. ε. Ενδο- Συμμαχικές Διενέξεις

Παρά τα πολλά χρόνια πολυεθνικού- συνεργατικού σχεδιασμού, στο

⁴³¹ Βλ., Gen. W. K. Clark (SACEUR) & Brig. Gen. J. Corley, Kosovo Mission Effectiveness Assessment Team/ EUCOM- US MoD, Press Conference, 1999, cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 34. Αναφορικά με την απόδοση των βομβαρδιστικών B- 2 και των Tomahawk LAMS, βλ., G. W. Goodman, Jr., "Out of reach: new long-range USAF and Navy Air- Launched Missiles will keep Aircrews at safe Stand-off Ranges," *Armed Forces Journal International* (July 2000): 34; Bryan Bender, "Tomahawk Achieves New Effects in Kosovo," *Janes Defence Weekly* (July 19, 2000).

⁴³² Τα PGMs απαιτούν λιγότερες εξόδους α/φ, ενώ παρέχουν τη δυνατότητα προσβολής από απόσταση, παρακάμπτοντας, έτσι, τα εχθρικά συστήματα αεράμυνας.

⁴³³ Βλ., V. Adm. Sir A. West, Testimony, House of Commons Select Committee on Defence, UK Parliament, cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 36.

πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας, τα κ-μ της δυσκολεύθηκαν να συμφωνήσουν σε μια κοινή προσέγγιση, κατά τη διάρκεια της ΟΑΦ. Κατά το παρελθόν, οι σύμμαχοι είχαν εστιάσει στην άμυνα της εδαφικής επικράτειας τους, έτσι η ΟΑΦ αντιπροσώπευε μια εντελώς νέα μορφή εγχειρήματος. Οι διενέξεις ανάμεσα στα κ-μ της Ατλαντικής Συμμαχίας επικεντρώθηκαν πάνω σε τρία (3) ζητήματα:

- η κλιμακωτή προσέγγιση (*gradualist approach*),
- η πολιτική των ΗΠΑ σχετικά με τις πληροφορίες και,
- η χρήση χειρσαίων δυνάμεων.

Αν και η ιδέα μιας, χρονικά, σύντομης επιχείρησης είχε υποστηριχθεί έντονα, από τις ΗΠΑ, οι ίδιες προσέφεραν μια στρατηγική απέναντι στους ευρωπαίους συμμάχους, οι οποίοι παρέμεναν σκεπτικοί απέναντι σε μια πιθανότητα εμπλοκής σε μια γενικευμένη αεροπορική επιχείρηση. Αρκετά κ-μ της Συμμαχίας δεν διέθεταν την απαιτούμενη εσωτερική πολιτική υποστήριξη αναφορικά με μια επιθετικού χαρακτήρα επιχείρηση στο Κοσόβο (βλ., Ελλάδα, Ιταλία, Γερμανία)⁴³⁴. Έτσι, οι ΗΠΑ προέκριναν την υλοποίηση μιας συμμαχικής αεροπορικής επιχείρησης, με σύντομη διάρκεια, με απώτερο στόχο να προλάβουν πιθανές ρωγμές ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κ-μ.. Τα αποτελέσματα της κλιμακωτής προσέγγισης άρχισαν γρήγορα να γίνονται εμφανή: οι σύμμαχοι θεώρησαν ότι η ΟΑΦ θα εξελισσόταν όπως ακριβώς και η *Operation Deliberate Force/ ODF* (Bosnia, καλοκαίρι 1995), και έτσι σχεδίασαν τους βομβαρδισμούς, αρχικά, μόνο για μερικές ημέρες ⁴³⁵. Όταν η στρατηγική αυτή άρχισε να αποδεικνύεται ακτάλληλη να πειθαναγκάσει τον *Milosevic* να συμβιβαστεί, οι σύμμαχοι

⁴³⁴ Το γερμανικό Κόμμα των Πράσινων είχε να επιλέξει ανάμεσα σε δύο *slogans*: όχι άλλος πόλεμος (*no more war*) και όχι άλλη γενοκτονία (*no more genocide*). Καθώς η ΟΑΦ ξεκινούσε, το Κόμμα —ως μέλος του κυβερνητικού συνασπισμού— δήλωνε ότι.....δεν υπάρχει εναλλακτική (λύση) στις αεροπορικές επιθέσεις- είναι, όμως, μια κατάσταση εξόχως δύσκολη. Βλ., *Majority of Greens support NATO air strikes on Serbia*, FBIS-WEU-1999-0324 (24 March, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 37.

⁴³⁵ Βλ., Group Cpt. St. Peach, "Coalition Air Operations," in, St. Peach, ed., *Perspectives on Air Power*, 46-79; Group Cpt. A. Lambert, "Synergy in Operations," in, Group Cpt. A. Lambert and A. C. Williamson, eds., *The Dynamics of Air Power*, 40-66.

⁴³⁵ *Ibid*

βρέθηκαν χωρίς άλλες επιλογές, πέραν των τριών (3) υπαρχόντων:

- κλιμάκωση (*escalation*),
- διεύρυνση (*widening*) και,
- επέκταση της αεροπορικής επιχείρησης (*extension*).

Αν και η προσέγγιση που επιλέχθηκε, οδήγησε σε μια διερευνητικού, μάλλον, χαρακτήρα έναρξη στρατιωτικών επιχειρήσεων, την τρίτη εβδομάδα, η Συμμαχία βρέθηκε εγκλωβισμένη να διενεργεί ένα σημαντικό αριθμό εξόδων -στο βαθμό που οι καιρικές συνθήκες και οι δυνατότητες της το επέτρεπαν. Έτσι, ο χαρακτήρας της OAF, στην πράξη, περιορίσε την ικανότητα της Συμμαχίας να υλοποιήσει μια σαρωτική στρατιωτική επιχείρηση επιβολής (*enforcement-type operation*). Αντίθετα, η OAF αφορούσε σε μια στρατιωτική επιχείρηση, η οποία περιορίστηκε, εξ' αιτίας του μεγάλου αριθμού συμμετεχόντων, των αντίξοων καιρικών συνθηκών -συνθηκών εδάφους και, της ανεπάρκειας στόχων -εγκεκριμένων για επίθεση. Η κλιμακωτή προσέγγιση πιθανόν να μην ήταν η πλέον αποτελεσματική, από στρατιωτικής πλευράς, μέθοδος αντιμετώπισης του *Milosevic*, αλλά, με δεδομένη την περιορισμένη ομοφωνία σχετικά με την προσφυγή στη χρήση βίας, ίσως να ήταν η μοναδική εφικτή λύση (προσέγγιση). Κατά τη διάρκεια της OAF, οι ΗΠΑ παρέμεναν εξαιρετικά διστακτικές αναφορικά με την παροχή ευαίσθητων πληροφοριών στους ευρωπαίους συμμάχους. Αξιωματούχοι των ΗΠΑ θεωρούσαν ότι, σε αντίθεση με εκείνες που υλοποιούνται από ένα κράτος, οι επιχειρήσεις στη βάση συνασπισμού (*coalition operations*) διευκολύνουν τις διαρροές, αφού απαιτούνται περισσότερες γραμμές και δίκτυα επικοινωνιών -συντονισμού ανάμεσα στα συμμετέχοντα κράτη. Έτσι, έκριναν ότι η πληροφόρηση σχετικά με ορισμένες ευαίσθητες επιχειρήσεις θα έπρεπε να παραμείνει μέσα σε ένα πλαίσιο, αποκλειστικά, των αμερικανικών ΕΔ. Κατά συνέπεια, η OAF περιείχε δύο ξεχωριστούς τύπους Διαταγών Ανάθεσης Καθηκόντων σε Αεροπορικές Δυνάμεις (*Air Tasking Orders/ ATOs*): τις NATO ATO, οι οποίες διανέμονταν σε όλα τα κ-μ της Συμμαχίας, εμπεριείχαν κατάλογο των εξόδων για τα ευρωπαϊκά α/φ και α/φ, μη-τεχνολογίας *stealth*, των ΗΠΑ και, τις US ATO, με τις οποίες ανατίθεντο καθήκοντα σε α/φ των ΗΠΑ (βομβαρδιστικά

13-2, μαχητικά F-117, Tomahawk- CALM CMs). Η τελευταία κατηγορία διανέμονταν, αποκλειστικά, σε αξιωματούχους των ΗΠΑ, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η μέγιστη δυνατή μυστικότητα αναφορικά με τα εξελιγμένα συστήματα που χρησιμοποιούνταν στην επιχείρηση (!). Η ρύθμιση αυτή προκάλεσε προβλήματα, αφού οι ΑΤΟ αποτελούν ουσιαστικά επίσημα έγγραφα, ενώ ο Στγος *Short* υποστήριξε ότι:

.....τα ξεχωριστά ΑΤΟs οδηγούσαν σε σύγχυση.....όταν α/φ των ΗΠΑ εμφανίζονταν, ξαφνικά, στα *radars* του ΝΑΤΟ.....,χωρίς καμία προειδοποίηση⁴³⁶.

Επιπλέον, οι ΗΠΑ παρακρατούσαν τα στοιχεία, αναφορικά με τους στόχους, όσο το δυνατό μεγαλύτερο διάστημα. Όπως αναφέρει ο Νχος *Murphy*:

....οι κατάλογοι με τους στόχους δεν ήταν διαθέσιμοι προς το ευρωπαϊκό ΝΑΤΟ, έως την ημέρα υλοποίησης.....(κατά τον σχεδιασμό).....οι φάκελοι με τους κύριους στόχους (*Master- Target Files*) παρέμεναν για αποκλειστική χρήση των ΗΠΑ και, στη συνέχεια, διανέμονταν σε επιλεγμένους συμμάχους –για λόγους διαβουλεύσης (!)⁴³⁷.

Αντίστοιχα προβλήματα παρουσιάζονταν και όταν οι ΗΠΑ διαβάθμιζαν τις εκτιμήσεις απωλειών μάχης (*B D A s*) σε σημείο το οποίο, πρακτικά, περιόριζε τη διανομή τους⁴³⁸. Ακόμα, όμως, και όταν οι ΗΠΑ αποφάσιζαν να διανείμουν πληροφορίες στους συμμάχους τους, η διαδικασία δεν ήταν απλή, αφού καθυστερήσεις και περιορισμοί την παρεμπόδιζαν, σταθερά, δυσκολεύοντας τους συμμάχους να έχουν πλήρη επιχειρησιακή εικόνα της επιχείρησης. Η διαδικασία ήταν βραδυκίνητη, αφού ήταν δύσκολο να μεταφερθούν πληροφορίες προς τους συμμάχους –ιδιαίτερα, τους βρετανούς. Οι καθυστερήσεις αυτές οφείλονταν, κυρίως, σε γραφειοκρατικές διαδικασίες αλλαγής διαβάθμισης, από *US Secret*, σε *NATO Secret*. Οι ΗΠΑ, σκόπιμα, εξαιρούσαν τη Γαλλία από την πρόσβαση σε

⁴³⁶ Βλ., J. Tirpak, "Short's view of the Air Campaign," *Air Force Magazine* (September 1999): 43-47

⁴³⁷ Βλ., V. Adm. Murphy, Testimony, Senate Armed Services Committee/ Military Readiness Subcommittee, October 26, 1999.

άκρως απόρρητα σχέδια του NATO, με στόχο την ελαχιστοποίηση διαρροών προς το Βελιγράδι (!)⁴³⁹ Αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους το NATO έθεσε, από την αρχή, εκτός συζήτησης, την επιλογή της χερσαίας επίθεσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ εμφανίζονταν εξαιρετικά ευαίσθητες απέναντι στην πιθανότητα απώλειας ζωών. Επιπλέον, είχαν πλήρη επίγνωση σχετικά με την επίδραση της εσωτερικής πολιτικής των άλλων κ-μ του NATO απέναντι στο ζήτημα αυτό. Οι αξιωματούχοι της Συμμαχίας αποφάσισαν ότι η επιλογή της αεροπορικής επιχείρησης θα έπρεπε να λάβει τη μέγιστη δυνατή υποστήριξη, αφού η επιλογή ενός χερσαίου πολέμου παρέμενε, ξεκάθαρα, εκτός συζήτησης.

Σύντομα, όμως, οι σύμμαχοι βρέθηκαν μπροστά στην πραγματικότητα: η αεροπορική επιχείρηση εξελισσόταν, χρονικά, περισσότερο από όσο αναμενόταν, χωρίς να φαίνεται ένα τέλος στον ορίζοντα. Οι βομβαρδισμοί επέφεραν κάποια ζημιά στις σερβικές δυνάμεις, όμως, δεν ήταν ικανές να καταστρέψουν την ικανότητα τους να υλοποιήσουν την επιχείρηση εθνοκάθαρσης των αλβανόφωνων στο Κοσόβο. Στις 19 Απριλίου, οι σύμμαχοι άρχισαν να συζητούν την επιλογή μιας χερσαίας επίθεσης. Αν και παρέμεναν διστακτικοί απέναντι σε μια τέτοια προοπτική, είχε, ήδη, επιτευχθεί μια σχετική ομοφωνία σχετικά με την ανάγκη αναθεώρησης των σχεδίων. Έτσι, δόθηκε εντολή στην κατεύθυνση αυτή, όμως το NATO απείχε ακόμα πολύ από την υλοποίηση τέτοιων σχεδίων. Μετά τη Σύνοδο Κορυφής της Ουάσινγκτον (23 - 25 Απριλίου), η συζήτηση για χερσαία επίθεση σταμάτησε για κάποιο διάστημα. Σύμφωνα με το στρατιωτικό σχεδιασμό, μια τέτοια απόφαση έπρεπε να ληφθεί μέσα στον Ιούνιο, έτσι ώστε η επιχείρηση να υλοποιηθεί ανάμεσα στα μέσα

⁴³⁸ Βλ., *Kosovo/ Operation Allied Force: After- Action Report*, 50-51.

⁴³⁹ Το 1998, γάλλος αξιωματικός στην έδρα του NATO συνελήφθη με την κατηγορία διαρροής πληροφοριών σχετικά με τα σχέδια της Συμμαχίας στο Κοσόβο, ενώ κάποιοι γάλλοι αξιωματικοί κατηγορήθηκαν με τα ίδια αδικήματα και στο παρελθόν. Οι ΗΠΑ και το ΗΒ, επισημαίνεται ότι, συχνά έπαιρναν αποφάσεις χωρίς διαβούλευση με τη Γαλλία, με στόχο τη μείωση των πιθανοτήτων διαρροών. Το Νοέμβριο του 1999, το γαλλικό υπουργείο άμυνας δημοσιοποίησε μια μελέτη σχετικά με τα διδάγματα της ΟΑΦ, στην οποία επέπληττε τις ΗΠΑ για την αδυναμία τους να συνεργαστούν, πλήρως, με τους συμμάχους. Μέρος των επιχειρήσεων υλοποιήθηκε από τις ΗΠΑ, εκτός του αυστηρού πλαισίου διαδικασιών του NATO. Σύμφωνα με το γαλλικό ΥΠΑΜ, η Γαλλία δεν ήταν το μόνο κ-μ της Συμμαχίας το οποίο δεν υπήγαγε, συνολικά, τις στρατιωτικές του δομές στην ενοποιημένη δομή διοίκησης του NATO. Βλ., H. Gordon, "France Kept in dark by Allies,"

Ιουλίου και αρχές Αυγούστου. Και ενώ τα χρονικά περιθώρια στένευαν, το ΗΒ αναβίωσε τη συζήτηση, προτείνοντας, στις 17 Μαΐου, την επιλογή αυτή σε περίπτωση που δεν επιτυγχάνονταν μια συμφωνία ειρήνευσης. Εκτιμούσε ότι οι αεροπορικές επιχειρήσεις δεν ήταν ικανές, να πειθαναγκάσουν τον *Milosevic* να παραδοθεί, αλλά θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να εξασθενήσουν τις γιουγκοσλαβικές δυνάμεις, έτσι ώστε μια χερσαία επίθεση να καταστεί δυνατόν να υλοποιηθεί χωρίς να αντιμετωπίσει μια ιδιαίτερα οργανωμένη αντίσταση⁴⁴⁰. Στη συνέχεια, οι ΗΠΑ θεώρησαν ότι πιθανόν η επιλογή αυτή να αποτελεί τον μόνο τρόπο επίτευξης των στόχων της Συμμαχίας στο Κοσόβο, αφήνοντας, έτσι, ανοικτή την πιθανότητα ενός χερσαίου πολέμου, αφού κανένας δεν ήταν σε θέση να εγγυηθεί, στο στάδιο αυτό, ότι η αεροπορική επιχείρηση μπορεί να επιτύχει όλους τους στόχους, έως το Φθινόπωρο. Πέραν του ΗΒ, κανένα άλλο κ-μ του ΝΑΤΟ δεν αντέδρασε θετικά σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η Γαλλία και η Γερμανία υποστήριξαν το συνδυασμό διπλωματικών κινήσεων με τις αεροπορικές επιθέσεις, ενώ η Ιταλία και η Ελλάδα επέμειναν στην εφαρμογή ενός *moratorium* στους βομβαρδισμούς. Η Γερμανία επέδειξε την πλέον αρνητική στάση, αναγγέλλοντας ότι θα εμποδίζει, μέσω της χρήσης του δικαιώματος *veto*, τη λήψη απόφασης από τη Συμμαχία σχετικά με την υλοποίηση ενός χερσαίου πολέμου. Εν τω μεταξύ, τα στρατιωτικά επιτελεία της Συμμαχίας συνέχιζαν να προετοιμάζουν τα επιχειρησιακά σχέδια για μια χερσαία επιχείρηση, με το Στγο *Clark* να συστήνει μια μυστική ομάδα σχεδιασμού, στην έδρα της Συμμαχίας. Η ομάδα χρησιμοποίησε σχέδια των βρετανικών ΕΔ, ως βάση, αφού το Υπαμ του ΗΒ είχε, κατά το τελευταίο έτος, διαμορφώσει έξι (6) διαφορετικά εναλλακτικά σχέδια εισβολής (!). Το πλέον ακραίο από αυτά -με την κωδική ονομασία *Plan Bravo*- θα απαιτούσε 300 χιλ. προσωπικό για μια εισβολή έως το Βελιγράδι. Η ομάδα συμφώνησε, πάντως, σε ένα πιο συντηρητικό σχέδιο (*B- minus Plan*), το οποίο απαιτούσε 175 χιλ. προσωπικό -με εισβολή από τα νότια και προώθηση προς τα βόρεια, μέσω μιας μόνο οδού στο έδαφος της Αλβανίας.

London Daily Telegraph (April 9, 1999).

⁴⁴⁰ Στην ουσία, το σχέδιο αυτό δεν διέφερε από εκείνο που υποστήριζαν, πριν τη Σύνοδο, το ΗΒ και η Γαλλία. Όμως, τώρα, το ΗΒ έδινε έμφαση στα περιορισμένα χρονικά περιθώρια, ενώ εστίαζε στην αναγκαιότητα μεταφοράς των προσφύγων στα εδάφη τους πριν

Η αντίδραση, όμως, των ΗΠΑ δεν ήταν θετική και απαίτησαν την επανεξέταση του σχεδίου. Μετά από αυτή την αντίδραση, ο Στγος Clark έστρεψε τις προσπάθειες του στην κατεύθυνση ενίσχυσης της προετοιμασίας για μια πιθανή δύναμη διατήρησης ειρήνης στο *Kosovo* (PK Force). Αν και αυτή η δύναμη –γνωστή ως KFOR– θα αναπτύσσονταν μόνο αφού ο *Milosevic* θα είχε αποδεχθεί μια συμφωνία ειρήνευσης, ο Στγος Clark και άλλοι επιτελείς στο NATO γνώριζαν ότι μια ενδυναμωμένη KFOR θα περιελάμβανε ορισμένα βασικά στοιχεία του Σχεδίου *B- minus*. Εξ' αιτίας του ότι οι ΗΠΑ και κάποιοι σύμμαχοι δεν ήταν πρόθυμοι να εγκρίνουν τις προετοιμασίες για το Σχέδιο *B- minus*, ο μόνος τρόπος διατήρησης της επιλογής για χειραία επέμβαση ισχυρής, ήταν η ενσωμάτωση αυτών των κύριων στοιχείων ως τμήμα των προετοιμασιών για τη δύναμη KFOR. Ο Clark προσπάθησε αρκετά να πείσει τους συμμάχους ότι μια οποιαδήποτε δύναμη διατήρησης ειρήνης στο *Kosovo* θα απαιτούσε μεταξύ 45 - 50 χ. προσωπικό -σχεδόν διπλάσιο εκείνου το οποίο το NATO αρχικά ανέμενε-, έως ότου η έγκριση για την προετοιμασία (ανάπτυξης) μιας ενισχυμένης δύναμης διατήρησης ειρήνης δόθηκε από το Βόρειο- Ατλαντικό Συμβούλιο. Οι πολιτικοί ηγέτες της Συμμαχίας αντελήφθησαν ότι η απόφαση αυτή τους επέτρεπε να διατηρούν την πιθανότητα μιας χειραίας επέμβασης ανοικτή, χωρίς, όμως, να είναι υποχρεωμένοι να αναζητήσουν τυπική έγκριση μιας συμφωνίας για το Σχέδιο *B- minus*. Ο Clark υποστήριξε ότι μια, τέτοιας σύνθεσης, KFOR θα διευκόλυνε τις προετοιμασίες για διεξαγωγή μάχης (*combat preparations*), ενώ αξιωματούχοι της Συμμαχίας παραδέχονταν, δημόσια, ότι ορισμένα τμήματα της δύναμης KFOR θα αναλάμβαναν αποστολές μάχης στην περίπτωση που το NATO αποφάσιζε, αργότερα, να εγκρίνει μια χειραία επέμβαση. Η απόφαση αυτή, όμως, δεν έδωσε στη Συμμαχία τον αναγκαίο χρόνο τον οποίο αυτή θα επιθυμούσε. Στις 27 Μαΐου, οι ΥΠΑμ ΗΠΑ, ΗΒ, Ιταλίας, Γαλλίας και Γερμανίας άρχισαν να συζητούν αναφορικά με τη φύση μιας χειραίας επέμβασης –με την παρακίνηση του ΗΒ, το οποίο και επιθυμούσε την άμεση έναρξη των προετοιμασιών! Συμφώνησαν να εξετάσουν το κατά πόσο έπρεπε να προετοιμάσουν και να εκτελέσουν το σχέδιο Σχέδιο *B- minus*, άμεσα. Ενώ, όμως,

ο Στγος *Clark* προσπαθούσε να πείσει τις ΗΠΑ, έτσι ώστε να εγκριθεί η ανάπτυξη μιας χερσαίας δύναμης, η γραφειοκρατία της Συμμαχίας εργαζόταν στην κατεύθυνση καθυστέρησης υλοποίησης του σχεδίου, για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο διάστημα, ελπίζοντας ότι οι έντονες αεροπορικές επιθέσεις θα έπειθαν, τελικά, τον *Milosevic* να αποδεχθεί μια ειρηνευτική συμφωνία. Στις 2 Ιουνίου, σε συνεδρίαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας (NSC), η κυβέρνηση των ΗΠΑ συζητούσε τους τρόπους με τους οποίους το NATO θα μπορούσε να κερδίσει τον πόλεμο. Εξετάστηκαν αρκετές από τις επιλογές χερσαίας επέμβασης (στη λογική του Σχεδίου B- minus) -περιλαμβανομένης και της δημιουργίας ασφαλών ζωνών για τους πρόσφυγες μέσα στο *Kosovo*. Δηλώθηκε, πάντως, ότι το Μεικτό Επιτελείο συνέχιζε να παραμένει αντίθετο σε μια χερσαία επέμβαση, εκτιμώντας ότι δεν είναι ορθό να δεσμευτούν τόσες δυνάμεις των ΗΠΑ σε μια επιχείρηση με περιορισμένο πολιτικό στόχο (*limited political objective*). Στο τέλος συμφώνησαν ότι η επίτευξη νίκης στον πόλεμο αυτό είχε, πλέον, εξελιχθεί σε ύψιστο στόχο της στρατηγικής των ΗΠΑ –πολύ μεγαλύτερο και από εκείνο της διατήρησης της συνοχής της Συμμαχίας! Οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν ότι ήταν έτοιμες να συζητήσουν μια μονομερή χερσαία επέμβαση, αν το NATO δεν κατόρθωνε να επιτύχει την αναγκαία ομοφωνία. Στις 2 Ιουνίου, εθεωρείτο ότι μια ομοφωνία μέσα στη Συμμαχία θα είχε ιδιαίτερη αξία, όμως δεν αποτελούσε απόλυτη αναγκαιότητα. Η χερσαία επέμβαση έδειχνε η μόνη εφικτή επιλογή που είχε απομείνει⁴⁴¹. Στις 3 Ιουνίου, ο πρόεδρος *Clinton* οργανώνει συνάντηση και με τους τέσσερις Αρχηγούς των Επιτελείων -την πρώτη πλήρη σύσκεψη από την αρχή της επιχείρησης- για να συζητήσουν τις επιλογές χερσαίας επέμβασης. Το Πεντάγωνο ζήτησε από τον *Clark* να μην συμμετάσχει, αφού η θέση του αναφορικά με τη σύσταση μιας δύναμης επέμβασης, ήταν ευρέως γνωστή στην κυβέρνηση. Η σύσκεψη αυτή δεν έγινε ποτέ, αφού ο *Milosevic* ανακοίνωσε στις 3 Ιουνίου ότι ήταν έτοιμος να αποδεχθεί τους όρους του NATO και να τερματίσει τους βομβαρδισμούς⁴⁴². Στις 3 Ιουνίου, ο

⁴⁴¹ Βλ., Daalder and O' Hanlon, *Winning*, 158-160 & 325.

⁴⁴² Ο Πρόεδρος της Φινλανδίας *M. Ahtisaari* και ο απεσταλμένος της Ρωσίας, *V. Chernomyrdin*, είχαν ήδη παρουσιάσει στον Πρόεδρο *Milosevic* ένα λεπτομερές σχέδιο, έτσι ώστε να είναι πλήρως κατανοητοί οι όροι της συμφωνίας. Βλ., Daalder and O' Hanlon, *Winning*, 169-174.

Milosevic, αφού ενημερώθηκε για το ρόλο του ΟΗΕ στην *KFOR* και το καθεστώς της Συμφωνίας του *Rambouillet*, ανακοίνωσε την πρόθεσή του να αποδεχθεί τους όρους του ΝΑΤΟ. Η συμφωνία αυτή σήμαινε ότι η Ατλαντική Συμμαχία θα απέφευγε τη, δυνητικά, δύσκολη απόφαση να προετοιμάσει μια δύναμη χερσαίας επέμβασης στο *Kosovo*.

5. στ. Συνολική Αποτίμηση της Επιχείρησης

Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι συμφωνούν, σε γενικές γραμμές, στο ότι η *OAF* υπήρξε μια επιτυχημένη στρατιωτική επιχείρηση. Το ΗΒ και η Γαλλία δημοσιοποίησαν αυτά τα συμπεράσματα, ενώ άλλοι (Ολλανδία, Ιταλία, Γερμανία) δεν προχώρησαν σε δημοσιοποίηση επίσημων αναφορών, όμως δημόσιες δηλώσεις υποστήριξαν αντίστοιχα συμπεράσματα⁴⁴³. Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι δεν ήσαν, αναγκαστικά, ικανοποιημένοι με όλες τις όψεις της επιχείρησης, αλλά, σε γενικές γραμμές, συμφωνούσαν ότι η *OAF* κατόρθωσε να επιτύχει τους στόχους της. Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι πίστευαν ότι η *OAF* ανέδειξε σημαντικούς περιορισμούς οι οποίοι θα πρέπει να αντιμετωπιστούν. Πιο συγκεκριμένα, εστίασαν στο βαθμό στον οποίο οι ΗΠΑ κυριάρχησαν πάνω στους άλλους συμμάχους, στο πλαίσιο της επιχείρησης, αφού διέθεταν στρατιωτικές ικανότητες τις οποίες οι ευρωπαίοι δεν διαθέτουν. Η επιχειρησιακή αυτή κυριαρχία οδηγούσε και σε μια αντίστοιχη στρατηγική και πολιτική. Εξ' αιτίας του ότι οι ΗΠΑ προσέφεραν την πλειονότητα των πόρων, οι ίδιες καθόρισαν και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν. Ορισμένοι από τους ευρωπαίους συμμάχους πίστευαν ότι είχαν εξαιρεθεί από την κρίσιμη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ και ο τομέας διανομής πληροφοριών υπέφερε σημαντικά –υπονοώντας, ξεκάθαρα, ότι δεν επιθυμούν να επαναληφθεί κάτι παρόμοιο σε μελλοντικές συμμαχικές επιχειρήσεις.

⁴⁴³ Η Γαλλία δημοσιοποίησε το: *Les Enseignements du Kosovo*, *Ministere de la Defense*, November 1999; Το ΗΒ το: *Kosovo: Lessons Learned from the Crisis*, *MoD*, June 2000/ *Kosovo: an Account of the Crisis: Initial Lessons Learned*, *MoD*, October 1999; Η Γερμανία, Ιταλία και Ολλανδία: καμμία επίσημη αναφορά; Οι ΗΠΑ το: *After- Action Reviews: Overview*, *DoD*, October 1999/ *Kosovo: Operation Allied Force, After -Action Report*, *DoD*, January 31, 2000/ *Air War over Serbia*, *US Air Force*, October 1999.

Η ΟΑΦ στηρίχθηκε πάνω στα πρότυπα εκπαίδευσης, ασκήσεων και διαλειτουργικότητας, τα οποία αναπτύχθηκαν επί 50 έτη. Οι κοινές αυτές εμπειρίες επέτρεψαν στις δυνάμεις της Συμμαχίας να προσδιορίσουν και να επιλύσουν ορισμένα σημαντικά ζητήματα διαλειτουργικότητας /έλλειψης συστημάτων ασφαλούς επικοινωνίας, πολύ πριν κληθούν να αντιμετωπίσουν τέτοιας μορφής ζητήματα σε μια πραγματική επιχείρηση. Ομως, η ΟΑΦ αποκάλυψε ότι τα ζητήματα αυτά παραμένουν. Η πλέον σημαντική πρόκληση αφορούσε στην έλλειψη διαλειτουργικών ασφαλών επικοινωνιών, η οποία επηρεάζει όλες τις όψεις της επιχείρησης. Τα συστήματα των ευρωπαϊκών κρατών χρησιμοποιούν διαφορετική τεχνολογία, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα των ΗΠΑ, κάτι το οποίο αποκάλυψε, στη διάρκεια της επιχείρησης, ότι δεν ήταν συμβατά! Η έλλειψη αυτή, πάντως, δεν αποτελεί ένα, αποκλειστικά, συμμαχικό πρόβλημα, αφού πολλά εθνικά στρατιωτικά τμήματα –όπως αυτά των ΗΠΑ και του ΗΒ- στερούνται ασφαλών συνδέσεων ανάμεσα στους Κλάδους των ΕΔ τους! Σε στρατηγικό επίπεδο, η έλλειψη αυτή περιορίσε την ικανότητα της Συμμαχίας να διανέμει πληροφορίες, κάτι το οποίο οδηγούσε, συχνά, σε μια δυσκολία των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών να διαβουλεύονται, μεταξύ τους, αλλά και να επιβλέπουν την πρόοδο της επιχείρησης. Το ΗΒ είχε προτείνει την αναζήτηση της μέγιστης δυνατής διαφάνειας, ανάμεσα στους συμμαχους, έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι το προσωπικό που εμπλέκεται σε μια τέτοια επιχείρηση, διαθέτει τον ίδιο βαθμό πρόσβασης σε πληροφορίες, σημαντικές για την εξέλιξη της επιχείρησης⁴⁴⁴. Σε επιχειρησιακό επίπεδο, οι μονάδες δεν διέθεταν ασφαλείς τηλεφωνικές γραμμές, αν και το ΝΑΤΟ διαθέτει σύστημα επικοινωνιών για μεταφορά απόρρητων δεδομένων -το *Limited Operational Capability for Europe/ LOCE*. Οι ΑΤΟs είναι δυνατόν να μεταδίδονται μέσω των *LOCE*, αλλά η δυνατότητα τους περιορίζεται στα 64 Kbps/ δευτερόλεπτο.

Το σύστημα καταπονήθηκε από τον όγκο πληροφοριών, στη διάρκεια της ΟΑΦ, με αποτέλεσμα, όσες φορές οι αμερικανοί διοικητές χρειάζονταν να διαβιβάσουν ευαίσθητες πληροφορίες –κατάλογοι στόχων, ΑΤΟs- ήταν υποχρεωμένοι να τυπώνουν και να παραδίδουν οι ίδιοι στους συναδέλφους τους

⁴⁴⁴ Βλ., *Kosovo: Lessons Learned from the Crisis*.

τις πληροφορίες. Στη συνέχεια, οι σύμμαχοι καταχωρούσαν τα δεδομένα αυτά στα δικά τους ασφαλή συστήματα και τα μετέδιδαν στις δυνάμεις τους⁴⁴⁵. Η περίπλοκη και χρονοβόρα αυτή διαδικασία μείωνε την ευελιξία του NATO, δυσκολεύοντας τη διεκπεραίωση δεδομένων αναφορικά με κινούμενους στόχους, σε μικρά χρονικά διαστήματα⁴⁴⁶. Σε τακτικό επίπεδο, η έλλειψη ασφαλών ραδιο-ζεύξεων δημιούργησε σοβαρά προβλήματα. Εξ' αιτίας του ότι το προσωπικό των κ-μ που συμμετείχε δεν ήταν σε θέση να επικοινωνεί μέσω ασφαλών συχνοτήτων, ήταν υποχρεωμένο να διαβιβάζει στοιχεία, με τις θέσεις των α/φ και τις συντεταγμένες στόχων, μέσω ανοικτών συχνοτήτων. Αρκετοί διοικητές εκτιμούσαν, μετά το τέλος της επιχείρησης, ότι οι γιουγκοσλαβικές δυνάμεις είχαν, συχνά, πλήρη γνώση των στόχων που διέθετε η Συμμαχία, κάτι το οποίο οφειλόταν στην έλλειψη αυτή⁴⁴⁷. Τα α/φ εναέριου ανεφοδιασμού (*tankers*) του HB ήταν συμβατά με τα περισσότερα α/φ του NATO, αλλά όχι με (όλα) τα α/φ των ΗΠΑ. Το HB ήταν το μοναδικό κ-μ της Συμμαχίας το οποίο είχε τοποθετήσει το Διακλαδικό Σύστημα Διανομής Τακτικών Πληροφοριών (*Joint Tactical Information Distributing System/ JTIDS*) στα α/φ εναέριου ανεφοδιασμού του -τα οποία προσέφεραν το 85% των καυσίμων τους στα α/φ των άλλων συμμετεχόντων κ-μ. Τα α/φ εναέριου ανεφοδιασμού του HB ανεφοδιάζαν τις δυνάμεις Ναυτικού και Πεζοναυτών των ΗΠΑ, χωρίς, όμως, να είναι σε θέση να εξυπηρετήσουν όλα τα α/φ της ΠΑ των ΗΠΑ. Μόνο τα α/φ F-16 -που διαθέτουν πολλά κ-μ της Συμμαχίας- ήταν ικανά να λάβουν καύσιμα από τα α/φ εναέριου ανεφοδιασμού του HB⁴⁴⁸. Τα κ-μ του NATO συμφωνούν ότι η O A F θα αποτελέσει πρότυπο για τις μελλοντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις της Συμμαχίας, αφού, πλέον, οι επιχειρήσεις στο μέλλον θα υλοποιούνται στο πλαίσιο ενός πολυεθνικού συνασπισμού κρατών (*coalition*). Δεν αναμένεται, όμως, η

⁴⁴⁵ Βλ., Lt. Gen. M. R. Esmond, Testimony to the House Armed Services Committee/ Subcommittee on Military Procurement, October 19, 1999.

⁴⁴⁶ Βλ., D. A. Fulghum, "Serb Threat Subsides, but US still Worries," *Aviation Week and Space Technology* (April 12, 1999); J. D. Morocco, "Kosovo Conflict Highlights Limits of Airpower and Capability Gaps," *Aviation Week and Space Technology* (May 17, 1999).

⁴⁴⁷ Βλ., J. D. Morrocco, "Kosovo Reveals Interoperability Woes," *Aviation Week and Space Technology* (August 9, 1999).

⁴⁴⁸ Βλ., Air V. Marshall P. Nicholl, Testimony, House of Commons Defence Committee, April 12, 2000.

Ο Α F να αποτελέσει το κατάλληλο πρότυπο για άλλα ζητήματα, όπως:

- η κυριαρχία των ΗΠΑ,
- η μη-εμπλοκή χειρσαίων δυνάμεων και,
- η νομική βάση της επιχείρησης.

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, στο μέλλον, αναμένεται να υλοποιούνται με τη συμμετοχή:

- όλων των κ-μ της Συμμαχίας,
- μικρότερων συνασπισμών των επιθυμούντων και ικανών (*coalitions of the able and willing*) ή,
- ως συνδυασμός κρατών -εντός και εκτός της Συμμαχίας.

Αρκετοί από τους συμμάχους λαμβάνουν υπόψιν τους τα θέματα αυτά κατά το σχεδιασμό των εθνικών τους στρατιωτικών δογμάτων και θεωρούν ότι η εμπειρία από την ΟΑF επιβεβαίωσε αυτή την αρχή⁴⁴⁹. Αναφορικά με το ρόλο των ΗΠΑ, ορισμένοι ευρωπαίοι σύμμαχοι διατηρούν σημαντικές επιφυλάξεις σχετικά με μια τέτοιου είδους εξάρτηση από τις ΗΠΑ, στο πλαίσιο αυτών των επιχειρήσεων στο μέλλον. Η Γαλλία, ειδικότερα, αντικρούει αυτή την αυξανόμενη αμερικανική ηγεμονία. Όσο, όμως, οι ευρωπαίοι σύμμαχοι συνεχίζουν να μην αποκτούν τις αναγκαίες ικανότητες για διενέργεια τέτοιων επιχειρήσεων, θα συνεχίζει να υφίσταται αυτή η εξάρτηση. Οι ευρωπαίοι έχουν πλήρη επίγνωση αυτών των αδυναμιών τις οποίες και έχουν επιχειρήσει να αντιμετωπίσουν μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ESDP). Η εμπειρία από την ΟΑF λειτούργησε ως μια ώθηση προς τη δημιουργία ανεξάρτητων ευρωπαϊκών στρατιωτικών ικανοτήτων, ως το τέλος του 2003. Στο βαθμό που οι ευρωπαίοι θα κατορθώσουν να δημιουργήσουν μια τέτοια ικανότητα, τότε θα αποκτήσουν και μια μεγαλύτερη επιρροή, σε πολιτικό, στρατηγικό και τακτικό/ επιχειρησιακό επίπεδο, σε μια οποιαδήποτε μελλοντική στρατιωτική επιχείρηση της Συμμαχίας. Η μη-εμπλοκή χειρσαίων

⁴⁴⁹ Το Κείμενο του ΥπΑμ του ΗΒ σημειώνει ότι οι μελλοντικές επιχειρήσεις θα διεξάγονται, κυρίως, με τη μορφή συνασπισμού με τους συμμάχους ή (άλλους) συνεταίρους (partner-nations). Βλ., *Kosovo: Lessons Learned from the Crisis*.

δυνάμεων καθώς και η ανυπαρξία επιρροής από πλευράς των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO πάνω στον σχεδιασμό και την υλοποίηση της OAF, δεν την καθιστούν σημαντικό πρότυπο στρατιωτικής επιχείρησης. Αν και στην πρόσφατη ιστορία έχουν υπάρξει περιπτώσεις όπου το αεροπορικό τμήμα της στρατιωτικής ισχύος λειτούργησε αποτελεσματικά χωρίς την παράλληλη εμπλοκή του χερσαίου (*Desert Fox, Northern & Southern Watch, Deliberate Force*), το πρότυπο για τις μελλοντικές επιχειρήσεις θα πρέπει να ανταποκρίνεται σε ένα μεγάλο φάσμα συνθηκών και, έτσι, να περιλαμβάνει (και) το χερσαίο τμήμα. Οι ανησυχίες εδώ αντηχούν και τις διαφωνίες σχετικά με την κλιμακωτή προσέγγιση (*gradualist approach*), αλλά και τη στρατιωτική στρατηγική (*coercion, denial*).

Ουσιαστικά, τα ευρωπαϊκά κ-μ της Συμμαχίας δεν επιθυμούν μόνο ένα μεγαλύτερο ρόλο στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των συμμαχικών στρατιωτικών επιχειρήσεων, αλλά και διαφοροποιημένες, απέναντι στις ΗΠΑ, προσεγγίσεις στη διενέργεια του πολέμου *per se* (*war-fighting strategy*). Αυτές, με τη σειρά τους, αντανakλούν μια διαφορετική αντίληψη της μείξης ανάμεσα στη διπλωματία και τη στρατιωτική δράση⁴⁵⁰, καθώς και των αποδεκτών τρόπων εφαρμογής της στρατιωτικής δύναμης (στην πράξη, οι ευρωπαίοι θα προτιμούσαν την έμφαση στη διπλωματία, ενώ, αντίθετα, οι ΗΠΑ στην αναγκαιότητα/χρησιμότητα προσφυγής στη στρατιωτική δύναμη -ακόμα και στα πρώιμα στάδια μιας κρίσης)⁴⁵¹. Τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO θεωρούν ότι η ευαισθησία των ΗΠΑ απέναντι σε ενδεχόμενες απώλειες ζωών συνέτεινε στην απροθυμία της Συμμαχίας να προσφύγει στη χρήση χερσαίων δυνάμεων, ενώ αυτή ακριβώς η παράμετρος ενδέχεται να εμποδίσει τη διενέργεια επιχειρήσεων και στο μέλλον (!). Το ΗΒ υποστήριξε έντονα, την υλοποίηση μιας συμμαχικής χερσαίας επέμβασης -κάτι το οποίο αποτυπώνεται και στην αποτίμηση ότι:

....δεν υπήρξε καμία απαίτηση για μηδενικές, απώλειες ζωών.....όπως, (πιθανώς) να έχει υποστηριχθεί⁴⁵².

⁴⁵⁰ Βλ., Ραγιές, *Αμυντική και στρατιωτική διπλωματία: η γέφυρα μεταξύ*.

⁴⁵¹ *Ibid*

⁴⁵² Βλ., *Kosovo: Lessons Learned from the Crisis*.

Πάντως, οι μελλοντικές επιχειρήσεις της Συμμαχίας –ιδιαίτερα, αυτές που θα υλοποιούνται μέσω συνασπισμών των επιθυμούντων και ικανών- αναμένεται να περιλαμβάνουν χειρσαίες δυνάμεις στην περίπτωση κατά την οποία διακυβεύονται (ισχυρά /ζωτικά) συμφέροντα των κ-μ της. Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι παρέμειναν σε μια ιδιαίτερα άβολη θέση αναφορικά με τη νομική βάση της ΟΑΦ, αφού θεωρούν το διεθνές δίκαιο ως θεμέλιο λίθο της περιφερειακής/ διεθνούς ασφάλειας. Οι στρατιωτικές (ανθρωπιστικές) επεμβάσεις θα πρέπει να λαμβάνουν έγκριση από το ΣΑ/ ΟΗΕ ή περιφερειακά σύμφωνα /οργανισμούς, όπως ο ΟΑΣΕ⁴⁵³. Οι ΗΠΑ, αντίθετα, θεωρούσαν ότι η Συμφωνία του Βόρειου Ατλαντικού προσέφερε την απαραίτητη νομιμοποιητική βάση στη Συμμαχία να ενεργήσει (αφού τα συμφέροντα της απειλούνταν)⁴⁵⁴. Ορισμένα κ-μ της Συμμαχίας συμφώνησαν με τις ΗΠΑ, αφού γνώριζαν ότι η Ρωσία και η ΛΔ της Κίνας θα παρεμπόδιζαν, μέσω *veto*, το ΣΑ/ ΟΗΕ να λάβει απόφαση, αλλά και επειδή πίστευαν ότι η ΟΑΦ θα διαρκούσε μερικές ημέρες, μόνο⁴⁵⁵. Καθώς η επιχείρηση εξελισσόταν, αρκετά ευρωπαϊκά κράτη άρχισαν να ανησυχούν ιδιαίτερα με το ζήτημα της νομιμοποίησης της δράσης τους⁴⁵⁶, όμως, συμφώνησαν σε ένα συμβιβασμό, στη Σύνοδο της Ουάσινγκτον, επιβεβαιώνοντας, μεν, τη σημασία του ΟΗΕ, αλλά μ η απαιτώντας την έγκριση

⁴⁵³ Βλ., Ραγιές, *Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής συμμαχίας*.

⁴⁵⁴ Βλ., Cohen, *Testimony*.

⁴⁵⁵ Την επόμενη της έναρξης της επιχείρησης, ο ΥΠΑμ του ΗΒ, J. Robertson δήλωσε ότι το ΝΑΤΟ είχε βασίσει τη νομιμοποίηση υλοποίησης της ΟΑΦ στην αποδεκτή αρχή ότι η στρατιωτική δύναμη είναι δυνατόν να χρησιμοποιείται σε ακραίες περιστάσεις.....με στόχο την αποφυγή μιας ανθρωπιστικής καταστροφής. Βλ., "J. Robertson: NATO acting within international law," FBIS-, WEU-1999-0325 (March 25, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 60. Υποστήριξε, επίσης, ότι...το ΝΑΤΟ ενεργούσε νόμιμα, αφού ο Milosevic αρνήθηκε να συμμορφωθεί με την Απόφαση 1199 (ΣΑ/ ΟΗΕ- 23 Σεπτ. 1998), σύμφωνα με την οποία,.....δεν εγκρίνεται η χρήση βίας, αλλά δηλώνεται αδυναμία (άρνηση) συμμόρφωσης (με τις υποδείξεις της).....οδηγεί το ΣΑ/ ΟΗΕ να.....προχωρήσει σε περαιτέρω δράση και επιπλέον μέτρα.....για τη διατήρηση η αποκατάσταση της ειρήνης και ασφάλειας σε μια περιοχή.

⁴⁵⁶ Η Ελλάδα θεώρησε ότι η ΟΑΦ παραβίαζε τον Χάρτη του ΟΗΕ, αφού το ΣΑ/ ΟΗΕ δεν έδωσε έγκριση για την επιχείρηση, ενώ θεωρείται δεδομένο ότι η Συμμαχία προσβλέπει, αποκλειστικά, στην εδαφική άμυνα των κ-μ της (!) Επίσης, η Ελλάδα θεώρησε ότι παραβιάζεται το Σύνταγμα της, αφού προσφέρει διευκολύνσεις σε ένα, επιθετικής μορφής, πόλεμο. Βλ., "Greek Judges Charge NATO's Yugoslav Attack," FBIS-WEU-1999-0430 (April 30, 1999), cited *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 61. Επίσης, Βλ., "German Ground Troops in Kosovo Not Ruled Out," FBIS-WEU-1999-0531

του για την επιχείρηση του NATO⁴⁵⁷. Πολλοί ευρωπαίοι σύμμαχοι θεωρούν, σταθερά, ότι οι νόμιμες (νομιμοποιημένες) επεμβάσεις απαιτούν διεθνή έγκριση και, έτσι, θα είναι δύσκολο να υποστηρίζουν επιχειρήσεις οι οποίες δεν έχουν λάβει έγκριση από το ΣΑ/ ΟΗΕ –τον ΟΑΣΕ ή άλλο διεθνές/ περιφερειακό όργανο⁴⁵⁸.

Κατά την περίοδο που ξεκίνησε η ΟΑΦ, πολλά κ-μ της Συμμαχίας είχαν ήδη ξεκινήσει μια διαδικασία αναδιάρθρωσης των ΕΔ τους (*military restructuring*). Το ΗΒ υλοποιούσε τις προτάσεις της Στρατηγικής Αμυντικής Αναθεώρησης (*Strategic Defence Review, 1998*), ενώ η Γαλλία βρισκόταν ήδη σε πορεία αναμόρφωσης των σχεδίων εκσυγχρονισμού, όπως είχαν υιοθετηθεί στη Λευκή Βίβλο της Άμυνας (*White Paper on Defence, 1994*). Ακόμα και τα μικρότερα κ-μ, όπως η Ιταλία και η Ολλανδία, είχαν ήδη αρχίσει να μειώνουν το στρατιωτικό προσωπικό τους και να δίνουν έμφαση στην απόκτηση ικανοτήτων προβολής ισχύος (*power –projection capabilities*). Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι πίστευαν, σε γενικές γραμμές, ότι η ΟΑΦ δικαίωσε τις στρατηγικές αποφάσεις τις οποίες είχαν ήδη λάβει, αλλά και κατέδειξε ότι η διαδικασία αναμόρφωσης κινούνταν προς τη σωστή κατεύθυνση⁴⁵⁹. Παρ' όλα αυτά, η ΟΑΦ ανάδειξε συγκεκριμένες αδυναμίες οι οποίες, πάντως, δεν περιλαμβάνονταν, αναγκαστικά, στα προγράμματα αμυντικής αναδιοργάνωσης (*defence reform*). Οι αδυναμίες αυτές –τις οποίες τα κ-μ του NATO κλήθηκαν κυρίως, μετά την ΟΑΦ, να αντιμετωπίσουν-, είναι δυνατόν να κατηγοριοποιηθούν στους ακόλουθους επτά (7) τομείς:

- ικανότητες ακριβούς / παντός καιρού στόχευσης /προσβολής (*precision-guided munitions/ all-weather capabilities*),
- πύραυλοι *cruise* και οπλικά συστήματα *stand-off*,
- συστήματα/ ικανότητες ηλεκτρονικού πολέμου (ΗΠ) / ικανότητες *SEAD*,
- στρατηγικές μεταφορές,
- εναέριος ανεφοδιασμός,

(May 31, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 61.

⁴⁵⁷ Βλ., Παράγραφος (4), Διακήρυξη Washington.

⁴⁵⁸ Βλ., Ραγιάς, *Η διενέργεια ανθρωπιστικών στρατιωτικών*.

⁴⁵⁹ Σύμφωνα με τον V. Adm. Sir J. Blackham, ...δεν υπάρχουν διδάγματα από το Κοσόβο τα οποία δεν περιλαμβάνονται στις αναλύσεις τις οποίες έχουμε ήδη στη διάθεση μας.....αυτό που έχει μεταβληθεί είναι ο βαθμός προτεραιότητας τον οποίο θέτουμε σε κάθε ένα από αυτά. Βλ., *Testimony (British Parliament/ Defence Committee, April 12, 2000)*.

- πολυεθνικού χαρακτήρα δομές διοικητικής μεριμνας - εξοπλιστικών προγραμμάτων και,
- συλλογή-εκμετάλλευση πληροφοριών

Η Γαλλία άρχισε να αναπτύσσει, το 2000, το σύστημα *Advanced Air-to-Air Surface Missile/ AASM* -το οποίο εντάχθηκε, επιχειρησιακά, το 2004- καθώς και τα πυραυλικά συστήματα τύπου *MICA* και τους πυραύλους *cruise Apache-AP & Scalp-EG*. Τα υπόλοιπα κ-μ του NATO δεν είναι σε θέση να παράγουν μόνα τους τέτοιες ικανότητες, έτσι είναι πιθανή η απόκτηση -ή, συμπαραγωγή- των πυραύλων *Maverick* ή *LANTIRN*. Επτά κ-μ της Συμμαχίας ⁴⁶⁰ άρχισαν να σχεδιάζουν το σύστημα *Joint Direct Attack Munition/ JDAM*, ενώ είναι πιθανόν να συμμετάσχουν και άλλα. Η ΟΑΦ κατέδειξε ότι οι ευρωπαίοι σύμμαχοι δεν διαθέτουν όπλα ακρίβειας και μεγάλου βεληνεκούς -απαραίτητα στις περιπτώσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν αντιπάλους με συστήματα αεράμυνας τα οποία είναι σε θέση να απειλήσουν επιτιθέμενα α/φ σε μεγαλύτερες αποστάσεις-, πέραν των ορίων των *JDAM* και άλλων μη- εξελιγμένων πυραυλικών συστημάτων. Όταν το NATO ανέπτυξε συγκεκριμένες προτάσεις δυνάμεων αναφορικά με τις ικανότητες *SEAD*, η αντίδραση των κ-μ του υπήρξε ανάμεικτη, αφού κανένα πρόγραμμα υποστήριξης μέσω *radar* (jamming) δεν ήταν σε εξέλιξη, αν και ο τομέας αυτός είναι κρίσιμος, τόσο σε περιβάλλον συγκρούσεων υψηλής, όσο και χαμηλής έντασης (*high- & low- intensity conflict*). Η Γερμανία και η Ιταλία, σε συνεργασία με τις ΗΠΑ, άρχισαν να σχεδιάζουν ένα τύπο πυραύλου ο οποίος θα ενίσχυε σημαντικά τις ικανότητες *SEAD* που διέθεταν, ενώ το ΗΒ διερευνούσε τρόπους με τους οποίους θα αύξανε αυτές τις ικανότητες, μέσω βελτίωσης των διαδικασιών συλλογής και εκμετάλλευσης πληροφοριών και εξελιγμένων συνδέσεων αισθητήρων και πυροδότησης⁴⁶¹.

Αν και πολλά κ-μ της Συμμαχίας έχουν προχωρήσει σε βελτιώσεις των ικανοτήτων εναέριων (στρατηγικών) μεταφορών, μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, συνεχίζει να υφίσταται μια έλλειψη ικανότητας μεταφοράς (και

⁴⁶⁰ Βέλγιο, Δανία, Ολλανδία, Ιταλία, Τουρκία, ΗΒ, Νορβηγία.

⁴⁶¹ Βλ., *Kosovo: Lessons Learned from the Crisis*.

ανάπτυξης) μεγάλου όγκου εξοπλισμού και προσωπικού, πέραν των εθνικών (και, συμμαχικών) γεωγραφικών ορίων⁴⁶². Η Γαλλία ανέπτυξε τα C-160 και DC-8, τα οποία εισήγαγε το 2002, ενώ αναβάθμισε και τον στόλο των στρατιωτικών ε/π φορτίου. Τα ευρωπαϊκά κ-μ της Συμμαχίας είναι υποχρεωμένα να στηρίζονται (εξαρτώνται) από τις ΗΠΑ ή άλλα κράτη-συνεταίρους (βλ. Ρωσία)⁴⁶³. Μετά την ΟΑΦ, η Γαλλία αποφάσισε να αυξήσει τον στόλο α/φ εναέριου ανεφοδιασμού κατά 33%, η Γερμανία αποφάσισε να μετατρέψει τέσσερα α/φ A-310 σε α/φ τροφοδοσίας καυσίμων (*tankers*) και η Ιταλία ξεκίνησε την απόκτηση συστημάτων ανεφοδιασμού για ορισμένα α/φ C-130J. Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι άρχισαν να δίνουν έμφαση σε δομές/ διαδικασίες πολυεθνικού χαρακτήρα παραγωγής εξοπλιστικών προγραμμάτων -κυρίως, μέσω της Ομάδας *Western European Armaments Group/ WEAG-WEU*⁴⁶⁴. Το στοίχημα για τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO αφορά στο κατά πόσο θα αποδειχθούν ικανά να μετατρέψουν τους θεσμούς αυτούς σε ένα, πανευρωπαϊκής εμβέλειας, οργανισμό για την έρευνα- ανάπτυξη και παραγωγή οπλικών συστημάτων⁴⁶⁵. Μετά την ολοκλήρωση της επιχείρησης, η Γαλλία και η Γερμανία είχαν ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τα ευρωπαϊκά κ-μ της Συμμαχίας πρέπει να προχωρήσουν στην ανάπτυξη μιας αυτόνομης ικανότητας στον τομέα των πληροφοριών, έτσι ώστε να είναι σε θέση να αναλύουν καταστάσεις, από μόνα τους, χωρίς να παραμένουν εξαρτημένα από τις ΗΠΑ.

⁴⁶² Βλ., US General Accounting Office, *NATO: Progress Towards More Mobile and Deployable Forces* (GAO/NSIAD-99-229, September 1999, 14-16).

⁴⁶³ Πάντως, η Airbus άρχισε να αναπτύσσει το A-400M —στη βάση του Προγράμματος *Future Large Aircraft/ FLA* (1998). Η Γερμανία και η Γαλλία συμφώνησαν να συστήσουν μια νέα Διοίκηση Αερομεταφορών (*Air Transport Command*), το 1999. Στη συνέχεια, η Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο και Ισπανία αποφάσισαν να προσχωρήσουν —απόφαση ιδιαίτερα σημαντική, αφού με τον τρόπο αυτό θα ωφελούνταν στο μέγιστο βαθμό. Βλ., N. Cook, "Airbus Airlifter Bid Relaunched with A 400M" *Jane's Defence Weekly* (February 3, 1999); "Airbus European Sales could affect US," FBIS-WEU-1999-1027 (October 27, 1999), cited in *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 65.

⁴⁶⁴ Το 1996, δημιουργήθηκε ο *Joint Armaments Cooperation Organization/ OCCAR*, υπό την επίβλεψη του οποίου υλοποιούνταν τα προγράμματα: επιθετικό ε/π Tiger, το Multi —Role Armored Vehicle. Βλ., General Accounting Office, *Defence Trade: European Initiatives to Integrate the Defence Market* (Washington DC: GAO/NSIAD-98-6, October 1997); Helmut Reda, "A new era in European Arms Procurement: Understanding OCCAR," *DISAM Journal* 21/ 2 (Winter 1999): 82-85.

⁴⁶⁵ Βλ., Ραγιές, *Οι κατευθύνσεις της Ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας*.

Στην κατεύθυνση αυτή, θα ήταν δυνατή η συνένωση διάφορων εθνικών ικανοτήτων στον τομέα αυτό: Η Γαλλία, μέσω του Helios 1A/ Helios 2; η Γαλλία και η Γερμανία, μέσω του Syracuse II; η Ιταλία, Γαλλία και Γερμανία, μέσω ικανοτήτων UAV. Πάντως, η συλλογή πληροφοριών, από μόνη της, δεν είναι αρκετή. Αυτό το οποίο συνεισφέρει αποφασιστικά στην όλη διαδικασία είναι η εκμεκάλευση και διανομή, έτσι ώστε οι λήπτες των αποφάσεων να διευκολυνθούν. Στην περίπτωση της ΟΑΕ, η διαδικασία αυτή δεν εξελίχθηκε θετικά. Λίγα κ-μ της Συμμαχίας αναμένεται να συνεισφέρουν στρατιωτικές δυνάμεις σε μελλοντικές επιχειρήσεις. Φυσικά, κάθε χώρα θα λάβει την απόφαση της με βάση τις συγκεκριμένες συνθήκες και τις απειλές που η κάθε κρίση θέτει για αυτήν. Όμως, ακόμα λιγότερα κ-μ θα θελήσουν να συμμετάσχουν σε ένα, οδηγούμενο από τις ΗΠΑ, συνασπισμό (*US- led coalition*), αν δεν υφίστανται σημαντικές απειλές για αυτά –όπως στην περίπτωση του *Kosovo*. Έτσι, ορισμένα κ-μ είναι δυνατόν να επιλέξουν να συμμετέχουν σε οδηγούμενους από τις ΗΠΑ συνασπισμούς δυνάμεων, ως τμήμα μιας ενιαίας δύναμης της ΕΕ, μάλλον, και όχι ως μεμονωμένα κράτη. Ίσως θεωρούν ότι η παρουσία της ΕΕ:

- θα διευκόλυνε την αποφυγή μιας κυριαρχίας των ΗΠΑ πάνω στη λήψη αποφάσεων,
- θα συνέτεινε στο σχεδιασμό μιας ευρωπαϊκής τακτικής δράσης και,
- θα διευκόλυνε τη διαφοροποίηση από πολιτικές και στρατηγικές των ΗΠΑ, πάνω στις οποίες, συχνά, υφίστανται διαφωνίες.

Αν όντως μια κοινή δύναμη της ΕΕ συσταθεί και λειτουργήσει, πλήρως και αποτελεσματικώς, στο μέλλον, τότε πιθανόν, να γίνουμε μάρτυρες συνασπισμών δυνάμεων ΗΠΑ και ΕΕ, όπου οι ΗΠΑ θα βρεθούν απέναντι στα κ-μ της ΕΕ. Όμως, με βάση τις σημερινές τάσεις, δείχνει πιο πιθανό οι ευρωπαίοι να συνεχίσουν να μειώνουν την ικανότητα ανάπτυξης δυνάμεων. Επιπλέον, αφού η άμυνα (και οι αμυντικοί προϋπολογισμοί) παραμένει χαμηλή προτεραιότητα για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, η διαδικασία απόκτησης νέων και εξελιγμένων ικανοτήτων θα οδηγήσει στη μείωση του συνολικού όγκου των οπλικών συστημάτων τους –κάτι το οποίο θα τα καταστήσει μη-

ικανά να συνεισφέρουν αποτελεσματικά σε μελλοντικές συμμαχικές στρατιωτικές επιχειρήσεις⁴⁶⁶.

5. ζ. Οι Προοπτικές των Διατλαντικών Σχέσεων στον Πολιτικό και Αμυντικό Τομέα

Οι ΗΠΑ και οι ευρωπαίοι σύμμαχοι διατηρούν μια, σχετικά, κοινή άποψη αναφορικά με την ευρωπαϊκή / διατλαντική ασφάλεια, όμως, οι ειδικότερες θέσεις τους διαφοροποιούνται όταν τίθενται ζητήματα σχετικά με την ανάληψη πολυεθνικής στρατιωτικής δράσης. Αυτό μας οδηγεί στη αναγκαιότητα αναζήτησης της τέχνης του εφικτού (*the art of the possible*), αυτού, δηλαδή, που οι δύο πλευρές τον Ατλαντικού θεωρούν απαραίτητο να πράξουν, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η εναρμόνιση των απόψεων τους. Οι πολιτικό-στρατιωτικές σχέσεις ανάμεσα στους συμμάχους, παραμένουν σε ισχυρό επίπεδο, εξ' αιτίας των συνεργατικών δραστηριοτήτων, όπως:

- η οικοδόμηση- λειτουργία θεσμών/ δομών και διαδικασιών,
- οι συνδυασμένες ασκήσεις και,
- ο σχεδιασμός στον αμυντικό/στρατιωτικό τομέα.

Όμως, οι ΗΠΑ συνεχίζουν να διατηρούν επιφυλάξεις σχετικά με την προοπτική οικοδόμησης μιας *Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Ασφάλειας και Αμυνας* (*European Security and Defence Identity/ ESDI*), αλλά και ένα σημαντικό προβληματισμό αναφορικά με την συνεχιζόμενη δέσμευση των ΗΠΑ στην Ευρώπη⁴⁶⁷.

Ένα από τα κύρια μελλοντικά καθήκοντα, στον πολιτικό-στρατιωτικό τομέα, θα αφορά στην ύπαρξη αποτελεσματικών μηχανισμών διαβούλευσης και συνεργασίας, οι οποίοι θα προσφέρουν την πολιτική βάση οικοδόμησης και διατήρησης στρατιωτικών συνασπισμών, αλλά και την ικανότητα σύστασης ισχυρής δύναμης, όταν τα συμμετέχοντα κράτη θεωρήσουν ότι η συγκρότηση και εμπλοκή μιας τέτοιας στρατιωτικής δύναμης είναι επιβεβλημένη. Η ΟΑΦ απαίτησε μια έντονη πολιτική εμπλοκή: οι συνεχείς διαβουλεύσεις και συζητήσεις

⁴⁶⁶ Για το ζήτημα του δομικού αφοπλισμού (*structural disarmament*), βλ., Thomas A. Callaghan Jr, "Structural Disarmament," *Journal of Defense & Diplomacy* 5/ 9 (1987): 29

υπήρξαν ουσιαστικές στη διατήρηση του συνασπισμού, την πρόληψη ορισμένων συμμάχων από το να διαφοροποιηθούν, καθώς και τη διατήρηση υποστήριξης της κοινής γνώμης. Η διαδικασία διαβούλευσης συνεισέφερε στη διατήρηση του συνασπισμού, αλλά και στην αποφυγή δημιουργίας μιας ακραίας καταναγκαστικής αεροπορικής ισχύος κατά του καθεστώτος *Milosevic* (*coercive force*). Όπως έγινε ήδη εμφανές, η δυναμική ενός πολέμου, μέσω συνασπισμού, επέβαλε μια κλιμακωτή προσέγγιση, η οποία και οδήγησε σε μια βήμα- προς- βήμα κλιμάκωση των βομβαρδισμών, καθώς δεν επιτυγχάνονταν, στα αρχικά στάδια, τα επιθυμητά (πολιτικά) αποτελέσματα. Στο μέλλον, οι όποιες διευθετήσεις αποφασίζονται, θα πρέπει να διαθέτουν περισσότερη ευελιξία. Οι σχέσεις ανάμεσα στις συμμαχικές ΕΔ παραμένουν, σχεδόν απόλυτα, εγκάρδιες, αφού βασίζονται πάνω σε κοινές αξίες. Όμως, ρωγμές είναι δυνατόν να εμφανιστούν αναφορικά με την ιδεατή χρήση του στρατιωτικού εργαλείου (στρατιωτική δύναμη)⁴⁶⁸. Οι διαφωνίες σχετικά με την επιλογή των στόχων κρύβουν μια προφανή διαφορά αναφορικά με την προσέγγιση στη χρήση της στρατιωτικής δύναμης. Σε επιχειρησιακό επίπεδο, οι ευρωπαϊκές αεροπορικές δυνάμεις, απλά, δεν ήταν σε θέση να υλοποιήσουν αυτά τα οποία οι αντίστοιχες των ΗΠΑ μπορούσαν⁴⁶⁹. Σε στρατηγικό επίπεδο, οι ευρωπαϊκές και αμερικανικές είχαν βελτιστοποιηθεί για διαφορετικά καθήκοντα. Σύμφωνα με τα αεροπορικά δόγματα των ΗΠΑ, η πολεμική τους αεροπορία λειτουργεί ως

⁴⁶⁷ Βλ., P. Schmidt, *Separable but not separate*.

⁴⁶⁸ Κατά τη διάρκεια της ΟΑΦ, οι ρωγμές εμφανίστηκαν ως διαφωνίες σχετικά με την επιλογή των στόχων (*targeting disputes*). Αν και παραμένει ιδιαίτερα σημαντικό το ότι οι απόψεις των ΗΠΑ και των ευρωπαίων συμμάχων διέφεραν, εξίσου υψηλής σπουδαιότητας ήταν και η διαφωνία που προέκυψε πάνω στο ζήτημα της στρατιωτικής ανάμεσα στο SACEUR, Στγος *Clark* και το Δκτη Αεροπορικού Στρατηγείου, Στγος *Gen. Short*. Ο τελευταίος επεχείρησε να εφαρμόσει τα αεροπορικά δόγματα της ΠΑ των ΗΠΑ και να εστιάσει την επίθεση στους στρατηγικούς στόχους της Σερβίας: κέντρα επικοινωνιών, σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος καθώς και άλλα σημεία καίριας σημασίας για τη σερβική ηγεσία (*Centers of Gravity/ CoG*). Πολλοί ευρωπαίοι αξιωματικοί προτίμησαν, αντίθετα, να επιλέξουν στόχους οι οποίοι εμπλέκονταν άμεσα με την επιχείρηση εθνικής κάθαρσης την οποία ο *Milosevic* υλοποιούσε στο *Kosovo*: τις παρατεταγμένες δυνάμεις τον καθεστώτος και τους τοπικούς χώρους συγκέντρωσης τους. Βλ., W. M. Arkin, "Smart Weapons, Dumb Targeting?," *Bulletin of the Atomic Scientists* (May/June 2000): 46

⁴⁶⁹ Ο Στγος J-P Kelche, Α/ ΓΕΕΘΑ της Γαλλίας, αμφισβητεί, πάντως, αυτή την εκτίμηση, ισχυριζόμενος ότι τα α/φ *Mirage*, *Rafael* & *Tornado*, είναι αντίστοιχα εκείνων που διαθέτει η ΠΑ των ΗΠΑ. Βλ., J-P Kelche, "French Chief Says his Forces Aren't Inferior to US," *Defence*

ένα στρατηγικό εργαλείο, σχεδιασμένο να δημιουργεί μια υπέρτερη δύναμη απέναντι στα κέντρα βαρύτητας [CoG] του αντιπάλου⁴⁷⁰. Στο πλαίσιο ενός τέτοιου ρόλου, η ΠΑ των ΗΠΑ θα επωμιζόταν ορισμένα στρατηγικά καθήκοντα για την ίδια. Αντίθετα, οι ευρωπαϊκές αεροπορικές δυνάμεις είναι, σε γενικές γραμμές, σχεδιασμένες ως τμήμα ενός ενιαίου χερσαίου-αεροπορικού συνόλου, το οποίο στοχεύει στην υποστήριξη του Δκτη των δυνάμεων θεάτρου να επιτύχει τους πλέον άμεσους και συγκεκριμένους του στόχους: να καταστρέψει τις εχθρικές δυνάμεις που προσεγγίζουν, να προσβάλλει στόχους, πέραν των δυνατοτήτων τον πυροβολικού του και να προσφέρει υποστήριξη εκ του σύνεγγυς σε μονάδες που βρίσκονται εγκλωβισμένες σε μάχη με εχθρικές δυνάμεις. Οι διαφοροποιημένοι αυτοί ρόλοι για τις ΠΑ οδηγούν, αναγκαστικά, σε διαφορετικές προσδοκίες και επιχειρησιακές πρακτικές. Οι ευρωπαϊκές αεροπορικές δυνάμεις έχουν βελτιστοποιηθεί για καθήκοντα υποστήριξης των δυνάμεων θεάτρου (*battlefield-support role*): δεν διαθέτουν βομβαρδιστικά α/φ B-2 ή B-52 για μαζικές ρίψεις, αλλά και μικρότερα βομβαρδιστικά/επιθετικά α/φ. Το οπλοστάσιο πυρομαχικών τους δίνει έμφαση στα πυρομαχικά *cluster*-, ιδανικά για χρήση κατά μεγάλων και ανώμαλης μορφής στόχων, ενώ απουσιάζουν, σχεδόν, απόλυτα, τα PGMs -τα οποία προτιμούν οι ΗΠΑ. Επιπλέον, εξ' αιτίας του ότι οι χερσαίες-αεροπορικές επιχειρήσεις παραμένουν, βασικά, μια ημερήσια δραστηριότητα, οι ευρωπαϊκές αεροπορικές δυνάμεις δεν απαιτούν ιδιαίτερες ικανότητες δράσης, κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Με δεδομένες τις αισθητά διαφοροποιημένες κατευθύνσεις τους, κρίνεται ουσιαστικό όπως οι ΗΠΑ και ο ευρωπαίοι σύμμαχοι τους καταλήξουν σε μια κοινή κατανόηση (αντίληψη) των καθηκόντων τα οποία οι ΕΔ τους θα πρέπει να φέρουν σε πέρας. Όπως και κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, όλες οι χερσαίες δυνάμεις των κ-μ του NATO είχαν υιοθετήσει τη γενική προσέγγιση απόκρουσης μιας σοβιετικής εισβολής, έτσι και σήμερα οι αποτελεσματικοί συνασπισμοί οφείλουν να οικοδομούνται γύρω από μέλη με κοινή γενική

Week (May 8, 2000): 16.

⁴⁷⁰ Βλ., US Air Force: Organization and Employment of Aerospace Power (February 17, 2000).

αντίληψη για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις⁴⁷¹, που υλοποιούνται μακράν των εθνικών γεωγραφικών ορίων και των υποστηρικτικών διευκολύνσεων. Μια τέτοια κοινή προσέγγιση θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- ομοφωνία (συμφωνία) σχετικά με τα C o G του εχθρού και τις τακτικές προσβολής τους,
- μηχανισμούς και διαδικασίες διαβούλευσης και συζητήσεων, για την επίτευξη της αναγκαίας συμμαχικής πολιτικής συνοχής και,
- τρόπους τροσαρμογής των δυνατοτήτων των ευρωπαϊκών δυνάμεων, έτσι ώστε να μεγιστοποιείται η συνεισφορά τους στην κατεύθυνση επίτευξης των αντικειμενικών στόχων του συνασπισμού.

Η οικοδόμηση μιας κοινής προσέγγισης θα διασφάλιζε ότι οι στρατιωτικές δυνάμεις των κ-μ της Ατλαντικής Συμμαχίας διαθέτουν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά για χρήση ως *Συνδυασμένες Διακλαδικές Τακτικές Δυνάμεις (Combined Joint Task Forces/ CJTFs)*.

Αρκετοί από τους συμμάχους θεωρούν την OAF ως ένα μη-τυπικό και απίθανο (!) παράδειγμα (πρότυπο) μελλοντικής επιχείρησης. Λίγοι, για παράδειγμα, θα υλοποιούσαν μια επιχείρηση χωρίς την εμπλοκή χερσαίων δυνάμεων, ενώ ορισμένοι σύμμαχοι, όπως οι γερμανοί, οι οποίοι αντιμετωπίζουν ισχυρή πολιτική αντίθεση στο εσωτερικό τους, θα απαιτούσαν μεγαλύτερη και πιο ξεκάθαρη διαμόρφωση του αντικειμενικού (πολιτικού) σκοπού της επιχείρησης, πριν συμφωνήσουν να συμμετάσχουν. Παρ' όλα αυτά, τρεις (3) παράμετροι της OAF είναι πιθανόν να καταστούν κυρίαρχες σε μελλοντικές επιχειρήσεις συνασπισμού:

- διαβούλευση και οικοδόμηση συνασπισμού,
- μέγεθος και μορφή εμπλεκόμενων δυνάμεων και,
- διάρκεια επιχείρησης.

Το ισχύον στρατηγικό δόγμα της Συμμαχίας την κατευθύνει προς ένα νέο ρόλο όπου τα κ-μ της επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τις ταραχές και την αστάθεια, εντός και γύρω από την ευρωπαϊκή ήπειρο, πριν οι επιπτώσεις αρχίσουν να

⁴⁷¹ Βλ., Ραγιές, *Σύγχρονες μορφές στρατιωτικών επιχειρήσεων*.

γίνονται εμφανείς στο εσωτερικό της Συμμαχίας⁴⁷². Η έμφαση στην προληπτική δράση και την έγκαιρη επέμβαση, σημαίνει ότι πολλές μελλοντικές επιχειρήσεις θα κληθούν να αντιμετωπίσουν απειλές οι οποίες δεν συνιστούν άμεσο κίνδυνο για τα κ-μ της⁴⁷³. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι αποστολές αυτού του είδους θα διενεργούνται, κυρίως, με στόχο τη προστατευθεί (διαφυλαχθεί) η Συμμαχία —όπως ακριβώς συνέβη στην ΟΑΦ. Οι επιχειρήσεις αυτές θα είναι εθελοντικού χαρακτήρα, ενώ οι εθνικές πολιτικές αρχές θα έχουν το δύσκολο έργο της δικαιολόγησης της επέμβασης, στη βάση του κατά πόσο η δράση αυτή αποσκοπεί στην προάσπιση της εθνικής άμυνας και ακεραιότητας. Οι συνθήκες αυτές θα συντελέσουν στη δημιουργία εύθραυστων, μάλλον, συνασπισμών, απαιτώντας προσεκτικά σχεδιασμένες διευθετήσεις, ανάμεσα στα συμμετέχοντα κ-μ, έτσι ώστε να υπάρξουν οι απαραίτητες διαβουλεύσεις για την οικοδόμηση και διατήρηση μιας πολυεθνικής προσπάθειας. Ήδη, τέτοιες ουσιαστικές πρακτικές διαβούλευσης και συνεργασίας υλοποιούνται και ελέγχονται μέσα από τις ασκήσεις του Προγράμματος Συνεργασία για την Ειρήνη (PfP / Partnership for Peace).

Το NATO αντιλαμβάνεται ότι οι δράσεις αυτές αποτελούν μια ουσιαστική παράμετρο στη δοκιμασία των διαδικασιών πολιτικής διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων. Εξ' αιτίας του ότι η διατήρηση συνασπισμών από τα κ-μ της Συμμαχίας θα αποδειχθεί αποφασιστικής σημασίας για την επιτυχία των μελλοντικών πολυεθνικών επιχειρήσεων, το NATO θα πρέπει να είναι προετοιμασμένο να διευκολύνει και να υποστηρίξει τη διαδικασία διαβουλεύσεων και οικοδόμησης συνασπισμών, ανάμεσα στα κ-μ του. Εξ' αιτίας της αβεβαιότητας σχετικά με το ποιές χώρες αναμένεται να συμμετέχουν στις μελλοντικές επιχειρήσεις, αλλά και υπό ποιές συνθήκες μια στρατιωτική επιχείρηση είναι δυνατόν να απαιτήσει, αιφνιδιαστικά, συνεισφορά (*input*) από τα συμμετέχοντα κράτη, ο μόνος τρόπος για να διασφαλίσει η Συμμαχία τους πόρους εκείνους που απαιτούνται για να λειτουργήσει σύμφωνα με το ισχύον στρατηγικό της δόγμα, είναι η ενθάρρυνση των κ-μ της να δημιουργήσουν

⁴⁷² Βλ., NATO Press Communique MAC- S(99)65, April 24, 1999

συναρτησιακές δυνάμεις (*modular units*), βελτιστοποιημένες για καθήκοντα CJTF. Η παρούσα αντίληψη του NATO, αναφορικά με τις CJTF, είναι δυνατόν να αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο με την υιοθέτηση μιας συμμαχικής πολιτικής για τις συναρτησιακές δυνάμεις. Ο σχεδιασμός τέτοιων δυνάμεων θα οδηγούσε σε μονάδες οι οποίες θα μπορούσαν, εύκολα, να ενταχθούν μέσα σε πολυεθνικούς σχηματισμούς (*multinational formations*). Αυτές θα πρέπει, πάντως, να πληρούν τα κριτήρια της Πρωτοβουλίας Αμυντικών Ικανοτήτων (*Defence Capabilities Initiative/ DCI*), αναφορικά με την κινητικότητα, δυνατότητα διατήρησης διοικητικής μέριμνας, αντοχή και αποδοτικότητα. Οφείλουν, επίσης, να είναι ικανές να αντιμετωπίζουν τις όποιες αλλαγές στις απαιτήσεις (της επιχείρησης). Στην OAF, οι ευρωπαίοι διέθεταν επιπλέον α/φ τροφοδοσίας καυσίμων (*tankers*), όμως η διαδικασία διαμόρφωσης της δήλωσης απαιτήσεων (*NATO statement of requirements*), από μέρους της Συμμαχίας, δεν ήταν αρκετά ενεργή, έτσι ώστε να απαιτεί τα α/φ από τα κ-μ, ενώ, τόσο το προσωπικό, όσο και τα α/φ τροφοδοσίας καυσίμων, απεδείχθησαν μη-ικανά για ανάπτυξη.

Η χρονική διάρκεια μιας στρατιωτικής επιχείρησης αποτελεί ένα δυνητικά σημαντικό ζήτημα, εξ' αιτίας του ότι πολλοί από τους συμμάχους διατηρούν ισχυρές δυνάμεις σε επιχειρήσεις, σε ξένες χώρες. Αυτές οι δυνάμεις, για να υποστηριχθούν και διατηρηθούν, απαιτούν μια μέθοδο εκ περιτροπής (*on rotation*). Οι περισσότεροι σύμμαχοι είναι υποχρεωμένοι να δεσμεύουν τρεις (3) μονάδες για κάθε μια υποχρέωση ανάπτυξης δυνάμεων: μια που αναπτύσσεται στο πεδίο μάχης, μια που προετοιμάζεται να την αντικαταστήσει και μιά που ανακατά δυνάμεις μετά από πρόσφατη ανάπτυξη στο εσωτερικό. Οι πολλαπλές αναπτύξεις δυνάμεων αντιπροσωπεύουν μια πηγή σοβαρής διατάραξης και απορύθμισης, σε πολλές συμμαχικές ΕΔ, με αποτέλεσμα την άσκηση πιέσεων για άμεσο τερματισμό των επιχειρήσεων και την αποφυγή μιας μακροπρόθεσμης δέσμευσης δυνάμεων. Κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά την OAF, πολλοί ευρωπαίοι στρατιωτικοί αξιωματούχοι προειδοποιούσαν ότι οι δυνάμεις τους πλησίαζαν τα όρια των ικανοτήτων ανάπτυξης⁴⁷³. Οι μεγάλες

⁴⁷³ Βλ., Ραγιές, *Οι στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής συμμαχίας*.

⁴⁷⁴ Σχετικά με στοιχεία των εθνικών δυνάμεων που αναπτύσσονται σε ξένες χώρες,

δεσμεύσεις δυνάμεων στο εξωτερικό επηρεάζουν, επίσης, και τη συζήτηση σχετικά με τις χερσαίες δυνάμεις: η Γαλλία επιθυμούσε να καθυστερήσει μια επέμβαση του NATO, έως το 2000, με στόχο να αποκτήσει περισσότερο χρόνο για να συγκεντρώσει και να προετοιμάσει τις δυνάμεις της. Η βασική πρόκληση στη διαχείριση της χρονικής διάρκειας μιας επιχείρησης, βρίσκεται στην εξισορρόπηση των αντικρουόμενων επιπτώσεων της μικρότερης δυνατής δύναμης και των μικρών, σε διάρκεια, επιχειρήσεων. Η εμπειρία από τις μέχρι σήμερα, συμμαχικές επιχειρήσεις -*Operation Allied Storm* έως *OAF*- καταδεικνύει ότι η συμμαχική στρατηγική είχε ως αποτέλεσμα να αφεθούν τα εχθρικά πολιτικά καθεστώτα ανέγγιχτα και οι εχθρικές ΕΔ μη-πλήρως καταστραμμένες⁴⁷⁵. Η επιθυμία των δυτικών κρατών να τερματίσουν τις πολεμικές επιχειρήσεις στα αρχικά στάδια εμπλοκής και με τα μικρότερα επίπεδα καταστροφής, είχε ως αποτέλεσμα τη μη-καταστροφή του αντίπαλου καθεστώτος. Έτσι, οι δυνάμεις του συνασπισμού ήσαν υποχρεωμένες να διατηρούν ζώνες απαγόρευσης πτήσεων, δυνάμεις διατήρησης της ειρήνης και άλλες μορφές στρατιωτικής παρουσίας, με στόχο τη διασφάλιση της σταθερότητας στην περιοχή. Ως αποτέλεσμα, υπήρξε ένας αυξανόμενος αριθμός αποστολών σταθεροποίησης (*stability missions*) και μιας σταθερής στρατιωτικής παρουσίας, σε περιοχές αστάθειας⁴⁷⁶. Με μια ακραία έννοια, η ανάπτυξη, στο μέλλον, μιας σειράς μακροπρόθεσμων επιχειρήσεων, στο άκρο των συμμαχικών δεσμεύσεων δυνάμεων, θα ήταν δυνατόν να οδηγήσει στη διάσπαση των στρατιωτικών ικανοτήτων της Συμμαχίας και στο στρατηγικό περιορισμό τους. Ένας τρόπος αποφυγής αυτού του δυνητικού κινδύνου για τη Συμμαχία, θα ήταν ένας επαναπροσδιορισμός από τα κ-μ της, της συλλογικής κατανόησης σχετικά με τη χρήση της στρατιωτικής δύναμης, αλλά και μια συμφωνία

βλ., *The Military Balance*, International Institute for Strategic Studies (IISS), 1999-2000. Επίσης, "German Army Inspector Views Budget Cuts," FBIS-WEU-1999-0712 (July 12, 1999); "Foreign Operations Strain Belgian Defense Budget," FBIS-WEU-1999-0816 (August 16, 1999); "UK May Cut Troops Commitment for Kosovo, Bosnia," FBIS-WEU-1999-1020 (October 20, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters et al., 80.

⁴⁷⁵ Βλ., Lt. Col. Mark A. Bucknam USAF, "Strategic Bombing," & Group Cpt. A.P.N. Lambert, "Air Power," in, *Perspectives on Air Power*, ed. St. Peach, 293-326; Michael Clarke, "Air Power, Force and," in, *The Dynamics*, ed. A. Lambert and A. C. Wilhainson, 67-86.

⁴⁷⁶ Βλ., Ραγιές, *Η συμμετοχή της Ελλάδας σε επιχειρήσεις*.

αναφορικά με τις προτιμήσεις των ΗΠΑ και των ευρωπαϊκών σύμμάχων για τις επιχειρήσεις και τη στρατιωτική εμπλοκή. Τα κ-μ της Συμμαχίας οφείλουν να συνεργαστούν πάνω στις προσεγγίσεις σχετικά με τον περιορισμένο πόλεμο (*limited warfare*), ο οποίος θα αποστερούσε τον εχθρό από τα διαθέσιμα μέσα για αντίσταση.

Η ΟΑΦ κατέδειξε ότι η Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων (*Defence Capabilities Initiative/ DCI*), έχει, ορθά, διαμορφώσει τις περιοχές εκείνες στις οποίες τα κ-μ του NATO οφείλουν να προχωρήσουν σε βελτίωση των ικανοτήτων τους. Μετά το τέλος της επιχείρησης, πολλοί από τους συμμάχους ξεκίνησαν να δημιουργούν τις ισχυρές αναπτυσσόμενες δυνάμεις τις οποίες προέβλεπε η DCI⁴⁷⁷. Το NATO διαμόρφωσε συγκεκριμένες περιοχές βελτίωσης, συνδέοντας τις με τους στόχους (επίτεδα) δυνάμεων (*Force Goals*) και δημιουργώντας μηχανισμούς επίβλεψης της εφαρμογής. Στο πλαίσιο αυτό, δύο (2) περιοχές απαιτούν περαιτέρω ανάλυση:

- διαμόρφωση προτεραιοτήτων για τη βελτίωση δυνάμεων και,
- συμφωνία για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων στον τομέα της άμυνας.

Όταν δημοσιοποιήθηκε η DCI, οι κύριες πρωτοβουλίες της ήταν ισότιμες, αλλά τα αποτελέσματα της ΟΑΦ και οι απαιτήσεις της Στρατηγικής Αντίληψης της Συμμαχίας (*Strategic Concept*) οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας σειράς προτεραιοτήτων. Η στρατηγική αντίληψη (δόγμα) αποτελεί, στην ουσία, μια στρατηγική διαχείρισης κρίσεων, η οποία αναγκαστικά δίνει έμφαση στην έγκαιρη και κατάλληλη ανάπτυξη δυνάμεων, ως στρατιωτική αντίδραση σε

⁴⁷⁷ Η Συμμαχία συνέστησε μια Ομάδα Επιτήρησης Υψηλού Επιπέδου (*High Level Steering Group*)/ *HLSG*), κατά τη διάρκεια της Συνόδου της Ουάσιγκτων, με στόχο την επίβλεψη εφαρμογής της DCI και του συντονισμού των εργασιών των επιτροπών του NATO σχετικά με τα ζητήματα άμυνας. Η *HLSG* διαμόρφωσε τις παραμέτρους μέτρησης προόδου στην επίτευξη των κύριων στόχων της DCI, συνέστησε οργανισμούς (*Multinational Joint Logistics Center*) και αποτίμησε το βαθμό στον οποίο τα κ-μ της Συμμαχίας εφαρμόζουν τις έννοιες της DCI. Τόσο ο *SACEUR*, όσο και ο *SACLANT*, προχώρησαν στην ανάπτυξη στόχων (επιπέδων) δυνάμεων (*Force Goals*), οποίοι είναι στενά συνδεδεμένοι με τους στόχους της DCI. Βλ., Ass. Secretary of Defence for International Security Affairs, F. D. Kramer, Statement, Senate Foreign Relations Committee/ Subcommittee on European Affairs (March 9, 2000).

καταστάσεις αστάθειας/ έντασης/ σύγκρουσης. Τόσο η συμμαχική στρατηγική αντίληψη, όσο και η OAF, απαιτούν οι δυνάμεις να ενεργούν πέραν των εθνικών/ συμμαχικών γεωγραφικών ορίων και διευκολύνσεων. Αυτά υποδεικνύουν ότι η ικανότητα ανάπτυξης και διατήρησης (δυνάμεων) αξίζουν μια αυξημένη σημασία ανάμεσα στις κύριες παραμέτρους της DCI. Τα κ-μ οφείλουν να σχεδιάζουν τις μονάδες τους, έτσι ώστε να καθίστανται, όσο το δυνατό περισσότερο ικανές για ανάπτυξη. Επιπλέον, τα κ-μ πρέπει να διαθέτουν αξιόπιστη και έγκαιρη πρόσβαση στα μέσα μεταφοράς, έτσι ώστε να μεταφέρουν τις δυνάμεις τους στους μακρινούς τόπους κρίσεων.

Ο ΓΓ/ NATO, G. Robertson είχε από καιρό εστιάσει στο ότι η Ευρώπη πρέπει να γίνει περισσότερο αποτελεσματική, έτσι ώστε οι αμυντικές της επενδύσεις να αποδίδουν μεγαλύτερα μερίσματα. Όπως είχε σημειώσει και ο ΥπΕξ του ΗΒ, R. Cook, αν και οι ευρωπαίοι ξοδεύουν το 60% των αντίστοιχων δαπανών των ΗΠΑ, δεν λαμβάνουν το αντίστοιχο, ως ανταπόδοση. Η μακροπρόθεσμη στρατηγική του NATO είναι υπό συζήτηση -αν όχι αμφισβήτηση: αν η Ευρώπη επιθυμεί να διαχειριστεί το αυξανόμενο κενό στις στρατιωτικές της ικανότητες, με τις ΗΠΑ, θα πρέπει να λαμβάνει ένα μεγαλύτερο όφελος από τις αμυντικές της επενδύσεις. Μεσοπρόθεσμα, όμως, η στρατηγική αυτή δεν είναι πιθανό να προσφέρει μεγαλύτερα μερίσματα. Οι δομικές αλλαγές που απαιτούνται από την ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, συνολικά, είναι τόσο εκτεταμένες και πολιτικά ευαίσθητες για να υλοποιηθούν άμεσα. Οι ευρωπαίοι θα πρέπει να αντιστρέψουν τις σημερινές τάσεις μείωσης των αμυντικών προϋπολογισμών και να επενδύσουν περισσότερο. Δεν υπάρχει, πρακτικά, κανένας άλλος τρόπος για να πραγματοποιηθούν κάποιες σημαντικές βελτιώσεις στον τομέα των αμυντικών ικανοτήτων. Νέες, εστιασμένες, επενδύσεις και επαναπρογραμματισμός των ισχυουσών μεθόδων χρηματοδότησης θα ήταν δυνατόν να παραξουν, όχι υψηλές, αλλά, πάντως, πραγματικές βελτιώσεις στις κύριες κατηγορίες προτεραιοτήτων της DCI⁴⁷⁸. Για

⁴⁷⁸ Φυσικά, οι ευρωπαίοι έχουν ήδη ξεκινήσει τη διαδικασία αυτή, αφού η ΕΕ συζητάει πάνω σε κοινούς στόχους (επίπεδα) δυνάμεων (*target goals*) για τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, μέσω των οποίων θα είναι σε θέση να διαχειριστεί τις αμυντικές δαπάνες και τις ικανότητες προβολής ισχύος. Βλ., Fr. Heisbourg, "Europe's

να διασφαλίσει η Συμμαχία τις αναγκαίες ικανότητες για την υλοποίηση του στρατηγικού της δόγματος, θα πρέπει να επιβλέπει και να μετρά με προσοχή, τις εισροές επενδύσεων αλλά και τις εκροές ικανοτήτων, σε κάθε μία από τις βασικές περιοχές προτεραιοτήτων της DCI. Η ΕΕ, στην κατεύθυνση συμπλήρωσης των οικονομικών και πολιτικών της ικανοτήτων, αντιμετωπίζει τρεις (3) κύριες προκλήσεις:

- ανάπτυξη των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Αμυνας κ Ασφάλειας (ESDI),
- προώθηση της αποτελεσματικότητας της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας και,
- ενθάρρυνση επιπλέον αμυντικών επενδύσεων.

Την ημέρα που ο *Milosevic* συμφώνησε να αποσύρει τις δυνάμεις του από το *Kosovo*, οι αρχηγοί των κ-μ της ΕΕ ενέκριναν μια σειρά μέτρων ενίσχυσης της ESDI. Η επίσημη ανακοίνωση της Συνόδου της Κολωνίας (3-4 Ιουνίου, 1999) σημείωνε ότι η ΕΕ οφείλει να διαθέτει την ικανότητα αυτόνομης δράσης, υποστηριζόμενης από αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις, τα μέσα λήψης της απόφασης για την χρησιμοποίηση τους και ένα επίπεδο ετοιμότητας για αποτελεσματική εμπλοκή, ως αντίδραση σε διεθνείς/ περιφερειακές κρίσεις, χωρίς προκατάληψη απέναντι στη δράση των NATO⁴⁷⁹. Οι αποφάσεις αυτές αποτέλεσαν μια σημαντική εξέλιξη στην προσπάθεια δημιουργίας μια ανεξάρτητης στρατιωτικής ικανότητας. Η ΟΑΕ θα θεωρείται, στο μέλλον, ένας σταθμός στην ιστορία της ΕΕ, αφού:

...ήταν ο κύριος παράγοντας που οδήγησε στη Διακήρυξη της Κολωνίας, στις 3 και 4 Ιουνίου....(ενώ).....στις 19 Νοεμβρίου, 1999, η ΕΕ άρχισε να συζητά τρόπους βελτίωσης των στρατιωτικών ικανοτήτων της ΕΕ....(και)...τον επόμενο μήνα, ανακοίνωσε ένα φιλόδοξο σχέδιο για απόκτηση μιας ανεξάρτητης στρατιωτικής ικανότητας⁴⁸⁰.

Strategic Ambitions: the Limits of Ambiguity," *Survival* 42/ 2 (Summer 2000): 5-15.

⁴⁷⁹ Η τοποθέτηση του J. Solana -πρώην ΓΓ/ NATO-, ως Υπατου Εκπροσώπου για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας, παρείχε ένα συγκριτικό όφελος στην προσπάθεια οικοδόμησης, από την ΕΕ, των ευρωπαϊκών αμυντικών ικανοτήτων, ενώ σηματοδοτούσε και την πρόθεση της ΕΕ να συνεργαστεί στενά με το NATO.

⁴⁸⁰ Βλ., Helsinki EU Summit, 9-10 December, 1999.

Το σχέδιο αυτό -γνωστό ως *Headline Goal*- πρότεινε τη σύσταση μιας Ευρωπαϊκής δύναμης ταχείας αντίδρασης (*European Rapid Reaction Force/ERRF*), δύναμης 50 -60 χιλ., ικανής να αναπτυχθεί μέσα σε 60 ημέρες και ικανής να παραμένει ανεπτυγμένη για ένα έτος (επιχειρησιακά έτοιμη το 2003). Τα κ-μ της ΕΕ συμφώνησαν, επίσης, στη δημιουργία των απαραίτητων επιτελείων διοίκησης και σχεδιασμού, των δομών- διαδικασιών λήψης αποφάσεων, των βάσεων- υποδομών πληροφοριών και ικανοτήτων ανάπτυξης, ενώ εξέφρασαν την πρόθεση τους να αναπτύξουν συνεργατικούς δεσμούς ανάμεσα στη ΕΕ και το ΝΑΤΟ. Το σχέδιο αποτέλεσε ένα μεγαλεπήβολο στόχο, αφού επιχειρούσε, σε μικρό χρονικό διάστημα, να βελτιώσει, σημαντικά, αλλά και να αυτοναμήσει τις στρατιωτικές ικανότητες της ΕΕ. Οι απαιτήσεις διάθεσης δυνάμεων, εκ περιτροπής, σημαίνει ότι απαιτούνται περ. 200 χιλ. προσωπικό, όμως οι ευρωπαϊκές δυνάμεις διαθέτουν, συνολικά, 2 εκ. προσωπικό -ενώ οι περιορισμοί στη στρατιωτική θητεία στα κ-μ, θέτουν ακόμα μεγαλύτερες πιέσεις. Πάντως, οι απαιτήσεις ανάπτυξης και διατήρησης δυνάμεων πιθανόν να αποδειχθούν, στην πράξη, περισσότερο υψηλές, όπως η ΟΑΦ κατέδειξε. Με δεδομένες τις μειώσεις στους αμυντικούς προϋπολογισμούς στα ευρωπαϊκά κ-μ της Συμμαχίας, θα αποδεικνυόταν περισσότερο δύσκολο να αναπτύξουν και να παράγουν τα μέσα μεταφοράς, διοικητικής μέριμνας και επικοινωνιών τα οποία μια τέτοια δύναμη θα απαιτούσε. Αρκετοί έχουν υποστηρίξει ότι τα ευρωπαϊκά κράτη (μέλη του ΝΑΤΟ) δεν διαθέτουν την πολιτική θέληση αναδιάταξης των χρηματοοικονομικών τους πόρων στην άμυνα, εις βάρος των άλλων εσωτερικών τους προτεραιοτήτων.

Τον Σεπτέμβριο του 2000, οι ευρωπαίοι συμφώνησαν ότι το σχέδιο *Headline Goal* θα απαιτούσε 20 χιλ. προσωπικό επιπλέον -αγγίζοντας, έσκι, μια οροφή 80 χιλ.. Επιπλέον, οργάνωσαν τη Σύνοδο Δέσμευσης Ικανοτήτων (*Capabilities Commitment Conference/C C C*), το Νοέμβριο, 2000, όπου τα κ-μ της ΕΕ προχώρησαν σε αρχικές δεσμεύσεις δυνάμεων και ανέπτυξαν μια διαδικασία ελέγχου και αναθεώρησης για τη διασφάλιση υλοποίησης αυτού του στόχου⁴⁸¹.

⁴⁸¹ Βλ., "France: EU Ministers agree on 80, 000- strong Rapid Deployment Force for 2003," FSIS- WEU-2000-0922 (September 22, 2000) & "EU Defence Ministers Examine Joint Reaction

Παρά την αργή, αλλά σταθερή πρόοδο, αναμένεται να αποδειχθεί το κατά πόσο τα κ-μ της ΕΕ θα προχωρήσουν στις δύσκολες αποφάσεις σχετικά με τα ζητήματα προϋπολογισμού και παραγωγής οι οποίες θα μετατρέπουν τις ρητορικές δεσμεύσεις σε επιχειρησιακή πραγματικότητα.

Η προώθηση της αποτελεσματικότητας της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας αποτελεί μια σημαντική προϋπόθεση για τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής στρατιωτικής ικανότητας, αλλά, ταυτόχρονα, και ένα δύσκολο εγχείρημα. Για την Ευρώπη, η συμμετοχή σε πολυεθνικούς οργανισμούς ανάπτυξης νέων οπλικών συστημάτων, δεν αποτελεί νέο φαινόμενο. Όμως, η εμπειρία έχει δείξει, μάλλον, μεικτά αποτελέσματα, αφού έχουν υπάρξει αρκετές περιπτώσεις αποτυχιών, ενώ οι ευρωπαίοι τείνουν να δοκιμάζουν νέα –πρωτότυπα και μη-δοκιμασμένα- πρότυπα διεθνούς βιομηχανικής συνεργασίας. Οι τεχνολογίες οι οποίες απαιτούνται για την ανάπτυξη των νέων ικανοτήτων είναι ιδιαίτερα ακριβές, ενώ το κόστος συμμετοχής σε νέα προγράμματα παραμένει υψηλό. Καθώς οι αμυντικοί προϋπολογισμοί συνεχίζουν να μειώνονται, υψηλά ποσοστά των εθνικών προϋπολογισμών ξοδεύονται στη συντήρηση και λειτουργία των υπαρχόντων δυνάμεων, αφήνοντας, έτσι, λιγότερους πόρους για έρευνα -ανάπτυξη / έλεγχο-δοκιμές. Αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι η ικανότητα της Ευρώπης να αναλαμβάνει το κόστος εισόδου σε προγράμματα υψηλής τεχνολογίας και παραγωγής, αναμένεται να αμφισβητηθεί, έντονα, τις επόμενες δεκαετίες, εκτός αν οι κυβερνήσεις παρέμβουν και μεταβάλλουν τις σημερινές πολιτικές αμυντικών επενδύσεων τους⁴⁸².

Η μεγάλη πλειοψηφία των κ-μ του ΝΑΤΟ έχει μειώσει τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, μετά το τέλος τον ψυχρού πολέμου και οι τάσεις δεν δείχνουν κάποια σημάδια αναστροφής της κατάστασης αυτής, στο άμεσο μέλλον⁴⁸³. Οι αμυντικές δαπάνες μειώνονται, σταθερά, στη διάρκεια της δεκαετίας του '90,

Force Needs at Meeting in France," FBIS-WEU-2000-0922 (September 22, 2000), cited in, *European Contributions*, eds J. E. Peters et al., 86.

⁴⁸² Βλ., US General Accounting Office, *NATO Implications of European Integration for Allies' Defence Spending* (Washington DC: GAO/NSIAD-99-185, June 1999).

⁴⁸³ Με την εξαίρεση των τριών νέων κ-μ της Συμμαχίας —Δημοκρατία της Τσεχίας, Πολωνία, Ουγγαρία.

ενώ οι καθαρές αμυντικές επενδύσεις, στις ευρωπαϊκές χώρες του NATO, αντιστοιχούν μόλις στο 2% τον ΑΕΠ. Όλοι οι παράγοντες καταδεικνύουν ότι οι ευρωπαίοι σύμμαχοι θα συνεχίσουν να διατηρούν τους αμυντικούς προϋπολογισμούς σταθερούς, στα επόμενα χρόνια, ενώ αρκετά κ-μ αναμένεται να προχωρήσουν και σε μειώσεις⁴⁸⁴. Ορισμένα έχουν προτείνει τη θέσπιση *minimum* κοινών επιπέδων για τις αμυντικές δαπάνες –περ. 2% του ΑΕΠ, σύμφωνα με τη Γαλλία-, όμως, τέτοιες αυξήσεις δεν δείχνουν πιθανές⁴⁸⁵. Ο τομέας της έρευνας και ανάπτυξης (*military R&D*) παραμένει ομιχλώδης, ενώ η πρόσφατη υιοθέτηση κοινού νομίσματος από τους ευρωπαίους, έχει περιορίσει την χρηματοοικονομική ευελιξία των κυβερνήσεων⁴⁸⁶.

Το στρατηγικό δόγμα του NATO, τα διδάγματα από την O A F και οι αρνητικές τάσεις στον ευρωπαϊκούς αμυντικούς προϋπολογισμούς, καθορίζουν τις παραμέτρους για τις μελλοντικές συμμαχικές στρατιωτικές επιχειρήσεις –ως συνασπισμοί των ικανών και επιθυμούντων, με τη συμμετοχή κ-μ της Συμμαχίας ή, σε κάποιες περιπτώσεις, κρατών εκτός αυτής⁴⁸⁷. Για να είναι επιτυχείς, οι μελλοντικές επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι ικανές να κατανέμουν, δίκαια, ισότιμα και αποτελεσματικά, καθήκοντα σε όλους τους συμμετέχοντες, λειτουργώντας μέσα στο στρατηγικό δόγμα του NATO και εκμεταλλευόμενοι τις δυνατότητες των δυνάμεων C J T F. Η Συμμαχία, στις παρούσες συνθήκες, είναι υποχρεωμένη να εστιάσει την προσπάθειά της σε στοχευμένες επενδύσεις οι οποίες θα ήταν δυνατόν να προσφέρουν το μεγαλύτερο δυνατό μέρισμα. Τα κ-μ, πάντως, συνεχίζουν να θέτουν τις δικές τους προτεραιότητες και στόχους δυνάμεων, στο πλαίσιο των αμυντικών τους σχεδιασμού. Η Συμμαχία, όμως, πρέπει να τα ενθαρρύνει να προχωρούν σε επιλογές εξοπλιστικών προγραμμάτων, με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εφικτή η

⁴⁸⁴ Βλ., US General Accounting Office.

⁴⁸⁵ Βλ., "Paris, Bonn Considering Rearmament Due to Kosovo," FBIS-WEU-1999-0619 (June 19, 1999) & FBIS-WEU-1999-1202 (December 2, 1999), cited in, *European Contributions*, eds. J. E. Peters *et al.*, 88-89.

⁴⁸⁶ Βλ., US General Accounting Office.

⁴⁸⁷ Η S F O R περιλαμβάνει εθνικά στρατιωτικά τμήματα από την Αλβανία, Φινλανδία, Ν. Ζηλανδία, Ρουμανία, Ρωσία και Σουηδία, ενώ η K F O R, τμήματα από Αργεντινή, Αυστρία, Φινλανδία, Μαρόκο, Σουηδία, Ελβετία, ΗΑΕ και Ουκρανία. Βλ., *The Military Balance*, International Institute for Strategic Studies (IISS), 2000-2001.

ουσιαστική συνεισφορά τους σε μελλοντικές επιχειρήσεις -ανεξαρτήτως μορφής.

Σύμφωνα με το ισχύον στρατηγικό δόγμα, οι σύμμαχοι θα καλούνται να αναπτύσσουν δυνάμεις πέραν των γεωγραφικών τους ορίων, σε συνδυασμό με δυνάμεις άλλων κρατών, σε επιχειρήσεις υψηλής έντασης (*high- intensity*), με στόχο να αποκόψουν ή να ακυρώσουν μια εξελισσόμενη κρίση. Το σημερινό πρότυπο δυνάμεων αντίδρασης σε κρίσεις (*crisis reaction force model*), το οποίο έχουν υιοθετήσει κάποιοι από τους συμμάχους, δείχνει ως η ορθή απόφαση, όμως τα κ-μ οφείλουν να σχεδιάζουν με τέτοιο τρόπο τις δυνάμεις τους, ώστε να είναι διαλειτουργικές και εύκολα προσαρμόσιμες με άλλα εθνικά τμήματα, στο πλαίσιο μιας επιχείρησης. Η Ατλαντική Συμμαχία ανέπτυξε την έννοια των CJTF για πολλά χρόνια⁴⁸⁸, όμως, όταν, το 1993, οι ΗΠΑ πρότειναν τη δημιουργία τους, το έκαναν με στόχο την ικανοποίηση των ευρωπαϊκών ανησυχιών σχετικά με την έλλειψη μιας ανεξάρτητης αμυντικής ικανότητας, και, παράλληλα, τη διατήρηση του NATO ως τον κύριο θεσμό ασφάλειας. Οι δυνάμεις CJTF στηρίζονται στη βασική αρχή ότι οι δυνάμεις του NATO θα πρέπει να είναι διαχωρίσιμες αλλά όχι ξεχωριστές από τη Συμμαχία, ενώ τα κ-μ της Δυτικο- Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) θα μπορούν να χρησιμοποιούν τις στρατιωτικές υποδομές του NATO, για τις επιχειρήσεις τους. Οι στρατιωτικές όψεις των CJTF έχουν δοκιμαστεί μέσω ασκήσεων και ανάπτυξης, όμως, η Συμμαχία δεν έχει συμφωνήσει ακόμα πάνω σε ένα μηχανισμό πολιτικής επιτήρησης τους.

Η αποτίμηση της OAF οδηγεί σε μια σειρά συμπερασμάτων αναφορικά με το μέλλον των στρατιωτικών επιχειρήσεων και τον ειδικότερο ρόλο των NATO-ευρωπαϊκών και αμερικανικών δυνάμεων / πόρων σε αυτές.

5. η. Συμπεράσματα

Εξ' αιτίας του ότι οι ευρωπαίοι προχωρούν με αργούς ρυθμούς στην αντιμετώπιση των αδυναμιών που αναδείχθηκαν κατά την OAF, ενώ, παράλληλα, οι ΗΠΑ συνεχίζουν να διατηρούν την πρωτοκαθεδρία στις

⁴⁸⁸ Η έννοια των CJTF υιοθετήθηκε στη Σύνοδο των Βρυξελλών (1994) και ενεκρίθη στη Σύνοδο του Βερολίνου (1996). Βλ., N. Bensahel, "Separable but not separate forces: NATO's development of the Combined Joint Task Forces," *European Security* 2 (Summer 1999): 52-72.

στρατιωτικές ικανότητες, δεν θεωρείται πιθανόν οι μελλοντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις, μέσω συνασπισμού, να μεταβληθούν, σημαντικά. Στο μέλλον, είναι εξαιρετικά πιθανόν οι ευρωπαίοι να βρεθούν εξαρτημένοι από τις ΗΠΑ και μάλιστα σε βαθμό, όχι, απλά, της περιόδου υλοποίησης της OAF, αλλά σε μεγαλύτερο! Οι μελλοντικές επιχειρήσεις των ΗΠΑ αναμένεται να υλοποιούνται σε συνάρτηση με συμμάχους του NATO ή άλλους *ad hoc* συνεταίρους, στο πλαίσιο συνασπισμού, αφού μια τέτοια πρακτική προσφέρει μεγαλύτερη αποδοχή και νομιμοποίηση. Όμως, οι ΗΠΑ οφείλουν να αποδεχθούν ότι η διαδικασία πολιτικής διαβούλευσης, σε τέτοιας μορφής επιχειρήσεις, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μια περιορισμένη στρατιωτική προσέγγιση η οποία δεν είναι συμβατή με την θέση των ΕΔ των ΗΠΑ αναφορικά με την απόκτηση- διατήρηση μιας ανυπέρβλητης δύναμης (*overwhelming force*). Οι συμμετέχοντες σε τέτοιες επιχειρήσεις θεωρείται δεδομένο ότι θα διαθέτουν περιορισμένη συναίνεση σχετικά με την υλοποίηση, όμως, οι όποιες αρνητικές όψεις θα πρέπει να περιορίζονται, αλλά και να μεγιστοποιείται η στρατιωτική αποτελεσματικότητά τους. Αν οι ΗΠΑ επιθυμούν μια σημαντική πολιτική και στρατιωτική υποστήριξη από τους συμμάχους τους, σε μελλοντικές κρίσεις, τότε θα πρέπει να διαχειριστούν το κενό ικανοτήτων. Μεμονωμένα και συλλογικά, τα κ-μ του NATO διδάχθηκαν πολλά από την OAF, ιδιαίτερα, σε έξι (6) επί μέρους περιοχές:

- ευέλικτες διευθετήσεις διοίκησης,
- προτεραιότητες της DCI,
- επέκταση των πλεονεκτημάτων του NATO,
- διάθεση δυνάμεων,
- συμμαχικό δόγμα και
- διαβούλευση- οικοδόμηση συναίνεσης

Αν οι μελλοντικές επιχειρήσεις πρόκειται να αναλαμβάνονται από συνασπισμούς των επιθυμούντων και ικανών –όπως στην OAF-, αντί όλων των κ-μ της, η Συμμαχία οφείλει να διασφαλίσει ότι οι δομές διοίκησης που διαθέτει είναι κατάλληλες (και) για συνασπισμούς. Καμία δομή διοίκησης, από μόνη της, δεν είναι ικανή να ανταποκριθεί σε όλους τους τύπους αποστολών και συνθηκών. Όμως, όλες οι δομές των συνασπισμών πρέπει να προσφέρουν

ένα *minimum* πλαισίου διοίκησης, συντονισμού και επικοινωνίας, το οποίο θα υποστηρίζει τη διαδικασία διαβούλευσης και πολιτικής συζήτησης —απαραίτητα στοιχεία για τέτοιες συνθήκες. Οι C J T F πράγματι προσφέρουν ένα πρότυπο βάσης, αλλά θα απαιτηθούν τροποποιήσεις και βελτιώσεις καθώς και άσκηση αποτελεσματικού πολιτικού ελέγχου, με παράλληλη διατήρηση ευελιξίας. Η Ατλαντική Συμμαχία πρέπει να συνεχίσει να δίνει έμφαση στην D C I, αλλά με ένα περισσότερο εστιασμένο τρόπο. Υψηλές (συμπληρωματικές) αμυντικές δαπάνες, μέσα στη Συμμαχία, δεν αναμένονται και, έτσι, η διαδικασία δομής δυνάμεων (*force planning process*) θα πρέπει να εστιαστεί σε εκείνους τους τομείς των οποίων την επίτευξη επιθυμεί η Συμμαχία, σοβαρά.

Το NATO οφείλει να εξετάσει την επέκταση των πλεονεκτημάτων που διαθέτει, πέραν του σημερινού οπλοστασίου των AWACS, έτσι ώστε να συμπεριληφθούν και ικανότητες ISR & EW (ηλεκτρονικός πόλεμος/ *radar επιτήρησης*)⁴⁸⁹. Οι συνασπισμοί των επιθυμούντων και ικανών, όπως στην OAF, είναι πιθανόν να μην προσελκύουν, πάντα, τους πιο ικανούς, στρατιωτικά, συμμάχους, ενώ είναι δυνατόν να εμπλέκουν, σε ορισμένες περιπτώσεις, κράτη-συνεταίρους (κράτη P f P) και άλλους *ad hoc* συμμάχους, με πολύ διαφοροποιημένες στρατιωτικές ικανότητες. Τα πλεονεκτήματα I S R & E W του NATO θεωρούνται απαραίτητα για την υποστήριξη συνασπισμών, όχι ιδιαίτερα, ικανών κρατών ή συνασπισμών, όπου ο ρόλος των ΗΠΑ είναι μειωμένος, εξ' αιτίας παράλληλης εμπλοκής και σε άλλες περιοχές. Αυτά τα πλεονεκτήματα (*assets*) αυξάνουν την πιθανότητα διατήρησης της συμμαχικής συνοχής, στοιχίζουν, όμως, ακριβά —άρα, δεν θεωρείται πιθανό οι ευρωπαίοι να κατευθύνουν (τους, ήδη, περιορισμένους) αμυντικούς τους πόρους, στους τομείς αυτούς.

Η Συμμαχία θα πρέπει να επινοήσει ένα νέο σύστημα αναζήτησης δυνάμεων από τα κ-μ της. Ενώ η απόφαση συνεισφοράς δυνάμεων θα εξαρτάται, πάντα, από τις εθνικές κυβερνήσεις, η Συμμαχία θα ωφελούνταν

⁴⁸⁹ Το NATO σήμερα αναπτύσσει 600 πρωτοβουλίες στους τομείς αυτούς: NATO *Transatlantic Advanced Radar (NATAR) & Stand-Off Surveillance Targeting and Acquisition Radar (SOSTAR)*. Βλ., J. D. Morrocco, "NATO Radar Project Aims to Boost Interoperability," *Aviation Week and Space Technology* (June 5, 2000): 87.

από ένα γρήγορο και περισσότερο ευέλικτο σύστημα το οποίο θα ήταν σε θέση να διαχειρίζεται επιπλέον απαιτήσεις, καθώς οι συνθήκες, σε μια επιχείρηση, αλλάζουν εύκολα και απαιτούν, έτσι, διαφορετικούς ή συμπληρωματικούς πόρους. Απαιτούνται αποτελεσματικά συστήματα επικοινωνίας και λήψης αποφάσεων, σε όλα τα επίπεδα (πολιτικό/ στρατηγικό- τακτικό- επιχειρησιακό), καθώς και συνεχής δοκιμασία των εμπλεκόμενων στη διαδικασία. Μια κοινή προσέγγιση πάνω στο ζήτημα των επιχειρήσεων, μπορεί να είναι δύσκολη, στο πλαίσιο συνασπισμών των επιθυμούντων και ικανών, όμως η Συμμαχία θα πρέπει να διερευνήσει νέους τρόπους διαμόρφωσης συμφωνιών για το δόγμα, στη βάση της πολιτικής κατεύθυνσης των εθνικών κυβερνήσεων, έτσι ώστε να προσομοιάζει σε μια κοινή επιχειρησιακή προσέγγιση. Η διαδικασία δημιουργίας κοινών συμμαχικών δογμάτων θα πρέπει να συνεχιστεί, αλλά θα πρέπει, παράλληλα, να αναπτυχθούν περισσότερες, άτυπες κατευθύνσεις (guidelines) —οι οποίες δεν απαιτούν τυποποιημένη διαδικασία διαμόρφωσης, έγκρισης και αναθεώρησης. Η Συμμαχία θα πρέπει να βελτιστοποιήσει τη διαδικασία διαβούλευσης και συσκέψεων, ανάμεσα στα κ-μ της, την οποία και θα πρέπει να θεσμοθετήσει, ενώ θα πρέπει να αναπτύξει και να δοκιμάσει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων --ουσιαστικό στοιχείο στην οικοδόμηση και λειτουργία ενός συνασπισμού δυνάμεων ο οποίος δεν περιλαμβάνει όλα τα κ-μ της. Δημιουργικοί μηχανισμοί θα πρέπει να αναζητηθούν για να διατηρηθεί η συναίνεση, μέσα στη Συμμαχία —ίσως, πάνω στη λογική των δομών- διαδικασιών της ΕΕ για την αποχή.

Πέραν των ζητημάτων που ενδιαφέρουν τη Συμμαχία, συνολικά, η ΟΑΕ είχε συγκεκριμένες επιπτώσεις για τα ευρωπαϊκά κ-μ της, όπως:

- οικονομικοί περιορισμοί και εχσυχρονισμός δυνάμεων,
- ενοποιημένες ικανότητες αέρος- εδάφους,
- D C I και ΕΕ και,
- θεσμικές εξελίξεις της ESDI

Οι ευρωπαίοι θα πρέπει να προχωρήσουν σε περισσότερο ικανές και

αποτελεσματικές δυνάμεις -παρά τους περιορισμούς πού οι αμυντικοί προϋπολογισμοί θέτουν στις επιλογές τους-, ή θα κληθούν να αντιμετωπίσουν, τελικά, μια περιθωριοποίηση (*marginalization*). Είναι δυνατόν να προχωρήσουν σε μειώσεις δυνάμεων, με στόχο τη χρηματοδότηση μιας διαδικασίας εκσυγχρονισμού ή μπορεί να ανα-κατευθύνουν πόρους προς συγκεκριμένες βασικές ικανότητες, καλύπτοντας, με τον τρόπο αυτό, όσο το δυνατόν περισσότερες περιοχές ενδιαφέροντος. Μακροπρόθεσμα, οι ευρωπαίοι είναι δυνατόν να δούν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην αμυντική τους βιομηχανία, αλλά, στο άμεσο διάστημα, η μόνη αξιόπιστη λύση για την παραγωγή αυξημένων στρατιωτικών ικανοτήτων είναι η προώθηση πόρων σε πρωτοβουλίες παραγωγής οπλικών συστημάτων οι οποίες οδηγούν στη βελτίωση των επιθυμητών ικανοτήτων.

Οι ευρωπαίοι θα πρέπει να προχωρήσουν στο σχεδιασμό και την παραγωγή ολοκληρωμένων και συνεκτικών πακέτων αεροπορικών-χερσαίων δυνάμεων. Ο δανεισμός δυνάμεων (*weapons sponsoring*) αποτελεί μια μη-αξιόπιστη στρατηγική, στην περίπτωση των συνασπισμών των επιθυμούντων και ικανών, άρα τα μεμονωμένα κ-μ του NATO θα πρέπει να προχωρήσουν στη δημιουργία ισορροπημένων δυνάμεων, με ευρύ φάσμα ικανοτήτων -ικανών για ανάπτυξη σε πολλαπλές συνθήκες. Η δημιουργία ισχυρών σχηματισμών, ικανών για ανάληψη ανεξάρτητης δράσης, καθώς και η ανάπτυξη α/φ πολλαπλών ρόλων, ικανών να αναλαμβάνουν μια σειρά βασικών τακτικών αεροπορικών αποστολών, θα αποτελούσε ένα βήμα στην ορθή κατεύθυνση -αν και στην περίπτωση μιας στρατηγικής αεροπορικής επιχείρησης, η κυριαρχία θα παρέμενε στην ΠΑ των ΗΠΑ. Οι ευρωπαίοι θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν την *ESDI*, ως μέσο αύξησης της δεξαμενής δυνητικών συνεταίρων για ένα συνασπισμό, προωθώντας δυνάμεις με χαρακτηριστικά *DCI*, ανάμεσα στα κ-μ της ΕΕ. Θα ήταν προς το συμφέρον της Συμμαχίας αν διέθετε πολλούς δυνητικούς συνεταίρους για συνασπισμούς των επιθυμούντων και ικανών, ιδιαίτερα αν οι δυνάμεις που συμμετέχουν διαθέτουν πολλές από τις συμμαχικές ικανότητες, καθώς και κοινές επιχειρησιακές παραμέτρους (αυτό θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό αν η ΕΕ

προχωρούσε στην επόμενη φάση διεύρυνσης της).

Ενώ η ΕΕ δεν αναμένεται να θέσει προϋποθέσεις για εισδοχή νέων μελών, στη βάση συγκεκριμένων στρατιωτικών ικανοτήτων, θα ήταν ορθή η έμφαση στα αμυντικά προγράμματα τα οποία είναι συμβατά με τις προτεραιότητες που θέτει η *DCI*. Οι μελλοντικές ευρωπαϊκές στρατιωτικές επιχειρήσεις –είτε στο πλαίσιο του *NATO*, ή στο πλαίσιο μιας ανεξάρτητης δύναμης της ΕΕ- θα απαιτήσουν βελτιώσεις στους τομείς της ικανότητας ανάπτυξης και διατήρησης δυνάμεων. Οι ευρωπαίοι θα πρέπει να συνεχίσουν τη θεσμική ανάπτυξη της *ESDI*, με τρόπο ο οποίος να διασφαλίζει τη συμπληρωματικότητα με το *NATO*. Θα πρέπει να προσπεράσουν τη ρητορική τους δέσμευση σε μια ευρωπαϊκή αμυντική ικανότητα, δημιουργώντας τις απαραίτητες οργανωτικές δομές για τη διοίκηση μιας τέτοιας επιχειρησιακής δύναμης. Η τελική επιτυχία της *ESDI* θα εξαρτηθεί από τις θεσμικές εξελίξεις, αλλά και την ικανότητα της να επιτύχει τους στόχους (επίπεδα) δυνάμεων που έχει θέσει. Η σημαντική προτεραιότητα για την ΕΕ είναι η δημιουργία επίσημων δεσμών με το *NATO*, έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι οι δύο οργανισμοί παραμένουν συμπληρωματικοί και δεν αποτελούν ανταγωνιστές. Η Ε είχε κάνει κάποια πρόοδο στην κατεύθυνση αυτού του στόχου (Ιούνιος, 2000, *Feira*), όπου εγκρίθηκε μια Γαλλο- Βρετανική πρόταση δημιουργίας τεσσάρων (4) *ad hoc* ομάδων εργασίας, επιφορτισμένων με:

- την προετοιμασία μιας συμφωνίας ασφάλειας ΕΕ- *NATO*,
- την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τους στόχους ικανοτήτων,
- την προετοιμασία μιας συμφωνίας παροχής πρόσβασης της ΕΕ στις στρατιωτικές υποδομές του *NATO* και,
- τον προσδιορισμό μιας μόνιμης σχέσης ανάμεσα στην ΕΕ και το *NATO* –συμπεριλαμβανομένων και επίσημων δομών- άτυπων διαδικασιών διαβούλευσης⁴⁹⁰

Αυτές οι ομάδες εργασίας αποτέλεσαν μια ορθή απόφαση, όμως, οι δυσκολίες

⁴⁹⁰ Βλ., Presidency Report on Strengthening the Common European Security and Defence Policy (Annex I- Presidency Conclusions, Santa Maria de Feira), European Council, June 19-20, 2000. Επίσης, P. Beauplet, "A Thorny Combination," *Jane's Defence Weekly* (May 31, 2000): 20.

βρίσκονται μπροστά, αφού θα πρέπει να επιλύσουν ορισμένα σημαντικά ζητήματα που αφορούν στον μέλλον της στρατιωτικής τους σχέσης. Οι μελλοντικοί συνασπισμοί μπορεί να μην είναι μια αποκλειστική υπόθεση του NATO, ενώ, ακόμα και όταν όλοι οι συμμετέχοντες είναι (και) κ-μ της Συμμαχίας, δεν είναι δεδομένο ότι όλοι οι σύμμαχοι θα συνεισφέρουν στη (συλλογική) στρατιωτική προσπάθεια. Οι νέες συνθήκες δημιουργούν έξι (6) επιπτώσεις για την Ατλαντική Συμμαχία:

- διαφοροποιημένες ικανότητες,
- δυνατότητα επιλογής εξαίρεσης, από ορισμένους συμμάχους,
- πολιτικοί και στρατιωτικοί περιορισμοί,
- περιορισμένοι επιχειρησιακοί στόχοι,
- διδάγματα από τις επιχειρήσεις, μέσω- συνασπισμού και,
- πολυεθνικές ασκήσεις.

Ένας συνασπισμός είναι δυνατόν να περιλαμβάνει ευρέως διαφοροποιημένες ικανότητες. Κύριος στόχος, στις μελλοντικές επιχειρήσεις θα είναι η διαμόρφωση σχεδίων, με τέτοια τρόπο, ώστε στις (επιμέρους) μονάδες να ανατίθενται καθήκοντα -στο πλαίσιο των δυνατοτήτων τους-, τα οποία συνεισφέρουν στη συνολική επιτυχία της επιχείρησης, ενώ η ηγεσία ενός συνασπισμού είναι δυνατόν να είναι καινοτόμος, έτσι ώστε να εφευρίσκει αποτελεσματικούς ρόλους για όλους τους συμμετέχοντες. Ένα χαρακτηριστικό της OAF, το οποίο είναι, πιθανώς, ενδεικτικό για τις μελλοντικές επιχειρήσεις, υπήρξε η κατάσταση, όπου, ενώ όλοι οι (19) σύμμαχοι υποστήριξαν την επιχείρηση, μόνο δέκα τρεις (από αυτούς) συμμετείχαν (συνεισέφεραν) στην αεροπορική επιχείρηση. Σε μελλοντικές επιχειρήσεις, μέσω συνασπισμού, είναι δυνατόν ορισμένα κράτη να συμμετέχουν στη φάση υλοποίησης ανθρωπιστικών επιχειρήσεων και επιχειρήσεων διατήρησης της ειρήνης (*humanitarian/ PKOs*), αλλά να αρνούνται να πάρουν μέρος σε επιχειρήσεις μάχης, αν αυτό θα απαιτηθεί. Οι συνθήκες πουκίλουν, σε μεγάλο βαθμό, όμως, οι μελλοντικοί συνασπισμοί πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν προκλήσεις, όπου κάποια τμήματα των δυνάμεων τους -ίσως, σημαντικά- αποδειχθούν, τελικά, ότι δεν είναι διαθέσιμα για κύριες αποστολές.

Στην περίπτωση που η επιχείρηση κλιμακωθεί, ο συνασπισμός οφείλει να διασφαλίσει ότι τα (συμμετέχοντα) κράτη τα οποία επιλέγουν να απόσχουν από την υλοποίηση νέων καθηκόντων, δεν περιορίζουν το εύρος των διαθέσιμων επιλογών σε εκείνα τα κράτη τα οποία παραμένουν δεσμευμένα (στα νέα καθήκοντα).

Η στρατηγική της επίθεσης- και -διαπραγμάτευσης (*strike and negotiate strategy*), η οποία ακολουθήθηκε από αρκετά κράτη, στη διάρκεια της ΟΑΦ, υποδεικνύει ότι οι μελλοντικοί συνασπισμοί θα λειτουργούν σε συνθήκες, όπου το στρατιωτικό εργαλείο (στρατιωτική δύναμη) υποτάσσεται, πλήρως, στη συνολική πολιτικό- διπλωματική προσπάθεια: συνθήκες όπου η δημιουργία ανυπέρβλητης δύναμης δεν είναι εφικτή. Στις συνθήκες αυτές, οι στρατιωτικοί συνασπισμοί θα πρέπει να ανακαλύπτουν τρόπους άσκησης ουσιαστικής στρατιωτικής πίεσης, στην υποστήριξη των πολιτικό- διπλωματικών πρωτοβουλιών⁴⁹¹. Οι πολιτικές διαφωνίες ανάμεσα στα μέλη του συνασπισμού δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στη λειτουργία του, αφού όλα τα μέλη τον θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι διαθέτουν κοινούς σκοπούς. Θα πρέπει να διατηρούν, στη διάρκεια της επιχείρησης, ένα σταθερό διάλογο, για να διασφαλιστεί ότι διατηρούν την ομοφωνία (σχετικά με τους σκοπούς), παρά το ότι ανεξέλεγκτες καταστάσεις, τελικά, θα συμβούν.

Μια, δυνητικά, σοβαρή επίπτωση των επιχειρήσεων, μέσω συνασπισμού, αφορά στο ότι είναι δυνατόν, ο εχθρός (ηγεσία), να διατηρεί τη δύναμη του, μετά τον τερματισμό της επιχείρησης, και, έτσι, να απαιτείται επιπλέον διεθνής παρουσία (επιτήρηση) -π.χ., επιβολή ζωνών απαγόρευσης πτήσεων. Πολλοί παράγοντες είναι δυνατόν να οδηγήσουν στο αποτέλεσμα αυτό: μπορεί να προκύψει εξ' αιτίας της στρατηγικής επίθεσης- και -διαπραγμάτευσης, η οποία απαιτεί τη διατήρηση του εχθρικού καθεστώτος, έτσι ώστε να υφίσταται ένας παράγοντάς για τις διαπραγματεύσεις. Επίσης, είναι δυνατόν να προκύψει εξ' αιτίας της αδυναμίας του συνασπισμού να βρει ένα καλύτερο διάδοχο (για συνδιαλλαγή), αφήνοντας τον εχθρό στη θέση του, είναι

⁴⁹¹ Για την έννοια της στρατιωτικής διπλωματίας, Βλ., Ραγιές, Αμυντική και Στρατιωτική Διπλωματία.

πιθανό, πάντως, ο εχθρός να επιβιώσει, επειδή ο συνασπισμός ορίζει την επιτυχία με τρόπους οι οποίοι δεν περιλαμβάνουν τα πιο παραδοσιακά στρατιωτικά κριτήρια, δηλαδή, την καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων και την κατάρρευση του αντίπαλου καθεστώτος. Σε κάθε περίπτωση, οι μελλοντικοί συνασπισμοί θα πρέπει να λαμβάνουν πάντα υπόψιν τους ότι, στις περιπτώσεις του Ιράκ, της Βοσνίας και του Κοσσυ, το αντίπαλο καθεστώς κατόρθωσε, μετά την υλοποίηση της επιχείρησης, όχι μόνο να επιβιώσει, αλλά και να ενδυναμώσει, συνεχίζοντας να συνιστά, έτσι, απειλή.

Θα πρέπει να καταβάλλονται συστηματικές προσπάθειες έτσι ώστε να συλλέγονται και να διανέμονται όλα τα διδάγματα από τις επιχειρήσεις, μέσω συνασπισμού, καθώς και να προκαλείται μια αντίδραση στο περιεχόμενο τους. Οι περισσότεροι συνασπισμοί συστήνονται και λειτουργούν σε μια *ad hoc* βάση, εφευρίσκοντας λύσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα που προκύπτουν. Η αντίδραση στα διδάγματα αυτά πρέπει, κατ' επέκταση, να λαμβάνει χώρα πριν να προκύψει νέα κρίση. Τα διδάγματα θα πρέπει να συλλέγονται, αναλύονται και, στη συνέχεια, να διανέμονται προς δυνητικούς μελλοντικούς συνεταιίρους, έτσι ώστε να μην επαναλαμβάνονται προηγούμενα λάθη, ούτε να σπαταλάται πολύτιμος χρόνος⁴⁹². Θα πρέπει να δίνεται έμφαση σε ζητήματα τεχνικής διαλειτουργικότητας -καθώς οι χώρες παραμένουν διστακτικές στο να κρίνουν την απόδοση άλλων χωρών-, επειδή, όμως, οικοδομείται, σταδιακά, μια εμπιστοσύνη, θα ήταν δυνατόν να περιληφθούν, σταδιακά, και ζητήματα επιχειρησιακής συνεργασίας. Οι πολυεθνικές ασκήσεις αποτελούν ένα εξαιρετικό παράγοντα διασφάλισης της διαλειτουργικότητας και αντιμετώπισης ζητημάτων διοίκησης, ανάμεσα σε δυνητικούς συνεταιίρους σε ένα συνασπισμό. Το NATO θα πρέπει να προχωρήσει σε βελτιώσεις της ικανότητας στον τομέα αυτό, έτσι ώστε να ενοποιηθεί η οικοδόμηση συνασπισμού (*coalition-building*) με τη στρατιωτική δράση⁴⁹³, και να αναπτυχθεί ένας μόνιμος μηχανισμός υποστήριξης, ώστε όλα τα

⁴⁹² Ένα αποδεκτό πρότυπο θα ήταν το *Joint Universal Lessons Learned/ JULLS* των ΗΠΑ. Το Στρατηγείο SHAPE θα αποτελούσε το ιδανικό μέρος εγκατάστασης ενός τέτοιου κέντρου, στηριζόμενο στην επιχειρησιακή εμπειρία της Συμμαχίας, αλλά και την εκτεταμένη εμπλοκή του σε διακλαδικές/ πολυεθνικές /συνδυασμένες ασκήσεις.

⁴⁹³ Βλ., Defense Science Board Task Force, *International Armaments Cooperation in an Era of Coalition Security* (Washington DC: GPO, August 1996).

στοιχεία μιας πολεμικής επιχείρησης να συνδέονται και να δοκιμάζονται μαζί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6. α. Εισαγωγή

Η διατριβή αφορούσε σε μια διατριβή ελέγχου των θεωριών του νεορεαλισμού (δομικού ρεαλισμού), σε συνδυασμό με αυτών της αλληλεξάρτησης στον τομέα της άμυνας, χρησιμοποιώντας, ως εμπειρικό στοιχείο, μια περιπτώσιολογική μελέτη, την *Operation Allied Force (Kosovo: 1999)*. Η διατριβή επιχείρησε μια αποτίμηση του συνολικού πλαισίου σχεδιασμού και υλοποίησης της διατλαντικής αμυντικής συνεργασίας, της εφαρμογής, δηλαδή, μιας σειράς πολιτικών και πρακτικών, με στόχο τη διασφάλιση και αύξηση της στρατιωτικής ασφάλειας των κρατών- μελών της, καθώς και της εθνικής/ συλλογικής αμυντικής τους ικανότητας. Αναλύθηκαν οι πολιτικές και οι πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της διατλαντικής αμυντικής- βιομηχανικής 'κ τεχνολογικής συνεργασίας/ ΔΑΒΤΣ, αποτιμήθηκαν οι αιτίες/ παράγοντες που οδήγησαν στην άνιση κατανομή βαρών, στην αναποτελεσματική παραγωγή αμυντικού υλικού και στη δημιουργία σημαντικών κενών στην οικοδόμηση και διατήρηση εθνικών/ συμμαχικών αμυντικών ικανοτήτων, ενώ διαμόρφωσε μια σειρά προοπτικών αναφορικά με το μέλλον της διατλαντικής συνεργασίας στους εξοπλισμούς, στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας, αλλά και της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής άμυνας και ασφάλειας.

Υποστηρίχθηκε ότι οι ΗΠΑ πρωτοστάτησαν στη σύσταση, λειτουργία και αναδιάρθρωση της Ατλαντικής Συμμαχίας, για λόγους επιβεβαίωσης μιας ηγεμονικής θέσης στον ευρωατλαντικό χώρο, εδραίωσης και προβολής ισχύος στο παγκόσμιο σύστημα, επιδίωξης εξισορροπητικού ρόλου στην Ευρασία, παροχής διασφαλίσεων, προς τους ευρωπαίους συμμάχους, απέναντι, αρχικά, στην σημαντική σοβιετική στρατιωτική απειλή/ πολιτική κυριαρχία και, μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, σε πιθανές μελλοντικές αναθεωρητικές τάσεις άλλων δυνάμεων, όπως η Κίνα ή η Ρωσία. Από την πλευρά της, η Ευρώπη (τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO), μέσω της συμμετοχής της στο NATO, αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της στρατιωτικής, κυρίως, ασφάλειας της, στηριζόμενη, όμως, σε ένα εξωτερικό παράγοντα ισχύος, ισορροπίας και ηγεσίας. Στο πλαίσιο αυτό, οι κυβερνήσεις των κ-μ της Ατλαντικής Συμμαχίας (μιας περιφερειακής αμυντικής συμμαχίας) ενσυνείδητα επέλεξαν να θυσιάσουν την οικονομική

αποτελεσματικότητα, προς όφελος της ασφάλειας και της στρατιωτικής αυτονομίας.

Σε αυτόν, ακριβώς, τον τομέα της ΔΑΒΤΣ, τα κ-μ του NATO επέλεξαν να εισέλθουν σε μια (αμοιβαία) κατάσταση (σχέση) αλληλεξάρτησης, ως αποτέλεσμα ενός συνδυασμού αιτιών, όπως: α) οι πολιτικές επιλογές (δημιουργία κοινού διατλαντικού χώρου συνεργασίας και ασφάλειας); β) η κοινή αντίληψη περί της σοβιετικής στρατιωτικής απειλής; γ) η οικονομική αναγκαιότητα και δ) η αδυναμία παρακολούθησης των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων, σε όλο το εύρος σχεδιασμού και παραγωγής αμυντικού υλικού. Όμως, εξ' αιτίας του ότι το ένα εμπλεκόμενο, στη σχέση, μέρος (ΗΠΑ), ήταν, τεχνολογικά, πιο εξελιγμένο από το άλλο (ευρωπαϊκό NATO), η κατάσταση που ξεκίνησε ως σχέση αλληλεξάρτησης, εξελίχθηκε, σταδιακά, σε μια κατάσταση εξάρτησης και επικυριαρχίας. Αυτό δημιούργησε, τελικά, στρατιωτική αναποτελεσματικότητα, σημαντική διπλοτυπία και, οικονομικά, αναποτελεσματική παραγωγή αμυντικού υλικού, προβλήματα μεταφοράς αμυντικού υλικού, στο διατλαντικό χώρο, ζήτημα πολιτικής αναξιοπιστίας και συμμαχικής συνοχής. Αυτό συνέβη εξ' αιτίας του ότι τα ευρωπαϊκά κράτη του NATO επεδίωξαν, λειτουργώντας μη-ορθολογικά, να προωθήσουν ουτοπικές πολιτικές φιλοδοξίες, να επιχειρήσουν να οικοδομήσουν αυτόνομες και ανεξάρτητες στρατιωτικές ικανότητες, αλλά και να ενδυναμώσουν την οικονομική τους ικανότητα, σε σημείο υποθήκευσης της συμμαχικής ακεραιότητας, υποβαθμίζοντας, έτσι, τη συνολική στρατιωτική ικανότητα της Συμμαχίας και καθιστώντας την ευρωπαϊκή /διατλαντική άμυνα ευάλωτη -υπό την προϋπόθεση ότι ισχύει η βασική παραδοχή περί πολιτικής, στρατηγικής και στρατιωτικής σύγκλισης των (δύο) διατλαντικών πόλων.

Σε ποιο, όμως, σημείο, η σχέση αμυντικής αλληλεξάρτησης μετατράπηκε σε σχέση εξάρτησης και τότε, ακριβώς, άρχισε να οδηγεί σε μη- αποδεκτές ή επικίνδυνες καταστάσεις τρωτότητας/ εξάρτησης, για την Ευρώπη; Οι διαφοροποιήσεις (αποκλίσεις) πολιτικής και στρατηγικής, ανάμεσα στους δύο πόλους (*transatlantic political gap*), δημιούργησαν, αρχικά, ένα κενό στις δαπάνες στρατιωτικής R&D (και παραγωγής εξοπλισμών) [*R&D /procurement gap*], το οποίο

οδήγησε, με τη σειρά του, σε ένα κενό δαπανών (*transatlantic spending gap*)⁴⁹⁴, αυτό, στη συνέχεια, οδήγησε σε ένα κενό τεχνολογίας (*technology gap*) και, τελικά, σε ένα κενό ικανοτήτων (*capabilities gap*). Αυτό, ακριβώς, το συνολικό διατλαντικό κενό (*combined transatlantic gap*) δημιούργησε την εξάρτηση τρωτότητας (*vulnerability defence dependence*) των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO (Β' πόλος), απέναντι στις ΗΠΑ (πόλος Α'). Η εξάρτηση αυτή επηρέασε, πέραν της εθνικής άμυνας και ασφάλειας, και το τεχνολογικό προβάδισμα των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO, οι οποίες διέθεταν προηγμένες αμυντικές βιομηχανίες. Επίσης, προκάλεσε απώλεια του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος των χωρών αυτών στο παγκόσμιο εμπόριο οπλικών συστημάτων. Καθώς όλο και περισσότερα κράτη -κυρίως, Ευρωπαϊκά- εμπλέκονταν σε προγράμματα συνεργασίας, στη σχεδίαση, ανάπτυξη και παραγωγή προηγμένων οπλικών συστημάτων, η σχετική διαπραγματευτική θέση τους -λόγω της κατάστασης τρωτότητας-, περιορίστηκε δραματικά. Τέλος, καθώς ο μεγαλύτερος όγκος στρατιωτικής τεχνολογίας, στην περίοδο μετά τον ψυχρό πόλεμο-, έχει τις ρίζες του στην τεχνολογία εμπορίου και, καθώς, πολλές τεχνολογίες έχουν εφαρμογές διπλής -χρήσης [*dual-use*], έτσι και η εξάρτηση τρωτότητας του ευρωπαϊκού NATO επηρέασε αρνητικά και τον τομέα του εμπορίου (κυρίως, την ανταγωνιστικότητά του).

Στο πλαίσιο της περιπτωσιολογικής μελέτης (*case-study*), η έρευνα εστιάστηκε: α) στην ανάλυση των διαδικασιών επιλογής -διερεύνηση των πολιτικών στόχων της επιχείρησης β) την αποτίμηση των πολιτικών και στρατιωτικών διδαγμάτων, όπως προέκυψαν από τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της επιχείρησης γ) την ανάλυση των διαθέσιμων επιλογών στρατιωτικής εμπλοκής -για επίτευξη των πολιτικών στόχων και της επιλεγείσας στρατιωτικής στρατηγικής δ) την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των πολεμικών μέσων-δομών 'κ διαδικασιών που χρησιμοποιήθηκαν ε) την αποτίμηση των NATOικών ευρωπαϊκών/ Βόρειο-αμερικανικών αμυντικών/ στρατιωτικών ικανοτήτων (αλλά και) της συνδρομής των ευρωπαϊκών κρατών στην επιχείρηση στ) την ανάλυση των επιπτώσεων αναφορικά με το μέλλον της διατλαντικής συνεργασίας ζ) την

⁴⁹⁴ Βλ., Klaus Buhler (Address to the Conference on European Defence R&D: Funding the Future, GPC International, Brussels, 24 January, 2002).

αποτίμηση της ηγεσίας των ΗΠΑ στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας και την εκτίμηση των επιπτώσεων στην περαιτέρω ανάπτυξη της κοινής ευρωπαϊκής άμυνας –διατλαντικής ή, αμιγώς, ευρωπαϊκή.

6. β. Η Εφαρμογή των Θεωριών των Διεθνών Σχέσεων

Αναφορικά με το θεωρητικό μέρος της διατριβής, το θέμα προσεγγίστηκε, στη βάση των θεωριών του νεορεαλισμού (δομικού ρεαλισμού) (*Neorealism/ Structural Realism*), αναφορικά με το θέμα των προτεραιοτήτων των κρατών (άμυνα/ στρατιωτική ασφάλεια –οικονομική ικανότητα) και της αλληλεξάρτησης στον τομέα της άμυνας (*defence interdependence*), αναφορικά με το θέμα της Ατλαντικής Συμμαχίας. Ειδικότερα, διερευνήθηκε, μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη και την εφαρμογή πάνω σε αυτήν των πιο πάνω θεωριών, το κατά πόσο τα κ-μ του NATO επεζήτησαν την (σταδιακή) οικοδόμηση αυτόνομης στρατιωτικής ισχύος ή τη διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας τους, μέσα στο πλαίσιο μιας στρατιωτικής συμμαχίας. Τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO ενδιαφέρονταν, πέρα από οτιδήποτε άλλο, για την διασφάλιση της επιβίωσης τους, κάτι το οποίο απαιτούσε μια ικανή στρατιωτική αποτρεπτική/ επιθετική ικανότητα και μια δυναμική εθνική βάση παραγωγής εξοπλισμών. Απαιτούνταν, έτσι, η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο θα εξισορροπούσαν την πλευρά της στρατιωτικής ασφάλειας με αυτήν της οικονομικής ικανότητας. Το επιχείρημα αυτό εμπεριείχε μια εγγενή ένταση ανάμεσα στη στρατιωτική ασφάλεια και την οικονομική ικανότητα, όμως οι κινήσεις αύξησης της οικονομικής ικανότητας, με στόχο την αύξηση της στρατιωτικής ισχύος, θεωρούνται ως στοιχεία μιας στρατηγικής εσωτερικής εξισορρόπησης (*internal balancing*). Φυσικά, η οικονομική ικανότητα και η στρατιωτική ετοιμότητα θα ήταν δυνατόν να συνυπάρχουν, όμως, μια ενισχυμένη στρατιωτική ετοιμότητα θα άφηνε λιγότερους πόρους διαθέσιμους για την υλοποίηση στόχων οικονομικής πολιτικής –ιδιαίτερα, μακροπρόθεσμα.

Τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO, σύμφωνα με τους νεορεαλιστές, θεωρούσαν ότι η οικονομική ικανότητα είναι σημαντική, όμως, εκτιμούσαν ως μη- ορθολογική την εστίαση στην ενδυνάμωση της οικονομικής τους ικανότητας, σε σημείο υποθήκευσης της ακεραιότητας του από δυνητικούς αντιπάλους.

άναρχο). Αυτή η άποψη θα προυπέθετε ότι τα κράτη αυτά θα προτιμούσαν μια βραχυ-πρόθεσμη, αντί μιας μακρο-πρόθεσμης, στρατιωτική ασφάλεια, αφού η οικονομική ικανότητα αποτελεί, τελικά, τη βάση για την όποια στρατιωτική ασφάλεια, στο μέλλον. Αναγνώριζαν ότι οφείλουν να διατηρούν και άλλους σημαντικούς στόχους, πέραν της στρατιωτικής ασφάλειας, αλλά δεν δέχτηκαν να αφιερώνουν όλους τους πόρους τους στην επίτευξη αυτού του στόχου. Θεώρησαν ότι, σύμφωνα με τη νεορεαλιστική προοπτική, επιτρεπόταν να επιδιώξουν την ενίσχυση της οικονομικής τους ικανότητας, σε ένα σημαντικό βαθμό, αλλά όχι σε εκείνο το σημείο όπου θα γίνονταν, ως ομάδα, ευάλωτη απέναντι σε δυνητικούς, στρατιωτικά, αντιπάλους. Αυτό ακριβώς μας διευκολύνει να κατανοήσουμε το γιατί, ακριβώς, αρνήθηκαν να επεκτείνουν την έννοια της ασφάλειας πέραν των στρατιωτικών παραγόντων (της), έτσι ώστε να συμπεριλάβουν και το στοιχείο της οικονομίας (βλ., *αυτόνομη και ανεξάρτητη εθνική παραγωγή οπλικών συστημάτων*).

Τα δυτικά κράτη αποσκοπούσαν στη μεγέθυνση της ασφάλειας τους, οδηγώντας, έτσι, στην επικράτηση των απαιτήσεων στρατιωτικής ασφάλειας απέναντι στις αντίστοιχες οικονομικές ικανότητες, κατά τη σύγκρουση τους, όπως ισχυρίζονται οι νεορεαλιστές. Κατά τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας, όμως, ενδυναμώθηκε η ισχύς τους. Κατά βάση, επεδίωξαν ασφάλεια και όχι ισχύ. Με δεδομένο ότι η επιδίωξη της ασφάλειας και της ισχύος δεν συμπίπτουν, εύκολα, τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO θα αναζητούσαν την ισχύ μόνο στην περίπτωση που ο στόχος ασφάλεια έχει, ήδη, επιτευχθεί –ή, οι αιτίες πρόκλησης ανασφάλειας έχουν εκλείψει. Πιθανώς, η συνθήκη αυτή έχει πληρωθεί, σήμερα (μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου), έτσι τα κράτη αυτά θα μπορούσαν, πλέον, να επιδιώξουν μια αυτόνομη αμυντική ικανότητα, έξω από το πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Αναφορικά με τη θεωρία της αλληλεξάρτησης /εξάρτησης στον τομέα της άμυνας (*defence interdependence/ dependence*), υποστηρίχθηκε ότι τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO θυσίασαν την οικονομική αποτελεσματικότητα, προς όφελος της στρατιωτικής ασφάλειας -και της (σχετικής) αυτονομίας τους. Η αλληλεξάρτηση στον τομέα της άμυνας εξελίχθηκε, γρήγορα, ως μια εξάρτησης και

επικυριαρχίας. Το συνολικό διατλαντικό κενό (πολιτικό/ στρατηγικό, κενό στις δαπάνες στρατιωτικής R&D και παραγωγής εξοπλισμών, κενό δαπανών, κενό τεχνολογίας 'κ κενό ικανοτήτων) δημιούργησε την εξάρτηση τρωτότητας (vulnerability defence dependence) των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO, απέναντι στις ΗΠΑ. Η εξάρτηση τρωτότητας επηρέασε τους τομείς εθνικής άμυνας και ασφάλειας, καθώς και πολιτικής έρευνας και τεχνολογίας. Η κατάσταση αυτή κρίνεται ως μη- εύκολα αναστρέψιμη.

6. γ. Το διατλαντικό κενό στις αμυντικές δαπάνες, τεχνολογία και στρατιωτικές ικανότητες

Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, οι Ένοπλες Δυνάμεις των κ-μ του NATO, καθώς και οι αμυντικές- βιομηχανικές και τεχνολογικές τους βάσεις (DITBs) έκριναν ότι ήσαν υποχρεωμένες να προχωρήσουν σε προσαρμογές σε ένα σημαντικά μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Οι προϋπολογισμοί εξοπλισμών και έρευνας και ανάπτυξης (R&D), όμως, μειώνονταν δραστικά. Η τεχνική περιπλοκότητα των νέων οπλικών συστημάτων και το αντίστοιχο κόστος ανάπτυξης του, όμως, μειώνονταν. Οι αναδομημένες και μικρότερες ΕΔ απαιτούσαν, πλέον, λιγότερες μονάδες οπλικών συστημάτων (*units*), αυξάνοντας, έτσι, όμως, τις τιμές των συστημάτων, καθώς το κόστος ανάπτυξης αφορούσε, πλέον, σε μικρότερο αριθμό μονάδων (δομικός αφοπλισμός). Πέραν των μικρότερων αριθμών, οι οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή άρχισαν να υλοποιούνται δύσκολα, αυξάνοντας, και πάλι, το κόστος. Αυτές οι αυξήσεις κόστους, σε προγράμματα- σε -εξέλιξη, είχαν σοβαρές επιπτώσεις και σε άλλα προγράμματα οπλικών συστημάτων, είτε μειώνοντας τον αριθμό των συστημάτων, για παραγωγή (αυξάνοντας, και πάλι, τις τιμές των συστημάτων), είτε οδηγώντας, σε ορισμένες περιπτώσεις, και σε ακύρωση. Ως επίπτωση, η βιομηχανία δεχόταν παραγγελίες για λιγότερα προγράμματα, ενώ τα χρονικά διαστήματα ανάμεσα στις παραγγελίες αυτές ήσαν μεγάλα (*time gaps*). Αν και αυτές οι, μετά τον ψυχρό πόλεμο, εξελίξεις έγιναν ιδιαίτερα αισθητές στην Ευρώπη, είχαν και σημαντικές επιπτώσεις στην ABTB των ΗΠΑ.

Οι αντικρουόμενες τάσεις στους προϋπολογισμούς εξοπλισμών και έρευνας 'κ ανάπτυξης (R&D), επιδεινόνονταν εξ' αιτίας του επιπρόσθετου

κόστους, εκτός του πλαισίου των αμυντικών επενδύσεων, καθώς περισσότεροι πόροι έπρεπε να ξοδεύονται σε επιχειρήσεις και συντήρηση, λόγω της συχνής, πλέον, χρήσης των στρατιωτικών δυνάμεων, αλλά και της αύξησης του κόστους προσωπικού και διοικητικής μέριμνας. Ενώ, όμως, το ΗΒ και οι ΗΠΑ ήσαν σε θέση, στα μέσα κα τέλη της δεκαετίας του '90, να σταματήσουν και να αναστρέψουν, ακόμα, τις πτωτικές τάσεις των αμυντικών δαπανών και προϋπολογισμών έρευνας 'κ ανάπτυξης (R&D), τά άλλα κ-μ του NATO δεν αποδείχθηκαν ικανά. Έτσι, εξ' αιτίας των μειωμένων αμυντικών δαπανών, οι Ένοπλες Δυνάμεις και οι αμυντικές- βιομηχανικές και τεχνολογικές τους βάσεις δεν κατόρθωσαν να ξεφύγουν από τον φαύλο κύκλο του υψηλού κόστους. Στην Ευρώπη, οι δαπάνες για στρατιωτική τεχνολογία και έρευνα 'κ ανάπτυξη (R&D), μειώθηκαν, δραματικά, μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου: οι έξι ευρωπαϊκές χώρες με τους υψηλότερους αμυντικούς προϋπολογισμούς (ΗΒ, Γαλλία, Ισπανία, Γερμανία, Ιταλία, Σουηδία) ξόδεψαν 35% λιγότερο –σε πραγματικούς αριθμούς– μεταξύ 1990 και 1998 ⁴⁹⁵. Αναφορικά με τις δαπάνες για εξοπλισμούς, τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO ξόδεψαν, το 2001, 12% λιγότερο, σε σύγκριση με το 1991 ⁴⁹⁶. Ακόμα και στο διάστημα 1999- 2004, παρά την αναγνώριση των αδυναμιών στις ικανότητες, τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO μείωσαν τους αμυντικούς τους προϋπολογισμούς κατά 0,3%, σε πραγματικές τιμές ⁴⁹⁷. Σύμφωνα με αμερικανικές πηγές, στην ίδια περίοδο, οι ευρωπαϊκές δαπάνες για εξοπλισμούς έπρεπε να αυξηθούν κατά 3-4% (περ. US\$ 5-7,5 δις.), έτσι ώστε να είναι σε θέση τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO να εφαρμόσουν την Πρωτοβουλία Αμυντικών Ικανοτήτων (DCI), μειώνοντας τις επιβεβαιωμένες αδυναμίες ικανοτήτων και προσφέροντας τις αναγκαίες ικανότητες προβολής δύναμης (*force projection capabilities*), σε επίπεδο 50% εκείνων των ΗΠΑ ⁴⁹⁸.

Ο βαθμός επηρεασμού της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας –σε σύγκριση με αυτή των ΗΠΑ– μέσα σε αυτούς τους περιορισμούς στις αμυντικές

⁴⁹⁵ Βλ., SIPRI Yearbook 2001, 234

⁴⁹⁶ Βλ., SIPRI Yearbook 2001, 292-295

⁴⁹⁷ Βλ., Military Balance 2000/ 2001, International Institute for Strategic Studies (IISS), 35

⁴⁹⁸ Βλ., The Defence Capabilities Initiative and NATO's Strategic Concept, Interim Report: NATO Parliamentary Assembly, Committee on Defence and Security, November 2000, Paragraph 18

δαπάνες, φαίνεται πιο καθαρά αν συγκριθούν οι τάσεις δαπανών στις ΗΠΑ, στα τελευταία έτη: από το 1997 έως το 2001, οι ΗΠΑ ξόδεψαν τέσσερις φορές περισσότερα σε στρατιωτική R&D από ότι οι ευρωπαίοι σύμμαχοι τους [1997: 3,6/2001: 4,3], δηλαδή, US\$ 142,7 δις, σε πραγματικές τιμές. Αναφορικά με τις δαπάνες για εξοπλισμούς, οι ΗΠΑ, το 1997, 1, 5 φορές περισσότερα από τους ευρωπαίους συμμάχους, όμως, το 2001, 2 φορές περισσότερα! Με την εξαίρεση του ΗΒ (αύξηση 1,2, μεταξύ 2002 και 2005/6)⁴⁹⁹, οι ευρωπαϊκοί προϋπολογισμοί R&D και εξοπλισμών παρέμειναν σταθεροί, ενώ ο προϋπολογισμός των ΗΠΑ για εξοπλισμούς αυξήθηκε, σε ονομαστικές τιμές, 58%, μεταξύ 2001 και 2007 και 39% για δαπάνες έρευνα, ανάπτυξη και τεχνολογία (RDT)⁵⁰⁰. Αυτό το κενό στις δαπάνες στρατιωτικής R&D (και παραγωγής εξοπλισμών) [*R&D gap*] δημιουργήσε το διατλαντικό κενό δαπανών (*transatlantic spending gap*), το οποίο, με τη σειρά του, οδήγησε σε ένα κενό τεχνολογίας (*technology gap*) και, τελικά, σε ένα κενό ικανοτήτων (*capabilities gap*). Οι συνολικοί πόροι για την άμυνα και την ανάπτυξη στρατιωτικών ικανοτήτων προκύπτουν ως άμεσο αποτέλεσμα των πολιτικών στόχων και προτεραιοτήτων ενός κράτους ή ομάδας κρατών. Οι πολιτικοί στόχοι αποτελούν τη βασική παράμετρο οικοδόμησης της στρατιωτικής στρατηγικής (*military strategy*), η οποία προσδιορίζει τα καθήκοντα/ αποστολές/ ρόλους για τις ΕΔ, καθώς και τις αντίστοιχες αναγκαίες στρατιωτικές ικανότητες. Στη συνέχεια, οι απαιτήσεις ικανοτήτων (*capability requirements*) προσδιορίζουν τις τεχνικές (τακτικές –επιχειρησιακές) απαιτήσεις (*technical requirements*) για την ανάπτυξη και παραγωγή νέων οπλικών συστημάτων. Έτσι, ο όρος κενό τεχνολογίας (*technology gap*) υποκρύπτει μια ανακολουθία ανάμεσα στους πολιτικούς στόχους και τις στρατιωτικές ικανότητες, ενώ ο όρος κενό τεχνολογίας (*technology gap*) [υποκρύπτει μια ανακολουθία] ανάμεσα στις απαιτήσεις ικανοτήτων και τις πραγματικές- διαθέσιμες τεχνολογικές δυνατότητες της αμυντικής- βιομηχανικής 'κ τεχνολογικής βάσης (ABTB), στην κατεύθυνση οικοδόμησης των αναγκαίων ικανοτήτων, μέσω της ανάπτυξης και παραγωγής νέων οπλικών συστημάτων⁵⁰¹.

⁴⁹⁹ Βλ., *Military Balance 2002/2003*, International Institute for Strategic Studies (IISS), 248.

⁵⁰⁰ *Ibid*, 241

⁵⁰¹ Βλ., *Prospects on the European Defence Industry*, Defence Analysis Institute, 72

Ο τρόπος με τον οποίο οι δύο όροι, κενό ικανοτήτων (*capabilities gap*) και κενό τεχνολογίας (*technology gap*), χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της ΔΑΒΤΣ, προϋποθέτει ότι οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις προετοιμάζονται, εξοπλίζονται και εκπαιδεύονται για τις ίδιες αποστολές/ ρόλους 'κ καθήκοντα, στον ίδιο γεωγραφικό χώρο και με τα ίδια στρατηγικά/ τακτικά 'κ επιχειρησιακά δόγματα, τα οποία, με τη σειρά τους, απαιτούν κοινές, με τι δυνάμεις των ΗΠΑ, τεχνικές (τακτικές– επιχειρησιακές) απαιτήσεις (*technical requirements*) στην ανάπτυξη και παραγωγή νέων οπλικών συστημάτων. Αυτό, όμως, δεν αντανακλά, με ακρίβεια, την πραγματικότητα: ακόμα και στην περίοδο του ψυχρού πολέμου, τα κ-μ του NATO διαμόρφωναν διαφορετικά (διαφοροποιημένα) τακτικά/ επιχειρησιακά δόγματα, τα οποία οδηγούσαν σε διαφορετικές απαιτήσεις εξοπλισμών (*equipment requirements*). Οι στρατιωτικές δυνάμεις των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO έχουν, όντως, σοβαρές αδυναμίες και κενά στις αμυντικές ικανότητες, θα πρέπει, όμως, αυτές να προσεγγιστούν στη βάση των ευρωπαϊκών και όχι των αμερικανικών –πολιτικών/ στρατηγικών- στόχων. Τα επιχειρησιακά δόγματα των ευρωπαϊκών δυνάμεων (*concepts of operations/ CONOPS*) θα πρέπει να προσαρμόζονται στην ευρωπαϊκή εμπειρία και φιλοσοφία εμπλοκής δυνάμεων, μάλλον, και δεν θα πρέπει να συνδέονται με τη λογική του κενού ικανοτήτων (*capabilities gap*)⁵⁰².

Στο πλαίσιο, όμως, της Ατλαντικής Συμμαχίας, τα πράγματα είναι αυστηρά και, ίσως, απόλυτα. Για τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO, το ουσιαστικό ζήτημα αφορά στο κατά πόσο οι στρατιωτικές ικανότητες που αναπτύσσουν, είναι επαρκείς για την υλοποίηση της συνολικής διατλαντικής/ ευρωπαϊκής πολιτικής 'κ στρατηγικής ασφάλειας: τις ευρωπαϊκές δεσμεύσεις προς το NATO, αλλά και την υλοποίηση της διαδικασίας *Headline Goal* της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Αμυνας και Ασφάλειας (ΕΠΑΑ/ ESDP). Το κατά πόσο οι δύο αυτές δεσμεύσεις είναι συμπληρωματικές ή αντικρουόμενες, αποτελεί μια έντονη -συνεχιζόμενη- πολιτική συζήτηση. Μια βασική αδυναμία αποτελεί, στο σημείο αυτό, το γεγονός ότι η Ευρώπη (ευρωπαϊκό NATO – ΕΕ) δεν έχει αναπτύξει μια διακριτή στρατιωτική στρατηγική, μέσω της οποίας θα προσδιορίζονται οι προϋποθέσεις

⁵⁰² *Ibid*, 73

και παράμετροι συσχέτισης των στρατιωτικών μέσων με τους πολιτικούς στόχους που τίθενται, καθώς και πραγματικής χρήσης τους, στο πλαίσιο μιας κρίσης/ σύγκρουσης. Έτσι, παρά το ότι υποστηρίζεται, συχνά, ότι δεν υφίσταται, στην πραγματικότητα, ένα διατλαντικό κενό (στις δαπάνες, ικανότητες 'κ τεχνολογία), αλλά, μόνο, διαφοροποιημένοι πολιτικοί- στρατηγικοί στόχοι/ προτεραιότητες, ανάμεσα στους δύο πόλους του ατλαντικού, αυτό δεν είναι δυνατόν να ισχύει, αφού και οι δύο πόλοι συνυπάρχουν στο πλαίσιο μιας ενεργής στρατιωτικής συμμαχίας, η οποία διαθέτει κοινή πολιτική και στρατηγική αντίληψη. Όταν αυτό το στοιχείο σταματήσει να υφίσταται, τότε θα επέλθει, αυτόματα, η διάσπαση της Ατλαντικής Συμμαχίας⁵⁰³. Η Ευρώπη πρέπει να αποφασίσει το είδος των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις οποίες επιθυμεί να εμπλακεί, στο μέλλον, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο θα τις υλοποιεί. Εξ' αιτίας της έλλειψης μιας αυθεντικής ευρωπαϊκής στρατηγικής κατεύθυνσης, αρκετά κ-μ της ΕΕ θα συνεχίσουν να κρίνουν τις μακροπρόθεσμες στρατιωτικές απαιτήσεις τους με βάση τις αντίστοιχες αμερικανικές!

Με δεδομένες τις εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές προϋποθέσεις- ειδικές συνθήκες χρήσης της στρατιωτικής δύναμης, αναμένεται, με ενδιαφέρον, να καταδειχθεί το κατά πόσο η υλοποίηση των καθηκόντων *Petersberg* θα απαιτήσει ή όχι στρατιωτικές ικανότητες όμοιες με εκείνες που διαθέτουν οι δυνάμεις των ΗΠΑ, τουλάχιστον αναφορικά με το απώτερο άκρο του φάσματος των επιχειρήσεων, όπως η επιβολή της ειρήνης (*peace enforcement operations*)- φυσικά, δεν γίνεται λόγος για εμπλοκή των ευρωπαίων σε αποστολές των αμερικανικών δυνάμεων, όπως, εκστρατευτικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις σταθεροποίησης, κλ.π.. (*US- like mission spectrum*). Αναμένεται, επίσης, να αποδειχθεί το κατά πόσο παραμένει αποδεκτό για τους ευρωπαίους διαμορφωτές πολιτικής να συνεχίσουν να εμπλέκουν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις σε ένα κύκλο αδυναμιών/ κενών ικανοτήτων, αποδεχόμενοι επιχειρησιακά δόγματα τα οποία εκθέτουν το προσωπικό τους σε μεγαλύτερο κίνδυνο (π.χ., χαμηλού ύψους εισβολή σε εχθρικό εναέριο χώρο, χωρίς υποστήριξη

⁵⁰³ Βλ., J. Rohde, and A. D. James, *The Future of Transatlantic Armaments Cooperation*, Working Paper FG3-WP 02, German Institute for International and Security Affairs, Berlin 2004, 2.

ηλεκτρονικών μέσων ή α/φ). Είναι ιδιαίτερα πιθανό οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές ικανότητες, τόσο σε τακτικό, όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο, να υποχρεωθούν, μάλλον, να πλησιάσουν τις αντίστοιχες αμερικανικές, αφού είναι σχεδιασμένες να εκπληρώνουν τους ίδιους πολιτικούς στόχους. Παρά την απουσία μιας ουσιαστικής συζήτησης για τη μελλοντική στρατιωτική στρατηγική της Ευρώπης (ευρωπαϊκό NATO/ ΕΕ), οι ευρωπαίοι έχουν πλήρη επίγνωση των κενών ικανοτήτων τους. Στη βάση, πάντως, των φιλοδοξιών υλοποίησης των καθηκόντων *Petersberg*, υπάρχει μια ευρεία συναίνεση σχετικά με τα κενά, σε τομείς όπως:

- στρατηγική κινητικότητα (εναέριος ανεφοδιασμός, μεταφορές),
- πυρομαχικά ακριβείας,
- ηλεκτρονικός πόλεμος,
- προβολή δύναμης (μεγάλου βεληνεκούς επιθέσεις, από αέρος) και,
- C4 ISR⁵⁰⁴.

Το αναγκαίο επίπεδο των ικανοτήτων αυτών, καθώς και η συντήρηση τους αναφορικά με την υλοποίηση των διάφορων αποστολών, αποτελεί ένα ζήτημα προς συζήτηση. Πέραν αυτού, ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες είναι δυνατόν να επιλέξουν, σε εθνικό επίπεδο, να συμμετέχουν σε στρατιωτικές επιχειρήσεις των επιθυμούντων και ικανών, υλοποιώντας επιχειρήσεις πέραν του φάσματος των αποστολών *Petersberg*. Τέτοιου είδους φιλοδοξίες θα ωθούσαν μεμονωμένα ευρωπαϊκά κράτη να αποκτήσουν κάποιες περιορισμένες, τουλάχιστον, ή ορισμένες εξειδικευμένες ικανότητες, κατάλληλες και διαλειτουργικές με τις δυνάμεις των ΗΠΑ, ακόμα και για τη διενέργεια στρατιωτικών (πολεμικών) επιχειρήσεων υψηλής έντασης και ευρείας κλίμακας (*high- intensity large -scale warfare*). Όμως, ακόμα και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι δυνατόν, μεσοπρόθεσμα- μακροπρόθεσμα, οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές φιλοδοξίες να αναπτυχθούν πέραν των καθηκόντων *Petersberg*. Όσο περισσότερες φιλοδοξίες ανάληψης παγκόσμιου στρατιωτικού ρόλου, ανάλογου αυτού των ΗΠΑ, αποκτά η Ευρώπη, τόσο περισσότερο οι ευρωπαϊκές ικανότητες

⁵⁰⁴ Βλ., *Prospects on the European Defence Industry*, Defence Analysis Institute, 73; *Long-Term Vision Report*, European Defence Agency (EDA), October 2006.

θα αναγκάζονται να πλησιάζουν τις αντίστοιχες αμερικανικές, τόσο σε ποσότητα, όσο και ποιότητα. Αν υποθεθεί ότι οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές φιλοδοξίες αναπτυχθούν με τον τρόπο αυτό, αφ' ενός και οι ευρωπαίοι δεν κατορθώσουν να αναπτύξουν, αντίστοιχα, τις ικανότητές τους, αφ' ετέρου, τότε θα ήταν ορθό να μιλήσουμε για μια, μάλλον, διεύρυνση του κενού ικανοτήτων (*gap widening*), την οποία ΕΕ θα ήταν υποχρεωμένη να καλύψει, άμεσα και αποτελεσματικά, έτσι ώστε να αποφευχθεί η απώλεια αξιοπιστίας από μέρους της.

Στη σημερινή εποχή, η συστηματική εισαγωγή ορισμένων νέων τεχνολογιών, σε συνδυασμό με καινοτόμες οργανωσιακές και δομικές αναδιαρθρώσεις, αναμένεται να οδηγήσουν σε εντελώς διαφορετικά τακτικά / επιχειρησιακά δόγματα και, πιθανώς, σε διαφοροποιημένες στρατιωτικές σταρτηγικές. Αυτό θα οδηγούσε σε σοβαρά προβλήματα διαλειτουργικότητας και συνεργασίας ανάμεσα στις ευρωπαϊκές και αμερικανικές δυνάμεις, στην περίπτωση που οι δύο πόλοι του Ατλαντικού αποφασίσουν να ακολουθήσουν διαφορετικούς δρόμους. Έτσι, το κεντρικό πρόβλημα στις διατλαντικές σχέσεις δεν αφορά στο ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις στερούνται ορισμένες ικανότητες, αλλά στο ότι αυτές σχεδιάζουν, οργανώνονται και εξοπλίζονται για εντελώς διαφορετικές στρατιωτικές επιχειρήσεις, σε σύγκριση με τις αμερικανικές. Οι ικανότητες των ΗΠΑ και, ειδικότερα, η διαδικασία μετασχηματισμού τους (*transformation*), δεν οδηγούνται, μόνο, από τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και από καινοτομίες στη δομή, δόγματα και οργάνωση –οι τελευταίες, πάντως, γίνονται εφικτές μέσα από την εισαγωγή ορισμένων τεχνολογιών! Για να προληφθεί η δημιουργία διαφορετικών δογμάτων από τις ευρωπαϊκές και αμερικανικές δυνάμεις, απαιτείται η διενέργεια κοινών μελετών, ασκήσεων προσομοίωσης, πολεμικών παιγνίων, κ.λ.π.. Η εστίαση των μελλοντικών προγραμμάτων οπλικών συστημάτων θα πρέπει να αφορά στην ανάπτυξη τεχνολογιών πολλαπλασιαστών ισχύος, όπως η C3I (*force- multiplier technologies*), καθώς και των αντίστοιχων τεχνολογιών αντιμετρών (*countermeasure technologies*). Η ανάπτυξη των τεχνολογιών αυτών κοστίζει ιδιαίτερα και, έτσι, απαιτεί τη συγκέντρωση πόρων μέσα από προγράμματα διεθνούς συνεργασίας ή άλλες

επιχειρηματικές στρατηγικές. Παράλληλα με αυτές τις τάσεις στα προγράμματα εξοπλισμών, οι δυτικές χώρες βρίσκονται σε μια διαδικασία προσαρμογής της δομής δυνάμεων τους στις νέες στρατηγικές και οικονομικές/ χρηματοδοτικές απαιτήσεις.

Θεωρείται πιθανό ότι η δημιουργία πολυεθνικών δυνάμεων ή η σύσταση *ad hoc* δυνάμεων συνασπισμού, αποτελεί τον πλέον ορθό τρόπο διατήρησης, στρατιωτικά, αποτελεσματικών δομών. Οι δυνάμεις, βέβαια, αυτές θα είναι αποτελεσματικές μόνο αν χρησιμοποιούν κοινό, περισσότερο διαλειτουργικό και τυποποιημένο εξοπλισμό. Για να συμβεί αυτό, απαιτείται ένας περισσότερο ενοποιημένος σχεδιασμός στον τομέα των εξοπλισμών, στο χώρο του ευρωπαϊκού NATO. Εν τω μεταξύ, η Ευρώπη συνεχίζει να εξαρτάται, αναφορικά με κρίσιμους πόρους και εξελιγμένες τεχνολογίες από τις ΗΠΑ. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις προσπαθώντας να παρακολουθήσει τις εξελίξεις στις ΗΠΑ. Σύμφωνα με σχετικές μελέτες, το κενό στις δαπάνες στρατιωτικής R&D, ανάμεσα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, δεν καταδείκνυε, μόνο, την ύπαρξη ενός διατλαντικού κενού τεχνολογίας, αλλά και προέβλεπε την περαιτέρω διεύρυνση του. Η Ευρώπη βρίσκεται, τουλάχιστον, πέντε έτη πίσω από τις ΗΠΑ στον κρίσιμο τομέα C4I (*Command, Control, Communications, Computers & Intelligence*)⁵⁰⁵. Η κύρια πρόκληση για την ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία αφορά στο ότι οι βασικοί της πελάτες, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, ακολουθούν αργούς ρυθμούς στην υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών (στρατιωτικού/ αμυντικού) μετασχηματισμού (*transformational technologies*)⁵⁰⁶, καθώς και στην κατανομή των

⁵⁰⁵ Βλ., *The Gap in Defence Research and Technology between Europe and the United States*, Report, Assembly of the Western European Union, Paris, 2000.

⁵⁰⁶ Σύμφωνα με το ΥπΑμ των ΗΠΑ, ο όρος μετασχηματισμός αφορά σε μια διαδικασία η οποία προσδιορίζει το μεταβαλλόμενο χαρακτήρα του στρατιωτικού ανταγωνισμού-συνεργασίας, μέσω νέων συνδυασμών δογμάτων, ικανοτήτων, ανθρωπίνου δυναμικού και οργάνωσης, τα οποία εκμεταλεύονται τα πλεονεκτήματα ενός έθνους και παρέχουν προστασία από ασύμμετρες απειλές/ τρωτότητες, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η διατήρηση των στρατηγικών ισορροπιών και συνδράμει στην επικράτηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Ασχολείται με την, από κοινού, εξέλιξη των δογμάτων, οργάνωσης, διαδικασιών και τεχνολογίας, ενώ οι όποιες αλλαγές σε ένα από αυτούς τους τομείς, οδηγεί σε αλλαγές και στους άλλους. Ο μετασχηματισμός (*transformation*) δημιουργεί νέες περιοχές ανταγωνισμού και ικανοτήτων, ενώ διαμορφώνει και νέες

πηγές ισχύος. Ο κύριος στόχος των αλλαγών αυτών είναι η διατήρηση συγκριτικών πλεονεκτημάτων στη διενέργεια του πολέμου. Βλ., U.S. Department of Defense, Office of the Secretary of Defense, Director, Force Transformation, *Military Transformation[.:] A Strategic Approach*, Fall 2003, 8. Ο αμυντικός/ στρατιωτικός μετασχηματισμός θεωρείται ως μια σειρά δυναμικών αλλαγών στην παραγωγή οπλικών συστημάτων, δογμάτων (*concepts of operations/ CONOPS*) [προσεγγίσεων στη διενέργεια του πολέμου] και οργάνωσης, τα οποία προκαλούνται από σημαντικές μεταβολές στην τεχνολογία, σε συνδυασμό με την ανάδειξη νέων και διαφοροποιημένων προκλήσεων διεθνούς ασφάλειας. Ο μετασχηματισμός είναι περισσότερο εφικτός ή και επιβεβλημένος, κατά την περίοδο που ένα κράτος διαθέτει στρατιωτική υπεροχή. Τα κράτη τα οποία υφίστανται ήττα σε πολεμικές συγκρούσεις, τείνουν να μαθαίνουν πιο εύκολα από την εμπειρία, σε σύγκριση με χώρες οι οποίες αναδεικνύονται νικήτριες. Οι τελευταίες εφησυχάζουν και προχωρούν σε οριακές, μόνο, βελτιώσεις των ΕΔ τους και των δογμάτων και, στη συνέχεια, αντιμετωπίζουν με έκπληξη αντιπάλους οι οποίοι, εν των μεταξύ, έχουν αναπτύξει νέες και απροσδόκητες στρατιωτικές ικανότητες. Οπλικά συστήματα και συστήματα τα οποία σχετίζονται με τη διαδικασία μετασχηματισμού περιλαμβάνουν: α) συστήματα C4ISR β) δυνάμεις/ μονάδες αντιμετώπισης τρομοκρατίας και ΟΜΚ γ) δορυφορικά συστήματα δ) πυραυλική άμυνα ε) UAVs στ) ειδικές δυνάμεις ζ) αερομεταφερόμενα οπλικά συστήματα ακριβείας (*precision-guided air-delivered weapons*) η) ελαφρές και ευκίνητες χερσαίες δυνάμεις θ) μικρότερα και πιο γρήγορα πολεμικά πλοία επιφανείας. Οι στρατιωτικές δυνάμεις, μετά επιτυχή εφαρμογή της διαδικασίας μετασχηματισμού, είναι σε θέση να συμμετέχουν σε πολυεθνικές- συνδυασμένες επιχειρήσεις με άλλες συμμαχικές χώρες (*combined operations*). Θεωρείται, πάντως, πιθανό ότι η διαδικασία μετασχηματισμού των αμερικανικών ΕΔ θα οδηγήσει στο άνοιγμα του κενού ικανοτήτων, ανέμεσα στις ΗΠΑ και τις συμμαχικές τους χώρες, μετατρέποντας, έτσι, τις δυνάμεις των ΗΠΑ λιγότερο διαλειτουργικές με τις συμμαχικές δυνάμεις. Τα μειωμένα επίπεδα διαλειτουργικότητας και συμβατότητας θα οδηγήσουν σε μειωμένη αποτελεσματικότητα διενέργειας πολέμου, από ένα συνασπισμό, υψηλότερο κίνδυνο για τις εμπλεκόμενες δυνάμεις, αλλά και αυξημένο κίνδυνο πολιτικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στις ΗΠΑ και τους συνεταίρους. Το ζήτημα αυτό εξαρτάται, επίσης, και από τις αποφάσεις των ξένων κυβερνήσεων: αν τα κράτη αυτά αποφασίσουν να επενδύσουν σε τεχνολογίες δικτύου (*networking technologies*), συμβατές με εκείνες που χρησιμοποιούν οι δυνάμεις των ΗΠΑ, αυτό θα μπορούσε να αυξήσει τα επίπεδα διαλειτουργικότητας. Σε αντίθετη περίπτωση, οι συνδυασμένες επιχειρήσεις θα είναι *συνδυασμένες*, μόνο κατ' όνομα, με τις συμμαχικές δυνάμεις να αναλαμβάνουν καθήκοντα και αποστολές οι οποίες δεν απαιτούν την πλήρη ενσωμάτωση και διασύνδεση τους με τις αμερικανικές. Χώρες οι οποίες πληρούν, σε σημαντικό βαθμό, τις απαιτήσεις μετασχηματισμού, είναι το ΗΒ (κ-μ του ΝΑΤΟ), η Αυστραλία (χώρα- συνεταίρος σε επιχειρήσεις συνασπισμού) και τη Σουηδία. Οι προηγμένες τεχνολογίες πληροφορικής, τεχνολογίες αισθητήρων διανομής, UVs, πυρομαχικά ακριβείας (*advanced information technologies, technologies for distributed sensors, unmanned vehicles & precision-guided munitions*), καθιστούν εφικτή τη δημιουργία νέων μετασχηματισμένων στρατιωτικών ικανοτήτων, με τη μορφή δυνάμεων που χρησιμοποιούν οπλικά συστήματα ακριβείας και είναι σε θέση να λειτουργούν σε περιβάλλον δικτυο- κεντρικό. Η ενσωμάτωση αυτών των νέων τεχνολογιών στις σημερινές δυνάμεις, χωρίς την εισαγωγή των αναγκαίων αλλαγών μετασχηματισμού, θα έχανε όλα τα δυνητικά πλεονεκτήματα διεξαγωγής πολέμου, τα οποία προσφέρουν οι νέες αυτές τεχνολογίες. Η διαδικασία μετασχηματισμού θεωρείται, κατά τους αμερικανούς, αναγκαία για να διασφαλιστεί ότι η παρούσα υπεροχή των ΗΠΑ στο συμβατικό πόλεμο, δεν διαβρώνεται με την πάροδο του χρόνου. Πολλές από τις κύριες τεχνολογίες οι οποίες χρησιμοποιούνται στη διαδικασία μετασχηματισμού είναι ευρέως

πόρων για εξοπλιστικά προγράμματα και στρατιωτική R&D, απαραίτητων για τον εκσυγχρονισμό των δυνάμεων.

Παρά το ότι έχουν, αναμφισβήτητα, υπάρξει, στο παρελθόν, καταστάσεις όπου οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις προσπάθησαν να αποκτήσουν πρόσβαση σε αμερικανική τεχνολογία⁵⁰⁷, η πρόσκτηση τέτοιας τεχνολογίας παραμένει, ως αρχή, μια μη επιθυμητή επιλογή για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες/ κ-μ του NATO. Υποστηρίζεται ότι είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για την εξέλιξη της ΕΠΑΑ/ESDP, η Ευρώπη να δημιουργήσει μια ισχυρή και ανταγωνιστική αμυντική-βιομηχανική και τεχνολογική βάση. Στην προοπτική αυτή, η αυτόνομη διενέργεια επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων είναι εφικτή μόνο αν οι ευρωπαίοι κατορθώσουν να σμικρύνουν το κενό τεχνολογίας το οποίο υφίσταται ανάμεσα στους δύο πόλους της Ατλαντικής Συμμαχίας⁵⁰⁸. Μια ισχυρότερη ευρωπαϊκή αμυντική-βιομηχανική και τεχνολογική βάση θα επέτρεπε στην Ευρώπη να συμμετέχει σε διατλαντικά προγράμματα συνεργασίας για εξοπλιστικά προγράμματα σε ισότιμη βάση. Παράλληλα, μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική εξοπλισμών απαιτεί μεγαλύτερα ποσοστά εγχώριας συμμετοχής, ενώ η ανάπτυξη τεχνολογιών μετασχηματισμού θεωρείται, από την ευρωπαϊκή βιομηχανία ως ζωτικής σημασίας για την ενδυνάμωση της αμυντικής-βιομηχανικής και τεχνολογικής βάσης και την, εκ νέου, πρόσβαση στις ξένες αγορές αμυντικού υλικού. Στις παρούσες συνθήκες περιορισμένης υποστήριξης των ευρωπαίων πολιτών, αναφορικά με τις αμυντικές δαπάνες, οι όποιες πρωτοβουλίες πρόσκτησης αμερικανικής τεχνολογίας δεν αναμένεται να τύχουν μαζικής υποστήριξης.

διαθέσιμες (τεχνολογίες εμπορίου/ διπλής- χρήσης), άρα, είναι δυνατόν να τις εκμεταλευτούν και δυνητικοί αντίπαλοι των ΗΠΑ. Έτσι, θεωρούν ότι η απλή, προγραμματισμένη, διαδικασία αναθεώρησης των στρατιωτικών δυνάμεων/ δογμάτων (*routine modernization*), δεν είναι ικανή να διατηρήσει την υπεροχή των αμερικανικών δυνάμεων. Ορισμένοι ισχυρίζονται, πάντως, ότι, όπως αναδείχθηκε στις επιχειρήσεις στο *Kosovo*, *Afghanistan* και *Iraq*, ο βαθμός της αμερικανικής υπεροχής είναι τόσο υψηλός και το δυνητικό κόστος, για τις άλλες συμμαχικές χώρες, να αμφισβητήσουν την υπεροχή αυτή, τόσο μεγάλο, ώστε η επιλογή αυτή δεν είναι μια ρεαλιστική επιλογή. Βλ., Ronald O' Rourke, *Defense Transformation: Background and Oversight Issues for Congress*, Congressional Research Service, The Library of Congress, Updated November 9, 2006.

⁵⁰⁷ Βλ., π.χ., Boeing E3 AWACS (1980's); E2-C Hawkeye (1995); ASTOR; Bowman Communications Program.

6. δ. Οι προοπτικές της διατλαντικής αμυντικής - βιομηχανικής και τεχνολογικής συνεργασίας

Η Ευρώπη, εξ' αιτίας των φιλοδοξιών της στον τομέα της πολιτικής άμυνας και ασφάλειας, οφείλει να διατηρήσει τη δική της ισχυρή και ανταγωνιστική ABTB, έτσι ώστε να είναι σε θέση να υποστηρίζει τις στρατιωτικές της δυνάμεις. Οφείλει, δηλαδή, να εστιάσει στην επιλογή του πλέον αποτελεσματικού τρόπου διάθεσης των περιορισμένων πόρων που διαθέτει για την άμυνα της. Η διατλαντική συνεργασία οφείλει να προχωρήσει με ένα πιο ισορροπημένη τρόπο, λαμβάνοντας υπόψιν, αλλά και εκμεταλευόμενη τις -όποιες- τεχνολογικές ικανότητες διαθέτει, σήμερα, η Ευρώπη. Η εντατικοποίηση της συνεργασίας είναι δεδομένη, εξ' αιτίας των περιορισμών στους προϋπολογισμούς, των αυξήσεων κόστους και των (αυξημένων) απαιτήσεων διαλειτουργικότητας. Από τεχνικής απόψεως, η συνεργασία αναμένεται να διευκολυνθεί, λόγω του ότι οι βασικές τεχνολογίες, σήμερα, αφορούν σε τεχνολογίες διπλής- χρήσης (*dual- use technologies*) -άρα, ευκολότερες στην πρόσβαση-, καθιστώντας τις εθνικές πολιτικές περιορισμού μεταφοράς τεχνολογίας, λιγότερο πιθανές. Εξ' αιτίας των χαμηλών επιπέδων αμυντικών προϋπολογισμών, μια ανταγωνιστική ABTB και μια βιομηχανική συνεργασία, είναι δυνατόν να επιτευχθούν, μόνο, μέσα από μια πολυεθνική συνεργασία, στην Ευρώπη.

Η Ευρώπη δείχνει να έχει δύο επιλογές, αναφορικά με την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στη διατλαντική αμυντική- βιομηχανική κ τεχνολογική συνεργασία:

- το ευρωπαϊκό NATO αντιδρά στην πρόκληση και αναπτύσσει μια καθαρά ευρωπαϊκή προσέγγιση αναφορικά με τον σχεδιασμό δυνάμεων και εξοπλισμών, απελευθερώνοντας, έτσι, ένα σημαντικό όγκο πόρων για τη βελτίωση των στρατιωτικών της ικανοτήτων, αλλά και θέτοντας τις βάσεις για μια ισορροπημένη συνεργασία με τον άλλο πόλο του Ατλαντικού και,
- (ως κ-μ της ΕΕ και κ-μ του NATO), πιέζουν στην κατεύθυνση αναθεώρησης, περιορισμού και, τελικά, ακύρωσης των (σημαντικών, σύμφωνα με τις δημόσιες διακηρύξεις) αμυντικών φιλοδοξιών της, οδηγώντας, έτσι, στη διμερή, πλέον, διαπραγμάτευση των ευρωπαϊκών

⁵⁰⁸ Βλ., *The Gap in Defence Research*, Assembly of the Western European Union.

κ-μ του NATO με τις ΗΠΑ, ως μη- ισότιμα μέρη, επιβεβαιώνοντας και την απόλυτη κυριαρχία των ΗΠΑ.

Με βάση τη θεωρία της αμυντικής αλληλεξάρτησης, η πρώτη επιλογή είναι δυνατόν να ερμηνευτεί ως προσπάθεια εξόδου από την παρούσα κατάσταση τρωτότητας εξάρτησης από τις ΗΠΑ (μηχανικός εξοπλισμός, καθαρή τεχνολογία) και απόπειρα επαναφοράς της σχέσης διατλαντικής ABT αλληλεξάρτησης, ενώ η δεύτερη ως μια, μάλλον, αναγκαστική και παθητική αποδοχή της κατάστασης, αλλά και μια στατική διαχείριση της μακράς ΔΑΒΤΣ, επιβεβαιώνοντας: α) την έλλειψη συλλογικής πολιτικής βούλησης της Ευρώπης για αυτονομία β) την αδυναμία της να αναπτύξει συλλογικές, ανεξάρτητες και αποτελεσματικές, στρατιωτικές ικανότητες γ) την πλήρη κυριαρχία των ΗΠΑ στον τεχνολογικό- βιομηχανικό τομέα δ) την παγίωση της κατάστασης εξάρτησης τρωτότητας, από τις ΗΠΑ ε) επαναφορά του χαρακτήρα της διατλαντικής αμυντικής- βιομηχανικής 'κ τεχνολογικής συνεργασίας των προηγούμενων δεκαετιών.

Η πρώτη επιλογή βασίζεται στην απόκτηση αποτελεσματικότητας, μέσα από μια βελτιωμένη συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών και μια διαδικασία (ανα)κατανομής έργου και εξειδίκευσης (*work- sharing & specialization*)⁵⁰⁹. Με τον τρόπο αυτό, αντισταθμίζεται το πολιτικό κόστος των αμοιβαίων στρατηγικών στόχων και επιλογών, αλλά, ταυτόχρονα, εξυπηρετούνται οι εκατέρωθεν φιλοδοξίες. Το ευρωπαϊκό NATO, στην κατεύθυνση μείωσης των αδυναμιών, θα πρέπει να εμπλακεί σε μια διαδικασία διαμόρφωσης απαιτήσεων (*requirements*), προσδιορισμού ικανοτήτων και νέων τεχνολογιών, άμεσα συνδεδεμένης με τη διαδικασία αμυντικού/ στρατιωτικού μετασχηματισμού των ΗΠΑ, την ανάπτυξη της δύναμης ταχείας αντίδραση του NATO (NATO RF), υπό την επίβλεψη της

⁵⁰⁹ Με δεδομένη την επικράτηση των επιχειρήσεων μέσω συνασπισμού (*coalition operations*), στο μέλλον, υπάρχουν σκέψεις εξειδίκευσης των κρατών σε διαφορετικές/ μοναδικές στρατιωτικές ικανότητες, τις οποίες και θα καλείται να προσφέρει στο πλαίσιο μιας επιχείρησης. Κατ' επέκταση, η εστίαση της αμυντικής βιομηχανίας θα μεταβληθεί και θα εστιαστεί στην έρευνα- ανάπτυξη – παραγωγή συγκεκριμένων, μόνο, οπλικών συστημάτων, ενώ οι εθνικές ΕΔ θα διαθέτουν μια/ ορισμένες, μόνο, στρατιωτικές ικανότητες! Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, αν και προβληματική –υπό το πρίσμα των εθνικών κρατών- πρόταση. Βλ., Βλ., Group Cpt. St. Peach, "Coalition Air Operations," in, *Perspectives*

νέας Συμμαχικής Διοίκησης Μετασχηματισμού (ACT).

Το Νόεμβριο, 2002, η Σύνοδος της Πράγας υιοθέτησε μια Δέσμευση Ικανοτήτων (*Capabilities Commitment*), έτσι ώστε η Συμμαχία να διαθέτει, στο μέλλον, όλες τις αναγκαίες ικανότητες για τη διενέργεια του πλήρους φάσματος των στρατιωτικών επιχειρήσεων/ αποστολών. Η δύναμη ταχείας αντίδρασης αναμένεται να αναλάβει ένα ρόλο στη διαδικασία μετασχηματισμού της Συμμαχίας, εστιάζοντας σε και προωθώντας βελτιώσεις στον τομέα των συμμαχικών ικανοτήτων, αλλά και στη σύσταση μιας νέας θέσης του Ανώτατου Συμμαχικού Διοικητή για το Μετασχηματισμό (SACT), η οποία θα προσέδιδε μια ισχυρή ώθηση στη διαδικασία. Ο νέος ρόλος του NATO αφορά στην εναρμόνιση των απαιτήσεων; ανάπτυξη STANAGs ⁵¹⁰ ; συντονισμό ευρωπαϊκής και αμερικανικής R&D; προσδιορισμό ευκαιριών συνεργασίας στην ανάπτυξη και παραγωγή στρατιωτικού εξοπλισμού, πέραν των πρωτοβουλιών της βιομηχανίας. Στην κατεύθυνση αυτή, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, στο χρονικό πλαίσιο, 2000- 2005, προχώρησε σε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες: η MBDA ανέπτυξε το πυραυλικό σύστημα *cruise Storm Shadow/ Scalp EG*; η Γαλλία, στον τομέα C4ISR το σύστημα παρατήρησης δορυφόρων *Helios*, ενώ η Γερμανία το σύστημα *SAR-LUPE*⁵¹¹. Μια ομάδα βιομηχανικών ομίλων το σύστημα *Stand Off Surveillance*

on *Air Power*, ed. St. Peach, 74-75.

⁵¹⁰ Τα STANAG αφορούν σε σύντμηση του NATO, σχετικά με συμφωνίες τυποποίησης, οι οποίες ξεκινούν τις διαδικασίες, τους όρους, και τις διατάξεις για κοινό στρατιωτικό ή τεχνικό εξοπλισμό ή διαδικασίες μεταξύ των κ-μ της συμμαχίας. Κάθε κράτος του NATO επικυρώνει ένα STANAG και το εφαρμόζει μέσα στις ΕΔ του. Ο σκοπός είναι να παρασχεθούν οι κοινές λειτουργικές και διοικητικές δομές και υποδομές ΔΜ, έτσι ένα μέλος να μπορεί να χρησιμοποιήσει την υποστήριξη ενός άλλου μέλους. Τα STANAG αποτελούν επίσης τη βάση για την τεχνική διαλειτουργικότητα μεταξύ ενός ευρέως φάσματος των συστημάτων επικοινωνίας και ενημέρωσης, ουσιαστικών για το NATO και τις συμμαχικές επιχειρήσεις.

⁵¹¹ Το *SAR-Lupe* αποτελεί το πρώτο δορυφορικό σύστημα της Γερμανίας. Αποτελείται από πέντε πανομοιότυπα συστήματα μικρών δορυφόρων και ένα επίγειο τμήμα. Η εταιρεία *OHB-System AG* ανέπτυξε το συνολικό σύστημα με κύριο ανάδοχο τη γερμανική κυβέρνηση και επικεφαλής μιας κοινοπραξίας γνωστών ευρωπαϊκών διαστημικών εταιριών. Η ανάθεση της σύμβασης *Lupe SAR* στην *OHB-System*, υπό την ηγεσία της κοινοπραξίας, ανακοινώθηκε το Δεκέμβριο του 2001. Ο πρώτος δορυφόρος τέθηκε με επιτυχία σε τροχιά, το Δεκέμβριο του 2006. Εντός του 2008, ακόμη τέσσερις δορυφόροι τέθηκαν σε τροχιά σε ύψος περίπου 500 χιλιομέτρων. Η παράδοση του όλου συστήματος έγινε επίσημα δεκτή από το γερμανικό Ομοσπονδιακό Γραφείο Αμυντικής Τεχνολογίας και Προμηθειών, το Σεπτέμβριο του 2008. Το σύστημα παραδόθηκε στη Στρατηγική

and Target Acquisition Radar (SOSTAR), ως εναλλακτική στο αμερικανικό *J- STARS* της Grumman, στο πλαίσιο των απαιτήσεων AGS του NATO (*Air Ground Surveillance*)⁵¹². Επιπλέον, επέκτεινε το πρόγραμμα ανάπτυξης και παραγωγής UAVs, ενώ οι γαλλικές εταιρίες Dassault Aviation και Sagem συνεργάστηκαν για την παραγωγή του UCAV (*Unmanned Combat Air Vehicle*)⁵¹³. Αναφορικά με τον τομέα στρατηγικής κινητικότητας και, ειδικότερα, τις αποστολές εναέριου ανεφοδιασμού, η ομάδα εταιριών Air Tanker, υπό την EADS, προσέφερε το A330, στο πλαίσιο του προγράμματος του HB, *Future Strategic Tanker Aircraft*, ενώ το α/φ A310 *Multi Role Tanker Transport Aircraft* παραγγέλθηκε από τη γερμανική ΠΑ. Το α/φ A400M (*Airbus Military*) αντιπροσωπεύει την απάντηση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας στις ανάγκες στρατηγικών μεταφορών του ευρωπαϊκού NATO.

Ακολουθώντας τις αμερικανικές εταιρείες, οι βασικοί ευρωπαίοι κατασκευαστές αμυντικού υλικού ανταποκρίθηκαν στις απαιτήσεις της νέας διαδικασίας αμυντικού μετασχηματισμού, αλλά με τρόπο ο οποίος αντανακλά τους περιορισμούς στους ευρωπαϊκούς αμυντικούς προϋπολογισμούς, καθώς και τις απαιτήσεις των πελατών τους (κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO). Η βρετανική BAe Systems επένδυσε σημαντικούς πόρους και προσπάθεια στην ανάπτυξη μιας στρατηγικής του τομέα C4ISTAR, έτσι ώστε να είναι σε θέση να αναλαμβάνει προγράμματα, μέσω της BAe North America, στους τομείς *Electronic Warfare/ EW & Information Dominance/ ID*. Στο πλαίσιο αυτό, η BAe Systems και η ιταλική Finmeccanica συνέστησαν μια βιομηχανική ομάδα, την Eurosystems, για την επίβλεψη κοινοπραξιών στους τομείς ενοποίησης συστημάτων, C4ISR, επικοινωνίες και ηλεκτρονικών α/φ (*avionics*). Επιπλέον, η Thales εστίασε σε συστήματα κυβερνο- κεντρικού πολέμου (*network- centric warfare*), επιβεβαιώνοντας, ταυτόχρονα, την κυρίαρχη θέση της ως του μεγαλύτερου

Διοίκηση *Reconnaissance* της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Διοίκησης Ενόπλων Δυνάμεων, το Δεκέμβριο του 2008.

⁵¹² Το SOSTAR αναπτύχθηκε από την Thales, το τμήμα Dornier της EADS, την FIAR της Alenia Difesa και την ολλανδική κρατική Technisch Natuurwetenschappelyk. Βλ., Luke Hill, "NATO considers merging," *Jane's Defence Weekly* (June 13, 2001), 13.

⁵¹³ Βλ., John Brosky, "French flying fast to win share in UCAV market," *Defense News* (April 29- May 5, 2000), 8.

ευρωπαϊού προμηθευτή ηλεκτρονικών στον αμυντικό τομέα⁵¹⁴. Η EADS επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη των τομέων UAVs, C4ISR και ηλεκτρονικών α/φ, ενώ, στο πλαίσιο της στρατηγικής συγχωνεύσεων, απέκτησε, το 2001, την *Cogent Defense & Security Networks*, από την Nortel Networks, δημιουργώντας την AEDS Telecom, ως ένα σημαντικό ανταγωνιστή στον τομέα των στρατιωτικών επικοινωνιών και το 2003, ολοκλήρωσε την εξαγορά του ποσοστού της BAe Systems στην κοινοπραξία αεροδιαστημικής Astrium, αποκτώντας, έτσι, τον πλήρη έλεγχο της *Paradigm Secure Communications* και αναλαμβάνοντας τη θέση του κύριου κατασκευαστή στο πρόγραμμα του HB Skynet 5.

Στο διάστημα, 2000-2005, αρκετές ευρωπαϊκές χώρες άρρισαν να εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στον τομέα του κυβερνο- κεντρικού πολέμου, εκφράζοντας σαφή βούληση για εμπλοκή σε διεθνή προγράμματα συνεργασίας, για την ανάπτυξη αντίστοιχων ικανοτήτων (βλ. την περίπτωση του FIST -το τεχνολογικό πρόγραμμα του HB για το μελλοντικό μαχητή (*Future Soldier Technology Program*)). Το 2003, το πρώτο κείμενο συζήτησης της Συνταγματικής Συνθήκης της ΕΕ (*EU Constitutional Treaty*) πρόβλεπε τη σύσταση μιας δια-κυβερνητικής υπηρεσίας (agency) για τους εξοπλισμούς, την *Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξοπλισμών, Ερευνας και Στρατιωτικών Ικανοτήτων* (*European Armaments, Research and Military Capabilities Agency*). Η υπηρεσία θα διαμόρφωνε τια στρατιωτικές επιχειρησιακές απαιτήσεις, θα προσέφερε τα μέσα για την υλοποίηση τους; θα ενδυνάμωνε την ευρωπαϊκή ABTB, θα συμμετείχε στη διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής πολιτικής αμυντικών ικανοτήτων και εξοπλισμών και θα συνέδραμε το Συμβούλιο στην αποτίμηση των βελτιώσεων στον τομέα των ικανοτήτων⁵¹⁵.

⁵¹⁴ Βλ., G. Ratnam, and A. Svitak, "How Europe can close the gap?," *Defense News* (August 5-11, 2002), 1-4.

⁵¹⁵ Βλ., Draft Constitution, Volume I, CONV 724/03, Secretariat of the European Convention, Brussels, May 26, 2003. Το 2003, οι ΥΠΙΑΜ της ΕΕ συμφώνησαν να προχωρήσουν σε περαιτέρω εναρμόνιση των των Ενόπλων τους Δυνάμεων, μέσα στη δεκαετία. Σε άτυπη συνάντηση στη Ρώμη, συμφώνησαν να αυξήσουν σε σημαντικό βαθμό τη διαλειτουργικότητα των δυνάμεων τους, να αναζητήσουν πόρους, να διαμορφώσουν δόγματα και να εναρμονίσουν τους εξοπλισμούς τους, έτσι ώστε να καταστούν ικανοί να συνεργάζονται μεταξύ τους, καθώς και με άλλους στρατηγικούς συνεταίρους, στην κατεύθυνση υποστήριξης της ESDP. Ως αποτέλεσμα των προσπαθειών, τελικά, συστάθηκε ο *Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας* (*European Defence Agency/ EDA*), βάσει της *Κοινής Δράσης του Συμβουλίου Υπουργών* στις 12 Ιουλίου του 2004, με στόχο να στηρίξει

Αναφορικά με την πιεστική ανάγκη εναρμόνισης των (στρατιωτικών επιχειρησιακών) απαιτήσεων (*military operational requirements/ MORs*), θα πρέπει να σημειωθούν δύο κύριοι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις: α) μέσω της διαδικασίας αυτής, θα προσδιορίζονταν, προς τη βιομηχανία, οι τομείς εκείνοι στους οποίους ενδείκνυται η διοχέτευση επενδύσεων, μακροπρόθεσμα. Αυτό, με τη σειρά του, θα διευκόλυνε την περαιτέρω ενοποίηση (*consolidation*), τη δημιουργία συμμαχιών και την αύξηση επενδύσεων για R&D. Η βιομηχανία, σύμφωνα με μια άποψη, χρειάζεται ξεκάθαρες πολιτικές, αφού, έως σήμερα, μόνο η αεροδιαστημική βιομηχανία έχει αποκτήσει σημαντικό βαθμό ενοποίησης, ενώ οι κατασκευαστές χερσαίων και ναυτικών συστημάτων αναμένουν μια πιο σαφή εικόνα σχετικά με το είδος των ικανοτήτων που θα απαιτηθούν στο μέλλον ⁵¹⁶ β) η διαδικασία αυτή θα

τα κράτη μέλη και το Συμβούλιο στην προσπάθειά τους να βελτιώσουν τις ευρωπαϊκές αμυντικές δυνατότητες στον τομέα της διαχείρισης κρίσεων και να στηρίξει την Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας, όπως είναι τώρα και στη μελλοντική της ανάπτυξη. Ο Οργανισμός, στο πλαίσιο της γενικής εντολής που περιγράφεται στην κοινή δράση, έχει επιφορτισθεί με τέσσερις λειτουργίες, οι οποίες καλύπτουν: α) ανάπτυξη αμυντικών ικανοτήτων β) πορωώθηση αμυντικής έρευνας και τεχνολογίας (E&T) γ) προώθηση της συνεργασίας στους εξοπλισμούς δ) δημιουργία μιας ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού εξοπλισμού και την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ABTB. Όλες αυτές οι λειτουργίες αφορούν την βελτίωση της αμυντικής αποδοτικότητας της Ευρώπης, με την προώθηση της συνοχής. Μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ικανότητα ανάπτυξης θα συμβάλει στην καλύτερη καθορισμένες μελλοντικές απαιτήσεις στις οποίες συνεργασίες -στην τομέα των εξοπλισμών ή της E&T ή του επιχειρησιακού τομέα- μπορεί να οικοδομηθεί. Περισσότερη συνεργασία με τη σειρά τους, παρέχουν ευκαιρίες για την αναδιάρθρωση της βιομηχανίας καθώς και την πρόοδο προς την κλίμακα της ζήτησης και της αγοράς, την οποία η βιομηχανία χρειάζεται. Σε αυτή τη βάση, να περιλαμβάνει τα καθήκοντα του Οργανισμού: να εργαστεί για μια πιο ολοκληρωμένη και συστηματική προσέγγιση για τον προσδιορισμό και την ικανοποίηση των αναγκών σε ικανότητες της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ), να προωθηθεί η ευρωπαϊκή αμυντική σχετικού προγράμματος E&T, ως ζωτικής σημασίας τόσο για μια υγιή αμυντική τεχνολογική και βιομηχανική βάση και για τον καθορισμό και την ικανοποίηση μελλοντικών απαιτήσεων δυνατοτήτων. Αυτό συνεπάγεται την επιδίωξη συνεργατική χρήση των εθνικών αμυντική E&T κεφάλαια, στο πλαίσιο μιας ευρωπαϊκής αμυντικής E&T στρατηγική η οποία προσδιορίζει τις προτεραιότητες, για την προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας για την προμήθεια αμυντικού εξοπλισμού, τόσο για να συμβάλει στην αμυντικές ικανότητες και ως καταλύτης για την περαιτέρω αναδιάρθρωση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας και, στην εργασία, σε στενή συνεργασία με την Επιτροπή, σχετικά με τα βήματα προς την κατεύθυνση μιας διεθνώς ανταγωνιστικής αγοράς αμυντικού εξοπλισμού στην Ευρώπη.

⁵¹⁶ BL., C. L. Barry, "Coordinating with NATO," in, H. Binnendijk, ed, *Transforming America's Military* (Washington DC: National Defense University Press, 2002).

διευκόλυνε την υλοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων συνεργασίας στον τομέα C4I, συστήματα τα οποία θέτουν σημαντικές και δύσκολες προκλήσεις για την ευρωπαϊκή συνεργασία στους εξοπλισμούς, αφού ο τομέας αυτός συνδέεται άμεσα με θέματα δόγματος, του πώς, δηλαδή, οι ευρωπαϊκές ΕΔ θα διενεργούν πολεμικές επιχειρήσεις. Είναι, επίσης, κρίσιμης σημασίας για το θέμα της διαλειτουργικότητας. Επί του παρόντος, το NATO αποτελεί τον μοναδικό θεσμικό μηχανισμό προώθησης προγραμμάτων συνεργασίας στον τομέα C4I. Η εναρμόνιση των (στρατιωτικών επιχειρησιακών) απαιτήσεων, στο χώρο του ευρωπαϊκού NATO, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα διασφάλισης μιας μεγαλύτερου βαθμού διαλειτουργικότητας, ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ΕΔ.

Όμως, το εύρος των τεχνολογικών εξελίξεων στις ΗΠΑ, σε συνδυασμό με τους περιορισμένους ευρωπαϊκούς προϋπολογισμούς, σημαίνει ότι η Ευρώπη θα είναι σε θέση να εξασφαλίσει τις ανάγκες ικανοτήτων της, μόνο μέσα από ένα συνδυασμό ευρωπαϊκών εξελίξεων και ενός επαρκούς επιπέδου διατλαντικής συνεργασίας. Οι τομείς πυραυλικής άμυνας (*missile defence*) και UAVs αποτελούν δύο σημαντικές ευκαιρίες συνεργασίας, ανάμεσα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Οι στρατιωτικές ικανότητες των ΗΠΑ θα πρέπει να εκμεταλεύονται τις τεχνολογίες οι οποίες αναπτύσσονται στην Ευρώπη, ενώ οι ευρωπαίοι θα μπορούσαν να επιτύχουν μια πιο αποτελεσματική πρόσκτηση τεχνολογίας, ενισχύοντας, έτσι, τη συμμαχική διαλειτουργικότητα (*intra- alliance interoperability*). Διαχρονικά, ο βαθμός εμπλοκής σε προγράμματα συνεργασίας υπήρξε εξαιρετικά χαμηλός, ενώ, ουσιαστικά, δεν υπάρχει καμία εμπλοκή σε κύρια προγράμματα μετασχηματισμού των ΗΠΑ –UAVs, στρατιωτικές διαστημικές εφαρμογές, πληροφορική κυριαρχία/ ID- και, γενικότερα, στις περιοχές εκείνες οι οποίες ευθύνονται για το άνοιγμα του κενού τεχνολογίας⁵¹⁷. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ απαιτείται να αναλάβει το δικό της ρόλο, στον εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών αμυντικών ικανοτήτων, μέσω προσφοράς τεχνολογίας και συμμετοχής σε προγράμματα συνεργασίας, με στόχο την υποστήριξη της ευρωπαϊκής διαδικασίας μετασχηματισμού, αλλά και αλλαγών στους κανονισμούς

⁵¹⁷ Τα προγράμματα JSF και πυραυλικής άμυνας δεν συνδέονται, άμεσα, με ζητήματα βελτίωσης της διαλειτουργικότητας, αλλά, μάλλον, αναλαμβάνονται, για λόγους

μεταφοράς τεχνολογίας.

Το 2002, το ΥΠΕΞ των ΗΠΑ ξεκίνησε μια διαδικασία αναθεώρησης των ισχυόντων πολιτικών και πρακτικών, αναφορικά με τη μεταφορά (συμβατικών) οπλικών συστημάτων, στην κατεύθυνση χαλάρωσης των περιορισμών και διευκόλυνσης της διατλαντικής βιομηχανικής- τεχνολογικής συνεργασίας⁵¹⁸. Επιπλέον, η πρόθεση των ΗΠΑ να επιτρέψουν την εξαγωγή του συστήματος *UAV Predator* στην Ιταλία, υποδεικνύει τη βούληση τους να συνεισφέρουν στο κλείσιμο του κενού τεχνολογίας (παρά τη σθεναρή αντίσταση του Κογκρέσου)⁵¹⁹. Η αναμόρφωση του μηχανισμού ελέγχου των αμερικανικών εξαγωγών αμυντικού υλικού και τεχνολογίας, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα. Στις αυστηρές αυτές διατάξεις οφείλεται η δυσκολία/ αδυναμία εμπλοκής ευρωπαϊκών εταιριών σε κοινοπραξίες, με στόχο (και) την απόκτηση πρόσβασης σε αμερικανική τεχνολογία. Η περίπτωση του προγράμματος *Medium Extended Air Defence System/ MEADS* αποτελεί ένα ιδιαίτερα χρήσιμο παράδειγμα της ευαισθησίας του θέματος της μεταφοράς τεχνολογίας, στο πλαίσιο της διατλαντικής αμυντικής- βιομηχανικής και τεχνολογικής συνεργασίας, αλλά και της περιορισμένης πολιτικής δέσμευσης σε τέτοιου είδους δια- κυβερνητικές συνεργασίες, από μέρους του Κογκρέσου. Μετά τις αυστηρές και επίμονες απαιτήσεις των ΗΠΑ για επιτόπιο έλεγχο των ιταλικών και γερμανικών υποδομών, χάριν της ασφάλειας, οι ευρωπαίοι σύμμαχοι θεώρησαν ότι, μάλλον, οι ΗΠΑ δεν επιθυμούν τη μεταφορά τεχνολογίας προς τους συμμάχους τους⁵²⁰. Τόσο η συμφωνία *Declaration of Principles*, ανάμεσα στο ΗΒ και τις ΗΠΑ (2000), η πρωτοβουλία των ΗΠΑ *Defence Trade Security Initiative/ DTSI* (2000), αλλά και οι διμερείς συμφωνίες (*Declaration of Principles*), ανάμεσα στη Σουηδία, την Ισπανία και τις ΗΠΑ (2003/2004), αποδείχθηκαν σημαντικά δύσκολες στην υλοποίηση, εξ' αιτίας των μεγάλων χρονικών καθυστερήσεων στην εισαγωγή των σχετικών

εθνικής στρατηγικής και γεωπολιτικής.

⁵¹⁸ Βλ., J. Sherman, "Reviewing US export rules," *Defense News* (July 22-28, 2002): 8

⁵¹⁹ Βλ., Amy Svitak, "New US Policy paves way for Predator sale to Italy," *Defense News* (April 15-21, 2002): 1-4

⁵²⁰ Βλ., A. D. James, "The prospects for the future, in, B. Schmitt (ed.), *Between Cooperation and Competition: the Transatlantic Relationship*," *Chaillot Paper* 44 (2001).

νομοθετικών ρυθμίσεων⁵²¹.

Αυτό αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα, αφού, για να είναι αποτελεσματική η διαδικασία μετασχηματισμού, οι ΗΠΑ οφείλουν να εμπιστεύονται τους ευρωπαίους συμμάχους, σχετικά με το ζήτημα μεταφοράς τεχνολογίας, ενώ οι κυβερνήσεις τους θα πρέπει να χαλαρώσουν τους περιορισμούς στις εξαγωγές αμυντικού υλικού και τεχνολογίας, αν, πραγματικά, επιθυμούν οι ευρωπαίοι να αποκτήσουν συγκρίσιμες, με τις αμερικανικές, αμυντικές ικανότητες. Η σημαντικές καθυστερήσεις, από μέρους των ΗΠΑ, στη μεταφορά του συστήματος εναέριας επιτήρησης CEC –το οποίο παρέχει κυριαρχία πλήρους εύρους (*full spectrum dominance*) στο πεδίο της μάχης- προς συμμαχικές χώρες αποδεικνύουν το βαθμό δισταγμού των ΗΠΑ στη μεταφορά τέτοιας προηγμένης τεχνολογίας –και, σημαντικών επιχειρησιακών πλεονεκτημάτων- συστήματος, ακόμα και προς τους συμμάχους τους. Επιπλέον, αυτό οδήγησε την εταιρία Thales να αναζητήσει κρατική ενίσχυση για τη χρηματοδότηση ενός δικτο- κεντρικού συστήματος ναυτικής επιτήρησης (*net-centric system*), ως βάση του ευρωπαϊκού εναλλακτικού συστήματος CEC, απόφαση η οποία οδήγησε σε περαιτέρω διπλοτυπία και συμπίεση των, ήδη, μειωμένων αμυντικών προϋπολογισμών των ευρωπαϊκών κ-μ του NATO.

Η δεύτερη επιλογή αναγνωρίζει ότι τα ευρωπαϊκά κ-μ της Συμμαχίας θεωρούν ως μη- εφικτή την ανάπτυξη μιας πραγματικά ευρωπαϊκής ABTB, μέσω διεθνικής αναδιοργάνωσης, αφού ένα τέτοιο βήμα εμπεριέχει, αναπόφευκτα, μια πέραν των εθνικών ορίων βιομηχανική εξειδίκευση και διανομή έργου, η οποία οδηγεί, σαφώς, σε εκτεταμένες πολιτικές εξαρτήσεις. Είναι δεδομένο ότι τα ευρωπαϊκά κράτη θα συνεχίσουν να εστιάζουν στο εθνικό επίπεδο. Όμως, και αν ακόμα αποκτούσαν τη βούληση να προχωρήσουν σε κάτι τέτοιο, η υλοποίηση του θα απαιτούσε τόσο μεγάλα χρονικά όρια, έτσι ώστε οι ΗΠΑ και η αμυντική τους βιομηχανία θα δυνάμωναν, ακόμα περισσότερο, την κυρίαρχη τους θέση. Αρκετοί στις ΗΠΑ διερωτώνται κατά πόσο οι προσπάθειες των ευρωπαίων για

⁵²¹ Μετά τα γεγονότα της 9/11, η αμερικανική αμυντική βιομηχανία, εξ' αιτίας της εμπλοκής των ΗΠΑ στον πόλεμο κατά της παγκόσμιας τρομοκρατίας και της σημαντικής ανόδου των δαπανών άμυνας/ ασφάλειας, άρχισαν να χάνουν το (όποιο) ενδιαφέρον τους στις διατλαντικές (ευρωπαϊκές) αγορές αμυντικού υλικού.

αυτόνομη έρευνα και ανάπτυξη, καθώς και παραγωγή οπλικών συστημάτων, αποτελεί τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο χρησιμοποίησης των πενιχρών αμυντικών πόρων που διαθέτουν. Κατά τους αμερικανούς, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία δεν έχει πολλά να προσφέρει στη διαδικασία περιορισμού του κενού ικανοτήτων, ενώ θεωρούν ότι, ούτε οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις έχουν πλήρη επίγνωση της σοβαρότητας του κενού αυτού, ούτε η βιομηχανία είναι ικανή να προσφέρει τις αναγκαίες ικανότητες στις NATO-ευρωπαϊκές ΕΔ.

Στην κατεύθυνση αυτή, η απόφαση των ΗΠΑ στην κατεύθυνση αμυντικού/στρατιωτικού μετασχηματισμού, σε συνδυασμό με τις αυξημένες αμυντικές δαπάνες, τους έχουν δώσει στην αμερικανική βιομηχανία μια απόλυτη τεχνολογική υπεροχή. Επιπλέον, οι ΗΠΑ διαθέτουν πιο ισχυρές εμπορικές εταιρίες πληροφορικής, από ότι η Ευρώπη, κάτι το οποίο διευκολύνει την πρόσβαση του ΥΠΑμ σε τεχνολογίες εμπορίου/ τεχνολογίες διπλής- χρήσης (*commercial [civil] & dual- use technologies*). Υπό συνθήκες ισχυρής αμερικανικής κυριαρχίας, τα ευρωπαϊκά κράτη διαθέτουν κάποιες επιλογές σχετικά με τις μελλοντικές κατευθύνσεις της αμυντικής- βιομηχανικής πολιτικής και της πολιτικής εξοπλισμών, αν και θεωρείται δύσκολη η διατήρηση εκτεταμένων και ανταγωνιστικών εθνικών ΑΒΤΒ. Στην κατεύθυνση αυτή, έχουν προταθεί ορισμένες επιλογές⁵²²:

- ενοποίηση συστημάτων (*system integrator model*): οι εθνικές εταιρείες διατηρούν ικανότητες και τεχνογνωσία στην κατασκευή ολοκληρωμένων συστημάτων, αλλά, σταδιακά, θα συνεχίσουν να εξαρτώνται από ξένες αγορές (ΗΠΑ ή άλλες) για την εισαγωγή σημαντικών (*απαραίτητων*) υποσυστημάτων και τμημάτων συστημάτων. Η επιλογή αυτή θα οδηγούσε σε εξάρτηση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και των ΕΔ τους από την αμερικανική βιομηχανία, για την προμήθεια υλικού, υποσκάπτοντας την ευρωπαϊκή ρητορική για μια αυτόνομη αμυντική ταυτότητα! Όμως, παρά την αρνητική αυτή επίπτωση, τα ευρωπαϊκά κράτη θα είναι σε θέση να αποδείξουν την ικανότητα τους να παράγουν εξελιγμένα ολοκληρωμένα οπικά συστήματα, έστω και μέσω μιας κλασσικής και δοκιμασμένης μεθόδου σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων συνεργασίας (*πολυεθνικό/ συμμαχικό επίπεδο*). Η επιλογή αυτή δεν δημιουργεί εύκολα οικονομίες κλίμακας, αλλά προσφέρει ικανοποιητικά οικονομικά

⁵²² Βλ., J. Rohde, and A. D. James, *The Future of Transatlantic Armament*, 11-12.

πλεονεκτήματα, όπως, θέσεις εργασίας, όμως, η εισαγωγή των περισσότερων τμημάτων και υποσυστημάτων εμπεριέχει σημαντική απώλεια πόρων,

- κράτος- προμηθευτής (supplier model): τα κράτη προσπαθούν να εξισορροπήσουν τις εισαγωγές αμυντικού υλικού με τις αντίστοιχες εξαγωγές, επικεντρώνοντας στην παραγωγή σημαντικών τμημάτων και υποσυστημάτων, τα οποία, στη συνέχεια, στέλνονται σε ξένες εταιρείες, ειδικά στις ΗΠΑ. Αν και η προσέγγιση αυτή δεν επηρεάζει την ασφάλεια των προμηθειών (*security of supply*), εμπεριέχει, και πάλι, σημαντικές εξαρτήσεις στρατηγικών υλικών από τις ΗΠΑ. Καθώς τα περισσότερα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO –ουσιαστικά, δηλαδή, όλοι οι δυνητικοί συναιτέροι- θα χρησιμοποιούν συστήματα τα οποία παράγονται στις ΗΠΑ, θα εξασφαλίζεται υψηλός βαθμός διαλειτουργικότητας, ενώ θα είναι δυνατή και η επίτευξη οικονομιών κλίμακας. Για τις ευρωπαϊκές χώρες, τα οικονομικά πλεονεκτήματα (δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, εξοικονόμηση πόρων) είναι μικρά έως μέτρια. Η επιλογή, όμως, αυτή απαιτεί εξαιρετικά σημαντικές αλλαγές στην πολιτική των ΗΠΑ, αφού η υλοποίηση του προϋποθέτει μεταβολή των προτιμησιακών πολιτικών (*Buy- European Act*), αλλά και δίκαιη συμπεριφορά των αμερικανικών εταιρειών απέναντι στις ευρωπαϊκές. Τα ζητήματα μεταφοράς τεχνολογίας και περιορισμού των εξαγωγών δεν θα αποτελούν, πλέον, σοβαρό πρόβλημα, αφού η Ευρώπη θα αγοράζει (μεταφέρει), κυρίως, ολοκληρωμένα οπτικά συστήματα για τις ΕΔ τους,
- υποβαθμισμένη/ δεύτερης κατηγορίας βιομηχανία (second- class industry): εδώ τα κράτη στοχεύουν στην ανάπτυξη και παραγωγή, τόσο των συστημάτων, όσο και των σημαντικών τμημάτων και υποσυστημάτων, όμως, εξ' αιτίας των περιορισμένων διαθέσιμων πόρων, τα παραγόμενα προϊόντα δεν θα φθάνουν το επίπεδο εξέλιξης (*sophistication*) των αντίστοιχων αμερικανικών. Η προσέγγιση αυτή διευκολύνει την ασφάλεια των προμηθειών, όμως, η διαλειτουργικότητα, ανάμεσα στις ευρωπαϊκές και τις αμερικανικές δυνάμεις, δεν θα είναι εύκολο να επιτευχθεί. Παρ' όλα αυτά, θα επέτρεπε σε ένα κράτος να διατηρεί ένα επίπεδο στρατιωτικής- βιομηχανικής δυνατότητας –πηγή πολιτικής αξίας-, ενώ οι αμυντικές δαπάνες θα συνέχιζαν να δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας στο βιομηχανικό τομέα.

Αν και οι επιλογές αυτές θα υπέσκαπταν τις ευρωπαϊκές φιλοδοξίες για μια πολιτική άμυνας και ασφάλειας –απόκτηση αυτονομίας και καθεστώς ισότιμου συνεταίρου στη διατλαντική συνεργασία-, αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη δεύτερη επιλογή. Αν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις επιθυμούν να μια, τεχνολογικά και οικονομικά, βιώσιμη ABTB, ικανή, αφ' ενός, να καθορίζει τις ευρωπαϊκές στρατιωτικές επιχειρησιακές απαιτήσεις και, αφ' ετέρου, να επιτυγχάνει τους στόχους της τεχνολογικής- βιομηχανικής πολιτικής. Αυτό συνδέεται,

τουλάχιστον μερικώς, με στόχους και προτεραιότητες της ασφάλειας προμηθειών, σε καταστάσεις κρίσης και πολέμου.

Η επιλογή του όποιου προτύπου αποτελεί δύσκολη υπόθεση, αφού απαιτεί αλλαγή της πολιτικής των ΗΠΑ. Οι αμερικανικές κυβερνήσεις, ανέκαθεν, δημιουργούσαν σημαντικές δυσκολίες στη διατλαντική αμυντική-βιομηχανική και τεχνολογική συνεργασία. Το πεντάγωνο προτιμά να προμηθεύεται αμερικανικής προέλευσης τεχνολογία και να προστατεύει την κυριαρχία των ΗΠΑ στον αμυντικό-βιομηχανικό τομέα, περιορίζοντας, έτσι, την πρόσβαση των ευρωπαϊκών εταιρειών στην αμερικανική τεχνογνωσία. Αυτή η πρακτική συνοδεύεται και από αυστηρούς ελέγχους σχετικά με τις άμεσες επενδύσεις ξένων αμυντικών εταιρειών σε R&D, στις ΗΠΑ. Επιπλέον, τόσο το ΥΠΕΞ, όσο και το Κογκρέσο επιδεικνύουν μια συντηρητική στάση αναφορικά με τη μεταφορά τεχνολογίας και τις εξαγωγές, περιορίζοντας τη διαθεσιμότητα αμερικανικής τεχνολογίας σε ευρωπαϊκές εταιρείες⁵²³. Στη Σύνοδο του NATO, στην Πράγα, το 2002, η κυβέρνηση *Bush* ανακοίνωσε αναθεώρηση της αμερικανικής εμπορικής πολιτικής αμυντικού υλικού, στην κατεύθυνση λιγότερων περιορισμών στο καθεστώς μεταφοράς τεχνολογίας, έτσι ώστε να βελτιωθούν οι στρατιωτικές ικανότητες των συμμάχων. Κάποιοι κυβερνητικοί κύκλοι, όμως, καθώς και το Κογκρέσο διατηρούν τις επιφυλάξεις τους, θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό θα άνοιγε το κουτί της Πανδώρας. Αν τα ευρωπαϊκά κ-μ του NATO επιθυμούν να εξισορροπήσουν τις αμερικανικές στρατιωτικές ικανότητες ή να συνεισφέρουν τις δικές τους σε επιχειρήσεις που οδηγούνται από τις ΗΠΑ (*US-led operations*), τότε είναι υποχρεωτική η αντιμετώπιση του ζητήματος του κενού ικανοτήτων. Σε διαφορετική περίπτωση, η συμμετοχή των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών σε επιχειρήσεις με τη μορφή συνεσπισμού (*coalition warfare*), δεν θα είναι, πλέον, εφικτή. Ως αποτέλεσμα, θα δημιουργούνταν ένα (επιπλέον) κενό ικανοτήτων ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ΕΔ οι οποίες επένδυσαν σε τεχνολογίες μετασχηματισμού και δικτυο-κεντρικές ικανότητες και σε εκείνες που δεν το έπραξαν!

⁵²³ Βλ., G. Adams, "Transatlantic Defence- Industrial Cooperation and American Policy" (Paper presented at the IISS/ CEPS European Security Forum, Brussels, 25 November, 2002).

6. ε. Αντιγράφοντας το NATO: η Δημιουργία Διακριτών Στρατιωτικών Δομών της ΕΕ

Η ΕΕ δεν διαθέτει μόνιμες δομές διοίκησης και ελέγχου (command & control/ C2), αλλά δημιουργεί τέτοιες για τις ανάγκες της κάθε επιχείρησης. Όπως και κάθε άλλη ικανότητα, η ικανότητα σχεδιασμού και C2 αποτελεί ένα εργαλείο επίτευξης ενός στρατηγικού οράματος. Σχετικά με την αργή εξέλιξη της ικανότητας σχεδιασμού - C2 της ΕΕ (PC2), εδώ, ευθύνονται, κυρίως, οι προτιμήσεις των ισχυρών κρατών της ΕΕ⁵²⁴. Η Γαλλία αποτελεί τον κύριο υποστηρικτή δημιουργίας ενός μόνιμου και αυτόνομου στρατιωτικού-στρατηγικού επιπέδου διοίκησης, ενώ βλέπει ένα συσχετισμό ανάμεσα σε ένα μόνιμο και αυτόνομο ΟΗQ και μια ευρωπαϊκή στρατηγική αυτονομίας (*European strategic autonomy*). Εκτιμά ότι υπάρχουν ορισμένες βασικές απειλές ενάντια στην ανάπτυξη μιας τέτοιας ικανότητας από την ΕΕ, όπως, το NATO και μια ΕΕ στηριγμένη σε μη-στρατιωτικά μέσα (*Civilian Power Europe*). Χωρίς να αρνείται την αξία του NATO ή ενός ισχυρού ευρωπαϊκού, μη-στρατιωτικού εργαλείου, επιμένει στη διασφάλιση του ότι αυτά δεν (θα) εξελιχθούν σε βάρος της οικοδόμησης ενός ανεξάρτητου ευρωπαϊκού στρατιωτικού εργαλείου. Για τη Γαλλία, ένα ισχυρό και αυτόνομο στρατιωτικό εργαλείο αποτελεί ένα κρίσιμο παράγοντα για μια αποτελεσματική συνολική προσέγγιση (*comprehensive approach*) στη διαχείριση κρίσεων. Το ΗΒ, από την πλευρά του, παίζει το ρόλο της σταθεροποιητικής δύναμης (*status-quo power*), στη συζήτηση. Θεωρεί την Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΕΠΑΑ/ ESDP) ως μέσο ενίσχυσης του NATO και της διατλαντικής σχέσης, αντιδρά στην όποια διπλοτυπία, μέσα στον ευρύτερο διατλαντικό χώρο και αντιτίθεται στη δημιουργία μιας τέτοιας ικανότητας της ΕΕ, αφού εκτιμά ότι αυτή, ήδη, υπάρχει στο πλαίσιο του NATO! Θεωρεί την ΕΠΑΑ/ ESDP ως ένα επιπλέον εργαλείο ενίσχυσης της οικοδόμησης ευρωπαϊκών στρατιωτικών ικανοτήτων, αλλά, όπως και η Γαλλία, δεν βλέπει κάποιο ουσιαστικό συσχετισμό ανάμεσα στις στρατιωτικές ικανότητες της ΕΕ και

⁵²⁴ Αναφορικά με τις εθνικές απόψεις/ θέσεις για ζητήματα σχεδιασμού και C2, καθώς και ευρύτερα ζητήματα ESDP (Ατλαντισμός vs. Ευρωπαϊσμός), βλ., Bernhard Stahl, *et al.*, "Understanding the Europeanist- Atlanticist divide in the CFSP: Comparing Denmark, France, Germany and the Netherlands," *European Foreign Affairs Review* 9/ 3 (2004); François Heisbourg, "Europe's strategic ambitions: the limits of ambiguity," *Survival* 42/2, (Summer

τη στρατηγική αυτονομία της! Ενδιαφέρεται, κυρίως, για τις θεματικές εκείνες περιοχές της διατλαντικής σχέσης, στις οποίες η ΕΠΑΑ/ ESDP είναι σε θέση να προσθέσει, ιδιαίτερα στο μη-στρατιωτικό τομέα⁵²⁵. Η άποψη του HB στο θέμα της *comprehensive approach* είναι παρόμοια με αυτή της Γαλλίας, αλλά, ενώ η τελευταία βλέπει την ανάγκη να εφαρμόσει αποτελεσματικά την *comprehensive approach*, από μόνη της, η πρώτη θεωρεί την ΕΕ ως τμήμα αυτής (της προσέγγισης)!

Από την πλευρά της, κύριος στόχος της Γερμανίας είναι η μετατροπή/προσαρμογή της ΕΠΑΑ /ESDP σε Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας ΚΕΠΠΑ/ CFSP, εξ' αιτίας, κυρίως, εσωτερικών πολιτικών προβλημάτων (δυσκολίες αναδιάρθρωσης των Ενόπλων Δυνάμεων /αντίθεση της κοινής γνώμης στην ανάπτυξη δυνάμεων στο εξωτερικό). Στόχος της είναι να δωθεί έμφαση σε μη-στρατιωτικές λύσεις, αναφορικά με προβλήματα ασφάλειας, προωθώντας και προπαγανδίζοντας, έτσι, την έννοια της *civilian power*⁵²⁶. Χωρίς να διαταράσσει τη διατλαντική σχέση, διατηρεί μια κριτική θέση σχετικά με το θέμα του *planning & C2*⁵²⁷. Η συμμαχία ανάμεσα στο HB και τη Γερμανία αποτελεί μια αιτία της περιορισμένης εξέλιξης της ικανότητας *planning & C2* της ΕΕ⁵²⁸. Αν και χρησιμοποιούν διαφορετικά μέσα (αντίδραση, η πρώτη/αμφιβολία/ μη-δράση, η τελευταία) και παρακινούνται από διαφορετικά κίνητρα (*Atlanticism*, η πρώτη /*Civilian Power Europe*, η τελευταία), η συμπεριφορά τους υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξη του θέματος.

Καθώς το θεσμικό πλαίσιο της ΕΠΑΑ/ ESDP είχε συζητηθεί στο

2000).

⁵²⁵ Σχετικά με τις αγγλο-γαλλικές προοπτικές της ESDP, βλ., Jolyon Howorth, "Britain, France and the European Defence Initiative," *Survival* 42/ 2 (Summer 2000): 33-55; Jolyon Howorth, "France, Britain and the Euro-Atlantic Crisis," *Survival* 45/ 4 (Winter 2003): 173-192; Jolyon Howorth, "The Euro-Atlantic Security Dilemma: France, Britain and the ESDP," *Journal of Transatlantic Studies* 3/ 1 (Spring 2005): 55-70.

⁵²⁶ Βλ., Sebastian Harnisch, and Hanns W. Maull, eds., *Germany as a Civilian Power? The foreign policy of the Berlin Republic* (Manchester: Manchester University Press, 2001).

⁵²⁷ Σχετικά με τη Γερμανία, βλ., Felix Berenstoetter, and Bastian Giegerich, "From NATO to ESDP: analyzing shifts in German cooperative preferences after 1990" (paper presented at the Annual Meeting of the International Studies Association, San Diego, CA, March 2006).

⁵²⁸ Υπό την έννοια ότι το HB και η Γερμανία αποτελούν τους δύο ακραίους πόλους στο ESDP matrix. Η συμπόρευση τους στο PC2 είναι απόλυτα συμπτωματική –αν και ιδιαίτερα σημαντική στην εξέλιξη της όλης συζήτησης.

ενδιάμεσο του Συμβουλίου της Κολωνίας (1999) και της Νίκαιας (2000), οι συζητήσεις σχετικά με το Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ (EUMS) αποτέλεσαν την πρώτη αναφορά στην ικανότητα *planning & C2* της ΕΕ. Η Γαλλία επιθυμεί ένα πλήρως ικανό ΟΗQ στη διενέργεια προληπτικού σχεδιασμού (*advance planning*), με μόνιμες δομές C2, καθώς το θεωρεί ως αναπόσπαστο τμήμα από την ικανότητα αυτόνομης διαχείρισης κρίσεων από την ΕΕ. Το ΗΒ προέκρινε μια, μάλλον, μικρή γραμματεία η οποία θα δυνέδραμε το EUMS στο στρατηγικό σχεδιασμό, χωρίς, όμως, να διαθέτει επιχειρησιακές αρμοδιότητες. Το ΗΒ επιχειρούσε να αποφύγει την όποια διπλοτυπία στις δομές (*duplicating structures*) -την οποία διαθέτει, ήδη, το NATO⁵²⁹. Η Γερμανία δεν επιθυμούσε, σαφώς, μια διπλοτυπία με το NATO/SHAPE και υποστήριξε τη βρετανική άποψη περί δημιουργίας μιας πολιτικής δομής, με κάποια στρατιωτική εμπειρογνωμοσύνη, αντί της γαλλικής επιλογής για μια επιχειρησιακή δομή (*operational structure*). Επιτεύχθηκε, πάντως, ένας συμβιβασμός -πιο κοντα στη βρετανο- γερμανική προσέγγιση. Το EUMS θα παρέμενε εκτός προληπτικού σχεδιασμού, περιορίζοντας τη δράση του στην έγκαιρη προειδοποίηση, την εκτίμηση κατάστασης και τη συνδρομή, κατά την πολιτικό- στρατηγική φάση του σχεδιασμού αντίδρασης στην κρίση. Δεν θα διέθετε καμία ικανότητα επιχειρησιακού σχεδιασμού και C2⁵³⁰. Ως ένα τρόπο εξισορρόπησης της απουσίας μιας τέτοιας ικανότητας, το κράτος- πλαίσιο (*framework -nation*) και οι ρυθμίσεις *Berlin Plus Tracks*⁵³¹ συμμορφώθηκαν σύμφωνα με τις προβλέψεις του *Helsinki Force Catalogue*. Για τη Γαλλία, η έννοια κράτος- πλαίσιο αποτελούσε μια μεταβατική λύση, η οποία δικαιολογούνταν μόνο από

⁵²⁹ Κατά τους βρετανούς, ο προληπτικός σχεδιασμός (*advance planning*), στο πλαίσιο της ΕΕ, πρέπει να είναι, κατά το ΗΒ, πολύ γενικός, μη- εξειδικευμένος, στηριγμένος, κατά βάση, σε μετρήσιμα στοιχεία (*data- based*), και όχι στηριγμένος σε πραγματικά επιχειρησιακά στοιχεία και παραμέτρους. Με τον τρόπο αυτό, πιστεύει το ΗΒ, περιορίζεται ο βαθμός στον οποίο το EUMS είναι σε θέση να οικοδομήσει ένα μηχανισμό σχεδιασμού, τόσο σημαντικό, ώστε να απειλήσει και, τελικά, να αντικαταστήσει αυτόν του NATO.

⁵³⁰ Φυσικά, το EUMS έχει, όπως και κάθε άλλο στρατιωτικό όργανο, άτυπα εμπλακεί σε αυτό που αποκελείται, στους στρατιωτικούς κύκλους, ως ορθός σχεδιασμός/ αυτό-εκπαίδευση πάνω σε δυνητικά επιχειρησιακά σενάρια. Ο έγκαιρος σχεδιασμός (*advance planning*) δεν αποτελούσε μια επίσημη αρμοδιότητα του EUMS έως τη δημιουργία του τμήματος *Military Assessment on Planning (MAP)*, το 2007.

⁵³¹ Βλ., Helsinki Headline Goal (Headline Goal 2003), European Council Presidency Conclusions, Helsinki, 10-11 December 1999 (Annex 1).

την ανάγκη διατήρησης της ικανότητας δράσης του στρατιωτικού εργαλείου της ΕΕ, ενώ το ΗΒ απεδείχθη περισσότερο ενεργό στην επίτευξη της συμφωνίας *Berlin Plus*, μέσω της οποίας η ΕΕ θα αποκτούσε πρόσβαση στις ικανότητες επιχειρησιακού σχεδιασμού και C2 της Ατλαντικής Συμμαχίας. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (*European Security Strategy/ ESS*), σε μια κρίση, τίποτα δεν μπορεί να αντικαταστήσει την ενότητα διοίκησης (*unity of command*)⁵³².

Οι κύριες ευθύνες του Berlin Plus Track είναι πολιτικές:

...ενώ το ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο σχετικά με τις σχέσεις NATO- ΕΕ, έχει βελτιωθεί, αρκετά εμπόδια παραμένουν.....με δεδομένη την εξαιρετική ικανότητα σχεδιασμού και C2 του NATO, η έννοια *Berlin Plus track* αντιπροσωπεύει ένα στοίχημα για την ΕΕ.....όμως, αποτελεί ένα, μόνο, μικρό τμήμα της ESDP.....η προσδοκία της ΕΕ για αυτονομία, η πολιτική αστάθεια –σε πολλά μέρη του κόσμου- και η επιθυμία της ΕΕ για άμεση, ενιαία, αντίδραση, απαιτούν μια προσέγγιση πέραν της *Berlin Plus*⁵³³.

Το κατά πόσο το ισχύον *ad-hoc* σύστημα είναι σε θέση ή όχι να επιτελέσει το (αναγκαίο) έργο, παραμένει αμφιλεγόμενο. Η εστίαση θα πρέπει να δωθεί, όχι στην απλή ολοκλήρωση του έργου, αλλά στην ορθή. Η ΕΕ χρειάζεται σήμερα ένα επαρκή βαθμό μονιμότητας των στρατιωτικών –στρατηγικών δομών διοίκησης, έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν οι βασικές ευθύνες της αναφορικά με τον έγκαιρο σχεδιασμό, την ενοποίηση των δομών/ μηχανισμών σχεδιασμού και τη δυνατότητα των στρατηγείων να μετακινούνται, εύκολα. Ο βαθμός αυτός, όμως, θα πρέπει να επιτευχθεί με ένα τρόπο πολιτικά ορθό: μια τέτοια ικανότητα δεν είναι δυνατόν να οικοδομηθεί μέσα σε μια μέρα!⁵³⁴.

Στη βάση του νέου πλαισίου 2003 ESS/ 2010 HG, η ΕΕ προχώρησε σε μια σειρά από αλλαγές, αναφορικά με την ικανότητα επιχειρησιακού σχεδιασμού και

⁵³² Η βασική πρόκληση για το στρατηγείο αυτό θα ήταν η συγκέντρωση όλων των δρώντων της ΕΕ στις Βρυξέλλες και η κοινή τους προσπάθεια. Έτσι, μια πιθανή έδρα Αυτού του στρατηγείου στη *Mons*, κοντά στο στρατηγείο του NATO, θα πρέπει να απορριφθεί. Αν και ο συντονισμός ΕΕ και NATO είναι σημαντικός, η συνοχή των κ-μ της ΕΕ είναι ακόμα πιο σημαντική!

⁵³³ Βλ., *European Union Operational Chain of Command- Reply to the Annual Reprt of the Council [Draft Report], Parliamentary Assembly of the Western European Union (PA/ WEU), 2009*

⁵³⁴ Σχετικά με τη στελέχωση, οργάνωση και λειτουργία των *OHQ/ Ops Centres*, βλ., *Ibid.*

C2. Η πρώτη απόπειρα μεταβολής των δομών επιχειρησιακού σχεδιασμού και C2 ήταν, απόλυτα, συνδεδεμένη με το έγγραφο 2010 HG, το οποίο εγκρίθηκε τον Ιούνιο, 2004. Η λογική αυτής της μεταβολής -εμφανιζόμενης και μέσα από την έννοιες *Battlegroup* και *Civ/Mil Cell*- ήταν η επιτάχυνση των δύο κύριων στόχων του 2010 HG, δηλαδή, της άμεσης αντίδρασης (*rapid reaction*) και της επίτευξης μεγαλύτερης εμπλοκής του στρατιωτικού και μη- στοιχείου (*Civ/ Mil Interaction*), στην ικανότητα επιχειρησιακού σχεδιασμού και C2. Στο πλαίσιο προσαρμογής της ικανότητας αυτής στη νέα αντίληψη της άμεσης αντίδρασης, το Συμβούλιο επανήλθε με την έννοια του *έγκαιρου προσδιορισμού* (*pre-identification*) της επιλογής σχεδιασμού και υλοποίησης για τα Battle-Groups (BGs), που τίθενται σε κατάσταση αναμονής⁵³⁵. Η βασική συμβολή της μεταβολής αυτής είναι:

- η δημιουργία του πυρήνα Civ/Mil -ο οποίος θα ενδυνάμωνε τα εθνικά HQs, τα οποία διατίθενται για την υλοποίηση μιας αυτόνομης επιχείρησης από την ΕΕ,
- η συνδρομή στο συντονισμό των μη- στρατιωτικών επιχειρήσεων και,
- η απόκτηση ευθύνης οικοδόμησης της ικανότητας (*generating the capacity*) σχεδιασμού και υλοποίησης μιας αυτόνομης επιχείρησης, όταν έχει, ήδη, ληφθεί μια τέτοια απόφαση.

Υπό τη διοίκηση στρατιωτικού και λειτουργώντας μέσα στη δομή του EUMS, ο πυρήνας αυτός θα ενοποιεί, για πρώτη φορά, τις στρατιωτικές και μη-στρατιωτικές δομές σχεδιασμού, στο πολιτικο-στρατηγικό επίπεδο. Συνδεδεμένο στον πυρήνα, θα είναι το νέο *Επιχειρησιακό Κέντρο* (*Operations Centre*), ένα αρχικό είδος OHQ το οποίο θα μπορούσε να ενεργοποιηθεί κατόπιν αιτήματος του Συμβουλίου, σε μια *case-by-case* βάση⁵³⁶. Επιπλέον, στη βάση των διδαγμάτων

⁵³⁵ Η έννοια του Battlegroup δημιουργήθηκε κατά την επιχείρηση *Artemis*. Βλ., Gustav Lindstrom, "Enter the EU Battlegroups," *Chaillot Paper* 97 (February 2007); Lt Cl Ron Hamelink, "The Battlegroups concept: A Versatile Force Package," *Impetus* 1 (Spring/Summer 2006). Έως σήμερα, τα προκαθορισμένα OHQs είναι τα ακόλουθα: Northwood (British BG, British-Dutch BG & Nordic BG); Mont Valérien (French BG, Franco-Belgium-Luxembourg BG, Spanish BG & Belgian BG); Potsdam (German Battlegroup, German-led BG, Czech BG & Polish-led BG); Rome (Italian-led BG); Larissa (HELBROC BG).

⁵³⁶ Στην ουσία, το ζήτημα της ενοποίησης του *Ops Centre* εντός του *Civ/Mil cell* αντανάκλα τη βούληση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να εστιάσει πάνω στην ιδέα της ενοποίησης των στρατιωτικών και μη- δομών, στο στρατιωτικό-στρατηγικό επίπεδο διοίκησης (*Civ/ Mil*

από τις επιχειρήσεις, στη βάση των διευθετήσεων *Berlin Plus*, μια μόνιμη ομάδα-σύνδεσμος (*liaison team*) δημιουργήθηκε μέσα στο NATO/ SHAPE, ενώ ένας αντίστοιχος πυρήνας SHAPE τοποθετήθηκε μέσα στο EUMS^{537_538_539_540}.

Τα διδάγματα από τις επιχειρήσεις ΕΠΑΑ/ ESDP –ειδικότερα, την EUFOR DRC, παρείχαν μια σημαντική συνδρομή στη δεύτερη προσπάθεια μεταβολής των δομών επιχειρησιακού σχεδιασμού και C2 της ΕΕ⁵⁴¹. Αναφορικά με την τρίτη προσπάθεια μεταβολής, και αυτή τη φορά τα κίνητρα υπήρξαν πολιτικά: η επανένταξη της Γαλλίας στις στρατιωτικές δομές του NATO⁵⁴² και η γαλλική Προδρία της ΕΕ (δεύτερο εξάμηνο, 2008), καλιέργησαν νέες προσδοκίες σχετικά με την περαιτέρω πρόοδο -ανάπτυξη της ESDP και την ικανότητα επιχειρησιακού σχεδιασμού και C2 της ΕΕ⁵⁴³. Πρά την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση, την

integration).

⁵³⁷ Το EUMS Cell, στο SHAPE, υποστηρίζει τον D/SACEUR στο ρόλο του ως δυνητικός EU OpCdr, διατηρώντας μια ετοιμότητα καταστάσεως σε εκείνες τις περιοχές όπου το NATO και η ΕΕ θα ήταν δυνατόν να αποκτήσουν ενδιαφέρον.

⁵³⁸ Η μεταβολή αυτή αποτελεί ένα σημαντικό παράδειγμα του πως η πολιτική καθορίζει τον τρόπο εξέλιξης της ικανότητας αυτής! Βλ., Jolyon Howorth, "The European Draft Constitutional Treaty and the Future of the European Defence Initiative: a Question of flexibility," *European Foreign Affairs Review* 9 (2004). Αναφορικά με το Civ/Mil Cell, βλ., Gerrard Quille *et al.*, *Developing EU Civil-Military Coordination: The role of the new Civilian Military Cell* (Brussels: Joint ISIS Europe & CeMiSS Report, June 2006).

⁵³⁹ Το HB έθεσε μια maximum οροφή δύναμης 2,000 για επιχειρήσεις που διοικούνται από Ops Centre, ενώ εξαίρεσε, σαφώς, τις επιχειρήσεις BG.

⁵⁴⁰ Στο πλαίσιο αναδιοργάνωσης του EUMS, δημιουργήθηκε ένα νέο τμήμα έγκαιρου σχεδιασμού (*advance planning*), το *Military Assessment on Planning (MAP Branch)*. Το MAP στελεχώνεται με δέκα άτομα –πέντε μεταφερόμενα από το τμήμα πολιτικής (*policy branch*) του EUMS και άλλα πέντε στρατιωτικοί σχεδιαστές, οι οποίοι τοποθετούνται εκεί ειδικά για το σκοπό αυτό. Τα, μετά το Wiesbaden μέτρα (*post-Wiesbaden measures*) περιλαμβάνουν: (1) επέκταση των απαιτήσεων για κατοχή γλώσσας, δεξιότητες σχεδιασμού και εμπειρία του προσωπικού EUMS (2) αύξηση της ευελιξίας του EUMS σχετικά με το χειρισμό ζητημάτων προληπτικού [έγκαιρου] σχεδιασμού, μέσω των δυνατοτήτων- πόρων του EUMS (3) ενίσχυση της υποστήριξης των κ-μ, σε θέματα πληροφοριών, προς το EUMS (4) άμεσης αύξησης του προσωπικού του EUMS, από πέντε επιπλέον σχεδιαστές. Βλ., Maj. Claire Nestier, "Post Wiesbaden: Improving Strategic Planning," *Impetus* 6 (Spring/ Summer 2008).

⁵⁴¹ Η Γαλλία θεωρούσε ότι το πιο βασικό δίδαγμα από την EUFOR DRC ήταν το ότι έπρεπε να δημιουργηθεί, στις Βρυξέλλες, μια ικανότητα *Permanent Joint Planning and Conduct*. Πάντως, με τη σύσταση του MAP, άνοιγε η προοπτική για μια ευρωπαϊκή ικανότητα έγκαιρου σχεδιασμού.

⁵⁴² Βλ., Luis Simón Navarro, "Sarkozy's Dilemmas, the French EU Presidency and ESDP: What's in it for Europe?," *Ari* 76 (July 2008).

⁵⁴³ Βλ., Asle Toje, "The EU, NATO and European Defence – A Slow Train coming," *Occasional Paper* 74 (December 2008).

κρίση στη Γεωργία και το ιρλανδικό *veto* στο δημοψήφισμα για την επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας (*Lisbon Treaty*), Ιούνιος, 2008 –που, σίγουρα, προσγείωσαν, κάπως, τη γαλλική Προεδρία-, η σύσταση μιας μόνιμης ΟΗQ παράμενε πρώτη προτεραιότητα για τη χώρα. Στο τέλος της γαλλικής Προεδρίας, τέθηκε σε συζήτηση η πρόταση δημιουργίας μιας Διεύθυνσης Διαχείρισης Κρίσεων και Σχεδιασμού (*Crisis Management and Planning Directorate /CMPD*)⁵⁴⁴⁻⁵⁴⁵.

6. στ. Η Ανάπτυξη Αυτόνομων Στρατιωτικών Ικανοτήτων από την ΕΕ

Στις 19 Νοεμβρίου 2007, το Συμβούλιο της ΕΕ ενέκρινε τον *Κατάλογο Προόδου (Ικανοτήτων) 2007 (Progress Catalogue 2007)*, μετά την έγκριση του *Στόχου Δυνάμεων (Headline Goal) 2010*. Ο κατάλογος προσδιορίζει, τόσο τις ποιοτικές, όσο και τις ποσοτικές αδυναμίες στον τομέα των ικανοτήτων, στη βάση των απαιτήσεων οι οποίες τέθηκαν στον *Κατάλογο Απαιτήσεων 2005 (Requirements Catalogue 2005)* και των συνεισφορών που συγκεντρώθηκαν στον *Κατάλογο*

⁵⁴⁴ Η πρόταση αυτή προέκυψε μέσα από μια πρωτοβουλία της Γαλλίας και του ΗΒ, στην οποία, αργότερα, ενεπλάκη και η Γερμανία. Αν και η οργάνωση της δεν είναι, ακόμα, ξεκάθαρη, το *CMPD* θα συνενώσει, σε ένα μόνο όργανο, όλες τις ικανότητες στρατηγικού σχεδιασμού, οι οποίοι, έως σήμερα, παραμένουν διασκορπισμένοι ανάμεσα στις δομές του Συμβουλίου (DGE 8, DGE 9 και τμήματα του πυρήνα Civ/Mil), με στόχο τη διενέργεια ολοκληρωμένου σχεδιασμού. Το *CMPD* αναμένεται να έχει και αρμοδιότητες σχετικά με τη διαμόρφωση του *Crisis Management Concept* και θα διαθέτει διάφορες όψεις: στρατιωτική, επιβολής του νόμου, αναπτυξιακή, κ.α..

⁵⁴⁵ Αναφορικά με την εκτίμηση της απόδοσης στον τομέα του σχεδιασμού στις επιχειρήσεις *EUFOR Althea*, *EUFOR DRC* και *EUFOR Tchad/CAR*, αυτή είναι εφικτή μέσω της χρήσης διαφορετικών επιλογών διοίκησης (*command options*), όπως *Berlin Plus*, *Potsdam & Mont Valerien*, αντίστοιχα). Η επιχείρηση *EU NAVFOR Atalanta* θα ήταν δυνατόν να αποτελεί μια εξαιρετική περιπτώσιολογική μελέτη, με δεδομένη την πρωτοτυπία, τόσο στον τεχνικό (ναυτική επιχείρηση), όσο και πολιτικό τομέα (διοίκηση ΗΒ), την οποία παρουσίασε, αλλά και τις σημαντικές προοπτικές τις οποίες άνοιξε για την *ESDP*. Η αποστολή προκάλεσε, αναγκαστικά, μια διαδικασία σχετικά με τον σχεδιασμό και το C2, καθώς και το (νέο και ευρύτερο) ρόλο της ΕΕ ως ναυτικού δρώντα. Βλ., James Rogers, "From Suez to Shanghai: the European Union and Eurasian maritime security," *Occasional Paper 77* (March 2009); Σχετικά με την επιχείρηση *EUFOR Althea*, βλ., Thomas Bertin, "The EU Military Operation in Bosnia," in *The European Security and Defence Policy: An Implementation Perspective*, eds. Michael Merlingen, and Rasa Ostrauskaite (London: Routledge, 2007); General Sir John McColl, "EUFOR Althea: Successful contribution to stabilization," *Impetus 7* (Spring/ Summer 2009); Claudia Major, "EU-UN cooperation in military crisis management: the experience of EUPOL RD Congo in 2006," *Occasional Paper 72* (September 2008); Biscop & Franco Algieri, eds., "The Lisbon Treaty and ESDP: Transformation and Integration," *Egmont Paper 24* (June 2008); Brig Gen Jean-Philippe Ganascia, "Tchad/ RCA: Mission Accomplished," *Impetus 7* (Spring/ Summer 2009).

Δυνάμεων 2007 (Force Catalogue 2007). Αναλύει τις δυνητικές επιπτώσεις τους αναφορικά με τη διενέργεια στρατιωτικών καθηκόντων, στο πλαίσιο επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων⁵⁴⁶. Η συνολική αποτίμηση του Καταλόγου είναι ότι η ΕΕ, έως το 2010, θα διαθέτει την ικανότητα διενέργειας του πλήρους φάσματος στρατιωτικών επιχειρήσεων ΕΠΑΑ (*full spectrum ESDP military operations*), μέσα στις παραμέτρους των Συμπερασμάτων Στρατηγικού Σχεδιασμού (*Strategic Planning Assumptions*) και με διαφορετικά επίπεδα κινδύνου, ο οποίος οφείλεται στις αδυναμίες που έχουν, ήδη, αναγνωριστεί. Ορισμένες από αυτές τις αδυναμίες θεωρούνται κρίσιμες και αφορούν στην ικανότητα μεταφοράς στρατιωτικών δυνάμεων στο θέατρο των επιχειρήσεων (*transport capability*), ανάπτυξης, παροχής προστασίας και απόκτησης πληροφοριακής υπεροχής (*information superiority*). Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Υπηρεσία (Οργανισμός) [*European Defence Agency/ EDA*], τα κ-μ της ΕΕ, το Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ (*EU Military Staff/ EUMS*) και η ΓΓ/ Συμβουλίου της ΕΕ, συνεργάζονται στο θέμα αυτό. Μετά την υιοθέτηση της Στρατηγικής Ασφάλειας της ΕΕ, το 2003, (*European Security Strategy/ ESS*), η ΕΕ αποφάσισε να θέσει ένα νέο Στόχο Δυνάμεων, με χρονικό ορίζοντα το 2010 (*Headline Goal 2010*). Η διαδικασία που ακολουθείται είναι ουσιαστική: το πρώτο βήμα αφορά στη διαμόρφωση συμπερασμάτων στρατηγικού σχεδιασμού (*strategic planning assumptions*). Στο πλαίσιο αυτό, προετοιμάστηκαν πέντε (5) ενδεικτικά σενάρια, αναφορικά με μια ευρεία σειρά στρατιωτικών επιχειρήσεων:

- ένοπλος διαχωρισμός μερών, σε μια σύγκρουση,
- σταθεροποίηση, αναδιάρθρωση και στρατιωτική εμπειρογνωμοσύνη σε τρίτες χώρες,
- πρόληψη συγκρούσεων,
- επιχειρήσεις εκκένωσης
- ανθρωπιστικές επιχειρήσεις

Από τα σενάρια αυτά, αναπτύχθηκαν εστιασμένες στρατιωτικές επιλογές (*focused military options*), σχετικά με τον πλέον ορθό τρόπο αντιμετώπισης των

⁵⁴⁶ Βλ., *Development of European Military Capabilities, European Union- European Security and Defence Policy (Updated: July 2009 Military Capabilities /2)*

διεθνών/ περιφερειακών κρίσεων. Οι επιλογές οδήγησαν στη δημιουργία ενός πλαισίου σχεδιασμού από το οποίο προέκυψε ένας λεπτομερής κατάλογος των αναγκαίων ικανοτήτων, για την ΕΕ. Οι πληροφορίες αυτές προφοδότησαν τον *Κατάλογο Απαιτήσεων (Requirements Catalogue)*, ο οποίος και προσδιόρισε το ακριβές είδος μονάδων, πόρων και υποδομών που απαιτούνται για την αντιμετώπιση των σεναρίων που διαμορφώθηκαν, ενώ, στη συνέχεια –μέσω της διερεύνησης των προθέσεων των κ-μ σχετικά με το βαθμό ανταπόκρισης (όγκος/ επίπεδο εθελοντικών συνεισφορών)- δημιουργήθηκε ο *Κατάλογος Δυνάμεων της ΕΕ (EU Force Catalogue)*. Η ανάλυση των εθνικών συνεισφορών οριστικοποιήθηκε το 2009 και αποτέλεσε τη βάση για πιθανή αναθεώρηση του *Σχεδίου Ανάπτυξης Ικανοτήτων*, έως τα μέσα του 2010¹ (*Capability Development Plan /CDP*) –μορφή διακυβερνητικής συνεργασίας, στο πλαίσιο της ΕΕ. Ο στόχος του CDP αφορά στην προσφορά, προς τα κ-μ, πληροφοριών οι οποίες θα μπορούσαν να διευκολύνουν τη εθνική διαδικασία λήψης αποφάσεων, αναφορικά με επιλογές εθνικών ικανοτήτων, να ενεργοποιήσουν τη συνεργασία, ανάμεσα τους και να διευκολύνουν την υλοποίηση νέων κοινών προγραμμάτων παραγωγής συστημάτων. Αποσκοπεί στη δημιουργία κατευθύνσεων για ανάληψη έργου στους τομείς R&D, ανάπτυξης τεχνολογίας, παραγωγής οπλικών συστημάτων, αμυντικής βιομηχανίας και αποτελεί τη βάση των δράσεων της EDA. Το 2008, η *Επιτροπή Επίβλεψης της EDA (EDA Steering Board)* ενέκρινε το αρχικό σχέδιο του CDP και ξεκίνησε, μέσω ομάδων εργασίας, την περαιτέρω ανάλυση δώδεκα (12) περιοχών ικανοτήτων (*capability areas*), σε ένα σύνολο είκοσι- τεσσάρων (24) που είχαν προσδιοριστεί στο αρχικό κείμενο CDP. Οι περιοχές αυτές έχουν ως ακολούθως:

- αντίμετρα κατά φορητών συστημάτων αεράμυνας,
- δίκτυα υπολογιστών,
- αντίμετρα κατά ναρκών,
- ευρεία προσέγγιση- στρατιωτικές επιπτώσεις (*comprehensive approach*),
- στρατιωτικές ανθρώπινες πηγές πληροφοριών (*military human intelligence /HUMINT*)- εκπαίδευση σε ξένες γλώσσες/ πολιτιστικά θέματα
- υποδομές πληροφοριών, επιτήρησης, αναγνώριση/ επιτήρηση στόχων,
- ιατρική υποστήριξη,
- άμυνα κατά ΧΒΡΠ όπλων,

- υποστήριξη διοικητικής μέριμνας σε τρίτα κράτη,
- αντίμετρα κατά ΑΕΜ (*improvised explosive devices*),
- ε/π και,
- ικανότητα στήριξης σε δίκτυα (*network-enabled capability /NEC*)

Η ικανότητα της ΕΕ να αναπτύσσει δυνάμεις, άμεσα, αποτελεί μια κύρια πρόμετρο στον *Headline Goal 2010*. Τα κ-μ διενήργησαν μελέτη- αναθεώρηση του δόγματος άμεσης αντίδρασης (*military rapid response concept*), στη βάση υλοποίησης πολυεθνικού- διακλαδικού χαρακτήρα επιχειρήσεις. Το αναθεωρημένο κείμενο δόγματος -έγινε δεκτό το 2009- προσδιορίζει τον χρόνο αντίδρασης σε κρίσεις, σε πέντε έως τριάντα ημέρες από την έγκριση του δόγματος διαχείρισης κρίσης (*Crisis Management Concept*), έως την έναρξη των επιχειρήσεων στο θέατρο κοινών επιχειρήσεων (*Joint Operations Area*). Προηγούμενη μελέτη της εξέτασης των συνεισφορών ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων στις επιχειρήσεις ΕΠΛΑ, κατέληξε στην υιοθέτηση, από το EUMC, στα τέλη του 2007, ενός ναυτικού και αεροπορικού δόγματος (*Maritime Rapid Response Concept /Air Rapid Response Concept*). Το 2007, η ΕΕ έφθασε σε πλήρη επιχειρησιακή ικανότητα διενέργειας δύο, διαδοχικών, επιχειρήσεων ταχείας αντίδρασης, μεγέθους Μονάδας Μάχης (*Battlegroup /BGs*) -δύναμης, περίπου, 1,500 και, έκτοτε, τα κ-μ έχουν κατορθώσει να διατηρούν διαθέσιμες δύο BG (1500 έως 2500). Τα BGs αποτελούν ειδικά τμήματα του σχηματισμού Ταχείας Αντίδρασης (*Rapid Response Elements*) και παραμένουν σε κατάσταση αναμονής (*stand-by*) για έξι μήνες και είναι σε θέση να αναπτυχθούν και να υλοποιήσουν αποστολή μέσα σε δέκα ημέρες από την έγκριση του Συμβουλίου και για διάστημα τεσσάρων μηνών *maximum*. Αναφορικά με τα όποια προβλήματα που τυχόν προκύπτουν από δεσμεύσεις σε άλλους οργανισμούς και, ειδικότερα, την *NATO Response Force /NRF*, αποτελεί υποχρέωση των κ-μ της ΕΕ να τα επιλύσουν! Καθώς η ΕΕ είχε αναγνωρίσει την ικανότητα στρατηγικών μεταφορών ως ένα βασικό κενό ικανοτήτων, αναλήφθηκαν, από το 2005, αρκετές πολυεθνικές πρωτοβουλίες, στην κατεύθυνση διασφάλισης της διαθεσιμότητας τέτοιων πόρων, όπως η *Strategic*

*Airlift Interim Solution (SALIS)*⁵⁴⁷, η *Strategic Airlift Capability (SAC)*⁵⁴⁸, η *Movement Coordination Centre Europe (MCCE)*⁵⁴⁹ και η *European Air Transport Command (EATC)*⁵⁵⁰. Η Επιτροπή Επίβλεψης της EDA αποφάσισε, το 2008, να δημιουργήσει μια ομάδα εργασίας, την *Project Team European Air Transport Fleet*, για να μελετήσει βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης μιας *European Air Transport Fleet (EATF)* –ενός ευρωπαϊκού πλαισίου ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα των στρατιωτικών μεταφορών. Η προοπτική αυτή αναμένεται να δημιουργήσει ολοκληρωμένες λύσεις για την αντιμετώπιση των επιχειρησιακών απαιτήσεων, σε εθνικό, ευρωπαϊκό και ΝΑΤΟικό επίπεδο.

6. ζ. Η Συνεργασία ΝΑΤΟ και ΕΕ στον Τομέα της Ανάπτυξης Ικανοτήτων

Η ΕΕ και το ΝΑΤΟ έχουν αναγνωρίσει ορισμένες συγγενείς αδυναμίες στον τομέα της διαχείρισης κρίσεων, στο πλαίσιο των αντίστοιχων διαδικασιών ανάπτυξης ικανοτήτων. Ενώ οι στρατηγικές διαφοροποιήσεις και το πρόβλημα της συμμετοχής (στους δύο οργανισμούς) παρεμποδίζουν την επίτευξη πραγματικής προόδου στον τομέα αυτό, βελτιώσεις είναι δυνατό να επέλθουν στο πλαίσιο της Ομάδας Ικανοτήτων ΝΑΤΟ- ΕΕ (*EU-NATO Capability Group*). Όμως, όσο δεν επιτυγχάνεται ομοφωνία, μέσα στην ΕΕ, αναφορικά με το μέλλον της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας, η διαδικασία ανάπτυξης ικανοτήτων (*capability development*) παραμένει σε εθνικό επίπεδο. Η παρούσα συζήτηση τοποθετείται σε τρία επίπεδα:

- πολιτικό,
- επιχειρησιακό (κοινές επιχειρήσεις) και,

⁵⁴⁷ Αφορά στην άμεση πρόσβαση, μέσω υπογραφής σχετικών συμβολαίων, στα α/φ AN-124-100 –Ρωσίας και Ουκρανίας-, μεγάλης μεταφορικής ικανότητας.

⁵⁴⁸ Consortium εταιριών για την παραγωγή τριών α/φ C-17.

⁵⁴⁹ Ο MCCE αποτελεί ένα πολυεθνικό οργανισμό ο οποίος δημιουργήθηκε το 2007 με κύριο σκοπό το συντονισμό και βελτιστοποίηση, σε παγκόσμια κλίμακα, τη χρήση υποδομών χερσαίων, εναέριων και νατικών μεταφορών, οι οποίες προσκτώνται ή μισθώνονται από τις ΕΔ των κ-μ της ΕΕ. Είκοσι ένα κράτη αποτελούν, σήμερα, μέλη του MCCE.

⁵⁵⁰ Η EATC αναμένεται να αναλάβει επιχειρησιακό έλεγχο του μεταφορικού στόλου της Γαλλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου και Ολλανδίας.

▪ ανάπτυξη στρατιωτικών ικανοτήτων⁵⁵¹

Η ανάπτυξη στρατιωτικών (και, μη-) ικανοτήτων προσκρούει σε διαφορετικές προτεραιότητες και ακολουθεί διαφορετικές μεθοδολογίες, δημιουργώντας, έτσι, μια σαφή λογική διάστασης. Η ΕΕ αποτελεί ένα πιο ευρύ πλαίσιο θεσμών, με μια πιο ευρεία εντολή (όχι μόνο στρατιωτική/ ασφάλειας), μεγαλύτερη έμφαση σε μη-στρατιωτικά μέσα/ ικανότητες/ διαδικασίες και πιο λεπτομερείς θεσμούς, σε σύγκριση με τους διαθέσιμους σε μια πολιτικό-στρατιωτική Συμμαχία. Ενώ οι φιλοδοξίες της ΕΕ σχετικά με την ανάπτυξη μη-στρατιωτικών ικανοτήτων, στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, είναι ευρέως γνωστές, η υλοποίηση των φιλοδοξιών αυτών απαιτεί, ταυτόχρονα, και την ανάπτυξη στρατιωτικών ικανοτήτων⁵⁵². Στην άλλη πλευρά, τα κ-μ του NATO παραμένουν απόλυτα επικεντρωμένα στη διασφάλιση του ότι οι στρατιωτικές τους δυνάμεις είναι πλήρως εξοπλισμένες για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων ασφάλειας. Όμως, έχει προκύψει, μέσα από πρόσφατες επιχειρήσεις (Ιράκ και Αφγανιστάν), το ζήτημα ανάπτυξης μη-στρατιωτικών ικανοτήτων, θέμα το οποίο είναι, πιθανό, στο μέλλον να δημιουργήσει προβλήματα διπλοτυπίας και στον τομέα αυτό! Τα κ-μ του NATO διατηρούν μια συγκεκριμένη σειρά δυνάμεων, διαθέσιμων προς το NATO, την ΕΕ, αλλά και την κάλυψη των εθνικών αναγκών τους. Το ζητούμενο για τα κράτη αυτά το ότι δεν επιθυμούν οι δύο οργανισμοί να θέτουν ξεχωριστούς και ασύμβατους, μεταξύ τους, στόχους, διατηρώντας, έτσι, ισχυρά κίνητρα διασφάλισης του ότι η διαδικασία ανάπτυξης ικανοτήτων δεν προχωράει σε δύο κατευθύνσεις.

Τα μέλη των δύο οργανισμών αντιμετωπίζουν μια δύσκολη επιλογή: σε ποιόν οργανισμό πρέπει να δεσμεύσουν τις ικανότητες τους; Σήμερα, τα περισσότερα διαθέτουν ικανότητες και προς τους δύο, όμως, αυτό δεν είναι, οικονομικά, αποτελεσματική λύση, μακροπρόθεσμα. Υπήρχε κάποια ελπίδα ότι οι διαδικασίες αμυντικού σχεδιασμού των δύο οργανισμών θα μπορούσαν να

⁵⁵¹ Βλ., Paul Sturm, "NATO and the EU: Cooperation?" *European Security Review* 48 (February 2010): 1-29

⁵⁵² Βλ., Johann Herz, "Military Capabilities: A Step Forward in ESDP," *European Security Review* 46 (October 2009).

συγκλίνουν, αλλά η προοπτική αυτή δημιούργησε εμπόδια, συμπεριλαμβανομένων και των ανησυχιών της ΕΕ ότι η αυτονομία της θα καταστρατηγούνταν από μια Συμμαχία η οποία διαθέτει μεγαλύτερη εμπειρία στον τομέα αυτό⁵⁵³. Σήμερα, η θεσμοθετημένη διαβούλευση σχετικά με την ανάπτυξη ικανοτήτων, γίνεται μέσα από την Ομάδα Ικανοτήτων NATO- ΕΕ (*EU-NATO Capability Group*), η οποία συνέρχεται, εναλλακτικά, στην (κοινή) έδρα της Συμμαχίας και της ΕΕ, τις Βρυξέλλες. Στην Ομάδα συμμετέχουν τα κ-μ του NATO και τα μέλη της ΕΕ/ μη- μέλη του NATO, τα οποία, όμως, διαθέτουν συμφωνία ασφάλειας (*security agreement*) με τη Συμμαχία –κατόπιν σχετικής απαίτησης της Τουρκίας (η Κύπρος δεν διαθέτει). Από την πλευρά της ΕΕ, συμμετέχουν οι εθνικοί αντιπρόσωποι στην Πολιτικό- Στρατιωτική Ομάδα (*Political- Military Group*), η Μονάδα Πολιτικής και Σχεδίων της ΕΔΑ (*Policy and Plans Unit/ EDA*) και η Γραμματεία του Συμβουλίου *CMPD (Crisis Management and Planning Directorate- EU Council /Διεύθυνση Διαχείρισης και Σχεδιασμού Αντιμετώπισης Κρίσεων- Συμβούλιο ΕΕ- πρώην Διεύθυνση VIII)*. Από την πλευρά του NATO, συμμετέχουν η Διεύθυνση Αμυντικής Πολιτικής και Σχεδιασμού (*Defence Policy and Planning*), το Διεθνές Στρατιωτικό Επιτελείο (*International Military Staff/ IMS*), το Τμήμα Αμυντικών Επενδύσεων (*Defence Investment Division*), καθώς και σύμβουλοι/ συνεργάτες των εθνικών αποστολών.

Οι εργασίες της Ομάδας δυσκολεύονται από μια αυξανόμενη επιφυλακτικότητα της ΕΕ να εμπλέκεται, μεν, αλλά χωρίς τη συμμετοχή όλων των κ-μ της! Το μόνιμο παράπονο (δικαιολογία) της ΕΕ είναι το ότι το θεσμικό πλαίσιο της συνεργασίας ΕΕ και NATO προκύπτει μέσα από ένα μη- ισορροπημένη διαδικασία διαπραγματεύσεων ανάμεσα σε μια ενιαία και συνεκτική (στρατιωτική) Συμμαχία και μεμονωμένα κ-μ της ΕΕ. Επιπλέον προβλήματα δημιουργούν η έλλειψη συμφωνίας ασφάλειας ανάμεσα στο NATO και τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας (της ΕΕ) [*European Defence Agency /EDA*],

⁵⁵³ Ο αμυντικός σχεδιασμός, υπό αυτό το πρίσμα, αφορά σε μια διαδικασία συλλογικής διαμόρφωσης στόχων και πλαισίου αναθεώρησης (*target- setting & performance review*). Αυτό περιλαμβάνει αναλυτική εξέταση των εξοπλιστικών προγραμμάτων και αμυντικών προϋπολογισμών των κ-μ.

καθώς και μια (μη- πολιτική) διευθέτηση, μεταξύ Τουρκίας και EDA⁵⁵⁴. Παραδείγματα της διαβούλευσης αποτελούν η *Hip Helicopter Task Force/ HHTF*⁵⁵⁵, με τη συμμετοχή της EDA και η γαλλική πρωτοβουλία *Multinational Helicopter Initiative /MHI*. Ο ΓΓ/ NATO, *Rasmussen* έχει εστιάσει στη σημασία των πολυεθνικών προγραμμάτων, σε εποχές πιέσεων από τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, ενώ προσδιόρισε τις ικανότητες διοικητικής μέριμνας (ιατρικές/ νοσοκομειακές υποδομές), τις τεχνολογίες αντιμετώπισης IED (*counter-IED technology*) και ε/π υψηλής μεταφορικής ικανότητας, ως τρείς περιοχές ενδιαφέροντος για συνεργασία με την ΕΕ. Η θεσμοθετημένη συνεργασία εμποδίζεται, σήμερα, από σοβαρά πολιτικά προβλήματα, και στις δύο πλευρές. Έχει υποστηριχθεί ότι η ιδανική κατάσταση θα ήταν μια προσέγγιση οργανισμού- με- οργανισμό (*organisation-to-organisation approach*), ενώ τα κράτη εκείνα τα οποία δεν ανήκουν και στους δύο οργανισμούς, θα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα (με εκείνα που ανήκουν).

Όμως, η πρακτική όλων των κ-μ της ΕΕ να αποδέχονται τη συμμετοχή της Τουρκίας στην EDA, με αντάλλαγμα μια πιο απαλή ερμηνεία της τελευταίας σχετικά με του τι ακριβώς περιλαμβάνει το συμφωνηθέν πλαίσιο NATO- ΕΕ (*agreed framework*), δεν δείχνει να πλησιάζει την υλοποίηση μιας τέτοιας προσέγγισης. Επί του παρόντος, υπάρχει μια διστακτικότητα σχετικά με το ποιός είναι σε θέση να εγγυηθεί την ευρωπαϊκή ασφάλεια, δυσχεραίνει τις όποιες προσπάθειες βελτίωσης. Στο επίπεδο ανάπτυξης στρατιωτικών ικανοτήτων, μια

⁵⁵⁴ Στην ΕΕ, θεωρείται ότι η Τουρκία καθοδηγήθηκε με λανθασμένο τρόπο και, τελικά, εξαπατήθηκε στην επιθυμία της να κερδίσει μια διοικητικής φύσης συμφωνία με την EDA. Συμφώνησε στην ενσωμάτωση της *European Armaments Group /WEAG* μέσα στο πλαίσιο της EDA, το 2004, αποδεχόμενη ότι θα της δίνονταν η η διευθέτηση αυτή (από την EDA), έτσι ώστε να είναι δυνατή η συμμετοχή της στις εργασίες του. Αν και η Νορβηγία –κ-μ του NATO/ μη- μέλος της ΕΕ και αυτή- είχε το δικαίωμα να υπογράψει και αυτή μια τέτοια διευθέτηση, η Ελλάδα –σε συμφωνία με την Κύπρο (!)- απαίτησε να υπογραφεί μια συμφωνίας ασφάλειας (*security agreement*), ανάμεσα στην Τουρκία και την ΕΕ, ως προϋπόθεση συμμετοχής της Τουρκίας στα προγράμματα της EDA. Αν και η νομική υπηρεσία του Συμβουλίου δεν συμφώνησε με την απαίτηση αυτή, το θέμα έχει παγώσει, σε πολιτικό επίπεδο.

⁵⁵⁵ Η NATO *Hip Helicopter Task Force (HHTF)* είναι υπεύθυνη για την ανάπτυξη ενός πολυεθνικού προγράμματος μεταφορικού ε/π, για τις ανάγκες των κ-μ του NATO, ιδιαίτερα, εκείνων των χωρών που δεν διαθέτουν τους πόρους για την απόκτησης μια τέτοιας δυνατότητας.

ομάδα κρατών –υπό το ΗΒ- παραμένει δεσμευμένη στο NATO, για το άμεσο μέλλον, ενώ μια άλλη –υπό τη Γαλλία- ελπίζει σε μια ενδυνάμωση της ΕΠΑΑ, παράλληλα με την ανάπτυξη αυτόνομων ευρωπαϊκών στρατιωτικών ικανοτήτων –όπως αυτή ορίζει⁵⁵⁶.

Όπως αναφέρει ο Κ. Κολιόπουλος, οι προοπτικές ανάπτυξης αυτόνομων ευρωπαϊκών στρατιωτικών δομών είναι πενιχρές. Οι ευρωπαϊκές δομές θα συνεχίσουν να εξαρτώνται, άμεσα, από τις υποδομές του NATO, επί του παρόντος, αλλά και στο ορατό μέλλον. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά παθολογιών, οι οποίες ανάγονται σε τρία επίπεδα: πολιτικό, θεσμικό, στρατιωτικό, κάτι το οποίο υποδεικνύει ότι οι ΗΠΑ –στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας- θα αποτελούν και στο ορατό μέλλον την κύρια πηγή στρατιωτικών ικανοτήτων για τα δυτικά κράτη, αμφισβητώντας, ευθέως, την ικανότητα των ευρωπαίων να υλοποιούν στρατιωτικά καθήκοντα και αποστολές χωρίς τη βοήθεια των NATOικών ικανοτήτων⁵⁵⁷. Η Ατλαντική Συμμαχία συνεχίζει να αποτελεί το θεμέλιο λίθο της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας τους, όμως, οι ΗΠΑ έχουν επιλέξει τη σύσταση *ad hoc* παγκόσμιων συνασπισμών. Αυτή η νέα έκδοση της Συμμαχίας, ένα παγκόσμιο NATO (*Global NATO /GNATO*)⁵⁵⁸ προσφέρει, σύμφωνα με τη ρεαλιστική προσέγγιση, στις ΗΠΑ, τις δομές μιας πιο χαλαρής συμμαχίας (*looser alliance structure*), ενώ, ταυτόχρονα, επεκτείνει τη δεξαμενή δυνητικών συμμάχων/ συνεταίρων. Προσφέρει, έτσι, τόσο στα κ-μ του, όσο και στους *ad hoc* συμμάχους, ένα τρόπο συνέχισης υποστήριξης των αμερικανικών πρωτοβουλιών, σε μια *a la carte* βάση. Η έννοια του GNATO είναι, μάλλον, διαφορετική από την πρωτοβουλία *Global Partners*, την οποία είχε ανακοινώσει ο ΓΓ/ NATO, Jaap de Hoop Scheffer, στι 4 Φεβρουαρίου, 2006, με την οποία ο ΓΓ ζητούσε την οικοδόμηση στενότερων δεσμών με άλλα κράτη, στη βάση κοινών απόψεων, πέραν της Ευρώπης, όπως Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, Ν. Κορέα, Ιαπωνία, καθώς και μια ρεαλιστική στρατηγική σχέση με την ΕΕ

⁵⁵⁶ Βλ., European Union, *Development of European Military Capabilities*.

⁵⁵⁷ Βλ., Constantinos Koliopoulos, "The Shape of the ESDP and the Transatlantic Link: Consequences for International Order," In *International Order in a Globalizing World*, ed. Yannis A. Stivachtis (Aldershot: Ashgate, 2007), 121

⁵⁵⁸ Βλ., Thomas S. Mowle, and D. H. Sacko, "Global NATO: Bandwagoning in a Unipolar World," *Contemporary Security Policy* 28/ 3 (December 2007): 597–618

(*pragmatic, strategic relationship*), ενώ η Σουηδία, η Βραζιλία και η Ν. Αφρική θα μπορούσαν να αποτελέσουν δυνητικά μέλη ενός *Security Provider's Forum*⁵⁵⁹. Ο Scheffer εστίασε στο ότι η πρόταση αυτή θα ενίσχυε το NATO, στη βάση του Άρθρου V⁵⁶⁰.

Αναφορικά με την ΕΕ, η δημιουργία μηχανισμού μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας (*Permanent Structured Cooperation/ PESCO*)⁵⁶¹, θα μπορούσε να λειτουργήσει και σαν μια μόνιμη σύνοδος ικανοτήτων (*permanent capability conference*), στο πλαίσιο της οποίας τα συμμετέχοντα κ-μ συντονίζουν τον αμυντικό τους σχεδιασμό, εστιάζοντας σε μια σειρά, κοινά- αποδεκτών, αδυναμιών. Αντί, δηλαδή, να διατηρούν μια ευρεία σειρά μικρών, μη- εύκολα αναπτυσσόμενων και, έτσι, αναποτελεσματικών ικανοτήτων, θα ήταν προτιμότερο να οικοδομήσουν ένα μικρότερο αριθμό περιοχών ικανοτήτων (*capability areas*), σχετικών με την επίτευξη των στόχων της ΕΠΑΑ. Αυτό θα διευκόλυνε τα κ-μ να συνεισφέρουν στρατιωτικά- αποτελεσματικές και χρήσιμες ικανότητες, σε κάθε μορφής επιχείρηση. Ο συνολικός όγκος ικανοτήτων θα ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθεί, εξίσου, για επιχειρήσεις του NATO και της ΕΕ (CSDP)⁵⁶². Οι περισσότερες αμερικανικές αναλύσεις πάνω στις διατλαντικές σχέσεις, συνεχίζουν να προσεγγίζουν το NATO ως τη βάση της όποιας θεσμικής μεταρρύθμισης⁵⁶³. Το 2007, οι *Franklin Kramer & Simon Serfaty* ζήτησαν τη:

⁵⁵⁹ Βλ., Jaap de Hoop Scheffer (Speech at the joint NATO Parliamentary Assembly - North Atlantic Council Meeting, Paris, 30 May 2006); Ivo Daalder, and James Goldgeier, "Global NATO," *Foreign Affairs* 85/ 5 (September/ October 2006); Ronald D. Asmus, ed., *NATO and Global Partners: Views from the Outside* (Washington, DC: The German Marshall Fund of the United States, 2006).

⁵⁶⁰ Βλ., Jaap de Hoop Scheffer (Speech at the Canadian War Museum, Ottawa, 15 June 2006), cited in, Thomas S. Mowle, and D. H. Sacko, "Global NATO, op. cit., 599

⁵⁶¹ Ο Μηχανισμός αφορά σε ένα νέο, θεσμοθετημένο, πλαίσιο συνεργασίας, ανάμεσα στα κ-μ της ΕΕ, με στόχο την επίτευξη υψηλότερων επιπέδων αμυντικών επενδύσεων, παραγωγής και χρήσης των ευρωπαϊκών στρατιωτικών ικανοτήτων, για την υλοποίηση του πλήρους φάσματος των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Ο Μηχανισμός προβλέπει, όμως, την εφαρμογή συγκεκριμένων κριτηρίων συμμετοχής των κ-μ σε αυτόν, οδηγώντας, έτσι, τη συνολική διαδικασία σε μια διασπαστική, ενδοευρωπαϊκή, πρακτική. Βλ., Lisbon Treaty, Preamble to the Protocol attached to the Treaty: Articles 1, 2, 3; Sven Biscop, "Permanent Structured Cooperation and the Future of ESDP," *Egmont Paper* 20 (2008)

⁵⁶² Βλ., Sven Biscop, "The EU, NATO and Military Capabilities: Coordinating Windmills," In *What do Europeans want from NATO?*, coord. Álvaro de Vasconcelos (EU Institute for Security Studies: Report No 8, November 2010), 24-26.

⁵⁶³ Βλ., Simon Serfaty, ed., *The United States, the European Union, and NATO: After the Cold War*

θεσμοθετημένη σύσταση ενός συμβουλίου, με τη συμμετοχή όλων των κ-μ της ΕΕ και του NATO, καθώς και την ίδια της ΕΕ, ως το κατάλληλο εκείνο *forum* για τη συζήτηση των κρίσιμων προκλήσεων της Ευρω-ατλαντικής κοινότητας στον 21^ο αιώνα. Το συμβούλιο αυτό θα μπορούσε να ονομαστεί Ευρω-ατλαντικό Forum (Euro-Atlantic Forum)⁵⁶⁴.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '90, οι ΗΠΑ πρότειναν, σταθερά, στους συμμάχους τους μια παγκόσμια συμφωνία (*global deal*), όπου οι ευρωπαίοι θα ασχολούνταν με τις δικές τους υποθέσεις, ενώ οι ΗΠΑ –υποστηριζόμενες από τους ευρωπαίους– θα επικεντρώνονταν στον υπόλοιπο κόσμο⁵⁶⁵. Μετά την εισαγωγή της ΚΕΠΠΑ (CFSP), οι ευρωπαίοι φάνηκαν έτοιμοι να αναλάβουν αυτά τα καθήκοντα, όμως, σοβαρά προβλήματα περιφερειακής ασφάλειας τους ανάγκασαν να αναθεωρήσουν. Η αντιμετώπιση των ζητημάτων από την κατάρευση της Γιουγκοσλαβίας απεδείχθη περαν των δυνατοτήτων τους, έτσι, οι ΗΠΑ κλήθηκαν να συνδράμουν, όχι σε μία (*Bosnia*), αλλά σε δύο περιπτώσεις (*Kosovo*). Αυτή η κατάσταση διαρθρωμένης εξάρτησης (*structured dependency*) δημιουργεί, πλέον, έντονη δυσαρέσκεια και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Αναφορικά με την περίοδο μετά το 1991, ο *Richard Rupp* παρατηρεί ότι, παρά την εμπλοκή του NATO σε αποστολές στη Βοσνία, Κόσοβο, Αφγανιστάν και Ιράκ, η αξία του θα συνεχίσει να μειώνεται, ενώ υποστηρίζει ότι δεν είναι, πλέον, σε θέση να διατηρήσει την αξιοπιστία του, ως μια αποτελεσματική συμμαχία, ικανή να αναλαμβάνει σημαντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις⁵⁶⁶. Παρά το ότι το NATO έχει επεκταθεί, σημαντικά, τόσο τα νέα, όσο και τα παλαιά του μέλη αγνοούν, επιδεικτικά, κάθε συζήτηση για αύξηση των συμμαχικών ικανοτήτων.

Υπό αυτές τις συνθήκες, ήταν επιτακτική, για την ΕΕ, μια προσπάθεια

and Beyond Iraq (Washington, DC: 2005); Simon Serfaty, *Moment of Reflection, Commitment to Action*, (Washington, DC: CSIS Report, 2006).

⁵⁶⁴ Βλ., Franklin D. Kramer, and Simon Serfaty, *Recasting the Euro-Atlantic Partnership* (Washington DC: CSIS, 2007); Daniel Hamilton *et al.*, *Alliance Reborn: An Atlantic Compact for the 21st Century. The Washington NATO Project*, (Atlantic Council of the United States/ Center for Strategic and International Studies/ Center for Technology and National Security Policy/ Center for Transatlantic Relations, 2009).

⁵⁶⁵ Βλ., David C. Gombert, and F. Stephen Larrabee, *America and Europe: A Partnership for a New Era* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997); Jennifer Medcalf, "Going Global?: NATO and the Extra-European Challenge," (Ph.D. Dissertation, University of Bath, 2002).

⁵⁶⁶ Βλ., Richard E. Rupp, *NATO After 9/11: An Alliance in Continuing Decline* (New York: Palgrave MacMillan, 2006), 3-11.

αποκατάστασης των στρατιωτικών της ικανοτήτων. Αυτή ακριβώς η αναγκαιότητα οδήγησε στη συμφωνία του *Saint Malo*⁵⁶⁷. Υπάρχει μια μεγάλη δόση ειρωνίας στο γεγονός ότι η άμεση αντίδραση των ΗΠΑ στη Διακήρυξη του *Saint-Malo* ήταν μια ανησυχία σχετικά με την πιθανότητα η ΕΕ, μέσω διπλοτυπίας των στρατιωτικών ικανοτήτων (*duplication of military capacity*), να μετατραπεί σε αντίπαλο του NATO ή, έστω, των ΗΠΑ! Σύντομα, όμως, οι αμερικανοί άρχισαν να εκφράζουν, ακριβώς, τον αντίθετο φόβο: ότι μια φιλόδοξη ευρωπαϊκή δύναμη ταχείας αντίδρασης (*European Rapid Reaction Force /ERRF*) θα κατέληγε σε ένα χάρτινο πύργο. Το ζήτημα, όμως, δείχνει να βρίσκεται αλλού. Ενώ, μέσω των δύο Συνόδων Ικανοτήτων (*Capabilities Conferences, November 2000 & November 2001*), ο Στόχος Δυνάμεων (*Headline Goal /Force Catalogue*) στόχευε να ενοποιήσει μια, εύλογου μεγέθους, στρατιωτική δύναμη –σε επιχειρησιακή ετοιμότητα μέσω των επιτελείων της ΕΕ, αλλά και του NATO, υπήρχε μια απόλυτα προσεκτική διαχείριση των προυποθέσεων υπό τις οποίες οι δυνάμεις αυτές θα ενεπλέκοντο!

Το πρόβλημα δεν βρίσκεται τόσο στη δημιουργία αυτού του στόχου, αφού αυτό που απαιτείτο ήταν μια διαδικασία εξειδίκευσης ή διπλής- χρήσης [των δυνάμεων αυτών] (*ear- marking /double- hating*). Υπάρχει μια γενικευμένη συμφωνία πάνω στο ότι η ΕΕ δεν είναι, ακόμα, σε θέση να εμπλέκεται σε υψηλής έντασης στρατιωτικές επιχειρήσεις (*high- intensity combat missions*), ενώ εκτιμάται ότι η στρατιωτική ικανότητα της ΕΕ θα χρειαστεί αρκετά χρόνια για να αποκτήσει αυτή την ετοιμότητα²⁶. Υπάρχουν, βέβαια, και αντίθετες απόψεις, οι οποίες στηρίζονται σε εφαρμογή, από τους ευρωπαίους, διαφορετικών προσεγγίσεων σχετικά με τη διενέργεια επιχειρήσεων: μια από τις πλέον κρίσιμες περιοχές κενού αφορά στην Καταστολή Εχθρικής Αεράμυνας (*SEAD/ Suppression of Enemy Air Defenses*). Τα συστήματα που χρησιμοποιούν οι ΗΠΑ είναι ιδιαίτερα εξελιγμένα, τεχνολογικά, αλλά και ακριβά. Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι, όμως, ενδεχόμενα, θα επέλεγαν να εμπλακούν σε μια σε υψηλής έντασης στρατιωτική επιχείρηση, παρακάμπτοντας τη χρήση ενός τέτοιου συστήματος,

⁵⁶⁷ Βλ., Jolyon Howorth, "European Integration and Defence: the Ultimate Challenge?," *Chaillot Paper* 43 (2000)

απλά, στηριζόμενοι στις δεξιότητες των πιλότων και, φυσικά, αναλαμβάνοντας (?) και τον ανάλογο κίνδυνο. Με άλλα λόγια, δηλαδή, το σημαντικό ζήτημα των στρατιωτικών ικανοτήτων πρέπει να προσεγγίζεται, κατά μια άποψη, σε συνδυασμό με το είδος της στρατιωτικής εμπλοκής που επιλέγεται (πολιτικά) [*style of military engagement*]. Αν και οι ΗΠΑ, μετά το Βιετνάμ, επέλεξαν να πολεμούν από απόσταση (*at a distance*), με υψηλής τεχνολογίας οπτικά συστήματα και μηδενικές απώλειες (*zero deaths*), οι ευρωπαίοι φάνηκαν περισσότερο προετοιμασμένοι να χρησιμοποιούν εξοπλισμό κατώτερης τεχνολογίας –άρα, να έχουν και απώλειες. Προς το τέλος, όμως, της ΟΑΦ, οι ευρωπαίοι σύμμαχοι ήταν εκείνοι οι οποίοι πίεζαν για την εμπλοκή χερσαίων δυνάμεων, με τους αμερικανούς να αρνούνται!

Παρά το ότι οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι θεωρητικές, υπάρχουν συγκεκριμένα (πολιτικά) ερωτήματα τα οποία αναμένουν απάντηση: ποιό είναι το αποδεκτό, από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, επίπεδο απωλειών, κατά την υλοποίηση, π.χ., μιας υψηλής έντασης στρατιωτική επιχείρηση, τύπου *Petersberg*; Επιπλέον, πολλά άλλαξαν μετά τα γεγονότα της 9/11: οι ΗΠΑ, μέσω της *Περιοδικής Αμυντικής Αναθεώρησης (Quadrennial Defense Review, 2001)*, ουσιαστικά, οδηγούσαν σε διεύρυνση (?) το κενό ικανοτήτων, ανάμεσα στην Ευρώπη και τις ίδιες, σε σημείο που θα είναι, πλέον, δύσκολη η γεφύρωση του. Τα κενά αυτά, όπως αναλύθηκαν από τον Yost⁵⁶⁸, από, πρακτικά, αγεφύρωτα, γίνονται ακατόρθωτα: το Φθινόπωρο του 2001, οι ΗΠΑ επέλεξαν να εμπλακούν, κατά βάση, μόνες τους στην επιχείρηση στο Αφγανιστάν, εξ' αιτίας, κυρίως, των αρνητικών τους εμπειριών από την ΟΑΦ, όπου κλήθηκαν να συνεργαστούν με συμμάχους, μη-επαρκώς, εξοπλισμένους. Παραμένει ασαφές το υπό ποιές συνθήκες και προϋποθέσεις –και, φυσικά, πάνω από όλα, το αν- οι ΗΠΑ θα επιλέξουν να συνεργαστούν με ευρωπαϊκές δυνάμεις σε μια μελλοντική στρατιωτική επιχείρηση, μεγάλης έκτασης (*large scale military campaign*). Ο Robert Kagan υποστήριξε, το 2002, ότι, σε σημαντικά στρατηγικά διεθνή ζητήματα, οι αμερικανοί και οι ευρωπαίοι συμφωνούν, πλέον, λίγο και κατανοούν, ο ένας

⁵⁶⁸ Βλ., David S. Yost, "The NATO Capabilities Gap and the European Union," *Survival* 42/ 4 (2000- 2001): 17.

τον άλλο, όλο και λιγότερο! Οι ΗΠΑ και η Ευρώπη, θεωρεί, αποφάσισαν να πάρουν ξεχωριστούς δρόμους⁵⁶⁹.

Στο νέο γεωστρατηγικό περιβάλλον, οι ευρωπαίοι (υποχρεώνονται να) σκέφτονται, αφ' ενός, τις νέες στρατιωτικές επιχειρησιακές απαιτήσεις, στον πόλεμο (αγώνα) κατά της διεθνούς τρομοκρατίας –δύσκολο καθήκον⁵⁷⁰- αλλά και οφείλουν να εστιάζονται στην επίτευξη (και) των δικών τους στόχων (*Headline Goals*), αφού θα συνεχίσει, υποστηρίζουν, να υπάρχει η ανάγκη διατήρησης συμβατικών ικανοτήτων για στρατιωτικές επεμβάσεις, μεσοπρόθεσμα. Αντίθετα, υπάρχει και η άποψη σύμφωνα με την οποία το είδος της επιχείρησης της ΟΑΦ, αποτελεί την πρώτη και τελευταία αυτού του τύπου στρατιωτική επιχείρηση, στο ευρωπαϊκό θέατρο επιχειρήσεων!⁵⁷¹ Τα 2/3 των απαιτήσεων (βελτιώσεων) της DCI αφορούν σε επιχειρήσεις ESDP. Αυτό το οποίο οι ευρωπαίοι θα χρειάζονταν είναι μικρές, υψηλής έντασης, εξειδικευμένες και ιδιαίτερα εκπαιδευμένες δυνάμεις κρούσης (*elite combat units*), για την υλοποίηση αποστολών περιορισμένου στόχου (*limited missions*), όπως εκείνες στις οποίες ενεπλάκησαν βρετανικές ειδικές δυνάμεις, στο Αφγανιστάν, στις αρχές του 2002. Αναφορικά με τη συζήτηση περί κατανομής των στρατιωτικών ρόλων και αποστολών, ανάμεσα στους δύο πόλους της Ατλαντικής Συμμαχίας (*division of military labor*), ελάχιστοι θα ήταν σε θέση να υποστηρίξουν ότι η ΕΕ, ούτε χρειάζεται, ούτε οφείλει να αναζητήσει μια αυτόνομη στρατιωτική ικανότητα. Όπως υποστηρίζει ο *Julian Lindley-French*, είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μια συνέχεια κλιμάκωσης (*escalation continuum*), όπου οι ΗΠΑ θα κατείχαν τα άνω 2/3 και η Ευρώπη τα κάτω 2/3 ενός πλαισίου που θα καλύπτει όλες τις επιχειρήσεις: από ανθρωπιστικές επιχειρήσεις έως υψηλής έντασης / μεγάλης κλίμακας στρατιωτικές επιχειρήσεις⁵⁷². Ο *Robert Hunter*, τονίζει, πάντως, ότι, εντός της Συμμαχίας, μια σαφής κατανομή έργου αντιτίθεται στο ήθος του μοιράσματος

⁵⁶⁹ Βλ., Robert Kagan, "Power and Weakness," *Policy Review* 113 (June 2002): 1.

⁵⁷⁰ Βλ., Lawrence Freedman, "The Coming War on Terrorism," in *Superterrorism*, ed. Lawrence Freedman (Oxford: Blackwell, 2002).

⁵⁷¹ Βλ., Howorth, Jolyon, "ESDP and the Quest for European Autonomy: a Historical Necessity?" (Paper presented at the Fifth International Security Forum (ISF), Zurich, October 14-16, 2002).

⁵⁷² Βλ., Julian Lindley-French, "Terms of Engagement. The Paradox of American Power and

καθηκόντων και κινδύνου (task and risk sharing), πάνω στο οποίο έχει οικοδομηθεί το NATO⁵⁷³. Ο Robert Kagan, αντίθετα, υποστηρίζει ότι είναι, πλέον, πολύ αργά, αφού μια *de facto* κατανομή, ήδη, υφίσταται!⁵⁷⁴.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι μια απόλυτη κατανομή έργου θα οδηγούσε, αναπόφευκτα, τη Συμμαχία σε διάλυση: αν οι ΗΠΑ αναλάμβαναν, μόνο, τη διενέργεια υψηλής έντασης στρατιωτικών επιχειρήσεων και η Ευρώπη επιχειρήσεις οικοδόμησης κρατών (*nation-building*), τα στοιχεία της (διατλαντικής) συνέργειας και συμπληρωματικότητας θα καθίσταντο αδύνατα, ενώ οι δύο δράσεις θα μετατρέπονταν σε διασταυρούμενους στόχους. Δεν είναι δυνατόν, στο πλαίσιο μια στρατιωτικής συμμαχίας, κάποια κράτη να μάχονται και κάποια άλλα να πληρώνουν, απλά, το λογαριασμό! Τα προβλήματα τα οποία αντιμετώπισε το NATO στην επιχείρηση στο *Kosovo*, οδήγησαν ορισμένους ρεαλιστές να υποστηρίξουν ότι οι ΗΠΑ και η Ευρώπη δεν θα πρέπει, πλέον, να βασίζονται τις εξωτερικές και αμυντικές πολιτικές τους πάνω στην (παλαιά) προουπόθεση (τεκμήριο) της διατλαντικής στρατιωτικής συνεργασίας.

6. Θ. Επίλογος

Στην αναζήτηση ασφάλειας κατά συγκεκριμένης εξωτερικής στρατιωτικής απειλής, τα δυτικά κράτη κλήθηκαν να επιλέξουν μεταξύ συμμετοχής σε συμμαχία και οικοδόμησης (ανεξάρτητων, εθνικών) στρατιωτικών ικανοτήτων [*εξοπλισμοί, υποδομές, διαδικασίες*]. Οι αποφάσεις που πήραν βασίστηκαν στον υπολογισμό κόστους, αποφασίζοντας, δηλαδή, τι θα έπρεπε να θυσιάσουν για την υλοποίηση της επιλογής αυτής. Στην έκταση που η Ατλαντική Συμμαχία επέτρεπε έναν ευρύτερο επιμερισμό του κόστους ανάμεσα στους συμμάχους (*burden-sharing*), το βάρος για κάθε κ-μ θα ήταν μικρότερο απ' ό,τι αν αναλάμβανε μόνο του, εκτός συμμαχίας, το κόστος της ασφάλειάς του. Εξ' αιτίας του ότι τα μέσα που είχαν τα δυτικό-ευρωπαϊκά κράτη στη διάθεσή τους ήταν, σχεδόν, απόλυτα περιορισμένα, η αγορά

the Trans- Atlantic Dilemma Post-11 September," *Chaillot Paper* 52 (2002): 67.

⁵⁷³ Βλ., Robert E. Hunter, *The European Security and Defense Policy: NATO's Companion—or Competitor?* (Santa Monica: Rand, 2002), 149-151.

⁵⁷⁴ Ο Kagan υποστηρίζει ότι.....η Ευρώπη δεν αναζητά για τον εαυτό της αποστολές οι οποίες απαιτούν χρήση (εμπλοκή) ισχύος.....στόχος της είναι η αντιπαράθεση προς αυτήν. Βλ., Robert Kagan, *Power and Weakness*, op.cit., 13.

του αναγκαίου εξοπλισμού, στο βαθμό που περιορίζει/ μείωνε την κατανομή των συνολικών διαθέσιμων εθνικών πόρων σε άλλους -ζωτικούς- τομείς της οικονομίας, αντιπροσώπευε ένα σημαντικό κόστος το οποίο εκτιμήθηκε κατά τη λήψη της απόφασης για τη συμμετοχή στη συγκεκριμένη στρατιωτική συμμαχία. Υπήρξε, όμως, και μια συγκεκριμένη μεταβλητή η οποία εκτιμήθηκε τότε: ο βαθμός ασφάλειας, ο οποίος αναμενόταν, από τα κ-μ, να επιτευχθεί, ως ένα μείγμα ανάμεσα στη συμμαχία ή τους εξοπλισμούς. Παρά την ορθή, όμως, εμμονή και επιμονή των νεορεαλιστών οι οποίοι αρνούνται να επεκτείνουν την έννοια της ασφάλειας πέραν των στρατιωτικών παραγόντων (της), έτσι ώστε να συμπεριλάβουν και το στοιχείο της οικονομίας, η κατάσταση όπως εξελίχθηκε, κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, έδειξε να περιπλέκει το επιχείρημα αυτό, αφού η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην πολιτική συνεργασία (συμμετοχή στο NATO), την οικονομική ανάπτυξη (ανάπτυξη αυτόνομης- ανεξάρτητης και ισχυρής εγχώριας αμυντικής βιομηχανικής βάσης) και την εθνική ασφάλεια (αποτελεσματική εθνική/ συμμαχική αμυντική κάλυψη), αποτελεί, πλέον, ένα σημαντικό στοιχείο της πολιτικής αλλά και της οικονομίας, και βασίζεται σε νέες απόψεις σχετικά με την ασφάλεια οι οποίες αποδίδουν την ίδια ακριβώς αξία στην οικονομική και εμπορική ισχύ όπως και στη στρατιωτική (δομές στρατιωτικών δυνάμεων 'κ τεχνικά/ επιχειρησιακά πλεονεκτήματα)! Οι λήπτες αποφάσεων στα δυτικό- ευρωπαϊκά κράτη, έπρεπε να σταθμίσουν την αξία της συμμετοχής τους στην Ατλαντική Συμμαχία σε σχέση με την αξία των πρόσθετων εξοπλισμών, αλλά και να συγκρίνουν τη συμμετοχή στη συμμαχία και την αξία των εξοπλισμών (που θα λάβουν) με το κόστος της χαμένης αυτονομίας ή της ανεξαρτησίας δράσης στο διεθνές επίπεδο καθώς και με τη δυνητική ζημία των πρόσθετων εξοπλισμών για την εγχώρια οικονομία.

Το NATO, ως στρατιωτική συμμαχία, εστιάστηκε, κυρίως, σε ζητήματα που άπτονται της στρατιωτικής ασφάλειας των κ-μ της (*military security*) και στη διασφάλιση, απέναντι σε κάθε ένα από τα συμβληθέντα κ-μ, της εδαφικής ακεραιότητας και εξωτερικής ασφάλειας του, στη βάση οικοδόμησης ενός μηχανισμού συλλογικής άμυνας, με στρατιωτικά μέσα (*collective military defense*). Έτσι, τα κ-μ του όφειλαν να συγκεντρώνουν τις στρατιωτικές ικανότητες τους

και να επιχειρούν μια συλλογική προσπάθεια για να προστατευθούν από πιθανή στρατιωτική επιθετική ενέργεια. Στην κατεύθυνση αυτή, τα κ-μ στηρίζονται σε ένα είδος συνδυασμού των δικών τους στρατιωτικών μέσων και των συμμαχικών δεσμεύσεων, οι οποίες εξασφαλίζουν και τη στρατιωτική συνδρομή. Τα μέλη εκείνα τα οποία δεν αισθάνονται ικανά να κινητοποιούν σημαντικούς πόρους -και πολιτική υποστήριξη- στην κατεύθυνση στρατιωτικής προετοιμασίας, σε βάρος μιας αυτονομίας/ ανεξαρτησίας στην εξωτερική πολιτική, είναι δυνατόν να αποκτήσουν ένα ισχυρό κίνητρο να εμπιστευθούν την ασφάλεια τους στην προσδοκία μιας συμμαχικής υποστήριξης -οι μικρές χώρες emπίπτουν, πιο συχνά, στην κατηγορία αυτή. Αναφορικά με τους δύο πόλους της Ατλαντικής Συμμαχίας, αναμενόταν ότι, όσο περισσότερο ισχυρό ένα κράτος, τόσο μεγαλύτερο και το βάρος που θα επωμιζόταν μέσα στη συμμαχία. Όντως, οι ΗΠΑ έχουν, έως σήμερα, συνεισφέρει δυσανάλογα, σε σύγκριση με τις μικρές/ μικρότερες χώρες- συμμάχους, υπό την έννοια ότι οι τελευταίες επρόκειτο να επωφεληθούν από τις ευκαιρίες που θα προσέφεραν οι μεγάλες δυνάμεις- σύμμαχοι τους. Αυτό συνέβη εξ' αιτίας του ότι η στρατιωτική ασφάλεια, στο πλαίσιο του NATO, αποτελούσε ένα δημόσιο αγαθό το οποίο προσεφέρετο προς όλα τα μέλη του. Για τα λιγότερο ισχυρά κ-μ, όμως, το NATO μετετρέπη, σταδιακά, σε ένα μέσο πρόσκτησης στρατιωτικών ωφελημάτων (στρατιωτικές βάσεις και υποδομές, στρατιωτικές δυνάμεις, διοικητική μέριμνα, στρατιωτική εκπαίδευση, στρατιωτικό εξοπλισμό και τεχνολογία).

Οι εμπνευστές της Ατλαντικής Συμμαχίας είχαν πλήρη επίγνωση ότι η αποτελεσματικότητα του νέου αυτού στρατιωτικού οργανισμού εξαρτώταν, σε μεγάλο βαθμό, από το συντονισμό και την ενοποίηση των εξωτερικών πολιτικών και πολιτικών άμυνας των μελών του. Όμως, οι σχεδιαστές πολιτικής, στο πλαίσιο της Συμμαχίας, αντιμετώπισαν ένα βασικό πρόβλημα: θα έπρεπε κάθε ένα από τα συμμετέχοντα κράτη να διατηρήσει πλήρεις (διακλαδικές) εθνικές στρατιωτικές δυνάμεις και να παραχωρεί τμήματα τους στη Συμμαχία ή θα θα έπρεπε να δημιουργηθεί ένας κοινός στρατός (ενοποιημένες στρατιωτικές δυνάμεις); Το ερώτημα, δηλαδή, αφορούσε στο αν έπρεπε να συντονιστούν οι πολιτικές, σε προσωρινή βάση ή να ενοποιηθούν τα μέσα για την άμυνα, σε μια

μόνιμη; Σύμφωνα με τις ΗΠΙΑ, λύση στο πρόβλημα των ευρωπαϊκών αμυντικών δυνατοτήτων, αποτελούσε η δημιουργία ενός αυτόνομου ευρωπαϊκού αμυντικού οργανισμού, όμως, μετά την αποτυχία του σχεδίου της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (*European Defence Community/ EDC*), το NATO παρέμεινε με την οργάνωση η οποία δημιουργήθηκε στη Λισσαβόνα το 1952, όπου εισήχθη η έννοια του επιμερισμού των βαρών (*transatlantic division of labor*): οι ΗΠΙΑ θα προμήθευαν τα πυρηνικά όπλα καθώς και ένα σημαντικό αριθμό εξελιγμένων συμβατικών οπλικών συστημάτων, ενώ ο κύριος όγκος των μέσων για τη συμβατική άμυνα αφέθηκε στους ευρωπαίους. Η μακρο-πρόθεσμη επίπτωση αυτού του επιμερισμού αφορούσε στο ότι στη δυτική Ευρώπη δόθηκε η υποχρέωση προμήθειας των, λιγότερο, τεχνολογικά, ανεπτυγμένων μέσων για την (κοινή) άμυνα.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου το NATO εκπροσωπούσε με επιτυχία τα θέματα στρατιωτικής ασφάλειας της δύσης (ατλαντικός χώρος), έχοντας αποκτήσει ένα καθεστώς πόλου αναφοράς (*referent object*), δηλαδή, εκείνου του θεσμού ο οποίος έχει λάβει εντολή να προβαίνει στην αναζήτηση ασφάλειας για τα μέλη του -κάτι το οποίο είναι δυνατόν να συντελεστεί μέσω του συντονισμού της αμυντικής πολιτικής/ πολιτικής ασφάλειας, ενός μηχανισμού υλοποίησης και αξιόπιστων πολιτικών – πρακτικών συνεργασίας στους εξοπλισμούς. Μετετράπη, έτσι, σε μια *sui generis* στρατιωτική συμμαχία, η οποία, κατά τη διάρκεια ειρηνικής περιόδου, επιδίωξε –και, πέτυχε– τη στρατιωτική και αμυντική ενοποίηση των κρατών-μελών του, με πλήρως ενοποιημένες πολυεθνικές- συνδυασμένες δυνάμεις (*full integrated forces*), κοινά δόγματα, εκπαίδευση και διαλειτουργικό εξοπλισμό. Δεν επελέγη, δηλαδή, από τους ιδρυτές της Συμμαχίας, η σύσταση μιας στρατιωτικής συμμαχίας κλασσικού τύπου –όπου οι εθνικές στρατιωτικές μονάδες ενώνονταν στο πεδίο της μάχης, αλλά ένα πρότυπο οργάνωσης και λειτουργίας μιας εντελώς νέας μορφής στρατιωτικού οργανισμού. Από την πλευρά της, η ΕΕ δεν δείχνει ικανή να εκπροσωπεί με επιτυχία τα θέματα στρατιωτικής ασφάλειας της Ευρώπης (ως αναπόσπαστου τμήματος του ατλαντικού χώρου), ούτε και έτοιμη να προχωρήσει στην εφαρμογή ενός αυθεντικού, ανεξάρτητου, εστιασμένου και

αποτελεσματικού σχεδίου αναδιάρθρωσης της ευρωπαϊκής άμυνας. Στην κατεύθυνση αυτή, δείχνει να αντιγράφει –τηρουμένων των αναλογιών-, των περιστάσεων, των διδαγμάτων και της χρονικής στιγμής- τον τρόπο αυτό, αναφορικά με τις δομές/ θεσμούς ελέγχου και διοίκησης (C2), διαδικασίας λήψης αποφάσεων και διαβούλευσης.

Όσον αφορά, όμως, την πολιτική βάση σύστασης της, το τμήμα ΚΕΠΠΑ/ ΕΠΑΑ έχει χαρακτηριστικά ενός στρατιωτικού βραχίονα (*military arm*) μιας πολιτικής κοινότητας (ένωσης), με στρατιωτικές δυνάμεις, όχι ενοποιημένες, αλλά δυνάμεις των επιθυμούντων και ικανών κρατών, συγκροτούμενες, σε εθελοντική βάση, από εθνικά στρατιωτικά τμήματα, κατόπιν αίτησης (*coalition, on call* ή *answerable forces*), οι οποίες μετεξελίσσονται σε –προσωρινές, μάλλον- πολυεθνικές δυνάμεις, εθελοντικού, και πάλι, χαρακτήρα. Σε μια τέτοια ένωση, δεν είναι δυνατή η εφαρμογή σχέσεων/ καταστάσεων αλληλεξέριτσης, αφού ο δομικός χαρακτήρας της στηρίζεται σε συμφωνίες διακυβερνητικού χαρακτήρα, οι οποίες εξαρτώνται από ασταθείς πολιτικές θέσεις και υπολογισμούς. Οι επιλογές της ΕΕ ήταν ανάμεσα στο συντονισμό των πολιτικών άμυνας / ασφάλειας, σε προσωρινή βάση (εφ' όσον αυτές αποτελούν ευμετάβλητες καταστάσεις) και την ενοποίηση των μέσων για την άμυνα (υποδομές, R&D, δυνατότητες αμυντικής βιομηχανίας, διακρατικό εμπόριο/ διακίνηση/ μεταφορά οπλικών συστημάτων- αμυντικού υλικού), σε μια μόνιμη. Η ΕΕ, μέσω της ΚΕΠΠΑ/ ΕΠΑΑ, επέλεξε την πρώτη, ένα πρότυπο, δηλαδή, διακυβερνητικής συνεργασίας, ανάμεσα σε ανεξάρτητα και αυτόνομα κράτη, τα οποία διατηρούν στο ακέραιο όλη την ευθύνη σχεδιασμού της εξωτερικής πολιτικής/ πολιτικής άμυνας και ασφάλειας. Κατά συνέπεια, η επιλογή αυτή θα αποδειχθεί ουτοπική, μέσα στα αδιέξοδα των εθνικών κρατών, με τα διακριτά συμφέροντα, εθνικές απόψεις, περιορισμούς και εσωτερικές πολιτικές πιέσεις τους.

Στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, τα περισσότερα, αν όχι όλα, τα συμμαχικά ευρωπαϊκά κράτη προετοιμάζονταν, ουσιαστικά, για πιθανή εμπλοκή σε επιχειρήσεις στατικής άμυνας, στο έδαφος τους, δηλαδή, ή κοντά σε αυτό (συμμαχικό έδαφος), ενώ, αντίθετα, οι ΗΠΑ ήσαν συνηθισμένες στην ανάπτυξη δυνάμεων εκτός εθνικών ορίων. Έτσι, το κατεστημένο των ΗΠΑ

οικοδομούσε, στη βάση συγκεκριμένου προγράμματος και για πολλά χρόνια, τα αναγκαία εργαλεία για τη δημιουργία ικανότητας προβολής δύναμης, πέραν του [Ατλαντικού] ωκεανού (*trans-oceanic power projection*) και τη διενέργεια εκστρατευτικών επιχειρήσεων (*expeditionary operations*), όπως, ισχυρό στόλο μεταφορικών α/φ, α/φ εναέριου ανεφοδιασμού, αμφίβια αποβατικά σκάφη.

Το διατλαντικό κενό στις αμυντικές δαπάνες, τεχνολογία και ικανότητες έχει δημιουργήσει σοβαρές στρατηγικές και πολιτικές επιπτώσεις⁵⁷⁵: καθώς οι ΗΠΑ διατηρούν, αλλά και αυξάνουν τη σχετική του στρατιωτική δύναμη, ίσως, αυτό να ωθήσει τους υποστηρικτές της μονομερούς δράσης (*unilateralists*) να σκεφθούν ότι είναι σε θέση, από μόνοι τους, να χαράζουν αυτόνομη πολιτική και στρατηγική, να εμπλέκονται σε συγκρούσεις/ θέατρα επιχειρήσεων και να κερδίζουν πολέμους, χωρίς την ανάγκη συνεργασίας με συμμάχους-προβληματικούς συνεταίρους. Μια τέτοια υποχώρηση εσωστρέφειας, από μέρους των ΗΠΑ, θα σήμαινε και το τέλος του NATO. Από ίδρυσης της Συμμαχίας, οι αποκλίσεις σχετικά με ζητήματα πολιτικής και στρατηγικής έχουν δημιουργήσει, κατά καιρούς, ένταση στις διατλαντικές σχέσεις, αλλά δεν έχουν αποδειχθεί, έως σήμερα, ικανές να οδηγήσουν στη διάλυση της, αφού, πάντα, ήταν δυνατή η εύρεση κάποιου συμβιβασμού. Τα χρόνια, όμως, προβλήματα στρατιωτικής αναποτελεσματικότητας και η παντελής έλλειψη προοπτικής διενέργειας κοινών, συνδυασμένων, διακλαδικών και -πάνω από όλα- νικηφόρων στρατιωτικών επιχειρήσεων (πλήρους φάσματος), από την Ατλαντική Συμμαχία, ως σύνολο, σε συνδυασμό με αμυντική- στρατηγική αυτονόμηση της Ευρώπης και πολιτική εσωστρέφειας των ΗΠΑ, πιθανόν, να αποδειχθούν!---

⁵⁷⁵ Σύμφωνα με τον ΓΓ/ NATO, G. Robertson.....*Europe, in particular, has to live up to its stated ambition to play a stronger defence role. You cannot get defence on the cheap, and there can be no real security without resources*, cited in, David Cooper, "Between Competition and Partnership: Prospects for Transatlantic Cooperation in the Field of Defence Production" (Paper presented at the Cicero Foundation International Seminar, European Armaments Industries, ESDP, and Transatlantic Cooperation, Paris, 29 March 2001).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού (Ουάσινγκτον, 1949)

Προοίμιον. Τα δια της παρούσης Συνθήκης Συμβαλλόμενα Μέρη διαδηλούν εκ νέου την πίστιν των εις τους σκοπούς και τας αρχάς του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, ως και την επιθυμίαν των να διαβιώσουν εν ειρήνῃ μεθ' απάντων των λαών και απασών των Κυβερνήσεων. Ἐχουν απόφασιν να διαφυλάξουν την ελευθερίαν, τας κοινός παραδόσεις και τον πολιτισμόν των λαών των, átina πάντα εισί θεμελιωμένα επί των δημοκρατικών αρχών, της ατομικής ελευθερίας και του κράτους του νόμου. Αποβλέπουν εις την προαγωγήν της ευσταθείας και της ευημερίας εν τη περιοχή του Βορείου Ατλαντικού. Ἐχουν απόφασιν να ενώσουν τας προσπάθειας των προς συλλογικήν άμυναν και προς διαφύλαξιν της ειρήνης και της ασφαλείας. Ως εκ τούτου συμφωνούν επί της παρούσης Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού. Ἀρθρον 1 Τα Μέρη αναλαμβάνουν, ως καθορίζεται εν τω Χάρτῃ των Ηνωμένων Εθνών, όπως διακανονίζουν πάσαν διεθνή διαφοράν εις την ήθελον ευρέθη εμπεπλεγμένα, δι' ειρηνικών μέσων, κατά τρόπον ώστε η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια και η δικαιοσύνη να μη εκτεθούν εις κινδύνους, και όπως εις τας διεθνείς αυτών σχέσεις απέχουν της απειλής ή της χρησιμοποίησεως βίας καθ' οιονδήποτε τρόπον απάδοντα προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών. Ἀρθρον 2 Τα Μέρη θέλουν συμβάλλει εις την περαιτέρω ανάπτυξιν ειρηνικών και φιλικών διεθνών σχέσεων δια της ενισχύσεως των ελευθέρων αυτών θεσμών, δια της επιτεύξεως καλλίτερος κατανοήσεως των αρχών εφ' ων οι θεσμοί ούτοι έχουν εδραιωθή και δια της προαγωγής συνθηκών σταθερότητος και ευημερίας, θέλουσιν επιδιώξει την εξάλειψιν των συγκρούσεων εις την διεθνή αυτών οικονομικήν πολιτικήν και θέλουσιν ενθαρρύνει την οικονομικήν συνεργασίαν μεταξύ τινών ή του συνόλου αυτών. Ἀρθρον 3 Προς μάλλον τελεσφόρον επίτευξιν των σκοπών της παρούσης Συνθήκης τα Μέρη κεχωρισμένως και από κοινού, δια συνεχούς και αποτελεσματικής κατ' ιδίαν προσπάθειας και αμοιβαίας αρωγής, θέλουνσι διατηρήσει και αναπτύξει την ατομικήν και ένοπλον συλλογικήν αυτών ικανότητα προς αντίστασιν κατ' ένόπλου επιθέσεως. Ἀρθρον 4 Τα Συμβαλλόμενα Μέρη θέλουνσι συσκέπτεσθαι από κοινού οσάκις κατά την γνώμην οιοιδήποτε ει' αυτών απειλείται η εδαφική ακεραιότης ή πολιτική ανεξαρτησία ή ασφάλεια ενός οιοιδήποτε των Μερών. Ἀρθρον 5 Τα Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούν ότι, ένοπλος επίθεσις εναντίον ενός ή πλειόνων εξ αυτών εν Ευρώπῃ ή Βορείῳ Αμερικῇ θέλει θεωρηθεί επίθεσις εναντίον απάντων και, συνεπώς, συμφωνούν ότι, εν περιπτώσει τοιαύτης ενόπλου επιθέσεως, έκαστον εξ αυτών, εν τη ασκήσει του υπό του άρθρου 51 του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών αναγνωριζομένου δικαιώματος της ατομικής ή συλλογικής αυτοαμύνης, θα συν-δράμη τα υφιστάμενα την επίθεσιν εν ή πλείονα Μέρη δια της άμέσου λήψεως, τόσον ατομικώς όσον και από συμφώνου μετά των ετέρων Μερών, των μέτρων άτινα θεωρεί αναγκαία περιλαμβανομένης της χρήσεως ενόπλου βίας προς αποκατάστασιν και διατήρησιν της ασφαλείας της περιοχής του Βορείου Ατλαντικού. Πάσα τοιαύτη ένοπλος επίθεσις ως και παν μέτρον λαμβανόμενον συνεπεία ταύτης θα φέρονται άμέσως εις γνώσιν του Συμβουλίου Ασφαλείας. Τα μέτρα ταύτα θα λήξουν όταν το Συμβούλιον Ασφαλείας θα έχη λάβει τα αναγκαία μέτρα προς αποκατάστασιν και διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Ἀρθρον 6 (1) Προς τον σκοπόν της εφαρμογής του άρθρου 5, η ένοπλος επίθεσις εναντίον ενός ή πλειόνων Μερών λογίζεται ότι περιλαμβάνει ένοπλον επίθεσιν: α) εναντίον του εδάφους οιοιδήποτε των Μερών εν Ευρώπῃ ή Βορείῳ Αμερικῇ, εναντίον των Αλγερινών Νομών της Γαλλίας (2), εναντίον του εδάφους της Τουρκίας ή εναντίον των νήσων υπό την δικαιοδοσίαν οιοιδήποτε των Μερών εν τη περιοχή του Βορείου Ατλαντικού βορείως του Τροπικού του Καρκίνου β) εναντίον των δυνάμεων, πλοίων ή αεροσκαφών αυτών ή οιασδήποτε άλλης περιοχής εν Ευρώπῃ ένθα δυνάμεις κατοχής οιοιδήποτε των Μερών ήσαν στρατοπεδεμένα κατά την

χρονολογίαν ότι η Συνθήκη ετέθη εν ισχύι ή της Μεσογείου ή της περιοχής του Βορείου Ατλαντικού βορείως του Τροπικού του Καρκίνου. Άρθρον 7 Η παρούσα Συνθήκη δεν θίγει ουδέ θέλει ερμηνευθή ως θίγουσα καθ' οιονδήποτε τρόπον τα κατά τον Χάρτην δικαιώματα και τας υποχρεώσεις των Μερών, άτινα τυγχάνουσι Μέλη των Ηνωμένων Εθνών ή την πρωταρχικήν ευθύνην του Συμβουλίου Ασφαλείας δια την διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Άρθρον 8 Έκαστον των Μερών δηλοί ότι ουδεμία των ήδη εν ισχύι διεθνών υποχρεώσεων μεταξύ αυτού και οιουδήποτε ετέρου Μέρους ή οιασδήποτε τρίτης Δυνάμεως, αντίκειται προς τας διατάξεις της παρούσης Συνθήκης, υπόσχεται δε να μη αναλάβη οιονδήποτε διεθνή υποχρέωσιν αντικειμένην προς την παρούσαν Συνθήκην. Άρθρον 9 Τα Μέρη ιδρύουν δια του παρόντος Συμβουλίου εν ω θ' αντιπροσωπεύηται έκαστον εξ αυτών, ίνα εξετάζη τα ζητήματα τ' αφορώντα την εφαρμογήν της παρούσης Συνθήκης. Το Συμβούλιον θέλει ούτω οργανωθή ώστε να είναι εις θέσιν να συνέρχηται ταχέως ανά πάσαν στιγμήν. Το Συμβούλιον θέλει οργανώσει οία βοηθητικά σώματα κριθούν αναγκαία, ειδικότερον θέλει ιδρύσει αμέσως Επιτροπήν Αμύνης, ήτις θέλει συστήσει μέτρα δια την εφαρμογήν των άρθρων 3 και 5. Άρθρον 10 Τα Μέρη δύνανται, δι' ομοφώνου συμφωνίας, να καλέσουν οιονδήποτε έτερον Ευρωπαϊκών Κράτος όπερ είναι εις θέσιν να προαγάγη τας αρχάς της παρούσης Συνθήκης και να συμβολή εις την ασφάλειαν της περιοχής του Βορείου Ατλαντικού, όπως προσχώρησιν εις την παρούσαν Συνθήκην. Παν Κράτος ούτω προσκαλούμενον, δύναται να μετάσχη της Συνθήκης δια της καταθέσεως του οργάνου προσχωρήσεως του παρά τη Κυβερνήσει των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Η Κυβέρνησις των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής θέλει πληροφορήσει έκαστον των Μερών περί της καταθέσεως ενός εκάστου των τοιούτων οργάνων προσχωρήσεως. Άρθρον 11 Η παρούσα Συνθήκη θέλει επικυρωθεί και αι διατάξεις της θέλουσι τεθή εν ισχύι υπό των Μερών συμφώνως προς την συνταγματικήν διαδικασίαν ενός εκάστου. Τα όργανα επικυρώσεως θα κατατεθούν όσον ένεστι συντομώτερον παρά τη Κυβερνήσει των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ήτις θα γνωστοποιήσει εκάστην τοιαύτην κατάθεσιν εις τα υπόλοιπα υπογράψαντα Μέρη. Η Συνθήκη θέλει τεθή εν ισχύι μεταξύ των Κρατών άτινα θα έχουν επικυρώσει αυτήν ευθύς ως κατατεθούν αι επικυρώσεις της πλειοψηφίας των υπογραψάντων μερών, περιλαμβανομένων των επικυρώσεων του Βελγίου, του Καναδά, της Γαλλίας, του Λουξεμβούργου, των Κάτω Χωρών, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών, θα ισχύση δε αναφορικώς προς τα έτερα Κράτη από της καταθέσεως της επικυρώσεως των. Άρθρον 12 Αφ' ου η Συνθήκη παραμείνη εν ισχύι επί δέκα έτη, η καθ' οιονδήποτε μετά ταύτα χρόνον, τα Μέρη θέλουσιν, εάν εν εξ αυτών τούτο ζήτηση, να συσκεφθούν προς τον σκοπόν της αναθεωρήσεως της Συνθήκης λαμβάνοντας υπ' όψιν τους παράγοντας, οίτινες τότε θα επηρεάζουν την ειρήνην και την ασφάλειαν εν τη περιοχή του Βορείου Ατλαντικού, περιλαμβανομένης της αναπτύξεως παγκοσμίων ή και τοπικών συνεννοήσεων υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών δια την διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Άρθρον 13 Αφ' ου η Συνθήκη παραμείνει εν ισχύι επί είκοσιν έτη, οιονδήποτε Μέρος δύναται να παύση τελούν Μέρος αυτής εν έτος αφ' ου επώωση δήλωσιν καταγγελίας προς την Κυβέρνησιν των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ήτις θέλει ειδοποιήσει τας Κυβερνήσεις των ετέρων Μερών περί της καταθέσεως εκάστης δηλώσεως καταγγελίας. Άρθρον 14 Η παρούσα Συνθήκη, ης το αγγλικόν και γαλλικόν κείμενον τυγχάνουν εξ ίσου αυθεντικά, θέλει κατατεθή εις τα αρχεία της Κυβερνήσεως των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Δεόντως κεκυρωμένα αντίγραφο αυτής θέλουσι διαβιβασθή υπό της Κυβερνήσεως ταύτης προς τας Κυβερνήσεις των άλλων υπογραψάντων Μερών. Εγένετο εν Ουασινγκτόνι την 4ην ημέραν του Απριλίου 1949.

NATO ARMAMENTS COOPERATION

Cooperation between NATO countries in the armaments field is the responsibility of the Conference of National Armaments Directors (CNAD), which meets on a regular basis to consider political, economic and technical aspects of the development and procurement of equipment for NATO forces. Army, Air Force and Naval Armaments Groups support the work of the Conference and are responsible to it in their respective fields. A Research and Technology Board, which is an integrated NATO body responsible for defence research and technological development, provides advice and assistance to the CNAD and to the Military Committee. It conducts a programme of collaborative activities across a broad range of defence research and technology issues. Assistance on industrial matters is provided by a NATO Industrial Advisory Group (NIAG), which enables the CNAD to benefit from industry's advice on how to foster government-to-industry and industry-to-industry cooperation and assists the Conference in exploring opportunities for international collaboration. Other groups under the Conference, formerly known as Cadre Groups and renamed "CNAD Partnership Groups", are active in fields such as defence procurement policy and acquisition practices, codification, quality assurance, test and safety criteria for ammunition, and materiel standardisation. Within the above structure, working groups and ad hoc groups are established to promote cooperation in specific fields. The overall structure enables member countries to select the equipment and research projects in which they wish to participate. At the same time, it facilitates exchange of information on national equipment programmes and on technical and logistics matters where cooperation can be of benefit to individual nations and to NATO as a whole. In 1993, the North Atlantic Council approved revised policies, structures and procedures for NATO armaments cooperation. These were designed to strengthen cooperative activities in the defence equipment field; to streamline the overall CNAD committee structure in order to make it more effective and efficient; and to direct the work of the CNAD towards the following key areas:

- harmonisation of military requirements on an Alliance-wide basis;
- promotion of essential battlefield interoperability;
- pursuit of cooperative opportunities identified by the CNAD and the promotion of improved transatlantic cooperation;
- the development of critical defence technologies, including expanded technology sharing.

In 1994, the CNAD agreed on a series of practical cooperation measures with the Western European Armaments Group (WEAG), providing a means of expanding the dialogue on transatlantic armaments issues between European and North American allies [From 1976 to 1992, the Independent European Programme Group (IEPG) provided a forum through which European member nations of NATO could discuss and formulate policies designed to achieve greater cooperation in armaments procurement. The IEPG was dissolved at the end of 1992 when its functions were transferred to the Western European Union (WEU). Subsequently, these matters have been handled by the Western European Armaments Group (WEAG) within the framework of the WEU. From 1976 to 1992, the Independent European Programme Group (IEPG) provided a forum through which European member nations of NATO could discuss and formulate policies designed to achieve greater cooperation in armaments procurement. The IEPG was dissolved at the end of 1992 when its functions were transferred to the Western European Union (WEU). Subsequently, these matters have been handled by the Western European Armaments Group (WEAG) within the framework of the WEU]

CONFERENCE OF NATIONAL ARMAMENTS DIRECTORS (CNAD)

The major part of the collaborative work undertaken within NATO to identify opportunities for collaboration in the research, development and production of military equipment and weapon systems for the armed forces takes place under the auspices of the CNAD. The Conference meets in plenary session twice a year under the Chairmanship of the Secretary General. The Assistant Secretary General for Defence Support is the permanent Chairman. The CNAD brings together the senior officials with responsibility for defence acquisition in member nations, representatives from the Military Committee and NATO Strategic Commands, the Chairmen of the CNAD Main Groups, and other civil and military authorities responsible for different aspects of production logistics. Representatives of the National Armaments Directors (NADREPS), within the national delegations of member countries, undertake the routine tasks of the CNAD and direct the work of its Groups. The CNAD substructure consists of:

- groups, subgroups and working groups responsible to three CNAD Main Armaments Groups (the NATO Naval Armaments Group (NNAG); NATO Air Force Armaments Group (NAFAG); the NATO Army Armaments Group (NAAG)); and the NATO Group on Acquisition Practices;
- the NATO Industrial Advisory Group - (NIAG);
- CNAD Ad Hoc Groups responsible for special armaments projects (e.g. Alliance Ground Surveillance Steering Committee);
- CNAD Partnership Groups (Group of National Directors on Codification; Group of National Directors for Quality Assurance; Group of Experts on the Safety Aspects of Transportation and Storage of Military Ammunition and Explosives; Group on Standardisation of Material and Engineering Practices; and Group on Safety and Suitability for Service of Munitions and Explosives);
- the NATO Conventional Armaments Review Committee (NCARC) composed of representatives from the staffs of the National Armaments Directors and Chiefs of Defence as well as representatives of the NATO Military Authorities. It is responsible to the CNAD for the management of the Conventional Armaments Planning System (CAPS)).

NATO ARMAMENTS PLANNING

In 1989 the North Atlantic Council approved the establishment of a Conventional Armaments Planning System (CAPS). The aims of this system are to provide guidance to the CNAD and orientation to the nations on how the military requirements of the Alliance can best be met by armaments programmes, individually and collectively; to harmonise longer-term defence procurement plans; and to identify future opportunities for armaments cooperation on an Alliance-wide basis. The outcome of this planning process is a series of recommendations issued every two years by the NATO Conventional Armaments Review Committee under the authority of the CNAD. The recommendations are designed to eliminate unnecessary duplication of effort in meeting the military needs of the Alliance; to provide a framework for the exchange of information and the harmonization of operational requirements within the CNAD's armaments groups; and to establish more rational and cost-effective methods of armaments cooperation and defence procurement. A review of NATO's armaments planning procedures is being undertaken, focusing in particular on structures and procedures within the CNAD.

**MEMORANDUM FOR SECRETARIES OF THE MILITARY DEPARTMENTS
CHAIRMAN OF THE JOINT CHIEFS OF STAFF UNDER SECRETARIES OF DEFENSE
DIRECTOR, DEFENSE RESEARCH AND ENGINEERING ASSISTANT SECRETARIES
OF DEFENSE GENERAL COUNSEL OF THE DEPARTMENT OF DEFENSE INSPECTOR
GENERAL OF THE DEPARTMENT OF DEFENSE DIRECTOR, OPERATIONAL TEST
AND EVALUATION ASSISTANTS TO THE SECRETARY OF DEFENSE DIRECTOR,
ADMINISTRATION AND MANAGEMENT DIRECTORS OF THE DEFENSE AGENCIES
DIRECTORS OF THE DOD FIELD AGENCIES [SUBJECT: DoD International Armaments
Cooperation Policy]:**

I have determined that International Armaments Cooperation is a key component of the Department of Defense Bridge to the 21st Century. In the evolving environment of coalition warfare, limited resources, and a global industrial and technology base, it is DoD policy that we utilize International Armaments Cooperation to the maximum extent feasible, consistent with sound business practice and with the overall political, economic, technological, and national security goals of the United States. We already do a good job of international cooperation at the technology end of the spectrum; we need to extend this track record of success across the remainder of the spectrum, to include major defense systems. We must achieve as a minimum: • Deployment and support of standardized, or at least interoperable, equipment with our potential coalition partners; and • Leverage of U.S. resources through cost sharing and economies of scale afforded by international cooperative research, development, production, and logistics support programs. To attain these objectives, I am directing that: 1. We engage Allies in discussions at the earliest practicable stages to identify common mission problems, and to arrive jointly at acceptable mission performance requirements, balancing cost as an independent variable (affordability), meeting coalition military capability needs, and assuring interoperability; 2. The USD(A&T), in coordination with USD(P) and with the recommendation of the affected DoD component, will designate appropriate defense acquisition programs as international cooperative programs. The DoD must be a reliable international partner by funding fully the U.S. share of such programs. Should circumstances arise which necessitate less than full funding for a designated international cooperative program, the Component Acquisition Executive shall notify the USD(A&T), at the earliest opportunity, of the Component's intent to terminate or substantially reduce funding for the program; 3. In support of designated international cooperative programs, DoD will give favorable consideration to transfers of defense articles, services and technology consistent with national security interests and relevant laws, regulations, policies and international agreements. In the case-by-case consideration of proposed transfers through established internal procedures, any recommendation by DoD reviewing organizations to deny or require conditions for proposed transfers will be accompanied by specific national security rationale; 4. Training for program managers and other Acquisition Workforce personnel will include sufficient instruction in the policies and procedures of international armaments cooperation programs, including export regulations and information and industrial security policies, so as to enable them to develop and execute such programs successfully; and 5. The International Cooperative R&D Program accounts (0603790D, A, N, and F) will be used to enable international armaments cooperation programs to begin at an earlier time than what would otherwise be possible through normal program budgeting. The USD(A&T) will approve projects for funding by these accounts in accordance with this policy. I request your full support of this policy and task the Armaments Cooperation Steering Committee to ensure that this policy is aggressively pursued. This policy is effective immediately. Appropriate DoD Directives and Instructions should be amended by their sponsors to reflect this policy with 180 days (28 March 1997 Memorandum

from Secretary of Defense William S. Cohen - DOD International Armaments Cooperation Policy)

Statement by the North Atlantic Council on Kosovo [30 Jan. 1999]

1) NATO reaffirms the demands set out in its statement of 28th January 1999. It stands ready to act and rules out no option to ensure full respect by both sides in Kosovo for the requirements of the international community, and observance of all relevant Security Council Resolutions, in particular the provisions of Resolutions 1160, 1199 and 1203. 2) NATO gives full support to the Contact Group strategy of negotiations on an interim political settlement which are to be completed within the specified timeframe. It welcomes the Presidential Statement of the United Nations Security Council of 29th January 1999. 3) NATO recalls that those responsible for the massacre at Racak must be brought to justice and that the FRY authorities must cooperate fully with ICTY. They must also cooperate fully with the OSCE Kosovo Verification Mission and ensure the security of its personnel. 4) The crisis in Kosovo remains a threat to peace and security in the region. NATO's strategy is to halt the violence and support the completion of negotiations on an interim political settlement for Kosovo, thus averting a humanitarian catastrophe. Steps to this end must include acceptance by both parties of the summons to begin negotiations at Rambouillet by 6 February 1999 and the completion of the negotiations on an interim political settlement within the specified timeframe; full and immediate observance by both parties of the cease-fire and by the FRY authorities of their commitments to NATO, including by bringing VJ and Police/Special Police force levels, force posture and activities into strict compliance with the NATO/FRY agreement of 25 October 1998; and the ending of excessive and disproportionate use of force in accordance with these commitments. 5) If these steps are not taken, NATO is ready to take whatever measures are necessary in the light of both parties' compliance with international commitments and requirements, including in particular assessment by the Contact Group of the response to its demands, to avert a humanitarian catastrophe, by compelling compliance with the demands of the international community and the achievement of a political settlement. The Council has therefore agreed today that the NATO Secretary General may authorise air strikes against targets on FRY territory. The NATO Secretary General will take full account of the position and actions of the Kosovar leadership and all Kosovar armed elements in and around Kosovo in reaching his decision on military action. NATO will take all appropriate measures in case of a failure by the Kosovar Albanian side to comply with the demands of the international community. 6) NATO is also studying how to support measures to curb arms smuggling into Kosovo. 7) NATO's decisions today contribute to creating the conditions for a rapid and successful negotiation on an interim political settlement which provides for an enhanced status for Kosovo, preserves the territorial integrity of the FRY and protects the rights of all ethnic groups. NATO is resolved to persevere until the violence in Kosovo has ended, and a political solution has been reached.

Political and Military Objectives of NATO Action with regard to the crisis in Kosovo [23 Mar. 1999]

) NATO's overall political objectives remain to help achieve a peaceful solution to the crisis in Kosovo by contributing to the response of the international community. 2) NATO's overall political objectives remain to help achieve a peaceful solution to the crisis in Kosovo by contributing to the response of the international community. More particularly, the Alliance made it clear in its statement of 30th January 1999 that its strategy was to halt the violence and support the completion of negotiations on an interim political solution. 3) Alliance

military action is intended to support its political aims. To do so, NATO's military action will be directed towards halting the violent attacks being committed by the VJ and MUP and disrupting their ability to conduct future attacks against the population of Kosovo, thereby supporting international efforts to secure FRY agreement to an interim political settlement.

Statement of the North Atlantic Council following the meeting between Representatives of the NATO Member States, the EU Member States, the OSCE CIO, the UNHCR, the Council of Europe and the Western European Union [04 Apr. 1999]

1) At the initiative of the EU Presidency and with the agreement of the North Atlantic Council, a timely and constructive meeting was held today at NATO Headquarters in Brussels of representatives of the NATO member states, of the EU member states, the European Commission and ECHO, of the OSCE CIO, of the UNHCR, of the Council of Europe and of the Western European Union. The objective of the meeting was to contribute to the coordination of efforts and to identify concrete measures to address the grave humanitarian crisis brought on by the actions of President Milosevic's forces in Kosovo. 2) This humanitarian tragedy requires an immediate response. We are ready to work as constructively and efficiently as possible and in coordination with other international organisations and agencies. We welcome and support the statement of the EU Presidency following today's meeting. 3) The situation in Kosovo and in the region continues to deteriorate further, as a consequence of the continued Yugoslav campaign of ethnic cleansing which has already resulted, according to the UNHCR, in 125,000 refugees in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 226,000 in Albania and 33,000 in Montenegro. What we have been witnessing over the last few weeks is the climax of a campaign of violence and destruction carried out by Yugoslav Army and Serb police forces. 4) We have already taken steps to address this humanitarian catastrophe. On 3rd April, we took a series of important decisions which will allow NATO to step in quickly and help with humanitarian efforts both in Albania and in the former Yugoslav Republic of Macedonia. 5) The Alliance's military forces will engage more actively in refugee relief in the former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania, in cooperation and coordination with the relevant humanitarian organisations which are already responding to the crisis, in particular the UNHCR which is the lead international agency in this field. 6) NATO and its member states are providing shelter, food and logistical support, and are working closely with other international organisations in the provision of humanitarian assistance to the former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania. The NATO Commander in the former Yugoslav Republic of Macedonia (representing the Secretary General and the SACEUR) has full authority to coordinate NATO's assistance to the former Yugoslav Republic of Macedonia and has been authorised to use all available NATO forces to assist in humanitarian relief. SACEUR has been authorised to establish a forward headquarters in Albania, in coordination with the Albanian authorities and the UNHCR, in order to assess the humanitarian situation and provide support thereto. The NATO Military Authorities have been tasked to undertake further planning to this end. 7) The NATO Commanders will continue to initiate action at every opportunity to assist the international humanitarian effort, with the intention of handing over to the UNHCR or other agencies when appropriate. The NATO Commanders will exercise, as necessary, coordination and control of movement on land, sea and in the air. 8) NATO and its Partners will continue to use the Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre to assist the coordination of the international humanitarian effort. 9) The Alliance has informed the member States of the Euro-Atlantic Partnership Council on the outcome of today's meeting. 10) NATO has agreed to meet on 5th April 1999 at the European Union to continue efforts to coordinate with all relevant agencies

The situation in and around Kosovo [12 Apr. 1999]/ Statement issued at the Extraordinary Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters, Brussels

1) The crisis in Kosovo represents a fundamental challenge to the values of democracy, human rights and the rule of law, for which NATO has stood since its foundation. We are united in our determination to overcome this challenge. 2) The Federal Republic of Yugoslavia (FRY) has repeatedly violated United Nations Security Council resolutions. The unrestrained assault by Yugoslav military, police and paramilitary forces, under the direction of President Milosevic, on Kosovar civilians has created a massive humanitarian catastrophe which also threatens to destabilise the surrounding region. Hundreds of thousands of people have been expelled ruthlessly from Kosovo by the FRY authorities. We condemn these appalling violations of human rights and the indiscriminate use of force by the Yugoslav government. These extreme and criminally irresponsible policies, which cannot be defended on any grounds, have made necessary and justify the military action by NATO. 3) NATO's military action against the FRY supports the political aims of the international community: a peaceful, multi-ethnic and democratic Kosovo in which all its people can live in security and enjoy universal human rights and freedoms on an equal basis. In this context, we welcome the statement of the UN Secretary-General of 9th April and the EU Council Conclusions of 8th April. 4) NATO's air strikes will be pursued until President Milosevic accedes to the demands of the international community. President Milosevic knows what he has to do. He must: ensure a verifiable stop to all military action and the immediate ending of violence and repression; ensure the withdrawal from Kosovo of the military, police and paramilitary forces; agree to the stationing in Kosovo of an international military presence; agree to the unconditional and safe return of all refugees and displaced persons and unhindered access to them by humanitarian aid organisations; provide credible assurance of his willingness to work on the basis of the Rambouillet Accords in the establishment of a political framework agreement for Kosovo in conformity with international law and the Charter of the United Nations. 5) Responsibility for the present crisis lies with President Milosevic. He has the power to bring a halt to NATO's military action by accepting and implementing irrevocably the legitimate demands of the international community. 6) We underline that NATO is not waging war against the Federal Republic of Yugoslavia. We have no quarrel with the people of the FRY who for too long have been isolated in Europe because of the policies of their government. 7) We are grateful for the strong and material support we have received from our Partners in the region and more widely in the international community in responding to the crisis. 8) The Alliance shares a common interest with Russia in reaching a political solution to the crisis in Kosovo and wants to work constructively with Russia, in the spirit of the Founding Act, to this end. 9) As a result of President Milosevic's sustained policy of ethnic cleansing, hundreds of thousands of Kosovar people are seeking refuge in neighbouring countries, particularly in Albania and the former Yugoslav Republic of Macedonia. Others remain in Kosovo, destitute and beyond the reach of international relief. These people in Kosovo are struggling to survive under conditions of exhaustion, hunger and desperation. We will hold President Milosevic and the Belgrade leadership responsible for the well-being of all civilians in Kosovo. 10) NATO and its members have responded promptly to this emergency. We have activated with our Partners the Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre. NATO forces in the former Yugoslav Republic of Macedonia have constructed emergency accommodation for refugees and have cared for them. NATO troops are also being deployed to Albania to support the humanitarian efforts there and to assist the Albanian authorities in providing a secure environment for them. We will sustain and intensify our refugee and humanitarian relief operations in cooperation with the UNHCR, the lead agency in this field. NATO-led refugee and humanitarian aid airlift operations for both Albania and the former Yugoslav Republic of Macedonia are already under way and they

will increase. The steps being taken by NATO and the efforts of other international organisations and agencies, including the European Union, are complementary and mutually reinforcing. 11) We pay tribute to NATO's servicemen and women whose commitment and skill are ensuring the success of NATO's military and humanitarian operations. 12) Atrocities against the people of Kosovo by FRY military, police and paramilitary forces violate international law. Those who are responsible for the systematic campaign of violence and destruction against innocent Kosovar civilians and for the forced deportation of hundreds of thousands of refugees will be held accountable for their actions. Those indicted must be brought before the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) in The Hague in accordance with international law and the relevant resolutions of the United Nations Security Council. Allies reaffirm there can be no lasting peace without justice. 13) NATO has repeatedly stated that it would be unacceptable if the FRY were to threaten the territorial integrity, political independence and security of Albania and the former Yugoslav Republic of Macedonia. We have consulted closely and at a high level with both countries on their specific concerns. We will respond to any challenges by the FRY to the security of Albania and the former Yugoslav Republic of Macedonia stemming from the presence of NATO forces and their activities on their territory. 14) We are concerned over the situation in the Republic of Montenegro. We reaffirm our support for the democratically elected government of President Milo Djukanovic which has accepted tens of thousands of displaced persons from Kosovo. President Milosevic should be in no doubt that any move against President Djukanovic and his government will have grave consequences. 15) The Kosovo crisis underscores the need for a comprehensive approach to the stabilisation of the crisis region in south-eastern Europe and to the integration of the countries of the region into the Euro-Atlantic community. We welcome the EU initiative for a Stability Pact for South-Eastern Europe under the auspices of the OSCE, as well as other regional efforts including the South Eastern Europe Co-operation initiative. We are strengthening the security dialogue between NATO and countries of the region with a view to building a dynamic partnership with them and have tasked the Council in Permanent Session to develop measures to this end. We look forward to a time when the people of Serbia can re-establish normal relations with all the peoples of the Balkans. We want all the countries of south-eastern Europe to enjoy peace and security.

**Statement issued following the Meetings of the Foreign and Defence Ministers
at the NATO Summit in Washington D.C. [23 Apr. 1999]**

1) Alliance Foreign and Defence Ministers met informally in separate meetings on 23 April 1999 in the framework of the Washington Summit in order to take stock of developments in the Kosovo crisis. 2) They exchanged views on the political and military situation and underlined that NATO airstrikes would continue until President Milosevic had met the demands of the international community as reaffirmed by Heads of State and Government today in their statement. They also reviewed the extensive humanitarian support which NATO is providing in Albania and the former Yugoslav Republic of Macedonia. They welcomed the support for NATO offered by Partners in the region and elsewhere. 3) Foreign Ministers considered ways to promote security and stability in Southeast Europe through NATO as well as through other institutions. 4) Defence Ministers considered ways that NATO can contribute to halting delivery of war material to the Federal Republic of Yugoslavia. 5) Ministers paid tribute to the many thousands of NATO servicemen and servicewomen for their unstinting commitment to the Alliance's military and humanitarian missions.

**Statement on Kosovo issued by the Heads of State and Government participating
in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. [23 Apr. 1999]**

1) The crisis in Kosovo represents a fundamental challenge to the values for which NATO has stood since its foundation: democracy, human rights and the rule of law. It is the culmination of a deliberate policy of oppression, ethnic cleansing and violence pursued by the Belgrade regime under the direction of President Milosevic. We will not allow this campaign of terror to succeed. NATO is determined to prevail. 2) NATO's military action against the Federal Republic of Yugoslavia (FRY) supports the political aims of the international community, which were reaffirmed in recent statements by the UN Secretary-General and the European Union: a peaceful, multi-ethnic and democratic Kosovo where all its people can live in security and enjoy universal human rights and freedoms on an equal basis. 3) Our military actions are directed not at the Serb people but at the policies of the regime in Belgrade, which has repeatedly rejected all efforts to solve the crisis peacefully. President Milosevic must: Ensure a verifiable stop to all military action and the immediate ending of violence and repression in Kosovo; Withdraw from Kosovo his military, police and para-military forces; Agree to the stationing in Kosovo of an international military presence; Agree to the unconditional and safe return of all refugees and displaced persons, and unhindered access to them by humanitarian aid organisations; and Provide credible assurance of his willingness to work for the establishment of a political framework agreement based on the Rambouillet accords. 4) There can be no compromise on these conditions. As long as Belgrade fails to meet the legitimate demands of the international community and continues to inflict immense human suffering, Alliance air operations against the Yugoslav war machine will continue. We hold President Milosevic and the Belgrade leadership responsible for the safety of all Kosovar citizens. We will fulfill our promise to the Kosovar people that they can return to their homes and live in peace and security. 5) We are intensifying NATO's military actions to increase the pressure on Belgrade. Allied governments are putting in place additional measures to tighten the constraints on the Belgrade regime. These include intensified implementation of economic sanctions, and an embargo on petroleum products on which we welcome the EU lead. We have directed our Defence Ministers to determine ways that NATO can contribute to halting the delivery of war material including by launching maritime operations, taking into account the possible consequences on Montenegro. 6) NATO is prepared to suspend its air strikes once Belgrade has unequivocally accepted the above mentioned conditions and demonstrably begun to withdraw its forces from Kosovo according to a precise and rapid timetable. This could follow the passage of a United Nations Security Council resolution, which we will seek, requiring the withdrawal of Serb forces and the demilitarisation of Kosovo and encompassing the deployment of an international military force to safeguard the swift return of all refugees and displaced persons as well as the establishment of an international provisional administration of Kosovo under which its people can enjoy substantial autonomy within the FRY. NATO remains ready to form the core of such an international military force. It would be multinational in character with contributions from non-NATO countries. 7) Russia has a particular responsibility in the United Nations and an important role to play in the search for a solution to the conflict in Kosovo. Such a solution must be based on the conditions of the international community as laid out above. President Milosevic's offers to date do not meet this test. We want to work constructively with Russia, in the spirit of the Founding Act. 8) The long-planned, unrestrained and continuing assault by Yugoslav military, police and paramilitary forces on Kosovars and the repression directed against other minorities of the FRY are aggravating the already massive humanitarian catastrophe. This threatens to destabilise the surrounding region. 9) NATO, its members and its Partners have responded to the humanitarian emergency and are intensifying their refugee and humanitarian relief operations in close cooperation with the UNHCR, the lead agency in this field, and with other

relevant organisations. We will continue our assistance as long as necessary. NATO forces are making a major contribution to this task. 10) We pay tribute to the servicemen and women of NATO whose courage and dedication are ensuring the success of our military and humanitarian operations. 11) Atrocities against the people of Kosovo by FRY military, police and paramilitary forces represent a flagrant violation of international law. Our governments will co-operate with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) to support investigation of all those, including at the highest levels, responsible for war crimes and crimes against humanity. NATO will support the ICTY in its efforts to secure relevant information. There can be no lasting peace without justice. 12) We acknowledge and welcome the courageous support that states in the region are providing to our efforts in Kosovo. The former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania have played a particularly important role, not least in accepting hundreds of thousands of refugees from Kosovo. The states in the region are bearing substantial economic and social burdens stemming from the current conflict. 13) We will not tolerate threats by the Belgrade regime to the security of its neighbours. We will respond to such challenges by Belgrade to its neighbours resulting from the presence of NATO forces or their activities on their territory during this crisis. 14) We reaffirm our support for the territorial integrity and sovereignty of all countries in the region. 15) We reaffirm our strong support for the democratically elected government of Montenegro. Any move by Belgrade to undermine the government of President Djukanovic will have grave consequences. FRY forces should leave the demilitarised zone of Prevlaka immediately. 16) The objective of a free, prosperous, open and economically integrated Southeast Europe cannot be fully assured until the FRY embarks upon the transition to democracy. Accordingly, we express our support for the objective of a democratic FRY which protects the rights of all minorities, including those in Vojvodina and Sandjak, and promise to work for such change through and beyond the current conflict. 17) It is our aim to make stability in Southeast Europe a priority of our transatlantic agenda. Our governments will co-operate urgently through NATO as well as through the OSCE, and for those of us which are members, the European Union, to support the nations of Southeast Europe in forging a better future for their region - one based upon democracy, justice, economic integration, and security co-operation.

**The Washington Declaration Signed and issued by the Heads of State and Government
participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C.
[23 Apr. 1999 – 24 Apr. 1999]**

1) We, the Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance, declare for a new century our mutual commitment to defend our people, our territory and our liberty, founded on democracy, human rights and the rule of law. The world has changed dramatically over the last half century, but our common values and security interests remain the same. 2) At this anniversary summit, we affirm our determination to continue advancing these goals, building on the habits of trust and co-operation we have developed over fifty years. Collective defence remains the core purpose of NATO. We affirm our commitment to promote peace, stability and freedom. 3) We pay tribute to the men and women who have served our Alliance and who have advanced the cause of freedom. To honour them and to build a better future, we will contribute to building a stronger and broader Euro-Atlantic community of democracies - a community where human rights and fundamental freedoms are upheld; where borders are increasingly open to people, ideas and commerce; where war becomes unthinkable. 4) We reaffirm our faith, as stated in the North Atlantic Treaty, in the purposes and principles of the Charter of the United Nations and reiterate our desire to live in peace with all nations, and to settle any international dispute by

peaceful means. 5) We must be as effective in the future in dealing with new challenges as we were in the past. We are charting NATO's course as we enter the 21st century: an Alliance committed to collective defence, capable of addressing current and future risks to our security, strengthened by and open to new members, and working together with other institutions, Partners and Mediterranean Dialogue countries in a mutually reinforcing way to enhance Euro-Atlantic security and stability. 6) NATO embodies the vital partnership between Europe and North America. We welcome the further impetus that has been given to the strengthening of European defence capabilities to enable the European Allies to act more effectively together, thus reinforcing the transatlantic partnership. 7) We remain determined to stand firm against those who violate human rights, wage war and conquer territory. We will maintain both the political solidarity and the military forces necessary to protect our nations and to meet the security challenges of the next century. We pledge to improve our defence capabilities to fulfill the full range of the Alliance's 21st century missions. We will continue to build confidence and security through arms control, disarmament and non-proliferation measures. We reiterate our condemnation of terrorism and our determination to protect ourselves against this scourge. 8) Our Alliance remains open to all European democracies, regardless of geography, willing and able to meet the responsibilities of membership, and whose inclusion would enhance overall security and stability in Europe. NATO is an essential pillar of a wider community of shared values and shared responsibility. Working together, Allies and Partners, including Russia and Ukraine, are developing their cooperation and erasing the divisions imposed by the Cold War to help to build a Europe whole and free, where security and prosperity are shared and indivisible. 9) Fifty years after NATO's creation, the destinies of North America and Europe remain inseparable. When we act together, we safeguard our freedom and security and enhance stability more effectively than any of us could alone. Now, and for the century about to begin, we declare as the fundamental objectives of this Alliance enduring peace, security and liberty for all people of Europe and North America.

The situation in and around Kosovo. Chairman's statement issued at the Extraordinary Meeting of Foreign and Defence Ministers of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters Brussels on 18 June 1999 [18 Jun. 1999]

1) In Kosovo the will of the international community has prevailed by achieving the withdrawal of FRY security forces, thus bringing to an end the brutal campaign of repression and ethnic cleansing. NATO has played a vital role in achieving this outcome. The Alliance pays tribute to the men and women of Operation Allied Force for the courage and commitment they have displayed. 2) NATO's objectives, which are those of the international community, are unchanged: the complete withdrawal of FRY military, police and para-military forces from Kosovo; an end to all violence; the unconditional and safe return of all refugees and displaced persons and unhindered access to them by humanitarian aid organisations; and the establishment of a political framework agreement based on the Rambouillet accords. NATO is determined to fulfil its promise that the people of Kosovo can return to their homes and live in security and without fear. Allies are appalled by the mounting evidence of atrocities committed in Kosovo. They are cooperating actively with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia in order to bring to justice those responsible for atrocities and war crimes. A durable peace in Kosovo must be founded on justice and the rule of law. 3) To achieve these objectives, KFOR, with NATO at its core, is deploying rapidly into Kosovo, as authorised by the UN Security Council acting under Chapter VII of the UN Charter. 4) The Alliance is determined to help create a peaceful, multi-ethnic and democratic Kosovo within the FRY. KFOR will operate in an impartial and

even-handed manner in carrying out its mandate. NATO will help the people of Kosovo build democratic institutions and a civil society based on respect for the human rights of all Kosovars on an equal basis, regardless of their ethnic or religious background. As the first, immediate steps in reaching this goal, NATO expects: the FRY authorities to complete the full withdrawal of their security forces in accordance with the timetable set out in the Military Technical Agreement between NATO and the FRY; the KLA and other armed groups in Kosovo to cooperate fully with KFOR, refrain from any violence and particularly any provocations against departing Serb forces, avoid any actions which would impede the establishment of the UN-led civil administration, fulfil their obligations for demilitarisation under UNSCR 1244, and respect the human rights of all peoples in Kosovo; KFOR will not tolerate any challenges to its authority or intimidation of any of the people of Kosovo. 5) The Alliance welcomes the commitments made by its Partners and other interested nations to participate in KFOR. 6) NATO looks forward to the participation of the Russian Federation in KFOR within a unified chain of command. Allies are confident that arrangements will be found that will allow Russian and NATO forces to work together to bring peace and stability to all peoples in Kosovo. NATO and its member countries remain ready to resume consultations and full cooperation in the framework of the NATO-Russia Founding Act. 7) KFOR will work to create a secure environment in which the UN-led civil administration and international agencies can work unhindered. NATO welcomes the early establishment of the UN Interim Administration in Kosovo (UNMIK) and intends to cooperate closely with it together with the OSCE and the EU. Allies call upon all peoples of Kosovo to recognise the authority of and cooperate fully with UNMIK. The Alliance is assisting the UNHCR and non-governmental organisations in the return of refugees and displaced persons to their homes. Allies will be cooperating closely with the UN Mine Action Service and other international organisations and NGOs on mine awareness and clearance activities, with the aim of ensuring a safe environment for the return of refugees and for the conduct of the civil mission. Allies look forward to cooperating closely with all these organisations in bringing lasting peace and security to Kosovo. 8) The Alliance reiterates the great importance attached by Heads of State and Government in Washington to the stability of Montenegro's democratically elected government. 9) Stability in South Eastern Europe is a priority for member governments. The Alliance will not allow the Belgrade regime to destabilise the neighbouring states of the FRY. Belgrade's actions have inflicted enormous hardship on the countries of the region. NATO pays tribute in particular to the governments of Albania and the Former Yugoslav Republic of Macedonia for their handling of the massive influx of refugees. NATO also expresses its appreciation to the governments of Bulgaria and Romania for the support they have given to preserving stability in the region. The Alliance will work with all Partner countries to address the problems of the region. Allies are cooperating through NATO's initiative for South Eastern Europe to support the nations of this region in forging a better future based on democracy, justice, security cooperation, economic development and integration. NATO supports the EU Stabilisation Pact for South East Europe and the regional cooperation efforts of the countries in the region. The objective of a stable South Eastern Europe cannot be assured until the FRY achieves democracy and respects the rights of all minorities, including those in Vojvodina and Sandjak. 10) In the Washington Declaration, Allied Heads of State and Government reaffirmed their commitment to the principles of democracy, human rights and the rule of law on which the Alliance is founded and expressed their vision for the Alliance of the 21st century. NATO's actions in Kosovo are an expression of this commitment and vision.

**Statement by the NATO-Russia Permanent Joint Council on the
Security Situation in Kosovo [23 Jul. 1999]**

1) NATO and Russia affirm their commitment to full implementation of the provisions and goals of the UN Resolution UNSCR 1244. 2) NATO and Russia affirm their commitment to full implementation of the provisions and goals of the UN Resolution UNSCR 1244. 3) NATO and Russia are determined to do their utmost to ensure equal security for all inhabitants of Kosovo regardless of their ethnic, political or religious affiliations. To this end most intensive patrolling will continuously be undertaken in all parts of Kosovo, especially in areas of high risks. NATO and Russia will continue to consider in the PJC ways of further improving security in Kosovo. They condemn all acts of violence against the Kosovo population. Those responsible should be brought to justice through the mechanisms referred to in UNSCR 1244. They express their growing concern at the continuing departure of significant numbers of Serbs and members of other ethnic groups from Kosovo. They urge all Serbs and members of other ethnic groups to stay in Kosovo and those who have left to return to their homes. 4) NATO and Russia call upon all the people of Kosovo to support and co-operate with the international security and civil presences in carrying out their mandates established by UNSCR 1244

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς Πηγές - Επίσημες Εκδόσεις

- British Parliament - The Defence Committee. Lessons of Kosovo (14th Report). London: October, 25, 2000.
- Brok, E.. Testimony before the House Committee in International Relations. , Washington DC: November 10, 1999.
- Clark, Gen., W. K. (SACEUR), and Brig. Gen. J. Corley, Kosovo Mission Effectiveness Assessment Team (EUCOM- US MoD). Washington DC: 1999.
- Defense Science Board Task Force. International Armaments Cooperation in an Era of Coalition Security. Washington DC: GPO, August 1996.
- Department of Defense, Defense Systems Management College. Guide for the Management of Multinational Programs (second edition). Fort Belvoir, VA: GPO, 1987.
- Department of Defense (Report to Congress). International Cooperative Research and Development Program 1997. Report prepared by the Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology and submitted to the Speaker of the House of Representatives and the Committees on Armed Services and Appropriations of the Senate. Washington DC: GPO, 1997.
- Department of Defense /Office of the Under Secretary of Defense for International Programs. Management Plan for the Administration of DOD International Cooperative Research and Development Program. Washington DC: GPO, December 1992.
- Department of Defense. Mandatory Procedures for Major Defense Acquisition Programs (MDAPs) and Major Automated Information System (MAIS) Acquisition Programs (DOD Directive 5000. 2). Washington DC: GPO, May 1996.
- Department of Defense/ Office of the Secretary of Defense. Report on the Quadrennial Defense Review. Washington DC: GPO, May 1997.
- Department of Defense/ Office of the Secretary of Defense. Report on the Effects of Mergers in the Defense Industry. Washington DC: GPO, March 1997.
- Department of Defence / Office of the Under-Secretary of Defence (Acquisition). Critical Technologies Plan. Washington, DC: April 1989.
- Department of Defence. Bolstering Defence Industrial Effectiveness: Preserving our Heritage, Securing the Future. Washington: July 1988.
- Department of Trade and Industry. Manufacturing into the 1990's (PA Consulting Group Report). London: HMSO, 1989.

- Executive Office of the President/ Office of Science and Technology Policy. A New Strategy for Science and Technology/ National Security Science and Technology Strategy (executive summary). Washington DC, September 19, 1995.
- European Community. Europe Without Frontiers- Completing the Internal Market. Brussels: 1989.
- European Parliament. European Parliament Resolution of 26 March 2009 on the state of transatlantic relations in the aftermath of the US Elections. Brussels: 2009
- European Defense Industry Study Team (EDIG/ IEPG). Towards a Stronger Europe. Brussels: 1986.
- Grimmett, R. F.. Conventional Arms Transfer to the Third World, 1983-1990 (CRS 91-578F). Congressional Research Service. Washington, DC: August 1991.
- Government Printing Office. World Military Expenditures and Arms Transfers. Arms Control and Disarmament Agency (ACDA). Washington, DC: 1989.
- House of Commons. Implementation of Lessons Learned from *Operation Granby*. (Fifth Report). Defence Committee (DefCom). London: 1994.
- IEPG. Towards a Stronger Europe (vol. 2). Brussels: December, 1986.
- International Institute for Strategic Studies. Strategic Survey 1987-1988. London: 1988.
- Kaminski, Paul G. (Undersecretary of Defence for Acquisition and Technology). FY 1997 DoD Acquisition and Technology Program (Statement, Subcommittee on Acquisition and Technology of the Senate Committee on Armed Services). Washington DC: 20 March 1996.
- Ministry of Defence. Kosovo: Lessons Learned from the Crisis, introduction. Report by the Controller and Auditor General. London: 2000
- Ministry of Defence. Kosovo: the Financial Management of Military Operations, Executive Summary. London: 2000
- Ministry of Defence. Kosovo- An Account of the Crisis- Operation Allied Force: NATO Air Campaign in FRY. London: 2000
- Ministry of Defence. Kosovo/ Operation Allied Force: After- Action Report, London: 2000
- Ministry of Defence. Lessons from the Crisis (Report). London: 2000.

- National Defense Panel. Assessment of the May 1997 Quadrennial Defense Review. Washington DC: GPO, 1997.
- NATO Industrial Advisory Group (NIAG). Trans- Atlantic Defence Industrial Cooperation (a Report to the Conference of National Armaments Directors/ CNADs). Brussels Fall 2001.
- NATO Summit. Statement issued by the Foreign and Defence Ministers. Washington DC: 23 April 1999.
- NATO-Russia Permanent Joint Council on the Security Situation in Kosovo. Statement, 23 July 1999.
- North Atlantic Council. The situation in and around Kosovo (Chairman's statement issued at the Extraordinary Meeting of Foreign and Defence Ministers, NATO Headquarters). Brussels: 18 June 1999.
- North Atlantic Council. Statement on Kosovo issued by the Heads of State and Government. Washington DC: 23 April 1999.
- North Atlantic Council. The situation in and around Kosovo. Statement issued at the Extraordinary Ministerial Meeting, NATO Headquarters. Brussels: 12 April 1999.
- North Atlantic Council. Statement on Kosovo (30 January 1999).
- North Atlantic Council. Statement by Representatives of NATO Member States, EU Member States, OSCE CIO, UNHCR, Council of Europe and Western European Union (04 April 1999).
- North Atlantic Council. The Washington Declaration. Washington DC: 23 -24 April, 1999.
- Office of Technology Assessment. Arming Our Allies: Cooperation and Competition in Defense Technology. Washington DC.: 1990.
- Office of the Deputy Under Secretary of Defense for International & Commercial Programs. International Armaments Cooperation Handbook. Washington DC: GPO, June 1996.
- O' Hanlon, Michael. The Defence Capabilities Initiative and NATO's Strategic Concept (Interim Report). NATO's Parliamentary Assembly, Committee on Defence and Security. Paris: November 2000
- Office of Technology Assessment. Arming our Allies: Cooperation and Competition in Defence Technology. Washington DC: 1990.
- Political and Military Objectives of NATO Action with regard to the crisis in Kosovo. NATO (23 March 1999).

- West, Vice Admiral Sir A., Testimony, UK Parliament /House of Commons Select Committee on Defence. London: 1999.

Ενόγλωση

Αρθρα

- Alker, H. R.. Jr. "A Methodology for Design Research on Interdependence Alternatives," *International Organization* 31/ 1 (Winter 1977): 29-63
- Altfeld, M.. "The decision to Ally: a Theory and Test," *The Western Political Quarterly* 37/ 4 (December, 1984): 523-544
- Annati, Massimo. "Shaping the Requirements for the European Rapid Reaction Force," *Military Technology* 25/2 (2001): 58-72
- Asmus, Ronald D., Richard L Kugler, and Stephen F. Larrabee. "Building a New NATO," *Foreign Affairs* 72 /4 (September 1993): 28-40.
- Asmus, Ronald D.. "New Purposes, New Plumbing. Rebuilding the Atlantic Alliance." *The American Interest* (November/ December 2008)
- Baldwin, D.. "Security Studies and the End of the Cold War," *World Politics* 48 /1 (October 1995): 117-141
- Benichou, M.. "The Development of Anglo-French Relations in Defense Equipment," *RUSI Journal* (Winter 1989).
- Bensahel, N.. "Separable but not Separate Forces: NATO's Development of the Combined Joint Task Forces," *European Security* 8/2 (Summer 1999): 52-72
- Bergsten, Fred. "America and Europe: Clash of the Titans?," *Foreign Affairs* 78/ 2 (March- April 1999): 20-34
- Biscop, Sven. "Permanent Structured Cooperation and the Future of ESDP," *Egmont Paper* 20 (2008)
- Bittleston, M.. "Cooperation or Competition? Defence Procurement Options for the 1990's," *Adelphi Papers* 250 (Spring 1990): 3-82
- Brooks, Stephen G.. "Dueling Realisms," *International Organization* 51 / 3 (Summer 1997): 445-477
- Buzan, B.. "Peace, Power and Security: Contending Concepts in the study of International Relations," *Journal of Peace Research* 21/2 (1984): 109-125
- Caplan, R.. International Diplomacy and the Crisis in Kosovo, *International Affairs* 74/

4 (October 1998): 745-761

- Clarke, J. L.. "What Roles and Missions for Europe's Military and Security Forces in the 21st Century?," *The Marshall Center Papers* 7 (August 2005).
- Coisplet, M.. "Stopping the Tank—A European Project: MACPED/ ACEADM," *NATO's Sixteen Nations* 35/ 7 (December 1990): 36-37
- Cornu, Chr.. "Fortress Europe: Virtual or Real?," In "Between Cooperation and Competition: The Transatlantic Defence Market," ed. B. Schmitt, *Chaillot Paper* (Vol. 44, January, 2001)
- Daalder, Ivo, and James Goldgeier. "Global NATO," *Foreign Affairs* 85/ 5 (September/October 2006);
- Delaere, M., and Lok J. Janssen. "The Dutch Recipe: Flexibility, Readiness," *Jane's Defence Weekly* (October 27, 1999)
- Deutsch, J., A. Kanter, and B. Scowcroft, B.. "Saving NATO's Foundation," *Foreign Affairs* 78 / 6 (November/ December 1999): 68-82
- Edmonds, M., M. Uttley, and G. Hayhurst. "Defence Interdependence: UK & US Dependence on Foreign Technology in Defence Research and Development," *Science and Public Policy* 17/ 3 (June 1990): 157-169
- Elzen, B., B. Enserink, and W. A. Smith. "Weapon Innovation: Networks and Guiding Principles, *Science and Public Policy* 17/ 3 (June 1990): 171-193
- Feldstein, Martin. "EMU and International Conflict," *Foreign Affairs* 76/ 6 (November-December 1997): 60-73
- Freeman, K.. "Defence Procurement Policy in Europe," *RUSI Journal* (December 1987): 143-156
- Fulghum, D. A.. "Serb Threat Subsides, but US still Worries," *Aviation Week and Space Technology* (April 12, 1999)
- Gaddis, J. L.. "History, Grand Strategy, and NATO Enlargement," *Survival* 40/ 1 (Spring 1998): 145-151
- Gilpin, Gilpin. "The Richness of the Tradition of Political Realism," *International Organization* 38/ 2 (Spring 1984): 287-304
- Gilpin, Gilpin. "No One Loves a Political Realist," *Security Studies* 5 /3 (Spring 1996): 3-26
- Goodman, G. W. Jr.. "JSF Downselect: It's Now a Two-Team Race," *Armed Forces Journal International* 28 (December 1996)

- Grieco, J. M. "Anarchy and the Limits of Cooperation: a Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism," *International Organization* 42/3 (Summer 1988): 485-507
- Grieco, J. M. "The Maastricht Treaty, Economic and Monetary Union, and the Neo-Realist Research Programme," *Review of International Studies* 21/ 1 (January 1995): 21-40.
- Hallams, Ellen. "The Transatlantic Alliance renewed: the United States and NATO since 9/11." *Journal of Transatlantic Studies* 7/ 1 (March 2009): 38-60
- Harbor, B.. "Arms Conversion and Military- Civilian Technological Synergy," *Science and Public Policy* 17/ 3 (June 1990): 194-200
- Hartley, Keith, and A. Cox. "The Cost of Non-Europe in Defence Procurement," In "Defence Markets and Industries in Europe. Time for Political Decisions?," ed. Pierre de Vestel, *Chaillot Paper* 21 (1995)
- Hartley, Keith (et al).. "The Economics of UK Defense Policy in the 1990s," *RUSI Journal* 135/ 2 (Summer 1990): 49-54
- Hayes, P. B.. "Europe's Single Market Will Bring Radical Changes," *Interavia Aerospace Review* (December 1990)
- Hayes, P. B.. "The European Aerospace Industry Report," *Interavia Aerospace Review* (December 1990).
- Hayward, Keith. "Towards a European Weapons Procurement Process," *Chaillot Paper* 27 (1997).
- Heuninckx, Baudouin. "Towards a Coherent European Defence Procurement Regime? European Defence Agency and European Commission Initiatives." *Public Procurement Law Review* 17/ 1 (2008): 1-20
- Hobbs, D.. "Research and Development in NATO: The European View," *NATO's Sixteen Nations* (December 1989- January 1990).
- Hulsman, John C.. "The Guns of Brussels: Burden Sharing and Power Sharing with Europe," *Policy Review* 101 (June- July 2000): 35-49
- Hulsman, John C.. A Grand Bargain with Europe. "The Heritage Foundation Executive Memorandum 643 (January 24, 2000).
- Jackson, J. H., Reshaping of the Defense Industry, *Jane's Defence Weekly* (November 25, 1990).
- Kaminski, Paul G.. "Reengineering the Acquisition Process: An Interview," *Armed Forces Journal International* 54-55 (June 1997)
- Kapstein, Ethan. "Is Realism Dead? The Domestic Sources of International Politics,"

International Organization 49/ 4 (Autumn, 1995): 751-774

- Kemp, Ian, and Luke Hill. "Europe on Standby," *Jane's Defence Weekly* (December 12, 2001)
- Kennedy, G.. "Strains and Prospects in Defense Procurement," *RUSI Journal* (Summer 1989): 45-50
- Keohane, Robert, and Joseph Nye. "Power and Interdependence Revisited," *International Organization* 41./ 4 (Autumn 1987): 725-753
- Kugler, Jasek, and William Domke. "Comparing the Strength of Nations," *Comparative Political Studies* 19/ 1 (April 1986): 39-69
- Levene, P.. "European Defense Research and Procurement After 1992," *NATO's Sixteen Nations* 34/ 7 (December 1989): 7-77
- Levene, P., Maintaining the Two-Way Street: UK/ US Defense Procurement, *NATO's Sixteen Nations* (Special Supplement, 1989).
- Mearsheimer, John. "The False Promise of International Institutions," *International Security* 19/ 3 (Winter 1994/ 1995): 5-49
- Mearsheimer, John. "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War," *International Security* 15/ 4 (Summer 1990): 5-56
- Bueno de Mesquita, and David J. Singer. "Alliances, Capabilities, and War: A Review and Synthesis," *Political Science Annual* (Vol. IV): 237-280. New York: Bobbs- Merrill, 1973.
- Michel, L. G.. "NATO Decisionmaking: Au Revoir to the Consensus Rule?," *Strategic Forum* 22 (August 2003)
- Miller, Paul D.. "Both Swords and Plowshares: Military Roles in the 1990's," *RUSI Journal* 138/ 2 (April 1993): 13-19
- Moravcsik, Andrew. "Defense Cooperation: The European Armaments Industry at the Crossroads," *Survival* 32 (January- February 1990): 65-85
- Morocco, J. D.. "Kosovo Conflict Highlights Limits of Airpower and Capability Gaps," *Aviation Week and Space Technology* (May 17, 1999).
- Morrocco, J. D.. "Kosovo Reveals Interoperability Woes," *Aviation Week and Space Technology* (August 9, 1999).
- Mowle, Thomas S., and David H. Sacko. "Global NATO: Bandwagoning in a Unipolar World." *Contemporary Security Policy* 28/ 3 (December 2007): 597-618.

- Müller-Brandeck-Bocquet, Gisela. "France's New NATO Policy. Leveraging a Realignment of the Alliance?" *Strategic Studies Quarterly* (Winter 2009): 95-109
- Navias, M.. "Ballistic Missile Proliferation in the Third World," *Adelphi Papers* 252 (Summer 1990).
- Nickolson, Michael. "Realism and Utopianism Revisited," *Review of International Studies* 24 (Special Issue, December 1998): 65-82
- Pfaff, William. "The Coming Clash of Europe with America," *World Policy Journal* 15/ 4 (Winter 1998-99): 1-9
- Rosecrance, Richard, and Arthur Stein. "Interdependence: Myth or Reality?" *World Politics* 26/ 1 (October 1973): 1-27
- Rosenau, James M.. "A pre-Theory Revisited: World Politics in an era of Cascading Interdependence," *International Studies Quarterly* 28/ 3 (September 1984): 245-305
- Ruggie, John G.. "International Responses to Technology: Concepts and Trends," *International Organization* 29/ 3 (Summer 1975): 557-583
- Reed, C.. "The Anglo- French Connection: The Reciprocal Purchasing Agreement," *Defence* (November 1989).
- Reed, C.. "Defence and the European Community," *Defence* (No. 3, 1990).
- Reed, C.. "EUCLID: The Future of European Defence Technology," *Defence* (June 1990).
- Reed, C.. "Europe 1992 and the Future of Transatlantic Defence Cooperation," *Defence* (July 1989).
- Reed, C.. "1992: A Minefield for the European Defence Industry," *Defence* (June 1989).
- Rhodes, Ed.. "Transforming the Alliance: the Bush Administration's Vision of NATO," *Connections, The Quarterly Journal* 2/ 3 (September 2003): 11-25
- Rupp, R.. "Europe 1992: Potential Implications for the North Atlantic Alliance," *NATO's Sixteen Nations* 33 (December 1989-January 1990): 28-30
- Ruppelt, W.. "Aspects of German-U.S. Cooperation," *NATO's Sixteen Nations* (Special Edition, October 1989).
- Schake, K., A. Block- Laine, and C. Grant. "Building a European Defence Capability," *Survival* 41/ 1 (Spring 1999): 20-40
- Schnell, K. H.. "The German-American Two-Way Street," *NATO's Sixteen Nations*

(October 1987).

- Schwarz, B. C.. "Cold War Continuities: US Economic and Security Strategy in Europe," *The Journal of Strategic Studies* (Special Issue on the Future of NATO, 1994)
- Scott, Andrew M.. "The Logic of International Interaction," *International Studies Quarterly* 21/ 3 (September 1977): 429-471
- Smith, D. J.. "GEC: A Dynamic Force in a Global Market," *RUSI Journal* (Autumn 1990).
- Stefani, L.. "Present and Future Italian-U.S. Cooperation in Defense Procurement," *NATO's Sixteen Nations* (Special Edition, 1989).
- Steinberg, J. B.. "Rethinking the Debate on Burden -Sharing," *Survival* (January-February 1987).
- Steinberg, J. B., and C. Cooper. "The Evolution of the European Economy: Implications for Transatlantic Relations," *International Spectator* (Spring 1991).
- Stewart, J. M.. "The European Defence Market," *NATO's Sixteen Nations* (January 1990).
- Stewart, J. M.. "Future Defense Needs: The Challenge for the Defense Industry," *RUSI Journal* (Summer 1990).
- Taft, W. A.. "Standing Together: Defense Security and Industrial Cooperation in the New NATO," *NATO's Sixteen Nations* 35 (November 1990).
- Taylor, Trevor, and Keith Hayward. "The UK DIB: Issues and Options," *RUSI Journal* (Summer 1989).
- Thevenin, M.. "France's Role in U.S.-Allied Defense Cooperation," *NATO's Sixteen Nations* (Special Edition, October 1989).
- Tirpak, J.. "The First Six Weeks," *Air Force Magazine* (June 1999)
- Wagner, R. H.. "Economic Interdependence, Bargaining Power and Political Influence," *International Organization* 42/ 3 (Summer 1988): 461-483
- Walker, W., and P. Gummert. "Britain and the European Armaments Market," *International Affairs* 65/ 3 (Summer 1989): 419-442
- Wallace, William, and Jan Zielonka. "Misunderstanding Europe," *Foreign Affairs* 77/ 6 (November- December 1998)
- Wallander, C. A.. "Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War," *International Organization* 54/ 4 (Autumn 2000): 705-735

- Weston, Sir J.. "NATO: the Euro- Atlantic Alliance," *RUSI Journal* 138/ 2 (April 1992).
- Young, Oran. "International Regimes: Problems of Concepts Formations," *World Politics* 32/ 3 (April 1980): 331-356
- Yost, D. S.. "The NATO Capabilities Gap and the European Union," *Survival* 42 (Winter 2000-2001): 97-128

Βιβλία

- Adams, Gordon. "Fortress America in a Changing Transatlantic Defence Market." In, *Between Cooperation and Competition: The Transatlantic Defence Market*, edited by B. Schmitt. Paris: European Institute for Security Studies- WEU, 2000
- Adams, Gordon. "Transatlantic Defense-Industrial Cooperation and American Policy." Paper presented at the IISS/ CEPS European Security Forum, Brussels, November 25, 2002.
- Adams, Gordon. "Seeking Strength in Numbers: the European Allies and US Defence Planning." In *Holding the Line: US Defence Alternatives for the Early 21st Century*, edited by C. Williams. Cambridge, MA: MIT Press, 2001.
- Adams, Gordon. "Convergence or Divergence? The Future of the Transatlantic Defence Industry." In *Between Vision and Reality: CFSP's Progress on the Path to Maturity*, edited by Simon Duke. Maastricht: European Institute for Public Administration (EIPA), 2000.
- Allin, Dana et al.. *Repairing the Damage: Possibilities and Limits of Transatlantic Consensus*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Anderson, Jeffrey, G. John Ikenberry, and Thomas Risse, eds.. *The End of the West? Crisis and Change in the Atlantic Order*. Ithaca: Cornell University Press, 2008.
- Andrews, David M., ed.. *The Atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005
- Anthony, I. et al. *West European Arms Production*. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Solna, Sweden: AB Ingenionskopia, October 1990.
- Asmus, Ronald D., ed.. *NATO and Global Partners: Views from the Outside*. Washington, DC: The German Marshall Fund of the United States, 2006.
- Bajusz, W. D., and D. Louscher. *Arms Sales and the U.S. Economy*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1988.
- Basiuk, Victor. *Technology, World Politics and American Foreign Policy*. New York: Columbia University Press, 1977.

- Biscop, Sven. "The EU, NATO and military capabilities: coordinating windmills." In *What do Europeans want from NATO?*, coordinated by Álvaro de Vasconcelos, 23-26. EU Institute for Security Studies (Report No 8, November 2010)
- Blackaby, F., and T. Ohlson. "Military Expenditures and the Arms Trade: Problems of the Data." In *The Economics of Military Expenditures*, edited by Christian Schmidt. New York: St. Martin's Press, 1987.
- Booth, Ken, ed.. *Statecraft and Security. The Cold War and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998
- Brezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books, 1997.
- Brimmer, Esther, ed.. *The EU's Search for a Strategic Role: ESDP and its Implications for Transatlantic Relations*. Washington, DC: Center for Transatlantic Relations, 2002
- Brawley, Mark R., and Pierre Martin, eds.. *Alliance Politics, Kosovo, and NATO's War: Allied Force or Forced Allies?* New York: Palgrave, 2000
- Buckley Walter, ed.. *Modern Systems Research for the Behavioral Scientists* Chicago: Aldine, 1968
- Burton, J. W.. *Systems, States, Diplomacy and Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968
- Burwell, Frances G., David C. Gompert, Leslie S. Lebl, Jan M. Lodal, and Walter B. Slocombe. *Transatlantic Transformation: Building a NATO-EU Security Architecture (Policy Paper, The Atlantic Council of the United States)*. Washington, DC: 2006
- Buzan, Barry. *An Introduction to Strategic Studies. Military Technology & International Relations*. London: IISS/ MacMillan, 1987
- Buzan, Barry, Charles Jones, and Richard Little. *The Logic of Anarchy. Neorealism to Structural Realism*. New York: Columbia University Press, 1993.
- Buzan, Barry, Ole Waever, and Jaap de Wilde, eds.. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner, 2003
- Caldwell, D.. *The Insecurity of Security: NATO and the New Strategic Landscape /Final Report- NATO- EAPC Research Fellowship, November, 2002*
- Campbell, T. M. Jr.. "NATO and the United Nations in American Foreign Policy: Building a Framework for Power." In *NATO After Thirty Years*, edited by Lawrence S. Kaplan & Robert W. Clawson. Wilmington DE: Scholarly Resources Inc., 1981.
- Carlton, J. R.. "NATO Standardization: An Organizational Analysis." In *NATO After Thirty Years*, edited by Lawrence S. Kaplan, and Robert W. Clawson. Wilmington DE: Scholarly Resources Inc., 1981.

- Carr, E. H.. *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan, 1946.
- Clark, Wesley K.. *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat*. New York: Public Affairs, 2001
- Coakley, T. P.. *Command and Control for War and Peace*. Washington DC: National Defense University Press, January 1992.
- Collins, Alan. *The Security Dilemma and the End of the Cold War*. Edinburgh: Keele University Press, 1997.
- Compert, David C., and Stephen F. Larrabee. "Conclusion: Institutions and Policies." In *America and Europe: A Partnership for a New Era*, edited by David C. Compert, and Stephen F. Larrabee. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Daalder, Ivo, and M. E. O' Hanlon. *Winning Ugly*. The Brookings Institution: Washington DC, 2000.
- Deibel, Terry. L.. "Strategies Before Containment: Patterns for the Future." In *America's Strategy in a Changing World*, edited by Sean M. Lynn-Jones, and Steven E. Miller. Cambridge MA: The MIT Press, 1993.
- Dougherty, J. E., and R. L. Pfaltzgraff, Jr.. *Contending Theories of International Relations: a Comprehensive Survey*. Harper & Row, New York: 1990 (3rd edition).
- Duke, Simon. *US Military Forces and Installations in Europe*. New York: Oxford University Press/ SIPRI, 1989.
- Farr, C. M.. "Managing International Cooperative Projects: Rx for Success." In *Global Arms Production: Policy Dilemmas for the 1990's*, edited by Ethan B. Kapstein. New York: University Press of America, Inc., 1992.
- Flournoy, Michèle A. and Julianne Smith, eds.. *European Defense Integration: Bridging the Gap Between Strategy and Capabilities (CSIS Report)*. Washington, DC: 2005
- Fontanel, J.. "A Note on the International Comparison of Military Expenditures." In *The Economics of Military Expenditures*, edited by Christian Schmidt. New York: St. Martin's Press, 1987.
- Galbraith, J. K.. "The Autonomous Military Power: An Economic View." In *The Economics of International Security: Essays in honor of Jan Tinbergen*, edited by M. Chatterji, H. Jager, and A. Rima. London: MacMillan Palgrave, 1994.
- Garton Ash, Timothy. *Free World: America, Europe and the Surprising Future of the West*. New York, Random House, 2004
- Gensler, J.. *Affording Defense*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1989.

- Gilpin, Robert. *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press, 1981.
- Gnesotto, Nicole. "The EU and NATO: beyond appearances." In *What do Europeans want from NATO?*, coordinated by Álvaro de Vasconcelos, 10-13. EU Institute for Security Studies (Report No 8, November 2010).
- Gordon, Philip H., and Jeremy Shapiro. *Allies at War: America, Europe and the Crisis over Iraq* (Brookings Institution). Washington DC: 2004.
- Grant, Charles. *Transatlantic Rift: How To Bring The Two Sides Together* (Centre for European Reform). London: 2003.
- Greasy, Pauline, and S. May, eds.. *The European Armaments Market and Procurement Cooperation*. New York: St. Martin's Press, 1988.
- Grieco, J. M.. *Cooperation Among Nations: Europe, North America, and Non-Tariff Barriers to Trade*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990.
- Hallenberg, Jan, and Hakan Karlsson. *Iraq War: European Perspectives On Politics, Strategy, And Operations*. London: Cass, 2005
- Hartley, Keith. "Efficiency, Industry and Alternative Weapons Procurement Policies." In *The Economics of Military Expenditures*, ed. Christian Schmidt. New York: St. Martin's Press, 1987.
- Hartman, Paul L.. "International Armaments Cooperation in the post- Cold- War Era." MA thesis, Patterson Air Force Base, Ohio, 1997.
- Herz, John. *Political Realism and Political Idealism*. Chicago: Chicago University Press, 1951.
- Hirschman, A.. *National Power and the Structure of Foreign Trade*. Berkeley: University of California Press, 1980.
- Hoffmann, Stanley. *Contemporary Theory in International Relations*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1960.
- Howorth, Jolyon. *ESDP and the Quest for European Autonomy: a historical necessity?* Paper presented to the Fifth International Security Forum (ISF), Zurich, October 14-16, 2002.
- Howorth, Jolyon. "Why ESDP is Necessary and Beneficial for the Alliance." In *Defending Europe: The EU, NATO and the Quest for European Autonomy*, edited by Jolyon Howarth, and John T.S., 219-238. New York: Palgrave MacMillan, 2003
- Howorth, Jolyon. *A New Institutional Architecture for the Transatlantic Relationship?*. (Europe Visions 5) IFRI- Bruxelles: June 2009

- Howorth, Jolyon. "The EU, the US and NATO." In *What do Europeans want from NATO?*, coordinated by Álvaro de Vasconcelos, 13-16. EU Institute for Security Studies (Report No 8, November 2010)
- Huebner, B.. "The Importance of Arms Exports and Armament Cooperation for the West German Industrial Base." In *The Defense Industrial Base and the West*, edited by David Haglund. New York: Routledge, 1989.
- James, Andrew D., Closing the NATO capabilities gap: The challenges for the European defence industry. Paper presented at the Atlantic Council of the United States conference, Transforming NATO Forces: European Perspectives, Washington DC, October 18, 2002.
- James, Andrew D.. "What lies beyond military spending on research? The changing role of public expenditure for technological leadership." Paper presented at the PRIME general conference, Pisa, Italy, 26 January 2006- 1 February 2007.
- Kapstein, Ethan B., ed.. *Global Arms Production: Policy Dilemmas for the 1990's*. New York: University Press of America, Inc., 1992.
- Kapstein, Ethan B.. *The Political Economy of National Security*. New York: McGraw-Hill, Inc., 1992.
- Kapstein, E.. *Corporate Alliances and Military Alliances: The Political Economy of NATO Arms Collaboration*. Harvard University, November 1989.
- Kennedy, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House, 1987.
- Keohane, Daniel. "Conclusion: the EU and NATO's future." In *What do Europeans want from NATO?*, coordinated by Álvaro de Vasconcelos, 26-28. EU Institute for Security Studies (Report No 8, November 2010)
- Keohane, Robert, and Joseph Nye, eds.. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little Brown and Company, 1977.
- Keohane, Robert. "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond." In *Neorealism and Its Critics*, ed. Robert Keohane. New York: Columbia University Press, 1986.
- Keohane, Robert. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Economy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 1984.
- Keohane, Robert, and Joseph Nye, eds.. *Transnational Relations and World Politics*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1970.
- Kindleberger, Charles P.. *Power and Money: the Politics of International Economics and the Economics of International Politics*. New York: Basic Books, 1970.

- King, T., *Strengthening the European Pillar: The Work of the IEPG*, Jane's NATO Handbook, 1989–1990.
- Knorr, Klaus. *The War Potential of Nations*. Princeton: Princeton University Books, 1956.
- Knorr, Klaus. *Power and Wealth: The Political Economy of International Power*. New York: Basic Books, 1973.
- Koliopoulos, Constantinos, "The Shape of the ESDP and the Transatlantic Link: Consequences for International Order." In *International Order in a Globalizing World*, edited by Yannis A. Stivachtis. Aldershot: Ashgate, 2007
- Kolodziej, E. A.. "Re- Evaluating Economic and Technological Variables to Explain Global Arms Production and Sales." In *The Economics of Military Expenditures*, edited by Christian Schmidt. New York: St. Martin's Press, 1987.
- Kolodziej, E. A.. *Making and Marketing Arms: The French Experience and Its Implications for the International System*. Princeton: Princeton University Press, 1987.
- Kopstein, Jeffrey, and Sven Steinmo, eds.. *Growing Apart: America and Europe in the Twenty-First Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Korski, Daniel *et al.*. *Rewiring the US-EU Relationship* (ECFR) London: 2008.
- Kramer, Franklin D., and Simon Serfaty. *Recasting the Euro-Atlantic Partnership* (CSIS). Washington DC: 2007
- Krasner, Stephen D.. "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables." In *International Regimes*, edited by Stephen Krasner. Ithaka & London: Cornell University Press, 1985.
- Krasner, Stephen D.. *Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1978.
- Lambert, Andrew, and & Arthur C. Williamson, eds.. *The Dynamics of Air Power*. Braknell, Berkshire: British Crown and British MoD/ JSSCC, 1996.
- Latham, A, and M. Slack. *The Evolving European Defense Sector: Implications for Europe and North America*. Kingston, Ont.: Centre for Studies in Defence Resources Managemnet, National Defence College, 1990
- Lieber, Robert J.. *Theory and World Politics*. Cambridge: Winthrop, 1972.
- Lipgens, Walter. "NATO and the European Community." In *NATO After Thirty Years*, edited by Lawrence S. Kaplan, and Robert W. Clawson. Wilmington, DE: Scholarly Resources, Inc., 1981.

- Liska, George. *Nations in Alliance: the Limits of Interdependence*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1962.
- Liska, George. *Quest for Equilibrium: America and the Balance of Power on Land and Sea*. Baltimore & London: Johns Hopkins University Press, 1977.
- Lorell, M.. *Multinational Development of Large Aircraft: The European Experience* (RAND R-2596- DR&E, July 1980).
- Lundestad, Geir. *The United States and Western Europe since 1945: From Empire by Invitation to Transatlantic Drift*. Oxford: Oxford UP, 2003.
- Lundestad, Geir, ed.. *Just Another Major Crisis: The United States and Europe Since 2000*, Oxford: Oxford University Press, 2008
- Mearsheimer, John. "Disorder Restored." In *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order*, edited by Graham Allison, and Gregory F. Treverton. New York: W.W. Norton, 1992.
- Menon, Anand. "Why ESDP is Misguided and Dangerous for the Alliance." In *Defending Europe: The EU, NATO and the Quest for European Autonomy*, edited by Jolyon Howarth, and John T.S. Keeler, 203-217. New York: Palgrave MacMillan, 2003
- Moodie, M.. *The Dreadful Fury: Advanced Military Technology and the Atlantic Alliance*. Washington DC: Praeger, 1989.
- Moodie, M., and B. Fischmann. "Allied Armaments Cooperation." In *The Defense Industrial Base and the West*, edited by David Haglund. London and New York: Routledge, 1989.
- Moravcsik, Andrew. 1992 and the Future of the European Armaments Industry. Harvard University, September 1989.
- Morgenthau, Hans. "Alliances in Theory and Practice," In *Alliance Policy in the Cold War*, edited by Arnold Wolfers. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1959.
- Morgenthau, Hans. *Politics Among Nations*. New York: Knopf, 1978 (5th Edition)
- Morse, Eduard L.. *Modernization and the Transformation of International Relations*. New York: The Free Press, 1976.
- Mowle, Thomas S.. *Allies at Odds: The United States and the European Union*. New York: Palgrave, 2004
- Mozden, Stanley W., Jr., "Military Assistance Training Program: A Military Instrument of Foreign Policy." MA thesis, University of Pittsburgh, 1964.
- Nelson, D. N.. "New Dimensions of Transatlantic Relations." Paper presented at the

ESDP Workshop/ European Forum, Stanford University, March 20-21, 2002.

- Nunn, Jack. "Arms Cooperation in the Pacific Basin." In *Global Arms Production: Policy Dilemmas for the 1990's*, edited by Ethan B. Kapstein. New York: University Press of America, Inc., 1992.
- Osgood, R.. *Alliances & American Foreign Policy*. Baltimore: John Hopkins Press, 1968.
- Peach, Stuart, ed., *Perspectives on Air Power. Air Power in its Wider Context*. London and Braknell: British Crown and British MoD/ JSSCC, 1998.
- Peterson, John, and Mark A. Pollack, eds.. *Europe, America, Bush: Transatlantic Relations After 2000*. London: Routledge, 2008.
- Pond, Elizabeth. *Friendly Fire: the Near-Death of the Transatlantic Alliance*. Washington DC: EUSA-Brookings, 2004
- *Prospects on the European Defence Industry*. Athens: Defence Analysis Institute [in association with Fondation pour la Recherche Strategique & German Institute for International and Security Affairs], 2003.
- Ragies, Ioannis A.. "Alliances and Security Regimes: the case of NATO." M.A. Paper, Birmingham University, UK, 1986.
- Ragies, Ioannis A., "The creation of a European Defence- Industrial Community: some Thoughts on the Current Structure of NATO- European Defence- Industrial and Technological Base (DITB)." M.A. diss., University of Lancaster, UK, 1990.
- Rich, M. et al., *Multinational Coproduction of Military Aerospace Systems* (RAND R-2861-AF, October 1981).
- Riker, W.. *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press, 1962.
- Rothstein, R.. *Alliances & Small Powers*. New York: Columbia University Press, 1968.
- Ruggie, John G., ed.. *The Antinomies of Interdependence: National Welfare and the International Division of Labor*. New York: Columbia University Press, 1983.
- Rupp, Richard. *NATO after 9/11: An Alliance in Continuing Decline*. London: Palgrave, 2006
- Simon Serfaty, John J. Hamre Bechat, Jean-Paul Bechat, and Felix G. Rohatym. "The future of the transatlantic defense community." Final Report of the CSIS Commission on Transatlantic Security and Industrial Co-operation in the Twenty-first Century, Center for Strategic and International Studies. Washington D.C.: 2003.
- Silvestri, Stefano. "The EU, NATO and the use of force: a division of labour." In *What*

do Europeans want from NATO?, coordinated by Álvaro de Vasconcelos, 16-19. EU Institute for Security Studies (Report No 8, November 2010)

- Spero, J. E.. *The Politics of International Economic Relations*. Allen and Unwin: London, 1978.
- Stein, A.. *Why Nations Cooperate: Circumstance and Choice in International Relations*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1990.
- Steinberg, J. B.. *The Transformation of the European Defence Industry. Emerging Trends and Prospects for Future US- European Competition and Collaboration*. RAND/ National Defence Research Institute, 1992.
- Stivachtis, Yannis A, ed.. *International Order in a Globalizing World*. Aldershot: Ashgate, 2007
- Strange, Susan. "Cave! Hic Dragones: a Critique of Regime Analysis." In *International Regimes*, edited by S. Krasner. Ithaca and London: Cornell University Press, 1985.
- Taylor, Trevor, and Keith Hayward. *The UK Defense Industrial Base: Development and Future Policy Options*. Exeter: Brassey's Defense Publishers/ RUSI, 1989.
- Taylor, Trevor. *Defence, Technology and International Integration*. London: Frances Pinter, 1982.
- Taylor, Trevor, and Keith Haywood. *The UK Defence Industrial Base*. London: Brassey's, 1989.
- Tiilikainen, Teija. "The EU, NATO and Russia." In *What do Europeans want from NATO?*, coordinated by Álvaro de Vasconcelos, 19-23. EU Institute for Security Studies (Report No 8, November 2010)
- Treverton, Gregory. "An Economic Agenda for the New Era." In *America and Europe: A Partnership for a New Era*, edited by David C. Compert, and Stephen F. Larrabee. Cambridge: Cambridge. University Press, 1997.
- de Vasconcelos, Álvaro. "Introduction: why an EU perspective on the NATO strategic concept matters." In *What do Europeans want from NATO?*, coordinated by Álvaro de Vasconcelos, 4-10. EU Institute for Security Studies (Report No 8, November 2010)
- Walt, Stephen. *The Origins of Alliances*. Ithaca, N.Y. and London: Cornell University Press, 1987.
- Waltz, Kenneth. *Man, the State, and War*. New York: Columbia University Press, 1959.
- Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.

- Waltz, Kenneth. "Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics." In *Neorealism and Its Critics*, edited by Robert Keohane. New York: Columbia University Press, 1989.
- Waltz, Kenneth. "The Origins of War in Neorealist Theory." In *The Origin and Prevention of Major Wars*, edited by Robert Rotberg, and Theodore Rabb. Cambridge: Cambridge University Press, 1991
- Webb, S., NATO and 1992: Defense Acquisition and Free Markets, RAND, R-3758-FF, July 1989.
- Weller, M., ed.. *International Documents & Analysis: The Crisis in Kosovo, 1989/ 1999* (Vol. 1). Cambridge University Press, 1999.
- Willets, Peter. "The Politics of Global Issues: Cognitive Actor Dependence and Issue Linkage." In *Interdependence on Trial. Studies in the Theory and Reality of Contemporary Interdependence*, edited by R. J. Barry, and P. Willets. London: Frances Pinter, 1984.
- Young, Ernst B.. "Words can Hurt you; or, Who said to Whom about Regimes." In *International Regimes*, edited by Stephen Krasner. Ithaca and London: Cornell University Press, 1985.
- Young, Oran. "Regime Dynamics: the Rise and Fall of International Regimes." In *International Regimes*, edited by Stephen Krasner. Ithaca and London: Cornell University Press, 1985.

Ελληνική

- Αρβανιτόπουλος, Κ.. *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2000.
- Ήφαιστος, Π.. *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1999.
- Κουσκουβέλης, Η.. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις (Βιβλιοθήκη Θεωρίας Πολιτικής Φιλοσοφίας των Διεθνών Σχέσεων και Φιλοσοφίας του Δικαίου)*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004
- Κώνστας, Δ., και Κ. Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις: Συνέχεια και Μεταβολή (Τόμος Α')*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, 1997.
- Πλατιάς, Α.. *Το νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων (Βιβλιοθήκη ΙΔΙΣ)*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1995
- Ραγιές, Ιωάννης Α.. *Οι Στρατιωτικές όψεις της Ατλαντικής Συμμαχίας στο νέο Διεθνές Περιβάλλον Ασφάλειας (Θέματα Πολιτικής και Άμυνας, Νο 24, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων)*. Αθήνα: Μάιος 2005.

